

उत्तराञ्चिकः
सप्तमादि-प्रपाठकत्रयात्मकः
पञ्चमो भागः

अधीतवेद-“प्रत्नकम्रनन्दिनी”-सम्पादकेन
श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्य्येण

वज्रसामगेन
टोकिषो यथावसर शोधितश्च ।

मुन्शीराम मनोहरलाल
पाठिलशर्स प्रा.लि.

SĀMAVEDA SAMHITĀ
with the commentary of Sāyana Āchārya

Edited by
Satyavrata Sāmaśramī Bhattacharyya

VOLUME V

Price for 5 volumes

Originally Published in Bibliotheca Indica, Calcutta, 1871-78.
New Series nos. 376, 382, 385, 389, 398, 402, 413 and 414.

Reprinted 1983

Printed and published by Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.,
Post Box 5715, 54 Rani Jhansi Road, New Delhi-110055.

सम्पादकोक्तिः ।

—००—

सामवेदीय-संहिताभागे— छन्दः, आरण्यकः, माहानान्तः,
उत्तरश्चेति चत्वार आर्चिक-ग्रन्थाः ; एकश्च स्तोत्र-ग्रन्थः ; गेयम्,
आरण्यम्, जहम्, जह्यश्चेति चत्वारः प्रधानाः ; माहानान्तम्
भारण्डं तदव्याख्यं गायत्र्यश्चेति तेषामेव परिशिष्टरूपाः
—इत्यष्टौ गानग्रन्थाः ; एषामेव त्रयोदशानां संहितात्व-व्यव-
हारो दृश्यते साम्प्रतम् । वस्तुतस्तु सामवेदसंहिता-ग्रन्थेन
गानग्रन्थाएव ग्रहणीयाः तेष्वेव साम-व्यवहारात् जैमिन्यादि-
कृत-साम-लक्षण-सङ्गतेषु (१ अ० १ पा० ३४ सू०), आर्चिक-
ग्रन्थानाम् सामवेदीयत्व मतिप्राचीनार्थकीविदैः सामार्थ-बोधसु-
कराय देवतादिसामाख्याभिव्यक्तयेऽपि च श्रौते कर्मणि विहितानां
सामग्र्यून्यानामपि कल्प्यां स्वरूपस्थापनाय च ऋग्वेदात्मकृद्वा
विहित मिति च स्फुटम् । परमिह गतानुगतिकन्यायेन
विवरणकन्याधवस्य वर्त्मना, वेददीपकार-सायण-दर्शित-युक्त्या
(१ भा० ८८ पृ०) चानुसरणं सुगममिति आर्चिक-प्राधान्ये-
नैव यथायथं साम नि सम्पादितानि । तथाहि—गेयगानं छन्द-
आर्चिक-मूलकं ग्रथितआर्चिक-क्रमेणैवेत्यव्याहृतं सम्पन्नं तन्मुद्र-
णम् । आरण्यगानं किञ्चिदारण्यक-मूलकं परम् तत्क्रमानुगतम्,

किञ्चित्स्तोभमूलकं तदपि न तत्क्रमानुगतम्, किञ्चित् कन्दो-
 ग्रन्थमूलकमेव, व्रतादि-पर्वानुरोधवैवर्धने निदानं मनुमीयते,
 तच्चारण्यक-मुद्रणवसरे एवारण्यक-मूलकानां साम्नां चयनं कृतं
 मपरेषान्तु तत्परिशिष्टत्वेन तद्धानग्रन्थानुसारत एव मुद्रणं मिह
 सम्पन्नम्, यतश्च यतश्च कृतं तत्सामचयनं तत्र तत्र तथा सङ्केतितं
 मपि यथा च तत् स्फुटं भट्टिति बुद्धेतनाम । तृतीयमूहगानं
 मुत्तरार्चिकमूलकं परन्तु तदार्चिकानुसृतं मपितु द्दशरात्र-पर्वदि-
 क्रमेणैव ग्रथितन्ततोऽत्रापि तत्क्रमं मनादृत्य ऋक् क्रमेणैव
 चयन-पूर्वकञ्जातन्मुद्रणम्, एवञ्चोहगानं हतमिति धिया
 तस्यैव पुनरुज्जीवनाय कृतश्च सामानुसृत-सूची-प्रयासः (५भा०
 सू० त-पृष्ठतः) तेनैव क्षमतां भगवानार्यागमः । तुरीयं मूहगानं
 मधुत्तरार्चिक-मूलकम्परमेकस्यैवोहस्य क्रमभङ्गेन सर्वासामेव
 सामवता मुत्तरार्चिकर्चां सामलाभादुदाहरणदानप्रयासस्य चरि-
 तार्थत्वाच्च तस्यैव दुर्दशा कृता, मुद्रितमेतदुत्तरार्चिक-
 परिशिष्ट-रूपेणैह । माहानाम्नादीनि तु तत्त्वतः परिशिष्ट-
 रूपाण्येवेति न तेष्वस्ति वक्तव्यविशेषः । स्तोभग्रन्थस्य चारण्यक-
 परिशिष्टत्वं दृष्ट्यैव प्रतीयतइति कृतस्तथैव व्यवहारः ॥

सायणाचार्यकृत-वेददीपनाम-टीका-सहितैवैषा संहिता
 सम्पादिता, तच्च वेददीपस्य पुस्तकं तु काशीनिवासि-सुप्रथितनाम-
 परलोकगतिवामनशास्त्रिपुत्र-रामशास्त्रिणः एक मति-शुभं (रा०

चिह्नितं), तदनुलिखित मास्यायतिकीयं द्वितीयं (इहानु-
लिखितं), श्री६मत्परमहंसपरिव्राजकाचार्याणां गौडस्वामीति-
भूप्रसिद्धानां काशीभूषणानाञ्च महुरूणां खण्डितं तृतीयं (गौ०
चिह्नितं), तथा भूमिकामात्रस्य मदीयं (सा० चिह्नितं) चतुर्थम्,
लब्धम्; तदेतच्चतुष्टयावलम्बनेनैव पाठभेदादि-विचार-पुरःसर-
मिह तन्मुद्रणं सम्पन्नम्, परं मुद्राकरादि-दोषादीक्षण-च्युति-
दोषाञ्च सम्भाव्येतैवात्राशुद्धिकं किञ्चित्, तत् क्षम्यतां विद्वज्जनेः।
मूलग्रन्थानान्तु बहूनि पुस्तकानि सङ्गृहीतानि, परम्पदधीत-
पुस्तकदृष्ट्यैव शोधनं सम्पन्नम्, पाठ-भेदादेव शाखाभेद इति तत्र
पाठभेदस्य का कथा? परमादरादि-गानकृत-पाठभेदस्तु
विद्यत एवोक्तञ्च तत् सायणेन स्व-वेददीप-भूमिकायां न्यायमाला-
समुद्धरण-प्रयास-पूर्वकं (१ भा० १५ पृ० सविस्तरम् ॥

अस्याः संहितायाः अपराख्यप्यष्टौ-प्राचीनानि व्याख्यानान्या
सन्, तेषाञ्च प्रणेतृ-नामोल्लेखः कृतो निरुक्तभाष्ये भूमिकायां
देवराजयज्वना— स्कन्दः भवः माधवः भट्टः मिश्रः श्रीनिवासः
भरतः यहश्चेति, तत्राहो सम्प्रति बहुयत्नतो माधवीय-विव-
रणास्थस्यैवैकमात्रस्यातिजीर्णाशुद्धपुस्तक मेक मर्दश उभयस्थाना-
दाप्ता दितम्, तच्चापीह शरलेशाभ्यां टीप्पन्याकारेण मुद्रितम्,
अस्यामन्ये चये ग्रन्था निरुक्तादयः प्रमाणत्वेनोपन्यस्तास्ते तु
प्रसिद्धा एव ।

अथ सायणमते आरण्यकस्य छन्दोग्यस्यैवान्तर्भूतः (१ भा० ८१ पृ०), महानास्त्रीनाञ्च तत्परिशिष्टत्वमेवेति हावेव ऋग्-यज्यौ (१ भा० २२ पृ०), परमेतत् विवरणकृतविषयं वैदिक-समाजानभिमतं पुस्तक-लेख-दर्शनेनाप्रतीतञ्चाप्युरीकृतमिह तद्दोष-व्याख्यानावलम्बनानुरोधात्, अतएवात्र प्राधान्यतो द्विधैव शीर्षकं छन्दःप्राश्निकं उत्तराश्निकं चेति, अनयोरेवापरेषामन्तर्भूतत्वम् । तथा अध्यायादि-सङ्ख्याविषयेऽप्यस्य मतान्तरता दृश्यते, व्यक्तीकृतञ्च टीप्यन्त्या तद् यथायथं सर्वत्र, मुद्रितञ्च तदुभय-मतानुसारत एव सर्वत्र सङ्ख्यादिकम्, परं सूचीपटादौ वैदिकसमाजमतसिद्धं ग्रन्थ-लेखानुगतं विवरण-सम्मत मध्याया-ङ्गादिकमेव सायणनयविरुद्धमपि व्यवहृतमिति शम् ॥

सामग्र्यमीत्युपनाम-श्रीसत्यव्रतशर्माः ।

भारतखण्डीय वृटिश्-राजधानी-वासिनः ।

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अग्न्यायाह्नितिभिर् (७, २, ७, १=ऊ ११, १, २-१२, ३, ४) ...	६२
अग्न्यायूषि (७, १, १२, १=ऊ०)	३४
अग्निःप्रलेन (८, २, १, १=ऊ०)	२९०
अग्निःप्रियेषु (८, २, १६, ३=ऊ०)	२१८
अग्निंस्तु (७, २, ८, २=ऊ २१, १, ३, -१२, ३, ७) ..	६६
अग्निं हिनन्तु (७, १, १५, १=ऊ०)	३८
अग्निं ह्येतारम् (८, १, १८, १=ऊ०)	३२१
अग्निन्तमन्ये (८, ३, १०, १=ऊ०)	२४६
अग्निरिन्द्राय (८, २, ४, १=ऊ०)	३५३
अग्निंष्टु विः (७, १, १२, २=ऊ०)	३४
अग्निर्जागार (८, २, ६, १=ऊ०)	३३५
अग्निर्जीतिर् (८, २, ८, १=ऊ०)	३३७
अग्निमूर्द्धा (७, १, १६, १=ऊ १८, १, १५)	४१
अग्निर्हिवाजिनम् ८, ३, १०, १=ऊ०)	२४७
अग्ने केतुर् (७, १, १५, ५=ऊ०)	४२
अग्नेतमया (८, १, ५, १=ऊ २१, २, ७,)	२८८
अग्ने तवश्रवो (८, २, १, १=ऊ०)	३२६
अग्ने नक्षत्रम् (७, १, १५, ४=ऊ०)	४१
अग्ने पवस्व (७, १, १२, ३=ऊ०)	३५
अग्ने पावक (७, १, १३, १=ऊ०)	३६
अग्ने वाजस्य (७, २, ११, १=ऊ ११, २, ६-७)	७३
अग्निविवस्वदुषसम् (८, १, ६, १=ऊ २१, १, १७-१८-१९) ...	२८१

[ख]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्।
अग्ने विश्वेभिर् (७, १, ६, १=ऊ०)	१६
अग्नेगिराजा (७, २, २१, २=ऊ १२, १, १७)	१३५
अच्छामःश्रीर० (७, २, ८, १=ऊ २१, १, २-२३, २, ७)	६५
अच्छाहिला (७, २, ७, १=ऊ ११, १, २-१२, ३, ४)	६२
अजौजनोचमृत (७, १, ७, २=ऊ १०, २, ६-७)	२०
अज्जतेयज्जते (७, २, २१, १=ऊ १२, १, १७)	११३
अतोदेवा (८, २, ५, ६=ऊ १४, १, ७)	१८१
अत्यायातमश्विना (८, २, ११, २=ऊ०)	२५१
अवाविनेमि० (८, १, १६, २=ऊ०)	२१८
अदर्शिगातुविज्जमो (७, १, ११, १=ऊ १०, २, १३-११, २, ४-१३, ३, २) २८	
अदाभ्यःपुररता (७, १, ८, १=ऊ ११, १, ४)	६८
अघत्तपापरिष् (८, १, ६, १=ऊ०)	१५२
अघयदिमे (७, १, २, २=ऊ प्रलम्प्यौषम्)	८
अघात्तंदि (७, २, ६, २=ऊ ११, १, १)	६०
अघाह्यग्ने (८, १, ५, २=ऊ २१, २, ७)	२८८
अतुतेष्टस्य (८, १, ८, २=ऊ १२, १, १८)	१५८
अन्वाचमित्रा (८, २, ८, २=ऊ०)	३७३
अप्सुरेतः (८, २, १२, १=ऊ०)	३४६
अनोधिहोता (८, २, १३, २=ऊ १८, १, ८)	१५४
अनोध्यग्रिजर्म (८, १, १७, १=ऊ १८, १, १७)	२७३
अभिगोत्राणि (८, २, ३, १=ऊ०)	३५८
अभिलापूर्वपौतय० (७, २, १, १=ऊ ११, १, १६-२२, १, १६)	८८
अभिद्विजन्ता (८, १, ४, २=ऊ २१, २, ६)	२८६
अभिप्रगोपतिं (७, १, १, १=ऊ०)	१
अभिप्रयांसि (७, २, ८, २=ऊ ११, १, ४)	६८
अभिप्रियाणिकाया (८, २, १८, २=ऊ०)	१७८
अभिवाजौ (८, १, १२, १=ऊ०)	३४५

[ग]

सन्तप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अभ्यभिष्टिष्यवसा (७, १, ७, १=ऊ १०, २, ६-७)	१८
अभ्यारमिद् (७, २, १६, २=ऊ०)	१२०
अमित्रसेनां (८, ३, ६, २=ऊ०)	३६८
अमोषाश्चित् (८, ३, ५, १=ऊ०)	३६५
अयंसहस्रष्टिभिः (७, २, १८, २=ऊ १२, १, १०,—१८, १, ५)	१२४
अयंसहस्रापरि (८, १, १२, ३=ऊ०)	३४७
अयंसहीता (८, १, ४, १=ऊ २१, २, ६)	२८७
अयमुते (७, ३, १५, १=ऊ०)	११८
अयानिजङ्घिर् (८, ३, २, १=ऊ०)	२२२
अयारुचा (७, ३, १०, १=ऊ १०, २, ३)	१११
अरक्तइन्द्रकुचये (८, २, २, ३=ऊ १४, १, २—१८, १, १) ..	१७८
अर्घां क्लिनारोर् (८, ३, १६, ३=ऊ १८, १, १६)	१७१
अर्वाङ् त्रिचक्रो (८, ३, १७, ३=ऊ १८, १, १७)	२७५
अवदृष्टा (८, ३, ५, ३=ऊ०)	३६७
अवानोच्यन् (७, १, १४, १=ऊ०)	३८
अश्वत्थगोभीं (७, ३, ५, २=ऊ० ११, २, ५)	१०३
अश्वत्थला (८, १, ७, १=ऊ १२, १, १७)	१५४
अश्विनावर्तिर् (८, ३, ८, १=ऊ १८, १, ६)	२४३
अश्वेचित्रा (८, ३, ८, १=ऊ १८, १, २)	१३५
अष्टप्रन्देववीतये (८, १, १७, ३=ऊ०)	३२१
असौयासेना (८, ३, ४, ३=ऊ०)	३६४
अस्त्राविमन्त्र (८, २, ७, १=ऊ १४, २, १०)	१८४
अस्त्रिसीमी (८, १, ८, १=ऊ०)	२८८
अस्त्राकमिन्द्रः (८, ३, ४, २=ऊ०)	३६३
अस्त्रप्रतानि (८, ३, २, ३=ऊ०)	२२३
अस्येदिन्द्रोवाटये (७, ३, १, २=ऊ अमिलापूर्वपीतये) ..	८०
अश्वमिद्धि (७, १, ५, १=ऊ०)	१४

[घ]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अक्षमत्नेनजन्मना (७, १, ५, २ = ज०)	१५
आग्नेष्टूरं (७, १, १५, ३ = ज०)	४०
आत्माप्राया (८, १, १६, २ = ज०)	३१८
आत्माविष्णुलिङ्गवत् (८, २, २, १ = ज १४, १, २—१८, १, १) ..	१७८
आदीक्षेचित् (७, १, ३, २ = ज प्रत्नस्यौषम्)	७
आनीचग्रेरधिं (७, १, १४, २ = ज०)	३८
आनोचग्रेसुचेतुना (७, १, १४, ३ = ज०)	३८
आनोभज (७, १, ४, ३ = ज०)	१४
आनोरत्नानि (८, १, १३, ३ = ज०)	२
आनीविष्ठासु (७, १, १, १ = ज १०, १, २—१२, १, २०) ..	३
आपोहिष्ठा (८, २, १०, १ = ज०)	३४१
आभात्यग्निर (८, ३, १५, १ = ज १८, १, १०)	२६४
आमन्त्रैरिन्द्र (८, ३, ३, १ = ज १८, १, १७)	२२४
आयःपुरं (८, १, ४, १ = ज २१, २, ६)	२८५
आशःशिशानो (८, ३, १, १ = ज०)	३५९
आसोमस्त्वानी (८, २, १२, १ = ज०)	२०५
आक्षरयः (७, १, १, २ = ज०)	२
इदंविष्णुर्वि (८, १, ५, १ = ज १४, १, ७)	१८८
इदंश्रेष्ठज्ञोतिषाज्ञोतिरागाच्चि० (८, ३, १४, १ = ज १८, १, ८) ..	२५६
इनोराजन् (७, २, ५, १ = ज १०, २, २०)	५५
इन्द्रशासत्रेता (८, ३, ३, १ = ज०)	३६०
इन्द्रवाणौरतुत्तमस्यम् (८, १, ११, ६ = ज०)	१०७
इन्द्रबोविश्वतस् (८, १, २, १ = ज०)	१४०
इन्द्रमिद्वेतातय० (७, ३, ८, १ = ज ११, २, १२, —१३, ३, ५) ..	१०६
इन्द्रयवायवेयां (८, १, ५, २ = ज०)	१५१
इन्द्रस्थानर् (८, २, १०, २ = ज १५, २, ६)	२०१

[६]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्।
इन्द्रस्यबाहू (८, ३, ७, ३=ऊ०)	३७१
इन्द्रस्यदृष्टिः (८, ३, ३, ३=ऊ०)	३६१
इन्द्राग्नीष्यपसस् (७, ३, १, ३=ऊ०, १, १४, ३=ऊ०)	८४, १०८
इन्द्राग्नीतविषाणि (७, ३, १, ४=ऊ०, १, १४, ३=ऊ०)	८३, २१५
इन्द्राग्नीवति (७, ३, १, २=ऊ०, १, १७, ३=ऊ०)	२०८
इन्द्राग्नीरोचना (८, ३, १४, ३=ऊ०)	२
इन्द्राग्नीगाव (७, १, १, ३=ऊ०)	१८६
इन्द्राग्नी—०८३३ (८, ३, ८, ३=ऊ० १४, १, २१)	१०७
इन्द्राग्नीरुदसी (७, ३, ८, ३=ऊ० ११, १, १२—१३, ३, ५)	१२
इन्द्राग्नी (७, १, ४, ३=ऊ०)	१०५
इन्द्राग्नीवरुण (७, ३, ६, ३=ऊ०)	१२४
इन्द्राग्नीपुरुषसि (७, ३, १८, ३=ऊ० १२, १, १०—१८, २, ५)	१८४
इन्द्राग्नी (८, १, ६, ३=ऊ०)	३२८
इन्द्राग्नी (८, २, १, ४=ऊ०)	३२८
इन्द्राग्नी (८, २, १, ५=ऊ०)	४७
इन्द्राग्नी (७, १, १, ३=ऊ०)	४३
इन्द्राग्नी (७, १, १६, २=ऊ० १८, २, १५)	३१७
उक्त्यञ्जन (८, १, १५, ३=ऊ०)	११५
उत्तनीगोपणि (७, ३, ११, ३=ऊ०)	३४४
उत्तनी (८, २, ११, ३=ऊ०)	२३५
उत्तनी (८, ३, ६, ३=ऊ० १८, १, ३)	२६६
उत्तनी (८, ३, १५, ३=ऊ० १८, १, १०)	३०१
उत्तनी (८, १, ८, ३=ऊ०)	४८
उत्तनी (७, २, ३, ३=ऊ० १०, २, १४-१५)	२२२
उत्तनी (८, ३, १, ३=ऊ०)	४३

[च]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठ
उदयप्रवर्णना (८, २, १६ २ = ज १८, १, १६)	५
उद्गाद्याजद् (८, १, ८, ३ = ज०)	१
उद्धर्षय (८, ३, ४, १ = ज०)	३
उपच्छायास् (८, २, १८, २ = ज०)	९
उपलाजामयी (७, २, १४, १ = ज ११, १, १३)	१
उपलासुक्ती३० (७, १, ३, ९ = ज १०, १४-१५)	१
उपलारणसन्दृश (८, २, १८, १ = ज०)	२
उपनःसूनवो (७, २, १३, १ = ज०)	१
उपनोहरिभिः (८, १, १०, १ = ज०)	३
उपोहरीणाम्यति (७, १, ८, २ = ज १०, २, ८)	३
उष्यचसे (८, १, ११, २ = ज०)	३
उषस्रिचिवम् (८, २, ८, १ = ज १८, १, ५)	२
उषोष्योह (८, २, ८, २ = ज १८, १, ५)	३
ऊर्जीनिपाज्जातवेदः (८, २, १, ३ = ज०)	३
ऊर्जीनिपातमाजवे (८, २, १, २ = ज०)	२
ऊर्द्धस्त्रिष्टा (७, ३, १५, ३ = ज०)	१
ऊर्द्धगिन्धवी (८, २, १३, २ = ज०)	३
ऊतावानम्हृषिं (८, २, १, ६ = ज०)	३
ऊतावानवैश्वानरम् (८, २, ८, १ = ज०)	२
एताउत्याउषसः (८, ३, १६, १ = ज १८, १, १६)	२
एदुमधोर् (८, २, १०, १ = ज १५, २, ६)	२
एन्दुमिन्द्राय (७, १, ८, १ = ज १०, २, ८)	२
एन्द्रयाहि (८, १, १६, १ = ज०)	३
एभिर्नोच्योर् (८, १, ५, ३ = ज २१, २, ७)	२

[छ]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्
एषत्रक्षा (८, १, २, १ = ऊ २१, १, ८) ...	२८२
एषौजषाश्चपूय्या (८, ३, ७, १ = ऊ १८, १, ४) ...	२३६
एहदेवामयोभुवा (८, ३, ८, २ = ऊ १८, १, ६) ...	२४३
एहहरीत्रक्ष्णं (८, २, १, १ = ऊ १४, १, १) ...	१७६
एभिर्दे (८, १, ७, ३ = ऊ०) ...	२८८
ओजस्तदस्य (८, १, १३, १ = ऊ०) ...	१७१
कर्द्धवेद (८, २, १५, १ = ऊ १६, २, २० — १८, २, ८) ...	२१०
कङ्काःसपण्याः (८, ३, ६, १ = ऊ०) ...	३६७
कयातेश्वये (७, ११, ६, १ = ऊ ११, १, १) ...	५८
कयावन्न (७, १, ७, १ = ऊ०) ...	१०६
कस्तमिन्द्रलावसी (८, २, ८, १ = ऊ०) ...	१८८
कस्तोऽमिन् (७, १, १, १ = ऊ०) ...	४५
किमिन्ने विष्णो (८, १, ४, १ = ऊ २१, ३, ६) ...	१४६
कुवित्स्यप्रदि (८, २, ४, ३ = ऊ १४, १, ६) ...	१८६
कुवित्सुनो (८, १, १२, २ = ऊ १६, १, १६) ...	१६८
क्षणांयदेनोम् (७, २, ५, २ = ऊ १०, १, २०) ...	५६
क्षपोराजन्त (७, २, ११, ३ = ऊ ११, १, ६-७) ...	७४
गभीराँउदघोरिव (८, ३, ३, ३ = ऊ० १८, २, १७) ...	२२५
गायत्रन्त्रैष्टुभं (८, २, ७, ६ = ऊ०) ...	३३७
गावजपवदावटे (७, ३, १६, १ = ऊ०) ...	११८
गोत्रभिदङ्गोविदं (८, ३, ९, ३ = ऊ०) ...	३५८
गोमन्त्रदन्तो (७, ३, २०, १ = ऊ० १२, १, ४—१७, १, २—१८, २, ६) ...	१३०
जरावीधनद (८, २, ३, १ = ऊ० १४, १, ५) ...	१८२

[ज]

सन्तप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अद्योष्टिदूतो (८, १, ६, १ = ज २१, १, १७-१८-१९) ..	२८३
तंबोवाजानाम्यतिम् (८, २, १०, २ = ज १५, २, ६) ...	२०१
तंसखायः (८, १, ८, १ = ज १४, २, ११) ...	१८७
तंडीतारम् (७, १, १०, २ = ज १०, २, ११-१२, १, ७) ...	१७
तङ्गायथापुराणा (८, १, ६, ३ = ज०) ...	१५४
तङ्गद्वया (८, २, ११, १ = ज १६, १, १८) ...	२०३
तद्विप्राप्तोविपन्यवो (८, २, ५, ५ = ज १४, १, ७) ...	१८१
तद्विप्राप्तोपरमम् (८, २, ५, ४ = ज० १४, १, ७) ...	१८०
तद्विप्राप्तो (८, २, ४, १ = ज १४, १, ६) ...	१८५
तन्माधुतस्यमिह (७, १, ११, २ = ज०) ...	१६
तन्मस्यमर्जयामसि (८, १, ६, २ = ज०) ...	१५३
तन्मोषधीद्विरे (८, २, ३, १ = ज०) ...	३३२
तवत्यदिन्द्रियं (८, १, ११, १ = ज १३, १, ५) ...	१६५
तवद्यौरिन्द्र (८, १, ११, १ = ज १३, २, ५) ...	१६६
तवद्रूपसोनोखवान् (८, २, २, १ = ज०) ...	३३१
तच्छाश्वरं (८, २, १०, १ = ज०) ...	३४३
तुरण्णवीमधुमन्तं (७, ३, १८, २ = ज १२, १, ११) ...	१२८
तुविशुश्रुतुविक्रतो (८, १, ३, २ = ज०) ...	२८४
तेसुतासीविपक्षितः (८, १, १७, २ = ज०) ...	३२०
तोशाष्टनक्षत्रा (८, २, १७, १ = ज०) ...	२१५
त्यसुवःसचासाहं (८, १, १०, १ = ज १३, २, ४) ...	१६२
दौणिपदावि (८, २, ५, २ = ज १४, १, ७) ...	१८८
संसिन्धूरवाहजो (८, १, १४, १ = ज०) ...	३१४
संसत्यत्पण्णीनां (७, ३, १०, ३ = ज १०, १, ३) ...	११३
संसिष्टचहन् (८, १, १०, ३ = ज०) ...	३०५
संसिष्टचिरेवे (७, ३, ४, १ = ज ११, १, १८-१९, १, १८) ...	८८

[अ]

सन्तप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
त्वञ्जामिर् (७, २, १, ० = ज०)	४६
त्वन्दाताप्रथमी (७, ५, २, २ = ज १०, १, २-१२, १, २०) ..	४
त्वन्नश्चिन् (८, १, ३, १ = ज १२, २, ६)	१४२
त्वन्नोन्नयेचग्निरिम् (७, १, ६, ३ = ज०)	१८
त्वसन्नप्रसंसिषी (८, ३, ५, १ = ज १८, २, १८-१८, १, ५) ..	२३०
त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभि (८, १, ८, १ = ज ११, २, १८)	१५८
त्वम्यरुसद्वस्वाणि (७, ३, ४, २ = ज ११, १, १८-२२, १, १८) ..	२००
त्वविष्णुर्दृष्टन् (८, १, ११, ३ = ज १३, २, ५)	१६६
त्वान्दूतमग्ने (७, २, १३, २ = ज ११, १, ११-१२)	८१
त्वामिच्छवसस् (८, १, २, १ = ज २१, १, ८)	२८१
त्वयोमप्रथसा (७, १, ७, १ = ज १०, २, ६-७)	१८
दानाम्द्योन (८, २, १५, २ = ज १६, २, २०-१८, २, ८) ...	२११
दासेनकस्यमनसा (७, २, ६, २ = ज ११, १, १)	६०
देवोवोद्रविषोदाः (७, १, १०, १ = ज १०, २, १२-१३, १, ७) ...	२७
द्रप्सःसमुद्रम् (८, १, १३, १ = ज०)	२५०
द्वितायी (८, १, १०, १ = ज०)	२०४
धेनुष्टयन् (८, १, ८, ३ = ज०)	३४१
नवावसुर् (८, २, ४, १ = ज १४, १, ६)	१८६
नतेमितीष्वभि (८, १, १३, २ = ज २२, २, १-४)	३०८
नद्वंषोदतीमां (७, १, ८, १ = ज १०, १, ११)	२६
नमःसिन्धुः ८, २, ७, १ = ज०)	१३५
नमस्ते चय (८, १, १२, १ = ज १६, १, १६)	१६८
नसंस्तृ नम्य (८, २, १५, २ = ज १८, १, १०)	१६५
नद्याःऋषा (७, १, ८, ३ = ज १०, २, २२)	२४
नाकेसुपर्णम् (८, १, १३, १ = ज०)	१४८
नीवशीर्षाणि (८, १, १४, ३ = ज २३, २, १४)	१७२

[ज]

सन्तप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
पद्वेवस्य (७, १, १४, ३ = ज ११, १, १३) ...	... ८६
पन्थम्यमित् (८, २, १, १ = ज १४, १, १) ...	... १७५
पन्यांसङ्गातवेदसं ७, २, १९, ३ = ज विशोविशीवो) ..	... ७७
परित्युर्ह्यं (८, २, ८, ३ = ज १४, २, २१) ..	... १८८
परितोक्तं (८, १, ३, २ = ज १२, २, ६) ..	... १४४
पवमानाञ्छत्त (८, २, १६, १ = ज०) ...	... २१३
पवमानादिवस्यं (८, २, १६, २ = ज०) ..	... २१४
पवमानासञ्चयवः (८, २, १६, ३ = ज०) ...	... "
पवस्वसोम (८, १, १७, १ = ज०) ..	... ३२०
पाताहवद्वा (८, १, १, २ = ज १४, १, १) ..	... १७६
पावकवर्चाः (८, २, १, २ = ज०) ..	... ३२७
पाहिनोअग्रं (७, २, ४, १ = ज १०, २, १६-१७-१८-१९) ...	... ५१
पाहिविप्रवत्माद् (७, २, ४, २ = ज पाहिनोअग्रं) ...	... "
पिबन्तिमित्रो (८, १, ८, २ = ज०) ...	... ३००
पुनर्हर्जा (८, २, ८, २ = ज०) ...	... ३३८
पुनानेतत्वा (७, २, १४, २ = ज०) ..	... ११७
पौरोअश्चस्य (७, ३, २, २ = ज चामधू३षु) ...	... ८६
प्रतत्तश्च (८, १, ४, २ = ज २१, ३, ६) ..	... १४८
प्रतिप्रियतमं (८, ३, १२, १ = ज०) ...	... २५०
प्रतिष्ठास्त्रवरी (८, ३, ६, १ = ज १९, १, ३) ...	... २३४
प्रतघाराअस्यतो (८, ३, १८, १ = ज०) ...	... २७७
प्रत्न्योयूषं (७, १, ३, १ = ज १०, १, ६-१३, २, ७-८-९-१०-११) ..	... ७
प्रद्वीदासो (७, १, ११, २ = ज अदर्शिगातुवित्तभी) ..	... ३१
प्रवासर्चन्त्युक्थिगो (७, ३, २, १-८, २, १७, २ = ज०) ..	... ८३, २१५
प्रवास्त्रहियवौ (७, ३, १४, १ = ज०) ...	... ११६
प्रवोमहेमहेष्टे (८, १, ११, १ = ज०) ...	... ३०५
प्रसविश्वभिर् (७, १, ६, १ = ज०) ...	... १७

सन्तप्रतीकम्	पृष्ठम्।
प्रसीधम् (८, २, २, १ = ऊ०)	३३१
प्राचीमलप्रदिशं (७, २, १०, २ = ऊ १०, २, २)	११२
प्रायश्चाराव्यक्तम् (८, १, १, १ = ऊ०)	१८०
प्रियोनोष्यु (८, १, १, २ = ऊ०)	१३८
प्रेताजयता (८, २, ५, २ = ऊ०)	३६६
प्रोष्यस्युपरीरथम् (८, १, १४, १ = ऊ०)	३१३
बट्स्थायवसा (८, १, ८, २ = ऊ २१, ३, ५)	१०२
बण्छाँषसि (८, १, ८, २ = ऊ २१, ३, ५)	३०१
बलविज्ञायः (८, २, २, २ = ऊ०)	३७५
बृहस्पतेपरिदीया (८, २, २, १ = ऊ०)	३५६
भद्रहर्षमिः (८, ३, ८, २ = ऊ०)	३७३
भद्रधनः (७, २, १०, २ = ऊ०)	७२
भद्रोनोष्यु (७, २, १०, २ = ऊ ११, १, ५)	७१
भद्रोभद्रया (७, २, ५, २ = ऊ १०, २, २०,)	५७
भूरिचिते (८, १, १३, २ = ऊ २२, २, २-४)	३१०
मघीनःस्रष्टवक्ष्येषु (८, २, ८, २ = ऊ०)	१८८
मन्दन्त तामववन् (८, १, ४, २ = ऊ १८, २, १८)	२२८
मन्द्राँतारम् (७, २, ३, २ = ऊ १०, २, १४-१५)	४८
मर्मणिते (८, २, ८, २ = ऊ०)	१७२
महीमित्रस्य (७, ३, १४, २ = ऊ०)	११७
महेनोष्यु (८, ३, ११, २ = ऊ०)	२४८
मातिषाँसि (८, २, ५, २ = ऊ १८, २, १८—१८, २, ५)	२३१
मानहृदपीयलवे ८, १, १५, २ = ऊ०)	३१८
मानोष्यु महाधने (८, १, १३, २ = ऊ १६, १, १६)	१६८
माभेमसा (७, ३, १७, २ = ऊ०)	१२१
मृगीनमीमः (८, ८, ८, २ = ऊ०)	३७५

[ठ]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
मोषुला (८, २, ६, १ = ज०)	१८३
यद्दम्पति (८, २, १८, २ = ज०)	२१८
यउग्ररव (८, २, १८, २ = ज०)	२१७
यउग्रःषन् (८, २, १५, २ = ज १६, २, २०—१८, २, ८)	२११
यच्चिदि (८, १, १, २ = ज०)	१९८
यजानोमिवावयणा (७, २, १, २ = ज०)	४६
यजिष्ठन्वाथजमाना (८, १, १८, २ = ज०)	२२२
यज्जद्वम् (८, १, ८, १ = ज०)	१६१
यज्जनामो (७, २, १२, २ = ज विशोविशीवो)	७७
यजवाणाः (८, २, ६, २ = ज०)	२६८
यथागौरो (८, २, ४, १ = ज १८, २, १८)	२२७
यद्दीवान (८, २, ११, २ = ज०)	२४५
यदिन्द्रयावतस्त्वम् (८, १, ११, १ = ज०)	२०७
यदिन्द्राहं (८, २, ८, १ = ज०)	२४०
यदीक्ष्णस्य (८, २, १२, २ = ज १८, १, ८)	२५४
यद्युक्ताद्येष्टवस्त्वम् (८, २, १७, २ = ज १८, १, १७)	२७४
यथागात्राकरामहे (८, ७, १, १५, २ = ज०)	४०
यथात्रेजन्त (७, १, ११, २ = ज अदर्शिगातुविजनी)	३०
यस्यतेमहिना (८, १, २, २ = ज०)	१८४
यस्याचिघालहतं (७, २, १४, २ = ज ११, १, १२)	८६
यस्यायंविश्वं (७, २, १८, १ = ज १२, १, ११)	१२७
यादवा (८, २, ७, १ = ज १८, १, ४)	१२७
याविरथास्त्रोक्तमा (८, २, ८, २ = ज १८, १, ६)	२४४
यावन्नीयेमौषधये (८, २, ११, २ = ०)	२४८
युक्ताहिवाजिनीवत्यं (८, २, ८, २ = ज १८, १, ५)	२४१
युक्तेवाचं (८, २, ७, २ = ज०)	२२६
युक्तेसन्तम् (८, १, १०, २ = ज ११, २, ४)	१६३

[६]

मन्त्रप्रतीकम्				पृष्ठम्
येत्वामिन्द्र (७, १, ५, १)	..	...	...	१६
योजागारतम्वचः (८, २, ५, १ = ज०)	...	...	..	२३४
योनःखो (८, २, ८, २ = ज०)	...	...	...	२७४
योवःशिवतमो (८, २, १०, २ = ज०)	...	..	...	३४१
यीविश्वाद्यते (७, २, ५, १ = ज ११, १, ५)	...	...	...	१०१
यशद्वत्सा (८, २, १४, २ = ज १८, १, ८)	...	..	...	२५८
येवाँद्रेवत० (८, १, १५, १ = ज०)	...	...	..	२१६
यच्यन्तेवां (८, २, ७, २ = ज १८, १, ४)	...	...	..	१३८
ययमेनमिदा (८, २, १२, १ = ज १६, १, ५)	...	..	...	१०६
यषट्तेविष्णवांस (८, १, ४, २ = ज० २१, २, ६)	...	..	...	१४८
वातश्चावातु (८, १, ११, १ = ज०)	..	..	...	२४३
वायविन्द्रय (८, १, ५, २ = ज०)	...	...	..	१५२
वायोशक्रो (८, १, ५, १ = ज०)	...	...	...	१५१
विचिद्वदस्य (८, १, १३, २ = ज०)	..	...	..	१७०
विषुन्द्राणं (८, १, ७, १ = ज०)	...	...	...	२८६
विनद्वन्द्वमृषो (८, २, ७, २ = ज०)	...	..	...	३७१
विपश्चिते (७, २, २१, २ = ज १२, १, १७)	...	...	...	१३४
विभक्तासि (७, १, ४, २ = ज०)	...	...	...	१३
विभूतरातिं (८, २, ११, २ = ज १६, १, १८)	...	...	...	२०४
विभूषन्न (७, २, १३, २ = ज ११, १, ११-१२)	..	..	...	८२
विराजोविश्वधी (८, १, ७, १ = ज०)	...	...	..	२७०
विश्वकथमहिना (८, २, २, २ = ज १४, १, २-१८, १, १)	...	...	...	१७८
विश्वोविश्वो (७, २, १२, १ = ज ११, १, ८-८-१०-१८, १, १)	..	..	...	७६
विश्वकर्मान्वविषा (७, २, ८, १ = ज०)	...	...	...	११०
विश्वमिरग्रेषामिभिर (८, १, १, १ = ज०)	...	..	...	१२८
विषुविश्वा (८, १, १४, १ = ज०)	..	...	...	३१५
विष्णोःकर्माणि (८, २, ५, २ = ज १४, १, ७)	...	...	...	१८८

[८]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम्।
विष्णुतथोयथा (८, १, २, ३ = ऊ २१, १, ८)	२८२
वीतिचोवग्ला (७, १, १३, ३ = ऊ०)	३७
वृकस्त्रिदस्य (८, २, १३, २ = ऊ १६, १, ५)	२०७
वृचखादोबलंरजः (८, ३, १, २ = ऊ १८, २, १७)	२२४
वृषणन्वावयं (७, २, २, ३ = ऊ०)	४८
वृषायुथेव (८, १, २, ३ = ऊ०)	१४१
वृषोश्चग्निः (७, २, १, २ = ऊ०)	४७
व्याश्नरिचमतिरन् (८, १, ८, २ = ऊ०)	१६१
शमधु३षु (७, ३, ३, १ = ऊ० ११, १, १८-२, ६-१८, २, ११)	८५
शशमानस्यवा (७, ३, १२, १ = ऊ)	११५
शाक्कनाशाको (८, १, ७, २ = ऊ०)	२८६
शिवायइन्द्र (८, १, १०, ३ = ऊ १३, २, ४)	१६४
शिक्षेयमस्मै (८, २, ८, २ = ऊ०)	४४०
शिक्षेयमिन्द्रयते (८, २, ११, २ = ऊ०)	३०८
शुधीहर्वविपिपानस्य (८, १, १३, १ = ऊ० २२, १, २-४)	३०८
सहधानीवसुः (७, २, ११, २ = ११, १, ६-७)	७४
सहसुहस्रैः (८, ३, १, ३ = ऊ०)	३५५
सघानःसुतुः (८, १, ७, २ = ऊ ११, १, १७-२३, १ १५)	१५५
सङ्क्रन्दनेन (८, ३, १, २ = ऊ०)	३५३
सनेमितम् (७, ३, १०, १ = ऊ गोमग्रइन्द्रो)	१३१
सनोदराच (८, १, ७, ३ = ऊ १२, १, १७-२३, १ १५)	१५६
सनोमर्षा (८, २, ३, २ = ऊ १४, १, १५)	१८२
सनोमित्रमहस् (८, ३, १, ३ ऊ०)	२२१
सनोविद्या (८, ३, १८, ४ = ऊ०)	२७८
सनोवृषन् (८, १, २, २ = ऊ०)	१४१
सनोहरीणां (७, १, १०, २ = ऊ गोमग्रइन्द्रो)	१४०

[ण]

मन्त्रप्रतीकम्			पृष्ठम् ।
सन्निभजन्ति (८, १, १, २ = ज०)	...	...	१८१
समर्द्धजान (८, ३, १८, ३ = ज०)	...	...	२७८
समस्तमन्यवे (८, १, १३, १ = ज०)	...	...	१७०
समानोच्चध्वा (८, ३, १४, ३ = ज १८, १, ८)	...	...	१८१
समानज (८, २, ११, २ = ज०)	...	...	२०१
समिद्धमग्नि (७, २, १३, १ = ज ११, १, ११-१२)	...	...	८०
समिद्धोराधो (८, २, ७, १ = ज १४, १, १०)	...	...	१८३
सकृपवृषन् (८, १, १४, २ = ज १३, २, १४)	...	...	१७२
सरोर्वैहव (८, २, ३, ३ = ज १४, १, ५)	...	...	१८३
सयामस्तु (७, ३, १७, २ = ज०)	...	...	११२
सहय्या (८, २, ८, ३ = ज०)	...	...	१३८
सच्चिपुच्छिद् (८, १, १८, २ = ज०)	...	...	२१५
सानोच्चसामरुद्र (८, ३, ११, ३ = ज०)	...	...	२५०
साङ्गान्विष्ठा (७, १, ८, ३ = ज ११, १, ४)	...	...	७०
सिद्धिनिमसा (७, ३, १६, ३ = ज०)	...	...	११२
सुमत्ता (८, १, १४, २ = ज १३, २, १४)	...	...	१७२
सुषुप्तासोम (८, १, १, ३ = ज०)	...	...	१८१
सीचमिधो (८, ३, १०, ३ = ज०)	...	...	२४७
सौदराधाना (७, ३, १५, २ = ज०)	...	...	११८
सखिन (८, ३, ८, ३ = ज०)	...	...	१७८

उत्तरार्चिक-साम-पेटिकारूप-ग्रन्थस्य जहगानाभिधस्य सूची ॥

॥ प्रथम प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥ *				॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥			
साम	श्रुलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	श्रुलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १-३)	३	.. २४	१	(१, २, ४, १-३)	३	... २०६
२	(१, १, ८, १-१)	॥	... ४३	२	(१, २, ५, १-३)	॥	.. २१०
३	(")	॥	.. ४४	३	(")	॥	... २११
४	(१, १, १०, १-३)	॥	... ८१	४	(१, २, ६, १-३)	॥	... २१२
५	(१, १, १२, १-३)	॥	.. ८८	५	(१, २, ७, १-३)	॥	... २१६
६	(१, १, १२, १-१)	॥	.. ८३	६	(१, २, ८, १-३)	॥	... २२०
७	(१, १, १४, १-१)	॥	.. १०३	७	(१, २, ८, १-१)	॥	.. २२३
८	(१, १, १५, १-३)	॥	... १०७	८	(१, २, १०, १-३)	॥	... २२७
९	(१, १, १६, १-२)	॥	.. ११६	९	(१, २, ११, १-३)	॥	... २३१
१०	(१, १, १७, १-३)	॥	... १२२	१०	(१, २, १२, १-४)	॥	... २३४
११	(१, १, १८, १-३)	॥	.. १३३	११	(१, २, १८, २-०)	॥	.. २६८
१२	(")	॥	... १३४	१२	(१, २, १८, ३-०)	॥	... ,
१३	(१, १, १८, १-३)	॥	.. १६८	१३	(१, २, २०, १-२)	॥	.. २७६
१४	(१, १, २०, १-१)	॥	... १७७	१४	(१, २, २१, १-०)	॥	... २८८
१५	(१, १, २१, १-३)	॥	... १८५	१५	(१, २, २२, १-०)	॥	... २९२
१६	(१, १, २२, १-१)	॥	... १८८	१६	(१, २, २२, २-०)	॥	... २९२
१७	(१, १, २३, १-३)	॥	.. १८२	१७	(१, २, २२, ३-०)	॥	.. ,
१८	(१, १, २, १-३)	॥	.. १८७	१८	(")	॥	... ४३८
१९	(१, २, २, १-३)	॥	... २००	१९	(२, १, १०, १-३)	॥	... २१५
२०	(१, २, ३, १-३)	॥	... २०३	२०	(१, १, ८, १-३)	॥	... ४५

* इह अर्द्धमन्त्रोऽप्रपर्यायो लक्ष्यते, 'तृतीयोऽर्द्धः'—इत्युत्तरत्र दर्शनात् ।

[थ]

॥ द्वितीयः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १—२)	३	... ४६
२	(२, १, ११, १—२)	१,	... ३२८
३	(२, १, १३, १—२)	१,	... ३३६
४	(२, १, १४, १—२)	१,	... ३४१
५	(२, १, १५, १—२)	५	... ६१३
६	(१, १, १६, १—०)	३	... ११०
७	(१, १, १७, १—०)	१,	... १२४
८	(२, १, १६, १—०)	१,	... ३४७
९	(" १—३)	१,	... ३४८
१०	(२, १, १७, १—३)	१,	... ३६१
११	(२, १, १८, १—३)	१,	... ३६६
१२	(२, १, १९, १—३)	१,	... ३७०
१३	(१, १, ८, १—३)	१,	... २५
१४	(२, १, ८, १—३)	१,	... ४०३
१५	(")	१,	... ४०४
१६	(१, १, ८, १॥—३)	५	... ६१५
१७	(२, २, १४, १—३)	३	... ४३०
१८	(२, २, १९, १—३)	१,	... ४३६
१९	(२, २, १३, १—३)	१,	... ४४१
२०	(१, २, १४, १—३)	१,	... ४४५

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(६, १, ६, १—०)	४	... ४५८

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
२	(४, २, ८, १—०)	४	... ६३८
३	(२, २, १५, १—३)	३	... ४५१
४	(")	१,	... ४५२
५	(२, २, १७, १—१)	१,	... ४६७
६	(२, २, १८, १—३)	१,	... ४७०
७	(२, २, १९, १—३)	१,	... ४७६
८	(२, १, १०, १—३)	१,	... ५१४
९	(२, १, ११, १—१)	१,	... ५१८
१०	(")	१,	... ५१९
११	(")	१,	... ५२०
१२	(२, १, १२, १—३)	१,	... ५३४
१३	(२, १, १४, १—३)	१,	... ५४४
१४	(२, १, १५, १—२)	१,	... ५४७
१५	(२, १, १६, १—३)	१,	... ५५१
१६	(२, १, १७, १—२)	१,	... ५५७
१७	(२, १, १८, १—३)	१,	... ५६१
१८	(१, १, १८, १—३)	१,	... १३५
१९	(२, १, १९, १—३)	१,	... ५६८
२०	(२, १, २०, १—३)	१,	... ५७५

॥ तृतीयः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(३, १, २१, १—३)	३	... ५७८
२	(३, १, २२, १—३)	१,	... ५८४
३	(३, २, ११, १—३)	१,	... ६१६

[८]

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
४	(॥)	॥	६१७	७	(४, १, १४, १—३)	४	५६
५	(३, २, १२, १—२)	॥	६२१	८	(४, १, १७, १—३)	॥	६४
६	(॥)	॥	६२९	९	(॥)	॥	६५
७	(॥)	॥	६३६	१०	(॥)	॥	७०
८	(॥)	॥	६४४	११	(४, १, १८, १—३)	॥	७३
९	(३, २, १३, १—३)	॥	६५०	१२	(४, १, १९, १—३)	॥	७६
१०	(३, २, १६, १—३)	॥	६५७	१३	(४, १, २०, १—३)	॥	८०
११	(३, २, १७, १—३)	॥	६६७	१४	(॥)	॥	८१
१२	(३, २, १८, १—३)	॥	६७१	१५	(॥)	॥	८१
१३	(३, २, १९, १—३)	॥	६८०	१६	(॥)	॥	८३
१४	(॥)	॥	६८१	१७	(४, १, २१, १—३)	॥	८१
१५	(३, २, २०, १—३)	॥	६८३	१८	(४, १, २२, १—३)	॥	८७
१६	(३, २, २२, १—३)	॥	६८८	१९	(४, १, २४, १—३)	॥	१००
१७	(३, २, २२, १—३)	॥	६८९				
१८	(३, २, २३, १—३)	॥	६८५				
१९	(४, १, ११, १—३)	४	३१				
२०	(॥)	॥	३२				
२१	(॥)	॥	३३				

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(४, १, १२, १—२)	४	३६	१	(२, १, १०१—३)	३	११६
२	(॥)	॥	४०	२	(॥)	॥	११७
३	(॥)	॥	४१	३	(॥)	॥	११७
४	(॥)	॥	४२	४	(१, १, ९, १—२)	॥	४७
५	(॥)	॥	४३	५	(॥)	॥	४८
६	(४, १, १३, १—३)	॥	५१	६	(॥)	॥	४९
				७	(४, १, ७, १—३)	४	१३४
				८	(२, १, १०, १—३)	२	४९७

॥ चतुर्थः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

[ध]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(४, २, ८, १—२)	४	... १४२	१३	(")	"	... ४१०
१०	(०, १, १५, १—३)	५	... ६१४	१४	(५, १, १२, १—३)	४	... २१४
११	(४, ०, १, २, ४, ७—८)	"	... ६०४	१५	(५, १, १२, १—२)	३	... २२२
१२	(४, २, ८, १—३)	४	... १४५	१६	(५, १, १४, १—२)	"	... २२५
१३	(१, १, १८, १—२)	३	... १३६	१७	(५, १, १५, १—३)	"	... २२८
१४	(")	"	... १३८	१८	(")	"	... २२८
१५	(४, २, १०, १—३)	४	... १५१	१९	(")	"	... २३०
१६	(४, २, ११, १—३)	"	... १५४	२०	(")	"	... २३१
१७	(४, २, १२, १—३)	"	... १५७				
१८	(४, २, १३, १—३)	"	... १५८				
१९	(४, २, १४, १—३)	"	... १६१				
२०	(५, १, ११, १—३)	"	... २०४				

॥ पञ्चमः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, १, ११, १—३)	४	... २०५	१	(३, २, १७, १—२)	३	... ६४७
२	(")	"	... "	२	(२, २, १८, १—३)	"	... ६५२
३	(")	"	... २०६	३	(५, १, १६, १—३)	४	... २४४
४	(")	"	... २०७	४	(")	"	... "
५	(")	"	... २०८	५	(")	"	... २४५
६	(")	"	... २०९	६	(")	"	... २४६
७	(२, २, ८, १—३)	३	... ४०५	७	(")	"	... २४७
८	(")	"	... "	८	(")	"	... २४८
९	(")	"	... ४०६	९	(५, १, १७, १—३)	"	... २४७
१०	(")	"	... ४०७	१०	(३, १, ५, १—३)	३	... ४८७
११	(")	"	... ४०८	११	(५, १, १८, १—३)	४	... २५१
१२	(")	"	... ४०९	१२	(५, १, १९, १—३)	"	... २०४
				१३	(५, १, २०, १—३)	"	... २६०
				१४	(५, २, ११, १—३)	५	... ६३८

[न]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१५ (")		१ ...	६४०
१६ (")		" ...	६४१
१७ (")		" ...	६४२
१८ (")		" ...	११
१९ (")		" ...	६४३
२० (")		" ...	६४४

॥ द्वितीयेऽङ्के ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१ (५, १, १२, १-३)		४ ...	६०७
२ (")		" ...	६०८
३ (")		" ...	६०९
४ (")		" ...	६१०
५ (")		" ...	६११
६ (")		" ...	६१२
७ (" १॥-३)		५ ...	६१३
८ (५, २, १३, १-३)		४ ...	६१४
९ (५, २, १४, १-३)		५ ...	६१५
१० (५, २, १५, १-३)		५ ...	६१६
११ (५, २, १६, १-३)		" ...	६१७
१२ (")		" ...	६१८
१३ (")		" ...	६१९
१४ (")		" ...	६२०
१५ (")		" ...	६२१
१६ (३, १, १७, १-३)		३ ...	६२२
१७ (५, २, १८, १-३)		४ ...	६२३
१८ (५, २, १९, १-३)		" ...	६२४

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१९ (")		" ...	६२५
२० (")		" ...	६२६

॥ षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ त्रयसोऽङ्के ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१ (५, १, १८, १-३)		४ ...	६२७
२ (")		" ...	६२८
३ (")		" ...	६२९
४ (५, २, १९, १-३)		" ...	६३०
५ (५, २, २०, १-३)		" ...	६३१
६ (५, २, २१, १-३)		" ...	६३२
७ (५, २, २२, १-३)		" ...	६३३
८ (५, २, २३, १-३)		" ...	६३४
९ (१, १७, १-३)		३ ...	६३५
१० (")		" ...	११
११ (१, १८, १-३)		" ...	६३६
१२ (")		" ...	६३७
१३ (")		" ...	६३८
१४ (६, १, २०, १-३)		४ ...	६३९
१५ (६, १, २१, १-३)		" ...	६४०
१६ (६, १, २२, १-३)		" ...	६४१
१७ (२, १, २३, १-३)		३ ...	६४२
१८ (६, १, २४, १-३)		४ ...	६४३
१९ (")		" ...	६४४
२० (६, १, २५, १-३)		" ...	६४५

[प]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
११	(६, १, ८, १-१)	४	... ४२३
१२	(६, १, १०, १-१)	५	... ६५८

॥ इति दशराज-पर्व ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १०, १-१)	३	... ३१८
२	(१, १, ८, १-१)	५	... ५३
३	(, , ॥-१)	५	... ६०६
४	(, , ३-०)	५	... ५
५	(४, २, १, १-३)	४	... १११
६	(६, १, ५, १-३)	५	... ६५०
७	(२, १, १५, १-३)	५	... ६१५
८	(१, १, १०, १-३)	३	... १२५
९	(१, १, १८, १-२)	५	... १२८
१०	(४, २, ७, १-३)	४	... १३५
११	(३, १, २०, १-३)	३	... ५०६
१२	(१, २, १८, १-२)	५	... १६८
१३	(१, २, २०, १-३)	५	... १७७
१४	(१, १, १३, १-३)	५	... ८३
१५	(१, २, २२, १-०)	५	... २८१
१६	(, ,)	५	... ५
१७	(६, २, ३, १-३)	४	... ४४०
१८	(, , २-०)	५	... ४४१
१९	(, , ३-०)	५	... ५
२०	(, , १-३)	५	... ५

॥ सप्तमः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १०, १-३)	३	... ३१८
२	(, ,)	५	... ५
३	(५, २, १२, १-३)	४	... ३१२
४	(, ,)	५	... ३१३
५	(, , १॥-३)	५	... ६४८
६	(२, १, ११, १-२)	३	... ३२८
७	(२, १, १३, १-३)	५	... ३३७
८	(१, १, १६, १-२)	५	... ११७
९	(२, १, १६, १-३)	५	... ३४८
१०	(६, २, ४, १-३)	४	... ४५१
११	(१, १, १८, १-३)	३	... ३७१
१२	(१, १, ८, १-३)	५	... २७
१३	(२, १, ८, १-२)	५	... ४१०
१४	(, , १॥-३)	५	... ६२६
१५	(६, २, ५, १-३)	४	... ४५५
१६	(२, २, १४, १-४)	३	... ४४५
१७	(६, २, ६, १-३)	४	... ४४८
१८	(४, २, ८, १-३)	५	... १४६
१९	(, ,)	५	... १४७
२०	(१, २, १५, १-३)	३	... ४५६

[फ]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १६, १—३)	३	... ४६३
१	(३, १, १०, १—३)	५	... ६३०
३	(५, २, १२, १—३)	४	... ३१४
४	(")	"	... "
५	(" १॥—३)	५	... ६४८
६	(६, २, ८, १—३)	४	... ४६५
७	(३, १, १५, १—३)	२	... ५४८
८	(३, १, १६, १—३)	"	... ५५२
९	(३, १, १८, १—३)	"	... ५६३
१०	(१, १, १८, १—३)	"	... १३९
११	(४, २, ७, १—३)	४	... १३६
१२	(६, २, ९, १—३)	"	... ४६९
१३	(३, २, ११, १—३)	३	... ६०७
१४	(२, २, ९, १—३)	"	... ४११
१५	(")	"	... ४१२
१६	(")	"	... ४१३
१७	(६, २, ११, १—३)	४	... ४७४
१८	(६, २, १२, १—३)	"	... ४७८
१९	(३, २, १६, १—३)	"	... ६४३
२०	(३, २, १८, १—३)	"	... ६५३
२१	(")	"	... "

॥ अष्टमः प्रपाठकः ॥

—१—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, २, १९, १—३)	३	... ६६२
२	(५, २, १७, १—३)	४	... ३३१
३	(६, २, १५, १—३)	"	... ४८१
४	(५, १, ११, १—३)	४	... ३४
५	(५, २, १२, १—३)	"	... ४३
६	(")	"	... ४५
७	(६, २, १५, १—३)	"	... ४८९
८	(६, २, १६, १—३)	"	... ४९३
९	(४, १, १७, १—३)	"	... ६७
१०	(५, १, १९, १—३)	"	... ७७
११	(")	"	... "
१२	(६, २, १७, १—३)	"	... ५०१
१३	(१, २, २०, १—३)	३	... ९७८
१४	(१, १, ११, १—३)	"	... ५५
१५	(" १॥—३)	"	... "
१६	(२, २, ९, १—३)	"	... ४१४
१७	(" २—३)	"	... "
१८	(३, १, ११, १—३)	"	... ५२१
१९	(" १॥—३)	५	... ६३१

[६]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ ।
१	(१, १, १८, १-३)	३ ..	५००
२	(१, १, १, १-३)	११ ..	४८२
३	(१, २, १३, १-११)	११ ...	६१५
४	(" १॥-२)	११ ..	"
५	((३, २, २०, १-२)	११ ...	६०५
६	(३, २, १८, १-३)	११ ...	६६३
७	(३, २, १, १-३)	११ ...	५८८
८	(४, २, १२, १-११)	४ ..	४६
९	(" १॥-२)	११ ...	३०
१०	(४, १, २१, १-३)	११ ..	८३
११	(४, १, २, १-३)	११ ...	४
१२	(१, ४, ८, १-३)	१ ..	२८
१३	(१, २, ८, १-२)	११ ...	५४
१४	(६, २, १८, १-४)	४ ...	५०५
१५	(१, १, १८, १-३)	४ ...	१४०
१६	(")	११ ..	१४१
१७	(")	११ ...	१४२
१८	(२, २, ८, १-३)	११ ...	४१५
१९	(" २॥-३)	५ —	६२६
२०	(१, १, १४, १-३)	३ ...	१०८

॥ नवमः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ ।
१	(६, २, २, २-०)	४ ...	४४२
२	(२, १, १८, १-३)	३ ...	१००
३	(५, २, १२, १-३)	४ ..	११०
४	(२, १, १६, ३-०)	५ ...	६५५
५	(२, १, १०, १-०)	३ ...	३६०
६	(२, २, १२, १-३)	११ ...	४३६
७	(२, २, १४, १-३)	११ ...	४४३
८	(२, २, १४, २-०)	११ ...	४५३
९	(१, २, १६, १-३)	११ ...	०५२
१०	(३, २, ११, १-१)	११ ...	५२२
११	(" ३-०)	५ ...	६३१
१२	(५, २, १, १-३)	४ ...	१६०
१३	(२, २, १०, १-०)	३ ..	६४८
१४	(३, २, १८, १-३)	११ ..	६५४
१५	(१, १, १८, १-३)	५ ..	६०८
१६	(५, १, १२, १-१)	४ ...	२१५
१७	(६, ३, १६, १-३)	११ ...	५२६
१८	(४, २, ८, १-३)	११ ...	१४८
१९	(६, २, ६, १-१)	११ ...	५३०
२०	(१, १, १०, १-१)	३ ..	१२६

[भ]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३३
२	(१, १, २२, २—०)	३ ...	२६२
३	(१, १, १६, १—३)	॥ ...	२५३
४	(५, २, २२, १—०)	॥ ...	३१६
५	(६, ३, १३, १—३)	॥ ...	५३४
६	(४, १, २०, १—०)	॥ ...	६७
७	(१, १, १६, १—२)	३ ...	११८
८	(६, १, ७, १—३)	४ ...	४११
९	(१, १, १८, १—३)	५ ...	६०८
१०	(६, १, ८, १—३)	४ ...	४१५
११	(६, १, ८, १—३)	॥ ...	४१४
१२	(५, १, १३, १—१)	॥ ...	४७
१३	(३, २, १२, १—११)	३ ...	६२६
१४	(३, १, ११, १—११)	॥ ...	५२३
१५	(२, २, ८, १—०)	॥ ...	४१६
१६	(१, १, ८, १—११)	॥ ...	५५
१७	(१, २, २०, १—०)	॥ ...	२७८
१८	(")	॥ ...	२७८
१९	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३२
२०	(४, १, १८, १—०)	५ ...	६३७

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३३

साम मूलम् भागे पृष्ठे ।

२	(३, १, १८, १—३)	३ ...	६५५
३	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	६६१
४	(३, १, १८, १—३)	३ ...	५६३
५	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३४
६	(२, २, ८, १—२)	३ ...	४१६
७	(५, २, १२, १—२)	५ ...	६४८
८	(२, १, १५, १—३)	॥ ...	६१५
९	(५, ३, १२, १—२)	॥ ...	६५०
१०	(१, २, १६, १—३)	३ ...	२५३
११	(५, २, १२, १—२)	४ ...	६१६
१२	(४, १, १८, १—३)	५ ...	६०२

॥ इति संवत्सर-पर्यं ॥ २ ॥

॥ दशमः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमाङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(६, ३, २, १—३)	४ ...	५१७
२	(७, १, २, १—२)	५ ...	४
३	(१, १, १८, १—३)	३ ...	१४३
४	(३, २, १५, १—३)	॥ ...	६४०
५	(१, १, १६, १—८)	॥ ...	११८
६	(७, १, ३, १—३)	५ ...	८
७	(५, १, १, १—३)	४ ...	१६८
८	(१, १, १३, १—३)	३ ...	८१

[म]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(६, १, ८, १—०)	४	४१६	१२	(७, १, १०, १—३)	५	२८
१०	(१, १, ८, १—३)	३	२८	१३	(७, १, ११, १—३)	॥	३१
११	(")	॥	"	१४	(७, २, ३, १—६)	॥	५०
१२	(१, १, ८, १—२)	॥	५६	१५	(७, २, ३, ३—०)	॥	"
१३	(")	॥	५७	१६	(७, २, ४, १—२)	॥	५२
१४	(५, २, १४, १—३)	५	६५४	१७	(" १—०)	॥	५३
१५	(१, १, १४, १—३)	३	१०३	१८	(" १—०)	॥	"
१६	(१, १, १७, १—०)	॥	१२६	१९	(" १—२)	॥	"
१७	(१, १, १८, १—३)	॥	१४४	२०	(७, २, ३, १—३)	॥	५८
१८	(४, १, १७, १—३)	४	६७				
१९	(३, ६, ११, २—०)	२	६१८				
२०	(१, १, ८, १—१)	॥	५८				

॥ एकादशः प्रपाठकः ॥

—०—
। प्रथमोऽङ्कः ।

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १७, १—३)	३	१३७	१	(७, २, ६, १—३)	५	६१
२	(५, १, १४, १—०)	४	३३८	२	(७, २, ७, १—३)	॥	६३
३	(७, ३, १०, १—०)	५	११४	३	(७, २, ८, १—२)	॥	६७
४	(४, १, ११, १—०)	४	३४	४	(७, २, ८, १—३)	॥	७०
५	(११, १६, १—२)	३	११८	५	(७, २, १०, १—०)	॥	७३
६	(७, १, ७, १—२)	५	२१	६	(७, २, ११, १—०)	॥	७५
७	(")	॥	२२	७	(" १—३)	॥	"
८	(१, १, २३, १—३)	३	१८३	८	(७, २, १२, १—०)	॥	७८
९	(७, १, ८, १—३)	५	२५	९	(" १—३)	॥	"
१०	(१, १, १५, १—३)	३	१०८	१०	(")	॥	७९
११	(७, १, ८, १—०)	५	२६	११	(७, २, १३, १—३)	॥	८३
				१२	(")	॥	८४

[व]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१३	(७, २, १४, १-३)	५	... ८७
१४	(१, १, ८, १-३)	३	... २८
१५	(३, २, ११, ३-०)	॥	... ६१८
१६	(७, ३, १, १-२)	५	... ८१
१७	(१, २, २०, १-३)	३	... २७८
१८	(७, ३, ३, १-२)	५	... ८६
१९	(७, ३, ४, १-२)	॥	... १००
२०	(१, २, २१, १-०)	३	... २८८

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(७०, ६, २, ३, १)	५	... ६०२
२	(१, १, २२, ३-०)	४	... ४४२
३	(६, २, २, १-३)	॥	... ४४३
४	(७, १, ११, ३-२१)	५	... ३२
५	(७, ३, ५, १-२)	॥	... १०३
६	(७, ३, ३, १-२)	॥	... ८७
७	(१, १, १५, १-३)	३	... १०८
८	(१, २, १६, १-२)	॥	... २५४
९	(२, १, १५, १-३)	३	... ६१६
१०	(१, १, १६, १-३)	३	... ३४८
११	(१, २, १६, १-३)	॥	... २७०
१२	(७, ३, ८, १-२)	५	... १०८
१३	(६, २, ३, १-३)	४	... ४४४
१४	(२, १, १०, १-२)	३	... ३२०
१५	( )	॥	... ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे
१६	(१, १, ८, १-२)	३	... ५८
१७	(२, १, १५, १-३)	५	... ६१७
१८	(३, १, १७, १-३)	३	... ५५८
१९	(५, २, १७, १-३)	४	... ३४८
२०	(२, १, १६, १-३)	३	... ३५०

॥ वादशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १-३)	३	... ३०
२	( )	॥	... ३१
३	(२, २, ८, १-३)	॥	... ४१७
४	(४, १, १७, १-३)	५	... ६३६
५	(३, २, १८, १-३)	३	... ६५५
६	(१, १, १८, १-३)	॥	... १४५
७	(६, १, ८, १-३)	४	... ४१७
८	(५, २, ११, १-३)	५	... ६४५
९	(६, २, १५, १-३)	४	... ४८०
१०	(७, ३, १८, १-३)	५	... १२५
११	(७, ३, १८, १-३)	॥	... १२८
१२	(३, १, २, १-३)	३	... ४८५
१३	(६, २, ६, १-३)	४	... ४६०
१४	(७, ३, २०, १-३)	५	... १३१
१५	(५, १, १६, १-३)	४	... २३८
१६	( )	॥	... २४०

[२]

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१७	(७, ३, २१, १-३)	५ ...	१३६
१८	(५, २, १९, १-२)	४ ...	३१७
१९	(१, १, ११, १-१)	९ ...	८५
२०	(७, १, २, २-२)	५ ..	५

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(५, २, १८, १-३)	४ ..	३५८
२	(") ,	...	३५९
३	(२, २, १६, १-३)	३ ...	४६४
४	(१, १, १५, १-२)	॥ ..	११०
५	(१, १, २०, १-३)	॥ ..	१७७
६	(८, १, ३, १-३)	३ ...	१४४
७	(१, १, ८, १-३)	३ ...	३१
८	(५, २, १२, १-२)	५ ...	६५०
९	(२, १, १५, १-३)	॥ ..	६१७
१०	(१, १, १७, १-३)	३ ...	१२७
११	(१, १, १८, १-३)	॥ ...	१४५
१२	(")	॥ ..	१४६
१३	(")	॥ ..	१४७
१४	(")	॥ ..	१४८
१५	(४, १, २२, १-३)	४ ...	९७
१६	(२, १, ९, १-३)	३ ...	४१८
१७	(८, १, ७, १-३)	५ ...	१५६
१८	(८, १, ८, १-३)	॥ ..	१६०
१९	(१, २, १६, १-३)	५ ...	६११

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
२०	(५, २, १२, १-२)	४ ...	३१८
२१	(" १॥-१)	५ ..	६५२

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(१, १, १७, १-३)	३ ...	१२८
२	(१, १, १६, १-३)	॥ ...	३५१
३	(१, १, १८, १॥-३)	५ ..	६१०
४	(१, १, १६, १-०)	३ ...	१२०
५	(१, १, १३, १-१)	॥ ..	९४
६	(१, १, १८, १-३)	॥ ...	१४९
७	(१, १, १९, १-२)	॥ ...	५९
८	(१, १, १९, १-१)	॥ ...	९५
९	(१, १, १५, १-०)	॥ ..	१११
१०	(१, १, १७, १-०)	॥ ...	१२९
११	(१, १, २०, १-२)	॥ ...	१७९
१२	(१, १, २१, १-३)	॥ ..	१८५
१३	(२, २, १८, १-३)	॥ ..	४७१
१४	(२, २, १९, १-३)	॥ ...	४७६
१५	(६, २, १६, १-३)	४ ...	४९४
१६	(")	॥ ...	४९५
१७	(१, १, ८, १-३)	९ ..	३२
१८	(१, १, ९, २-०)	५ ..	६०७
१९	(" १-२)	९ ...	६१

[ल]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ ।
१	(३, १, ११, १-३)	३	५२३
२	(")	"	५२४
३	(४, १, १४, १-३)	५	६३५
४	(८, १, १० १-३)	"	१६४
५	(८, १, ११, १-३)	"	१६५
६	(१, १, १८, १-२)	३	१५०
७	(७, १, ३, ॥-०)	५	१०
८	(" ॥-१॥)	"	"
९	(" १॥-२)	"	"
१०	(" ३-८)	"	११
११	(" १-३)	"	"
१२	(६, १, १७, १-३)	४	५५७
१३	(१, १, १५, २-०)	३	१११
१४	(८, १, १४, १-३)	५	१७२
१५	(१, १, ८, १-०)	३	६२
१६	(" ॥-२)	"	"
१७	(१, १, १५, १-३)	५	६१८
१८	(१, १, १६, १-२)	३	२७८

॥ इत्येकादश्यार्व ॥ ३ ॥

॥ चतुर्दशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ ।
१	(८, २, १, १-३)	५	१७८

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ ।
२	(८, २, २, १-३)	५	१७९
३	(४, १, १७, १-३)	४	६८
४	(६, १, ८, १-३)	"	४१७
५	(८, १, ३, १-३)	५	१८४
६	(८, १, ४, १-३)	"	१८७
७	(८, १, ५, १-३)	"	१८२
८	(१, १, १६, १-२)	३	१९१
९	(२, १, ८, १-३)	"	४२०
१०	(१, १, १३, १-३)	"	८६
११	(१, १, १७, १-३)	"	१९०
१२	(१, १, १८, १-३)	"	२७०
१३	(")	"	२७१
१४	(")	"	२७२
१५	(१, १, २०, १-३)	"	१८०
१६	(६, १, ४, १-३)	४	५२४
१७	(१, १, १७, १-३)	३	१३०
१८	(१, १, १८, १-३)	"	१७१
१९	(१, १, १६, १-३)	"	१५५
२०	(")	"	"

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठ ।
१	(१, १, १६, १-३)	३	१५६
२	(")	"	२५७
३	(")	"	२५८
४	(")	"	२५९

[व]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
३	(२, २, ८, १—३)	३	... ४२१	५	(")	३	... ३५
६	(" १॥—३)	५	... ६२७	६	(५, २, १२, १—२)	४	... ३२०
७	(" १—३)	३	... ४२९	७	(" १॥—३)	५	... ६४२
८	(" १॥—३)	५	... ६२८	८	(४, १, १७, १—३)	४	... ६८
९	(८, २, ६, १—१)	"	... ६६४	९	(")	"	... ६८
१०	(८, २, ७, १—३)	"	... १८६	१०	(")	"	... ७०
११	(२, १, १५, १—३)	"	... ६१८	११	(")	"	...
१२	(")	"	... ६२०	१२	(")	"	... ७१
१३	(")	"	... ६२१	१३	(२, १, १६, १—३)	३	... ३५२
१४	(२, २, १७, १—३)	३	... ६४८	१४	(")	"	... ३५३
१५	(४, २, ८, १—३)	४	... १४८	१५	(५, १, १२, १—३)	५	... २१६
१६	(५, २, १८, १—३)	"	... ३६०	१६	(६, २, ३, १—३)	"	... ४४४
१७	(")	"	... ३६१	१७	(२, १, १६, १—३)	३	... ३५४
१८	(")	"	...	१८	(८, २, ८, १—३)	५	... ६६५
१९	(")	"	... ३६२	१९	(२, २, १४, १—३)	३	... ४४७
२०	(")	"	... ३६३				
२१	(८, २, ८, १—३)	५	... १८८				

॥ पञ्चदशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, २, १६, १—३)	३	... ४६५
२	(७, २, १२, १—३)	५	... ६६२
३	(१, १, ८, १—३)	३	... ४२
४	(")	"	... ४४

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १५, १—३)	३	... ४५४
२	(")	"	... ४५५
३	(१, १, ८, १—२)	"	... ६२
४	(")	"	... ६४
५	(६, ३, १२, १—३)	४	... ५४६
६	(८, २, १०, १—३)	५	... २०२
७	(४, १, १७, १—३)	४	... ७१
८	(२, २, १८, १—३)	३	... ६५६

[अ]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(३, १, १०, १-३)	३	... ५१५	८	(")	३	... १५२
१०	(३, १, १६, १-३)	"	... ५५३	१०	(३, २, १८, १-३)	"	... ६६०
११	(३, १, १८, १-३)	"	... ५६४	११	(३, १, १६, १-३)	"	... ५५४
१२	(५, २, १२, १-२)	४	... ३२१	१२	(६, २, २, १-३)	४	... ५१८
१३	(")	"	... ३२२	१३	(४, १, ११, १-३)	"	... ३५
१४	(")	"	... ३२३	१४	(१, २, २२, २-०)	४	... ४४५
१५	(" १॥-३)	५	... ६५३	१५	(१, १, १८, १-३)	३	... १७२
१६	(४, १, २०, १-३)	४	... ८३	१६	(८, १, ११, १-३)	५	... १६८
१७	(४, १, २०, १-३)	"	... ८५	१७	(२, १, १७, १-३)	३	... ३६३
१८	(")	"	...	१८	(८, २, ११, १-३)	५	... २०४
१९	(३, २, १८, १-३)	३	... ६६४	१९	(१, १, ८, ३-०)	३	... ४०
२०	(")	"	... ६६५				
२१	(")	"	... ६६६				

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

॥ षोडशः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भाग	पृष्ठे ।
१	(४, १, २०, १-३)	४	... ८६	१	(३, १, १०, १-३)	३	... ५१६
२	(२, १, १५, १-३)	३	... ४५६	२	(२, २, ८, १-०)	"	... ४२३
३	(१, १, १८, १-३)	"	... १५१	३	(" १-३)	"	...
४	(३, २, १६, १-३)	"	... ६४४	४	(" १॥-३)	"	... ४२४
५	(५, २, १२, १-२)	४	... ३१४	५	(८, २, ११, १-३)	५	... २०८
६	(")	"	... ३२५	६	(१, १, १८, १-३)	३	... १५३
७	(" १॥-३)	५	... ६५३	७	(६, ०, १२, १-३)	४	... ४७८
८	(१, १, १८, १-३)	३	... १५१	८	(३, २, १८, १-३)	३	... ६५७
				९	(३, १, १८, १-३)	"	... ६६८
				१०	(६, १, १०, १-३)	५	... ६५८
				११	(५, २, १२, १॥-३)	"	... ६५४
				१२	(६, २, १६, १-३)	४	... ४८६

[४]

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१३	(५, १, ११, १—३)	४	... २१०
१४	(")	"	... "
१५	(३, १, ११, १—१)	३	... ५२५
१६	(")	"	... ५२६
१७	(")	"	... ५२७
१८	(")	"	... ५२८
१९	(४, २, १, १—३)	४	... ११२
२०	(८, २, १५, १—३)	५	... २११

॥ समदशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, १, १५, १—३)	४	... २३२
२	(७, २, २०, १—३)	५	... १३२
३	(१, १, १८, १—३)	३	... १५४
४	(")	"	... १५५
५	(४, २, ७, १—३)	४	... १३७
६	(३, २, २१, १—३)	३	... ६०८
७	(५, १, १, १—३)	४	... १६८
८	(५, २, १८, १—३)	"	... २६५
९	(")	"	... २६६
१०	(१, १, ८, १—३)	३	... ६५
११	(" ३)	"	... ६६
१२	(५, १, १६, १—३)	४	... १४१
१३	(")	"	... १४२

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१४	(")	४	... २४२
१५	(४, १, ७, १—३)	"	... २४
१६	(१, १, ८, १—२)	३	... ६६
१७	(१, १, १८, १—३)	"	... १५५
१८	(५, १, १, १—३)	४	... १७०
१९	(५, १, १६, १—३)	"	... २४४
२०	(५, १, १२, १—३)	"	... २१७

॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, २, १, १—३)	४	... २६६
२	(५, २, १८, ३—०)	"	... २६७
३	(८, २, ८, १—०)	५	... ६६४
४	(५, २, १३, १—३)	४	... ३३२
५	(६, १, ४, १—३)	"	... ३८८
६	(६, १, ८, १—३)	"	... ४१८

॥ इत्यष्टौन-पर्व ॥ ४ ॥

॥ अष्टादशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(७, २, १२, १—०)	५	... ८०
२	(४, १, १८, १—३)	"	... ६३७
३	(६, २, १३, १—३)	४	... ४८२
४	(५, २, ११, १—३)	५	... ६४५

[स]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
४	(॥)	४	... ६४६	६	(०, ३, १०, १-३)	५	... १३३
६	(॥)	॥	... ६४७	७	(५, १, १४, १-३)	४	... २२६
७	(१, १, ८, १-२)	३	... ६७	८	(२, १, १४, १-३)	३	... ३४३
८	(३, १, २, १-३)	॥	... ४८६	९	(८, २, १५, १-३)	५	... २१२
९	(॥)	॥	...	१०	(२, २, ८, १-३)	॥	... ४२५
१०	(५, १, १६, १-३)	४	... २४४	११	(०, ३, ३, १-३)	॥	... ६८
११	(१, २, १८, १-३)	३	... २७२	१२	(६, २, ५, १-३)	४	... ४५५
१२	(१, ९, २०, १-३)	॥	... २८१	१३	(३, १, १५, १-३)	३	... ५४८
१३	(॥)	॥	... २८२	१४	(६, २, १२, १-३)	४	... ४८०
१४	(॥)	॥	... २८३	१५	(०, १, १६, १-३)	५	... ४३
१५	(१, १, १५, १-३)	॥	... ११२	१६	(६, ९, १६, १-३)	४	... ४८७
१६	(॥)	॥	...	१७	(८, ९, ३, १-३)	५	... २२६
१७	(६, २, ३, १-३)	४	... ४४६	१८	(८, ३, ४, १-३)	॥	... २१८
१८	(२, १, १०, १-३)	३	... ४२९	१९	(८, ३, ५, १-३)	॥	... २२२
१९	(॥)	॥	...				
२०	(१, १, ८, १-३)	॥	... ६८				
२१	(॥)	॥	... ६८				

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

—०—

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४०६, २, ४, ७-८)	५	... ६०५
२	(२, २, ८, १-३)	३	... ४२४
३	(१, १, ८, १-३)	॥	... ७०
४	(६, २, १५, १-३)	४	... ४८१
५	(०, ३, १८, १-३)	५	... १२६

॥ जनविंशः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(८, २, ९, १-३)	५	... १८१
२	(१, २, १३, १-३)	३	... १२५
३	(८, २, ६, १-३)	५	... २३६
४	(८, ९, ७, १-३)	॥	... २३८
५	(८, ३, ८, १-३)	॥	... २४२
६	(८, ३, ८, १-३)	॥	... २४५
७	(१, १, १०, १-३)	३	... ८२

[ह]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(८, ३, १३, १—३)	५	... १५५	११	(५, २, १०, १—३)	४	... ३०२
९	(८, ३, १४, १—३)	५	... २६३	१२	(१, १, ९, १—२)	३	... ७१
१०	(८, १, १५, १—३)	५	... १६०	१३	(६, १, ४, १—३)	४	... ४००
११	(१, १, ८, १—३)	३	... ३५	१४	(४, १, १२, १—२)	४	... ४८
१२	(२, १, १०, १—३)	५	... ५५८	१५	(१, २, १८, १—३)	३	... १०३
१३	(५, २, १०, १—३)	५	... ६५५	१६	(")	"	...
१४	(१, १, १८, १—३)	३	... १०३	१७	(१, २, २०, १—२)	"	... १८४
१५	(३, १, ६, १—३)	"	... ५०३	१८	(१, १, १५, १—३)	"	... ११८
१६	(८, २, १६, १—३)	५	... २०९	१९	(६, २, ३, १—२)	४	... ४४६
१७	(८, ३, १०, १—३)	"	... २०६	२०	(")	"	... ४४७
१८	(५, २, १२, १—२)	४	... ३२६	२१	(")	"	... ४४८
१९	(२, २, १८, १—३)	३	... ४७९				
२०	(१, १, ९, १—२)	"	... ७१				

॥ विंशः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, ११, १—०)	३	... ५१०
२	(३, २, ११, २—०)	३	... ६१८
३	(३, २, १२, २—०)	"	... ६२६
४	(३, १, १४, १—२)	"	... ६३५
५	(४, १, १२, २—०)	४	... ४७
६	(२, १, १०, २—०)	५	... ६१२
७	(२, २, १२, १—३)	"	... ६२८
८	(२, १, ९, १—३)	"	... ६२७
९	(५, १, १६, १—०)	४	... २४५
१०	(३, १, ५, १—३)	३	... ४८८

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १०, १—३)	३	... ४२३
२	(१, १, १५, १—३)	५	... ६२२
३	(" १—२)	"	...
४	(" १—३)	"	... ६२३
५	(१, १, १६, १—३)	३	... ३५४
६	(१, १, ८, १—२)	"	... ६६
७	(")	"	...
८	(")	"	... ३७
९	(")	"	... ६८
१०	(२, २, १४, १—३)	"	... ४४८

[कक]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
११ (,)	३ ...	४४८		१४ (१, १, ८, १-३)	३ ...	३६	
१२ (२, २, १५, १-३)	,, ...	४४६		१५ (१, १, ८, १-३)	,, ...	७२	
१३ (,)	,, ...	४४७		१६ (,)	,, ..	७३	
१४ (३, १, ११, १-३)	,, ..	४४०		१७ (,)	,, ...	७४	
१५ (,)	,, ..	४३१		१८ (२, १, १६, १-३)	,, ...	३५५	
२१ (,)	,, ...	४३२		१९ (, ३-०)	५ ...	६२५	
१७ (३, १, १६, १-३)	,, ..	४५५		२० (१, १, १५, १-०)	३ ...	११४	
१८ (१, १, १८, १-३)	,, ...	१५६		॥ इति सच-पर्व ॥५॥			
१९ (३, १, १२, १-३)	,, ..	६२७		॥ एकविंशः प्रपाठकः ॥			
२० (, १-०)	,, ...	६२८		—०—			

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१ (३, १, १२, १-३)	३ ..	६२८		१ (१, १, १८, १॥-२)	३ ...	७५	
१ (३, २, १६, १-३)	,, ...	६४५		२ (१, २, १८, १-०)	,, ..	२६६	
३ (३, २, १८, १-३)	,, ...	६६८		३ (२, १, १८, १-३)	,, ...	३७३	
४ (५, १, १८, १-३)	४ ...	३६७		४ (१, १, १३, १-९)	,, ...	८७	
५ (६, १, ७, १-०)	,, ..	४१२		५ (८, ३, ५, १-३)	५ ...	२३३	
६ (६, १, ७, २-०)	,, ...	४१३		६ (१, १, १५, ३-०)	३ ..	११४	
७ (४, १, १२, १-०)	४ ...	४८		७ (१, १, ८, १॥-२)	५ ...	६०७	
८ (, १-३)	,, ..	,,		८ (८, १, २, १-३)	,, ...	१८३	
९ (२, १ १०, १-२)	३ ...	३२४		९ (१, १, १२, १-३)	३ ...	८८	
१० (,)	,, ...	,,		१० (१, १, ११, १-३)	,, ...	१८८	
११ (१, १, ८, १-२)	,, ...	७१		११ (१, १, १, १-३)	,, ...	६	
१२ (१, १, १८, १-३)	,, ...	१५७		१२ (१, १, १, १-३)	,, ...	८	
१३ (,)	,, ...	१५८		१३ (१, १, ३, १-३)	,, ...	१२	

[खख]

साम	मूलम्	भागि	पृष्ठे ।
१४	(४, १, १८, १-०)	४	०४
१५	(१, १, १८, १-०)	५	६१२
१६	(६, २, २०, १-३)	४	५१०
१७	(१, १, १३, १-९)	२	८८
१८	(८, १, ३, १-३)	५	६६६
१९	(६, १, ८, १-०)	४	४१८
२०	(१, १, १५, १-३)	३	११४

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	मूलम्	भागि	पृष्ठे ।
१	(१, १, १८, १-३)	३	१५८
२	(१, १, १८, १-३)	३	३६७
३	(२, १, १८, १-३)	३	३७४
४	(४, २, ५, २-१-३)	५	६३८
५	(५, १, २३, १-३)	३	६५६
६	(८, १, ४, १-३)	५	२८८
७	(८, १, ५, १-३)	३	२८०
८	(१, २, १३, १-१)	३	२३८
९	(१, २, १४, १-१)	३	२४२
१०	(१, २, १५, १-२)	३	२४६
११	(१, २, १३, १-२)	३	२३८
१२	(१, २, १४, १-२)	३	२४३
१३	(२, २, १५, १-२)	३	२४७
१४	(१, २, १३, १-२)	३	२४०
१५	(१, २, १४, १-२)	३	२४४
१६	(१, २, १५, १-२)	३	२४८

साम	मूलम्	भागि	पृष्ठे ।
१७	(८, १, ६, १-३)	५	२८४
१८	(")	३	२८५
१९	(")	३	२८६
२०	(१, १, २०, १-३)	३	१८०
२१	(")	३	८११

॥ तृतीयोऽर्धः ॥

साम	मूलम्	भागि	पृष्ठे ।
१	(४, १, १, ६-७-८)	५	६३४
२	(२, १, १८, १-०)	३	६६८
३	(१, १, १८, १-३)	३	१६०
४	(८, १, ७, १-९)	५	६६७
५	(८, १, ८, १-३)	३	३०३
६	(८, १, ४, १-३)	३	१४८
७	(३, २, १८, १-०)	३	६३४
८	(५, १, १७, १-०)	४	२४८
९	(१, १, ८, १-३)	३	७५

॥ इति प्रायश्चित्त-पर्व ॥ ६ ॥

॥ द्वाविंशः प्रपाठकः ॥

—१—

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	मूलम्	भागि	पृष्ठे ।
१	(१, १, १२, १-२)	३	८५
२	(१, १, १८, १-३)	५	६१०
३	(")	३	३

[गण]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
४	(१, १, ८, २—०)	३	... ४०	७	(६, २, २, १—३)	४	.. ४४६
५	(१, १, ९, १—२)	,,	... ७५	८	(१, १, ९, १—२)	३	... ७६
६	(१, १, १०, १—३)	,,	.. १६०	९	(२, १, १६, १—३)	,,	.. ३५६
७	(, ,)	,,	... १६२	१०	(२, ९, २, १—३)	,,	... ४२६
८	(१, १, ९, १—२)	,,	.. ७६	११	(२, २, १५, १—३)	,,	.. ४५८
९	(१, १, १०, १—०)	,,	... १६२	१२	(३, १, ११, १—२)	५	.. ६२२
१०	(१, १, १३, १—२)	५	... ६०८	१३	(१, १, १८, १—२)	३	... १६२
११	(२, १, १३, १—२)	३	... ४३०	१४	(३, १, ११, १—३)	५	... ६३३
१२	(१, १, ११, १—२)	,,	... ८६	१५	(१, १, १८, १—३)	३	... १६३
१३	(२, १, १२, १—३)	,,	... २३२	१६	(८, १, ११, १—३)	४	... ३६
१४	(१, १, १२, १—२)	,,	... १००	१७	(३, १, २१, १—३)	३	... ५८०
१५	(२, १, १३, १—३)	,,	.. ३३८	१८	(९, २, २२, १—३)	,,	.. ६८६
१६	(७, २, १, १—३)	५	.. ८२	१९	(४, २, १४, १—३)	४	.. १६२
१७	(२, १, १२, १—३)	३	... ३३३	२०	(५, १, २०, १—३)	,,	... २६१
१८	(७, ३, १४, १—२)	५	... १०९				
१९	(१, २, १६, १—३)	,,	.. ४३२				
२०	(९, १, १२, १—२)	५	... ६६८				

॥ त्रयोविंश प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, १९, १—३)	३	.. ५३६	१	(५, २, २३, १—३)	४	... ३८४
२	(९, १, १३, १—३)	५	... ३९१	२	(९, १, १६, १—२)	५	.. ६७२
३	(९, १, १३, १—३)	३	.. ५४०	३	(३, १, २१, १—३)	३	... ५८१
४	(९, १, १३, १—३)	५	... ३९२	४	(३, २, २३, १—३)	,,	... ६८७
५	(९, १, १५, १—३)	,,	.. ६७१	५	(५, २, २३, १—३)	४	... ३८५
६	(१, २, २०, १—२)	३	.. २८५	६	(९, १, १६, १—२)	५	... ६७२
				७	(७, १, १०, १—३)	,,	.. २८

[घघ]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(१, १, २०, १—३)	३	... १८२	१०	(६, १, ४, १—३)	४	... ४०१
९	(१, १, १८, १—३)	३	... १६४	११	(३, १, १२, १—३)	३	... ५३५
१०	(३, १, १६, १—३)	३	... ५७१	१२	(, ,)	३	... ५३६
११	(६, १, १०, १—३)	५	... ६६०	१३	(, ,)	३	...
१२	(३, २, १६, ३—०)	३	... ६७०	१४	(४, १, १३, १—३)	४	... ५२
१३	(४, १, १०, ३—०)	५	... ६३८	१५	(४, २, ७, १—३)	३	... १३८
१४	(, , १—३)	४	... ८०	१६	(५, १, १२, १—३)	३	... २१८
१५	(८, १, ७, १—३)	५	... १५७	१७	(५, २, १३, १—३)	३	... २३३
१६	(३, १, १६, १—३)	३	... ५७२	१८	(४, २, ७, १—३)	३	... १३९
१७	(३, १, १, १—३)	५	... ६१९	१९	(५, १, १२, १—३)	३	... २२१
१८	(३, २, १, १—३)	३	... ५८०	२०	(५, २, १३, १—३)	३	... २३४
१९	(४, १, ११, ३—०)	४	... २७				
२०	(, , ३—०)	४	...				

॥ तृतीयोऽर्धः ॥

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, २१, १—३)	४	... ८४
२	(४, १, १, १—३)	३	... ६
३	(४, २, १, १—३)	३	... ११३
४	(५, १, १, १—३)	३	... १७२
५	(५, २, १, १—३)	३	... २६७
६	(४, २, १, १—३)	३	... ११४
७	(५, १, १, १—३)	३	... १७३
८	(५, २, १, १—३)	३	... २६८
९	(, ,)	३	... २६९

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, २, १०, १—३)	४	... १५१
२	(७, १, ११, १—३)	५	... ३६
३	(६, २, ५, १—३)	४	... ४५६
४	(७, २, ७, १—३)	५	... ६४
५	(७, ३, ८, १—३)	३	... १०८
६	(८, १, ८, १—३)	३	... ६६८
७	(७, २, ८, १—३)	३	... ६७

॥ इति छुद्र-पर्व ॥ ७ ॥

॥ ऊर्ध्वगान्धर्व समाप्तम् ॥

[६६]

उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टभूतस्य ऊह्यगानस्य

परिच्छेद-द्वितीयः ॥

परिच्छेदः	पृष्ठम्।	परिच्छेदः	पृष्ठम्।
अथ दशराज-पर्व ...	३८१	॥ अथ चतुर्थः प्रपाठकः [= द्वौ अङ्गौ	
॥ प्रथमः प्रपाठकः [= द्वौ अङ्गौ		= (१०-१८) ३८]	४८३
= (१०-१६) ३६] ...	॥	॥ सप्त-पर्व ...	५०८
॥ संवत्सर-पर्व ..	४१९	॥ प्रायश्चित्त-पर्व ...	५१८
॥ द्वितीयः प्रपाठकः [= द्वौ अङ्गौ		॥ षष्ठः प्रपाठकः [= द्वौ अङ्गौ	
= (१०-१४) ३४]	४१८	= (१०-१४) ३४]	५३१
एकाद पर्व ...	४५७	॥ सुद्र-पर्व ...	५४०
॥ तृतीयः प्रपाठकः [= द्वौ अङ्गौ		॥ षष्ठः प्रपाठकः [= द्वौ	
= (१०-१६) ३६]..	॥	अङ्गौ = (१०-७) १७]	५६७
अथ अष्टौन-पर्व ...	४८०		

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्भमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १४ ॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे अभिप्रगोपतिमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३१२ २२ ३१२ २१२ ३२
अभिप्रगोपतिङ्गिरेन्द्रमर्चयथाविदे ।

३२ ३ २३१२
सुनु॑सत्यस्यसत्यतिम् ॥ १ ॥

हे स्तोतः ! “गोपति” गवां स्वामिनम् “इन्द्रम्” “अभि
प्र अर्च” प्रकर्षेण पूजय “गिरा” स्तुत्वा “यथाविदे” स यथा
स्वात्मानं स्तुतप्रकारं जानाति, यथा वा यागं प्रति गन्तव्यमिति
जानाति तथाञ्चेति । कीदृशमिन्द्रम् ? “सत्यस्य” यज्ञस्य वा
“सुनु” पुत्रं [तत्रानुरक्तत्वात् सुनुरित्युपचर्यते] “सत्यति”
सतां पालकम् ॥ १ ॥

---

* ‘इदानीमेकादश्यातिगौरायुरित्येवमादयः षोडशात् प्रपाठकात् प्रभृति प्रहताः’
—इति वि० ।

† अ० आ० १, ९, ३, ४ (१भा० ३८२पृ०) = ऋ० वे० ६, ४, ४, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २ २ १ २
आहरयःससृजिरेरुषीरधिवर्हिषि ।

२ ३ २ ३ १ २
यत्राभिसन्नवामहे ॥ २ * ॥

“हरयः” हरितवर्णाः अश्वाः “अरुषीः” आरोचमानाः
“अधिवर्हिषि” [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी] बर्हिषास्तृते “आ
ससृजिरे” आसृजन्तु, “यत्र” यस्मिन् बर्हिषि स्थितमिन्द्रम्
“अभि सन्नवामहे” अभिसंस्तुमः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २ २ ३ १ २
इन्द्रायगावआशिरन्दुदुहेवज्जिणेमधु ।

१ २ ३ २ ३ २
यत्सीमुपहरेविदत् ॥ ३ † ॥ १

“इन्द्राय” “गावः”‡ “आशिरम्” आश्रयण-साधनम् पय
आदिकम् “मधु” मदकरं “दुदुहे” दुहते । कीदृशाय? “वज्जिणे”
वज्र-युक्तायेन्द्राय “यद्” यदा “उपहरे” समीपे ॥ वर्त्तमानं
“मधु” सोमरसं “सीम्” सर्वतः “विदत्” लभते तदा ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ५, ५, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ५, ६, १ ।

‡ ‘इन्द्राय गावः—इन्द्राय अर्थे गावः’—इति वि० ।

॥ ‘उपहरे यज्ञः’—इति वि० ।

अथानोविश्वास्त्रिति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ ११ ३१ ३ १२ ३१ २

आनोविश्वासुहव्यमिन्द्रसमत्सुभूषत ।

१३१२ ३१२

१३१ २

उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रहन्परमज्याऋचीषम ॥ १ * ॥

हे ऋत्विजः ! “विश्वासु” सर्वासु “समत्सु” असुर-युद्धेषु
“हव्य” सर्वैर्देवैरात्मरक्षायमाह्वातव्यमिन्द्रसुहृद्य “नः” अस्माकं
यज्ञे “ब्रह्माणि” स्तोत्राणि हवीरूपाखत्रानि वा, तथा “सव-
नानि” प्रातःसवनादीनि त्रीणि सवनानि च “उप आ भूषत” उप
समीपे सम्यगलङ्कृत । “हे वृत्रहन् ! वृत्रस्यासुरस्य पापस्य वा
हन्तः ! “परमज्याः” युद्धेषु शत्रु-हननार्थं परमा अविनश्यती ज्या
मौर्वी यस्य स तथोक्तः [यज्ञा परमान् बलेन प्रकृष्टान् शत्रून्
जिनाति हिनस्तीति परमज्याः] हे “ऋचीषम” स्तुतिभिरभि-
मुखीकरणीय ! एवमुतेन्द्र ! त्वम् अस्मदभिलषितानि प्रयच्छेति
शेषः ॥

“हव्यमिन्द्रसमत्सुभूषत”—“हव्यमिन्द्रःसमत्सुभूषतु”—इति
पाठो, “वृत्रहन्परमज्याऋचीषम”—“वृत्रहापरमज्याऋचीषमः”—
—इति च पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 त्वन्दाताप्रथमोराधसामस्यसिसत्यईशानकृत् ।

३ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 तु विद्युन्नस्ययुज्यावृणीमहेपुत्रस्यश्वसोमहः ॥ २* ॥ २

हे इन्द्र ! “प्रथमः” सर्वेषां मुख्यस्त्वं “राधसां” धनानां
 “दाता” “असि” [यद्वा, धन-दातृणां मध्ये त्वं प्रथम आदिमो
 भवसि] । तथा “ईशानकृत्” तव स्तोतृन् ईशानान् ऐश्वर्य-युक्तान्
 कुर्वन् त्वं “सत्यः” सत्य-कर्मासि यथार्थ-कर्मा भवसीत्यर्थः । यस्मा
 देवं तस्मात् वयं “तुविद्युन्नस्य” बहु-धनवतो बह्वन्नस्य वा
 “श्वसः” बलस्य “पुत्रस्य” शत्रुबधार्थं बलकरत्वेनोत्पन्नत्वात्
 बल-पुत्रस्य अतएव “महः” महतः तव “युज्या” योग्यानि
 धनानि “आ वृणीमहे” सञ्चजामहे ॥ २ ॥ २

३८ ४८ ३ ४८ ५ ३ २ ३८ ४८ ५
 ॥ श्यैतम् ॥ आनोविश्वासु । हव्या३४ औक्षोवा ।

१ २ २ ७ ५ ५ १ २ १ २
 आयिन्द्रसम । त्सुभृषता२३४ । ओईचा । उपब्रह्मा

१ २ १ १ ३ ५ १
 णि । सावा२३ना । निवा२ । त्वा२३४चान् । परम

२ २ १ ३ २ ४८
 ज्याआ३र्चा । ऊम्मायि । धार२मा२३४ औक्षोवा ॥ (१)

* सू० वे० ६, १, १३, २ ।

† ‘सामितस्य कर्मा’—इति वि० ।

१४अ० १ख० २सू० १, २] उत्तरार्चिकः ।

५

४ १२ ४ १२ ३२ ३२ ४२ ५ १ २ २ १
परमज्याऋचौ । प्रमा३४औहोवा । पारमज्याः । ऋचा

७ ५ ५ १ २२ १२ २ १ १
यिषमा२३४ । ओईहा । त्वन्दाताप्र । थामो२३रा ।

१ १ ३ ५ १ २ २ १
धसा२म् । आ२३४सी । असिसत्याई३शा । ऊम्मायि ।

१ १ ५ २ ३ ४ ३४ ५ २ २
ना२की२३४औहोवा ॥ (२) असिसत्यई३शा । नका३४

३२ ४२ ५ १ २ २ १ ७ ५ ५
औहोवा । आसिसत्यः । ईशानका२३४ । ओईहा ।

२ १ २ १ २ १ ३ ५
तुविद्युन्मस्य । यूजा२३या । वृणा२यि । मा२३४हा

१ २ २ १ ३ ५
यि । पुत्रस्यशावा३साः । ऊम्मायि । मा२हा२३४औ

२ ३ ५
होवा । वा२३४सू(३) ॥ २ * ॥ [१]

२२ २ २ २ २ २
॥ सदोविशीयम् ॥ आनोविश्वासुहव्यमोहाओहा३

२ २ २ २ १ १ २१ २२ ५ २
ए । औहोऔहो३वा । इन्द्रसमत्सुभूषत । ओईहा ।

१ २ २ २ १ २ ५ २ १ २
उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रहन् । ओईहा । परामा१ज्या

^{५ २} २ः । ^{५ २ २} ओ३हा । ^{५ २} ओ३हा३ण । ^{५ २} औ३होयि । ^{५ २} औ३हो३
^२ वा । ^{१२} ऋची । ^{३ ५२२} षा२मा२३४ औ३होवा ॥ (१) ^{२ २} परमज्याऋ
^{२ २ २ २} चीषमओ३हाओ३हा३ण । ^{२ २ २ २} औ३होऔ३हो२वा । ^{१२} परमज्या
^{२२ ५ २ १ १२ १२ २ १२ २ १२} ऋचीषम । ^५ ओ३हा । ^{१ १२ १२ २ १२ २ १२} त्वन्दाताप्रथमोराधसामसि । ^५ ओ
^{२ १ २} ३हा । ^{५ २} असायिसाशत्या२ः । ^{५ २ २} ओ३हा । ^{५ २ २} ओ३हा३ण ।
^{५ २} ओ३होयि । ^{५ २ २ २ १२ ३ ५२२} औ३हो३वा । ^{२ १२ ३ ५२२} ईशा । ^{२ १२ ३ ५२२} ना२का२३४ औ३हो
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २} वा ॥ (२) ^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २} असिसत्यईशानकृदो३हाओ३हा३ण । ^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २} औ३होऔ३हो
^{२ १ २ १ २ २ २ १ ५ २ १ १ १} ३वा । ^{२ १ २ १ २ २ २ १ ५ २ १ १ १} असिसत्यईशानकृत् । ^{२ १ २ १ २ २ २ १ ५ २ १ १ १} ओ३हा । ^{२ १ २ १ २ २ २ १ ५ २ १ १ १} तुविद्युन्नस्यु
^{२ १२ २ ५ २ १ १ ५ २} ज्यावृणीमहे । ^{२ १२ २ ५ २ १ १ ५ २} ओ३हा । ^{२ १२ २ ५ २ १ १ ५ २} पुत्तास्याशशा२ । ^{२ १२ २ ५ २ १ १ ५ २} ओ३हा ।
^{५ २ २ ५ २ ५ २ २ १} ओ३हा३ण । ^{५ २ २ ५ २ ५ २ २ १} औ३होयि । ^{५ २ २ ५ २ ५ २ २ १} औ३हो३वा । ^{५ २ २ ५ २ ५ २ २ १} वसः । ^{५ २ २ ५ २ ५ २ २ १} मा
^{३ ५२२ २ २ १ ३ १ १ १ १} २हा२३४ औ३होवा । ^{३ ५२२ २ २ १ ३ १ १ १ १} सदोविशा२३४५ः (३) ॥ २० * ॥ [२] २

अथ प्रत्नम्पीयूषमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ एक २२

प्रत्नम्पीयूषम्पूर्य्ययदुक्थयं

३ २ ३ १ २ ३ २ २

महोगाहाद्विवाग्निरधुक्षत ।

१ २ ३ १ २ २ २ १ २

इन्द्रमभिजायमानं समस्वरन् ॥ १ * ॥

“दिवः” द्यलोकात् तत्र स्थितैर्देवैः ‘पीयूष’ पातव्यं
“प्रत्न” पुराणं “यत्” सोमरूपमव्रम् “उक्थयम्” प्रशस्यमस्ति
“पूर्य्य” पुरातनं तत् सोमरूपमव्रं “महः” महतः “गाहात्”
गाहनात् “दिवः” द्यलोकात् “निरधुक्षत” आभिमुख्येन नि
दुहन्ति । ततः दुग्धं मित्रम् “इन्द्रम्” “अभि” लक्ष्य “जायमानं”
तं सोमं “समस्वरन्” स्तोतारः संस्तुवन्ति ॥

“प्रत्न”-“दिवः”—इतिपाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

आदीक्षेचित्यश्यामानासआप्यं

३ १ २ ३ २ ३ २ २

वसुरुचादिव्या अभ्यनूषत ।

* ऋ० वे० ७, ५, २२, २ ।

† ‘पूर्य्यम्’—‘अपूर्य्यम्’—इति वि० ।

‡ ‘अभ्यनूषत’—इति वि० ।

३ १ ८   २ ८   ३ १ २
 दिवोनवारं सविता व्यूर्णुते ॥ २ * ॥

“आत्” अनन्तरं “पश्यमानासः” एनं पश्यन्तः “दिव्याः” दिवि भवाः “वसुरुचः” नाम केचित् “आप्य” बन्धुषु साधुम् “ईम्” एनं सोमम् “अभ्यनूषत अभ्यस्तुवन् । कस्मादनन्तरम् ? उच्यते—“दिवः” । “देवः” द्योतमानः “सविता” सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः “वारम्” आवरकम् अन्धकारं “न व्यूर्णुते” नापगमयति† । तएनमस्तुवन् सूर्योदयात् प्रागेव हि सोमं स्तुवन्ति खलु ॥

“दिवोनवारं”-“वारन्नदेवः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २   ३ १ २   ३ १ २
 अधयदिमेपवमानरोदसी
 ३ १ ३ २ ३   १ २ ३   २ ३ १ २
 इमाचविश्वाभुवनाभिमज्मना ।
 ३ २ ८   ३ १   २ ३ १ ८   २ ८
 यूथेननिष्ठावृषभोविराजसि ॥ ३ ‡ ॥ ३

हे “पवमान” सोम ! “अथ” अनन्तर “यद्” यदा “इमे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “इमा” इमानि “विश्वा” विश्वानि

* ऋ० वे० ७, ५, २१, ६, ।

† “दिवः न वारं—दुलोकस्य, बलं सविता व्यूर्णुते प्रच्छादयति न”—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, २३, ३ ।

१४अ० १ख० ३ख० १, २, ३] उत्तराश्विनः ।

६

“भुवना” भूतजातानि “च” “मज्जना” बलेन “वि राजसि”
विशेषेण राजसि स त्वं तथा कुर्वन् ॥

“भवनाभिजन्मना”-“भुवनेषुवितिष्ठसे”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ३

॥ यौधाजम् ॥ ^{३२}प्रत्ना३१म् । ^{२ ४८ ५}पौ३यू । ^{२, ३}षम् । ^{२, ३}पूर्वा

^५२३४याम् । ^{१ २}यादू३ । ^१विद्यार२म् । ^{३ ५}महो३४५ । ^३गार

^५२३४चात् । ^{२ १ १ १}दिवाअनायिः । ^{२ १२}अ । ^{३ २}धुस्तार । ^{३ २}इन्द्रा३४

^३५म् । ^५आ२३४भी । ^{२२}जाया२ । ^१माना२म् । ^{३ २}समा३

^५४५ । ^{३ २ २}स्वा२३४राम् ॥ (१) ^{२ ४}आदा३१यिम् । ^{२ ४}का३यिचित् ।

^५प । ^{२, ३}श्यामा२३४ना । ^५साआ३ । ^{१ २}पियार२म् । ^{३ २}वह्म३४५ ।

^३रु२३४चाः । ^५दिव्याअभायि । ^{२ १ १ १}अ । ^{२ १२}नूषतार । ^{३ १}दिवो३४

^५५ । ^३नार३४वा । ^५रुसा२ । ^२वितार । ^{१ १}वियू३४५ । ^{३ २}णूर

^५३४ते ॥ (२) ^{३ २}अधा३१ । ^{२ ४}या३दि । ^{५ २ ३}मे । ^५पावार ३४मा ।

^{१ १}नारो३ । ^२दसी२ । ^{३ २}इमा३४५ । ^{३ ५}चार३४वायि । ^{१ २ १}आभ

(२)

^{२ १} वना । ^२ भि । ^१ मज्मनार । ^{२ २ २} यूये३४५ । ^३ ना२३४नीः । ^५ स्था

^१ वार । ^{३ २} षभोर । ^३ विरा३४५ । ^५ जार३४सी(३) ॥ ६ * ॥ [१]

^{५ २ ४ २ ५ २ १ २} ॥ आमहीयवम् ॥ प्रत्नम्यै३यूषम्पूर्वियाम् । यदूक्था

^१ श्यारम् । ^{२ २} महोर३गाहात् । ^{२ २ २ १} दिवाअनायिः । अधू२

^२ रक्षताउ । ^{२ २ १ १ १} वा३ । स्तौषे३४५(१) ॥ ७ † ॥ [२]

^२ ॥ ऐडसौपर्णम् ॥ ^{१ २} इन्द्रमभोवा । ^{१ २ ३} जायामा२३४नाम् । ^५

^{२ १ २ १} समास्वरान् । ^{७ २} आदा२यिङ्कार३४यिवीत् । ^५ पा२श्या । ^१

^२ मार३ना । ^{१ २ २} साआपियाम् । ^१ औ२३ होवा । ^{४ ५} होपुई । ^४

डा(२) ॥ ‡ ॥ [३]

^{२ २} ॥ सत्रासाहीयम् ॥ ^२ वस्त्र३४ । ^२ रुचोदिव्याअ । ^५ भो

^५ ईवा । ^{१ २} अनूषतदिवोजा२वा । ^१ रा२३सा । ^१ वा२३यि

* ऊ० मा० १० प्र० १ सू० ६ सा० ।

† ऊ० मा० १२ प्र० २ सू० ७ सा० ।

‡ ऊ० मा० १३ प्र० २ सू० ८ सा० ।

१४अ०। ख०३सू०१,२,३] उत्तरार्धिकः ।

११

१ १५ २८ ३८ ५ १ ५ ५
ता । वियौ३हो । वाह्या३४३यि । ए २ ३ ४ तो ई ह्या
यि(२) ॥ ८ * ॥ [४]

२ ८ ८ ८ ८ ८ २
॥ सदोविशीयम् ॥ अधयदितेपवमाओह्याओह्या३ए ।
८ ८ ८ २ १८ २८ १८ २ ५ २
ओह्योओह्यो३वा । नरोदसीइमाचवायि । ओ३ह्या ।
८ १ २८ १२ १ ८ २८ १८ २ ५ २ ८ १ ८
श्राभुवनाभिमज्मनायूथेननायि । ओ३ह्या । स्थावार्षा३
५ २ ५ २ २ ५ २ ५
भारः । ओ३ह्या । ओ३ह्या३ए । ओ३ह्योयि । ओ३
२ २ १८ ३ ५ ८ ८ २ ८ १ ३
ह्यो३वा । विरा । जा२मा२३४ओह्योवा । सदोविशा
११११
२३४पुः(३) ॥ १० † ॥ [५]

४ ३ ४ ३ ४ ३ ४ ५ २ २ ३८
॥ उन्नेधम् ॥ प्रत्नन्यीयूषम्पूर्व्ययदु । त्रियया३४ओ
४ ८ ५ २ १८ ८ १ ५
ह्योवा । मद्योगाह्याऽरत् । ह्या३१उवार३ । ज३४पा ।
३ २ ४ ५ ८ ५ १ २ १ २ १
दिवा३अना । ओ३ह्योवाह्यायि । आधुक्षता । इन्द्रमा

* क० गा० १३प्र० २अ० ८सा० ।

† क० गा० १३प्र० २अ० १०सा० ।

^२ ^२ ^५ ^{३२ २} ^{४२} ^{५२}
 मि । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । जाया३मानम् । औ
^४ ^५ ^{३२ ४} ^{३२ ४२ ३२ ४ ४}
 होवाहायि । समा३स्वा५रा६५ईन् ॥ (१) आदी३क्नेचित्प
^{४ ५२ २} ^२ ^{३२} ^{३२ ४२ ५} ^{२ १}
 श्यमाना । स३आ । पिया३४औहोवा । वसु३चोऽ२ ।
^२ ^५ ^{३२ ४} ^{५२ ४}
 हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । दिव्या३श्चभा । औहोवा
^५ ^{१ १ १} ^{२ २ १ २} ^२
 हायि । आनू३षता । दिवोनावा । हा३१उवा२३ । ऊ
^५ ^{२ २ ४} ^{५२ ४ ५} ^{२ २ ४}
 ३४पा । र३सा३विता । औहोवाहायि । वियू३र्णू३प्रता
^{३ ४ ३ ४ ५२ ४ ५२} ^२ ^{३ २} ^{३२}
 ६५ईयि ॥ (२) अधयदिमेपवमा । नरो । दसा३४औ
^{४२ ५} ^{२ १ २} ^२ ^५
 होवा । इमा३चवाऽ२यि । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा ।
^{३२ २ ४} ^{५२ ४ ५} ^{१ २ १} ^{२ २ २}
 श्वाभू३वना । औहोवाहायि । भायिम३यना । यूथे
^{१ २} ^२ ^५ ^{३२ २ ४} ^{५२}
 नानि । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । स्थावा३र्षभः । औ
^४ ^५ ^{३ २} ^४ ^{३ १ १ १}
 होवाहायि । विरा ३ जा ५ सा ६ ५ ई यि । ऊ२ ३ ४
 ५ (३) ॥ ११ * ॥ [६] ३

इममूष्विति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ २

इममूष्वितमस्माकं सनिङ्गायन्नव्यांसम् ।

१ २ ३ २ ३ १ २

अग्ने देवेषु प्रवोचः ॥ १ * ॥

हे अग्ने ! “त्वम्” “अस्माकम्” अस्मात्सम्बन्धिनम् “इमम् उ स” पुरोदेशेऽनुष्ठेयमानमपि “सनि” दविर्दानं “नव्यांस” नवतरं “गायत्र” स्तुतिरूपं वचोऽपि “देवेषु” देवानामग्रे “प्र वोचः” प्रकर्षणं ब्रूहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

विभक्तासिचित्रभानोसिन्धोऽहर्माउपाकया ।

३ २ ३ १ २

सद्योदाशुषेक्षरसि ॥ २ † ॥

हे “चित्रभानो” विचित्र-रश्मि-युक्ताग्ने ! “विभक्ता” विशिष्टस्य धनस्य प्रापयिता “असि” भवसि । तत्र दृष्टान्तउच्यते— आकारउपमार्थीयः । यथा “सिन्धोः” नद्याः “उपाके” समीपे “जर्मा” जर्मि [तरङ्गोपलक्षितं कुल्यादिरूपं प्रवाहं विभजन्ति

* अ० आ० १, १, ३, ८ (१ भा० १९६५०) = ऋ० वे० १, १, २२, ४ ।

† ऋ० वे० १, १, २३, १ ।

तद्वत्*] “दाशुषे” हविर्दत्तवते यजमानाय “सद्यः” सदा
तामेव “क्षरसि” कर्म-फल-भूमौ वृष्टिं करोषि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३१२ २२ ३ १२
आनोभजपरमेष्वावाजेषुमध्यमेषु ।

२ ३१ ३१ २
शिञ्जावस्वोअन्तमस्य ॥ ३ ॥ ४

हे अग्ने ! “परमेषु” उत्कृष्टेषु द्युलोक-वर्तिषु “वाजेषु”
अनेषु “नः” अस्मान् “आ भज” सर्वतः प्रापय । “मध्यमेषु”
अन्तरिक्ष-लोकवर्तिषु वाजेषु आभज । अन्तमस्य” अन्तिक-
तमस्यः भूलोकस्य सम्बन्धीनि “वस्वः” वसुनि “शिञ्ज”
देहि ॥ ३ ॥ ४

अहमिद्धीति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३२७ ३१२ २२३ २ ३ १२ ३ १ २
अहमिद्धिपितुःपरिमेधामृतस्यजग्रह ।

३१२ २२
अहर्हृदय्यद्वाजनि ॥ १ § ॥

* ‘सिञ्जोर्हृमा—समुद्रस्योर्मिसञ्जाते’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, १, २२, ५ ।

‡ ‘अन्तमस्य—प्रधानभूतस्य’—इति वि० ।

¶ ‘शिञ्ज—यद्यपि शिञ्जणार्थे प्रयुज्यते तथाप्यत्र दानार्थो द्रष्टव्यः, ददस्’—
इति वि० ।

§ ऋ० ऋ० २, १, ८ (१भा० ३५१पृ०) = ऋ० वे० ५, ८, १०, ५ ।

“पितुः” पालकस्य “ऋतस्य” “सत्यस्य” अवित्रस्य इन्द्रस्य
 “मेधाम्” अनुग्रहात्मिकां बुद्धिम् “अहमित्” अहमेव “परि
 जग्रह” परिगृहीतवान् “हि” यस्मादेवं तस्मात् “अहं सूर्यइवा-
 जनि” सूर्यो यथा प्रकाशमानः सन् प्रादुर्भवति तथाजनिषम्
 प्रादुरभवम् ॥

“जग्रह”-“जग्राह”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १
 अहमप्युत्तेनजन्मनागिरःशुभ्रामिकण्ववत् ।

२ ३ ३ २ ३ २ ३ १
 येनेन्द्रःशुभ्रमिदधे ॥ २ * ॥

“कण्ववत्” कण्वइव[†] अहमपि “प्रतेन” चिरन्तनेन
 “जन्मना” “गिरः” इन्द्र-विषयाणि स्तोत्राणि “शुभ्रामि”
 अलङ्करोमि[‡] । येन स्तोत्र-समूहेन “इन्द्रः” “शुभ्रः” शत्रूणां
 शोधकं “दधत्” धत्तएव धारयत्येव यत् स्तोत्र मिन्द्रे ईदृशं
 बलमवश्यं जनयति तत् स्तोत्रमलङ्करोमीत्यर्थः ॥

“जन्मना”-“मन्मना”—इति पाठौ ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ५, ८, ११, १ ।

† ‘कण्वः अण्व मन्त्रस्य द्रष्टा’—इति वि० ।

‡ ‘शुभ्रामि—शोधयामि’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१८ २२ ३ २ ३ १८ २२ २ १ २ ३ २
 ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्क्षप्रयोये च तुष्टुवुः ।

१८ २२ ३ १ २
 ममेद्वस्वसुष्टुतः ॥ ३ * ॥ ५

हे “इन्द्र !” “ये” जनाः “त्वां” “न तुष्टुवुः” न स्तुवन्ति “ये
 च ऋषयः” मन्त्राणां द्रष्टारः जनाः “तुष्टुवुः” त्वां स्तुवन्ति उभ-
 येषां मध्ये ‘ममेत्’† ममेतत्स्त्रोत्रेण “सुष्टुतः” शोभनं स्तुतः
 सन् “वदस्व” वृद्धो भव ॥ ३ ॥

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य
 प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

अग्नेविश्वेभिरिति तृचार्त्तिकं प्रथमं सूक्तम्,
 तत्र प्रथमा ।

१ २ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
 अग्नेविश्वेभिरग्निभिर्ज्योषिर्व्रह्मसहस्कृत ।

१ २ ३ २ ७ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 ये देवत्राय आयुषु तेभिर्नीमिद्वयागिरः ॥ १ ‡ ॥

* सू० वे० ५, ८, ११, २ ।

† ‘रत्’ इति पदपूरणः—इति वि० ।

‡ न काप्यन्यतोपलभ्यत इत्यस्य ।

हे “सहस्रत” सहसा बलेन कृत उत्पादित* हे अग्ने !
 “विश्वेभिः” विश्वैः सर्वैर्यष्टव्यतया स्थितैरग्निभिः सह “ब्रह्म”
 अस्माभिः क्रियमाणं स्तोत्रं हवीरूपमन्नं वा “जोषि” जुषस्व
 किञ्च “ये देवता” ये अग्नयः देवेषु वर्तन्ते [“देवमनुष्येति
 (५, ४, ५६) सप्तम्यर्थे ता-प्रत्ययः] “य आयुषु” ये वाग्नयो मनुष्येषु
 वर्तन्ते “तेभिः” तैः सर्वैः अग्निभिः सह “नः” अस्माकं “गिरः”
 स्तुति लक्षणा वाचः “मह्य” पूजय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३१ ४३ १२ २२ ३१ २

प्रसविश्वेभिरग्निभिरग्निः सयस्यवाजिनः ।

१२ ३ २३ २७ ३२ ३ १२

तनयेतोके अस्मदासम्यङ्वाजैः परीवृतः† ॥ २ ॥

“यस्य वाजिनः” यस्याग्निर्वाजिनः हविलक्षणाद्वन्तः
 अनेके यष्टारः सन्ति “सः अग्निः” “विश्वेभिः” विश्वैः सर्वैर्यष्टव्य-
 तया स्थितैरग्निभिः “सः” [एकस्तच्छब्दोऽनुवादः] “अस्मत्”—
 इति अस्मासु [सुपां सलुक् (६, १, ३८)—इति सप्तम्या लुक्,
 आङीरुपसर्गयोः अवणादुचित-क्रियाध्याहारः] “आ” मच्छतु ।
 “सम्यङ्” यथावत्कालातिक्रमेणेत्यर्थः । कथम्भूतः ? “वाजैः
 परिवृतः” वाजैरस्मभ्यं दातव्यैरन्नैः परिवृतः परिवेष्टितः सहित
 इत्यर्थः । न केवल मस्मास्वेव यज्ञादि-सिद्ध्यर्थमन्नैः परिवृतोऽग्नि-

* ‘महस्कृतः—बलस्य कर्त्तासि’—इति वि० ।

† ‘परिवृतः’—इति ख० पु० पाठः ।

‡ इयमपि न काव्यव्यञ्जनीपलभ्यते ।

रागच्छतु किन्तहि ? “तनये” अस्मत्पुत्रे आगच्छतु । न केवलं
पुत्रे “तोके” पुत्र-पुत्रे दातव्यैर्वाजैः परिहृतोऽग्निरागच्छतु ।
इति परीक्ष-वृत्त्या अग्निः स्तूयते अस्मदंशे चाग्नि-साध्य-क्रियानु-
परमः प्रार्थ्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २
त्वन्नोअग्नेअग्निभिर्ब्रह्मयज्ञञ्चवर्द्धयः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
त्वन्नोदेवतातयेरायोदानायचोदय* ॥ ३ ॥ ६

हे “अग्ने !” “त्वम्” “अग्निभिः” त्वद्भिभूतिभिः भूतैरन्यै-
रग्निभिः साङ्गि “नः” अस्माकं “ब्रह्म” स्तोत्रं “यज्ञं च” “वर्द्धय” ।
तथा “त्व” “नः” अस्माकं “देवतातये” [यज्ञनामैतत्
(निघ० ३, १७, १०) यागार्थं “रायः” धनस्य “दानाय”
प्रदानाय “चोदय” दातृन् प्रेरयः ॥ ३ ॥ ६

अथ त्वेसोमेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
त्वेसोमप्रथमावृक्तवर्चिषोमचे

१ २ ३ १ २ ३ १ २
वाजायश्रवसेधियन्दधुः ।

* “चोदयन्” — इति ख० पु० पाठः ।

† ख० वे० ८, ७, १९, ५ ।

‡ ‘यथा सम धनं प्रदीयते तथा कुरु’ — इति वि० ।

१८ १८ १८ १८
सत्वन्नोवीरवीर्यायचोदय ॥ १ * ॥

हे “सोम !” “प्रथमाः” पुरातनाः [यद्वा, यष्टव्यत्वेन सर्वेषां जनानां मुख्याः “वृक्तवर्हिषः” वृक्तं छिन्नं वर्हिषैर्यज्ञार्थमिति वृक्तवर्हिषः यजमानाः “महे” महते “वाजाय” बलाय “श्वसे” अन्नाय च “धियं” बुद्धिं “त्वे” त्वयि “दधुः” निहितवन्तः, तस्मात् हे “वीर” समर्थ सोम ! तादृशः “त्वं” “नः” अस्माकमपि सङ्ग्रामे “वीर्याय” सामर्थ्याय “चोदय” प्रेरय । [यद्वा, ‘वीर्याय’ वीरे-पुत्रे भवाय ‘नः’ अस्मान् प्रेरय] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३ २
अभ्यभिच्चि अवसाततर्हिथोत्

३ १ २ २ २ ३ २ ३ १ २
सन्नकच्चिज्जनपानमक्षितम् ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
शर्याभिर्नभरमाणोगभस्त्योः ॥ २ * ॥

हे सोम ! त्वं “अवसा” अन्नेन हेतुना “अभ्यभि ततर्हिथ हि” पवित्रमभिष्टुवनसिण । तत्र दृष्टान्त-द्वयम्—“उक्तं न”

• ऋ० वे० ७, ५, २३, १ ।

† ‘यथासम्य’ बोधे ‘सन्तीति’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, २२, ५ ।

¶ ‘अभि अभि—उपर्युपरि, हि—इति पदपरणः, अवसा—अन्नेन यज्ञसा वा, ततर्हिथ—त ताडने विदारणे वा, अन्नेन यज्ञसा उपर्युपरि ताडय विदारय वा—इति त्रि० ।

यथा “कञ्चित्” “जनपानम्”, अस्मिन् जना उदकं पिबन्ति, तम्
 “अक्षितम्” अक्षीणं कञ्चित् कञ्चन “उत्सम्” उत्सरणशीलं वाप्या-
 दिकमभिल्लणन्ति* यथा वा कञ्चित् “गमस्त्योः” बाह्वोः† “श-
 र्याभिः अङ्गुलीभिः‡ “भरमाणः” उदकं सम्भरन् कञ्चिदभिल्ल-
 णन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ ३ ३ २ २ ३ २
 अजीजनोऽमृतमर्त्यायक

३ २ ३ २ २ ३ २ ३ २ २
 मृतस्य धर्मन्मृतस्य चारुणः ।

२ २ ३ २ ३ २ ३ २ २
 सदासरोवाजमच्छासुनिष्यदत् ॥ ३ ॥ ७

कल्याणस्य “अमृतस्य” उदकस्य “धर्मन्” धारकोऽन्तरिक्षे
 “कं” सूर्यं “मर्त्याय” मनुष्यार्थम् “अजीजनः” किञ्च “सुनिष्य-
 दत्” सम्भजत् देवान् । स त्वम् “वाजम् अच्छ” सङ्ग्रामम्
 अभिलक्ष्य “सदा” “असरः” सरसि गच्छसि ॥

“मर्त्यायकं”-“मर्त्येषु”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ ७

* ‘उत्स’ न—उत्सो भक्षणीयः, उत्समिव भक्षणीयं, कञ्चित्—किमपि भक्ष-
 णीयं द्रव्यं, जनपानम्—अक्षतं—प्रभूतम्—इति वि० ।

† ‘गमस्त्योः’—आदित्यरश्मयः—इति वि० ।

‡ ‘शर्याभिः’—कर्मभिः—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, ५, १९, ४ ।

॥ यौधाजयम् ॥ तुवे३१ । सो३म । प्र । थामार३
 ४वा । क्तावा३ । द्विषोर । महे३४५ । वार३४जा ।
 यथावसायि । धि । यन्दधूरः । सत्वा३४५ । नोर३
 ४वी । रवारपि । रियार । यचो३४५ । दार३४या ॥ (१)
 अभा३१यि । आ३भि । हि । आवार३४मा । ताता
 ३ । दिथार । उत्मा३४५म् । नार३४काम् । चिज्जा
 नपा । नम् । अक्षितारम् । शर्या३४५ । भार३४
 यिर्नाभिरार । माणारः । गभा३४५ । स्तीर३४योः ॥ (२)
 अजा३१यि । जा३नो । अ । मार्त्तार३४मा । तीया३ ।
 यकारम् । ऋता३४५ । स्यार३४धा । मन्नामृता ।
 स्य । चारुणारः । सदा३४५ । सार३४राः । वाजा
 रम् । आक्षार । सना३४५यि । ध्यार३४दात् (३) ॥ ६ * ॥ (१)

२२ २ २ २ २ २
 ॥ दैर्घ्यश्रवसम् ॥ त्वेसोमप्रथमावृदोद्वावृगोद्वाओहा
 २ १ २ १ २ २ ३ २ ३ २
 ३ण । क्त्वा२र्द्धिषोम॒हेवा॒रजा । ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३
 २ ३ २ ३ १ १ २ १ २ २
 ३३४ । य॒आ॒३४वसायि । धा॒यि॒न्द । धुःसा॒वन्नोवायि॒३
 ३ २ ३ २ २ ३ २ ३ २ २ १
 ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३३३४ । रवा॒३४यिरिया॒३ । य॒चो॒३३
 ५ ४ ५ २ २ २ २ २ २
 ४वा । दा॒प्रयो॒द्वायि ॥ (१) अ॒भ्यभि॒द्दिश्रवसाओहाओ
 २ १ २ १ २ ३ २ ३ २
 हा॒३ण । त॒ता॒र्द्धिथो॒त्स॒न्ना॒३का । ओ॒श्वा । ओ॒श्वा
 २ ३ २ ३ २ १ २ १ २ २
 ३३३४ । चि॒ज्जा॒३४नपा । ना॒म॒क्षि । त॒ष्णा॒र्याभि॒र्न्ना ।
 ३ २ ३ २ २ ३ २ ३ २ २ १
 ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३३३४ । भ॒रा॒३४माणा॒३ । ग॒भो॒३
 ५ ४ ५ २ २ २ २ २ २
 ३४वा । स्ता॒प्रयो॒द्वायि ॥ (२) अ॒जीज॒नोअ॒मृतमओ॒द्वा
 २ २ १ १ २ ३ २ ३
 ओ॒द्वा॒३ण । ति॒या॒३यक॒मृतस्या॒३धा । ओ॒श्वा । ओ
 २ २ ३ २ ३ २ १ २ १ १ २
 ३३३३४ । म॒न्ना॒३४ । मृ॒ता । स्या॒चारु । णःसा॒दा
 २ ३ २ ३ २ २ ३ २ ३ २
 प॒राः । ओ॒श्वा । ओ॒श्वा॒३३३४ । वा॒जा॒३४म॒क्का॒३ ।
 २ १ ५ ४ ५
 स॒नो॒३३४वा । घ्या॒प्रदो॒द्वायि (३) ॥ ७ * ॥ [२] ७

अथैन्द्रमिन्द्रायेति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२३ १ २   ३ १ २   ३ १ २   २२
एन्दुमिन्द्रायसिञ्चतपिवातिसोम्यमधु ।

१२ २२   ३ २
प्रराधाँसिचोदयतेमहित्वना ॥ १ * ॥

हे ऋत्विजः ! “इन्दु” स्यन्दनशीलं सोमम् “इन्द्राय” इन्द्रार्थम् “आ सिञ्चत” आश्रयण-द्रव्येणासेचनं कुरुत अभिषुण्ते-त्यर्थः । ततः “सोम्य” सोममयं “मधु” मदकरं सोमरसं “पि-वाति” पिबतु । पीत्वा च स इन्द्रः महित्वना स्व-महत्वेनैव “राधाँसि” धनानि स्तोत्रभ्यः “प्र चोदयते” प्रकर्षेण चोदयते प्रेरयति ॥

“प्रराधाँसि”-“प्रराधसा”—इति पाठो, “चोदयते”-“चोद-याते”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२३ १ २ ३ २ ३   १ २ ३ १ २
उपोहरीणाम्यतिराधःपृच्छन्तमब्रवम् ।

३ १ २   ३ २ ३ १ २
नूनंश्रुधिसुवतोअश्वस्य ॥ २ † ॥

* व० आ० ४, २, ५, ६ (१भा० ७२४पृ०) = व० वे० ६, १, १७, ३ ।

† व० वे० ६, २, १७, ४ ।

“हरीणां” हरित-वर्णानाम् अश्वानां “पतिं” पालयितारं
 “राधः” धनं “पृचन्तं” [पृचौ सम्पर्के (अदा० आ०)] स्तोत्रेषु
 संयोजयन्तं ददतमित्यर्थः । एतादृशमिन्द्रम् “उपो* अत्रवम्”
 अतिशयेनाहं स्तोत्रं करवाणि “अश्वस्य” अश्वो नामर्षिरश्व-शब्दे-
 नोच्यते तस्य पुत्रस्य स्तुवतः स्तोत्रं कुर्वतः मम सम्बन्धिनीं हे
 इन्द्र ! त्वद्विषयां स्तुतिं “नूनं” सम्पति “शुधि” शृणु ॥

“राधः”—“दक्षम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ ३ २ १ १ ३ १ २ २ २
 नच्चाऽऽङ्गपुराचनजज्ञेवीरतरस्त्वत् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ २
 नकीरायानैवथानभन्दना ॥ ३ † ॥ ८

हे इन्द्र ! “त्वत्” त्वत्तः “पुरा” पूर्वं “वीरतरः” सामर्थ्यवान्
 कश्चित् “न हि जज्ञे” न जातः खलुः “अङ्ग” प्रसिद्धौ त्वमेव
 सामर्थ्यवान् जातइत्यर्थः । किञ्च त्वत्तोऽपि “राया” धनेन समर्थः
 “न किः” न कश्चिदस्ति । तथा “एवथा” शत्रुपुराणि सङ्ग्रामं
 वा प्रतिगमनेन त्वत्तोऽधिको न जातः [यद्वा, एवथा—अव रज-
 णादिषु (स्वा० प०) अकारस्येकारश्चान्दसः, औणादिकस्था-
 प्रत्ययः ; शरणागतानां स्तोत्राणां वा अवने त्वत्तोऽधिको नास्ति ।

* ‘उपो उ इति पादपूर्णे’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, १, १७, ४ ।

१४अ० २ख० ३सू० १, २, ३] उत्तरार्द्धिकः ।

२५

किञ्च “भन्दना” [भन्दतिः स्तुति-कर्मा (निघ० ३, १४, १८)]
स्तुत्यश्च त्वदधिको न जातः* न वास्मद्रक्षकः स्तुत्यश्च त्वत्तोऽन्यो
जज्ञदिति ॥ ३ ॥ ८

॥ मारुतम् ॥ एऽपुदुमि । द्राश्याऽसिञ्चता । पि
वारतिसोम्यन्मधु । प्रराधारऽसी । चोदतयायिमाऽ
हो । त्वना । औश्होवा ॥ (१) जऽपुपोच । राशयिणा
श्म्यतायिम् । राधारः पृञ्चन्तमव्रवम् । नूनऽभृरऽधी ।
स्तुवतोऽश्वीऽया । स्या । औश्होवा ॥ (२) नाऽपुहि
य । गाऽपूराचना । जज्ञेऽवीरतरस्त्वत् । नकीराऽश्
या । नेवथानाऽभा । दना । औश्होवा । होपूई ।
डा(३) ॥ ८ ॥ [१] ८

* ‘भन्दना—बलेनापि सम्पन्नः न त्वत्पदम्’—इति वि० ।

† ज० गा० १० प्र० २४० दशा० ।

(४)

अथ नदंवद्विति चतुर्थसूक्तात्किञ्चिद ।

^{३२३ १ १} ^{३१६ २२}
नदंवओदतीनान्नदंयोयवतीनाम् ।

^{१ २ ३ १ २} ^{१ १ २}
पतिंवोअघ्नानान्धेनूनामिषुध्यसि ॥ १ * ॥ ८

“ओदतीनाम्” ओदत्यः उपसः [‘ओदती’-‘भासती’—इति तन्नामसु पाठात् (निघ० १, ८, ३-४)] तासां “नदम्” उत्पादक-मित्यर्थः [इन्द्रेण हि उपस उत्पद्यन्ते इन्द्रस्यैव सूर्यत्वात्, हादशा-दित्य-मध्ये इन्द्रः पठितः]। तादृशमिन्द्रं हे यजमानाः ! “वः” युष्म-दर्थम् आह्वयामि “अघ्नानान्धेनूनाम्” अहन्तव्यानां गवां “पतिम्” आह्वये । अथ प्रत्यक्षकृतः—हे यजमानाः ! “वः” त्वं “धेनूनां” क्षीरादिना प्रीणयित्रीणां गवाम् “इषुध्यसि” अन्नमिच्छसि ॥ १ ॥ ८

^१ ^{२ १} ^{२ १ २ १}
॥ अ्रुध्यम् ॥ नदंवओरद । तीनोवा । नदंयोय ।

^{२ २ १} ^{२ २ १ २ २ २ २ २ २ २}
वतीनाम् । पतिंवोअघ्नानान्धेनूनामि । षूर३ । ध्य
^१ ^{१ २} ^१ ^२ ^१
साउवा । अ्रुधिया २ । ए२३हिया३४३ । ओ२३४५ई ।

डा(१) ॥ ११ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* इषुध्यसि—इदानीत्यर्थः—इति वि० ।

† जु० गा० १० प्र० ३ अ० ११ सा० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

देवोवोद्रविणोदाद्वात प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ १ ३ २ ३ १ १ ३ १ १
देवोवोद्रविणोदाः पूर्णाविवष्टासिचम् ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
उदासिच्चध्वमुपवापुणध्वमादिदोदेवओहते ॥ १ * ॥

“द्रविणोदाः” धनानां दाता “देवः” अग्निः “वः” युष्मदीयां
“पूर्णा” हविषा “आसिचम्” आसिक्तं स्रुचं “विवष्टु” कामयताम्
“उदासिच्चध्वम् वा” सोमेन पात्रम्, “उप पुणध्वम् वा” सोमम् [वा
शब्दौ समुच्चयार्थौ भुव-ग्रहेण होतृ-चमसं पूरयत च अग्नये सोमं
यच्छत इत्यर्थः] । “आदित्” अनन्तरमेव “देवः” अग्निः “वः”
युष्मान् “ओहते” वहति ॥

“विवष्टु”-“विवष्टि”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तच्छेतारमध्वरस्यप्रचेतसंवन्दिन्देवा अकृण्वत ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
दधातिरत्नं विधते सुवीर्यमग्निर्जनायदाशुषे ॥ २ † ॥ १०

* ख० पा० १, २, १, १ (१भा० १८४ ४०) = ख० वे० ४, २, २२, ४ ।

† ख० वे० ५, २, २२, ५ ।

देवाः “प्रचेतसं” प्रकृष्टमतिं “तम्” अग्निम् “अध्वरस्य”
यज्ञस्य “वाक्लिं” वोढारं “होतारं”* च “अकृण्वन्” अकृण्वन्
किमर्थमित्यत्राह—स च “अग्निः” “विधते” परिचरते “दाशुषे”
हविषां प्रदात्रे “जनाय” “सुवीर्य” शोभन-वीर्योपेतं “रत्नं”
रमणीयं धनं “दधाति” दधात्विति ॥ २ ॥ १०

५२४ ४ २ ४ ५
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ देवोऽध्वः । द्राश्वाश्चिणोदाः ।

१२ २ १ २ २ १ १ २
पूर्णाविवा । द्युश्आसीश्चाम् । उद्वाश्चिञ्ध्वमुप । वा
२ १ २ २ १ २ २
पाश्शर्णा । ऊम्मायि । धूश्वाम् । आदिद्वोदेवओश्च
२ १ २ १ २ १ २
ताउ ॥ (१) आदायित् । वोदायि । वाश्ओद्वाश्तायि ।
१ १२ १ १ २
तद्द्वोश्तारमध्वर । स्यप्राश्चै । ऊम्मायि । ताश्
२ १ २ २ १ २ १ २ १
साम् । वाक्लिन्दे वाअकार्णवताउ ॥ (२) वाक्लीम् । दा
२ १ २ १ १ १ २
यिवाः । आश्काण्वाश्ता । दधार्तिरन्नविध । तेह्
२ १ २ २ १ २ २
श्वा । ऊम्मायि । राश्याम् । आग्निर्जनायदाश्शु
२
पाउ (३) ॥ १२ १ ॥ [१]

● ‘देवानामाज्ञातारम्’—इति वि० ।

† ऊ० मा० १० प्र० १ अ० १० सू० १ ।

“यस्मिन्” अग्नौ “व्रतानि” कर्माणि “आ दधुः” यजमानाः
 आहितवन्तः “गातुवित्तमः” अतिशयेन मार्गाणां ज्ञाता ; सो-
 ऽग्निः “अदधि” प्रादुरभूत् । किञ्च “सुजात” सम्यक् प्रादुर्भूतम्
 अस्य “आर्यस्य” उत्तम वर्णस्य “वर्धन” वर्धयितारम् “अग्निं”
 “नः” अस्माकं “गिरः” स्तुतिरूपा वाचः “उपो दधन्तु” उप-
 गच्छन्तु [नक्ष गताविति (म्वा० प०) धातुः ॥

“नक्षन्तु”-“नक्षन्त”-इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

यस्माद्देजन्तकृष्टयश्चर्क्षत्यानिकृषवतः ।

२ २ १ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २

सहस्रसामो धेसाताविवत्सनाग्निन्धीर्भर्नमस्यत ॥ २ * ॥

“यस्मात्” कारणात् “चर्क्षत्यानि” कर्त्तव्यानि कर्माणि
 “कृष्टतः” कुर्वाणान् मनुष्यान् “कृष्टयः” इतर-मनुष्याः “देजन्त”
 कम्पन्ते,† तस्माद्दिदानीं हे मदीया जनाः । यूयं “सहस्रसाम”
 गवां धनानां सहस्रस्य दातारमग्निं‡ “धेसातो” यज्ञे “धीभिः”
 कर्त्तव्यैः कर्मभिः “तना” आत्मनैव “नमस्यत” परिचरन् ॥

“नमस्यत”-“सपर्यति”-इति पाठौ ॥ २ ॥

* सू० वे० ६, ७, १३, ३ ।

† ‘देजन्त’-राजन्तेत्येवं द्रष्टव्यम्-इति वि० ।

‡ ‘सहस्रसाम’-सहस्र उक्तानि कार्याणि-इति वि० ।

अथ तृतीया ।

^{१२ ३२} ^{३ २}
प्रदेवोदासोऽग्निः ० ॥ ३ ॥ ११

“देवोदासः” दिवोदासेनाह्वयमानोऽग्निः “मातरं” सर्वस्य
धारणवच्चात् पृथिवीं “अनु” प्रति “न” “प्र विवाहते” देवान्
प्रति हविर्वीढुं विशेषेण न प्रवर्त्तयति, तस्मादेन मग्निं दिवो-
दासो “मउमना” बलेन आजुहाव । तस्मादयमग्निं “नाकस्य”
स्वर्गस्य “देवः” द्योतमानः “इन्द्रः” परमैश्वर्य-युक्तः “शर्मणि”
गृहे स्थायतने एव “तस्यो” अतिष्ठत् ॥ ३ ॥ ११

^{४ १} ^{४ २ ४ ५}
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ अदाऽपृशि । गात्रतूश्चित्तामाः ।

^१ ^{२ १ १ १} ^{१ १ २ २}
यास्मिन्वता । नौश्चादाश्धुः । उपोऽपृजातमा । र्यस्या
^२ ^१ ^{२ २} ^१
रश्वा । ऊमायि । धाश्नाम् । आग्निन्नश्नुनोर्गि
^१ ^{१ २} ^{१ २} ^{१ १}
राउ ॥ (१) राया । स्याद्रेजन्तकृष्टयश्चर्क्या । नौश्का
^{२ २} ^{१ १ २ २} ^{२ २} ^{१ १}
र्षाश्ता । सहाऽस्ससाम्मेधसा । तावाऽश्यिवा । ऊ
^{२ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २}
मायि । ह्माश्ना । आग्निन्धीभिर्नमारस्यताउ ॥ (२) ता
^२ ^{१ २ २ २} ^२ ^{२ १ २ २}
प्रा । देवोदासोऽग्निर्देवइन्द्रो । ना ३ माय्मा ३ ना ।

^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^२
 अनूर्मातरम्पृथि । वोवारयिवा । ऊम्मायि । वाश्ती
^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 यि । तास्यौनाकस्यशार्मणाउ । वा३४५(३) ॥ ११* ॥ [१]

^४ ^३ ^४ ^२ ^४ ^५
 ॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ प्रद्वैऽ५वः । दाश्सोश्चाग्नायिः ।

^१ ^२ ^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१
 दायिवइन्द्रो । ना ३ माप्याइना । अनूर्मातरम्पृथि ।
^२ ^१ ^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१
 वोवारयिवा । ऊम्मायि । वाश्तीयि । तास्यौनाक
^३ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 स्यशार्मणाउ ॥ (१) णाया । स्माद्रे जन्तकृष्टयश्चर्त्वा ।
^२ ^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 नौ३कार्पाश्ताः । सद्वा रेस्रसांमेधसा । तोवारयिवा ।
^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 ऊम्मायि । त्मा ३ ना । आग्निन्वीभिन्नमा २ स्यताउ ॥ (२)
^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 ताआ । दर्शिगातुवत्तमोयस्मिन्नता । नौ३आदाइधः ।
^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 उपोरेषुजातमा । र्यस्यारश्वा । ऊम्मायि । धाश्नाम् ।
^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 आग्निन्नन्तुनोरगिराउ । वा३४५(३) ॥ ४ † ॥ [२]

* ऊ० गा० १०प्र० २अ० १३सा० ।

† ऊ० गा० ११प्र० २अ० ४सा० ।

॥ अभिनिधनंकाण्वम् ॥ औहोहोहायि । आयिही ।
आदा । शीर३४गा । तूवित्ता२३४माः । यास्मिन्ना२
३४ता । नीयादधूः । ऐहोयि । आ२३४यिही । ज
पोपू२३४जा । तामारी२३४या । स्यावर्द्धनाम् । ऐहो
यि । आ२३४यिही । आग्निन्ना२३४त्ता । तुनो३गा५यि
रा६पू६ः ॥ (१) औहोहोहायि । आयिही । यास्मात् ।
रि२३४जा । ताकृष्टा२३४याः । चाकारि२३४र्था । नीह
ण्वताः । ऐहोयि । आ२३४यिही । साक्षस्त्रा२३४साम् ।
मायिधासा२३४ताड । ईवत्तना । ऐहोयि । आ२३४
यिही । आग्निन्धी२३४भीः । नमा३स्या५ता६पू६ ॥ (२)
औहोहोहायि । आयिही । प्रादे । वो२३४दा । सौ
आ२३४यायिः । दायिवाआ२३४यिन्द्रो । नामम्नना ।
(५)

^{२२१} ऐहोयि । ^१ आ२३४यिही । ^५ आ२३४यिही । ^{२ ५ ३} आ२३४यिही । ^५ आ२३४यिही । ^{२ ५ ३} आ२३४यिही ।
^५ ४वीम् । ^{२२१२} वीवावृतायि । ^{२२१} ऐहोयि । ^१ आ२३४यिही । ^५ ता
^१ स्त्रीनार३४का । ^५ स्यग्रा३र्मापुणा६५ईयि(३) ॥ २* ॥ [३] ११

अथाग्नआयूषि-लचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,
 तत्र प्रथमा ।

^{२ १ १ २} अग्नआयूषिपवसे० ॥ १ † ॥

—इति प्रतीकमिदम् । सा चान्यत्रात्माता (२भा०
 ३३५५०) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{३ १४ ३ १ २} अग्निर्हविःपवमानःपाञ्चजन्यःपुरोहितः ।

^{१ २} तमीमहेमहागयम् ॥ २ ‡ ॥

“पाञ्चजन्यः” निषाद-पञ्चमाश्वत्वारो वर्णाः पञ्चजनाः, [यहा,
 गन्धर्वाः पितरो देवाः असुराः रक्षांसीत्येतत् पञ्चजनाः, अथवा

* ऊ० गा० २३५० ३५० २सा० ।

† ऋ० ऋ० ६, २, १०, ३ (२भा० ३३५ ५०) = ऋ० वे० ०, २, १०, ३ ।

‡ ऋ० वे० ०, २, १०, ४ ।

देव-मनुष्य-गन्धर्वाक्षरसः सर्पाः पितर इति ब्राह्मणाभिहिताः
पञ्चजनाः । “गभीरात् अः (४, ३, ५८)” — इत्यत्र “वर्हिर्देव
पञ्चजनेभ्य इति वक्तव्यम् (भा० वा०)” — इति वचनात् अ-प्रत्ययः]
तेषां तत्तदभीष्ट-प्रदानेन स्वभूतः* “ऋषिः” सर्वस्य द्रष्टा “पव-
मानः” पवमान-रूपः “अग्निः” “पुरोहितः” कर्मार्थमृत्विग्भिः
पुरतो निहितः, “तम्” पूर्वोक्त-लक्षणं “महागय” महद्भिरपि
देवादिभिर्गातव्यं† [महान्ति प्रभूतानि यज्ञ-गृहाणि यस्य वा
स तथोक्तः, तम्] “इमहे” याचामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
अग्नेपवस्वपाअस्मेवर्चःसुवीर्यम् ।

१ २ ३ २ ३ ३ १ २
दधद्रयिम्नायिपोषम् ॥ ३ ॥ १२

हे अग्ने ! “स्वपाः” [“सोमनसौ (६, २, ११७)” — इति
उत्तरपदात्युदात्तत्वम्] शोभन-कर्माणां त्वम् “अस्मे” अस्मासु
“सुवीर्य” शोभन-वीर्योपेतं “वर्चः” [वर्चं दीप्तौ (भा० आ०)]
तेजः “पवस्व” आ गमय । तथा भवान् “रयि” धनं पुत्रं वा

* ‘पाञ्चजन्यः’ — पञ्चभिर्जन्यते, चत्वारो महर्त्विजः पञ्चभ्यो यजमानः तैर्जन्यते,
अरण्योदत्यासते — इति वि० ।

† ‘महागय’ — हृदयावस्थितम् — इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, २, ११, १ = य० वे० ८, ३८ ।

¶ ‘स्वपाः’ — शोभना आपो यस्व स्वभूता अस्मै स्वपाः स उच्यते — इति वि० ।

“मोष” [भावे कर्मणि वा घञ्] गवां पुष्टिं यदा गवादिकं
 “मवि” “दधत्” दधातु करोत्वित्यर्थः [दधातेर्लेटि अडागमे—
 “बोर्लोपो लेटि वा (७, ३, ७०) ”—इत्याकार-लोपः] ॥ ३ ॥ १२

अथाग्नेपावकेति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ ३ १ १   २ १ २
 अग्ने पावकरोचिषामन्द्रयां देवजिह्वया ।

२ ३ १ १   ३ १ २
 आ देवान्वक्षियक्षिच ॥ १ * ॥

हे “पावक” शोधक ! “रोचिषा” स्व-दीप्त्या “मन्द्रया”
 देवानां मादयिष्या† “जिह्वया” च, हे “देव” द्योतमानाग्ने !
 “देवान्” “आ वक्षि” आवह, यज्ञार्थं “यक्षि च” तान् यज ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २
 तन्वा घृतस्त्वामीमहेचित्रभानो खर्द्वशम् ।

१ २ ३   ३ १ २
 देवाँ आवीतयेवह ॥ २ ‡ ॥

* सू० वे० ४, १, १८, = य० वे० १७, ८ ।

† ‘मन्द्रया—मण्डलया’—इति वि० ।

‡ सू० वे० ४, १, १८, २ ।

हे “घृतस्त्रो” घृतस्य प्रेरक !* [यद्वा, घृतेन जनित !
हे “चित्रभानो !” चित्रा नानाविधा भानवो दीप्तयो रश्मयो
यस्यासौ चित्रभानुस्तस्य सम्बोधनम्] “खट्वंश” सर्वस्य दृष्टारं
“तं” “त्वा” त्वाम् “ईमहे” याचामहे, अतो “वीतये” हविषां
भक्षणाय “देवान्” “आ वह” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^{३ १ २} ^{३ २ ३ १ २}
वीतिहोत्रन्त्वाकवेद्युमन्तस्मिधीमहि ।

^{१ २ ३ १ २} ^{३ १}
अग्नेवृहन्तमध्वरे ॥ ३ ॥ १३

हे “कवे” कान्तदर्शिन् ! “अग्ने !” “वीतिहोत्र” क्रान्त-यज्ञं
यद्वा प्रिययज्ञं, “द्युमन्त” दौप्तिमन्तं “वृहन्त” महान्तं, “त्वा”
त्वाम् “अध्वरे” यज्ञे “स्मिधीमहि” समिद्धिः सन्दीपयामः
॥ ३ ॥ १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ १ ॥

* ‘घृतस्त्रो—घृतेन स्नायते यः असौ घृतस्तु; तस्य सम्बोधनं हे घृतस्त्रो । इति
वि० ।

† ऋ० वे० ४, १, १८, २ = य० वे० ११, ४ ।

अथ चतुर्थे खण्डे—

अवानोअग्नइति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २
अवानोअग्नजतिभिर्गायत्रस्यप्रभर्माणि ।

१ २   ३ १ २
विश्वासुधीषुवन्द्य ॥ १ * ॥

“विश्वासु धीषु” सर्वेषु कर्मसु “वन्द्यः” स्तुत्यः हे “अग्ने !”
“गायत्रस्य” गायत्र-सान्नः गायत्री-छन्दस्कस्य वा “प्रभर्माणि”
प्रभरणे सम्पादने निमित्तभूते सति “नः” अस्मान् “जतिभिः”
त्वदीयैः पालनैः “अव” रक्ष [“वाचोऽतस्तिष्ठः (६, ३, १३५)”—
इति संहितायां दीर्घत्वम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ २ ३ १ २
आनोअग्नेरधिभरसत्रासाह्वरेण्यम् ।

१ २   ३ २ ३ १ २
विश्वासुपृत्सुदुष्टरम् ॥ २ † ॥

हे “अग्ने !” “रधि” धनं “नः” अस्माभ्यम् “आ भर” प्रयच्छ ॥
कीदृशम् ? “सत्रासाह” सत्रा सह युगपदेव दारिद्र्यस्य नाशकं
“वरेण्य” सर्वैर्वरेणीयं “विश्वासु पृत्सु” सर्वेषु सङ्ग्रामेषु “दुष्ट-
रम्” शत्रुभिस्तरीतुमशक्यम् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० १, ५, २०, १ ।

† ऋ० वे० १, ५, १७, १ ।

अथ तृतीया ।

^{१ २} ^{३ १ २ ३ २ ३ १ २}
आनोअग्नेसुचेतुनारयिंविश्वायुपोषसम् ।

^३ ^{१ २} ^{४ १ २}
मार्डीकन्धेहिजीवसे ॥ ३ * ॥ १४

हे “अग्ने !” “नः” अस्माकं “जीवसे”† जीवनाय “सु-
चेतुना” शोभनेन ज्ञानेन युक्तं “रयिं” धनम् “आ धेहि” आस्था-
पय । कीदृशम् ? “मार्डीकं” मृडोकं सुखं तच्चेतु-भूतं “विश्वायु-
पोषसं” सर्वस्मिन्नायुषि देहादेः पोषकं यावज्जीवमस्मादुप-
भोग-पर्याप्तमित्यर्थः‡ ॥ ३ ॥ १४

अग्निं हित्वन्तीति पञ्चञ्च द्वितीयं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

^{२ १} ^२ ^{३ २ ३ १ २ ३} ^{४ २ ३ १ २}
अग्निं हित्वन्तु नो धियः सप्तिमाशुमिवाजिषु ।

^{१ २} ^{३ १ २}
तेन जेष्ठाधनन्धनम् ॥ १ ॥ ॥

“नः” अस्माकं “धियः” कर्माणि स्तुतयो वा “अग्निं”
“हित्वन्तु” प्रेरयन्तु यागार्थमुद्योजयन्तु वर्धयन्तु वा [हि. गती

* ऋ० वे० १, ५, २७, ३ ।

† “तुभ्ये से-सेनसेन्-क्से-क्सेमधै-अधैन्-कथै-कथेन्-अधै-अधैन्-तवे-तवेङ्-
नवेनः (३, ४, ८)”—इति पा० ।

‡ ‘विश्वायुपोषसम्—आयवो मनुष्याः वृद्ध-मनुष्य-पोषणम्’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ८, ८, १४, १ ।

वृद्धो च । तत्र दृष्टान्तः—“आजिषु” सङ्ग्रामेषु “आशु” शीघ्र-
गामिनं “सप्तित् इव” सर्पण-शीलमश्वं यथा योद्धारः प्रेरयन्ति
तद्वत्, “तेन” अग्निना “धनं धनं” सर्वं धनं “जेष्मं” वयं
जयेम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २

यथागा आकरामहे सेनयाग्नेतवोत्या ।

१ २ ३ १ २

तान्नो हिन्वमघत्तये ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “सेनया” इनेन सह वर्त्तमानया, सेना-
रूपया वा “यथा” “तव” “ऊत्या” रक्षया “गाः” “आ करामहे”
आभिमुख्येन करवामहे लाभमह इत्यर्थः । “ताम्” जतिं “नः”
अस्मान् “हिन्व” गमयन् । किमर्थम् ? “मघत्तये” धनस्य दाना-
र्थम् अस्माकं धन-लाभायेत्यर्थः ।

“करामहे”-“करामहे”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आग्ने स्थूर्यरयिष्मरपृथङ्गोमन्तमश्विनम् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ २

अङ्धिखंवर्त्तयापविम् ॥ ३ † ॥

* ऋ० वे० ८, ८, १४, २ ।

† ‘हिन्व—सेवयामः’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ८, ८, १४, ३ ।

हे “अग्ने ।” “सूरं” स्थूलं वृद्धं “पृथुं” विस्तीर्णं “गोमन्तं”
गोभिर्युक्तम् “अश्विनम्” अश्वोपेतम् “आ भर” अन्नभ्यमाहर
प्रयच्छ । किञ्च “खम्” अन्तरिक्षम् “अङ्घ्रि” वृष्ट्युदकैः सिञ्च
[वेदा आत्मोयैस्तेजोभिः व्यञ्जय प्रकाशय] “पविम्” आयुधं*
“वर्तय” अस्मद्विरोधिषु प्रवर्तय ॥

“पविम्”-“पणिम्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

२३११ ३ २३१२ २२ ३ १
अग्नश्चक्रमजरमासूर्योऽरोहयोदिवि ।

१२२ ३ २२
दधज्योतिर्जनेभ्यः ॥ ४ ॥

हे “अग्ने ।” “नक्षत्र” [नक्षति समन्ताद्गच्छतीति नक्षत्रः,
नक्षि गतौ (भा० प०) “अग्नि-नक्षि (उ०३,१०५)” —इत्या-
दिना अत्रन् प्रत्ययः] सततं गन्तारम् “अजरम्” जरा-रहितम्
“सूर्य” सर्वस्य प्रेरकमादित्यं “दिवि” अन्तरिक्षम् “आ रोहयः”
उपर्यवस्थापितवानसि [यदा, नक्षत्रं कृत्तिकादिकं सूर्यश्च
दिव्यारोहयः] । किङ्कर्तुं ? “जनेभ्यः” सर्वेभ्यः प्राणिभ्यः
व्यवहारार्थं “ज्योतिः” प्रकाशकं “दधत्” विदधत् कुर्वन्, यथा
सर्वेषां प्रकाशो भवति तथा उन्नते देशे सूर्यमगमयद्वत्यर्थः ॥ ४ ॥

* पविं—पावनशीलम्—इति वि० ।

† अ० वे० ८, ८, १४, ४१ ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अग्नेकेतुर्विंशामसिप्रेष्ठः श्रेष्ठ उपस्थसत् ।

१ २ ३ २ ३ ३ १ २
बोधास्तीन्नेवयोदधत् ॥ ५ * ॥ १५

हे “अग्ने !” “विंशां” प्रजानां यजमानानां “केतुः” केत-
यिता ज्ञापयिता “असि” भवसि । अतएव “प्रेष्ठः” प्रियतमः
“श्रेष्ठः” प्रशस्ततमश्च भवसि स त्वम् “उपस्थसत्” उपस्थाने यज्ञ-
गृहे निषीदन् “बोध” अस्मदीयं स्तोत्रमवगच्छ । किङ्कुर्वन् ?
“स्तोत्रे” स्तुवते जनाय “वयः” अन्नं “दधत्” विदधन् कुर्वन्
प्रयच्छन् वा ॥ ५ ॥ १५

अथाग्निमूर्द्धितित्वात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ २ ३
अग्निर्मूर्द्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम् ।

३ १ २ २ २
अपां रेतांसि जिन्वति ॥ १ † ॥

“मूर्द्धा” देवानां श्रेष्ठः, “दिवः” द्युलोकस्य “ककुत्”
“उच्छ्रितः”, “पृथिव्याः” च “पतिः”, “अयम्” “अग्निः”
“अपां” “रेतांसि” स्थावर-जङ्गमात्मकानि भूतानि “जिन्वति”
प्रीणयति ॥ १ ॥

* सू० वे० ८, ८, १४, ५ ।

† सू० आ० १, १, ३, ७ (१भा० १३५ प्र०) = सू० वे० ६, १, १८, २ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
ईशिषे वार्यस्य हि दात्रस्याग्नेस्वः पतिः ।

१ २ ३ २ ३ १ २
स्तोतास्यान्तवर्गमणि ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “स्वः पतिः” स्वर्गस्य स्वामी त्वं “वार्यस्य”
वरणीयस्य “दात्रस्य” दातव्यस्य धनस्य “ईशिषे” ईश्वरोऽसि
“वर्गमणि” सुख-निमित्ते तव “स्तोता” “स्या” भवेद्यम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
उदग्ने शुचयस्तव शुक्लाभ्राजन्त ईरते ।

२ १ २ २ २ १ २
तव ज्योतीष्यर्चयः ॥ ३ * ॥ १६

हे “अग्ने !” “ते” तव “शुचयः” निर्मलाः “शुक्लाः”
शुक्लवर्णाः “भ्राजन्तः” दीप्यमानाः “अर्चयः” प्रभाः “तव”
“ज्योतीषि” तेजसि “उदीरते” प्रेरयन्ति ॥ ३ ॥ १६

३ २ २ २
॥ सत्रासाक्षायम् ॥ अग्राश्रमिः । मूर्ध्ना दिवः ककुत् ।

५ ५ १ २ १ १
ओद्वा । पतिः पृथिविया आर्याम् । आर्याम् । रा

२ १ २ २ २ २ २ ५ ५
रश्मिता । सिजौश्चो । वाचाश्चश्चि । न्वाश्चोद्वा

^{२२ २} यि ॥ (१) ईशा ३४ यि । ^{२२} षेवारियस्य हि । ^{५ ५ १२} ओद्वा । दा
^{२२ २} चस्थाग्नेसुवः पा २ ता यिः । ^१ स्तो २ ता । ^२ स्थार ३ न्ता । ^{१५} वशौ
^{२२ १} ३ हो । ^{२२ १} वाहा ३४ ३ यि । ^{१ ५ ५} मार ३४ णो ३ हा यि ॥ (२) उदा ३
^२ ४ । ^{५ ५} ग्नेषु च यस्तव । ^{१ २ २} ओद्वा । ^२ शुक्राभ्राञ्जन्तर्दरा २ ता
^१ यि । ^२ वा २ वा । ^{१ ५ १२ ३२ २} ज्यो २ ३ ता यि । ^{१ ५ ५} प्रियौ ३ हो । ^{३२ २} वाहा
^{१ ५ ५} ३४ ३ यि । ^{१ ५ ५} चार ३४ यो ३ हा यि (३) ॥ १५ * ॥ [१] १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य चतुर्दशोऽध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः † ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमार्द्धप्रपाठकः ‡ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १४ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-मुक्त-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तरायन्यस्य चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

* ऊ० गा० १८ प्र० २ अ० १ सू० १ ।

† उक्ता एकाहाः सोम-पर्यन्ताः—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य प्रथमः प्रपाठकः'—इति वि० ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-तद्देखरम् ॥ १५ ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

कस्तेजामिर्जनानामिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १८ १८ ३ १ १ ३ १८

कस्तेजामिर्जनानामग्ने कोदाश्वध्वरः ।

१ १ १ २ ३ २

कोहकस्मिन्नसिञ्चितः ॥ १ * ॥

हे “अग्ने !” “जनानां” मनुष्याणां मध्ये “ते” तव “कः”
“जामिः” को वस्तुः ? त्वं सर्वैर्गुणैरधिकोऽसि त्वत्स्वरूपो बभ्रुर्ना-
स्तीति भावः । “कः” “दाश्वध्वरः” [दाशुर्दत्त अश्वरो यज्ञो येन
स तद्योक्तः] त्वां यष्टुमतिसमर्थः कोऽपि नास्तीत्यर्थः । “को ह”
त्वं कथञ्छूतः ? त्वमीदृशूय इति सर्वैर्ब्रज्जायस इत्यर्थः । “कस्मिन्”
स्थाने “ञ्चितः” आञ्चितः “असि” भवसि वर्तसे ? तत्स्थान-

मपि न केन विज्ञायते [अतस्त्वमस्माभिः मांसदृष्टिभिः कथमुप-
लब्धव्यः ?—इत्यग्निः प्रशस्यते] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १२ २२ ३ १ २ १ २ ३ २
त्वञ्जामिर्जनानामग्नेमित्रोऽसिप्रियः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
सखासखिभ्यईडयः ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “त्वम्” उक्त-प्रकारेण अचिन्त्य-रूपोऽपि अनु-
गृहीततया सर्वेषां “जनानां” “जामिः” बन्धुः “असि” । तथा
“प्रिय,” प्रीणयिता त्वं यजमानानां “मित्रः” असि । “ईडयः”
स्तुतिभिः स्तुत्यः त्वं “सखिभ्यः” समानेभ्यः ऋत्विग्भ्यः “सखा”
सखिवदत्यन्तं प्रियोऽसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
यजानोमित्रावरुणायजादेवाः ऋतम्बृहत् ।

२ ३ २ ३ १२ २२
अग्नेयत्तिस्वन्दमम् ॥ ३† ॥ १

हे अग्ने ! “नः” अस्मदर्थं “मित्रावरुण” एतत्सञ्ज्ञौ देवौ
“यज” हविषा पूजय । तथा “देवान्” इन्द्रादीन् “यज”
पूजय “ऋतं” सत्यं यथार्थ-फलं यज्ञञ्च यजेत्येव । तदर्थं

* सू० वे० १, ४, २३, ४ ।

† सू० वे० १, ४, २३, ५ ।

१५अ०१ख०२सू०१,२] उत्तरार्धिकः ।

४७

“बृहत्” प्रौढं “स्व” स्वकीयं “दमं” यज्ञगृहं* “यत्ति”
यज सङ्गच्छस्व त्वयि अन्तर्विद्यमाने सति हि यज्ञगृहं
पूज्यते ॥ ३ ॥ १

अथ द्वितीय-टचे—प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १
ईडेन्योनमस्यस्तिरस्तमांसिदर्शतः ।

३ ३ १ २ ३ १ २
समगिरिध्यतेवृषा ॥ १ १ ॥

“ईडेन्यः” स्तोत्रभिरीड्यः अतएव “नमस्यः” सर्वैर्नमस्कार्यः
“तमांसि तिरः” ध्वान्तानि स्वाभाभिस्तिरस्कर्तुन् “दर्शतः”
कमनीयतया सर्वैर्दर्शनीयः ; तादृशः “अग्निः” “वृषा” यज-
मानस्य कामानां वर्षिता “समिध्यते” आहुति-प्रक्षेपेण प्रज्वा-
ल्यते । उक्तार्थं वाजसनेयकम्—“ईडेन्यो ह्येष नमस्यो ह्येष
तिरस्तमांसि दर्शये समिधः”—इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वृषाअग्निःसमिध्यतेऽमदेववाहनः ।

१ ३ १ २
तच्छविमन्तर्दुडते ॥ २ ॥

“वृषा उ” वृषैववा कामानां वर्षिता “देववाहनः [देवान्
हवींषि वाहयति प्रापयतीति देव-वाहनः] तच्च दृशान्तः—

* ‘बृहन्मम्—आत्मीयं वर्ग-रश्मि-संयुक्तम्’—इति वि० ।

† ख० वे० ३, १, ३०, ३ ।

‡ ख० वे० ३, १, ३०, ४ ।

॥ ‘उ—इति प्रादपूरणः’—इति वि० ।

“अग्नी न” यथाग्नी राजानं वाहयति स्व-पुरं प्रापयतीति वाहन-
भूतो यः “अग्निः” “समिध्यते” आहुति-प्रदानेन सम्यग् दीप्यते
“त” तादृशमग्निं “हविष्मत्” समृत-हविष्का यजमानाः
“ईडते” कर्म-सिद्धयं स्तुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वृषणन्त्वावर्यं वृषन्वृषणः समिधौमहि ।

१ २ १ २ २ २
अग्नेदीद्यतम्बृहत् ॥ २ * ॥ २

* “वृषन्” कामानां वर्षितः । हे “अग्ने !” “वृषणः” वृषणाः
घृताद्याहुतीनां सेक्तारो वयं वृषणम् आहुति-द्वारा उदकस्य
सेक्तारं तथा च स्मृतिः—“अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुप-
तिष्ठते । आदित्याज्जायते वृष्टिर्बृष्टेरन्नं ततः प्रजाः (मनु ३, ७६)”
—इति “दीद्यन्तं” दीप्यमातं “बृहत्” अतएव महान्तं तमि
मग्निं “समिधौमहि” सम्यग् दीपयामः ॥ ३ ॥ २

तृतीय-तृचे—प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
उत्तेवृहन्तो अर्चयः समिधानस्य दीदिवः ।

१ २ १ २ २ २
अग्नेषुक्रासईरते ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ३, १, २०, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ३, ३६, ४ ।

हे “दीदिवः” दीमाग्ने ! “समिधानस्य” समिध्यमानस्य
‘ते’ तव “हृहन्तः” महान्तः “शुक्रासः” ज्वलन्तः “अर्चयः”
दीप्तयः “उदीरते” उद्गच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ १ २ ३ १ २
उपत्वा जुहोऽममघृताचीर्यन्तु ह्येत ।

१ २ ३ १ २
अग्ने हव्या जुषस्व नः ॥ २ * ॥

हे “ह्येत” कामयमानाग्ने ! “मम” मदीया “घृताचीः”
घृतमघ्नन्त्यः जुह्वः सुचः “त्वा” त्वाम् “उप यन्तु” । “नः”
अस्माकं “हव्या” हव्यानि “जुषस्व” सेवस्व च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मन्द्रं होतारमृत्विजश्चित्रभानुं विभावसुम् ।

३ १ २ ३ १ २
अग्निमीडे स उग्रवत् ॥ ३ † ॥ ३

“मन्द्रं” मोदनं “होतारं” देवानामाह्वतारम् “मृत्विजम्”
ऋतौ यष्टव्यं “चित्रभानुं” विविधदीप्तिं “विभावसुं” दीप्तिधनम्‡

* ऋ० वे० ६, ३, ४६, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ३, ३७, १ ।

‡ ‘विभावसुं’—विश्वस्य सर्वस्य भावयितारम्—इति वि० ।

“अग्निम्” “ईडे” स्तौमि । “सः” अग्निः “अवत् उ”^{*} अस्मा-
दीयां स्तुतिं शृणोत्येव ॥ ३ ॥ ३

॥ आमहीयवम् ॥ उत्तेवृश्चन्तोअर्चयाः । समायि

धा१ना२ । स्यदा२३यिदिवाः । अग्ने१शु२क्रा । सआ२३

यिरताउ । वा३ ॥ (१) उपत्वा३जुह्वोममा । घृताचा

शयिर्वा२ । ओ॒ह्वा२३र्यता । अग्ने१ह॒व्या । जुषा२३स्व

नाउ । वा३ ॥ (२) म॒द्र॒ह्वा॒श्चो॒रतार॒मृ॒त्विजाम् । चित्रा

भा१नू२म् । विभा२३वसूम् । अग्नि१मी॒डा॒यि । स॒ज

२३अवाउ । वा३ । स्तो॒षे॒२३४५(३) ॥ १४ ऋ ॥ [१]

॥ जरावो॑धीयम् ॥ म॒न्द्र॒ह्वा॒श्चो॒तो॒वा । रा॒मृ॒त्विजाम् ।

चि॒त्राभा२३नूम् । विभा॒वा॒हम् । अ॒ग्न्या॒यिमा॑शयि॒डा॒३

यि॒साः । उ । अ॒वो॒३४५ई । डा(२) ॥ १५ ऋ ॥ [२] ३

* ‘उ—इति पद-पूरणः’—इति वि० ।

† क० गा० १० प्र० २ अ० १४ सा० ।

‡ क० गा० १० प्र० १ अ० १४ सा० ।

अथ प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते —

प्रथमा ।

३ १ २ २ १ २ ३ ३ २ ३ १ २
पाहि॒नोअ॒ग्न॒एक॒यापा॒ह्यऽऽत॒द्विती॒यया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पाहि॒गोभि॑स्ति॒सृभि॑रु॒ज्जाम्प॑तेपा॒हिच॑त॒सृभि॑र्व॒सो ॥१*॥

हे “अग्ने” “नः” अस्मान् “एकया” ऋचा गिरा “पाहि” रक्ष । “उत” अपिच “द्वितीयया” ऋचा “पाहि” पालय । “पाहि” “तिसृभिः” “गोभिः” “जजाम्” अन्नानां बलानां वा “पते” स्वामिन् ! । तथा “पाहि” “चतसृभिः” गोभिः हे “वसो” वासकाग्ने ! ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ २ ३ २ २ ३ १ ३ १ २
पाहि॒विश्व॑स्माद्र॒क्षसो॑अ॒राव्णः॑प्र॒स्रवा॑जेषु॒नोव ।

१ २ २ २ १ २ ३ १ २ २ २ ३ २
त्वा॒मिद्वि॑नेदि॒ष्ठन्दे॑वता॒तय॑आ॒पिन्न॑क्षाम॒हेवृ॑धे ॥२†॥४

हे “अग्ने” “विश्वस्मात्” सर्वस्मात् “रक्षसः” “अराव्णः” अदातुः सकाशात्ः “पाहि” रक्ष । सोऽस्मान् “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु “प्राव” प्रकर्षेण रक्ष । “स्म”—इति पूरणः । “हि” यस्मात्

* ऋ० आ० १, १, ४, २ (१भा० १५१पृ०) ऋ० वे० ६, ४, ३२, ४ ।

† ऋ० वे० ६, ४, ३२, ५ ।

‡ ‘अराव्णः—मिथ्यत्कर्म-कारिणः’—इति वि० ।

‘नेदिष्ठम्’ अन्तिकतमम्* “आपि” बन्धुभूतं “त्वाम् इत्”
त्वामिव† “देवतातये” यज्ञाय सिद्धार्थं “वृधे” वर्धनाय “नक्ष-
महे” व्याघ्रमः [नक्षति र्यासिकर्मा (निघ० २, १८, २) ॥ २ ॥ ४

२२ २ १ ५ १
॥ रौरवम् ॥ पाहिनोअग्रा३आयिकार३४या । पाह्यु,
२ २ २ २ २ ३२ १ २
तद्वितीययापाह्निगीर्भिस्तिष्ठभिस्त्वर्ज्जारम्पतायि । ओहा
२ १२ २ १ २ २
३उवा । पाह्चिचतस्रभार ३ यिर्ह्यायि । ओहा ३ उवा ।
१ २ ४ ५ २२ ५
वसा । औ३होवा ॥ (१) पाह्चिचतस्रभिवर्वा३४साउ ।
१ २ २ २ २ ३२ २ १
पाह्चिचतस्रभिर्वसोपाह्विश्चस्माद्रक्षसोआ३रावणाः । ओ
२ २ १ २ २ २ १ २ २
हा३उवा । प्रस्मवाजेषुनार३हायि । ओहा३उवा । अ
१ २ ४ ५ २ २ २ २ ५ १
वा । औ३होवा ॥ (२) प्रस्मवाजेषू३नोआ३४वा । प्रा
२ २ २ २ २ २ ३२ १ २
स्मवाजेषुनोवत्वामिद्विजेदिष्टन्देवतारतयायि । ओहा३
२ १२ २ २ १ २ २
उवा । आपिन्नक्षामहा३यिहायि । ओहा३उवा । वृ
१ २ ४ ५ ४
धा । औ३होवा । हो५इ । डा(३) ॥ १६ ः ॥ [१]

* ‘नेदिष्ठ’—गुणैरभ्यधिकम्—इति वि० ।

† ‘इत्’—इति पदपूरणः—इति वि० ।

‡ क० गा० १० प्र० २ अ० १६ सा० ।

२२ २ २ २ २ २ २ २ ३
 ॥ दैर्घश्रवसम् ॥ पाहिनोअग्रएकयाओहाओहा३ण ।
 १२ १२ १२ २ ५ २ ५ २ २
 पाहा३उतदितीया३या । ओ३हा । ओ३हा३ण३४ ।
 ३२ २ ३२ २ १ २ २ १ २
 पाहा३४यिगीर्भायिः । नायिसुभिः । ऊर्ज्जाम्पतायि ।
 ५ २ ५ २ २ ३२ २ ३२ २ १
 ओ३हा । ओ३हा३ण३४ । पाहा३४यिचना३ । हभो
 ५ ४ ५
 २३४वा । वा५सोदहायि(१) ॥ १७ * ॥ [२]

२२ १ २ २ १ २ १ २
 ॥ सम्ततम् ॥ पाहिविश्चस्माद्रक्षसाः । अराव्णःप्र
 २ २ २ २ २ १ २ २
 स्रवाजेषुनोअवा । तुवामा२३यिद्धी । नायिविष्ठन्दे ।
 २ २ ३२ २ ३२ २ १२
 वताताया । औहो३४वाहायि । आ । पायिन्ना २ ३
 २ १ २ २ १२ २ १
 ला३ । होवा३हायि । महेवार३र्द्धा३४३यि । ओ२३
 ४५ई । डा(३) ॥ १८ † ॥ [३]

३२ २ २ ४ ५२ ३
 ॥ यौधाजयम् ॥ पाहा३१यि । ना३अ । म । आयिका
 ५ १ २ १ ३ २ ३
 २३४या । पाहा३यि । उता२ । दिता३४५ । यार३४

* ज० गा० १०प्र० २अ० १०सा०

† ज० गा० १०प्र० २अ० १८सा० ।

या। पाहायिगार्भायि। ति। द्दभारयिः। जर्जा३४५म्।

पा२३४ते। पाहा२यि। चता२। मृभा३४५यिः।

वा२३४सो॥(१) पाहा३१यि। चा३त। सृ। भिर्वा२३

४साउ। पाहा३यि। चता२। सृभा३४५यिः। वार

३४सो। पाहायिविश्वा। स्मात्। रक्षा२। सोआ३

४५। रा२३४वणाः। प्रस्मा२यि। वाजा२यि। पुनो३४५।

आ२३४वा॥(२) प्रस्मा३१। वा३जे। पु। नोआ२३४वा।

प्रास्मा३। वाजा२यि। पुनो३४५। आ२३४वा। तुवा

मिद्वायि। ने। दिष्टन्दा२यि। वता३४५। तार३४ये।

आपा२यिम्। नाक्षा२। महे३४५। वा२३४६(३)

॥ १८ * ॥ [४] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

इनोराजनिति तृचात्मके प्रथम-सूक्ते,

प्रथमा ।

३१ २ ३ १२ २२३
इनोराजन्नरतिःसमिद्धो

२ २ १२ ३ १ २
रौद्रोदक्षायसुष्माश्चदर्शि ।

२ १२ २२ २ १ २३१
चिकिद्भिभातिभासाबृहता

२ ३ १ २ ३ १ २
सिक्तीमेतिरुशतीमपाजन् ॥ १ * ॥

हे “राजन्” दीप्यमानाग्ने ! † त्वम् “इनः” ईश्वरः सर्वस्य भवसि । अथ परोक्षः—“न्नरतिः” हविरादाय देवान् प्रति गन्ता “समिद्धः” सन्दीप्तः “रौद्रः” शत्रूणां भयङ्करः “सुष्मानः” ओषध्यात्मना स्थितेरंशुः सुष्ठु स्यूत इति सुसोमः, तेन तद्वाङ् शोभन-प्रसवो वा सोऽग्निः “दक्षाय” यजमानानां धनादि-वृद्धार्थं कर्म-वृद्धार्थं वा “अदर्शि” सर्वैर्दृश्यते । किञ्च “चिकित्” सर्वं जानानोऽग्निः “विभाति” विशेषेण दीप्यते तथा “बृहता” महता “भासा” तेजसा ज्वाला-लक्षणेन “असिक्ती” रात्रिम् “एति” सायं-होम-सिद्धार्थं गच्छति । किङ्कुर्वन् ? “रुशती”

* सू० वे० ७, ५, ३१, १ ।

† ‘इनः’ राजाभिधीयते, द्वितीयं यद्राज-ग्रहणं तदग्रे रेव सोमत्वं प्रतिपादयति—इति वि० ।

श्वेतवर्णां दीप्तिम् “अपाजन्” अपगमयन् सर्वतो विकिरन्
[यद्वा, कथंतीं दीप्तामुषस मागच्छन् अपक्षिपन् परित्यजन्
रात्रिं गच्छति । सामथ्याद्वात्रिं परित्यजन्नुषसं प्रातर्होम-
सिद्धार्थं गच्छतीत्यर्थो लभ्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ २ ३ २
कृष्णांयदेनीमभिवर्षसाभू

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
जनयन्योषाबृहतःपितुर्जाम् ।

३ २ ३ १ २ २ ३ २
ऊर्ध्वभानुर्ऋत्यस्तभाय

३ १ २ २ ३ १ २ २
न्दिवावसुभिररतिर्विभाति ॥ २* ॥

सोऽग्निः “यद्” यदा “कृष्णां” कृष्ण-वर्णाम् “एनीं” गच्छतीं
रात्रिं “वर्षसा” आत्मीयेन ज्वाला-लक्षणेन रूपेण “अभिभूत्”
अभिभवति । किङ्कुर्वन् ? “बृहतः” महतः “पितुः” सर्वस्य
जगतः पालयितुः पितृभृताद्वा आदित्यात् “जा” जायमानां
“योषाम्” उषसं “जनयन्” अभिव्यञ्जयन् । तदा “अरतिः”
गमनशीलोऽग्निः “दिवः” द्युलोकस्य “वसुभिः” वासयितृभिः
आच्छादनैः आत्मीयैस्तेजोभिः “सूर्यस्य” “भानु” दीप्तिम्
“ऊर्ध्वम्” उपरिष्ठात् “स्तभाय” स्तम्भयन् “वि भाति” विश्ले-
षेण दीप्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३

भद्रोभद्रयासचमानआगात्

१ २ ३ २ ३ क २ २ ३ २

स्वसारञ्जारोअभ्येतिपश्चात् ।

३ १ २ २ ३ २ ३ २ ३ १

सुप्रकेतैद्युभिरग्निर्वितिष्ठन्नु

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

शङ्खिवर्णैरभिराममस्थात् ॥ ३ * ॥ ५

“भद्रः” भजनीयः कल्याणः “भद्रया” भजनीयया ‘सच-
मानः “आगात्” आगच्छति । ततः “पश्चात्” “जारः” जर-
यिता शत्रूणां “सोऽग्निः” “स्वसारं” स्वयं सारिणीं भगिनीं वा
आगतामुषसम् “अभ्येति” अभिगच्छति । तथा “सुप्रकेतैः”
“सुप्रज्ञानैः “द्युभिः” दीप्तिभिस्तेजोभिः सह “वितिष्ठन्” सर्वतो
वर्त्तमानः सोऽग्निः “उशङ्खिः” खेतैः “वर्णैः” वारकैरात्मीयै
स्तेजोभिः “रामं” कृष्णं शर्वरं तमः† “अभ्यस्थात्” सायं-हीम-
काले अभिभूय तिष्ठति ॥ ३ ॥ ५

* ऋ० वे० ७, ५, २१, ३ ।

† “अभिरामं—अभिरमणीयं रूपमस्थात्”—इति दि० ।

॥ औशनम् ॥ आयिनाः । राजन्नरतायिः । समा
 इयिद्वाः । राजानरतायिः । समाश्रयिद्वाः । रौद्रोदत्ता ।
 याश्रुषु । माश्रुदशा । चिकिदिभातिभासा । वृद्धा
 रश्ता । असिक्रीमायि । तीश्रुश्रु । तीश्रुश्रुम् । आ
 रपाप्रजाईपृईन् ॥ (१) काष्णीम् । यदेनीमभिवा । प
 साश्रभूत् । जनयन्यो । पाश्रुश्रुह । तः पितुर्जाम् । ज
 ईभानुश्रुह्यं स्या । स्तभारश्रयान् । दिवोवह । भीश्र
 रर । ताश्रुश्रयिः । वाश्रयिभाप्रताईपृईयि ॥ (२) भाद्राः ।
 भद्रयासचमा । नआश्रगात् । खसारज्जा । रौश्रभि ।
 एतिपश्चात् । सुप्रकेतैर्युभिरग्रायिः । विताश्रयिष्ठान् ।
 रुश्रङ्गिर्वा । ऐश्ररभि । राश्रुश्रु । माश्रमापृस्थाई
 पृईत् (३) ॥ २० * ॥ [१] ५

अथ द्वितीय-सूक्ते —

प्रथमा ।

१ २   ३ १ २   ४ १ २
कयाते अग्ने अङ्गिरजर्जीनपादुपस्तुतिम् ।

१ २   ३ १ २
वरायदेवमन्यवे ॥ १ * ॥

हे “अङ्गिरः” अङ्गिरसां वरिष्ठ ! [यद्वा, अङ्गति सर्वत्र गच्छ-
तीति अङ्गिराः तादृश !] हे “जर्जीनपात्” [‘नपात्’—इत्यन्न-
नाम (निघ० २, २, १३)] अन्नस्य पुत्र ! [हविर्भिवर्द्धमानत्वात् ! यद्वा
नपादिति नप्ता, हविलक्षणस्यान्नस्य नप्तः !] “अग्नौ प्रास्ताहुतिः
सम्यगादित्यमुपतिष्ठते । आदित्याज्जायते वृष्टिर्बृष्टेरन्नं ततः
प्रजाः (मनुः ३, ७०)” —इति वृष्टे रोषधय ओषधिभ्योऽग्निरिति
अन्नस्य नप्ता] हे “देव” द्योतमान ! “अग्ने” “वराय” सर्वैर्वर-
णीयाय† “मन्यवे” शत्रून्भिमन्यमानाय ‡ “ते” तुभ्यं “कया”
कीदृश्या वाचा “उपस्तुति” स्तोत्रम् अहं मरेयम् । त्वं महान् खलु
अहमल्पः तदर्थं कथं स्तुतिं कुर्यामिति ऋषिरग्निं प्रति वदति॥१॥

* ऋ० वे० ६, २, ५, ४ ।

† ‘वराय—वरिष्ठाय’—इति वि० ।

‡ ‘मन्यवे—दौप्रिप्र’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 दाशेमकस्यमनसायज्ञस्यसहसोयज्ञो ।

१ २ ३ १ २
 कदुवोचइदन्नमः ॥ २ * ॥

ऋषिरग्निम्यति ब्रूते—हे “सहसोयज्ञो” [‘यहुः’—इत्यपत्य-
 नाम (निघ० २, २, ११) बलेन निष्पाद्यमानत्वात्] बलस्य पुत्र !
 हे अग्ने ! “कस्य” कौटुशस्य “यज्ञस्य” यज्ञवतो यजनोय-देव-
 वतो वा यजमानस्य “मनसा” युक्ताः सन्तो हवींषि तुभ्यं वयं
 “दाशेम” प्रयच्छेम† [पूजायां बहुवचनम्] किञ्च, तुभ्यम् “इदं”
 “नमः” हविर्निमस्कारं वा “कत्” कदाः‡ “वोचे” अहं वदामि ?
 “उ” [—इति प्रश्ने । ऋषिः, ‘कदा दास्यामि ? कदा स्तो-
 ध्यामि ?’—इत्यग्निं पृच्छति । वोचे—ब्रूजादेशस्य लुङ्ग्रात्मने
 पदे उत्तमैकवचने रूपम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 अधात्वंहिनस्करोविश्वाअसभ्यसुत्तितीः ।

१ २ ३ १ २
 वाजद्रविणसोगिरः ॥ ३ ॥ ६

* ऋ० वे० ६, २, ५, ५ ।

† ‘दाशेम—दश’—इति वि० ।

‡ ‘कत् उ वोचे—कउवोचे—इत्येवं द्रष्टव्यम् । नपुंसके पुंलिङ्गः’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ६, १ ।

हे अग्ने ! “अध” अथानन्तरं “त्वं हि” [हिरवधारणे]
त्वमेव “अस्मभ्यम्” “करः” कुरु देहीत्यर्थः [करोतेर्लेट-
ङागमः] । किमित्यपेक्षायामाह—“नः” अस्मदीयाः “गिरः”
त्वद्विषयाः “विश्वाः” सर्वाः स्तुतौः एवं कुरु यथा “सुक्ष्मितीः”
[क्षियन्ति निवसन्त्यत्रेति, क्षितयो गृहाः शोभन-निवासाः यद्वा]
हित-मनुष्याः—कल्याण-पुत्र-पौत्र-युक्ताः, तथा “वाजद्रविणसः”
अन्न-युक्ता धनवतीः अथवा वाजो दीप्तिः सर्वतो दीप्तिधनाय
कुरु । त्वमस्माभिः स्तुतः सन् गृह-पुत्रान्न-धनादीनि देहीत्यर्थः ॥३॥

॥ महावामदेव्यम् ॥ ^{३ २ २ ४ २ ४} काऽ५या । ते आ३ग्ने३अङ्गि
^{५ १ २ २ २ १} राः । ऊ । जोनयादुपस्तु । तायिम् । औ३होहा
^{१ २ ३ २ १ १} यि । वरा३यदायि । वमौहो३ । ऊम्मा३ । न्याऽ२
^{२ ३ २ ४ २ ४ ५ १} वो३५हायि ॥ (१) दाऽ५शे । मका३स्या३मनसा । या ।
^{२ २ १ २ २ २ १ २ २} ज्ञस्यसहसेय । हा । औ३होहायि । कदू३वोचायि ।
^{३ २ २ १ १ १ २ ३} इदौहो३ । ऊम्मा३ । नाऽ२मो३५हायि ॥ (२) आऽ५
^{२ ४ २ ४ ५ १ २} धा । तुवा३५हा३यिनस्कराः । वायि । आ३अस्मभ्य३

* ‘सुक्ष्मितीः—शोभनाः क्षितौः क्षेत्राणि अन्नसात् करोषि’—इति वि० ।

^{१ १} सुशि । ^{२ १} तायिः । ^{१ २} औ२३होहायि । ^२ वाजा२३द्रवायि ।
^{३ २ २} णसौहो३ । ^१ ऊ३मा२ । ^१ गाऽ२यिरो३पुहायि(३) ॥ १* ॥ [१] ई

अग्नयायाहीति प्रगाथरूपे तृतीय-सूक्ते,

प्रथमा ।

^{२ ३ १ २ ३} ^{२ ३ १ २}

अग्नयायाह्यग्निभिर्हीतारन्वावृणीमहे ।

^{१ २} ^{२ २} ^{३ १ २} ^{३ १ २} ^{३ १ २} ^{३ १ २} ^{३ १ २}

आत्वामनक्तु प्रयताहविष्मतीयजिष्ठम्वर्हिरासदे ॥ १† ॥

हे “अग्ने !” “अग्निभिः” यष्टव्यैः सह “आ याहि” आगच्छ ।
 तदर्थं “होतार” देवानामाह्वातारं “त्वा” त्वां “वृणीमहे” त्वा-
 मागतं “प्रयता” अध्वर्युहस्ताभ्यां नियता “हविष्मती” दृतवती
 “यजिष्ठ” “वर्हिः” बर्हिषि “आसदे”‡ । आसाद्य च “अनक्तु”
 सिञ्चतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{२ ३ १ २}

^{३ २ ३ १ २} ^{३ २}

अक्काहित्वासहसःसहनोअङ्गिरःस्रचश्चरन्त्यध्वरे ।

^{३ १ २} ^{२ २} ^{३ १ २}

^{३ २} ^{३ १ २ ३ २}

जज्जीनिपाङ्गुतकेशमौमहेगिनंयज्ञेषुपूर्वम् ॥ २¶ ॥ ७

* ज० गा० ११प्र० १अ० १सा० ।

† ऋ० वे० ६, ४, ३१, १ ।

‡ ‘आसदे—आसादनार्थम्’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ६, ४, ३१, १ ।

हे “सहसः सुनो” बलस्य पुत्र ! बलेन मथ्यमानत्वात्, हे
“अङ्गिरः” अङ्गिरसां मध्ये मुख्य !* [अथवा अङ्गतिर्गति-कर्मा
सर्वत्र गन्तः !] “त्वा” त्वाम् “अध्वरे” यागे “अच्छ” अभिप्राप्तुं
“सूचः” “चरन्ति” गच्छन्ति । अतः “जर्जः” अन्नस्य “नपातं”
नपातयितारं रक्षकं बलस्य वा नप्तारं† “घृतकेशं” प्रदीप्तकेशं‡
“पूव्य” पुरातनं प्रकं वा “अग्नि” “यज्ञेषु” अस्मदीयेषु
“इमहे” स्तौमि ॥ २ ॥ ७

१ ५१ ४१ ५ ४
॥ नौधसम् ॥ आ२३४ । गनआयाह्यि । गनायि
५ २१ २१ २ १ २ २ १
भायिः । क्षोतारन्त्वा । वा३र्णायिमा३हायि । आ२३
२ १ २ १२ १ २ ३ ५ १
त्वाम् । आनक्तु । प्रय । ता । द्वाविआ२३४ती । या
२ १ २ १ ५ ३ ५ १
२३जायि । षम्बर्हिरो२३४वा । सा२३४दे ॥ (१) या२३
५ २ ४ ५ २ १ २ १ २
४ । जिष्ठम्बर्हिरा । सादायि । यजिष्ठम्बा । क्षी३रासा
२ १ २ १ २२ १२ १
३दायि । आ२३च्छा । हायित्वा । सह । साः । नो

* ‘अङ्गिरः—अङ्गानां रसभूतः जठरस्त्वमेव’—इति वि० ।

† ‘जर्जोन्नपातम्—अङ्गानां पुत्रभूतम्, अङ्गाङ्गत्या अङ्गिर्जायते तेन पुत्रः अथवा
अङ्गानां पवितारं रक्षितारमित्यर्थः’—इति वि० ।

‡ ‘घृतकेशं—केशभूता आस्ता घृतेन वर्धन्ते तस्माद् घृतकेशोऽग्निः तम्’—इति
वि० ।

^{२ ३} अङ्गार३४यिराः । ^५ सूर३चाः । ^{१ २} चारन्तियो ^{१ २ १} २ ३ ४ वा ।
^३ ध्वा२३४रे ॥ (२) ^५ सूर३४ । ^{४ ५} चश्चरन्तिय । ^२ ध्वारायि । सु
^१ चश्चरा । ^{२ १ २ २} ती३आध्वा३रायि । ^{१ २} ऊ३३र्जी । ^{१ २ २} नापातम् ।
^{१ २} घृत । ^१ के । ^{२ ३ ५} शामायिमा२३४हायि । ^{१ २} आ२३ग्नीम् । ^१ या
^{२ २ १} जेषुपो२३४वा । ^५ वी२३४याम् (३) ॥ २ * ॥ [१]

^{२ २ २} ॥ नैपातिथम् ॥ ^२ अग्नयायाह्निभि३यिरे । ^{१ २} होता
^{२ २} रन्त्वा । ^१ वृणायिमहा३यि । ^२ हा । ^{३ २ ५} औहो२३४हा । ^{१ २} आ
^{२ २} त्वामनक्तुप्रयता । ^{१ ७} ह्वायिथता२३यि । ^{२ ३ २} हा । ^{३ २} औहो२
^५ ३४हा । ^{२ १} यजायिष्टाम्बा३ । ^२ हा । ^{३ २ ५} औहो२३४हा । ^२ हा
^३ रयिरा२३४औहोवा । ^{५ २ २} सार३४दे ॥ (१) ^२ यजिष्ठम्बहिरास
^२ दा३ण । ^{१ २} याजिष्ठम्ब । ^{१ २} हिरासदा३यि । ^{२ ३ २} हा । ^{३ २} औहो२
^५ ३४ हा । ^{१ २ २ २ १ २ १ २} अक्काहित्वासहसःसु । ^{२ २ १ ७} नोआङ्गिरा २ ३ः ।

१५अ०२ख०४सू०१] उत्तरार्द्धिकः ।

६५

हा। औहो२३४हा। सुचाश्वारा३। हा। औहो२३

४हा। तारआ२२४औहोवा। ध्वा२३४रे ॥२॥ सुचश्च

रन्धध्वरा३ण। सूचश्चर। तियाध्वरा३यि। हा। औ

हो२३४हा। ऊर्ज्जिनिपातङ्गृतके। शमायिमहार३यि।

हा। औहो२३४हा। अगनायियाज्ञा३। हा। औ

हो२३४हा। षू२पू२३४औहोवा। वा२३४

याम्(३) ॥ ४ * ॥ [२] ७

अच्छानइति प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते—

तत्र प्रथमा ।

अच्छानःशीरशीचिषङ्गिरोयन्तुदर्शतम् ।

अच्छायज्ञासोनमसापुरुवसुम्युरुप्रशस्तमूतये ॥१॥

● ज० गा० १२प्र० ३अ० ४भा० ।

† ऋ० वे० ६, ५, १२, ५ ।

(८)

“अच्छ” अभिमुखं “यन्तु” गच्छन्तु “नः” अस्माकं “गिरः”
 स्तुतयः । कम् ? “शीरशीचिषम्”* अज्ञानशीलज्वालं वाग्निं
 “दर्शतम्” सर्वदर्शनौघम् । तथा “यज्ञासः” यज्ञस्य अस्मदीया
 “नमसा” हविषा आज्यादि-लक्षणेन “अच्छ” अभिमुखं “यन्तु”
 गच्छन्तु । कीदृशम् ? “पुरुवसु” प्रभूत-धनं “पुरु प्रशस्त”
 बहुभिः सम्यक् स्तुतम् । किमर्थम् ? “ऊतये” अस्माकं रक्ष-
 णाय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
 अग्निं सृजन्तु सृजसो जातवेदसन्धानाय वार्याणाम् ।

३ २ ३ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १
 द्वितायो भूदमृतो मर्त्येष्वामृतामन्द्रतमो विशि ॥ २ ॥ ८

“यः” अग्निः “अमृतः” अमरण-धर्मा देवेषु भवति, सः
 “मर्त्येषु आ” [आकार-सार्थे] “मर्त्येषु” मनुष्येषु च “अमृत”
 अभवत्—इत्येवं “द्विता” द्वैधं भवति । देवेऽप्यमृतत्वमस्य
 प्रसिद्धम् । मनुष्येषु कीदृशोऽमृतः ? उच्यते—“विशि” वित्तु
 यजमानरूपासु प्रजासु “होता” होम-निष्पादकः “मन्द्रतमः”
 मादयित्वतमश्च भवति । तमच्छ यन्त्विति समन्वयः [अथवा
 ‘यः’ अमृतः ‘द्विता’ द्वित्वं द्वैधं द्विःप्रकारोऽमृतः । कथं मर्त्येषु
 सामान्येन तदाह—पाकादि-साधनो भवदित्येतत् प्रसिद्धम्

* ‘शीरशीचिषम्’—इति वि० ।

† सू० वे० ६, ५, १२, ५ ।

உ

॥ कालेयम् ॥ अक्खानाऽग्गीरशोचिष्माम् । गिरो

२४ २१ २३२ २ १ ३
यन्तू । दर्शता२३म् । अक्कायज्ञा३ । सो२३४ । नम
४२ ५२ २ ३ ३ ३२ २ ५ ४
सापुरु । वा३सूम् । पुरुप्रशौ । वा३४३ओ३४वा । स्त

मू०तयायि ॥(१) पुरु०प्रा०शस्तमू०तयायि । पुरु०प्र०श । स्त
मू०तया०३यि । अ०ग्नि०ह्नू०३म् । सार०३४ । ह०सो०जा
तवे । दा०३साम् । दा०नायवौ । वा०३४३ओ०३४वा । रि

याप्रणाम् ॥ (२)   दानायार्वाचारियाणाम् ।   दानायवा ।

र १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

8
 शायि । होपूर्व । डा(३) ॥ ३ * ॥ [१]

॥ आयन्तीयम् ॥ अ॒च्छानः॑ शी॒रशो॑श्चा॒यिषाम् । गि

अथ तृतीय-खण्डे—

अदाभ्य इति तृचात्मके प्रथमे सूक्ते,

प्रथमा ।

१ २   ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अदाभ्यः पुरेताविशामग्निर्मानुषीणाम् ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
तूर्णीरथः सदानवः ॥ १ * ॥

“मानुषीणां” मनोजातानां “विशां” प्रजानां “पुरेता”
सन्मार्ग-दर्शनेनानाग्रतो गन्ता, अतएव “तूर्णीः” तूर्णीताः† प्रजाः
विदित-कर्मप्रवर्त्तनेनानुगृहीतुं त्वरा-युक्ताः आलस्य-रहिताः
“रथः” हविषां वहनाद्रथ-सदृशः “सदा” सर्वदा तत्कर्मणि
“नवः” नूतनः पुनर्मथनादभिनवः, एवंविधोऽग्निः “अदाभ्यः”
अहिंस्यः न केनापि तिरस्कार्य इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिप्रयात्सिवाहसादाश्वात् अश्रोतिमर्त्यः ।

१ २   ३ १ २
क्षयम्पावकशोचिषः ॥ २ ‡ ॥

* ऋ० वे ३, १, ८, ५ ।

† ‘तूर्णीः’—त्वरितगमो—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ३, १, १०, २ ।

“दाश्वान्” हविषां दाता “मर्त्यः” मनुष्यः यजमानः “वा-
हसा” हविषां वाहकेनाग्निना “प्रयांसि” अन्नानि “अभि अश्रोति”
अभितः सर्वतः प्राप्नोति । किञ्च “पावक-शोचिषः” शोधकदीप्तेः
अग्नेः सकाशात् “क्षयं” गृह्यं चाश्रोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १२ २२ ३ २३ १ २ ३ २ १ १

साह्वानिश्वाअभियुजः क्रतुदवानामष्टतः ।

१ १ ३ १ २

अग्निस्तु विश्वस्तमः ॥ ३* ॥ ८

“अभियुजः” अभियोक्तृः “विश्वाः” सेनाः “साह्वान्” सह-
मानः स्व-बलेन तिरस्कुर्वाणः अतएव “अष्टतः” शत्रुभिरहिं-
सितः “देवानां” “क्रतुः” कर्त्ता हविः-प्रदानेन पोषकाः । एव-
म्भूतः “अग्निः” “तुविश्वस्तमः” [तुवि-शब्दो बहु-वाची (निघ०
३, १, २), अवः-शब्दोऽववाची (निघ० २, ७, ८)] अतिशयेन
बहुविधानोपेतो वर्त्तते यस्मादेवं तस्मादस्मानपि बहुविधानो-
पेतान् करोत्विति भावः ॥ ३ ॥ ८

१ २ १

॥ संचितम् ॥ अदाम्यः पुरः । आरयिता । विशा

१ २

२म् । आरशगीः । मानू रषायिणाम् । तूर ३ णीः ।

१ २

१२ १

१

१

७

२

५

राश्याः । सदा २३ । हाउवा ३ । नार ३ ४वाः ॥ (१)

* अ० वे० ३, १, १० २।

† क्रतुः—वधः—इति वि० ।

^{१ २ २२} अभिप्रयासि । ^१ वा^{१२}हसा । ^१ हा^{१२}श्वा^२त् । ^{१ २} आ^१श्वा^२श्वा ।
^१ तिमा^१र^२त्तायाः । ^२ हा^१श्वा^२याम् । ^१ पा^१श्वा । ^१ क^१शो^२ २३ ।
^१ हा^१उवा^२ ३ । ^५ ची^१र^२३४षाः ॥ (२) ^{१२ १२ २२} सा^१ङ्गान्वि^२श्वा^३श्वा । भा^१र
^२ यि^१युजाः । ^१ क्र^१तू^२रः । ^{१ २} दा^१श्वा^२यिवा । ^{१२ ११} ना^१मा^२र^३मा^४र्त्ताः ।
^१ आ^१र^२३गीः । ^१ तू^१श्वा^२यि । ^१ श्वा^१र^२३ । ^२ हा^१उवा^२ ३ । ता^१र^२३
^५ ध^५माः (३) ॥ ४ * ॥ [१] ८

अथ भद्रो नो अग्निराहुत इति प्रगाथात्मके द्वितीयसूक्ते,

सैषा प्रथमा ।

^{३ १ २ ३ १ २ २२ २२ ३ २ ३ १ २ १ १ २ ३ २}
 भद्रो नो अग्निराहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो अध्वरः ।

^{३ १ ३ १ २ २ २ २}

भद्रा उत प्रशस्तयः ॥ १ * ॥

“आहुतः” हविर्भिस्तर्पितः “अग्निः” “नः” अन्नाकं
 “भद्रः” कल्याणः भवतु । हे “सुभग” शोभन-धनान्ने ! “भद्रा”

● ज० गा० ११ प्र० १ ख० ४ सा० ।

† ज० गा० १, १, २, ५ (१ भा० २ प्र० ५) = ६, १, १२, ४ = य० वे १५, ३८
 ३८ ।

कल्याणी “रातिः” दानं चास्माकं भवतु । “भद्रः” कल्याणः
 “अध्वरः” यागश्च भवतु । “उत” अपिच “भद्राः” कल्याणाः
 “प्रशस्तयः” प्रशंसाः स्तुतयश्च भवन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 भद्रमनःकृणुष्वृचतूर्येयेनासमत्सुसासहिः ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अवस्थिरातनुहिभूरिशर्द्धतावनेमातेअभिष्टये ॥ २* ॥ १०

हे “अग्ने !” “वृचतूर्ये” सङ्ग्रामे “भद्रं” “मनः” “कृणुष्व”
 अस्माकं कुरु । “येन” मनसा त्वं “समत्सु” सङ्ग्रामेषु “सासहिः”
 मृगं शत्रून्भिभवसि । अपिच “शर्द्धताम्” अभिभवतां शत्रूणां
 “भूरि” भूरीणि बहूनि “स्थिरा” स्थिराणि दृढान्यपि बलानि
 “अव तनुहि” पराजितानि कुरु । वयञ्च “अभिष्टिभिः” अन्वे-
 षण-साधनैः हविर्भिः स्तोत्रैश्च “ते” त्वां “वनेम” सम्भजेमहि
 [यद्वा, ‘ते’ तव प्रसादात् अभिष्टिभिः अभीष्टैः फलैः ‘वनेम’
 सङ्गच्छेमहि] ॥ २ ॥ १०

* ऋ० वे० ६, १, ३२, ५ = य० वे० १५, ३८-४० ।

† “अभिष्टिभिः”—इति ऋ०-पाठः य०-पाठश्च ।

‡ “अभिष्टिभिरित्यन्यान्येदौ पाठमवलम्ब्य वाच्ये । विवरणकारेण तत्र
 यथायथं सामवेदोयमेव पाठमवलम्ब्य व्याख्यातम् ; तथाहि—‘अभिष्टये—अभिष्टिर्यज्ञः
 तस्मै अभिष्टये’—इति ।

२ १ २ २ ४ ५ २ ३ ५ २
॥ सफम् ॥ भद्रोनोऽग्निः । आहू२३४ताः । भ
१ २ २ १ १ २ ४ २ ५
द्रारातायिःहृ२ । भगभाद्रोऽआ३ । ध्वा३२३४राः ।
१ १ २ ४ २ ५
भद्राः । उताप्रा३शा३ । स्ता३४पूयोईचायि(१)॥५*॥[१]१०

अथाग्नेवाजसीति तृतीयदृचे,

प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ १ २
अग्नेवाजस्यगोमतईशानःसहसोयहो ।
३ १ ३ ३ २ ३ १ २
अस्मेदेहिजातवेदोमहिअवः ॥ १ १ ॥

हे “सहसः यहो” बलस्य पुत्र ! “अग्ने !” “गोमतः”
बहुभिर्गोभिर्युक्तस्य “वाजस्य” अन्नस्य “ईशानः” ईश्वरस्त्वमसि ।
अतः “अस्मे” अस्मासु हे “जातवेदः” जातधन ! जातानां
वेदितो वाग्ने ! “महि” प्रभूतं “अवः” अन्नं “देहि” प्रयच्छ ।
[सहसोयहो—पराङ्मवज्ञावात् “आमन्वितस्य च (८, १, १८)”
—इति षष्ठ्यामन्वित-समुदायो निहन्यते । अस्मे—सुपां सु-लुक्
(७, १, ३८)—इति सप्तम्याः शि-आदेशः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० ५सा० ।

† ऊ० णा० २, १, १, २, (१भा० २६३ प०) = ऋ० वे० १, ४, १७, ४ = य०

• १४, ३५ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १८ २२ ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १

सद्धधानोवसुःकविरग्निरीडेन्योगिरा ।

३ २ ३ १ २

रेवदस्रभ्यम्यर्वणीकदीदिहि ॥ २ * ॥

“सः” अग्निः “द्धधानः” दीपन-शीलः “वसुः” निवा-
सयिता सर्वेषां, “कविः” क्रान्त-दर्शनः मेधावी वा “गिरा”
स्तोत्र-रूपया वाचा “ईडेन्यः” स्तोतव्यो भवति हे “पुर्वणीक”
अनीकं मुखं पुरुभिः वह्नीभिः अनीक-स्थानीयाभिः ज्वालाभिः
युक्ताग्ने ! “अस्रभ्य” “रेवत्” धनं-युक्तमन्नं यथा भवति तथा
“दीदिहि” दीप्यस्व [दीदेति छान्दसो दीप्ति-कर्मा] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ ८ १ ८

क्षपोराजनुतन्मनाग्नेवस्तोस्तोषसः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

सतिग्मजम्बरक्षसोदहप्रति ॥ ३ † ॥ ११

हे “राजन्” राजमान ! “अग्ने” ! “क्षपः” राक्षस-दीत्
स्वकीयैः पुरुषैर्बाधस्व । “उत” अपिच “त्मना” न केवल
मन्यैरेव आत्मना च तान् बाधस्व । कदा ? इति चेत्, उच्यते—
“वस्तोः” सर्वाण्यहानिः ‡ “उत” अपिच “उषसः” कालोपलक्षण-

* ऋ० वे० १, ५, २७, ५ = य० वे० १५, ३६ ।

† ऋ० वे० १, ५, २७, ६ = य० वे० १४, २७ ।

‡ तलोः—गृहस्य उपद्रवकराः—इति वि० ।

१५अ०३ख०३सू०२,१,२,३] उत्तरार्चिकः ।

७५

रात्रौ च [अत्यन्तसंयोगे द्वितीया (२, २, ४) सर्वेष्वहःसु
सर्वासु रात्रिषु चेत्यर्थः] “हे तिग्मजम्भ” तीक्ष्ण-मुखाग्ने !
“रक्षसः” राक्षसान् उक्त-प्रकारेण क्षपयित्वा स एव त्वं “प्रति
दह” प्रत्येकं प्रतीत्य इह न किञ्चिद्दग्धव्यमित्युदाख्येत्यर्थः ॥ ३ ॥ ११

२ १ २ २ ४ ५ १, २ ५ २ २
॥ पौष्कलम् ॥ अग्नेवाञ्जस्य । गोमारञ्जताः । ई

१ २ २ १ २, ३ ५ २ २ २ २ ७ २
शानःसा । ह्यसोयारञ्जहो । अस्मायिदेह्यायि । जा

२ ३ २ १ ३ १ १ १ १
तारवारञ्जपुयिदाहपुहः । मद्भिअवारञ्जपुः(१) ॥ ६* ॥ ११

१ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
॥ शुध्यम् ॥ अग्नेवाजाञ्जस्य । गोमतोवा । ईशा

१ १ २ २ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २ १
नःसा । ह्यसोयहो । अस्मायिदेहिजातवेदीम । ह्यारञ्ज

२ १ २ १ २ २ १ २
यि । अवाउवा । अधियाञ्ज ॥(१) सद्धानोऽव । सु

१ १ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
ष्कवोवा । अगिरीडायि । नियोगिरा । रेवदसभ्यम्पु

२ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वर्णीक । दारञ्जयि । दिह्याउवा । शुधियाञ्ज ॥(२)

१ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
क्षपोराजाञ्जनु । तत्तनोवा । अग्नेवस्तोः । उतोषसाः ।

^२ सति^१मज^{१२१}भर^२त्तसो^१द । चार^२३ । प्रता^२उवा । गृध्रिया

^१ २ । ए२३^२द्विया^१४३ । ओ२३४^१पू३ । डा(३) ॥ ७* ॥ [२] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे —

विशोविशोवोअतिथिमिति तृचात्मके प्रथमे सूत्रे ।

प्रथमा ।

^{३१३} विशो^३विशो^{३१२}वो^{३११}अतिथिं^{३२}वाजयन्तः^{३२}पुरुप्रियम् ।

^{३२} अग्निं^{३२}वोदुर्यं^{३२}वचः^{३२}स्तुषे^{३२}शूषस्य^{३२}मन्मभिः ॥ १ ॥

हे ऋत्विजो यजमानास्य “वः” यूयं “वाजयन्तः” अन्न
मिच्छन्तः “विशः विशः” सर्वस्याः प्रजायाः “अतिथिं” पूज्यं
“पुरुप्रियं” बहु-प्रियम् “अग्निं” स्तुत्या परिचरेति शेषः । अहश्च
“वः” युष्मदर्थं “दुर्यं” गृह-हितम् अग्निं “वचः” अनु “स्तुषे”
स्तौमि “शूषस्य” बलस्य लाभार्थकैः साधनैः “मन्मभिः” मन-
नीयैः स्तोत्रैः ॥ १ ॥

* ज० गा० ११प्र० १अ० ७सा० ।

† ब० आ० १, २, ४, ७ (१भा० २४३ पृ०) = ऋ० वे० १, ५, २१, १ ।

अथ द्वितीया ।

१२ १२ ३ १२ ३ २२ ३ १२
यञ्जनासोहविष्मन्तोमित्रन्नसर्पिरासुतिम् ।

२३ २ ३ १२
प्रशंसन्तिप्रशस्तिभिः ॥ २ * ॥

“यम्” अग्नि “जनासः” जनाः यजमानाः “हविष्मन्तः”
सन्तः “मित्रं न” मित्रमिव सखायमिव वा “सर्पिरासुति” सर्पि
रासूयते ह्रयते यस्मिन् तादृशं “प्रशंसन्ति” स्तुवन्ति “प्रश-
स्तिभिः” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३ १२ ३ २ ३ २ ३ २
पन्यासञ्जातवेदसंयोदेवतात्युद्यता ।

३ १२ २२ ३ १
हव्यान्यैरयद्विवि ॥ ३ † ॥ १२

“पन्यासम्” अतिशयेन स्तोतारं साधुकृतमिति यजमानं
स्तुवन्तं “जातवेदसं” जातधनं स्तुमइति वाक्य-शेषः । “यः”
अग्निः “देवतातिः” यज्ञे “उद्यता” उद्यतानि “हव्यानि”
हवींषि “द्विवि” “ऐरयत्” प्रेरयति दिवि देवेभ्यः ॥ ३ ॥ १२

* ऋ० वे० ६, ५, २१, २ ।

† ऋ० वे० ६, ५, २१, ३ ।

॥ श्यावाश्वम् ॥ ^{३ २}विशो३१। ^२वा ^४३ यिशो। ^{२ ५}वोअ।
^२ताइयिथिम्। ^४एहिया। ^५वा। ^१जयन्तःपुरु। ^२प्रिया२
^{१२}म्। ^{१२}एहिया२। ^{१२ १ ४}अग्निंवादुरोश्या३म्। ^५वा२३४चाः।
^{२२}येहा२यि। ^{१२}एहिया२। ^{२ १२ २ ४}स्तृषेष्टृषास्या३मा३। ^२न्मा३४
^५प्रभोईहायि(१) ॥ ८ * ॥ [१]

॥ आन्धीगवम् ॥ ^{२ २}विशोविशोवो१अतायिथायिम्।
^{१२}वाजय। ^२तःपूर३रु। ^१ऊम्मा२१५२। ^{१ २ १ २२ १ २}प्रियमग्निंवोदुय्य
^{२ १ १ १ १ १}वचार३४५ः। ^{१ २}स्तृषा३उवा। ^२शूरषा। ^१स्या२३मा। न्मा
^१भायिः। ^{४ ५}और३होवा ॥ (१) ^{२ २ २}स्तृषेष्टृषस्यमा१न्माभायिः।
^{१ २}यञ्जना। ^२सौहार३वा। ^{१ २ १ १}ऊम्मा२१५२। ^{१ २ १ १}अन्तोमित्रन्न
^{२ १ २ २ ३ १ १ १ १}सथ्यिरासुनार३४५यिम्। ^{१ २}प्राशा३उवा। ^२सार३न्तायि।
^२प्रार३शा। ^१स्तिभायिः। ^{४ ५}और३होवा ॥ (२) ^२प्रश३सन्ति

प्रशशस्तायिभायिः । पन्यासम् । जाताश्वा । ऊ
 म्माश्वा । दस्योदेवतात्युद्यताश्वा । ह्याव्याश्वा ।
 नार्यायि । राश्यात् । दिवा । औश्वा । हो
 पूई । डा(३) ॥ ६* ॥ [२]

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ विशोऽपुवि । शोश्वाश्चतायि
 यायिम् । वाजयन्ताः । पूरुप्रौश्याम् । अग्राश्रयि
 वः । दुरीश्याम् । ऊम्मायि । वाश्वाः । हृषेष्ट
 स्याश्चमाभु ॥ (१) हृषायि । प्रुषस्यमन्मभिर्यञ्जना
 सा । ह्याश्यायिम्माश्वाः । मित्राश्च । सप्याश्रयि
 रा । ऊम्मायि । हृश्तायिम् । प्राशसन्तिप्रशारस्ति
 भाउ ॥ (२) प्राशा । सन्तिप्रशस्तिभःपन्यासञ्जा । ता

^{१ २ २ १ २ १ २ १ १}
इवायिदाश्साम् । योदे२व । ताता२३ऊ । ऊम्मायि ।

^{१ २ १ २ २ ३ २}
या३ता । ह्याव्यान्त्यैरवारद्विवाउ(३) ॥ १० * ॥ [३]

^{५ ३ १ ४ २ ५}
॥ गौरीवितम् ॥ विशः । विशो३ । वोअतिथायिम् ।

^{१२ १ २२ ४}
वाजयन्तःपुरुप्रियार३म् । आग्नि॑वोदू३१२३ । रिया५

^{१ २ २ २ ४ ५ ४ ५}
प्रवचाः । ख्षेष्टृपा३१२३ । स्थमोवा । न्मा५भोईच्चा

यि(१) ॥ २ १ ॥ [४] १२

अथ द्वितीय-लृचे—

प्रथमा ।

^{१ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३}
समिद्धमग्नि॑समिधागिरागृणे

^{१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १}
शुचिम्पवकम्पुरोअध्वरेध्रुवम् ।

^{२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २}
विप्र॑क्षोतारम्पुरुवारमदुहं

^{४ २ ३ १ २ ३ १ २}
कवि॑सुन्नेरीमचेजातवेदसम् ॥ १ ‡ ॥

* ऊ० गा० ११प्र० १४० १०सा० ।

† ऊ० गा० १८प्र० १४० १सा० ।

‡ ऋ० वे० ४, ५, १२, २ ।

“समिद्धं” सम्यग्दीप्तम् “अग्निं” “समिधा” समिन्धन-हेतु-
भूततया “गिरा” स्तुत्या “गृणे” अहं स्तौमि [यद्वा, ‘समिधा’
समिद्धिर्दीप्तिः ‘समिद्धं’ सम्यक् दीप्तम्] । अपिच “शुचिं”
स्वयं शुद्धं “पावकं” सर्वेषां शोधकं “ध्रुवं” निश्चलं तमग्निम
“अध्वरे” यज्ञे “पुरः” करोमीति शेषः । तथा “विप्रं” मेधा-
विनं “होतारं” देवानामाह्वतारं “पुरुषारं” बहुभिर्वरणीम्*
“अद्भुतम्” अद्भुतधारं सर्वेषां मनुकूलं “कविं” क्रान्त-दर्शनं
“जातवेदसं” जातानां वेदितारमग्निं “सुमैः” सुखकरैः स्तोत्रैः
“ईमहे” सम्भजामहे [यद्वा, द्वितीयार्थे तृतीया (३, १, ८५) ।
सुमामि धनानि, ईमहे याचामह इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ ३ १ १ ३ १ २
त्वान्द्रुतमग्ने अमृतं युगे युगे

३ १ २ १ १ २ २ २
हव्यवाहन्धधरे पायुमीडयम् ।

३ १ २ १ १ २ ३ १ १ ३ २
देवासश्चमर्त्तासश्च जागृविंविभुं

३ २ ३ १ २ ३ १ २
विप्रपतिन्नमसानिषेदिरे ॥ २ ॥

* ‘पुरुषारं’—पुरुषालं, बहुभिर्बालैर्युक्तम्,—इति वि० ६

† अ० वे० ४, ५, १८, ३ ।

हे “अग्ने !” “त्वां” “देवासः” देवाश्च “मर्त्यासः” मनुष्याश्च
 “दूत” “दधिरे” विदधिरे कृतवन्तः । कीदृशं त्वाम् ? “अमृत-
 तम्” अमरणम्, “युगे युगे” काले काले तद्यागानुष्ठान-समये
 “हव्यवाहं” हविषां हव्यानां वोढारं “पायु” पालयितारम्*
 “इन्द्रं” स्तुत्यम् । अपिच ते उभयविधा; “जागृविं” जागरण-
 शीलं† “विभु” व्याप्तं विश्वपतिं विष्णुं प्रजानां पालयि-
 तारम् अग्निं “नमसा” हविर्लक्षणेनान्नेन नमस्कारेण वा “नि-
 वेदिरे” उपसेदिरे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १   ३ २ १   ३ २ ३ २
 विभूषन्नग्न उभयाँ अमुव्रता

३ २ ३ २ ३   १ २ ३ १ १
 दूतो देवानाँ रजसीसमीयसे ।

१ १ ३ १   २ ३ २   ३ १ २
 यत्ते धीतिँ सुमतिमावृणीमहे

१ २   ३ १ २   ३ १ २
 धस्मानस्त्रिवरुथः शिवो भव ॥ ३ ॥ १३

* पायु—पानीयं सोमम्—इति वि० ।

† ‘जागृविम्’—अगृहं दद्याच्छिष्यैव यो जागृति स जागृविः तम् जागृविम्—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ४, ४, १२, ४ ।

हे “अग्ने!” उभयान् “उभयविधान् देवान् मनुष्याञ्च*
 “विभूषयन्” अलङ्कुर्वन् त्वम् “अनुव्रता” व्रतान्यसु † “व्रतेषु”
 कर्मसु यागेषु “देवानां” “दूतः” सन् “रजसी” द्यावा-
 पृथिव्यौ “समीयसे” सञ्चरसि देवानां नेतुं द्युलोकं गच्छसि
 हवींषि भजामहे । “अध” अतः कारणात् “त्रिवरुधः” त्रिस्था-
 नस्त्वङ् ‡ “नः” अस्माकं “शिवः” सुखकरः “भव” “सः”
 [—इति पदपूरणम्] ॥ ३ ॥ १३

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ समाऽऽयिद्धम् । आग्नायि१
 समिधा । गायिरा१ गृणेषु१ चिम्पावकम्पु१ रोआ । ध्वा१ रा
 यिध्र२ उवाम् । वि१ प्रा२ र१ होतारम्पु१ रुवारमद्रु । ह॒ङ्गा२ र३
 वो॒म् । ऊ॒म्नायि । ह॒ र॒म्नाईः । आ॒यि॒म॒हे॒जा॒तवा॑रयि
 दसा॒उ ॥ (१) स॒त्त्वाम् । दू॒तम॒ग्ने अ॒मृत॒म॒पुगे॒युगे॒हव्य॑वा
 ह॒न्दा॒धिरे॒पा । यू॒३मा॒यि॒डा॒श्याम् । दे॒वा॒र॒सश्च॑म॒र्त्ता॒स
 अ॒जा॒गृ । वि॒का॒र॒श्रिभू॑म् । ऊ॒म्नायि । वा॒श्रि॒प्रपा॑ ।

* ‘उभयान्—अलिकौ मनुष्याञ्च’—इति वि० ।

† ‘अनुव्रताः—शरणं प्रपन्नाः’—इति वि० ।

‡ ‘त्रिवरुधः—त्रिस्थानम् गार्हपत्यादि अथवा भूखीकादि’—इति वि० ।

^१तायि^२न्नमसानिषारयि^{१२}दिराउ ॥ (२) ^१रायि^२वायि । ^{१२}भूषन्न
^२ग्राउभया^२ञ्चुव्रतादूतोदेवाना^२रजसी । ^३सा^१मीया^२ ३.
^२सायि । ^१यत्ते^२रधीति^२सुमतिमावृणीम । ^२ह्यआ^२रुधा ।
^१ऊम्मायि । ^१स्मा^२रनाः । ^१त्रायिवरूथः^२शिवो^३रभवाउ । ^१वा
^{११}३४पु(३) ॥ ११* ॥ [१]

^{२१}॥ कावम् ॥ ^{२२}समोवा । ^{२२}ध्वमग्नि^२समिधा । ^{२२}गिरा
^१गार्णारयि । ^१शुचि^२म्यावकम्पुरो^२आ । ^{२२१}ध्वरे^२ध्रूवा^२रम् ।
^{२२}विप्र^२होतारम्पुरवा । ^{२१}रमद्र^२हारम् । ^{१२}कावी^{४५}रुहम्ना
^{२२}यिः । ^{१२}ईम^१ह्ययिजा^२रु । ^{१२}तावा^४रयिदा^४पुसा^४ईपु^४हम् ॥ (१)
^{२१}तुवोवा । ^२दूतमग्ने^२अमृताम् । ^{१२१}युगे^१यूगा^२रयि । ^१ह्यवा
^२ह्यन्द^{२२१}धिरेपा । ^{१२२}युमी^२डाया^२रम् । ^{१२२}देवास^२श्चमर्त्ता^२साः । ^१च
^{२१}जागृवा^१रुयिम् । ^१वायि^२भू^४श्वायि^४श्या । ^२तिन्न^१मासा^२रु ।

नायिषा^१इयिदा^२प्रयिरा^४इयि^{११} ॥२॥ विभोवा । पन्नग्रउ
भया^१ । अनुव्राता^१ । दूतोदेवाना^{११११११}रजसी^२ । समी
यासा^१रयि । यत्तेधीति^{१११}मुमतिमा^{२११} । वृष्णीमाहारा^२यि ।
आधा^१इस्मानाः^२ । त्रिवह्म^४यार^५३ । शायिवो^१इभापूवा^२ इ ५
ई(३) ॥ १२ * ॥ [२] १३

अथ तृतीय-सूक्ते — प्रथमा ।

उपत्वा^{१२}जामयो^३गिरा^{२३}देदिशती^{२३१२}र्हविष्कृतः^{३१३} ।

वायो^{३१२}रनीके^{२२}अस्थिरन् ॥ १ ॥

हे अग्ने ! “हविष्कृतः” यजमानार्थं “गिरः” स्तुतयः
“जामयः” स्वसारइव “देदिशतीः” तव गुणान् दिशन्त्यः “त्वा”
त्वाम् “उप अस्थिरन्” उपतिष्ठन्ति “वायोरनीके” समीपे त्वां
समेधत्यः अस्थिरंश्च ॥ १ ॥

* ऊ० गा० ११प्र० १अ० १२सा० ।

† ऊ० आ० १, १, २, २ (१भा० ११३ पृ०) = ऋ० वे० ६, ७, ११, १ ।

अथ द्वितीया ।

१२ ३ १२ २२ ३ २ ३ १२ २२
यस्य त्रिधात्वृत्तम्बर्हिस्तस्यावसन्दिनम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १
आपश्चिन्निदधापदम् * ॥ २ ॥

“यस्य” अग्नेः “त्रिधातु” त्रिपर्व “अवृत्तम्” अनावृत्तं च
“असन्दिनम्” अवद्वच्च स्तरण-काले बर्हिर्वद्वच्च भवति “बर्हिः”
“तस्थी” आसदनार्थं तिष्ठतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २
पदन्देवस्य मीढुषो नाधृष्टाभिस्तृतिभिः ।

३ १२ २२ ३ २
भद्रासूर्य इवोपदृक् ॥ ३ ॥ १४

“मीढुषः” कामानां सेक्तुः “देवस्य” द्योतमानस्याग्नेः
पदं स्थानं “धृष्टभिः” शत्रुभिः अबाधिताभिः “तृतिभिः”
रक्षाभिः भजनीयं भजतीत्यर्थः । तथैवास्य “उप दृक्” उप-
दृष्टिरपि “सूर्य इव” यथा सूर्यः तद्वत् “भद्रा” मनुष्यैर्भज-
नीया भवति ॥ ३ ॥ १४

* ऋ० वे० ६, ७, ११, ४ ।

† त्रिधातु—खर्ण-रजत-ताम्रैः त्रिभिर्धातुभिः यथा वा त्रिधातु इति पदपूरण-
इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ७, ११, ५ ।

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ ^{२ २ २} उपत्वाजा । ^{२ १ २} औहोहायि ।

^३ मायोगार^५३४यिराः । ^{२ १} देदायिशा^५२३४हा । ^{१ २} तीर्हविष्का^२

^{३ ४ २ ५} ३४ । ^{१ ३} औहोवा । ^५ इहार^{२ ३}३४हायि । ^७ उज्जवार^{३ ४}३४र्त्ताः ।

^{२ १ १ २} वायोर । ^{१ ७ २} नायिकेअस्या^{३ ४ २ ५}३४ । ^{१ ३} औहोवा । ^५ इहार^२३४हा

^{३ ४ २} यि । ^{५ २} औहो^५३१२३४रान् । ^६ एहिया^२इहा ॥ (१) ^२ यस्यत्रिधा

^{२ १ २} औहोहायि । ^{२ ३} तूआवार^५३४र्त्ताम् । ^{२ १} वर्द्धायिस्तार^५३४हा

^{१ २} यि । ^२ स्यावसन्दा^{३ ४ २ ५}३४ । ^{१ ३} औहोवा । ^५ इहार^२३४हायि । ^२ उ

^३ ज्जवार^५३४नाम् । ^{२ १ १ २} आपश्चित् । ^{१ ७ २ २} नायिदधापा^{३ ४}३४ । ^{३ ४} औ

^{४ २ ५} होवा । ^{१ ३} इहार^५३३४हायि । ^{३ ४ २} औहो^{५ २}३१२३४दाम् । ^{५ २} एहिया

^५ ईहा ॥ (२) ^{२ २ २ २ १ २} पदन्देवा^३ औहोहायि । ^५ स्यामायिदू^३२३४हा ।

^{२ १} अनाधार^५३४हा । ^{१ २ २ २} छाभिहूता^{३ ४ २ ५}३४ औहोवा । ^{१ ३} इहार^५३४हा

^{२ ३} हायि । ^५ उज्जवार^{२ १ २ २ २}३४भीः । ^{१ २ ० २ २} भद्राह । ^{३ ४} र्याइवोपा^{३ ४}३४ औ

^{४२५} होवा । ^{१४} इह्वा^५र३४हायि । ^{४२२} औचो^२३१२३४ट्टक् । ^{५२} एहिया

^५ इह्वा । ^४ हो५ई । डा(३) ॥ १३ * ॥ [१] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः* ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाई निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीयोऽर्धप्रपाठकः* ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

—•••—

* ख० गा० ११प्र० १ख० १२सा० ।

† 'समाप्ताग्निष्टुतः चिह्नतो मध्ये * * * '—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

यस्य निखसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १६ ॥

॥ अथ षोडशोऽध्यायश्चरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

अभित्वापूर्वपीतयइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अभित्वापूर्वपीतयइन्द्रस्तोमेभिरायवः ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
समीचीनासक्वभवःसमस्वरबुद्रागृणन्तपूर्व्यम् ॥ ११ ॥

हे “इन्द्र !” “आयवः” मनुष्याः स्तोतारः “स्तो-
मेभिः” स्तोत्रैः “त्वा” त्वाम् अभिष्टुवन्ति । किमर्थम् ? “पूर्व-
पीतये” सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं प्रथमतएव सोमस्य पीतये पानाय
[सवन-मुखे हि चमसगणैरिव सदस्येव सोमो ह्ययते] तथा
“समीचीनासः” सम्मताः “क्वभवः” [प्रथम-वाचकेन शब्देन

* ‘इदानीं’ सर्वस्मारय, पुनश्चातुर्मास्याति’—इति वि० ।

† अ० आ० ३, २, १, ४ (१भा० ५२६ प०) = अ० वे० ५, ७, १९, २१

(१२)

तयोऽस्युपलक्ष्यन्ते] ऋभुर्विष्वावाज इत्येते “समस्वरन्” त्वामिव
सम्यगस्तुवन् [स्तृ शब्दोपतापयोः(म्वा०प०)] “रुद्राः” रुद्रपुत्रा
महतश्च “पूर्वम्” पुरातनं वृद्धं त्वामिव “गृणन्त” अभ्यस्तुवन् वृत्त-
बध-समये ‘प्रहर भगवो जहि वीरं जयस्व’—इत्येवं रूपया
वाचा त्वां स्तुतवन्त इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्णप्रश्वोमदेसुतस्यविष्णवि ।

३ १ २ २ ३ १ २ २ ३ १ २
अद्यातमस्यमहिमानमायवोनुष्टुवन्तिपूर्वथा ॥ ३* ॥ १

“अस्येत्” अस्यैव † यजमानस्य “वृष्णप्र” वृषत्वं वीर्यं
“श्वः” बलं च “इन्द्रः” “वावृधे” वर्धयति “सुतस्य” अभि-
सुतस्य सोमस्य पानेन “विष्णवि” कृत्स्न-देहस्य व्यापके “मदे”
हर्षे सति तस्यैव यजमानस्य बलं वर्धयतीत्यर्थः । “अद्या”
अस्मिन् काले “अस्य” इन्द्रस्य “तम्” उक्तगुणं “महिमानं”
महत्त्वम् “आयवः” मनुष्याः ‡ “अनुष्टुवन्ति” तस्यानुपूर्वेण
स्तुवन्ति, “पूर्वथा” [पूर्वशब्दादिवार्थे “प्रत्न”पूर्व (४, ३, १११)
इत्यादिना था-प्रत्ययः] यथा पूर्वस्मिन् काले अस्तुवन् एव
मिदानीमपि तेनैव क्रमेणैव स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ १ ॥ १

* ऋ० वे० ५, ७, १८, २ ।

† ‘इत्—इति परपरस्परः’—इति वि० ।

‡ ‘आयवः—कलियजमानौ’—इति वि० ।

॥ वषट्कारणिधनम् ॥ अभित्वापूर्वपीतये । अभि

त्वाऽपूर्वपीतयायि । इन्द्रस्तोमेभीश्रायवाः । भिरा

याश्वाः । ओमोश्वा । समीचीनासन्नभवःसाश्मा

खराः । समास्वाः । ओमोश्वा । रुद्रागृ

णन्ताऽपूर्वियाः । तपूर्वाश्याः । आः । वाः

४ औहोवा ॥ (१) रुद्रागृणन्तपूर्वियम् । रुद्रागाः । एतप्

र्वियम् । रुद्रागृणन्ताऽपूर्वियाः । तपूर्वाश्याः ।

ओमोश्वा । अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्णीश्याः ।

ष्णियाः । ओमोश्वा । मदेसुतस्याः ।

यिष्णवाः । स्यायिष्णाः । ओम् । ओ

२ । वाः । औहोवा ॥ (२) मदेसुतस्यविष्णवि । म

देसुतस्यविष्णवायि । मदेसुतस्याः ।

स्यायिष्णाः । ओमोश्वा । अद्यातमस्यमहि

^२ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}

॥ कण्वरथन्तरम् ॥ आभित्वापूर्वपीतयायि । इन्द्र

स्तोमायि । भीररायाश्वाः । समीचीनासज्ञभवःसम

स्तरारश्नैही । रुद्रागाश्नैही । तपूश्चाउवारश्नै ।

एश् । विर्यमा ॥ (१) रुद्रागृणतपूर्वियाम् । आश्नैदा

इयिन्द्राः । वावृधेवृष्मियश्वाश्नैही । मदेस्वरश्नै

ता । स्यावाश्नैवारश्नै । एश् । णविया ॥ (२) मादेस्व

तस्यविण्णवायि । आश्नैताश्मा । स्यमहिमानमायवा

श्नैही । अनुष्टुप्श्नैवा । तपूश्चाउवारश्नै । एश्वय

श्वाश्नै ॥ १६ ॥ [२] १

[१५०१ख०२स०१,२] उत्तरार्चिकः ।

८३

प्रवामर्चन्त्युक्थिन इति चतुर्त्तु च द्वितीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

११ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ १
प्रवामर्चन्त्युक्थिनोनीथाविदोजरितारः ।

१२ ३ १ १ १ १
इन्द्राग्नी इष आवृणे ॥ १ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “उक्थिनः” [उक्थं शस्त्रं तदन्तः] शस्त्रिणः
उक्थादयः “वां” युवां प्रार्चन्ति—इह कर्मणि स्तुतिरूपाभि
र्वाग्भिः पूजयन्ति । तथा “नीथाविदः” स्तोत्राभिज्ञाः साम, ज्ञान-
कुशला “जरितारः” स्तोतारः उक्थादयः अभिलषित-फला-
वाप्तये युवामर्चन्ति । अहमपि “इषः” अन्नस्य लाभार्थम्
“इन्द्राग्नी” युवाम् “आ वृणे” सर्वतः सभजे पूजयामीत्यर्थः ॥१॥

अथ द्वितीया ।

११ ३ १ १ २ २ १ २
इन्द्राग्नी नवतिस्पु रोदासपत्नी रधूनुतम् ।

३ १ २ २ २ १ २
साक्रमेकेन कर्मणा ॥ २ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “दासपत्नीः” दासयन्ति उपचयन्तीति
दासाः उपचयितारः यत्रवः, ते पतयः पालकाः यासां ता
दासपत्नीः “नवति” नवति-सङ्ख्याकाः “पुरः” एवंविधाः यत्र-

* अथर्व वेद पुनः ८, १, १७, १ = ऋ० वे० ३, १, ११ १

† अथर्व वेद पुनः ८, १, १७, ३ = ऋ० वे० ३, १, १२, १।

पुरीः “एकेन कर्मणा” एकेनैवोद्योगेन युवां “साकं” सह युग-
पत् “अधूनुतम्” अकम्पयतं, ताविन्द्राग्नी आह्वयामीति शेषः ॥ १ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ १ ३ २ ७ ३ १ २ ३ १ १
इन्द्राग्नीअपसस्पयुपप्रयन्तिधीतयः ।

३ १ १ ३ २ १ २
ऋतस्यपथ्याऽऽनु ॥ ३ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “धीतयः” सोमस्य धातारः पातारो
होत्रादयः “ऋतस्य” कर्म-फलस्य “पथ्याः” पथः मार्गान् “अनु”
लक्ष्मीकृत्य “अपसः” अस्माभिः क्रियमाणस्य परितः सर्वतः
समीपे “पर्युप” “प्र यन्ति” प्रकषणं वर्तन्ते अतः सोमपानार्थं
युवामागच्छतमिति भावः [यद्वा, ‘धीतयः’ ‘ऋतस्य’ यज्ञस्य ‘पथः’
मार्गान् ‘अनु’ लक्ष्मीकृत्य ‘अपसः’ कर्मणः ‘परि’ परितः ‘उप प्र
यन्ति’ प्रवर्तन्ते, अतः स्तोतव्यतया युवामागच्छतामिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नीतविषाणिवाऽसधस्थानिप्रयाऽसिच ।

३ २ ३ १ २ ३ २
युवोरप्सुर्यच्छितम् ॥ ४ * ॥ २

● अचैव पुनः ८, २, १४, २ = ऋ० वे० ३, १, १९, ३ ।

† अचैव पुनः ८, २, १४, २ = ऋ० वे० ३, १, १९, ४ ।

हे इन्द्राग्नी ! “वा” युवयोः “तविष्वाणि” बलानि “प्रयांसि
अन्नानि” “च” “सधस्थानि” सहस्थितानि परस्परमवियुज्य
वर्तन्ते । तथा “असूर्य” वृष्टिधारायाः प्रेरकं त्वं “युवोः”
युवयोरेव “हितं” निहितं वर्तन्ते तस्मात् सोमपान प्रभृतिषु
सर्व-कर्मसु इन्द्राग्नीः सहैव वर्तनमिति भावः [सधस्थानि—
श्वा गति-निवृत्तौ च (भा० प०) “आतोऽनुपसर्गे कः (३, २, ३)”
“सधमास्थयोऽहन्दसि (६, ३, ८ ६)—इति हस्य सधादेयः
॥ ४ ॥ २

अथ शम्भूष्विति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ १ २ १ १ २ १ २ ३ १ २
शम्भूयऽऽशुप्रचीपतइन्द्रविश्वामिहृतिभिः ।

१ २ १ २ ३ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
भगन्नदित्वायशसंवसुविदमनुशूरचरामसि ॥ १ ॥

हे “शचीपते !” “इन्द्र !” “शम्भू” “विश्वामिः” सर्वाभिः
“ऊतिभिः” मरुद्भिः सह । हे “शूर हे वीर ! “भगं न” भाग्यमिव
“यशसं” यशस्मिन् “वसुविदं” धनस्य लम्बकं “त्वा” त्वाम् “अनु
चरामसि” अनुचरामः परिचरामइत्यर्थः ॥ १ ॥

* ‘प्रयांसि—प्रकर्षेण पातयान्ध्वराणि यज्ञगृहाणि—इति वि० ।

† अ० आ० ३, २, १, (१ भा० ३, २, १ पृ०) = अ० वे० ६, ५, १५-५ ।

अथ द्वितीया ।

^{३ १ ८ १ ८ ३ १ ८ १ ८ ३ १ १ ३ १ २}
 पौरोअश्वस्यपुरुकृद्गवामस्यत्सोदेवहिरण्ययः ।

^{२ ३ १ ८ २ ४ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ ८ २ ८}
 नकिर्चिदानम्यरिमर्चिषत्तेयद्यद्यामितदाभर॥ २ * ॥३

हे इन्द्र। त्वम् “अश्वस्य” “पौरः” पूरयिताम् “असि” भवसि । तथा गवां “पुरुकृत्” बहुकर्तासि । हे “देव” “हिरण्ययः” हिरण्यय-पौरस्त्वम् “उत्सः” उत्स-सदृशोऽसि । हे इन्द्र “त्वे” त्वयि वर्त्तमाने “दानम्” अस्माद्विषये देयं धनं वा “न किर् हि परि मर्चिषत्” न कश्चित् हिनस्ति । अतो “यद्यद्यामि” तत्तदाभर मज्जम् ॥ २ ॥ ३

^{१ १ ८ २ १}
 ॥ हारायणम् ॥ शग्ध्वषौहो२इशचीपतायि । आ
^{१ १ २ १ १ ८}
 यिन्द्रविश्वाभिरुतिमिः । भगान्ना३ही । त्वायशसाम् ।
^{२ १ १ १ १ ८ २}
 वद्ध३हायि । वायिदा२म् । अनुशूरचरोवा३ओ२३४
^{४ ४ ४ १ १ ८ २ १}
 वा । मा५सो३हायि ॥ (१) अनुशूरौहो२यिचरामसा
^{१ १ १ १ १}
 यि । आनुशूरचरामसि । पौरोआ३श्वा । स्यपुरुकृत् ।

* ऋ० वे० ६, ४, ३१ ।

† ‘पौरः’—पुरो भवः नौरः—इति वि० ।

१६ अ० १ ख० ३ सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

गवा३हायि । आसा२यि । उत्सोदेवहिरोवा३ओ२३
 ४वा । एयापुयो६हायि ॥ (२) उत्सोदेवौहो२यिहिरण्य
 याः । उत्सोदेवहिरण्ययः । नकायिर्हा३यिदा । नम्य
 रिमा । धिषा३हायि । तूवा२यि । यद्यद्यामितदोवा३
 ओ२३४वा । भापूरो६हायि(३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ अभीवर्त्तम् ॥ शम्धा३ऊ३षुशचीपतोवा । आयि
 न्द्रविश्वा । भिहृता३यिभा२यिः । भागन्नहा३१२४यि ।
 त्वायशसम् । वसूवा३यिदा२म् । अनूशू३रा२ । चरा
 ३ । मार३४५ । सार३४५यि ॥ (१) अनू३शू३रचराम
 सोवा । आनुशूर । चरामा३सा२यि । पौरो३श्वा३१
 २३४ । स्यपुहृहृत् । गवामा३सा२यि । उत्सोदा३यि
 वार । हिरा३ण्या२३४५ । या२३४५ः ॥ (२) उत्सोदे३

* ज० गा० ११ प्र० १ अ० १८ वा० ।

^{४ ५ ४ ५ १ २ २ २ १ २ १}
 वहिरण्ययोवा । उत्सोदेव । हिराण्याश्याः । ना
^{२ ३ ४ ५ २ १ २ १}
 किर्हिदाश्शरश्च । नम्यरिम । धिपात्तूश्वाः । यद्या
^{२ ३ २ १ ३ १ १ १ १}
 द्याश्मारयि । तदाश् । भारश्चधू । रारश्चधू (३) ॥ ६ ॥ [२]
^{१ २ २ ३ ४ २}
 ॥ मानवम् ॥ शग्धूषू । शचीपारश्चतायि । श
^{३ ५ १ २ २ २ २}
 चायिपारश्चतायि । आयिन्द्रविश्वा । भिरुताशयिभार
^{१ २ १ ० २ १ ३}
 यिः । भगम् । नहि । त्वायश्चसाश्च । वसूश्वाश्च
^{५ १ २ १ १ ३ ५ २ २ ३}
 यिदाम् । अनुशूराश्च । चारराश्चचौहोवा । मारश्च
^{५ २ २ ३ ५ २ ३}
 शसी ॥ (१) अनुशूरा । चरामारश्चसायि । चरामारश्च
^{५ १ २ २ १ २ २ २}
 सायि । आनुशूर । चरामाशसायि । पौ । रः । अश्व ।
^{१ ० १ १ ३ ५ १ २ २ २ १}
 स्यापुरुकृष्ट । गवारमारश्चसायि । उत्सोदेवाश्च ।
^{१ ३ ५ २ २ ३ ५ २ २ २}
 चारयिरारश्चचौहोवा । ण्यारश्चयाः ॥ (२) उत्सोदेवा ।
^{१ ३ ५ २ ३ ५ १ २ २ २ १}
 हिरण्यारश्चयाः । हिराण्याश्चयाः । उत्सोदेवहिरा

२ १ २ २ १ ० २ १
 ण्या१या२ः । नाकिः । हिदा । नापरिमा३ । धिषा
 २ ३ ५ १ २ २ १ १ ३ ५ २ २
 रत्तूर३४वायि । यद्यद्यामा२३यि । तारदा२३४औहोवा ।
 ३ ५
 भार३४रा(३) ॥ ११ * ॥ [३] ३

अथ त्वं ह्येहिचेरवदति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२७ ३१ २ २ २७ ३१ २
 त्वं ह्येहिचेरवेविदाभगंवसुत्तये ।

११ ३१ २ ३२ ३ १ २
 उद्दावृषसमघवन्गविष्टयउदिन्द्राश्वमिष्टये ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “त्वं हि” त्वं खलु सामर्थ्याद्वातेति गम्यते ।
 अतः “एहि” आगच्छ । आगत्य च अस्मभ्यं “भग” भजनीयं
 धनं “विदाः” लभस्व दत्स्व । किमर्थम् ? “वसुत्तये” अस्माकं
 वसु-दानाय । हे “मघवन्” धनवन् ! “गविष्टये” गा इच्छते
 मत्तं “उद्दावृषस” उत्तिञ्च गा इति शेषः । तथा हे इन्द्र !
 “अश्वमिष्टये” अश्वेषणवते मत्तम् अश्वान् उद्दावृषस उत्तिञ्चस्व
 देहि ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८२० २४० ११ सा० ।

† क० आ० ३, १, ५, ८ (भा० ४८०४०) = ऋ० वे० ६, ४, ३६, २ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ १ ३ १ १ ३ २ ३ १ २

त्वम्पुरुसहस्राणिशतानिचयूथादानायमंहसे ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

आपुरन्दरच्चक्रमविप्रवचसइन्द्रङ्गयन्तोवसे ॥ २ * ॥ ४

हे इन्द्र ! त्वं “पुरु” पुरुणि बह्वनि “सहस्राणि शतानि च” “यूथा” गवादि-यूथानि “दानाय” यजमाना-विषयाय “मंहसे” अनुमन्यसे [यद्वा, दानाय दात्रे यजमानाय मंहसे प्रयच्छसि । मंहति दर्शनकर्मा (निघ० ३, २०, १०)] अथ परोक्षेण ब्रवीति—“पुरन्दरं” शत्रु-पुराणां दारयितारम् “इन्द्रम्” “अवसे” रक्षणाय तर्पणाय वा “गायन्तः” स्तुवन्तः विप्रवचसः” विविध-प्रकृत-वचना वयम् “आ” आगन्तारम् अभिमुखं वा “चक्रम” कूर्मः ॥ २ ॥ ४

॥ कौल्ललबर्हिषम् ॥ तुवाश्चोश्चिचेरवायि । वि

दाभगंवष्टत्ताया२३४यि । उदावृषस्वमघावान् । ऐ

होयि । गा२विष्टयायि । उदिन्द्राश्चमोवाश्चो२३४वा ।

ष्टा५योईहायि ॥ (१) उदा३यिन्द्राश्चमिष्टयायि । उदि

न्द्राश्चमा२यिष्टयाया२३४यि । त्वम्पुरुसहस्राणी । ऐहो

यि। शा^{१२}रतानिचा। यूथा^{२ २ २ २}दानायमोवा^{२ १}श्चोर^५३४वा।
 हा^४पुसो^५इहायि॥(२) यूथा^{५ ४ २ ४ ५}श्चा^{१ २ २}दानायम^{१ २ २}इहासा^{२ ३}यि। यूथा^{२ २}
 दानायमा^१इहासा^{२ २}३४यि। आपुर^{१ २}न्दर^२च्च^{१ २}कूमा। ऐ
 होयि। विप्रा^१स्वचसाः। इन्द्र^{२ २ १ ५}ज्जायन्तोवा^{२ १}श्चोर^५३४वा।
 वा^४पुसो^५इहायि(३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ काण्व^{१ २}वृहत् ॥ औहो^२तुव^१हिया^२ ३ ए। हिचा^{१ २}यिरा^२
 वार^{३ २}३४यि। हा^{१ २ २}होयि। वायि^२दाभगं^१वसु^२त्तये। उद्वा^१
 वा^२र्षा^{३ २}३४। हा^{१ २}हो। स्वाम^{१ २}घवन्। गवा^{१ २}यिष्टा^२श्या^२
 ३४यि। हा^{३ २}होयि। उदा^{१ २}यिन्द्रा^२श्चा^{३ २}२ ३४। हा^{३ २}हो।
 उदा^{१ २}श्चा^{३ २}यिन्द्रा^२३४। हा^{३ २}हो। श्वमा^१यि। ष्ठा^२२ ३४
 यायि। उज्ज^५वा^५इहाउ। वा॥(१) औहो^{२ २ २}उदिन्द्रा^२श्चा^२
 श्वमा^{१ २}यिष्टा^{३ २}श्या^१३४यि। हा^{३ २}होयि। तूव^{१ २}म्पुह। सहा^१

१०२

सामवेदसंहिता । [७प्र० ३अ० ५सू० १ ।

२ ३२ २ १ २ ३२
स्वा१णा२३४यि । द्वाहोयि । शताना१यिचा२३४ । द्वा
२ १२ २ ३२ २ ३२ १
होयि । यूथादा१ना२३४ । द्वाहो । यमा३ । द्वा२३
५ ५ ३२ २ २ २ २
४सायि । उज्जवाद्द्वाउ । वा ॥ (२) औहोयूथादाना
२ १ २ ३२ २ १ २
३१ । यमा३ द्वा१सा२३४यि । द्वाहोयि । आपुरन्दरम् ।
१ २ ३२ ३ १ २ ३२
चकमा१वा२३४ । द्वाहोयि । प्रवाचा१सा२३४ । द्वा
२ १ २ ३२ २ ३२ १
होयि । इन्द्रागा१या२३४ । द्वाहो । तोआ३ । वा२
५ ५
३४सायि । उज्जवाद्द्वाउ । वा (३) ॥ १८ * ॥ [२] ४

अथ योविश्वेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२ २२
योविश्वा॑दयतेवसु॒होताम॑न्द्रो॒जनाना॑म् ।

२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २
म॒धोर्न॑पात्राप्रथ॒मान्य॑स्मैप्र॒स्तोमा॑यन्त्व॒ग्रये ॥ १ ॥

* ऊ० गा० ६२प्र० १अ० १८सा० ।

† ऊ० आ० १, २, ४, १० (२भा० १६५४०) = ऋ० वे० ६, ७, १४, १ ।

“होता” देवानामाह्वाता “मन्द्रः” मोदतः “यः” अग्निः
“विष्वा” सर्वाणि “वसु” वसूनि धनानि “जनानां” जनेभ्यः
“दयते” प्रयच्छति ; तस्मात् “अग्नये” “मधोः” मदकरस्य सोम-
स्येव “प्रथमानि” मुख्यानि “पात्रा” पात्राणि “स्तोमाः”
“प्र यन्तु” प्रगच्छन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३ १३ १३क१२ ३ १ ९ ६ १ ९ ३१२
अश्वनगीभीरिथ्य सुदानवोमर्त्यन्ते देवयवः ।

३१३ १२ १२ ३२ ३१ १ ३ १ २
उभेतोकेतनयेदस्मविशपतेपर्षिराधोमघोनाम् ॥ २ ॥ ५

हे “दस्म” दर्शनीय ! “विशपते” विशां पते अग्ने ! यं त्वां
“सुदानवः” शीभन-दानाः “देवयवः” देवानात्मन इच्छन्तो
यजमानाः “रथ्य” रथस्य बोद्धारम् “अश्वं न” अश्वमिव
“गीर्भिः” स्तुतिभिः “मर्त्यन्ते” परिचरन्ति त्वमस्माकं यज-
मानानां “तोके” पुत्रे “तनये” पौत्रे “उभे” उभयस्मिन्
“मघोनां” धनवतां “राधः” धनं “पर्षि” प्रयच्छ ॥ २ ॥ ५

१२ २ २ २ २ २ २
॥ दर्धश्रवसम् ॥ योविश्वादयतेवस्वोहाओहा ३ ९ ।

१ १२ २ ५ २ ५ २ २
होता२मन्द्रोजना२नाम् । ओ३हा । ओ३हा३९३४ ।

६२ ६२ १ २ २ १ २ ५ २
मधो३४नपा । चाप्रथ । मानायस्मायि । ओ ३ हा ।

^{५ २ २ ३ २ ३ २ २ १ ५ ४}
 ओ३हा३ए३४ । प्रस्तो३४माया३ । तुवो२३४वा । ग्रा
^{५ २ २ २ २ २ २ २ २ १ १ २}
 पूयो३हायि ॥ (१) प्रस्तोमायत्वग्रयओहाओहा३ए । प्रस्तो
^{१ २ २ ५ २ ५ २ २ ३ २ ३}
 मा२यत्वग्रये । ओ३हा । ओ३हा३ए३४ । अश्वा३४न
^{२ १ २ १ २ २ ५ २ ५}
 गायि । भायिरथि । य॒खदानवाः । ओ३हा । ओ३
^{२ २ ३ २ ३ २ २ २ ५ ४}
 हा३ए३४ । म॒मृ३४ज्यन्ता३यि । देवो२३४वा । यापू
^{५ २ २ २ २ २ २ २ २ १}
 वो३हायि ॥ (२) म॒मृज्यन्ते देवयवओहाओहा३ए । म॒म
^{१ २ १ २ ५ २ ५ २ २ ३ २}
 ज्यन्ता२यि देवयवः । ओ३हा । ओ३हा३ए३४ । उभा
^{३ २ २ १ २ २ १ २ ५ २}
 ३४यितोकायि । तानये । द॒स्मावि॒प्रतायि । ओ३हा ।
^{५ २ २ ३ २ ३ २ १ ५ ४}
 ओ३हा३ए३४ । पर्षा३४यिराधा३ः । मो२३४वा । धो
^५
 पूनो३हायि (३) ॥ ५ * ॥ [१] पू

इति सामवेदार्थप्रकाशि उत्तरायन्यस्य षोडशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

कया त्वन्न इत्येकच्च^१ द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१३ १२ २ १२ १२ १२

कया त्वन्न जत्याभिप्रमन्दसेवृषन् ।

१२ १ २ २ १ २

कया स्तोत्रभ्य आभर ॥ १ * ॥ ७

हे “वृषन्” कामानां वर्धित इन्द्र ! “कया” केन “जत्या”
[अव रक्षणादिषु (भा० प०), गत्यर्थः “क्षति-यूति (३, ३, ८७)”
—इत्यादिना निपातितः] । केनाभिगमनेन “नः” अस्मान्
“अभि” अमितः “प्र मन्दसे” प्रकर्षेण मादयसि अस्मदीयं यज्ञं
प्रति सोमपानार्थमागमनेन वा त्वदीयस्तुति-अवणार्थमागमनेन
वा कदा अस्मान् प्रमादयसीति । किञ्च “कया” केन “अभि”
गमनेन “स्तोत्रभ्यः” अस्मभ्यं धनम् “आ भर” विभर्षि ?—
इतीन्द्रं स्तोता पृच्छति ॥ १ ॥ ७

अथेन्द्रमिहेवतातय इति प्रगाथरूपं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

इन्द्रमिहेवतातय इन्द्रम्प्रयत्यध्वरे ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रं समीके वनिनो हवामह इन्द्रन्धनस्य सातये ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ६, ६, २४, ४ ।

† ऋ० ऋ० ३, २, १, ७ (१भा० ४१५ ४०) = ऋ० वे० ४, ७, २४, ४ ।

“देवतातये” [देवैः स्तोत्रभिस्तायते विस्तार्यत इति]
 देवतातिर्यग्भस्तदर्थम् “इन्द्रम् इत्” देवेषु मध्ये इन्द्रमेव “हवामहे” आह्वयामहे । “अध्वरे” यज्ञे “प्रयति” प्रगच्छति उप-
 क्रान्ते सति “इन्द्र” हवामहे । तथा “समीके” सम्यग्जाते
 सम्पूर्णे च यागे “वनिनः” सम्भजमानाः वयम् “इन्द्रम्” इन्द्र-
 मेवाह्वयामहे [यद्वा, समीकमिति सङ्ग्राम-नाम (निघ० २,
 १७, ११), समीके सङ्ग्रामे इन्द्रमाह्वयामहे] “धनस्य”
 “सातये” साभाय “इन्द्रम्” इन्द्रमेव आह्वयामहे । अतः शीघ्र
 मिन्द्र आगच्छत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११ ११८ १८ १ २ ३ ११ १२
 इन्द्रोमङ्गारोदसीपप्रथक्चइन्द्रःसूर्यमरोचयत् ।

११५ १३ ११ ३१२ ३१ ३१२
 इन्द्रेहविश्वामुवनानियेमिरइन्द्रेस्वानासइन्द्रवः ॥ २ * ॥ ८

अयम् “इन्द्रः” “श्वः” श्वसः आत्मीयस्य बलस्य “मङ्गा”
 महिम्ना महत्त्वेन “रोदसी” व्यावाष्टयिष्यो “पप्रथत्” अप्र-
 थयत् विस्तारितवान् । तथा स्वर्भागुवृतं “सूर्यम्” “इन्द्रः” “अरो-
 चयत्” अदीपयत् तस्यासुरेण बधेन प्रकाशितवान् । अपिच
 “इन्द्रे ह” अस्मिन्नेवेन्द्रे “विश्वानि” विश्वानि व्याप्तानि “भुव-

नानि" भूतजातानि "येमिरे" उपरमन्ते इन्द्रेण नियम्यन्ते
इत्यर्थः । तथा "स्नानासः" स्नानाः अभिषूयमाणाः "इन्द्रवः"
सोमाश्च अस्मिन्नेवेन्द्रे नियम्यन्ते परमात्मन्यन्तर्भवन्तीत्यर्थः ॥२॥ ८

॥ योक्तसुचम् ॥ ^{१ २ १ २ २ १} इन्द्रेमिहैवता । तयायि । इन्द्र
^{२ १ २ १} प्रयतिथध्वा २ ३ रायि । आयिन्द्रा २म् । समीकेवनि
^{२ १ १ २ १ २ १} नोक्षवामारक्षायि । आयिन्द्रा २म् । धानस्यसोरक्ष
^{५ ३ ५ १ २ १ २ १} वा । तारक्षये ॥ (१) इन्द्रधनस्यसा । तयायि । इन्द्र
^{२ १ २ २ १ २ १} धनस्यसातारक्षायि । आयिन्द्रो २ । मङ्गारोदसोपप्रथ
^{२ १ १ १ १ ५ २} ञ्कारश्वाः । आयिन्द्रा २ । सूर्यमरोरक्षवा । चारक्ष
^{५ १ २ १ २ १ १ २ १ २ १} षयात् ॥ (२) इन्द्रः सूर्यमरोचयात् । इन्द्रः सूर्यमरोचा २३
^{२ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १} यात् । आयिन्द्रे २ । क्षविश्वाभुवनानियेमारक्षयिरायि ।
^{१ १ २ २ १ ५ ३ ५} आयिन्द्रे २ । स्नानासओरक्षवा । दारक्षवा (३) ॥ १२* ॥ [१]
^{२ २ २ २ १ १ २} ॥ नैपातिथम् ॥ इन्द्रमिहैवतातयाक्षे । आयिन्द्रम्प्रय ।

^{१ २} तियाध्वराश्रयि । ^{२ ३} हा । ^५ औहो२३४हा । ^{१ २ ३ ४} इन्द्रसमीके
^{१ १ २} वनिनः । ^{१ ७} हवामहाराश्रयि । ^{२ ३} हा । ^५ औहो२३४हा ।
^{२ १} इन्द्राध्वनाश्र । ^{२ ५} हा । ^{१ २ ३} औहो२३४हा । ^५ स्यारसारश्र
^{५ ६} औहोवा । ^{३ ५} तार३४ये ॥ (१) ^{२ ४} इन्द्रन्धनस्यसातयाश्र । ^{२ १} आ
^२ यिन्द्रन्धन । ^{१ २} स्यसातयाश्रयि । ^{२ ३} हा । ^५ औहो२३४हा ।
^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} इन्द्रोमङ्गारोदसीप । ^{१ ३} प्रयाचक्रवाश्रः । ^५ हा । ^{३ ४} औहो२३
^५ ४हा । ^{१ २ ३ ४} इन्द्राःसूर्याश्रम् । ^{५ ६} हा । ^{१ २ ३ ४} औहो२३४हा । ^५ आ
^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०} ररो२३४औहोवा । ^{१ ३} चार३४यात् ॥ (२) ^{५ ६} इन्द्रःसूर्यमरोच
^{१ २} याश्रदे । ^{१ ३} आयिन्द्रःसूर्यम् । ^{५ ६} अरोचयाश्रत् । ^{१ २ ३ ४} हा । ^५ औ
^{५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०} हो२३४हा । ^{१ ३} इन्द्रेहविश्वामुवना । ^{५ ६} नियायिमिराश्रयि ।
^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०} हा । ^{१ ३} औहो२३४हा । ^{५ ६} इन्द्रेखानाश्र । ^{१ २ ३ ४} हा । ^५ औहो२३
^{५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०} ४हा । ^{१ ३} सारआ२३४औहोवा । ^{५ ६} दार३४वाः (३) ॥ ५॥ [२] ८

अथ विश्वकर्मन्वित्येकञ्च^० चतुर्थं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

११ ३१२ ३२
विश्वकर्म्मन्वविषावावृधानः

३१२ ३२ १२ ३२
स्वयंयजस्वतन्वाऽऽऽऽस्वाहिते ।

१२ ३२ ३ १२ १२
मुह्यन्त्येअभितोजनास

३१२ ३२ ३१२ ३१२
इहोऽस्माकमघवाहरिरस्तु ॥ १ * ॥ ८

हे “विश्वकर्म्मन्” विश्व-विषय-कर्मवन् ! † एतन्नामक-पर-
मेश्वर ! “हविषा” हविर्भूतेन विश्वकर्म्मणा मया दत्तेन
वा हविषा “वावृधानः” वर्धमानः [“विश्वकर्म्मा भौवनः
सर्वमेधे सर्वाणि भूतानि जुहवाञ्चकार स आत्मानमप्यन्ततो
जुहवाञ्चकार”—इत्यादि निरुक्तम् (दे० ४, २६) पूर्वमुदाहृतं
“स्वयं” स्वयमेव “तन्वा” शरीरेण “स्वाहिते” अग्नौ दत्तो
हविः “यजस्व” पूजय ।। “अन्ये” मर्त्याः “जनासः” जनाः
अयष्टारोऽस्माद्याग-विरोधिनी वा “मुह्यन्तु” सुग्धा भवन्तु,
“अभितः” सर्वतः । अथ परोक्षकृतः—“इह” अस्मिन् यागे
“अस्माकं” “मघवा” अस्मदत्तेन हविर्लक्षणेन धनेन धनवान्

* ऋ० वे० ८, ३, १६, ६ = य० वे० १७, २२ ।

† ‘विश्वकर्मा सर्वस्य कर्ता’—इत्यादि निरु० दे० ४, १५ ।

सः “सूरिः” स्वर्गादि-फलस्य प्रेरकः “अस्तु” भवतु [अत्र “विश्व-
कर्मेन् हविषा वर्द्धयमानः (दै० ४, २७)”—इत्यादि निरुक्तं
द्रष्टव्यम्* ॥

तन्वांस्वाहिते”-“पृथिवीमुतयाम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥ ८

अयारुचेति त्वचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ ३ १ १

अयारुचा हरिण्या पुनानो विश्वा देषांसि

३ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ २

तरतिसयुग्वभिः क्षरोनसयुग्वभिः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

धारापृष्ठस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २

विश्वायद्रूपापरियास्युक्त्रभिः सप्तास्येभिर्चक्रभिः ॥ १ ॥

“पुनानः” पूयमानः सोमः “हरिण्या” हरित-वर्णया “अया”
अनया “रुचा” रोचमानया धारया “विश्वा” सर्वाणि “हे-
षांसि” हेष्टृणि रक्षांसि “तरति” विनाशयति । तत्र दृष्टान्तः—

* अर्थं सञ्जीव-यात्या—“हे विश्वकर्मेन् ! ‘हविषा’ सहजेन ‘वाटधानः’ वर्ध-
मानो जातवर्षः सन् मम यज्ञे ‘पृथिवी’ पृथिव्यान्निनानि भूतानि ‘उत’ अपिच ‘यां’
सुषोकात्रितानि भूतानि ‘स्वयं यजस्व’ भद्रमुपचाय । किञ्च त्वत्प्रसादात् ‘अन्ये’
‘अभितः’ स्थिताः ‘सपत्नाः’ अथवा ‘सुहृन्नु’ मोक्षं प्राप्नुयन्तु किञ्च ‘इह’ यज्ञे ‘अथवा’
इन्द्र ‘अस्माकं’ ‘सूरिः’ पथितः आत्मज्ञानोपदेशकः ‘ब्रह्मा’ ।”—इति २७, २२ ।

† ख० आ० ५, १, २, ७ (१भा० ८२३ ४०) = ख० वे० ७, ५, २४, १ ।

“सूरो न” यथा सूर्यः “सयुग्वभिः” सह युक्तैः रश्मिभिः तनांसि
 हिनस्ति तद्वत् [सयुग्वभिरिति द्विरुक्तिरादरार्था । यद्वा, धारया
 युक्तः सोमः युक्तैस्तेजोभिः सह रक्षां तरति] । तस्य “पृष्ठस्य”
 दशापवित्रस्योपरिसिक्तस्य “धारा” “रोचते” दीप्यते “पुनानः”
 पूयमानः “हरिः” हरितवर्णः सोमः “अरुषः” आरोचमानो
 भवति “यद्” यः सोमः “सप्तास्येभिः” रस-हरण-शीलैः आस्यैः
 “ऋक्भिः” स्तुतिमद्भिः “ऋक्भिः” तेजोभिः “विश्वानि” विश्वानि
 व्याप्तानि “रूपा” रूपाणि नक्षत्राणि “परि याति” गच्छति
 व्याप्नोति ॥

“पृष्ठस्य”-“सुतस्य”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 प्राचोमनुप्रदिशंयातिचेकितत्स्रश्मिभि

३ २ ७ ३ १ १ ३ १ २ २ २
 र्यततेदर्शतोरथोदैव्योदर्शतोरथः ।

१ १ ३ २ ३ १ ७ ३ १ १
 अगमन्नुक्थानिपौस्येन्द्रश्चैत्रायद्धर्षयन्

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
 वज्रश्चयद्भवथोअनपच्युतासमत्स्वनपच्युता ॥ २ * ॥

“चेकितत्” जानानः सोमः “प्राचीं” पूर्वां “प्रदिशं”
 प्रकृष्टां दिशम् “अनु याति” अनुगच्छति । किञ्च “दर्शतः”

सर्वैर्दर्शनोद्यः “दैव्यः” देवेषु भवः तव “रथः” सूर्यस्य
 “रश्मिभिः” “सं यतते” सङ्गच्छते । पुनः “दर्शतः रथः”—इत्या-
 द्रार्थाः । ततः “पौस्या” पुंस्त्वावगमानि “उक्त्यानि” स्त्रीवाणि
 “अगमन्” इन्द्रं गच्छति “यद्” यदा “समस्तु” सङ्ग्रामेषु “अनप-
 च्युता अनपच्यतौ यत्तुभिरपराजितौ, सोमस्त्वच्च इन्द्रश्च युवां
 “समस्तु” सङ्ग्रामेषु सह भवथः, तदा स्त्रीवागमनादौनि
 भवन्ति । पुनः “अनपच्युता”—इत्याद्वार्थाः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

त्वह्यत्यपणीनां विदो वसुसम्मातृभि

३ १ २ २ २ १ २ ३ २ ३ २ ३ २

र्मर्जयसि स्वआदमच्छतस्य धीतिभिर्दमे ।

३ २ ३ २ ३ ३ २ ३ ३ २ २ ३ १ २

परावतो न सामनद्यत्रारणन्ति धीतयः

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

त्रिधातुभिरुषीभिर्वयोदधेरोचमानो वयोदधे ॥ ३ ॥ १०

हे सोम ! त्वं “त्यत्”^१ त्वानि “वसु” गवादीनि धनानि
 “पणीनां” पण्डिभिः अपहृतं तत् गवात्मकं धनं “विदः” अविदः
 अलभथाः । “आ” अपिच “ऋतस्य” यज्ञस्य “धीतिभिः”
 धात्रीभिः “मातृभिः” वसतीवरीभिः “स्वे” आत्मोये “दमे”
 यज्ञे “समर्जयसि” सम्यक् शुद्धो भवसि । “परावतो न” दूर-

१ त्व० वे० ७, ५, २४, २ ।

† ‘त्यच्छलच्छलपथीयः’—इति वि० ।

स्थाद्देशात् यथा “साम” * साम-ध्वनिः श्रूयते तथा तव “तत्”
 साम-ध्वनिः सर्वैः श्रूयते असौ सोमाभिषवाभिप्रायेणोक्तः । “यत्र”
 यस्मिन् शब्दे “धीतयः” कर्मणो धर्तारो यजमानाः “रणन्ति”
 रमन्ते, “रोचमानः” सोऽयं सोमः “त्रिधातुभिः” त्रयाणां लोकानां
 धारयित्रिभिः †, “अरुषीभिः” आरोचमानाभिः दीप्तिभिः
 “वयः” अन्नं ‡ “दधे” स्तोत्रभ्यः प्रयच्छति । पुनः “वयो दधे”
 —इत्यादरार्था ॥ ३ ॥ १०

१ २   १ २ २

॥ गायत्रपाश्चर्म ॥ आया । रूचाद्धरा३१उवा३३यि ।

५   २ २ १ २ १ १ २ २   १   १ २ १ २ २

णी२३४या । पुनानोविश्वाद्दिषा५सितरतिसयुग्वभिःरूरो

१ २ १   २ २ २ २ १   २ २ २ २ १ २   २ १ २   २ २ १ २ २ १ २

नसयुग्वभिः५रिपृष्ठस्यरोचतेपुनानोअरुषो हर्विश्वायद्रूपा

२ १ २ २ १ २ १ १ १ १   २ १ २   ३ २   १

परियास्यकभी२३४पुः । सप्तासी१ये२ । भिरा३ । ऊ२

४   १   १ १ १ १

३वा३ । क्ताभार३४५यिः(१) ॥ ३ ॥ [१] १०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य षोडशस्याध्यायस्य
 द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* ‘साम-शब्दः साधु-वचनः’—इति वि० ।

† ‘त्रिधातुभिः—सुवर्ण-रजत-ताम्रैः’—इति वि० ।

‡ ‘वयः—स्यादम्’—इति वि० ।

॥ क० भा० १० प्र० २ अ० ३ सू० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

उतनोगोषणिमित्येकच^१ प्रथमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २

उतनोगोषणिन्धियमश्चसांवाजसामुत ।

३ १ २ ३ १ २

नृवन्धुणुह्युतये ॥ १ * ॥ ११

“उत” अपिच हे “पूषन् !” “गोषणिं” गवां सतिष्ठी दात्रीं
“अश्वसां” अश्वानां सनित्रीं “वाजसां” वाजानामकाशा सनित्रीम्
“उत” अपिच “नृवत्” नृवतीं नृणां वनित्रीं दात्रीम् एवभूतां
“धियं” बुद्धिं कर्म च “नः” अस्माकम् “जतये” त्वयै उप-
भोगार्थं “कृणुहि” कुरु ।

“जतये”-“वीतये”—इति पाठौ ॥ १ ॥ ११

अथ शशमानस्येत्येकच^२ द्वितीयं सूक्तम्,

सैषा ऋक् ।

३ १ २ ३ १ २

शशमानस्यवानरःस्वेदस्यसत्यश्वसः ।

३ १ २ २ २ ३ १ २

विदाकामस्यवेनतः ॥ १ † ॥ १२

हे “सत्यश्वसः” अविनश्वर-बलाः “नरः” नेतारः मरुतः !
“शशमानस्य” युष्मान् स्तुतिभिः सम्भजमानस्येत्यर्थः, “स्वेदस्य”

स्त्रावक-मन्त्रीच्चारण-जनितेन अमेण स्त्रियमान-गात्रस्य “वेनतः”
[वेनतिः कान्ति-कर्मा (निघ० २, ६, ४)] कामयमानस्य* “वा”-
शब्दः समुच्चये, एवम्भूतस्य स्तोतुश्च “कामस्य” काममभिलाषं
“विद्” लभयत प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥ १२

उपनस्सूनवइल्लेक्चं तृतीयं सूक्तम्,

सैषा ऋक् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

उपनःसूनवो गिरःशृण्वन्त्वमृतस्यये ।

३ १ २

सुमृडीकाभवन्तुनः ॥ १ ॥ १३

“अमृतस्य” मरण-रहितस्य प्रजापतेः “ये” “तनवः” पुत्राः
ते देवाः “नः” अस्माकं “गिरः” स्तुतीः “उप शृण्वन्तु”
“नः” अस्माकं “सुमृडीकाः” सुष्ठु मृडयितारः सुखयितारश्च
“भवन्तु” सन्तु ॥ १ ॥ १३

प्रवाम्महीति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रवाम्महिद्यवी अभ्युपस्तुतिभरामहे ।

२ ३ २ ३ १ २

शुची उपप्रशस्तये ॥ १ ॥ १४

* ‘सत्यशवसः—सुम्यग्बलस्य ‘विदाः’ विद्वांसो वयं ‘कामस्य’ कामनीयस्य
सादुनः ‘वेनतः’ स्तुत्यमातस्य’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ४, ८, १५, ३ ।

‡ ऋ० वे० ३, ८, ८, ५ ।

हे द्यावापृथिव्यौ ! “द्यवो” द्योतमाने “वां” युवाभ्याम्
“उपस्तुतिं” स्तोत्रं “महि” महत् प्रभूतम् “अभि प्र भरामहे”
प्रकर्षेण सम्पादयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ क १ र ३ २ उ ३ १ २

पुनानेतन्वामिथःस्वेनदक्षेणराजथः ।

३ १ २ ३ २ ३ २

उह्याथेसनादृतम् ॥ २ * ॥

हे देव्यौ ! “तन्वा” स्वीयया मूर्त्या “दक्षेण” बलेन च
“मिथः” प्रत्येकं “पुनाने” शोधयन्त्यौ यज्ञं यजमानं वा युवां
“राजथः” ईश्वरे भवथः [यद्वा, ‘तन्वा’ स्व-रीरैकदेशेन ‘मिथः’
प्रत्येकं पुनाने शोधयन्त्यौ द्यौः स्वीयेनोषरेण भुवं सा च स्वकी-
येन कार्णोऽन चन्द्रमस-स्थिते दिवमिति विवेकः] “सनात्”
सदाकालम् “ऋतं” यज्ञम् “उह्याथे” वहथः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २

महीमित्रस्यसाधयस्तरन्तीपिप्रतीऋतम् ।

१ २ ३ १ २ २ २

परियज्ञनिषेदथुः ॥ ३ † ॥ १४

“मही” महत्यौ द्यावापृथिव्यौ “मित्रस्य” मित्रभूतस्य
स्तोत्ररभिमतं “साधयः” साधयथः । “ऋतम्” अन्नं “तरन्ती”

* ऋ० वे० ३, ८, ८, ९ ।

† ऋ० वे० ३, ८, ८, ७ ।

तारयन्थौ “पिप्रती” पूरयन्थौ “यज्ञ” “परि” परितः “निषे-
दयुः” आश्रयतः ॥ ३ ॥ १४

अयमुते समतसीति त्वचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अयमुते समतसि कपोत इव गर्भधिम् ।

२ ३ १ २
वचस्तच्चिन्न ओहमे ॥ १ * ॥

हे इन्द्र ! “अयमु” अयमपि दृश्यमानः सोमः “ते” तदर्थं
सम्पादितः यं सोमं “समतसि” सम्यक् सातत्येन प्राप्नोषि ।
तत्र दृष्टान्तः—“कपोत इव” यथा कपोताख्यः पक्षी गर्भधारि-
णीं कपोतीं प्राप्नोति तद्वत् । “तच्चित्” तस्मादेव कारणात् “नः”
मदीयं “वचः” “ओहसे” प्राप्नोषि । [गर्भधिं—गर्भोऽस्यां धीतय
इति गर्भधिः “कर्मण्यधिकरणे च (३, ३, ८३)”—इति कि-
प्रत्यय, क्तदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८), “ओहसे”—
उहिर् दुहिर् अदर्शने (म्वा० प०), व्यत्ययेनात्मनेपदम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्तोत्रं प्राधानाम्यते गिर्वाहो वीरयस्यते ।

१ २ ३ १ २
विभूतिरस्तु सूनृता ॥ २ † ॥

* ऋ० आ० २, २, ४, ८ (१ भा० ४०६४०) = ऋ० वे० १, २, २८, ४ ।

† ऋ० वे० १, २, २८, ५ ।

हे इन्द्र ! राधानां* धनानां पते पालक ! “गिर्वाहो” गीर्भि-
रुद्धमान ! “वीर” शौर्योपेत ! “यस्य” “ते” तव “स्तोत्रम्”
ईदृशं भवति तस्य तव “विभूतिः” लक्ष्मीः “सूनुता” प्रिय-सत्य-
रूपा “अस्तु” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ २
उद्धृस्तिष्ठानजतयेस्मिन्वाजेशतक्रतो ।

२ ३ १ २
समन्येषुब्रवावह ॥ ३ ॥ १५

हे “शतक्रतो” शत-सङ्ख्याक-कर्मापेत ! “अस्मिन्” प्रसक्ते
“वाजे” सङ्ग्रामे “नः” अस्माकम् “जतये” रक्षणाय [“जति-यूति
(३, ३, ८७)” — इत्यादिना क्लिनउदात्तत्वम्] “उद्धृः” उन्नतः
उत्सुकः “तिष्ठ” भव । त्वच्चाहृच्च मिलित्वा “अन्येषु” कार्येषु “सं-
ब्रवावहै” सम्यग्विचारयावः । [तिष्ठा—“यचोऽतस्तिष्ठः (६, ३,
१३५)” — इति संहितायां दीर्घः ॥ ३ ॥ १५]

गावउपवदावटइति तृचात्मकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
गावउपवदावटेमहीयज्ञस्यरभुदा ।

३ १ २ २ ३ १ २
उभाकर्णाद्विरण्यया ॥ १ ॥ ३ ॥

* ‘राधानां—अन्नानाम्—इति वि० । † ऋ० वे० १, २, २८, १ ।

‡ ऋ० आ० २, १, ३, २ (१भा० २८२४०) = ऋ० वे० ५, ५, १६, २ ।

हे “गावः” घर्मदुघा यूयम् “अवटे” महावीरे महावीरम्
 “उप वद” उपावत [वर्ण-व्यत्ययः उपायच्छत] यस्मात् “यज्ञस्य”
 घर्मयागस्य साधनभूते “रप्सुदा” रप्सुदे [रिप्सोः फल-प्रद-
 लिप्सोरश्विनोर्दातव्ये । यद्वा, रपणं शब्दनं रप् मन्त्रः तेन सुष्ठु
 दातव्ये । अथवा, षूद क्षरणे (भा० आ०) रपा मन्त्रेण क्षरणीये
 ईदृशे] गवाजयोः पयसी “मही” महती बहुले अपेक्षिते उपा-
 वत [गो-शब्दोऽजायाअप्युपलक्षकः अजापयसीऽपि महावीरे
 आसेवनीयत्वात्] ! अपिचास्य महावीरस्य “उभा” उभौ “कर्णौ”
 कर्ण-स्थानीयौ द्वौ रुक्मौ “हिरण्यया” हिरण्ययो सुवर्ण-रजत-
 मयावित्यर्थः ॥

“अवटे”-“अवतम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ११ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अभ्यारमिदद्रयोनिषिक्तम्पुष्करेमधु ।

१ १ १ ३ १ २
 अवटस्यविसर्जने ॥ २ * ॥

“अद्रयः” आद्रियमाणः अध्वर्यादयः “अभ्यारमित्” अभि-
 गम्यैव “निषिक्तम्” अतिरिक्तम् “मधु” “पुष्करे” प्रवृद्धे उप-
 यमनीय-पात्रे † सिञ्चति अग्निहोत्रार्थम् “अवटस्य” महावीरस्य
 “विसर्जने” विसर्जन-समये होमानन्तरं महावीरमासन्ध्या-
 मासादय ॥

“अवटस्य”-“अवतस्य”—इति पाठौ ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ५, ५, १६, १ ।

† ‘पुष्करे—द्रोणकलशे’—इति वि० ।

हे इन्द्र ! “उग्रस्य” उद्गूण-बलस्य तव “सख्ये” सखित्वे
 सति वयं “मा भेष” मा भेष कुतश्चिदपि शत्रोर्भाता माभूम
 “मा अमिष” आन्ताः पीडिताश्च मा भूम “वृणाः” कामानां
 वर्षितुः “ते” तव सम्बन्धि “महत्” प्रभूतं वृत्र-बन्धादिलक्षणं
 “कर्म” “अभि चक्ष्यम्” अभितः ख्यापनीयं स्तोतव्यम् अतः
 महानुभावस्य तव सख्य-प्राप्तानां भीति-अमौ न जायेते इत्यर्थः ।
 तत् कथमवगम्यते ? इति चेत् उच्यते—“तुर्वशम्” ; “यदुम्”
 एतत्सञ्ज्ञकञ्च* त्वत्प्रसादात् सुखेन जीवन्ती “पश्येम” दृष्टवन्तः
 खलु वयम् । अतः कारणात् त्वत्सख्यं प्राप्तस्य भयादिकं न
 जायत इत्येतदुपपन्नमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

सव्यामनुस्मिग्यंवावसेवृषानदानोअस्यरोषति ।

२ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ १ ३ २ ३ १ ३ १ २

मध्वासम्पृक्ताःसारधेणधेनवस्तुयमेहिद्रवापिव ॥२१॥१७

“वृषा” कामानां वर्षिता इन्द्रः “सव्या” दक्षिण “स्मिग्यं”
 कटि-प्रदेशम् “अनु” [द्वितीयार्थे] अनोः कर्मप्रवचनीयत्वम् (१,
 ४, ८५) स्मिग्या शरीरेकदेशेनैव “वावसे” वस्ते सर्वं भूतमाच्छा-

* ‘तुर्वशं यदुम्’—एतौ चण्डिय-कुमारौ—इति वि० ।

† सू० वे० ५, ७, ३१, ३ ।

दयति स्वयं कृत्स्नं जगदतीत्य वर्त्तत इत्यर्थः [ऋगन्तरञ्च दर्शयति—“यदन्यथा स्मिण्या क्षामस्याः”—इति] । अपिच “दानः” अवखण्डयिता [दान अवखण्डने (भा०प०), पचाद्यच् । (३, १, १३४) सच “अस्य” इममिन्द्रं “न रोषति” न हिनस्ति [रुष हिंसायाम् (भा०प०) इन्द्रं हिंसितुं कश्चिदपि शक्नो नास्तीत्यर्थः] यद्वा, हे यजमान ! ‘दानः’ हविषां दाता त्वम् ‘अस्य’ इन्द्रस्य ‘न रोषति’ रोषं न जनयतीत्यर्थः] । उत्तरोऽर्चः प्रत्यक्षकृतः—“सारघेण” सरघा मधुमक्षिका, तत्सम्बन्धिना “मध्वा” मधुना लुप्तीपमानमेतत् मधुनेव रसवता क्षीरादिना अपण-द्रव्येण सम्पृक्ताः संसृष्टाः संस्कृताः “धेनवः” धेनुवत्-प्रीति-जनकाः अस्मदीयाः सोमाः [यद्वा, धिविः प्रीणनार्था (भा०प०) ‘धेनवः’ प्रीणयितार इत्यर्थः । अथवा धेष्ट पाने (भा०प०)—“धेष्ट इच्च (उ० ३, ११)” —इत्यौणादिकी न-प्रत्ययः सन्नियोग इकारान्तादेशश्च । पातव्याः सोमा इत्यर्थः] । यतएवमतः कारणात् ह इन्द्र ! “सूयम्” क्षिप्रम् “एहि” अस्यत्समीपमागच्छ, आगत्य च सोमा यस्मिन्नुत्तरवेदिलक्षणे स्थाने ङ्गयन्ते तं देशं “द्रव” ग्रीष्मं गच्छ [द्रु गतौ (भा०प०)]—इति घातुः “द्यचोऽतस्तिङः (६, ३, १३५)” —इति सांहितिको दीर्घः] तदनन्तरम् अध्वर्युणा दत्तं सोमं “पिब” तेन सोमेन सम्यक् सोदरं पूरयेत्यर्थः

१६अ०४ख०२सू०१,२] उत्तरार्चिकः ।

१२५

“सत्यः” षवितथः “सः” प्रसिद्धः “महिमा” महत्वं “शवः” बलं
“यज्ञेषु” यागेषु “विप्रराज्ये” [राज्ञः कर्म राज्यम्] विप्राणां
स्तोत्राणां राज्ये स्तुत-शस्त्र-सङ्घे * “गृणे” स्तूयते ॥ २ ॥ १८

॥ श्यैतम् ॥ इमाउत्वापुह । वसा ३४ औहोवा ।

गायिरोवर्द्ध । तुयाममा२३४ । ओईहा । पावकवर्णाः ।

शूचा२३याः । विपा२ः । चा२३४यिताः । अभिस्तोमा

यिराश्नु । ऊम्मायि । पारता२३४ औहोवा ॥ (१) अ

भिस्तोमैरनु । पता३४ औहोवा । आभिस्तोमैः । अनु

पता२३४ । ओईहा । अयसद्वस्त्रम् । आर्षा२३यि

भायिः । सद्धारः । कार३४र्त्ताः । समुद्राद्वाश्पा ।

ऊम्मायि । प्रारथा२३४ औहोवा ॥ (२) समुद्राद्वाश्पा । प्र

था३४ औहोवा । सामुद्राद्वा । वपाप्रथा२३४यि । ओई

हा । सत्यः सोअस्य । माहा२३यिमा । गृणारयि । शा

* ‘विप्रराज्ये’—‘ब्राह्मणाध्यक्ष-भूमे राज्ये’—इति वि० ।

^५ २३४वाः । ^{१२} यज्ञेषुवायिप्राशरा । ^{२ २} ऊआयि । ^१ ^{१ ३} जारयार३

^{५२२} ४औहोवा । ^३ ^५ वार३४सू(३) ॥ १० * ॥ [१]

॥ नौधसम् ॥ ^१ आ२३४यि । ^{२ ५ ४२ ५ २} माउत्वापुह । ^{४ ५} वासा

^{२ १२} उ । ^{२ १ २ २} गिरोवर्द्धा । ^{१ २} तूश्यामाशमा । ^१ पार३वा । ^१ काव

^{२२} णाः । ^{१ २} गृच । ^१ यो । ^{२ ३} वायिपञ्चा२३४यिताः । ^५ ^१ आ२३भायि । ^२

^{१ २ २ १} स्तोमैरनो२३४वा । ^५ ^३ ^५ पार३४ता ॥ (१) ^१ आ२३४ । ^२ भिस्तो

^{५२२} मैनू । ^{४ ५} पाता । ^{२ १ २} अभिस्तोमायिः । ^{२ १ २} आ३नूषा ३ ता । ^२

^१ आ२३याम् । ^{१ २} साहसम् । ^{१ २} ऋषि । ^१ भायिः । ^{२ ३} साहस्का

^५ २३४र्त्ताः । ^१ ^२ सार३म् । ^{१ २ १} द्राइवपो२३४वा । ^५ ^३ ^५ प्रा२३४थे ॥ (२)

^१ सार३४म् । ^५ ^{४ ४} उद्रइवप । ^{२ १} प्राथायि । ^२ समुद्रायि । ^२ वा

^{१ २ २} श्वाप्राश्यायि । ^१ ^२ सार३त्याः । ^१ ^२ सोअस्य । ^{१ २} मद्दि । ^१ मा

^१गा^२र्ण^५यि^१शा^२र^२३^१४^२वाः । या^१२^२३^१ज्ञायि । पू^१वि^२प्र^१रो^२२^१३^२४^१
वा । जी^५र^३३^५ये^३(३) ॥ ५ * ॥ [२] १८

अथ यस्यायमिति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^१य^३स्य^२वि^३श्व^२आ^३र्यी^२दा^३सः^२शे^३व^२धि^३पा^२अ^३रिः ।

^३ति^१र^३श्चि^२दर्य^३रु^२श^३मे^२प^३वी^२र^३वि^२तु^३भ्ये^२त्सो^३अ^२ज्य^३ते^२र^३यिः ॥ १* ॥

“यस्य” यज्ञस्य “अयं” “विश्वः” सर्वो लोकः “आर्यः” प्रभु-
रपि “शेवधिपाः” निधि-पालकः [“विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम
गोपाय मा शेवधिष्टेऽहमस्मि”—इति (ऋ० वे० ०८, २, २२, ४) मन्त्रा-
न्तरे पठितत्वात्] “दासः” भृत्य इव “अरिः” भवति स यज्ञः
“अर्ये” स्वामिनि “रुशमे” नियन्तरि “पवीरवि” सरस्वत्याः
पितरि [“पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती”]—इत्युक्तम्]
“तिरश्चित्” तिरोभूतोऽपि “तुभ्येव” हे इन्द्र ! तुभ्यमेव “रयिः”
हविर्लक्षणं धनमुद्दिश्य “अज्यते” प्राप्तो भवति [अयमभिप्रायः
—विप्र-चत्वादिकः सर्वो लोकः बृहस्पतिः, सच राजसूयादि-रूपस्य
यज्ञस्य भृत्या वर्धते, स तादृशो यज्ञो मन्त्र-रूपायाः सरस्वत्याः

* क० गा० १ म० २ ख० ५ सा० ।

† ऋ० वे० १, ४, १८, ४ ।

‡ निरुक्त-देवतकाण्डेय विंशतमं खण्डं “पविः शस्यो भवतीत्यादिकं दृष्टव्यम् ।

पितृ-स्थानीये परमेश्वर-स्वरूपे गूढोऽपि सन् चेद्ब्रह्म ! त्वदर्थमेवं
हविर्दातुं प्रकटीभवति तथाविधस्तव महिमिति] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ १ १ ३ १ ३ १ १ ३ १ १
तुरण्यवीमधुमन्तङ्गुतश्चुतं विप्रासो अर्कमानृचुः ।

३ १ ३ १ १ ३ १ ३ १ १ ३ १ १
अस्मेरयिः पप्रथे वृष्णः शवोस्मेस्वानास इन्द्रवः ॥ २ ॥ १८

“तुरण्यवः” यागादि-कर्मसु त्वरण-शीलाः† “विप्रासः” मेधा-
विन ऋत्विजः “मधुमन्तं” मधु-चीराद्याहुति-युक्तम्, [‘एतमाज्यं’
द्योतते चरति यस्मिन्नाहुति-द्वारेणेति] “एतश्चुतम्‡”, “अर्कम्”
अर्चनीयमिन्द्रम् “आनृचुः” पूजयन्ति§ । किमर्थम्? इत्यु-
च्यते—“अस्मे” अस्माभ्यं “रयिः” हविर्लक्षणं धनं “पप्रथे”
प्रख्यातं भवतु । तथा “वृष्णः” वर्षण-शीलं सोम-निवन्धनं “शवः”
बलमपि प्रथताम् । तथा “अस्मे” अस्मासु “स्वानासः” सुवाताः
अभिषुताः “इन्द्रवः” सोमाः प्रख्याता भवन्तु । एवं फलं कामय-
मानाः ऋत्विजः इन्द्रं पूजयन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ १८

* ख० वे० ६, ४, १८, ५ ।

† ‘तुरण्यवः’—वेगवन्तः—इति वि० ।

‡ ‘एतश्चुतं’—एतमिच्छन्, उदकमिच्छ-सोमम्—इति वि० ।

§ ‘अर्कम्’—द्रोणकलशम्—इति वि० ।

§ ‘आनृचुः’—नीतवन्तः—इति वि० ।

१६ अ० ४ ख० ३ सू० १, २] उत्तरार्द्धिकः ।

१२६

५ ८ ९ ० ४ ५ ८ ४ ५ २२१ २२१
॥ कालेयम् ॥ यस्यायाश्चिन्वाच्य्याः । दासाः शेवा ।

२३२ २१ २३ २ १ ३४२ ५२
धिपाअरा२३यिः । तिरश्चिदा३ । ये२३४ । रुशमेपवी ।

२ २ १ ३ २ १ ५ ४
रा३वायि । तुभ्येत्सौ । वा३४३ओ३४वा । ज्यते५२

५ ८ ९ ० ४ ५ ८ ४ ५ २२२ २२१
यायिः ॥ (१) तुभ्येत्सो३अज्यतेरयायिः । तुभ्येत्सोआ ।

२३२ २१ २३ २ १ ३४
ज्यतेरया२३यिः । तुरण्यवा३ । मार३४ । धुमन्तङ्ग

५ २ २ १ ३ २ १ ५ ४
त । अ३रताम् । विप्रासओ । वा३४३ओ३४वा । कमा

५ ८ ९ ० ४ ५ ८ ४ ५ २२२ २२१
५नृचूः ॥ (२) विप्रासो३अकमानृचूः । विप्रासोआ ।

२३२ २१ २३ २ १ ३४
कमानृचूर३ः । अस्मेरया३यिः । पार३४ । प्रथेवृष्णि

५ २ २ १ ३ २ १ ५ ४
यम् । शा३वाः । अस्मेस्वानौ । वा३४३ओ३४वा ।

४ ४
सआपूयिन्दवाः । हो५ई । डा(३) ॥ ११ * ॥ [१] १८

* ऊ० गा० १९प्र० १अ० ११सा० ।

अथ गोमन्नइन्दो इति त्वचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
गोमन्नइन्दो अश्ववत्सुतः सुदक्षधनिव ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
शुचिञ्चवर्णमधिगोषुधारय ॥ १ * ॥

हे “सुदक्ष” हे सुबल ! हे “इन्दो” सोम ! “सुतः” अभि-
षुतस्त्वं “नः” अस्माकं “गोमत्” यज्ञ-साधन-गो-युक्तम् “अश्ववत्”
अश्वयुक्तं धनं “धनिव” धन्व [वर्ण-विकारोऽत्र] गमय [धवि-
र्गत्यर्थः (प०) भूवादिः] ततोऽहं “शुचि” पूतं दीप्यमानं “वर्ण”
रसं “च” “गोषु” गर्व्येषु क्षीरादिषु “अधि धारय” अधिमि-
श्रयामीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
सनो हरीणाम्यतइन्दो देवप्सरस्तमः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सखेव सख्ये नर्यास्तु चेभव ॥ २ † ॥

हे “हरीणाम्यते” अस्मदीयानां हरित-वर्णानां पशूनां
स्वामिन् ! हे “इन्दो” सोम ! “देव !” “प्सरस्तमः” अतिशयेन
दीप्त-रूपोपेतः “नर्यः” कर्म-नेत्रभ्य ऋत्विग्भ्यः दितः “सः” त्वं

* ऋ० षा० ६, २, ३, ८ (२भा० ११-पृ०) = ऋ० वे० ७, ५, ८, ४ ।

† ऋ० वे० ७, ५, ८, ५ ।

१३२

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
साक्षाद्इन्द्रोपरिबाधोऽपह्नयुम् ॥ ३ * ॥ २०

॥ अ॒ध॒म॒ ॥ गो॒म॒न्ना॒र॒यि॒न्दो॒ । अ॒श्व॒वो॒वा । सु॒तः

२ १२ १२ २ १
रयाउवा । शूधिया २ ॥ (१) मनोहरा २यिणाम् । पतो

* कृ० वे० ७, ५, ८, ६ ।

† 'अदेव'—देवानां भक्तो न भवति असायदेवः तस्मै अदेवम्—इति वि० ।

चा २३ यि । भवाउवा । शूधिया २ ॥ (२) सनेमिह २
 वम् । अस्मदोवा । आदेवक्काम् । चिदत्रिणाम् । सा
 क्का इन्दोपरिवाधोअ । पा २३ । दयाउवा । शूधिया
 २ । एर ३ चिया ३४३ । ओर ३४ पूई । डा (१) ॥ १४ * ॥ [१]

॥ चैतम् ॥ गोमन्नइन्दोअश्वावात् । सुतः सुदक्ष
 निवा । शुचिच्चवर्णमाश्रधायिगोर ३४ चायि । धूधार ३
 ४ औहोवा । ए ३ । रया २३४ ५ ॥ (१) सनेहरीणाम्पा
 तायि । इन्दोदेवप्सरस्तमाः । सखेवसख्येनाश्रायियो
 २३४ चायि । हूरचार ३४ औहोवा । ए ३ । भवा २३
 ४ ५ ॥ (२) सनेमितुवमास्मात् । आदेवक्कच्चिदत्रिणाम् ।
 साक्का इन्दोपरिवाधोर ३४ चायि । आरया २३४ औहो
 वा । ए ३ । दयूर ३४ ५ म (३) ॥ २ * ॥ [२]

१६ १ २ ४ ५ २ ३ ५
॥ पौष्कलम् ॥ गोमन्नाइन्दो । आश्वार३४वात् ।

२ १ २ १ २ ३ ५ २ १ २ १ ०
सुतःसुदा । क्षाधायार३४यिवा । शुचायिच्चवा । णमा

१ ३ २ २ १ ३ १ १ १ १ २ २ १ २ ५ २
२धार३४पुयिगो६५६ । पुधारयार३४५ ॥(१) सनोच्चा३री ।

२ ३ ५ २ १ २ २ १ २ ३ ५
णाम्पार३४तायि । इन्दोदेवा । पसारस्ता २ ३ ४ माः ।

२ १ ० ३ २ २ १ ३
सखायिवसा । खियारयिनार३४पुय्या६५६ः । रुचेभवा

१ १ १ १ २ १ २ १ ५ २ ३ ५ २ २ १ २ २
२३४५ ॥(२) सनेमी३तु । वामार३४स्मात् । आदेव

१ २ ५ २ २ १ ०
काम् । चायिद्वार३४यिणाम् । साङ्गाइन्दो । परा

३ २ १ ३ १ १ १ १ १
रयिवार३४५धा६५६ः । अपद्वयू२३४५म्(३) ॥६॥[३]२०

अथाञ्जत इति पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ २ २
अञ्जतेव्यञ्जतेसमञ्जतेक्रतुर्हिहन्तिमध्वाभ्यञ्जते ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सिन्धोरुच्छासिपतयन्तमुत्तण्

३ २ ३ २ ३ १ २
द्विरण्यपावाःपशुमप्सुगृभ्णते ॥ १ ॥

● क० गा० १८प्र० १अ० ६सा० ।

† क० आ० ६, २, २, ११ (२भा० १८७प०) = ऋ० वे० ७, ३, २०, ३ ।

सोऽयमृत्विजः “अञ्जते” गोमिः, तथा “व्यञ्जते” विविध-
मञ्जन्ति, “समञ्जते” सम्यगञ्जन्ति [स्तुत्यर्थत्वादपुनरुक्तिः] ।
तथा “क्रतुं” बल-कर्त्तारं “रिहन्ति” लिहन्त्यास्वादयन्ति देवाः ।
तथा पुनः “मध्वा” मधुना गव्येन “अभ्यञ्जते” तमेव सोमं
“सिन्धोः” उदकस्य रसस्याधारभूते “उच्छासे” उच्छ्रिते देशे
“पतयन्तं” गच्छन्तं [पत्लगतौ (भा० प०)—इत्यस्मात् स्वार्थिके
णिवि वृद्धाभावश्चान्दसः] “उक्षणं” सेक्तारं “हिरण्यपावाः”
हिरण्येन पुनस्तः “पशु” द्रष्टारं [“पशुः पश्यतेः”—इति
(निर० नै० ३, १६) यास्केनोक्तत्वात्] “अप्सु” वसतीवरौषु
“गृभ्णते” गृह्णन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ १ २   ३ १ २   २ ४
विपश्चितेपवमानायगायतमह्वीनधारात्यन्धोअर्षति ।

२ ३ २ ३ १   २ २   ३ २ ३
अहिर्नजूर्णामतिसर्पतित्वच

२ ३ १ २ २ २   ३ २ ३ १ २
मत्योनक्रीडन्नसरद्वाहिरिः ॥ २ * ॥

“विपश्चिते” मेधाविने “पवमानाय” पूयमानाय “गायत”
स्तुतिं कुरुत । सच “विपश्चित्” सोमः “मह्वी न धारा” महती
वर्ष-धारेव “अन्धः” अन्नं रसालकम् “अभ्यर्षति” “अहिर्न”

* ऋ० वे० ७, ३, २०, ४ ।

† ‘विपश्चिते—विश्वराट्’—इति वि० ।

अहिरिव “जूर्ण” जीर्णं त्वचम् “अति सर्पति” अतिमुञ्चति
धारा दशापवित्रात् अभिषवादि-कर्मणा त्वचं विमुञ्चतीत्यर्थः ।
“अत्यः न” अस्व इव “क्रीडन्” क्रीडमानः “असरत्” सरति
द्रोण-कलशं गच्छति । “वृषा” वर्षकः कामानां “हरिः” हरित-
वर्णो रसः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^{३ १२ १२ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २}
अग्नेगोराजाप्यस्तविध्यतेविमानोअङ्गाम्भुवनेध्वर्षितः ।

^{१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
हरिघृतसुःसुहृशीकोअणवो

^{३ १ २ ३ २ ३ २ २}
ज्योतीरयःपवतेरायओक्थः ॥ ३ * ॥ २१

“अग्नेगः” अग्ने गन्ताः “राजा” राजमानः “आप्यः”
सुसंस्कृतः सोमः “तविध्यते” स्तूयते यः “अङ्गा” दिनानां
“विमानः” निर्माता चन्द्रकला-ङ्गास-वृद्धाधीनत्वादहव्यवहारस्य
निर्माता “भुवनेषु” उदकेषु वसतीवरी-सम्बन्धिषु “अर्षितः”
स्थापितः सः “राजा” “नविध्यते” । किञ्च “हरिः” हरित-वर्णः
“घृतसुः” प्रसृतोदकः “सुहृशीकः” शोभन-दर्शनः “अणवः”

* सू० वे० ७, ३, २०, ५ ।

† ‘अग्नेगः—अग्ने देवानां गच्छति’—इति वि० ।

उदकवान् [अर्णइत्युदकं नाम (निघ० १,१२,१) ["ज्योतीरथः"
ज्योतिर्भय-रथः "रायः" धनस्य प्रापयिता "ओक्वः"] ["ओकइति
निवास-नाम" (निरु० नै० ३, ३) तस्य हितः ॥ ३ ॥ २१

१ १ १
॥ कावम् ॥ अञ्जोवा । तायिवियञ्जतायि । सम

१ १ १ १
ञ्जतायि । क्रतु० रिहन्तिमधुवा । भियञ्जाता० रयि ।

१ १ १ १ १ १ १ १ ४
सिन्धोरुक्कासेपतया । तमुक्षाणार३म् । ह्ययिरा३ण्या

४ १ १ १ १ १ ४
पा । वाःपशुमार३ । शुगा३भूर्णा३पूता३पु३यि ॥ (१)

१ १ १ १ १ १ १ १
विपोवा । चितेपवमाना । यगायाता० र । महीनधा

१ १ १ १ १ १ १ १
राअतिया । धोअर्षाता० रयि । अहिर्नजूर्णामतिसा ।

१ १ १ १ ४ ४ १ १ १ १
पतित्वाचार३म् । आत्यो३नाक्री । उन्नसारार३त् । वार्षा

४ १ १ १ १ १ १ १
३क्षा३पूरा३पु३यिः ॥ (२) अग्रोवा । गोराराजाअपियाः ।

१ १ १ १ १ १ १ १
तविध्याता० रयि । विमानोअक्लाभुवनायि । पुवर्थायिता

१ १ १ १ १ १ १ १
२ः । हरिषृ० तःसुःसुदृशायि । कोअर्णावा० र३ः । ज्यो

१६अ० ४ख० ५सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

१३७

^२तौ ^{४५}३ राथाः । ^{२१}पवतायिरा २३ । ^{११}याओ ^४३ का ५ या

ई५६ः(३) ॥ १०* ॥ [१] २१

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य षोडशस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थावतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमः प्रपाठकः* ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

—000@000—

* ज० मा० १२प्र० १ख० १७पा० ।

† 'इति सप्तमः प्रपाठकः'—इति वि० मूलादि-सर्व-सम्मतम् ।

(१८)

यस्य निष्पत्तितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १७ ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायआरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे स्वर्णे—

विष्णोभिरग्निर्इत्येतत् त्वत्तं प्रथमं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २ १ २
विष्णोभिरग्ने अग्निभिरिमं यज्ञमिदं वचः ।

१ २
चनोधाः सहसो यज्ञो ॥ १ * ॥

हे “सहसो यज्ञो” बलस्य पुत्र ! देवतारूप ! “अग्ने !”
“विष्णोभिः” अग्निभिः सर्वैराहवनीयादिभिर्युक्तः त्वम् “इयम्”
अस्मदीयं “यज्ञम्” “इदम्” अस्मदीयं “वचः” स्तोमश्च सेवमानः
“चनः” अन्नं “धाः” अस्मभ्यं धेहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यच्चिद्भिः शश्वता तनादेवं देवं यजामहे ।

१ २ १ २   ३ २
त्वेद्भूयते हविः ॥ २ † ॥

“देवं देवम्” अन्यमन्यं वरुणेन्द्रादिरूपं नामाविधं देवता-
विषयं “यजामहे” तत्रापि तत् “हविः” सर्वं “त्वे इत्” त्वयैव*
ह्यते अन्य-देवतान्तर-विशेषोऽपि त्वदीयैव सेवेत्यर्थः । [तना—
तनु विस्तारे (तना० प०), “क्विप् च (३, २, ७६)”—इति
क्विप्, यद्वा पचाद्यच्, “सुपां सुलुगिति (७, १, ३६) तृतीयाया
आकारः । देवंदेवं—“नित्यवीक्षयोः (८, १, ४)”—इति
हिर्भावः, “तस्य परमास्त्रेडितम् (८, १, २)”—इति उत्तरस्या-
स्त्रेडितसञ्ज्ञायाम् “अनुदात्तच्च (८, १, ३)”—इति सर्वानु-
दात्तत्वम् । यजामहे—“निपातैर्यद्-यदि-हन्त (८, १, ३०)”—
इति निघात-प्रतिषेधः । त्वे—युष्मच्छब्दात्मसम्येकवचनस्य
“सुपां सुलुगिति (७, १, ३६) श्रे-आदेशः, “त्वमाविकवचने
(७, २, ६७)”—इति मपर्यन्तस्य त्वादेशः, शेषलोपे “अतो गुणे
(६, १, ६७)”—इति परपूर्वत्वम्, “श्रे (१, १, १३)”—इति
प्रगृह्य-सञ्ज्ञायां “भूत-प्रगृह्या अचि (६, १, १२५)”—इति
प्रकृतिभावः । ह्यते—“अकृत्तार्वधातुकयोः (७, ४, २५)”—
इति दीर्घः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१ १ ३ २ ११ १ १११ २२
प्रियोनोअस्तुविश्वपतिर्हीतामन्द्रोवरेण्यः ।

३ १ ३ १ १ ३ १
प्रियाःस्वययोवयम् ॥ ३ १ ॥ १

● ‘त्वे इत्—त्वे त्वात् । इत् इति परपूरणः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, १, २१, १ ।

“विश्वपतिः” विश्वां प्रजानां पालकः [“पत्यावैश्वर्यं (६, २, १८)”—इति पूर्वपद-प्रकृतिसूत्रे प्राप्ते “परादिष्कन्दसि बहुलम् (६, २, १८८)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] “होता” होम-निष्पादकः “मन्द्रः” छष्टः* “वरण्यः” वरणीयः [वृज एण्यः (उ० ३, ८८) वृषादित्वादाद्युदात्तत्वम्] एवं विशिष्टोऽग्निः “नः” अस्माकं “प्रियः” “अस्तु” भवतु । “वधम्” अपि “स्मृतयः” शोभनाग्नि-युक्ताः [बहुव्रीहौ “नञ् सुभ्याम् (६, २, १७२)”—इति उत्तरपदान्तोदात्तत्वम्] एवम्भूतः अतस्तव प्रिया भूयास्माः इति शेषः ॥ ३ ॥ १

अथेन्द्रं वदति त्वचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रं वो विश्वतस्परिह्वामहे जनेभ्यः ।

३ १ २ ३ १ २
अस्माकमस्तु केवलः ॥ १ ॥

हे ऋत्विग्यजमानाः “विश्वतः” सर्वेभ्यः जनेभ्यः “परि” उपरि अवस्थितः “इन्द्र” “वः” युष्मदर्थं ‡ “ह्वामहे” आह्वयामः । अतः स इन्द्रः “अस्माकं” “केवलः” साधारणः “अस्तु” इतरेभ्योऽप्यधिकमनुग्रहमस्मासु करोत्वित्यर्थः [इन्द्रं—रन् प्रत्ययान्तः (उ० २, २८), निष्वादाद्युदात्तः (६, १, १८७) ॥ १ ॥

* ‘मन्द्रः—दीप्तः’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, १, १४, ५ ।

‡ ‘वः—वज्रवचनसिद्धमेकवचनस्य आत्मे द्रव्यम्, इन्द्रं त्वाम्’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

११ १११११ १२ १११
सनोवृषन्नमुच्चरत्सनादावन्नपावृधि ।

१ १ १ १ १
अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ॥ २ * ॥

हे “सनादावन्” अस्मदभीष्ट-फलानां सर्वेषां सच्च प्रदातः !
[“आतो मनिन् कनिव्वनिपय (३, १, ७४)”—इति वनिप्,
“आमन्वितस्य च (६, १, १६८)”—इत्याद्युदात्तत्वम्, पादा-
दित्वाच्च निघातः (८, १, १६)] अतः कारणात् व्रीह्यादि-
निष्पत्यर्थं हे “वृषन्” वृष्टि-प्रदेन्द्र ! [आमन्वित-निघातः
(८, १, १६)] “नः” अस्मदर्थम् “अमु” “दृश्यमानं “चरु”
मेवं [चरतीति चरुः† “भृ-मृशीत्यादिना (उ० १, ७) उ-प्रत्ययः,
प्रत्यय-स्वरेणान्तोदात्तः] “पापावृधि” उच्चाटय [वृष्वरणे
(स्वा० उ०), लोटः सिप्, तस्य “सेह्वपिच (३, ४, ८७)”—
इति हि, “स्वादिभ्यः श्रुः (१, १, ७३)”, तस्य “बहुलच्छ-
न्दसि (३, ४, ७३)”—इति लुक् “श्रु-श्रुण् पृ-क्त-वृभ्यश्छन्दसि
(६, ४, १०२)”—इति हेर्जिरादेशः, तस्य छित्त्वात् पूर्वस्य
गुणाभावः, निघातय, उच्चाटयेत्यर्थः] तथैव “अस्मभ्यम्” अस्मच्छ-
ब्दात् “भ्यसोभ्यम् (७, १, ३०)”—इति भ्यमादेशः, “शेषे-
(७, २, ६०)”—इति तदो लोपः, “बहुवचने भ्रूयेत् (७, ३, १०३)”—
इत्येवं न भवति “अङ्गवृत्तः पुनर्वृत्तावविधिर्नैष्टितस्य”—

* ऋ० वे० १, १, १४, १ ।

† “चरुमन्त्रो भवति चरतेर्वा समुच्चरन्त्यस्मादापः”—इति निरु० नै० ६, ११ ।

इत्युक्तम् । प्रातिपदिक-स्वरेण स्मेत्यकारउदात्तः । “भ्यसोऽभ्यम् (७, १, १०)” — इत्यभ्यमादेश-पक्षे “शेषे लोपः (७, २, ८०)” — इति मपर्यन्त-शेषस्यादशब्दस्य लोपः, तदा उदात्त-निवृत्तिस्वरेण अभ्यमआदेरकारस्य उदात्तत्वम्] अस्मादर्थम् “अप्रतिष्कृतः” प्रतिशब्द-रहितः केनचिदप्रतिशब्दितः [कुङ् शब्दे (स्वा० आ०) “निष्ठा (३, २, १०२)” — इति कर्मणि क्त-प्रत्ययः, प्रतेः प्राक् प्रयोगः, पारस्करादेराकृतिगणत्वात् (६, १, १५७) सुडागमः, सुषामादेराकृतिगणत्वात् (८, ३, ८८) षत्वम्, नञ्-समासे अत्यय-पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, २), यद्यदस्माभिर्याच्यते तत्र सवच नेति प्रतिशब्दं नोच्चारयति अतोऽस्माद्विषये कदाचिदप्यस्त्वलिताः । एतदेवाभिप्रेत्य यास्कआह — “अप्रतिष्कृतो अप्रतिस्त्वलितो वा (निरु० नै० ६, १६)” — इति] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
वृषायूषेववसगः कृष्टौरियर्त्योजसा ।

१ २ ३ ४ ५
ईशानोऽप्रतिष्कृतः ॥ ३ * ॥ २

“वृषा” कामानां वर्धिता इन्द्रः “ओजसा” स्वकीयेन बल-
नानुगृहीतुं “कृष्टीः” मनुष्यान्† “इयर्ति” प्राप्नोति‡ ।
कौटुशइन्द्रः ? “ईशानः” समर्थः “अप्रतिष्कृतः” प्रतिशब्द-

* अ० वे० १, १, १४, १ ।

† ‘कृष्टिः’ — कारयिता द्विजः — इति वि० ।

‡ ‘इयर्ति’ — आगच्छति — इति वि० ।

रक्षितः याच्यमानं न परिहरतीत्यर्थः । इन्द्रस्य दृष्टान्तः—
 “वंसगः” वननीय गतिर्वंसभः “यूथेष” गो-यूथानि यथा
 प्राप्नोति तद्वत् [यूथाइव—युवन्ति मिश्रीभवन्तीति यूथानि,
 यु मिश्रणामिश्रणयोः (अदा० प०), “तिथ-पृष्ठ-गूथ-यूथ-प्रोथाः
 (उ०२, १२)”—इति छ-प्रत्ययान्तो निपातितः, निपातनाद्दीर्घ-
 त्वम्, प्रत्ययस्वरेण अकारउदात्तः (३, १, ३), “श्रेष्ठन्दसि
 बहुलम् (६, १, ७०)”—इति श्रे-लुक्, “इवेन विभक्त्यलीपः पूर्वपद-
 प्रकृतिस्वरत्वं च वक्तव्यम् (२, ४, ७१वा०)”—इति समासेऽपि स
 एव स्वरः ॥ ३ ॥ २

त्वन्नश्चित्रइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

त्वन्नश्चित्रजत्यावसोराधांसिचोदय ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

अस्यरायस्त्वमग्रेरथीरसिविदागाधन्तु चेतुनः ॥ १ * ॥

हे “वसो” वासकाम्ने ! “चित्रः” दर्शनीयस्त्वम् “जत्या”
 रक्षया सह “राधांसि” धनानि “नः” अस्मभ्यं “चोदय” प्रेरय
 “अस्य” लोके परिदृश्यमानस्य “रायः” धनस्य त्वं “रथीः अग्नि”
 रंहिता नेता भवसि अतः कारणात् अस्मभ्यं धनानि प्रेरयेत्यर्थः ।
 अपिच “नः” अस्माकं “तुचे” [अपत्य-नामैतत् निघ० २, २, १)
 अपत्याय अपतन-हेतुभूताय पुत्रादये “गाध” प्रतिष्ठां “तु” क्षिप्रं
 “विदाः” लभ्य ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १२ १२ ३ ३ ३ १२ १२ ३ १ २

पर्षितोकन्तनयमर्हभिष्टमदव्यैरप्रयुत्वभिः ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अग्ने ह्येडाँसिदैव्यायुयोधिनो देवानिह्वराँसिच ॥ २ * ॥ ३

हे “अग्ने !” त्वम् अदव्यैः केनाप्यहंसितैः “अप्रयुत्वभिः”
अपृथग्भूतैः [यौतिरच पृथग्भावायैः] संहितैः “पर्वभिः”†
पालन-साधनैः “तोकं” पुत्रं “तनयं” पौत्रं च “पर्षि” पालय
“दैव्या” देव-सम्बन्धीनि च “ह्येडाँसि” क्रोधान् “नः” अस्मत्तः
“युयोधि” पृथक् कुरु ॥ २ ॥ ३

१ २ ३ १ २

॥ वारवन्तीयम् ॥ तुवन्नस्या औहोवायि । चाऊता २३४

या । वसोराधाँसिचोदायो २३४ चायि । अस्यरायस्त्व

मग्नेरथीरा ३४ औहोवा । इहारा २३४ चायि । उज्जवा २३४

सायि । विदागा । धान्तुचेत् ३४ । औहोवा । इहा

२३४ चायि । औहो ३१२३४ । नाः । एहियाह्वा ॥ (१)

* ऋ० वे० ३, ८, १, ५ ।

† ‘पर्वभिः’—शान्दसी रेफलोपः सतीयावज्जनचनहोदं पर्वभिः—इति वि० ।

१७अ०१ख०३सू०१,२,३]उत्तरार्चिकः ।

१४५

विदागाधाऔहोहायि । तूचायितूर३४नाः । विदागाध
नुचेतूनोर ३४हायि । पर्षितोकन्तनयम्यर्तुभिष्टू ३४ ।
औहोवा । पर्षायितार३४हा । कन्तन्नयंयर्तुभिष्टू ३४ ।
औहोवा । इह्वार३४हायि । उज्जवार३४वाम् । अद
व्यैः । आप्रयुत्वार३४ । औहोवा । इह्वार २ ३ ४ हायि ।
औहो३१२३४ । भोः । एहियाह्वार ॥ (२) अदव्यैराऔ
होहायि । प्रायुत्वार३४भामि । अदव्यैरप्रयुत्वाभोर३४
हायि । अग्नेहेडासिदैव्यायुयोधा३४ । औहोवा । अ
ग्नयिह्वार३४यिहायि । डासिदैव्यायुयोधा ३४ । औ
होवा । इह्वार३४हायि । उज्जवार३४नाः । अदेवा ।
नायिह्वार३४सा३४ । औहोवा । इह्वार३४हायि । औ
हो३१२३४ । चा । एहियाह्वार । हो५ई । डा(३) ॥ ६* ॥ [१]३

* ज० गा० १२प्र० २अ० ६सा० ।

अथ किमित्तदिति लृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११ १२ ३२ ३२ ३
किमित्तेविष्णोपरिचक्षिनाम*

११ २२ ३१ २ ३ १ २
प्रयद्ववक्षेऽशिपिविष्टोऽस्मि ।

११ २२ ३१ २ २ ३ २७
मावर्पोऽस्मदपगूह एत

३ १ २ ३ २ ३ १ २
यदन्यरूपः समिथेवभूय ॥ १ १ ॥

[पुरा खलु विष्णुः स्वरूपं परित्यज्य कृत्रिमं रूपान्तरं धार-
यन् सङ्ग्रामे वसिष्ठस्य साहाय्यं वकार । तं जानन् ऋषिः अनया
प्रत्याचष्टे । अत्र निरुक्तम्—“शिपिविष्टो विष्णुरिति विष्णोर्दे-
नामनी भवतः । कुत्सितार्थीयं पूर्वं भवतीत्यौपमन्यवः । * * * ॥
किन्ते विष्णोऽप्रख्यातमेतद् भवत्यप्रख्यापनीयं यन्नः प्रब्रूषे शिप-
इव निर्वेष्टितोऽस्मीत्यप्रतिपन्नरश्मिरपि वा प्रशंसा-नामैवाभि-
प्रेतं स्यात् । किन्ते विष्णोः प्रख्यातमेतद् भवति प्रख्यापनीयं यदुत
प्रब्रूषे शिपिविष्टोऽस्मीति प्रतिपन्न-रश्मिः शिपयोऽत्र रश्मय
उच्यन्ते तैराविष्टो भवति । मावर्पोऽस्मदपगूह एतत् । वर्प इति
रूपं नाम वृणीतीति सतः । यदन्यरूपः समिथे सङ्ग्रामे भवसि

* “परिचक्ष्यभूत्”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ५, ६, १५, ६ ।

संयत-रश्मिः (निरु० नै० ५, ८)”—इति] तत्र कुक्षितार्थ-
 पक्षे योजना—हे “विष्णो !” “ते” तव तत् “नाम” “किं”
 “परिचक्षि” प्रख्याप्यं भवतीति शेषः [किं शब्दः क्षेपे । अप्रख्याप्य-
 मेव तद्भवति] “यत्” नामास्मभ्यं “प्र ववक्षे” प्रब्रूषे “शिपि-
 विष्टो अस्मि”—इति [अन्तर्णीतोपमानमेतत् । शेष इव निर्वे-
 दितः तेजसा अत्राच्छादितो भवामीति अश्लीलार्थ-वादिनीदं
 नाम न प्रशस्तमित्यर्थः । यद्वा, परिपूर्वीं चक्षिर्वर्जनार्थः तन्नाम
 किं चक्षि परिचक्ष्यं परिवर्जनीयं परित्याज्यं विरुद्धार्थ-प्रति-
 पादकत्वात् स्वतएव परित्यक्तं हि तत् । शिष्टं समानं पूर्वेण] ।
 अन्यम् उक्त-रूप-विलक्षणं यद् वैष्णवं रूपमस्ति “एतद्”
 “वर्षः” रूपम् “अस्मात्” अस्माकं “मा अप गूहः” अवगूढं संवृतं
 मा कुरु [गूह संवरणे (म्वा० उ०)] अपितु तदेव रूपं प्रकट-
 यति । वैष्णवस्य रूपस्य गूहने का प्रशक्तिरिति चेत्—“यद्” यस्मात्
 त्वम् “अन्यरूप इत्” रूपान्तरमेव धारयन् “समिधे” सङ्ग्रामे
 “बभूथ” अस्माकं सहायो भवसि तस्मात् त्वयेदं गूहनं न
 कार्यमिति ॥ प्रशंसा-पक्षे तु—हे विष्णो ! “ते” तव तत् “नाम”
 “किं” “परिचक्षि” प्रख्यातं भवति ? न प्रख्यापनीयं स्वतएव
 प्रख्यातम्, अप्रख्यातम् प्रख्यापनीयम् । किं तन्नाम ? “शिपिविष्टो
 अस्मि” आविष्टोऽस्मीति यन्नाम “प्रब्रूषे” । यत एवं प्रख्यातरूप-
 स्वमतोऽस्माद् कामनाद् वैष्णवं रूपं संवृत्तं मा कार्षीः । इदानीं
 गूढरूपोऽपि “यद्” यस्मात् त्वं गूढोऽपि ज्ञायसएवेति व्यर्थमेव
 तस्य रूपस्य गूहनं “समिधे” सङ्ग्रामे “अन्यरूपः” क्षत्रिम-रूपाद्
 यदन्यद् वैष्णवं रूपं श्रौयादि-लक्षणं तादृग्रूप एव “बभूथ” भवति ।

तस्मात् त्वं गूढोऽपि ज्ञायस एवेति व्यर्थमेव तस्य रूपस्य गूह-
नम् । अतो बहु-तेजस्कं यद्वैष्णवं रूपं तदेवास्माकं प्रदर्शयेति
तात्पर्यार्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
प्रतत्ते अद्य शिपिविष्ट हव्यमर्यः

२ ३ १ २ ३ २
शंसामिव युनानि विद्वान् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३
तन्वा गृणामि तव समतव्यान्

१ २ ३ १ २ ३ १ २
क्षयन्तमस्य रजसः पराके ॥ २ * ॥

हे “शिपिविष्ट” रश्मिभिराविष्ट ! विष्णो ! “ते” तव “तत्”
प्रसिद्धं विष्णुरिति प्रख्यातं नाम “अर्यः” स्वामी स्तुतीनां
हविषां वा तथा “वयुनानि” ज्ञातव्यान्वर्थजातानि† “विद्वान्”
जानन् यच्च “हव्यम्” आह्वान-योग्यं नाम अहम् “अद्य” इदानीं
प्रशंसामि प्रकर्षेण स्तौमि । “तवसं” प्रवृद्धं‡ तं “त्वा”
त्वां विष्णुम् “अतव्यान्” अतवोयान्॥ अवृद्धतरोऽहं “गृणामि”
स्तौमि । कीदृशम् ? “अस्य” “रजसः” लोकस्य “पराके” दूर-
देशे क्षयन्तं निवसन्तम् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ५, ६, २५, ५ ।

† वयुनानि—आमाति—इति वि० ।

‡ तवसं—बलवन्तम्—इति वि० ।

॥ अतव्यान्—यः स्यापथितुं न शक्यते सोऽतवः—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ २   २ २   ३
वषट्तेविष्णवासआकृणोमि

१ २   ३ २
तन्मेजुषस्त्रिपिविष्टहव्यम् ।

१ २   ३ १ ३   १ २
वर्द्धन्तु त्वासुष्टुतयोगिरोमे

३ १ २   ३ २ ३   १ २
यूयम्पातस्त्रिभिःसदानः ॥ ३ * ॥ ४

हे “विष्णो !” “ते” तुभ्यं “आसः” आस्यात् “आ” अभि-
मुखं “वषट् कृणोमि” वषट्कारेण हविर्याचयामि । हे शिपि-
विष्ट” शिपयो रश्मयस्तैराविष्ट ! विष्णो ! “तत्” वषट्कृतं
“मे” मदीयं “हव्यं” हविः। “जुषस्त्रि” सेवस्त्रि । “सुष्टुतयः”
शोभन-स्तुत्यात्मिकाः “गिरः” वाचय “त्वा” त्वां “वर्द्धन्तु” वर्द्ध-
यन्तु । हे विष्णो “यूयं” [बहुवचनं पूजार्थम् । यद्वा,] भव-
दादयो देवाः सर्वे “स्त्रिभिः” अविनाशिभिः “नः” अस्मान्
“सदा” सर्वदा “पात” रक्षत ॥ ३ ॥ ४

५   ३ २   ४ २   १
॥ गौरीवितम् ॥ किमित् । तेवाश्रयि । णोपरिचा ।

१ २   २   २   १ २   २ २
क्षिनामप्रयद्वक्षेत्रिपिविष्टोअस्माश्रयि । मावर्पाआ ३ १

* ऋ० वे० ५, ६, २४, ७।

† ‘हव्यं’ - चक्रपुरोडाशादि लक्षणम् - इति वि० ।

^४ ^२ ^१ ^२ ^{४२}
 २३ । स्मदपगूहणतद्याप्रदन्त्या । रूपःसमा३१२३यि । ये
^५ ^४ ^५ ^५ ^{३२ २} ^४
 बोवा । भूप्रयोद्हायि ॥ (१) प्रतत् । तेआ३ । द्यग्रि
^५ ^१ ^२ ^२
 पिवायि । ष्टहव्यमर्थ्यःशःसामिवयुनानिऽविद्वा २ ३ न् ।
^२ ^२ ^४ ^२ ^१
 तान्वागृणा३१२३ । भितवसमतव्यान्लापयन्ताम् । आ
^२ ^४ ^५ ^४ ^५
 स्यरजा ३ १ २ ३ । सःपोवा । रा ५ कोद्हायि ॥ (२)
^५ ^{३२ २} ^{४ २ ५} ^{१ २} ^२
 वप्रट् । तेवा३यि । षवासआ । कृणोमितन्मेषस्र
^१ ^१ ^२ ^२
 शिपिविष्टहव्या२३म् । वार्द्धन्तुत्वा३१२३ । सुष्टुतयोगि
^{२ २} ^१ ^२ ^४ ^२ ^४
 रोमेयूप्रयम्पा । तासुवस्ता३१२३यि । भिःसोवा । दा५
^५
 नोद्हायि(३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य सप्तदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २१ प्र० ३ च० ६ सा० ।

† 'उक्तो वाजपेयः'—इति वि० ।

अथ द्वितीय-खण्डे*—

वायोऽशुक्रोऽयामीति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
वायोऽशुक्रोऽयामीतेमध्वोऽग्रन्दिविष्टिषु ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आयाहिसोमपीतयेस्पाहोदेवनियुत्वता ॥ १ ॥

हे “वायो !” तुभ्यं “शुक्रः” दीप्तोऽहं “मध्वः” मधुरं सोम-
रसं [कर्मणि-षष्ठी (२, ३, ६५)] “अग्रम्” इतरेभ्यः पूर्वम्
“अयामि” प्रापयामि [अयतिरन्तर्भावित-ण्यर्थः] । किमर्थम् ?
“दिविष्टिषु” दिवो द्युलोकस्थेष्वणेषु सक्तु हे “देव” वायो !
“स्पाहः” स्पृहणीयस्त्व “नियुत्वता” नियुद्वायोः प्रतिनियतो-
ऽश्वः, तेन साधनेन “आयाहि” “सोमपीतये” सोमपानाय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रश्चवायवेषांसोमानाम्यीतिमर्दयः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
युवाह्यन्तीन्द्वोनिम्नमापोनसाध्नयक ॥ २ ॥

* ‘इदानीं’ राजसूयउच्यते—इति वि० ।

† ऋ० वे० ३, ७, ११, १ ।

‡ ‘शुक्रः’ सोमउच्यते—इति वि० ।

¶ ‘अग्रम्’—प्रधानभूतम्—इति वि० ।

§ ‘नियुतो वायोः’—इति निघण्टुवश्वनामसु (१, १५, १०) पाठादिति भावः ।

॥ ऋ० वे० ३, ७, १३, १ ।

हे “वायो” त्वम् “इन्द्रश्च” “एषां” गृहीतानां सोमानां
 “पीति” पानम् “अर्हयः” । “युवां” “इन्द्रवः” वाप्युदकाः
 सोमाः “यन्ति” प्राप्नुवन्ति “निम्न” स्वात-प्रदेशम् “आपः न
 सध्रक्” उदकानि यथा सहैव गच्छन्ति तद्वत् सर्वे सोमा युवां
 “यन्ति हि” ॥ ३ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वायविन्द्रश्चशुष्मिणासरथश्शवसस्पती ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

नियुत्वन्तानजतयआयात्सोमपीतये ॥ ३ * ॥ ५

हे “वायो !” त्वम् “इन्द्रश्च” “शवसः” बलस्य “पती”
 पालयितारौ अतएव “शुष्मिणा” बलवन्तौ “नियुत्वता” नियुत्-
 सज्ज्ञाश्ववन्तौ युवां “सरथ” समानमेव रथमारुह्येति शेषः ।
 “नः” अस्माकम् “जतये” रचणाय “सोमपीतये” सोम-पानाय
 च “आयातम्” आगच्छन्तं [यद्वा, सरथमधितिष्ठन्तमारुह्य
 चायातमिति वाक्य-द्वयम्] ॥ ३ ॥ ५

अधक्षपेति लक्षात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अधक्षपापरिष्कृतोवाजा अभिप्रगाहसे ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

यदीविवस्वतोधियोहरिर्हिन्वन्तियातवे ॥ १ † ॥

“क्षपा” [“सुपां सु-लुगिति (७, १, ३६) पञ्चम्या आकारः]
 क्षपाया रात्रेः “अथ” अनन्तरं प्रातःकाले “परिष्कृतः” [भूष-
 णार्थे “सम्पर्युपेभ्यः (६, १, १३७)”—इति करोतिः सुडागमः]
 अङ्गिरलङ्कृतः [यद्वा, क्षपयित्वां सेनायामलङ्कृतः] सन् हे सोम !
 त्वं “वाजान्” अन्नानि वलानि च “अभि” लक्ष्य “प्र गाहसे”
 प्रगच्छसि । “विवस्वतः” परिचरणवतः यजमानस्य* “धियः”
 कर्म-साधन-भूता अङ्गुलयः “हरिं” हरितवर्णं त्वामंशुं
 “यातवे” पात्राण्यभिगमनाय “यदि” “हिन्वन्ति” प्रेरयन्ति
 तर्हि सवनानि गच्छसीति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३२३ १२३ १२
 तमस्यमर्ज्यामसिमदोयइन्द्रपातमः ।

१२ २२३ १ १३२ ३२ ३१ २३१ २
 यङ्गावआसभिर्द्धुःपुरानूनच्चसुरयः ॥ २ ॥

“अस्य” सोमस्य “तं” रसं “मर्ज्यामसि” मर्जयामः शोध-
 यामः अलङ्कृमो वा “यः” “मदः” मदकरः रसः “इन्द्रपातमः”
 इन्द्रेणात्यन्तं पीतो भवति । किञ्च “गावः” गन्तारः “सुरयः”
 स्तोतारः “पुरा च” “नून” इदानीं च “यं” सोम-रसम् “आ-
 सभिः” आस्यैः “द्धुः” धारयन्ति च पिबन्तीति यावत् [यद्वा,
 ‘गावः’ धेनवः ‘यं’ सोमं दृणादिष्ववस्थितम् ‘आसद्भिः’ आस्यैः
 ‘द्धुः’ धारयन्ति दृणरूपेण भक्षयन्ति ॥ २ ॥

* ‘विवस्वतः—आदित्यस्य’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ४, २४, ३ ।

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३ १ २ ३ २ ३ क २२

तङ्गाथयापुराण्यापुनानमभ्यनूषत ।

३ १ २ ३ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ २

उतोऽप्यन्तधीतयो देवानान्नामविभ्रतीः ॥ ३ * ॥ ६

“पुनानं” पूयमानं सोमं “पुराण्या” पुराकृतया “गाथया”
स्तुत्या “अभि अभ्यनूषत” स्तोतारोऽभिष्टुवन्ति [नु स्तवने (अदा०
प०), लुङि रूपम्] । “उतो” अपिच “नाम” कर्मार्थं नमनं
“विभ्रतीः” विभ्राणाः “धीतयः” अङ्गुलयः “देवानां” सोम-
रूप-हविः प्रदानाय “अप्यन्त” कल्पयन्ति समर्था भवन्ति ॥ ३ ॥ ६

अश्वन्नत्वेति तृचाम्बकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ २ ३ २ १ ३ १ २ ३ १ २ २ २

अश्वन्नत्वावारवन्तंवन्दध्याअग्निन्नमोभिः ।

३ १ २ ३ १ २

सम्माजन्तमध्वराणाम् ॥ १ † ॥

“अध्वराणां” यज्ञानां “सम्माजन्तं” सम्माट्-स्वरूपं स्वाभिनम्
“अग्निं” “नमोभिः” स्तुतिभिर्हविर्भिर्वा “वन्दध्वै” वन्दितुं प्रवृत्ता
इति शेषः । अग्नेर्दृष्टान्तः—“वारवन्तं” वाल-युक्तम् “अश्वं न”
अश्वमिव अश्वो यथा वालेन बाधकान् मशक-मच्छिकादीन्

* ऋ० वे० ७, ४, २४, ४ ।

† ऋ० ऋ० १, १, २, ७ (१भा० १२० पृ०) = ऋ० वे० १, २, २२, १ ।

परिहरति, तथा त्वमपि ज्वालाभिरस्मद्विरोधिनः परिहरसी-
त्यर्थः। [वारवन्तं—मतुपः पित्वादनुदात्तत्वम्; घञो जिच्वा-
दाद्युदात्तो वार-शब्दः, “कर्षात्वतः (६, १, १५६)” —इति
अन्तोदात्तत्वं व्यत्ययेन प्रवर्त्तते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
सघानः३नुःश्वसापृथुप्रगामासुशेवः।

३ २ ३ १ २
मौढां३अस्माकम्बभूयात् ॥ २ * ॥

“स घ” स एवाग्निः† “नः” अस्माकं “सुशेवः” सुसुखो
भवत्विति शेषः। कौटुशः? “श्वसा” बलस्य श्वसः “सुनुः”
पुत्रः [विभक्ति-व्यत्ययः] “पृथुप्रगामा” पृथु-प्रगमनः [प्रकर्षेण
गमनं प्रगामः हलश्च (३, ३, १२१)] —इति घञ्, पृथुः
प्रगामो यस्यासौ पृथु-प्रगामः, “सुपां सु-लुक् (७, १, ३६)” —इति
पूर्वसवर्णश्रकारः, बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १)] किञ्च
“अस्माकं” “मौढान्” [मिड् सेचने (भा० प०)] —इत्यस्मात्
कसु-प्रत्ययान्तो “दाश्वान् साह्वान् मौढांश्च (६, १, १२)” —
इति निपातितः] कामानां वर्धिता “बभूयात्” [भवतेऽहान्दस-
लिटः तिङां तिङो भवन्तीति तिङादेशः, यासुट्, स्थानि-
वद्भावात् शबभाव-द्विर्वचने “भवतेरः (७, ४, ७३)” —इत्यत्वं
“तिङः (८, १, २७)” —इति निघातो भवत्वित्यर्थः ॥ २ ॥

* ङ० वे० १, २, २२, २।

† घ-इति पादपूरणः—इति वि०।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
सनोदूराच्चनिमर्त्यादधायोः ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
पाहिसदमिदिश्वायुः ॥ ३ * ॥ ७

हे अग्ने ! “विश्वायुः” [इण्गतावित्यस्माद् भावे एतेर्णि-
जन्तात् पुंसि, विश्वमयनं गमनं यस्येति बहुव्रीहिः, बहुव्रीहौ
विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)—इति पूर्वोदात्तत्वं व्याप्त-गमन
इत्यर्थः] स त्वं “दूराच्च” दूरेऽपि आराच्च आसन्नाद् “मर्त्यात्”
मनुष्माद् वैरिणः “नः” अस्मान् “सदमित्” सर्वदैवणं “नि
पाहि” नितरां पालय ॥ ३ ॥ ७

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ अश्वन्नत्वा । औद्दोहायि ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
वारावार३४न्ताम् । वन्दाध्वार३४हायि । अग्रायिन्न
२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
मा३४ । औद्दोवा । इद्धार३४हायि । उद्दुवा २ ३ ४
५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
भीः । सम्माज । तामध्वरा३४ । औद्दोवा । इद्धार३४
५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
४हायि । औद्दोवा३४३४ । णाम् । एहियाद्हा ॥ (१)

* ऋ० वे० १, २, २१, ३ ।

† ‘इत्’—इति पद-पूरणः—इति वि० ।

सघानःसाऔहोहायि । नूशावार३४सा । पृथूप्रार३४
 हा । गामासुशा३४ । औहोवा । इहार३४हायि ।
 उज्जवार३४वाः । मीठाअ । स्माकवभू३४ । औहोवा ।
 इहार३४हायि । औहो३१२३४ । यात् । एहिया ६
 हा ॥ (२) सनोदूराऔहोहायि । चाअसार३४चा ।
 निमार्त्तार३४हायि । यादध्वा३४ । औहोवा । इहार
 ३४हायि । उज्जवार३४योः । पाहिस । दामिदिश्वा३४ ।
 औहोवा । इहार३४हायि । औहो३१२३४ । यूः ।
 एहिया६हा । हापूई । डा(३) ॥ १७* ॥ [१]

॥ वारवन्तीयाद्यम् ॥ आश्वा । औहो३४वा । ना
 त्वा । औहो३४वा । वारवन्तंवन्दध्या । आग्ना । औ
 हो३४वा । नमोभिःसम्माजन्ताम् । आध्वराणाम् ।

^{४ ५} और३ होवा ॥ (१) ^{१ २} साघा । ^{३ ४} और२३४वा । ^{५ ६} नाःसा ।

^{३ ४} और२३४वा । ^{५ ६} नुःशवसापृथुप्रा । ^{१ २ ३ ४} गामा । ^{५ ६} और

^{५ ६} ३४वा । ^{१ २ ३ ४ ५ ६} सुशेवोमौढा अस्मा । ^{७ ८} काम्बभूयात् । और३

^{४ ५} होवा ॥ (२) ^{१ २} साना । ^{३ ४} और२३४वा । ^{५ ६} दूरा । ^{७ ८} और

^{१ २ ३ ४} २३४वा । ^{५ ६} चासाच्चनिमा । ^{७ ८} तीया । ^{९ १०} और३४वा ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६} घायोःपाहिसदाम् । ^{७ ८} आयिदिश्वायूः । और३ होवा ।

^४ होपूई । डा(३) ॥ १५ * ॥ [२] ७

त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्विति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०}

त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभिविश्वा असिस्पृधः ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०}

अशस्तिहाजनितावृत्रतूरसित्वन्तूर्यतरुध्यतः ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “त्व” “प्रतूर्तिषु” सङ्ग्रामेषु “विश्वाः” सर्वाः
“स्मृधः” युद्धकारिणीः शत्रु-सेनाः “अभि असि” अभिभवसि ।

* ऊ० गा० २३ प्र० १ अ० १५ सू० १ ।

५६ ह० आ० ४, १, २, ८ (१ भा० ६२३ पृ०) = अ० वे० ६, ७, ३, ५ ।

किञ्च, हे “तूर्य्य!” शत्रूणां बाधकेन्द्र ! “अशस्तिहा” दैव्याना
मशस्तीनां हन्तासि । “जनिता” असुरेभ्यः अशस्तीनां जन-
यिता चासि । अतएव “विश्वतूः” सर्वस्य दाढ-वर्गस्य सर्व-
प्रकारेण वा हिंसिता “असि” “तूर्य्यतः” बाधकांश्च बाध-
मानोऽसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

अनुतेषुयन्तुरयन्तमीयतुः

३ १ ३ ३ १ २

क्षौणीशिशुन्नमातरा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

विश्वास्तेस्पृधःअथयन्तमन्यवे

३ १ २ २ ३ १ २

वृत्रयदिन्द्रतूर्वसि ॥ २ * ॥ ८

हे इन्द्र ! “ते” तव “शष्प” बलं “तुरयन्तं” शत्रुं हिंसन्तं
“क्षौणी” व्यावापृथिव्यौ “मातरा” मातरी “शिशुं न” शिशु
मिव “अनु ईयतुः” अगच्छतः, गमन-मात्रेदृष्टान्तः । किञ्च, हे
इन्द्र ! त्वं “यद्” यस्मात् “वृत्र” वृत्र-नामानं शत्रुं “तूर्वसि”
हिंसि । अतः “ते” तव “मन्यवे” क्रोधाय “विश्वाः” सर्वाः
“स्पृधः” सङ्ग्राम-कारिण्यः सेनाः “अथयन्त” अथयिता खिन्ना
भवन्ति ॥ २ ॥ ८

* ऋ० वे० ६, ७, ३, ६ ।

† ‘तुरयन्त’—शौप्र-गन्तारम्—इति वि० ।

॥ अभीवर्त्तम् ॥ ^{५ ४ २ ४ ५ ४ ५ १} तुवा ३ माशयिन्द्रप्रतूर्तिघोवा । आ
^{२ २ १ २ १ २} भिविश्वाः । असायिस्थाशर्द्वा २ः । आशस्तिहा ३१२३४ ।
^{३ ४ ५ २ १ २ १ २ ३ २} जनितावृ । त्रतूराशसा २यि । तुवानूश्या २ । तखू ३ ।
^{१ ३ १ १ १ १ ५ ४ ० २ ४ ५ ४ ५} ध्या २३४५ । ता २३४५ः ॥ (१) तुवा ३ तू ३ य्यन्तरुष्यतोवा ।
^{१ २ २ १ २ १ २ २ २} तूवंतूय्य । तखूध्याशता २ः । आनुतेष्टु ३१२३४ । यन्तु
^{४ ५ २ १ २ १ २ २ ३ २} रय । तमायियाशतू २ः । क्षोणायिशाशयिष्टु २म् । नमा
^{१ २ १ १ १ १ ५ ४ ४ २} ३ । ता २३४५ । रा २३४५ ॥ (२) क्षोणा ३ यिशा
^{४ ५ ४ ५ १ २ २ १ २} ३ यिष्टुन्नमातरोवा । क्षोणीशिष्टुम् । नमाता १ रा
^{१ २ २ ३ ४ ५ २ १ २} २ । वायिश्वास्ता ३१२३४यि । स्पृधश्नयय । तमान्याश
^{१ २ ३ २ १ ३ १ १} वारयि । वृत्रांयाशदार । द्रतू ३ । वार ३४५ । सार ३
^{१ १} ४५यि (३) ॥ १८ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यसप्तदशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-खण्डे—

यज्ञइन्द्रमिति त्वचं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ ३ २ ३ १ २
यज्ञइन्द्रमवर्द्धयद्यङ्गमिन्व्यवर्तयत् ।

३ १ १ ३ २ ३ १
चक्राणश्चोपशन्दिवि ॥ १ * ॥

“यज्ञः” यजमानैरनुष्ठायमानो यागः “इन्द्र” देवम् “अव-
र्द्धयत्” [अयते द्वि—“इन्द्र इदं हविरजुषतावीवृधतमहो
ज्यायो कृतः”—इति] “यद्” यस्मात् “भूमि” पृथिवीं “व्यव-
र्त्तयत्” वृष्ट्यादि-प्रदानेन विशेषेण वर्त्तमानमकरोत् । किङ्कु-
र्वन् ? “दिवि” अन्तरिक्षे मेघम् “ओपषम्” उपेत्य शयानं
“चक्राणः” कुर्वन् [यद्वा, आत्मनि समवेतो वीर्य-विशेष ओपशः,
तमन्तरिक्षे कुर्वन्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
व्याहन्तरिक्षमतिरन्मदेसोमस्यरोचना ।

२ ३ १ २ २ ३ २
इन्द्रोयदभिनद्वलम् ॥ २† ॥

● ऋ० आ० २, १, ३, ७ (१भा० २०१ पृ०) = ऋ० वे० ६, १, १४, ५ ।

† ऋ० वे० ६, १, १५, २ ।

“सोमस्य” पानेन “मदे” हर्षं सति* “रोचना” रोचमानम्
 “अन्तरिचम्” अयम् “इन्द्रः” “वि अतिरन्” व्यवर्षयत्† “यद्”
 यस्मात् कारणात् “वलम्” आवृत्य-स्थितमसुरं मेघं वा “अभि-
 नत्” व्यदारयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१८ १८ ३ १ २ ३ १३ १८ १८ ३ २

उद्गाआजदङ्गिरोभ्यआविष्कृण्वन्गुहासतीः ।

३ १ २

३ २

अर्वाञ्चनुदेवलम् ॥ ३ ऋ ॥ ८

“अङ्गिरोभ्यः” ऋषिभ्यः‡ वलानुचरैः पणिभिरपहृता गाः
 “उदाजत्” उदगमयत् । किङ्कुर्वन् ? “गुहा” गुहायां विले
 “सतीः” विद्यमाना यथा न दृश्यन्ते तथा पणिभिर्निगूढास्ता गाः
 “आविष्कृण्वन्” प्रकाशयन् । अपिच पणीनामधिपतिं “वलम्”
 असुरमपि “अर्वाञ्चम्” अधोमुखं “नुदे” प्रेरितवान् ॥ ३ ॥ ८

अथ तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २

३ २

३ १ २

३ १ २

त्यमुवःसत्रासाहंविश्वासुगीर्वायतम् ।

१ २

३ १ २

आच्यावयस्यूतये ॥ १ ङ ॥

* ‘मदे—सोमस्य भक्षणार्थम्’—इति वि० ।

† ‘वि—अन्तरिचम्, अतिरत्—विविधेन प्रकारेण अन्तरिचं व्यापयति’—
 इति वि० । ‡ ऋ० वे० ६, १, १५ ३ ।

§ ‘अङ्गिरोभ्यः—अङ्गिरो नाम देवाः’—इत्यादि वि० ।

§ ऋ० आ० १, ९, ३, ६ (१भा० २८६४०) = ऋ० वे० ६, ६, १६, २ ।

यजमानः स्तोतारं सम्बोधाह— हे स्तोतः ! “सत्रासाहं”
 [सत्रा-शब्दो बह्व-वाची] बह्वनामभिभवितारं [यद्वा, शत्रून्
 स्व-बलेन सङ्गत्य जेतारं] “वः” युष्मदीयासु “विश्वासु”
 “गौर्षु” सर्वेषु स्तोत्रेषु “आयतम्” विस्तृतं सर्वत्रेन्द्र एव
 स्तूयते, तस्मात् तेषु “त्व” तम् “उ” [—इत्यवधारणे] तमेवेन्द्रम्
 “ऊतये” अस्मद्वचनाय “आ च्यावयसि” [च्युङ्मुङ् गतौ (म्वा०
 आ०)] त्वदीयैः स्तोत्रैर्यज्ञं प्रत्याभिमुख्येनागमय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३१२ २२ ३१ १ ३१२ २२
 युष्मत्सन्तमनर्वाणः सोमपामनपच्युतम् ।

१२ ३ ११
 नरमवार्यक्रतुम् ॥ २ * ॥

एवं गुणोपेतमिन्द्रमागमय्याह—“युष्म” शत्रूणां सम्प्रहारकं
 “सन्तम्” अतएव “अनर्वाणम्” अन्यैरधृत-गमनं, तस्मात्
 “अनपच्युतं” सङ्ग्रामेषु शत्रुभिरहिंसितं, “सोमपां” सोमस्य
 पातारम्, अस्य सोमस्य मदे सति “अवार्यक्रतु” भटैरनिर्वा-
 णीय-कर्माणं, “नरं” सर्वस्य नेतारम् । एतादृग्गुणोपेतं तमिन्द्र
 आगमयेति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ २ ७   ३ २ ३ १   १
 शिक्षाण्डन्द्रायआपुरुविदाञ्चचीषम् ।

१ २ ३ २ १ १ १
 अवानःपार्येधने ॥ ३ * ॥ १०

हे “चचीषम्” स्तुत्या समन्तं [यद्वा, ईष गति-हिंसादानेषु
 (भ्रा० प०), अस्मादमः प्रत्ययः, सर्वगन्तव्य ! दर्शनीय ! वा] उक्त-
 शृणोपेत ! हे इन्द्र ! “विद्वान्” सर्व-विषय-ज्ञानवान् त्वम्
 “आ” शत्रुभ्यः आहृत्य “रायः” धनानि “नः” अस्मभ्यः
 “पुरु” बहुवारं “शिक्ष” प्रयच्छ [यद्वा, पुरु इति रायो विशे-
 षणम्, बहुनि धनानि प्रयच्छ । किञ्च, “पार्ये” पराः शत्रवः तत्र
 “धने” आजिहीर्षिते शत्रु-धने “नः” अस्मान् “अव” रक्ष ;
 शत्रून् हत्वा तद्धनेनास्मान् पालयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १०

१   ५   २ ४ २ ५
 ॥ सत्रासाहीयम् ॥ त्या३४म् । उवःसत्रासाहम् ।

५   १ २   २ २   १   १
 ओद्वा । विश्वासुगौर्घायास्ताम् । आ२च्या । वार

* ऋ० वे० ६, ६, १६, ४ ।

† ‘चचीषम्—चचीष इति कर्मणाम्, कर्मणा सम्पन्ननीयः’—इति वि० ।

‡ संहिता-पाठे तु “शिक्षा ऋः”—इति मूर्द्धण्य-श्रुतिः तत्र “पूर्वपदात् (८, १,
 १०६)”—इति मूर्द्धण्यः ।

¶ संहिता-पाठे तु “शिक्षा”—इति दीर्घात्तः श्रूयते “द्विचोऽतस्मिन् (६, १,
 १३५)”—इति दीर्घः ।

§ ‘पार्ये—वरणीये धने—इति वि० ।

२ १ ५ २ २ ३ २ १ १ ५ ५
 ३या । सियौ३हो । वाहा३४३यि । ता२ ३ ४यो३हा
 ३ २ २ ५
 यि ॥ (१) युध्मा ३ ४म् । सन्तमनर्वाणम् । ओ ३ वा ।
 १ २ २ १ २ १
 सोमपामनपच्यू३ताम् । ना३राम् । आ३र३वा । रि
 ५ २ २ ३ २ १ ५ ५ ३
 यौ३हो । वाहा३४३यि । क्रार३४तो३हायि ॥ (२) शि
 २ २ २ ५ ५ १ २ २
 क्षा३४ । ण३न्द्राय३आ । ओ३वा । पु३रुवि३दा३क्च३
 १ १ २ १ ५ २ २ ३ २ २
 षा३रमा । आ३र३वा । ना३र३पा । रियौ३हो । वाहा३४
 १ ५ ५
 ३यि । धा३र३४नो३हायि (३) ॥ ४ * ॥ [१] १०

तवत्यदिति ढचात्मकं ढतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २

तवत्यदिन्द्रियम्बहत्तवदक्षमुतक्रतुम् ।

१ २ ३ २ ३ १ २

वच्च३शिश्राति३धिषणा३वरे३ण्यम् ॥ १ † ॥

हे इन्द्र ! “त्यत्” प्रसिद्धम् “इन्द्रियम्” इन्द्रस्य लिङ्गं ‡
 “बृहत्” प्रभूतं वीर्यं “धिषणा” स्तुतिः “शिश्राति” शिष्यति

* ऊ० गा० १३प्र० २अ० ४सा० ।

† ऋ० वे० ६, १, १८, १ ।

‡ ‘इन्द्रियं—वीर्यम्’—इति वि० ।

तिक्ष्णीकरोति । तथा “तव” त्वदीयं “दत्त” शोषकं बलम्
“उत” अपिच “कृतु” प्रज्ञानं बलं कर्म वा “वरेण्य” वरणीयं
“वज्रम्” आयुधञ्च शिशाति तीक्ष्णीकरोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२३१ १३१ १ ३१२ ३१२
तवद्यौरिन्द्रपौंस्यमृथिवीवर्द्धतिश्रवः ।

१३ ३ ११
त्वामापःपर्वतासश्चिन्विरे ॥ २ * ॥

हे “इन्द्र !” “द्यौः” द्युलोकः “तव” “पौंस्य” बलं “वर्द्धति”
वर्द्धयति “श्रवः” त्वदीयं यशः “पृथिवी” वर्द्धयति [वृधेर्ण्यन्ता-
स्तेटि अपि “छन्दस्युभयथा (३, ४, ११७)”—इति आर्द्धधातुक-
त्वात् “शेरनिटि (६, ४, ५१)”—इति टि-लोपः] तं “त्वाम्”
“आपः” उदकान्यान्तरिक्षाणि “पर्वतासः च” पर्ववन्तो मेघाश्च
गिरयश्च वा “चिन्विरे” प्रीणयन्ति स्वामित्वेन प्राप्नुवन्तीति
वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३१२ २२ ३१२ ३१२
त्वाविष्णुर्बृहन्क्षयोमित्रो गृणातिवरुणः ।

१२ २२ ३२ ३१ २
त्वांशर्द्धीमदत्यनुमारुतम् ॥ ३ † ॥ ११

हे इन्द्र ! “बृहन्” महान् “क्षयः” निवास-हेतुः “विष्णुः”
“मित्रः” “वरुणः” च “त्वां” “गृणाति”-स्तौति । तथा “मारुतं”

मरुत्सम्बन्धि “शर्द्धः” बलं “त्वाम्” “अनु मदति” तव मदमनु-
लक्ष्य पश्चात् माद्यति त्वामनुमादयति वा ॥ ३ ॥ ११

॥ सौभरम् ॥ तवा३त्या३दिन्द्रियम्बृहोवा । तवद
१ ० १ ३ ५ १
क्षमुतक्रा३तूवज्रा३३म् । होयि । शार३४यिशा । ति
२ ५ १ १ ३ ५ २ २
धिषणा । वरा३हा३यि । णार३यार ३ ४औहोवा ॥ (१)
५ ४ २ ४ ५ ४ १ २ १ ०
तवा३द्यौ३रिन्द्रपौ३सियोवा । पृथिवीवर्द्धतिश्चा३वास्तु
१ ३ ५ १ २ ५
वार३म् । होयि । आ३३४पाः । पर्वतासः । वहा३
२ २ १ ३ ५ २ ५ ४
यिहा३यिहा३यि । न्वा३यिरा३३४औहोवा ॥ (२) नुवा
० २ ४ ५ ४ ५ १ २ २ १ ०
श्वा३यिष्णुबृ३हन्क्षयोवा । मित्रो३गृणातिवह्म३रणास्तुवा३
१ ३ ५ १ ५ २
३म् । होयि । शार३४र्द्धीः । मदत्य । नुमा३हा३ ।
१ २ ५ २ ३ १ १ १ १
रु३रता३३४औहोवा । ऊ३३४५ (३) ॥ ५ * ॥ [१] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायणस्य सप्तदशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थे खण्डे—

नमस्तेअग्नइति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
नमस्तेअग्नओजसेगृणन्तिदेवकृष्टयः ।

१ १ २ १ २
अमैरमित्रमर्ह्य ॥ १ * ॥

“देव” द्योतमान ! हे “अग्ने !” “ते” तुभ्यं “नमः गृणन्ति”
नमस्कार-शब्दमुच्चारयन्ति । किमर्थम् ? “ओजसे” बलाय
“कृष्टयः” मनुष्याः यजमानाः अतोऽहमपि गृणामीत्यर्थः ।
त्वच्च “अमैः” बलैः “अमित्र” शत्रुम् “अर्ह्य” नृपय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३   ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २   २ २
कुवित्सुनोगविष्टयेऽसंवेषिषोरयिम् ।

१ २   ३ १ २
उरुक्कदुरुणस्कृधि ॥ २ † ॥

हे “अग्ने !” त्वं “नः” अस्माकं “गविष्टये” गवामेषणाय
“कुवित्सु” बह्व “रयि” धनं “संवेषिषः” सम्पापय “उरुक्कत्”
त्वं “नः” अस्मान् “उरु कृधि” ॥ २ ॥

* ङ० आ० १, १, २, १ (१भा० १११ प्र०) = ऋ० वे० ६, ५, २५, ५ = य०
वे० ५, २८ ।

† ऋ० वे० ६, ५, २६, १ = य० वे० ५, ४१ ।

चथ तृतीया ।

^{१ २} मानोअग्नेमहाधनेपरावग्भारभृद्यथा ।

^{३ १ ३ २ ३ १ २} संवर्गं^१सं^२रयिञ्जय ॥ ३ * ॥ १२

हे “अग्ने !” “नः” अस्मान्, अस्मिन् “महाधने” सङ्ग्रामे
“मा परावर्क” मा परित्याक्षीः “भारभृद् यथा” भारवाही यथा
भारमन्ते परित्यजति तद्वत् “संवर्ग” शत्रुभ्यः सहच्छाद्यमानं
“रयि” धनं “सं जय” अस्मदर्थम् ॥ ३ ॥ १२

^{२ १ २ १ २ १ २ १} ॥ जराबोधीयम् ॥ नमस्तओवा । आओजसायि ।

^{२ १ २ १} गृणान्ता^२श्चिदे । वक्रुष्टायाः । अमायिरा^१मा^२श्चि

^{४ ५ १ २ १ १ १} त्राम् । अ । दयो^४श्च^५४५ई । डा ॥ (१) कुवित्सनोवा । गा

^{२ १ २ १ ० २ २ १} विष्टयायि । अग्रायिसा^२श्च^१वे । पिषोरायायिम् । उरु

^{२ ४५ ५ ३ १ २ २ १} कृशदूर^२श्च^५ । एः । कृधो^३श्च^१४५ई । डा ॥ (२) मानोअग्ने

^{२ १ २ २ १ २ १ १} वा । माहाधनायि । परावा^२श्च^१ग्भर्मा । रभृद्याथा ।

* ऋ० वे० ६, ५, २६, २ ।

† ‘संवर्ग’—सङ्ग्रामं गवां वर्गम्—इति वि० ।

१७०

सामवेदसंहिता । [प्र० १ अ० १ सू० १, २।

संवा^२र्गा^{४५} १ सा^५ २ रा^{३१} । यि^५म् । जयो^{३१} ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ १६ * ॥ [१] १२

अथ समस्यमन्यवद्वति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
समस्यमन्यवेविशे विश्वानमन्तकृष्टयः ।

३ १ २ ३ १ २
समुद्रायैवसिन्धवः ॥ १ * ॥

“विशः” विशन्त्यः “विश्वाः” सर्वाः “कृष्टयः” प्रजाः “अस्य”
इन्द्रस्य “मन्यवे” क्रीधाय [यद्वा, मन्युर्मनन-समधनं स्तोत्रं तदर्थं
“सं नमन्त” सम्यक् स्वतएव प्रह्वीभवन्ति उच्चारयन्ति वा । तत्र
दृष्टान्तः— “समुद्रायैव” यथा समुद्रमुदधिं प्रति “सिन्धवः”
स्यन्दन-शीला नद्यः स्वयमेव नमन्ते, तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
विचिदुत्रस्यदोधतः शिरोविभेदवृष्णिना ।

१ २ ३ १ २
वज्रेणशतपर्वणा ॥ २ * ॥

* कु० गा० १६ प्र० १ अ० १ सू० १६ सा० ।

† कु० ऋ० २, १, ५, १ (१ भा० २९६ पृ०) = ऋ० वे० ५, २, ६, ४ ।

‡ ऋ० वे० ५, ८, १०, १ ।

“चित्” [—शब्दोऽप्यर्थः सच भिन्नक्रमः] “वृत्रस्य” आवरक-
स्यापि “दोधतः” अत्यर्थे भृशं वा जगत् कम्पयतः सुरस्य “शिरः”
मूर्ध्नि “शतपर्वणा” शत-सङ्ख्या-पर्वणि धारा यस्य तादृशेन
“वृष्णिना” मेघन-समर्थेन वीर्यवता वज्रेण इन्द्रः “वि बिभेद”
विचिच्छेद ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ १ २   २ २ ३ ३ १ २
ओजस्तदस्यतिल्विषउभेयत्समवर्त्तयत् ।

२ २ ३ २ २ १ २
इन्द्रश्चर्मवरोदसी ॥ २ * ॥ १३

“अस्य” इन्द्रस्य “तत्” “ओजः” बलं “तिल्विषे” दीदिपे
[तिल्वि दीप्तौ (भा० उ०)] “यत्” येन ओजसा अयम् “इन्द्रः”
“उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “चर्म इव” “समवर्त्तयत्”
सम्यग् वर्त्तयति [यथा कश्चित् किञ्चित् चर्म कदाचिद् विस्तार-
यति कदाचित् सङ्कोचयति एवं तदधीने अभूतामित्यर्थः] ॥ १॥ १३

अथ सुमन्नावस्तीति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ २ ३ २ २ १ २ २ ३ १ २
सुमन्नावस्तीरन्तीह्नरी ॥ १ † ॥

* सू० वे० ५, ८, ९, ५ ।

† नान्यत्र काण्डेना सप्त दृश्यते ।

हे इन्द्र ! तव अश्वौ “सुमन्मा” शोभन-ज्ञानी* “वस्वी” धन-
वन्तौ “रन्ती” रमणीयौ “सूनरी” सुष्ठु नेत्री [यद्वा, सुमन्मा
शोभन-मननीया मम स्तुतिः प्रवृत्तेति शेषः । अन्यत् समा-
नम्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३१ २३ २३ १२ २२ ३१
सरूपवृषन्नागक्षीमौभद्रौधुर्यावभि ।

२ ३ १२ २२

ताविमाउपसर्पतः ॥ २ ॥ •

हे “सरूप !” हे “वृषन्” कामानां वर्षकेन्द्र ! “भद्रौ
कल्याणौ “इमौ” रथे युज्यमानौ “धुर्यौ” वह्नि-योग्यावन्तौ
“अभि आ गहि” आगच्छ अस्मद् यज्ञं प्रति शीघ्रं गच्छ “तौ”
“इमौ” अश्वौ “उप सर्पतः” त्वां सम्यक् सेवेते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२२१ १ २ ३२ ३ १ २
नौवशीर्षाणिमृद्वमध्यआपस्थतिष्ठति ।

१ २ ३ १ २ ३ १

शृङ्गेभिर्द्वाभिर्द्वाशन् ॥ ३ ॥ १४

* ‘सुमन्मा—सुवन्मा’—इति वि० ।

† न्याये वा कचिदन्यत्र दृश्यते ।

‡ नैयायन्यत्र दृश्यते कचिद् ।

हे ऋत्विग्जनाः ! “मध्ये” “आपस्य” रसस्य इन्द्रः “तिष्ठति” ।
किं कुर्वन् ? “दशभिः” दश-सङ्ख्याकैः “शृङ्गेभिः” अङ्गुलिभिः
हस्ताद्यैः उभाभ्यां “दिशन्” अस्मदभीष्टमर्थं प्रयच्छन् यज्ञे
तिष्ठति । हे ऋत्विग्यजमानाः ! तं पश्यत “शीर्षाणि नि मृद्व्” *
यूयमिन्द्रगमन-विषय-श्रेयांसि शिरसा धारयध्वमित्यर्थः ॥ ३ ॥ १४

२२ २ १ २ ३
॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ सा औहोहायि । मा २ ३ ४
५ ३ ५ १ २ ३ ४ ५ १ ३
न्मा । वार ३ ४ हायि । स्वायिरा ३ ४ । औहोवा । इहा
५ २ ३ ५ १ २ ३ ४ ५
२ ३ ४ हायि । उज्जवा २ ३ ४ न्ती । खना ३ ४ । औहोवा ।
१ २ ५ ३ ४ २ ५ २
इहा २ ३ ४ हायि । औहो ३ १ २ ३ ४ । रायि । एक्षिया ६
५ १ २ ३ ४ १ २ ५ ३ ५
हा ॥ (१) सरूपवा औहोहायि । षानागा २ ३ ४ ही ।
२ १ ५ १ २ ३ ४ ५ १ ३
इमौभार २ ३ ४ हा । द्रौधुर्यावा ३ ४ । औहोवा । इह्वार
५ २ २ ५ १ २ ३ ४ ५ १ ० २
३ ४ हायि । उज्जवा २ ३ ४ भौ । ताविमौ । ऊपसर्प्या ३ ४ ।
३ ४ ५ १ २ ५ ३ ४ २
औहोवा । इह्वार २ ३ ४ हायि । औहो ३ १ २ ३ ४ । ताः ।
५ २ ५ १ २ ३ ४ १ २ ३
एक्षिया ६ हा ॥ (२) नीवशीर्षा औहोहायि । णायिमादू

* ‘निमृद्व् — निमाज्जनं कुरु’ — इति वि० ।

^५ २३४वाम् । ^{२ १} मध्यान्ना^५ २३४हा । ^{१ २} पस्यतिष्ठा^{३ ४ ५} २४ । औहो
^५ वा । ^{१ ३} इह्वा^५ २३४हायि । ^{२ ३} उज्जवा^५ २३४तायि । ^{२ १ २} ष्टङ्गेभिः ।
^{१ ०} दाशभिर्द्वा^२ ३४ । ^{३ ४ ५} औहोवा । ^{१ ३} इह्वा^५ २३४हायि । ^{३ ४ ५} औहो
^{५ ४} १२३४ । ^५ शान् । ^४ एहियाईहा । ^४ चोप्रई । डा(३)॥१४*॥[१]१४
 इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य सप्तदशस्याध्यायस्य
 चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
 पुमर्थास्तुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १७ ॥

॥ इति अष्टमप्रपाठकस्य प्रथमार्द्धः† ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-
 श्रीवीर-कुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
 चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
 उत्तरायन्ये सप्तदशोऽध्यायः
 सप्तमः ॥ १७ ॥

—000@000—

* ऊ० गा० १३ प्र० २ सू० १४ सू० १ ।

† 'अष्टमस्य प्रथमोऽध्यायः, समाप्तश्चैकाहः'—इत्यादि वि० ।

यस्य निश्चसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्घमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १८ ॥

॥ अथाष्टादशोऽध्यायआरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

पन्यम्पन्यमिति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पन्यम्पन्यमिन्स्रोतारआधावतमद्याय ।

१ २ ३ १ ३ १ २
सोमवीरायशूराय ॥ १ ॥

हे “स्रोतारः” अभिषोतारोऽध्वर्यवः ! “मद्याय” मादयि-
तव्याय “वीराय” विक्रान्ताय “शूराय” शौर्यवते इन्द्राय “पन्यम्
पन्यम् इत्” सर्वत्र स्तुत्यमेव “सोमम्” “आ धावत” अभिगमयत
प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥

---

* ‘इदानीमधीना उच्यन्ते । द्विरात्र-प्रभृतयश्चाहर्गणाः शकादशरात्र-पौष्णरौक्-
पर्यन्ताः—इति वि० ।

† क० पा० २, १, ३, २ (१सा० ३०४पृ०)=क० वे० ५, ६, २१, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१ २८ ३१२ २३ १ १ ३ १ २

एहहरीब्रह्मयुजाशमावक्षतःसखायम् ।

१ १ ३ १२ २२

इन्द्रजीभिर्गिर्वणसम् ॥ २ * ॥

“ब्रह्मयुजा” ब्रह्मणा मन्त्रेण स्तोत्रेण हविषा वा युज्यमानौ “शमा” शमो सुखकरो यत्नौ वा “हरी” अश्वौ “इह” अस्मिन् यज्ञे “सखायं” समान-ख्यानं मित्रभूतम् “इन्द्रम्” “आ वक्षत” आवहताम् । कौटुशमिन्द्रम् ? “गौर्भिः” स्तुतिभिः प्रख्यापित-माहात्म्यं “गिर्वणसं” गिरा सम्भक्तारं स्तुतिभिः सम्भजनीयं वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३१ ३१२ २२ ३ २२ १ २

पातावृत्रहासुतमाघागमन्नारेअस्मत् ।

१ २ ३ १ २

नियमतेशतमूतिः ॥ ३ † ॥ १

“सुतम्” अभिषुतं “पाता” पानशीलः [ताच्छिलिकस्तृन् (३, २, १३५), “न लोकाव्यय (२, ३, ६८)” — इति कर्मणि षष्ठ्याः प्रतिषेधः] “वृत्रहा” वृत्रस्यासुरस्य हन्ता इन्द्रः “आगमत्” “व” ‡ [—इत्यवधारणे] आगच्छतैव, “अस्मत्” अस्मत्तः

* ऋ० वे० ५, ७, १२, २१ ।

† ऋ० वे० ५, ७, २२ १ ।

‡ ‘आ घ एतावुपसर्गौ’ — इति वि० ।

१८अ० १ख० १सू० १, २, ३] उत्तरार्द्धिकः ।

१७७

“आरे” दूरे देशे मा भवतु । आगत्य च “गतमूतिः” बहुविध-
रक्षणः इन्द्रः “नि यमते” अस्मादीयान् शत्रून् नियच्छतु तिर-
स्कारोतु [यद्वा, धनान्यस्माभ्यं नियच्छतु ददातु] ॥ ३ ॥ १

१ २ १ २ २ १
॥ औतकक्षम् ॥ पन्यम्यन्यमित्सोतारः । पन्यम्यन्यो

१ १ २ २ १ २ २ १ २
वा । आश्रयित्सोताश्रयः । आधाव । तार३ । छा३

१ १ ३ ४ १ २ २ २ २
छा३ । मादीरयार३४या । सोमवौरा३ । छा३छा ।

१२ २ १२ २२ १२ १ १
यष्टरार३४या३४३ ॥ (१) एहहरीब्रह्मयुजै । हहरोवा ।

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १
ब्राह्मयू३जा । शग्माव । चार३ । हा३छा३ । ताः

३ ४ १ २ २ १ २
सार३खार३४याम् । आयिन्द्रङ्गीर्भाश्रयिः । छा३हायि ।

१ २ १२ २ १२ १ २ २ १
गिर्वणार३सार३४३म् ॥ (२) पातावुत्रहासुतम् । पातावो

१ १ २ १ २ २ १ २
वा । चार३हासुताम् । आघाग । मार३त् । छा३

१ १ ३ ४ १ २ १
हार३यि । नारे३आर३४स्मात् । नायियमूताश्रयि । हा

३ द्वायि । शतमू २ ३ ती ३ ४ ३ । ओ २ ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ १ * ॥ [१] १

अथ आत्वाविशन्विति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आत्वाविशन्विन्दवः समुद्रमिव सिन्धवः ।

२३ ३ १ २
नत्वामिन्द्रातिरिच्यते ॥ १ † ॥

हे “इन्द्र !” “इन्द्रवः” स्ववन्तः सोमाः “त्वा” त्वाम्
“आ विशन्तु” सर्वतः प्रविशन्तु । तत्र दृष्टान्तः—“समुद्रमिव
सिन्धवः” स्यन्दन-शीला नद्यः यथा समुद्रं जलाशयं सर्वतः प्रवि-
शन्ति तद्वत् । यतएवं तस्मात् हे “इन्द्र !” “त्वा” कश्चिदपि
देवो बलेन धनेन वा “नातिरिच्यते” नातिरिक्तो भवति सामर्थ्य-
वान् त्वत्तोऽधिको नास्तीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
विव्यक्त्यमहिनावृषन्भक्षः सोमस्य जागृवे ।

१ २ ३ १ २
यइन्द्रजठरेषुते ॥ २ ‡ ॥

* ऊ० गा० १४ प्र० १ अ० १ सा० ।

† ऊ० आ० ३, १, ४ (१ भा० ४९६ प०) = ऋ० वे० ६, ६, १८, २ ।

‡ ऋ० वे० ६, ६, १८, २ ।

“भक्ष” पानं प्रति “महिना” महिना “विव्यक्त”
 सर्वतो व्याप्तवानसि [व्यचतेर्लिटि थलि “लिटाभ्यासस्योभयेषाम्
 (६,१,१०)”—इति सम्प्रसारणम्] हे “इन्द्र !” “यः” सोमः “ते”
 तव “जठरेषु” उदरेषु प्रविशति, तस्य पानं व्याप्तवानसीति
 शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ १ १ २ ३ १ २
 अरन्तइन्द्रकुक्षयेसोमोभवतुवृत्रहन् ।

२ ३ १ २ ३ १ २
 अरन्धामभ्यइन्द्रवः ॥ ३ * ॥ २

हे “वृत्रहन्” वृत्रस्यापामावरकस्यासुरस्य मेवस्य पापस्य वा
 हन्तः ! “इन्द्र !” सोऽस्माभिर्दीयमानः “ते” तव “कुक्षये”
 “अरम्” अलं पर्याप्तो भवतु ! किञ्च, “इन्द्रवः” सर्वतः स्तरण-
 शीलाः सोमाः भवन्तु । “धामभ्यः” नानाविधेभ्यः शरीरेभ्यः
 तव तेजोभ्यो वा अरमलं पर्याप्ता भवन्तु [अनेन तेजसा हविर्भाक्
 त्वमस्तीति सूचितम् । अस्मदीयाः सोमा एव तव शरीरभूतेभ्यो
 देवेभ्य इति पर्याप्ता भवन्तु नान्यदीया इति भावः ॥ ३ ॥ २

१ २ २ २ १ २ १ २
 ॥ आष्टादध्रम् ॥ आत्वाविशन्तिन्द्रवः । ऐयाहा

^{१ १}यि । ^{१ २}समुद्रा१मा२यि । ^{२२}वसायिन्वा१वार३ः । ^{२२}ऐया२३
^२हायि । ^{१ २}नत्वामा१यिन्द्रा२ । ^{१ २}तिरायिन्वा१ता २ ३ यि ।
^{१२}ऐया२३हायि । ^{१ २}नत्वामा१यिन्द्रा२ । ^{१ २}तिरायिन्वा१ता
^{२२}२३यि । ^{२२}ऐया२३हा३४३यि ॥ (१) ^{२ १ २ १२ २}विव्यक्त्यमहिनावृषन् ।
^{१ २}ऐया३हायि । ^{१ २}भक्षा१सो१मा२ । ^{१ १}स्यजाग१वा २ ३ यि ।
^{१२}ऐया२३हायि । ^{१ २}यत्रायिन्द्रा१जा२ । ^{१ १}ठरायिषू१ता२३
^{१२}यि । ^{१ २}ऐया२३हायि । ^{१ २}यत्रायिन्द्रा१जा२ । ^{१ २}ठरायिषू१
^{१२}ता२३यि । ^{१ २}ऐया२३हा३४३यि ॥ (२) ^{१ २ १ २२}अरन्तइन्द्रकुक्षये ।
^{१२}ऐया३हायि । ^{१ १ २}सोमोभा१वा२ । ^{१ २}तुवार्चा१हा २ ३न् ।
^{१२}ऐया२३हायि । ^{१ २}अरान्वा१मा२ । ^{१ २}भ्यत्रायिन्दा१वा२३ः ।
^{१२}ऐया२३हायि । ^{१ २}अरान्वा१मा२ । ^{१ २}भ्यत्रायिन्दा१वा२३ः ।
^{१२}ऐया२३हा३४३यि । ^१ओ२३४५ई । ^१डा(३) ॥ २ * ॥ [१]

॥ उद्वृणीयम् ॥ ^{१२ २ २ १ २ १२} आत्वाविशन्विन्दवन्ना । समुद्राः ।

^२ मिवसिन्धवारवाः । ^१ नत्वार^२हो^१यि । ^२ आर^२यिन्द्रा ।

^{१ २} तिरा^१यि^२चा^२तायि । ^{१ २ ३ ५ १ १५} नत्वा^२मा^२र^३४यिन्द्रा । ^१ तायिरा^२

^२ उवा^१३ । ^१ उप । ^१ चा^२र^२तो^२३५हायि ॥(१) ^{२ १ १} विव्य^२च्युमहि

^{१ २ १} नावृषन्ना । ^२ भक्ष^२सोमस्यजाग^२रवायि । ^१ य^२आ^२र^२हो^१यि ।

^१ द्वा^{२ २}र^{२ २}जा । ^{२ ३ ५ १ ५} ठरा^२यिषू^२तायि । ^२ यइन्द्रा^{२ ३ ४}जा । ^{१ ५} ठारा

^२ उवा^२३ । ^१ उप । ^१ प्रू^२र^२तो^२३५हायि ॥(२) ^{१ १} अरन्तइन्द्रकु

^{१ २ १} क्षय^{२ २}आ । ^१ सोमोभवतुवृत्रार^२हान् । ^१ अरा^२र^२हो^१यि ।

^१ धार^{१ २ २ २}मा । ^{३ ५ १} भ्य^२आ^२यिन्दा^२वाः । ^३ अरन्ध्रा^{२ ३ ४}मा । ^१ भ्य

^५ आ^२उवा^१३ । ^१ उप । ^१ दा^२र^२वो^२३५हायि(३) ॥१*॥[२]२

अथ जराबोधेति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ १ २
जराबोधतद्विविड्विषेविशेयज्ञियाय ।

१ २ ३ १ २ ३ २
स्तोमं रुद्राय दृशीकम् ॥ १ * ॥

हे “जराबोध” जरया स्तुत्या बोध्यमान ! हे अग्ने ! “विशे
विशे” तत्तयजमान-रूप-प्रजानुग्रहार्थं “यज्ञियाय” यज्ञ-सम्ब-
न्धनुष्ठान-सिद्ध्यर्थं “तद्” देवयजनं “विविड्वि” प्रविश । यज-
मानोऽपि “रुद्राय” क्रूराय अग्नये तुभ्यम् । कीदृशम् ? “दृशीकम्”
दर्शनीयं समीचीनं स्तोत्रं करोतीति शेषः [अत्र यास्क एवं
व्याख्यातवान्—“जरा स्तुतिः जरतेः स्तुति-कर्मणस्तां बोध, तया
बोधयितरिति वा ; तद्विविड्वि तत् कुरु, मनुष्यस्य मनुष्यस्य
यजनाय । स्तोमं रुद्राय दर्शनीयम् (निरु० दे० ४८)” —इति ॥ १॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
सनोमहा अग्निमानोधूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः ।

३ १ २ २ २
धियेवाजाय हिन्वतु ॥ २ † ॥

* ऋ० शा० १, १, १, ५ (१भा० ११६ पृ० = ऋ० वे० १, १, १३, ५ ।

† ऋ० वे० १, २, २४, १ ।

१८३

अथ तृतीया ।

२३१ १ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
सरेवा इव विष्पतिर्देव्यः केतुः शृणोत नः ।

३ १ ३ १ ३ १ २
उच्चैरग्निरुह्मनुः ॥ ३ १ ॥ ३

* 'धूमकेतुः—धूमध्वजः'—इति वि० ।

† अ. वे. २, २, २४, १।

“सः” “अग्निः” “उक्थेभिः” स्तोत्रैर्युक्तान् “नः” अस्म-
दीयान् “शृणोतु” । तत्र दृष्टान्तः—“रेवान् इव” यथा धनवान्
राजा वन्दिनां स्तोत्रं शृणोति, तद्वत् [एतत्तदोः (६, १,
१३२)]—इति सोर्लोपः) “रयेर्मतो बहुलम् (६, १, ३४
वा०)”—इति सम्प्रसारणं परपूर्वत्वम्, “आद्गुणः (६, १,
८७)”, “छन्दसीरः (८, २, १५)”—इति मतुपो वत्वम् “रे-
शब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं वक्तव्यम् (६, १, १७६ दा०)”—इति
मतुप उदात्तत्वम्] । कीदृशः ? “विश्वपतिः” [“परादिच्छन्दसि
बहुलम् (६, २, १६६)” —इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] प्रजा-पालकः
“दैव्यः” देवानां सम्बन्धी [“अग्निर्वै देवानां होता”—इति
श्रुत्यन्तरात्] “केतुः” दूतवत् ज्ञापकः [“अग्निर्वै देवानां दूत
आसीत्”—इति श्रुतेः] “बृहज्जानुः” [बहुव्रीहौ प्रकृतिस्वरत्वम्
(८, २, १)] प्रौढरश्मिः ॥ ३ ॥ ३

१ २ २ १ २ १ १ १
॥ जराबोधायम् ॥ जराबोधोवा । ताद्विविड्ढायि ।

२ १ २ १ २ ७ ४
विशायिवा२३यिग्रे । यज्ञियाया । स्तोमा२रुद्रा२३या ।

४ ३ २ २ २ १ २ १ २ २ १
दृशीको३४३ई । डा ॥ (१) सनोमहोवा । आनिमानाः ।

२ २ १ २ १ १ २ ४
धूमाका२३यितू । पुरुश्चान्द्राः । धियेवा१जा२३या ।

५ ३ २ १ २ १ २ १ २ १
 हि । न्वतोऽष्टपदं ॥ (२) सुरेवाऽश्चोवा । वाविश्वता
 २ १ १ २ १ २ १ २ १
 यिः । दैव्याः कारश्यितूः । शृणोतूनाः । उक्थायिरा
 ४ ५ ३ २ १ २ १ २ १
 ग्राश्यिवृत् । हत् । भानोऽष्टपदं । डा(३) ॥ ५ ॥ १] ३

अथ तद्गोगायेति त्रिचाक्यं चतुर्थं सप्तमं,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
 तद्गोगायसुतेसचापुरुद्धतायसत्त्वने ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
 शंयद्गवेनशाकिने ॥ १ ॥

हे स्तोतारः ! “वः” यूयं “सुते” अभिषुते सोमे सति “पुरु-
 द्धताय” बहुभिर्यजमानैराहुताय “सत्त्वने” शत्रूणां सादृधिने
 [यद्वा, धनानां सन्निधौ दात्रे इन्द्राय “तत्” स्तोत्रं “सचा” सह
 संहता भूत्वा “गाय” गायत “यत्” स्तोत्रं “शाकिने” शक्तिमते
 इन्द्राय “शं” सुखकरं तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

* क० गा० १४५० १७० ५ सा० ।

† ‘द्वितीयमतिरिक्तकोषं’ सदासाहोयम्, द्वितीयं मार्गोऽयम्—इति वि० ।

‡ क० आ० २, १, ३, १ (भा० १८८ पृ०) = क० वे० ४, ७, २५, २ ।

१८३०१ख०३सू०१,२,३] उत्तराचिकः ।

१८७

भिर्वा “नः” अस्माकं ता गाः “अप वरत्” निगूढास्ता अपा-
वृणोत् ॥ ३ ॥ ४

१ २ १ २ १ २ १ २
॥ मार्गीयवाद्यम् ॥ तद्वौचोवा । गायार । सुता
३ ५ १ २ २ २ १ २
यिसार३४चा । पुरुहता । यसात्वाशना२यि । शंयत् ।
२ २ ३ ५ १ २ ३ ५ २ २
हा । औ३होयि । गार३४वायि । नारशा२३४औचो
२ १ १ १ १ १ २ १ २ १
वा । ए३ । किने२३४पु ॥ (१) नवौचोवा । वासूरः ।
१ २ ३ ५ १ २ २ २ १ २
नियामार३४तायि । दानंवाज । स्यगोमाशतारः । य
२ १ २ ३ ५ १ २ ३ ५ १ २
त्सीम् । हा । औ३होयि । ऊ२३४पा । आ२वा२३४
५ २ २ २ १ १ १ १ २ २ १ १ १
औचोवा । ए३गिरा२३४पुः ॥ (२) कुवौचोवा । सास्या
२ २ २ ५ १ २ १ २ १ २
२ । प्रह्विवा२३४जाम् । गोमन्तन्द । सुहागाशमा२त् ।
१ २ २ ३ ५ १ २ ३ ५ १ २
शची । हा । औ३होयि । भा२३४यिरा । पारना२३
५ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १
४औचोवा । ए३ । वरा२३४पुत् (३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

अथेदंविष्णुरिति षडृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२२७ ३ १२ २१२ २२ ३२

इदंविष्णुर्विचक्रमेन्नेधानिदधेपदम् ।

११

३२

समूढमस्यपांसुले ॥ १ * ॥

“विष्णुः” त्रिविक्रमावतारधारी “इदं” प्रतीयमानं सर्वं जगदुद्दिश्य “त्रेधा” त्रिभिः प्रकारैः “पदं नि दधे” स्वकीयं पादं प्रक्षिप्तवान् । “अस्य” विष्णोः “पांसुले” धूलि-युक्ते पाद-स्थाने “समूढम्” इदं सर्वं जगत् सम्यगन्तर्भूतम् [सिधमृग्यास्तेनैव व्याख्याता—“विष्णुः विप्रतेर्वा व्यञ्जतेर्वा ॥ * * * ॥ यदिदं तद् विक्रमते विष्णुस्त्रिधा निधत्ते पदं त्रेधा भावाय पृथिव्यामन्तरिक्षे दिव्येति शकपूणिः । समारोहणे विष्णुपदे गयशिरसीत्यौर्णवाभः । समूढमस्य पांसुलेप्यायनेऽन्तरिक्षे पदं न दृश्यते अपि वोपमार्थं स्यात् समूढमस्य पांसुल इव पदं न दृश्यत इति । पांसवः पादैः सूयन्त इति वा पन्नाः शेरत इति वा पंसनीया भवन्तीति वा (निर० दै० ६, १८)”—इति ॥ १ ॥

लिटि द्विर्भावे, “शपूर्वाः खयः (७, ४, ६१)” — इति पकारः
 शिष्यते सकारो लुप्यते, यङ्त्तयोगादनिघातः (८, १, ६६)]
 विष्णोरनुग्रहादनुतिष्ठतीत्यर्थः । तादृशः विष्णुः “इन्दस्य”
 “युज्यः” योग्यः [युजेर्बाहुलकात् क्यप् (३, १, १२१), किच्चाद्
 गुणाभावः (१, १, ५), क्यपः पित्वात् अनुदात्तत्वम् (३, १,
 ४), धातु-स्वरः (६, १, १६२)] अनुकूलः सखा भवति
 विष्णोरिन्द्रानुकूलं च “त्वष्टाहृत पुत्रइत्यनुवाके “अथवैतर्हि
 विष्णुरित्यादि बहुना प्रपञ्चेन तैत्तिरीया आमनन्ति] ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१२ २२ ३ २ ३ १२ २२ ३ १ २
 तद्विष्णोः परमम्यदसदा पश्यन्ति स्वरयः ।

३ २ ३ १ ३ १ २
 दिवौवचक्षुराततम् ॥ ४ * ॥

“सूरयः” विद्वांसः ऋत्विगादयः “विष्णोः” सम्बन्धि “परमम्”
 उत्कृष्टं तच्छास्त्र-प्रसिद्धं “पदं” स्थानं शास्त्र-दृष्ट्या “सदा”
 [“सर्वैकान्य (५, ६, १५)” — इति दा-प्रत्ययः, “सर्वस्य सोऽन्यतर-
 स्यान्दि (५, ३, ६)” — इति सर्व-शब्दस्य स-भावः व्यत्ययेनाद्युदा-
 त्तत्वम्] सर्वदेत्यर्थः “पश्यन्ति” । तत्र दृष्टान्तः — “दिवि इव”
 [“जङ्गि दम्य (६, १, १७१)” — इत्यादिना विभक्तेरुदात्तत्वम्,
 इवेन विभक्त्यलोपः पूर्वपद-प्रकृतिस्रस्वरत्वञ्च (२, ४, ७१वा०) —
 इति, तदेव शिष्यते] आकाशे यथा “आततम्” [तनोतेः कर्मणि
 क्तः, “यस्य विभाषा (७, २, १५)” — इति इट्-प्रतिषेधः, “अनु-

* ऋ० वे० १, १, ७, २ = य० वे० ६, ५ ।

दात्तोपदेश (६, ४, ३७)”—इत्यादिना न-लोपः, कदुत्तरपद-
प्रकृतिस्वरत्वे (६, २, १३६) प्राप्ते “गतिरनन्तरः (६, २, ४६)”
—इति गतेरुदात्तत्वम्] सर्वतः प्रसृतं चतुर्विरोधाभावेन
विशदं पश्यति तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१२ २२ ३१ ३ ३२ ३ १ २
तद्विप्रासोविपन्यवोजागृवांसःसमिन्धते ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २
विष्णोर्यत्परमपदम् ॥ ५ * ॥

पूर्वीकृतं “विष्णोः” “यत्” “परमं पदम्” अस्ति, “तत्”
पदं विप्रासः [“आज्जमेरसुक् (७, १, ५०)] मेधाविनः “समि-
न्धते” सम्यग् दीपयन्ति । कौटुशः ? “विपन्यवः” [स्तुत्यर्थस्य-
पनेर्बाहुलक औणादिको यु-प्रत्ययः, तत्र प्रत्ययस्वरः (३, १, ३)]
विशेषेण स्तोतारः “जागृवांसः” [जागृ निद्राक्षये (अदा० प०),
लिटः कसुः, क्रादि-नियमात् प्राप्तस्येटी “वस्त्रेकाजाद् घसाम्
(७, २, ६७)”—इति नियमान्नित्यः] शब्दार्थयोः प्रमाद-राहि-
त्येन जागरूका इत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अतोदेवाश्वन्तुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे ।

३ २ ३ ३ १ २
पृथिव्याअधिसानवि ॥ ६ † ॥ ५

* ऋ० वे० १, ९, ७, ६ = य० वे० २४, ४४ ।

† ऋ० वे० १, २, ७, १ ।

“विष्णुः” परमेश्वरः पृथिव्याः यस्मात् भूप-देशात् “अधि-
सानवि” समुच्छिते अधिके देशे स्वर्गादि-लोके “विचक्रमे”
विविधं पाद-क्रमणं कृतवान् विशेषेण वर्त्तते यस्मात् पृथिवी-
देशात् “नः” अस्मान् “देवाः” विष्णुमुखाः “अवन्तु” पापाच्छत्रो
र्वा रक्षन्तु इत्यर्थः ॥ ६ ॥ ५

॥ मार्गी यवोत्तरम् ॥ इदं विष्णा औहोहायि । वायि
चक्रार्३४मायि । अधानार्३४यिहायि । दधेपा ३४ ।
औहोवा । इहार्३४हायि । उज्ज्वार्३४दाम् । समूढम् ।
आस्यपा३४ ३४ । औहोवा । इहार्३४हायि । औहो३
२३४ । हायि । एहियाइहा ॥ (१) त्रीणिपदा औहोहा
यि । वायिचक्रार्३४मायि । विष्णुर्गो३४हा । पात्रदा
भा३४ । औहोवा । इहार्३४हायि । उज्ज्वार्३४याः ।
अतोध । माणिधारा३४ । औहोवा । इहार्३४हायि ।
औहो३१२३४ । यान् । एहियाइहा ॥ (२) विष्णोः क
र्मा औहोहायि । णायिपश्या३४ता । यतोन्नार्३४हा ।

१८ २ ३४ ४५ १३ ५ २ ३
तानिपस्या३४ । औहोवा । इह्वा२३४हायि । उज्ज्वार
५ २ १ १ १७ २ ३४ ४५ ५ १२
३४हायि । इन्द्रस्य । यजियःसा३४ । औहोवा । इह्वा
५ ३४ २ ४५ ५ ४
२३४हायि । औहोवा१२३४ । खा । एहियाईहा । हो
पुई । डा(३) ॥ ७ * ॥ [१] ५

अथ मोषुत्वेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १४ २ १ २ ३२७ ३ १४ २४
मोषुत्वावाघतश्चनारेअस्मन्निरीरमन् ।

३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १४ २४
आरात्ताद्वासधमादन्नआगद्दीहवासन्नुपश्रुधि ॥ १ ॥

हे इन्द्र ! “त्वा” त्वां “वाघतश्च न” ऋत्विजोऽप्येते “अस्मद्”
अस्मत्तः “आरे” दूरे “मा निरीरमन्” न नितरां रमयन्तु ।
अतस्त्वम् “आरात्ताद्वा” दूरेऽपि वर्त्तमानः “नः” अस्मादीयं
“सधमादं” यज्ञम् “आ गद्दि” आगच्छ “इह वा” अत्रापि वा
“सन्” विद्यमानः “उप श्रुधि” अस्मादीयं स्तोत्रम् उपशृणु ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १४ प्र० १ च० ७ सा० ।

† इ० आ० ३, १, ५, १ (१ भा० ५८१ पृ०) = ऋ० वे० ५, ३, १७, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
इमेहिते ब्रह्मकृतः सुते स चामधौ नमच आसते ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्रे कामञ्जरितारो वसुधवोरथेन पादमादधुः ॥ २ * ॥ ६

हे इन्द्र ! “ते” त्वदर्थं “सुते” अभिषुते सोमे “ब्रह्मकृतः” स्तोत्रकृतः† ऋत्विजः “मधौ न” मधुनीव “मचः” मक्षिकाः “सचा” सह “आसते” उपविशन्ति । अथ परीक्षस्तुतिः— “वसुधवः” धनकामाः “जरितारः” स्तोतारः “कामम्” इष्टम् “इन्द्रे” “रथे न पाद” रथे पादमिव “आ दधुः” समर्पयन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ ६

अथास्तावीति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २
अस्ताविमन्मपूर्वम्ब्रह्मेन्द्राय वोचत ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
पूर्वोर्कृतस्य बृहतीरनूषतस्तोतुर्मेधा अष्टक्षत ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ५, ३, १७, २ ।

† ‘ब्रह्मकृतः—अत्रस्य कर्तारः । अथवा ब्रह्म-त्रैविद्यलक्षणं, तस्य कर्तारः’—इति वि० ।

‡ ‘यथा रथवाहिनः पुरुषाः रथस्य पादं चक्रमचे आदधुः, अथवा तु युक्ते रथे आत्मौघं पादं कुर्वन् रथमारोहति’—इति वि० ।

¶ ऋ० ० ६, ४, २१, ४ ।

स “इन्द्रः” “अस्तावि” अस्मदीयैः स्तोत्रैः ऋत्विग्भिर्वा स्तूयते “इन्द्राय” “पूर्वम्” अनादित्वात् पूर्वस्मिन् भवं “नन्म” मननीयं “ब्रह्म” स्तोत्रं वेदं वा “वोचत” । हे ऋत्विजः ! यूयं पठत* किञ्च “पूर्वीः” पूर्वकालीनाः “ऋतस्य” यज्ञस्य सम्बन्धिन्यः “बृहतीः” बृहतीच्छन्दका बृहत्सामानि वा “अनूषत” स्तुवत पठतेत्यर्थः । “स्तोतुः” मम “मेधाः” एवंविधाः प्रज्ञाविशेषाः “असृचत” ऋत्विग्भिः विसृज्यताम् [यद्वा, ईश्वरेण] ॥१॥

अथ द्वितीया ।

२७ ३१ २ ३ १९ ३ २३ २७ ३१ १
समिन्द्रोरायोबृहतीरधूनुत†सङ्क्षोणीसमुद्ध्यम् ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २२ ३ १ ३ १ ९
संशुक्रासःशुचयःसङ्गवाशिरःसोमाइन्द्रममन्दिषुः ॥२॥७

स “इन्द्रः” “बृहतीः” महान्ति “रायः” धनानि अन्नानि वा “समधूनुत” मां प्रापयत्वित्यर्थः [धूञ् कम्पने (क्रा० उ०) धातूनामनेकार्थत्वात्] । किञ्च “क्षोणीः” भूमीः “सम्” अधूनुत मां सम्यक् प्रापयन्तु । अपिच “सूर्यम्” सूर्य-सदृशीं दीप्तिं “सम्” अधूनुत । “शुचयः” निर्मलाः “शुक्रासः” शुक्रग्रहाः इन्द्रं “सम्” अमन्दिषुः” हर्षयन्ति । किञ्च “गवाशिरः” गोश्रयणाः सहिताः ॥ इन्द्रं सममन्दिषु हृष्टवन्त इत्यर्थः ॥ २ ॥ ७

* ‘पूर्वम्’—अथे भवम्, ब्रह्म—अन्नम्, इन्द्राय वोचत । ‘अयवा’—इत्यादि वि० ।

† “अधूनुतः”—इति ऋ० पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ४, २१, ५ ।

॥ ‘गवाशिरः’—गो-वीरेण संयुक्ताः—इति वि० ।

॥ सन्तनि ॥ अस्ताहाउ । वायिमन्मपू१आउवार३ ।

वीर३४याम् । ब्रह्मन्दायवोचतपूर्व्वीकृतस्यवृहतीरनूषता

२३४५। स्तोत३र्हाउ। मायिधाअसा३१उवा२३। ज्ञा

५
२३४ता । स्तोतुर्मधात्रदृक्षतसमिन्द्रोरायोबृहतीरधूनु

३ १ १ १ १   १   २   १   २   १
तार३४५ ।   सङ्गोहाउ ।   णायिसमुह३आउवा २३ ।

री२३४याम् ॥ (२) सङ्क्षोणीसमुद्ध्यं सङ्क्षुक्रासः शुचयः

सङ्गवाशिरा२३४५ः । सोमाद्वाउ । आग्निन्द्रममा३१उ

वार३ । दी२३४षूः(३) ॥ १० * ॥ [१] ७

अथेन्द्रायसोमपातवेदिति तृचात्मकं चतुर्थं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

११   ३१२१   ३१८   २८
इन्द्राय सोमपातवे वृत्रघो परिषिच्यसे ।

१ २ ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
नरेचदक्षिणावतेवीरायसदनासदे ॥ १ ॥

* ज० गा० १४प्र० २ख० १०सा० ।

† अथैव ५, २, १८, ३ (४भा० ३५१४०) = क० वे० ७, ४, २४, ४।

हे “सोम !” “वृत्रघ्ने” वृत्रस्य हन्ते इन्द्राय [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी
(२, ३, ६२वा०)] इन्द्रस्य “पातवे” पानार्थः* “परि पिच्यसे”
परितः पात्रेषु सिच्यसे वसतीवरीभिर्वा । किञ्च “दक्षिणावते”
ऋत्विग्भ्यो दक्षिणा-दानेन तदृते, “वीराय” वीर्य-युक्तायेन्द्रार्थं
हवींषि दातुं “सदनासदे” यज्ञ-गृहे सीदते, “नरे” मनुष्याय†
यजमानाय तस्मै फल-प्रदानार्थं परिपिच्यसे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तस्खायः पुरुषं वयं यूयञ्च ॥ सूरयः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
अश्यामवाजगन्ध्यं सनेमवाजपस्त्यम् ॥ २ ॥

हे “सखायः” स्तोतारः “सूरयः” प्रज्ञावन्तः “यूयं वयञ्च”
यजमानाः “पुरुषं” बहु-दीप्तिं “वाजगन्ध्यं” बल-कर-साधु-
गन्धोपेतं तत्र भवं सोमम् “अश्याम” अश्रीम पिबेम । किञ्च
“वाजपस्त्यम्”‡ अन्न-युक्त-गृह-सहितम् [यद्वा, बलकरं सोमं
“सनेम” सम्भजेमहि सोमेन बलान्न-गृहादीनि भवन्तीत्यर्थः ॥२॥

* विवरण-नये तु ‘सोमपातवे’—इति समास-निष्पन्नमेकं पदं मतं एवोक्तम्
‘सोमपातवे’—सोम-पानार्थम्—इति ।

† विवरण-मते नरे इत्यपि इन्द्रायेत्यस्य विशेषणम् तत एवाह—‘नरे’—नराका
राय’—इति ।

‡ “पुरुषं वयं यूयञ्च”—इति ऋ० पाठः ।

॥ ऋ० वे० ७, ४, १४, ४ ।

§ ‘वाजपस्त्यम्’—पान-संयुक्तं गृहम्—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१३ १ २३ १८ २८

परित्यङ्घ्र्यतङ्घ्रिम् ॥ ३ * ॥ ८

—तृतीयमृक् पूर्वमेव [छ० आ० ६, २, १, ८ (२ भा० १६७ पृ०) = उ० आ० ५, २, १८, १ (२ भा० २५० पृ०)]
व्याख्याता ॥ ३ ॥ ८

४३ ४ २ ४८ ५
॥ यज्ञायज्ञीये द्वे ॥ इन्द्राऽप्य । सोऽमाऽपातावा
१ २ २ १ २ २ १ १
यि । वार्चध्रेपा । रीऽषायिच्याऽसायि । नरेऽच ।
२ १ १ २ १ २
दक्षारऽयिणा । ऊम्मायि । वाऽतायि । वायिरायसद
१ २ १ २ १ २ २ २
नारसदाउ ॥ (१) दायिताम् । सखायः पुहुरुचंवयंयू
२ १ २ २ १ १ २ २
याम् । चाऽह्वराऽयाः । अश्याऽरम । वाजारऽगा ।
१ २ २ १ २ २ ३ २
ऊम्मायि । धाऽयाम् । सानेमवाजपाऽस्त्रियाउ ॥ (२)
१ २ १ २ १ २ २ २
याम्पा । रित्यङ्घ्र्यतङ्घ्रिम्भुभुना । तीऽवारेऽणा ।
१ २ १ २ १ २ २ २
योदेऽवान् । विश्वाऽरऽआ । ऊम्मायि । पाऽरायि ।
१ २ ३ २
मादेनसद्वगारऽक्ताउ (३) ॥ २१ ॥ [१] ८

* छ० आ० ६, २, १, ८ (१ भा० १६७ पृ०) = उ० आ० ५, २, १८, १ (२ भा० २५० पृ०) = ऋ० वे० ७, ४, २४, १।

† उ० गा० १४ प्र० २ अ० २१ सा० ।

अथ कस्तमिन्द्रेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ २२

कस्तमिन्द्रत्वावसो० ॥ १ * ॥

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानमन्यत्र द्रष्टव्यम् ॥१॥

अथ द्वितीया ।

३१ २ ३१२ ३१२ २२ ३१२ २२

मघोनस्मवृचक्षत्रेषुचोदययेददतिप्रियावसु ।

२३१२ ३२ ३१ २ ३२

तवप्रणीतीर्हयश्चरिभिर्विश्वातरेमदुरिता ॥ २† ॥ ८

हे इन्द्र ! “मघोनः” धनवतः “तव” त्वदर्थं “प्रिया” प्रियाणि “वसु” वसूनि हविर्लक्षणानि धनानि “ये” जनाः “ददति” प्रयच्छन्ति तान् जनान् “वृत्रक्षत्रेषु” यज्ञेषु सङ्ग्रामेषु वाङ् “चोदय” प्रेरय । हे “हयश्च” हरि-नामकाश्ववन्निन्द्र ! तव “प्रणीती” प्रणीत्या प्रणयनेन॥ “चरिभिः” स्तोत्रभिः पुत्रादिभिः सार्द्धम् “विश्वा” विश्वानि “दुरिता” दुरितानि “तरेम” तीर्णा भवेम ॥ २ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* ऋ० आ० २, २, ४, ८ (१भा० ५७४ पृ०) = ऋ० वे० ५, ३, १८, ३ ।

† ऋ० वे० ५, ३, १८, ४ ।

‡ ‘वृत्रक्षत्रेषु—शत्रुवधेषु’—इति वि० ।

॥ ‘प्रणीती’—प्रकर्षेण कर्मणा नेता—इति वि० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

एदुमधोरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 एदुमधोर्मदिन्तरसिञ्चाध्वर्योऽन्धसः ।

१ २ ३ ३ १ २ २ ३ १ २
 एवाहिवीरस्तवतेसदावृधः ॥ १ * ॥

हे “अध्वर्यो” अध्वरस्य नेतः ! ऋत्विक् ! “मधोः” मदकरस्य
 “अन्धसः” सोम-लक्षणस्यान्नस्य “मदिन्तरम्” अत्यर्थं मादयित-
 तमं सोमरसमेव “आ सिञ्च” इन्द्रार्थमाभिमुख्येन चर । “इत्”
 “उ” [— इत्यवधारणे] । “वीरः” “समर्थः सदावृधः” सर्वदा
 हविर्भिर्वर्द्धनीयः [यद्वा, सर्वदा स्व-बलस्य वर्द्धकः] अयम् “एव”
 इन्द्रः “स्तवते हि” स्तोत्र-शस्त्रादिभिः स्तूयते खलु । अतः कार-
 णात् स्तुतायेन्द्राय सोमो दातव्य इति शेषः । तस्मादासिञ्चेति
 पूर्वेण सम्बन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
 इन्द्रस्थातर्द्धरीणान्किष्टेपूर्व्यस्तुतिम् ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 उदानश्शशवसानभन्दना ॥ २ † ॥

* ऋ० षा० ४, २, ५, ५ (१ भा० ७८१ पृ०) = ऋ० दे० ६, २, १५, १ ।

† ऋ० वे० ६, १, १५, ३ ।

हे “हरीणां स्थातः” हरि-नामकानामश्वानामधिष्ठातः !
 [यद्वा, हरि-नामकैरश्वैः प्रापयितः !] “इन्द्र !” “ते” त्वदीयां
 “पूर्वस्तुति” पूर्वैश्चिरन्तनैर्ऋषिभिः कृतां स्तुतिम् [उपलक्षणम्]
 इदानीन्तनैः क्रियमाणमपि स्तुतिं “न किः” न कश्चित् “शवसा”
 बलेन “उदानंश” सम्यग् व्याप्नोति [अशू व्याप्तौ (स्वा० आ०)
 अस्माकिति “अश्रोतश्च (७, ४, ७२)” —इति नुट्, छान्दसो
 द्वितीयो नुडागमः] कश्चिन्नातिक्रामतीत्यर्थः । किञ्च “भन्दना”
 सवः प्रार्थनीयत्वात् पूजनीयेन धनेन स्तुत्या वा* त्वदीयां स्तुतिं
 न कश्चिदतिक्रामति, त्वत्तो बलवान् धनी स्तुत्यो वा अन्यो
 नास्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 तंवावाजानाम्पतिमहमक्षिश्रवस्यवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
 अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यम् ॥ ३ १ ॥ १०

“अप्रायुभिः” कर्मसु अप्रमाद्यन्मनुष्ययुक्तैः अथवा अप्रमत्ता
 एकत्र स्थित्वैव कर्म कुर्वन्ति कर्म प्रारभ्य नान्यं देशं गच्छती-
 त्यर्थः† । एवंविध-मनुष्य-युक्तैः “यज्ञेभिः” यज्ञैः एतादृश-मनुष्यै-
 र्यज्ञैश्च “वावृधेन्यम्” वर्द्धनीयं “वाजानाम्” अन्नानां “पति”
 स्वामिनं “वः” यष्टृ-यष्टव्य-सखन्वेन युष्मदीयं “तं” तादृशम्

* ‘भन्दना—वेद्येण’ —इति वि० ।

† ऋ० वे० ६, २, १८, २ ।

‡ ‘अप्रायुभिः—अप्रयत्न-पूर्वेभिः’ —इति वि० ।

इन्द्रम् “अवस्यवः” वयमन्नकामाः सन्तः “अहमहि” आह्वयामः
[ऋयतेर्लुङि बहुलञ्छन्दसि (६, १, ३४)—इति सम्प्रसार-
णम् ॥ ३ ॥ १०

॥ वामदेव्यम् ॥ ए॒ऽपु॒दु । म॒धो॒३ र्मा ३ दि॒न्तराम् ।
म । सा॒यि । चा॒ध्वर्यो॑ अ॒न्धस॑ ए॒वाहि॒ । वा । औ॒३ हो
ह्यायि॑ र॒स्तार॑श्च॒तायि॑ । स॒दौ॒हो॒३ । ऊ॒म्मा॒२ । वाऽ॒
हो॒३ ५ हा॒यि ॥ (१) आऽ॒५ यि॒न्द्र । स्था॒ता॒३ र्हा॒३ री॒णाम् ।
ना । कि॒ष्टे पू॒र्व्यस्तु॑तिमु॒दा । ना । औ॒३ हो॒ह्यायि॑ । श्र
शा॒र॒३ व॒सा । न॒भौ॒हो॒३ । ऊ॒म्मा॒२ । दाऽ॒२ नो॑ ३ ५ ह्या
यि ॥ (२) ताऽ॒पु॒वः । वा॒जा॒३ ना॒३ म्य॒तायि॑म् । आ । ह्र॒म
हि॒श्रव॑स्यवो॒प्रायु॑ । भा॒यिः । औ॒३ हो॒ह्यायि॑ । य॒ज्ञा॒३ र॒
यि॒भिर्वा॑ । वृ॒धौ॒हो॒३ । ऊ॒म्मा॒२ । न्याऽ॒२ मो॑ ५ ह्या
यि (३) ॥ ६ * ॥ [१] १०

अथ तद्गूर्णयेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ एक १२ ३१ २ ३१ २ ३१ २
तद्गूर्णयेत्स्वर्णरन्देवासोदेवमरतिन्दधन्विरे ।

३ २ ३ १ २
देवत्राह्वयमूहिषे ॥ १ * ॥

हे स्तोतः ! “तं” प्रसिद्धमग्निं “गूर्णय” स्तुहि [गूर्णयतिः स्तुतिकर्मा (निघ० ३, १४, ५) कीदृशम् ? “स्वर्णरं” सर्वस्य नेतारं [सर्वैर्यजमानैः नेतव्यं वा, अथवा स्वर्गं प्रति हविषां नेतारं] “देवासः” दैव्यन्ति स्तुवन्तीति देवा ऋत्विजः “देवं” दानादि-गुण-युक्तम् “अरतिम्” अर्थं स्वामिनं [यज्ञा, अभि प्राप्तव्यं द्रव्यं] “दधन्विरे” [धत्तन्ति गच्छन्ति स्तुत्यादिभिः प्राप्नुवन्ति, धवि र्गत्यर्थः (भा० प०)] अथ प्रत्यक्षस्तुतिः—“देवत्रा” देवेषु मध्ये [यज्ञा, “देव-मनुष्य (५, ३, १० वा०)”—इत्यादिना द्वितीयार्थे त्रा-प्रत्ययः देवानित्यर्थः] “हव्यं” पुरोडाशादि-लक्षणं हविः “आ” अभिमुख्येन “ऊहिषे” हे अग्ने ! अभितो वा प्रापयसि [वहे र्लिटि यजादित्वात् सम्प्रसारणम्] ।

“ऊहिषे”—“ऊहिरे”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
विभूतरातिं विप्रचित्रशोचषमग्निमीडिष्वयन्तुरम् ।

३ १ २   २ २   ३ २ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अस्य मेधस्य सोमस्य सोभरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् ॥ २ ॥ ११

ऋषिरात्मानं सम्बोध्य प्रेरयति— हे “विप्र” मेधाविन्!
“सोभरे” एतत्सञ्ज्ञक ! ऋषे ! “अध्वराय” यागार्थम् “ईम्”
अग्निं “प्रेडिष्व” प्रकर्षेण स्तुहि । कौटुम्भम् ? “विभूतरातिं”
व्याप्तधनं प्रभूतदानं वा, “चित्रशोचिषं” चायनीय-तेजस्कं
विचित्र-दीप्तिकं वा “सोमस्य” सोम-साध्यस्य “अस्य मेधस्य”
“यन्तुरं” नियन्तारं† “पूर्व्य” चिरन्तनमिति ॥ २ ॥ ११

५ ४   २   ४   ५   ४   ५   २ १ १ २ २
॥ सौभरम् ॥ तङ्गूर्द्ध्वाश्याऽसुवर्णरोवा । देवासो

२   १   ७   १   ३   ५   २ २
देवमरारतायिन्दधार २३ । हो । न्वा २३४यिरायि । दे

१ २   ५   २   १   २   ५ २ २
वत्राह । व्यमूर्द्ध्वा ३ । हारयिषा २ ३ ४ औहोवा ॥ (१)

५ २ ४   २   ४   ५ २   ४ ५   १ २ २   १   ७
देवाश्चाश्चव्यमूर्द्धिषोवा । विभूतरतिविप्रारचायित्र

१   ३   ५   १   २   ५
शोर ३ । हो । चा २३४यिषाम् । अग्निमीडि । घ्या ३

* ऋ० वे० ६, १, २८, २ ।

† ‘यन्तुरं’— गमन-शीलम्— इति वि० ।

२ १ ३ ५ ४ १ ४
 द्यायि । तूररा२३४औहोवा ॥ (२) अग्रायिमायिडि
 ५ ४ ५ १ २ २ १ ७ १ ३
 धयन्तुरोवा । अस्यमेधस्यसोमास्यास्यसोर३ । हो । भा
 ५ १२ २ ५ २ १ ३ ५
 २३४रायि । प्रेमध्वरा । यपू३चा३ । वारया२३४औ
 २ २ १ १ १ १
 होवा । ऊ२३४पु(३) ॥ १८* ॥ [१] ११

अथासोमस्वानइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १२ २२ ३१२ २२ ३ १ १
 आसोमस्वानोअद्रिभिस्तिरोवाराण्यव्यथा ।

२ ३ १ ३ २ ३ २ २ ३ १ २ ३ १ १
 जनोनपुरिचम्बोर्विशङ्हरिःसदोदनेषुदध्रिषे ॥ १६ ॥

हे “सोम !” “अद्रिभिः” यावभिः “स्वानः” अभिषूयमाणः
 त्वम् “अव्यथा” अविमयानि “वाराणि” बालानि दद्यापवित्राणि
 “तिरः” कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् “आ” पवस इति
 शेषः । “हरिः” हरित-वर्णः स सोमः “चम्बोः” अधिषवण-फल-
 कयोः “विशत्” प्रविशति । तत्र दृष्टान्तः—“जनो न” यथा जनः

* ऊ० मा० १६प्र० १अ० १८सा० ।

† ‘रम्’—इति पदपूरणः—इति वि० ।

‡ अ० भा० ६, १, ३, २ (१भा० ८४पृ०)—अ० ६, ५, १३, ५ ।

“पुरि” पुरे प्रविशति स त्वच्च तेषु काष्ठ-निर्मितेषु पात्रेषु वसती-
वरीषु वा “सदः” स्थानं “दध्निषे” करोषि ।

“दध्निषे”—“दध्निषः”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३ १२ १२ २२ २२ २२ २२ २२ २२

समामृजेतिरोअण्वानिमेध्योमीढ्वात्समिर्नवाजयुः ।

१ २ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२

अनुमाद्यःपवमानोमनीषिभिःसोमोविप्रेभिर्ऋक्भिः॥२१॥१२

“वाजयुः” अन्न-कामः “अण्वानि” अणूनि सूक्ष्मानि “मेध्यः”
मेध्याणि अवेः रोमाणि चित्राणि “तिरः” कुर्वन् “सः” सोमः
“समामृजे” परिशोध्यते अलङ्घ्यते वा । तत्र दृष्टान्तः—“मीढ्वान्
सेचन-समर्थः “समिः न” अखड्गव, अखी यथा सङ्ग्रामेऽलङ्घ्यते
तद्वत् । कीदृशः? “अनुमाद्यः” अनुमोदनीयः सर्वैः “पव-
मानः” मनीषिभिर्ऋक्भिः पूयमानः, तथा “ऋक्भिः”
[“छन्दसि वनिषी (५, २, १२२ वा०)”—इति वनिप्]
स्तुतिमद्विविधैर्मैधाविभिः अभिष्टुतः मृज्यते ॥ २ ॥ १२

अथ वयमेनमिदाह्यइति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११२ ३ १२ १२ २२ २२ १२

वयमेनमिदाह्योपीपेमेह्वज्रिणम् ।

१२ ३ १२ १२ ३ २ २ १ २ २ २ २

तस्माउअद्यसवनेसुतम्भरानूनम्भूषतश्रुते ॥ १ ॥ १३ ॥

* “ऋक्भिः”—इति सू० पाठः ।

† सू० वे० ७, ४, १४, १ ।

‡ सू० आ० २, २, ३, १० (१ भा० ५६० पृ०) = सू० वे० ६, ४, ४८ (२१), ३ ।

“वयं” यजमानाः “एनम्” इन्द्रं “वष्णिणं” “इदां” इदानीं
 “ह्यः” अतीतेऽङ्गि “इह” अत्र अहर्गणे “अपीपेम” आप्याययाम
 सोमेन “तस्मात्” तस्मै एव “अद्य” अत्र सवने सङ्ग्रामार्थं
 [सुपां सुलुगित्यादिना शि-आदेशः] “सुतम्” अभिषुतं सीमं
 “भर” आहर “नूनम्” इदानीं “श्रुते” स्तोत्रे श्रुते सति “आ
 भूषत” आभवन्नध्वर्यादीनागच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

वृकश्चिदस्यवारणउरामथिरावयुनेषुभूषति ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

सेमन्नस्तोमञ्जुषाणआगद्दीन्द्रप्रचित्रयाधिया ॥२॥१३

“वृकश्चित्” स्तेनोऽपि१ “वारणः” वारयिता सर्वस्य२
 सन्नपि “उरामथिः” शत्रूणां मार्गं गच्छतां मथिता३ सन्नपि
 “अस्य” इन्द्रस्य “वयुनेषु” मार्गेषु प्रज्ञानेषु वा४ “आ भूषति”
 आनुकूल्यमेव भजते [अतीव हिंस्रोऽपीन्द्रस्यानुकूली भवतीत्यर्थः] ।
 यद्वा, अस्येति कर्मणि षष्ठी (३, १, ८५) असुमिन्द्रम् उक्तरूपः
 क्रूरेषु वयुनेषु स्तोत्रेष्वभूषति] । हे इन्द्र ! स त्वमिमं “नः”
 अस्मदीयं सीमं स्तोत्रं च “जुषाणः” प्रीयमाणः सेवमानः

१. ऋ० वे० ६, ४, ४८ (११), ३ ।

२. ‘चित्’—इति षट्पूरणः । वृकः—मांसाशी खरण-निवासी—इति वि० ।

३. ‘वारणो वक्षी’—इति वि० ।

४. ‘उरसाध्वरं करोति—उरामथिः’—इति वि० ।

५. ‘वयुनेषु—जन्मसु’—इति वि० ।

सन् "चित्त्रया" चायनीयया नानाविध-फलरूपया "धिया" युक्तः
सन् "प्रागहि" आगच्छ ॥ २ ॥ १३

॥ वासिष्ठम् ॥ वयमेनमिदा । द्रियाओर३वा । इ
याद्यायि । ऊवेहोरयि । अपीपेमेहावज्जिणारम् । त
स्माउवद्यसवनायि । हतभारा२ । ईश्या । आनूना
२३४म् । षताश्रू२३४५ता६पु६यि ॥ (१) आनूनभूषत ।
श्रुताओर३वा । इयाद्यायि । ऊवेहोरयि । आनून
भूषताश्रू१तारयि । वृकश्चिदस्यवारणः । उरामाश्वी
२ः । ईश्या । आवयूर३४ना । पुभूषा२३४५ता६पु६
यि ॥ (२) आवयुनेषुभू । षताओर३४वा । इयाद्यायि ।
ऊवेहोरयि । आवयुनेषुभूषा१तारयि । सेमन्नस्तोमञ्जु
जुषा । णआगा१होर । ईश्या । इन्द्रप्रा२३४चायि ।
त्रयाधार३४५या६पु६ । अवा३सा२३४५यि (१) ॥ ५ ॥ [१'१३

अथेन्द्राग्नीरोचनेति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२

३२

३१७

३१२

इन्द्राग्नीरोचनादिवःपरिवाजेषुभूषथः ।

१२

३२

३३

३२

तद्वाञ्चेतिप्रवीर्यम् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “दिवः रोचना” स्वर्गस्य रोचकौ युवां
“वाजेषु” सङ्ग्रामेषु “परि भूषथः” परितः सर्वतः अलङ्कृतो
भवथः । शत्रून् पराजित्य सर्वतो विजयमानौ वर्त्तथे । “वां”
युवयोः “वीर्यं” सामर्थ्यमेव “तत्” तादृशं सङ्ग्राम-विजयं
“प्रचेति” प्रकर्षेण ज्ञापयति [यद्वा, युवां “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु
भूषथः शत्रून् परिभवथः । श्रेष्ठं पूर्ववत् ॥ १ ॥

अथ

१२

३२

३१७

३१२

इन्द्राग्नीअपसस्परि० ॥ २ † ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१२

३१

२

इन्द्राग्नीतविषाणिवां० ॥ ३ ‡ ॥ १४

—इति तृतीया । तयोऋचोः प्रतीके । तयोर्व्याख्यानमन्यत्र

द्रष्टव्यम् ॥ २, ३ ॥ १४

* ऋ० वे० ३, १, १२, ५ ।

† अथैव ७, ३, २, ३ (५भा० ८४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ४ ।

‡ अथैव ७, ३, २, ४ (५भा० ८४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ३ ।

अथ कर्द्दवेदेति लृचात्वकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमायाः—

१ २ १ १ १ १
कर्द्दवेदसुतेसचा० ॥ १ * ॥

—इति ऋचः प्रतीकम् । तस्यादितो व्याख्यान मन्यत्र
द्रष्टव्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

दानामृगोनवारणः पुरुत्राचरथन्दधे ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

नकिद्वानियमदासुतेगमोमहाश्चरस्योजसा ॥ २ † ॥

“मृगः” शत्रूणामन्वेषकः “वारणः” गजः “दाना” मद-
जालानीवः “पुरुत्रा” बहुषु यज्ञेषु च “रथं” चरण-शीलं
“मदं” “दधे” इन्द्रो धारयति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः— हे इन्द्र !
“त्वा” त्वां “न किः” नियमतं न कश्चिन्नियच्छति “सुते” अभि-
षुते सोमे “आ गम” आगच्छ । “महान्” पूज्यः “नः” त्वम्
“ओजसा” बलेन सर्वतश्चरसि गच्छसि ॥ २ ॥

* ऋ० आ० ४, १, १, ५ (१भा० ६०१ पृ०) = ऋ० वे० ६, ३, ८, ३ ।

† ऋ० वे० ६, ३, ८, ३ ।

‡ ‘दानामृगोनवारणः—*** मदावाँ वारणः *** यथा वारणः क्षनि-
वाय्य एवं त्वम्—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ ३ १८ २८ ३ १८ २८ ३ १ २

यउग्रः सन्ननिष्टृतः स्थिरो रणाय संस्कृतः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ १

यदि स्तोतुर्मघवाष्ट्रवद्वनेन्द्रो योषत्या गमत् ॥ ३ * ॥ १५

“यः” “उग्रः” उन्नीर्णवलः ओजस्वी वा “सन्” भवन् “अनि-
ष्टृतः” शत्रुभिरविस्तीर्णः “स्थिरः” चलः “रणाय” युद्धाय
“संस्कृतः”† शस्त्रैरलङ्कृतः सौमैर्वा संस्कृतः सः “इन्द्रः” “मघ-
वान्” धनवान् “यदि” “स्तोतुः”‡ “हवम्” आह्वानं “शृण्वन्”
शृणोति तच्चान्यत्र “न योषति” न गच्छति किन्तु “आ गमत्”
तत्रैवागच्छति ॥ ३ ॥ १५

२ २ २ १ २ १
॥ वार्त्तम् ॥ कई वेदा । सुतायि साश्चारे । पिव

१ १ १
न्तं वदायोऽदाधारेयि । अयं यः पुरो विभिनत्ता ओऽजा

१ २ १ १ ३ ५ २ २ ३
साश्चारे । मन्दानारः शीः । प्रारयाश्च औहोवा । धा

५ १ २ २ १ २ १
धारश्च साः ॥ (१) दानामृगः । नवाराश्याश्चारे । पुरु

२ २ १ २ २ २ २
त्राचरयान्दाश्चारेयि । नकिष्टानियमदा सुतायि गाश्मा

* सू० वे० ६, ३, ८, ५ ।

† ‘संस्कृतः—संरब्धः’—इति वि० ।

‡ ‘स्तोतुः—उद्गातुः’—इति वि० ।

२ः । म॒हा॒श्वा॒र॒रा॒३ । सा॒र॒ओ॒३४ औ॒हो॒वा । जा॒र
 ३४ सा ॥ (२) य॒उ॒ग्रः॒सा॒न् । अ॒ना॒यि॒ष्टा॒र्त्ता॒२ः । स्थि॒रो
 र॒णाय॒सा॒स्का॒र्त्ता॒२ः । य॒दि॒स्तो॒तु॒र्म॒य॒वा॒ष्ट॒ण॒वा॒द्वा॒श॒वा
 २म् । ने॒न्द्रो॒यो॒र॒३षा॒३ । त्वा॒र॒आ॒र॒३४ औ॒हो॒वा । गा
 २३४ मा॒तृ(३) ॥ २० * ॥ [१]

॥ आ॒ष्का॒र॒णि॒ध॒नम् ॥ क॒ई॒वे॒र॒द॒सु॒ते॒स॒चा । पा॒यि
 व॒न्त॒ङ्क॒त् । व॒यो॒र॒३द॒धा॒उ । वा॒३२ । अ॒य॒यः॒पू । रो
 वि॒भि॒ना । ति॒यो॒जा॒र॒३४ सा । मा॒र॒३न्दा । नः॒शि॒प्रि ।
 य॒न्वा॒र॒३४ पू॒त्सा॒ई॒५६ः ॥ (१) दा॒ना॒मा॒र्गो॒न॒वा॒र॒णा । पू॒रु
 चा॒च । र॒था॒र॒३न्दा॒धा॒उ । वा॒३२ । न॒कि॒ष्टु॒वा । नि॒य
 म॒दा । सु॒ते॒गा॒र॒३४ माः । मा॒र॒३द्वा॒न् । च॒र॒सि । ओ
 जा॒र॒३४ पू॒त्सा॒ई॒५६ ॥ (२) य॒उ॒ग्रा॒ः स॒न्न॒नि॒ष्टृ॒ताः । स्था॒यि

१८अ० ४ख० १सू० १] उत्तरार्चिकः ।

२१३

२२२ १ २ १२२ १
रोरणा । यसार३००स्त्रुताउ । वा३२ । यदिस्तोतूः ।

२ ३ २२ १ २ १ ५ १ ० २ १२ १
मघवाशा । णवद्वा२३४वाम् । ने२३द्रो । योषति ।

१२ १ ११११
आगा२३४५माई५६त् । आ२३४५ष(३) ॥ ८ * ॥ [२] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

पवमानाअसृक्षतेति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
पवमानाअसृक्षतसोमाःशुक्रासइन्दवः ।

३ १२ २२ ३ १ २
अभिविश्वाणिकाव्या ॥ १ '†' ॥

“शुक्रासः” उज्ज्वलाः‡ “इन्दवः” दीप्ताः “पवमानाः” पूज्य-
मानाः सोमाः “विश्वा” विश्वानि “काव्या” काव्यानि स्तो-
त्राणि “असृक्षत” ऋत्विग्भिरभितः सृज्यन्ते ॥ १ ॥

* ज० गा० १८प्र० २ख० २सा० ।

† ऋ० वे० ७, १, ३४, ५ ।

‡ ‘शुक्रासः’—तृतीय-पर्वने सोमाः शुक्ला भवन्ति—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ २ ३   ३ १ २
पवमानादिवस्पर्यन्तरिचादसृक्षत ।

३ २ ३   ३ १ २
पृथिव्याअधिसानवि ॥ २ * ॥

“पवमानाः” पूयमानाः सोमाः “दिवः” द्युलीकादन्त-
रिचाच्च “पृथिव्याः” भूम्याः “अधि सानवि” समुच्छिते देशे
देवयजने “पर्यसृक्षत” सृज्यन्ते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ २ २   १ २   ३ १ २
पवमानासआशवःशुभ्राअसृग्रमिन्दवः ।

२ ३   २ ३   २ ३ १ २
घ्नन्तोविश्वाअपदिषः ॥ ३ † ॥ १६

“आशवः” शीघ्राः “शुभ्राः” शोभनाः “पवमानासः” पव-
मानाः “इन्दवः” दीप्ताः सोमाः “विश्वाः” सर्वान् “दिषः” द्वेष्टृन्
शत्रून् “अप घ्नन्तः” मारयन्तः “असृग्रम्” सृज्यन्ते ॥ ३ ॥ १६

* ऋ० वे० ७, १, ३५, १ ।

† ‘दिवस्परि—‘दिवः’ द्युलीकस्य उपरि अन्तरिचात् ‘असृक्षत’ । ‘पृथिव्या
अधि’ अधुपरिभावेन चरत ‘सानवि’ पर्वत-सानवि गिरि-मसके—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ३५, २ ।

अथ तोशावृत्तहणेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

तोशावृत्तहणा ऊवेसजित्वानापराजिता ।

३ १ २ ३ १ २

इन्द्राग्नीवाजसातमा ॥ १ * ॥

“तोशा”† शत्रूणां बाधकौ “वृत्तहणा” वृत्तस्य पापस्य हन्तारौ “सजित्वाना” जितारौ परस्परपेक्षया जयशीलौ “अपराजिता” केनाप्यतिरस्कृतौ “वाजसातमा” अन्नस्य अतिशयेन दातारौ “इन्द्राग्नी” युवां “हुवे” इह कर्मणि सोमपानार्थमहमाह्वयामि ॥ १ ॥

अथ

१ २ ३ १ २

प्रवामर्चन्त्युक्थिनः ॥ २ ‡ ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१ २ ३ १ २ २ २

इन्द्राग्नीनवतिम्पुरः ॥ ३ ¶ ॥ १७

—इति तृतीया, इत्येतावृत्तः प्रतीके । तयोरादितौ व्याख्यानमन्यत्रापि द्रष्टव्यम् ॥ २ । ३ ॥ १७

* ऋ० वे० ३, १, ११, ४ ।

† ‘तोशा—तुष्टौ दीप्तौ’—इति वि० ।

‡ अथैव ७, ३, १, १ (प्रभा० ८३पृ०) = ऋ० वे० ३, १, ११, ५ ।

¶ अथैव ७, ३, २ (प्रभा० ८३पृ०) = ऋ० वे० ३, १, ११, ६ ।

अथोपत्वारण्वसन्दृशमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ १२ ३ १२

उपत्वारण्वसन्दृशमयस्वन्तःसहस्कृत ।

१२ ३ २ ३ १२

अग्नेससृजमहेगिरः ॥ १ * ॥

हे “सहस्कृत” सहसा बलेनोत्पन्न ! “प्रयस्वन्तः”† हवि-
र्लक्षणावन्तो वयं “रण्व-सन्दृशं” रमणीयं सन्दर्शनम् स्तोतव्यं
सन्दर्शनं वा “त्वा” त्वाम् “उप” प्रति “गिरः” श्रुतीः “ससृज-
महे” विसृजाम उच्चारयामइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२३ १२३२ ३१२३ १२ ३२

उपच्छायामिवघृणेरगन्मशर्मतेवयम् ।

२३ १२

अग्नेहिरण्यसन्दृशः ॥ २ ‡ ॥

हे “अग्ने !” “हिरण्यसन्दृशः” हिरण्यवद्रमणीय-तेजसः
हिरण्यवद्रोचमान-तेजसो वा “घृणेः” दीप्तस्य “ते” तव “शर्म”
शरणम् आश्रयणं सुखं वा “उप अगन्म” उपगच्छामः । तत्र
दृष्टान्तः—“छायामिव” यथा सुसन्तप्तच्छायासुपागच्छन्ति
तद्वत् ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ४, ५, २८, २ ।

† ‘प्रयस्वन्तः’—प्रकर्षेण स्वतः संस्कृत बलस्य कर्तुः—इति वि० ।

| ऋ० वे० ४, ५, २८, १ ।

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २
यउग्रइवशर्यहातिगमष्टङ्गोनवसगः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
अग्नेपुरोरुरोजिथ ॥ ३ * ॥ १८

“यः” अग्निः “उग्रइव” उद्गूर्ण-बलः “धन्वीव” “शर्यहा” शर्यैर्वलैः शत्रूणां हन्ता† “तिग्मशृङ्गो न वंसगः” तीक्ष्णशृङ्गो नवनीय-गतिर्द्विषभइव‡ । हे अग्ने ! स त्वं “पुरः” आसुरी-स्तिष्ठः पुरीः “रुरोजिथ” भग्नवानसि [“रुद्रो वा एषः यदग्निः” —इति श्रुतेः, रुद्र-कृतमपि त्रिपुर-दहनमग्नि-कृतमेवेत्यग्निः स्तूयते । यद्वा, त्रिपुर-दहन-साधन-भूते वाणे अग्नेरनी-कत्वेनावस्थानादग्निः पुराणि भग्नवानित्युच्यते । “देवासुरा-वा एषु लोकेषु समयजन्त” —इत्यादिकं ब्राह्मणमतानु-सन्धेयम् ॥ ३ ॥ १८

अथ ऋतावानं वैश्वानरमिति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
ऋतावानं वैश्वानरमृतस्यज्योतिषस्पतिम् ।

१ २ ३ १ २
अजस्रङ्घर्ममीमहे ॥ १ ॥ १॥

* ऋ० वे० ४, ५, २८, ४ ।

† ‘शर्यहा—मरुहाः’—इति वि० ।

‡ ‘तिग्मशृङ्गः’—तीक्ष्णशृङ्गः, न वंसगः—न सङ्घातगामी’—इति वि० ।

॥ नान्यत्रैषोपसन्धेयते ।

हे अग्ने ! “ऋतावान्” यज्ञवन्तं सत्यवन्तम् ऋतस्य सत्यस्य
यज्ञस्य सत्यस्य वा सम्बन्धिनः* “वैश्वानर” विश्वेषां नराणां
हितकारिणं “ज्योतिषस्पति” ज्योतिषः तेजसः पतिं पालकम्
“अजस्रम्” अनादित्वादविच्छिन्नं “धर्म” दीप्तं वैश्वानराख्यं
त्वाम् “ईमहे” अभीष्टं याचामहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ १ २

३ २ २ २ ३ क २ २ ३ २

यद्दम्प्रतिपप्रथेयज्ञस्यस्वर्गुत्तिरन् ।

३ २ १ २ २ ३ २

ऋतून्नुत्सृजतेवशी ॥ २ ॥

“यः” अग्निः “इदं” जगत् “यज्ञस्य” अनुष्ठीयमानस्य
यागस्य “स्वः” सर्वं विघ्नम् “उत्तिरन्” उत्तारयन् [यद्वा, “स्वः”
स्वर्ग-फल-सम्बन्धि महाफलम् “उत्तिरन्” प्रयच्छन्] “प्रति पप्रथे”
सर्वत्र प्रख्यातो भवति “वशी” परमात्मतया जगद् वशीकर्त्ता
सोऽग्निः “ऋतून्” वसन्तादीन् “उत्सृजते” अनुष्ठानार्थं सम्यक्
सृजति [तेषु स्वयमाधीयमानः सन् तदङ्गतया वसन्तान् उत्तमान्
हतइत्यभिप्रायः] ॥ २ ॥

*‘ऋतावान्’—ऋतं चैविसकलचरणं ब्रह्म तेन सत्यं अथवा ऋतमग्रं तस्य दातारं
वि० ।

यमप्यन्यत्र क्वचिद् दृश्यते ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

अग्निः प्रियेषु धामसुकामो भूतस्य भव्यस्य ।

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

सम्राडेको विराजति ॥ १ * ॥ १८

“भूतस्य” अतीत-कालीनस्य भूत-जातस्य “भव्यस्य” आगामिनः भविष्यत्कालीनस्य जगतः “कामः” काम्यमानस्तत् तैः पुरुषैः “सम्राट्” “एकः” अद्वितीयत्वेन “प्रियेषु” आहवनीयादिषु “धामसु” स्थानेषु [यदा, त्रिषु पृथिव्यादि-लोकेषु “विराजति” विशेषेण दीप्यते] ॥ ३ ॥ १८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थं-महेश्वरः ॥ १८ ॥

॥ इति द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये अष्टादशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ १८ ॥

* य० वे० १२, ११६ ।

† ‘एकः सर्वदेवानां प्रधानभूतः विराजति विविधं राजति दीप्यते’—इति वि० ।

‡ ‘अष्टमस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः’—इति वि० पदादि-मूल-ग्रन्थानां समतस्य ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १६ ॥

॥ अथैकोनविंशोऽध्यायआरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

अग्निःप्रत्नेनेति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ २
अग्निःप्रत्नेनजन्मना† शुभानस्तन्वा‡ऽऽस्वाम् ।

३ १ २ २ २
कविर्विप्रेणवावृधे ॥ १ ॥

“कविः” क्रान्त-कर्मा “अग्निः” “प्रत्नेन” पुराणेन “जन्मना”
जननीयेन स्तोत्रेण “स्वां” स्वकीयां “तन्वं” तनुमङ्गं “शुभानः”
शुभयन् “विप्रेण” मेधाविना स्तोत्रा “वावृधे” प्रवृद्धो भवति ॥ १ ॥

* ‘इदानीं सदाणि’—इति वि० ।

† “जन्मना”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ “तन्वं”—इति ऋ०-पाठः ।

॥ ऋ० वे० ६, ३, ३८, २ ।

१८ अ० १ ख० १ सू० ३ । उत्तराचिकः ।

२२१

अथ द्वितीया ।

३ १८ २२३ १ २३ १ २ ३ १ ३

ऊर्जो नपातमाहुवेग्निपावकशोचिषम् ।

३ २ ३ १ २ ३ २

अस्मिन्यज्ञे स्वध्वरे ॥ २ * ॥

“ऊर्जः” अन्नस्य “नपात” पुत्रं† “पावक-शोचिषं” शोधक-
दीप्तिमग्निं “स्वध्वरे” असुरैरत्यन्तमहिंस्येऽस्मिन् यज्ञे “आ हुवे”
आह्वयामि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १८ २२३ १ २ ३ १ २

सनो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्रेण शोचिषा ।

३ १८ २२ ३ १ २

देवैरासस्मि बर्हिषि ॥ ३ ‡ ॥ १

हे “मित्रमहः” मित्राणां पूजनोपाग्ने॥ “सः” त्वं “शुक्रेण”
ज्वालावता “शोचिषा” तेजसा “देवैः” सह “बर्हिषि” “आ-
सस्मि” आसीद ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ३, २८, ३ ।

† ‘ऊर्जनपातम्—अन्नानां पातारं रक्षयितारम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ३, २८, ४ ।

॥ ‘मित्रमहः—मित्राणां रुद्धिमानकरः’—इति वि० ।

अथोत्तेशुष्मासइति चतुर्ह्वयं द्वितीयं मूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

२ १ १ २   ३ १ १ ३ १ १
उत्तेशुष्मासोअस्थूरक्षोभिन्दन्तोअद्रिवः ।
३ २ ३ १ २ ३ १ १
नुदस्वयाःपरिस्पृधः ॥ १ * ॥

हे “अद्रिवः” याववन् सोम ! “ते” तव “शुष्मासः” शुष्मा
वेगाः “रक्षः” राक्षसान् “भिन्दन्तः” विदारयन्तः “उदस्थुः”
उत्तिष्ठन्ति । “याः” “स्पृधः” स्पर्धमानाः शत्रुसेना अस्मान्
प्रतिबाधन्ते तास्व “नुदस्व” प्रेरय बाधस्वेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ २ २   ३ १ २ २ २ २
अयानिजघ्निरोजसारथसङ्गधनेहिते ।
१ १ १ २   १ २
स्तवाअविभ्युषाहृदा ॥ २ † ॥

हे सोम ! त्वम् “अया” अनेन कृतेन “ओजसा” बलेन
“निजघ्निः” शत्रून् हन्तुं शीलवान् । तं त्वाम् “अविभ्युषा”
“अभौतेन” “हृदा” मनसा युक्तोऽहं “रथ-सङ्गे” अस्माकं
रथानां सङ्गे “हिते” शत्रुषु निहिते धने च निमित्ते “स्तवै”
स्तौमि ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ७, १, १०, १ ।

† ऋ० वे० ७, १, १०, ६ ।

अथ तृतीया ।

१ १ ३ २ ३ २ ३ १ २ एक १२
अस्यव्रतानिनाधृषेपवमानस्यदूढया ।

३ १ २ २ २ १ २
रुजयस्त्वापृतन्यति ॥ ३ * ॥

हे सीम ! “पवमानस्य” क्षरतः यस्य “अस्य” तव “व्रतानि”
कर्माणि “दूढया” दुर्बुद्धिना राक्षसेन “नाधृषे” आधर्षयितुमश-
क्यानि स “त्वा” त्वां “यः” दुर्बुद्धिः शत्रुः “पृतन्यति” योद्धुमि-
च्छति तं “रुज” बाधस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ १ १ ३ १ २ ३ १ २
तह्निन्वन्तिमदच्युतह्रिन्नदीषुवाजिनम् ।

२ ३ १ २ ३ १
इन्दुमिन्द्रायमत्सरम् ॥ ४ † ॥ २

“मदच्युतं” मदस्य चावधितारं “हरि” हरितवर्णं “वाजिनं”
बलिनं “मत्सरं” मदकरं “तम्” “इन्दु” सीमं “नदीषु”
“इन्द्राय” इन्द्रार्थं “हिन्वन्ति” ऋत्विजः प्रेरयन्ति ॥ ४ ॥ २

* ऋ० वे० ७, १, १० ३ ।

† ऋ० वे० ७, १, १०, ४ ।

अथामन्दैरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
आमन्दैरिन्द्रहरिभिर्याद्विमयूररोमभिः ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मात्वाकेचिन्नियेमुरिन्नपाशिनोतिधन्वेवता^१इद्वि ॥ १ * ॥

विश्वामितो यज्ञार्थमिन्द्रमाह्वयति— हे “इन्द्र !” “मन्दैः”
मादयित्वभिः मयूर-रोमभिः मयूर-रोम-सः श-रोम-युक्तैः “हरि-
भिः” एतत्सञ्ज्ञकैरश्वैरुपेतस्त्वम् “आ याहि” यज्ञं प्रत्यागच्छ ।
“केचित्” अपि जनाः “त्वा” त्वाम् “मा नियेसुः” मा नियन्तु
गमन-प्रतिबन्धं मा कुर्वन्त्वित्यभिप्रायः । प्रतिबन्धे दृष्टान्तः—
“पाशिनो न” पाश-हस्ता व्याधा यथा पक्षिणं नियच्छन्ति तद्वत्
त्वां मा नियच्छन्त्वेव । किञ्च “धन्वेव” यथा पान्याः धन्व
मरुदेशं शीघ्रमतिगच्छन्ति, तद्वदागमन-प्रतिकारिणः “तान्”
अतीत्य शीघ्रमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ २ २ ३ १ ३ २ ३ २
वृत्रखादोबल^२रुजःपुरान्दम्नीअपामजः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्थातारथस्यहय्यैरिभिस्वरिन्द्रोदृढाचिदारुजः ॥ २ † ॥

* ऋ० षा० ३, २, १, ४ (१भा० ५०८ पृ०) = ऋ० वे० ३, २, ८, १ ।

† ऋ० वे० ३, ३, ८, २ ।

सोऽयमिन्द्रः “वृत्रखादः” [खादृ भक्षणे (म्वा० प०),—
इत्यस्मात् “कर्मण्यण् (३, २, १), कटुत्तरपदप्रकृतिस्वरः (३,
२, १३८), वृत्रं खादति हिनस्तीति वृत्रखादः] “बलंरुजः”
[रुजो भङ्गे (तु० प०), कर्मण्युपपदे मूलविभुजादित्वात्
क-प्रत्ययः “तत्पुरुषे कृति बहुलम् (६, ३, १४)”—इति द्विती-
याया अलुक्, यायादिस्वरः (६, २, १४४) आहणोत्याकाशमिति]
बलो मेघः तस्य भङ्गकः* ततः “अपामजः” अज गतिक्षेप-
णयोः (म्वा० प०)—इत्यस्मात् पचाद्यच् (३, १, १३४),
चित्स्वरः (६, १, १६३)] मेघ-भेदन-द्वारा अपां प्रेरकः “पुरां”
शत्रु-सम्बन्धिनां “दर्मः” दारकः, [तथा विष्णुः त्रिविक्रमावतार-
धारी इदं प्रतीयमानं सर्वं जगत् क्रान्त्वा तिष्ठतीति मन्त्रवर्णः]
तथा “हयोः” अश्वयोः “अभिस्वरे” अस्मदाभिमुख्येन प्रेरणे
निमित्तभूते सति “रथस्य स्थाता” रथमधिष्ठाता, तथा “दृढा-
चित्” दृढानामतिबलवतां शत्रूणामपि “आ रुजः” [रुजो भङ्गे
(तु० प०)—इत्यस्मादिगुपध-लक्षणः कः (३, १, १३५)]
आ समन्तात् भङ्गको भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २११ २३१२ ३१२
गम्भीराऽउद्धीर्षिक्रतुमुष्यसिगाइव ।

११३ १२ २२ ३ १२ ३२३ १ ९
प्रसुगोपायवसन्धेनवोयथाहृदङ्गन्याइवाशत ॥ ३ ॥ ३

* ‘बलंरुजः—बलानाम दानवः तस्य भङ्गकर्ता’—इति पि० ।

† क० वे० १, ३, ८, २ ।

(२८)

हे इन्द्र ! त्वं “गभीरान्” महावकाशान् “उदधीन्” समु-
द्रान् उदकैः यथा पोषयसि तद्वत् “क्रतु” यज्ञस्य कर्तारम् अमुं
यजमानमभिमत-फल-प्रदानेन “पुष्यसि” पोषयसि । तत्र दृष्टान्तः
यथा—“सुगोपाः” समीचीनी गोपालः “यवसेन” “गाः” पोषयति
तद्वत्, यथा “धेनवः” “यवसं” लणादिकम् प्राप्नुवन्ति तद्वत्
सोमान् प्राप्नोति, ते च सोमाः “कुव्याः” कृत्रिम-सरितः “ऋदं”
महाजलाशयं यथा प्राप्नुवन्ति तद्वत् “आशत” व्याप्नुवन्ति ॥३॥ ३

॥ अभिनिधनङ्गाणवम् ॥ औहोहोहायि । आयिहो ।

आमा । द्रैर३३रायि । द्राहारा२३४यिभायिः । या

होमा२३४यू । रारोमभायिः । ऐहोयि । आर३४यि

हो । मात्वाकार२३४यिचीत् । नायियेमू २ ३ ४ रीत् ।

नापाशिनाः । ऐहोयि । आर३४यिहो । आतीधार३

४न्वे । वता३३आपुयिहा६.५ ईयि ॥(१) औहोहोहा

यि । आयिहो । वार्त्ता । खा २ ३ ४ दो । बाल३४

२ ३ ४ जाः । पूरान्दा २ ३ ४ म्माः । आपामजाः । ऐ

होयि । आ २ ३ ४ यिहो । स्यातारा २ ३ ४ था । स्या

^३ ^५ ^{२२ १} ^{२२ १} ^३
 क्षारौ २३४ योः । आभिस्त्ररायि । ऐहोयि । आर३
^५ ^२ ^१ ^५ ^{३ २ ४}
 ४यिहो । आयिन्द्रोदा२३४र्धा । चिदा३रूपजा६पू६ः ॥ (२)
^{२२ १} ^२ ^१ ^२ ^{१ २ १} ^३ ^५
 औहोहोक्षायि । आयिहो । गाभौ । रा२२३४ज ।
^२ ^३ ^५ ^{२ ३} ^५ ^{२२ २२}
 दाधी२रा२३४यिवा । क्रातुम्पूर३४ष्या । सीगाइवा ।
^{२२ २२} ^३ ^५ ^{२ ३} ^५ ^{२ ३}
 ऐहोयि । आर३४यिहो । प्रासूगोर३४पाः । यावासा
^५ ^{२२ २२} ^{२२ २२} ^३ ^५ ^२
 २३४न्धे । नावोयथा । ऐहोयि । आर३४यिहो । हा
^३ ^५ ^{२ २} ^४ ^३
 दङ्क २३४ ल्याः । इवा ३ शा ५ ता ६ पू ६ । आ २ ३
^५
 ४ भौ(३) ॥ १७ * ॥ [१] ३

अथ यथागौरोअपाकृतमिति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३} ^{२ ३ २ ३ २ ३} ^{२ २ २} ^{२ २}
 यथागौरोअपाकृतन्तुष्यन्नेत्यवेरिणम् ।

^३ ^{१ २} ^{३ २ ३} ^{२ २} ^{२ ३ २ ३ २ ३} ^३ ^{१ २}
 आपित्वनःप्रपित्वेतूयमागहिकण्वेषुसुसचापिब ॥ १ १ ॥

* ऊ० गा० १८प्र० २ख० १७सा० ।

† ऊ० गा० ३, १, १, १० (१ भा० ५२१५०) = ऋ० वे० ५, ७, २० ३ ।

“गौरः” गौरमृगः “लृणन्” पिपासन् “अपा” अद्विरुदकैः
 [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ८५) “उडिदम् (६, १, १७१)”—
 इत्यादिना विभक्तेरुदात्तत्वं कृतम्] “इरिणं” निस्तृणं तटाक-देशं
 “यथा” येन प्रकारेण “अवैति” अवगच्छति [अव-शब्दोऽभि-शब्द-
 स्यार्थे] अभिमुखः सन् शीघ्रं गच्छति । तथा “आपित्वे”
 बभ्रुत्वे “प्रपित्वे” प्राप्ते सति हे इन्द्र ! त्वं “नः” अस्मान् “तूयं”
 [क्षिप्रनामैतत् (निघ० २, १५, ११)] शीघ्रम् “आ गहि”
 आगच्छ । आगत्य च “कण्वेषु” कण्व-पुत्रेषु अस्मासु “सचा”
 सह एकयत्नेनैव विद्यमानं सर्वं सोमं सुष्ठु “पिब” ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ २
 मन्दन्तुत्वामघवन्निन्द्रेन्दवोराधोदेयायसुन्वते ।

३ २ ३ १ २   ३ २ ३ २ ३   ३ १ २ ३ १ २
 आमुष्यासोममपिवश्वमूसुतञ्जेऽष्टन्तदधिषेसहः ॥ २ * ॥४

हे “मघवन्” धनवन्निन्द्र ! “इन्द्रवः” क्लेदनाः सोमाः त्वां
 “मन्दन्तु” हर्षयन्तु [मन्देर्व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५)]
 किमर्थम् ? “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते यजमानाय “राधः
 देयाय” राधसः धनस्य दानार्थं [ददातिः “अचो यत् (३, १,
 ६७)”—इति भावे यत्, “इदयति (६, ४, ६५)”—इतीकारः, “यतो-
 ऽनावः (६, १, २१३)”—इत्याद्युदात्तत्वे कृदुत्तरपदप्रकृतिस्र-

* ऋ० वे० ३, १, ८, १ ।

† ‘राधः—धनाय अस्माय वा, देयाय दातव्याय च’—इति वि० ।

त्वम् (६,२,१३८) । शतुरनुमः (६,१,१७३)”—इति सुन्वच्छब्दात्
परा विभक्तिरुदात्ता] । अपिच त्वं “सोमम्” “आमुष्य” मोषणं
कृत्वा* अदत्तमपि बलादाहृत्य “अपिबः” पीतवानसि [“स यज्ञ-
वेशसं कृत्वा ग्रासहा सोममपिबत्”—इति श्रुतेः] । कीदृशं सोमं ?
“चमू” चम्वोरधिषण-फलकयोः “सुतम्” अभिषुतम् [यद्वा,
चमूभ्यां चमसाभ्यां होतुर्मैत्रावरुणस्य च सम्बन्धिभ्यां संस्कृताभि-
र्वसतीवरौभिः सुतमभिषुतम्] यस्मादेवं तस्मात् कारणात्
“ज्येष्ठ” प्रशस्यतमं वृद्धतमं वा† “सहः” बलं “दधिषे” हे
इन्द्र ! त्वं धारयसि अतो मदीया अपि सोमास्त्वां मादयन्त्विति
प्रार्थते ॥ २ ॥ ४

॥ मनाद्यम् ॥ यथागौरश्रोत्रापाकृताम् । तृष्यन्नेति
यवेराश्रयिणाम् । आपित्वेनः प्रपित्वे तूयमागाश्रयिणी ।
कण्वेषुसुसचापिवा । सारचारश्रयिणी । पौरश्रयिणी ॥ (१)
कण्वेषुसुसचापिवा । कण्वेषुसुसचापाश्रयिणी । मन्द
न्तुत्वामघवन्निन्द्रेन्दारश्रयिणी । राधोदेश्रयिणी । यार
श्रयिणी ॥ (२) राधोदेश्रयिणी

* ‘आमुष्येति बान्दसं दीर्घत्वम् आमुष्य यजमानस्य’—इति वि० ।

† मूलग्रन्थे तु सर्वत्रैव “ज्येष्ठम्”—इति पाठः ।

तायि। राधेदेयायसुन्वार३तायि। आमुष्यासोममपि
 वयमूस्वर३ताम्। ज्येष्ठन्ताता३हा३। धार्यिषार३४
 औक्षोवा। सा३३४हाः(३) ॥ १८ * ॥ [१] ४

अथ त्वमङ्गप्रशंसिषइति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

त्वमङ्गप्रशंसिषोदेवःशविष्ठमर्त्यम् ।
 नत्वदन्योमघवन्नस्तिमर्द्धितेन्द्रब्रवीमितेवचः ॥ १ † ॥

[अङ्ग—इत्यभिमुखीकरणे] “अङ्ग” “शविष्ठ” बलवत्तमेन्द्र !
 “देवः” द्योतमानस्त्वं “मर्त्यं” नर-धर्माणं त्वां स्तुवन्तं पुरुषं
 “प्रशंसिषः” सम्यक् तेन स्तुतमिति प्रशंसा । हे “मघवन्” धन-
 वन् ! “इन्द्र !” “त्वदन्यः” कश्चित् “मर्द्धिता” सुखयिता नास्ति,
 अतः कारणात् “ते” तुभ्यम् “इदं” स्तुतिलक्षणं “वचः” ब्रवीमि
 उच्चारयामि [शंसिषः—शंस स्तुतौ (भा० प०), लेटि, सिष्यङा-
 गमः (३, ४, ६४) “सिन्वडुलं लेटि (३, १, ३४)”—इति
 विकरणे सिप्, तस्याङ्गधातुकत्वादिङागमः (७, २, ३५)] ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८प्र० १अ० १८सा० ।

† ऊ० षा० ३, १, १, ५ (१भा० ५१०पृ०) = ऋ० वे० १, ६, ८, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ १ ३ १ ३ १ २ १
मातेराधासिमातऊतयोवसो

१२ २२ ३ १ २
स्मान्कदाचनादभन् ।

१ २ ३ १ १ ३
विश्वाचनउपमिमौहिमानुष

१ १ ३ १ ३ २
वसूनिचर्षणिभ्यश्च ॥ २ * ॥ ५

हे “वसो” वासयितरिन्द्र ! “ते” तव सम्बन्धीनि राक्षस्येभि
रिति “राधांसि” भूतानि† यस्मात् “कदाचन” कदाचिदपि
“मा दभन्” मा विनाशयन्तु । तथा “ऊतयः” गन्तारः‡ [यद्वा,
उतयइत्यत्र वर्ण-लोपः, धूतयः कम्पयितारः “ते” त्वदीया मारु-
तश्च हे “मानुष” मनुष्य-हितेन्द्र ! “चर्षणिभ्यः” मन्त्र-दृष्टेभ्यः॥
“नः” अस्मभ्यं “विश्वा” विश्वानि “वसूनि” धनानि च “आ उप
मिमौहि” सर्वत आहृत्य अस्मत्समोपे कुरु, सर्वत्र वर्त्तमानं धनम्
अस्मभ्यं प्रयच्छेत्यर्थः [कदा—किं शब्दात् “सर्वैकान्यकिंचित्तदः
काले दा (५, ३, १५)”—इति दा-प्रत्ययः, “किमः कः (७, २,
१०३)”—इति कादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् (३, १, ८५) ।

* ऋ० वे० १, ६, ८, ५ ।

† ‘राधांसि अस्मानि’—इति वि० ।

‡ ‘ऊतयः पालनानि’—इति वि० ।

॥ ‘चर्षणिभ्यः—ऋत्विग्यजमानभ्यः’—इति वि० ।

दभन्—दभ् दभे, लोटर्थे छान्दसे लटि “बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)” —इति विकरणस्य लुक्, “न माङ्योगे (६, ४, ७४)” —इत्यङ्भावः । मिमीहि—माङ् माने शब्दे च (अदा० ५०) व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५), “जुहोत्यादिभ्यः झुः (२, ४, ७५)”, “भृजामित् (७, ४, ७६)” —इत्यभ्यासस्येत्वम्, हेर्ङित्वात् “घु-मा-स्था (६, ४, ६६)” —इतीत्वम् ॥ २ ॥ ५

॥ पौरुमीदम् ॥ तुवम । गप्रा३४औहोवा । शां
 सिषः । देवःशवि । छमर्त्ता२३याम् । नत्वदन्यो । मघ
 वार३ना । स्तिमर्ङिता । इन्द्रव्रा२३वी । मितायिवार
 ३४पूचा६पू६ः ॥ (१) इन्द्रव्र । वीमा३४औहोवा । तायि
 वचः । इन्द्रव्रवी । मितेवार३चाः । मातेराधा । सि
 मातार३ज । तयोवसाउ । अस्मान्का२३दा । चनादा
 २३४पूभा६पू६न् । अस्मान्क । दाचा३४औहोवा । नाद
 भन् । अस्मान्कदा । चनादा२३भान् । विश्वाचनाः ।
 उपमा२३यिमायि । क्षिम । नुषा । वस्नार३यिचा ।

१८अ० १ख० ५सू० १, २, ३] उत्तरार्द्धिकः ।

२३३

^१ षणायिभ्या ^{१२} २३४५ आ ^१ ६५६ । ^{१ १ १ १ १} दत्ता ^१ ३ या ^१ २३४५

(३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ ^२ चैककुभम् । ^१ त्वमङ्गप्रश ^{२१} साशयिषाः । ^२ देवःशवा

^{१ १} यिष्ठाश्मा । ^१ ऊम् । ^{३ ५} तार३४याम् । ^{२ १ २ १ २} नत्वदन्योमघवन् ।

^१ स्तायिम । ^{३ २ २ १} डितेन्द्रा । ^३ ब्रा२३४वी । ^{१ २ २} मायितेव । ^१ चा

^३ २ । ^{५ २ २} या २३४ औच्चेवा ॥ (१) ^{२ २ २ २} इन्द्रववीमितेवाश्चाः ।

^{१ २ २} इन्द्रववीमोश्तायि । ^{१ ३ ५} ऊम् । ^{१ २ २ १ २ २} वार३४चाः । ^{१ २ २} मातेराधा

^{२ १ २ २} सिमातऊ । ^{१ २} तायः । ^{३ ५} वसोस्मान् । ^{१ २ २} कार३४दा । ^{१ २ २} चाना

^{१ ३} द । ^{५ २ २} भार । ^{२ २ २} या२३४ औच्चेवा ॥ (२) ^{२ २ २} अस्मान्कदाचनादा

^{२ १ २} श्मान् । ^{१ २ २} अस्मान्कदाचाश्ना । ^{१ ३ ५} ऊम् । ^{२ २ २} दार३४भान् ।

^{१ २ २} विश्वाचनउपमिमी । ^{२ १ २ २ २ २} चाइमानुषवह । ^{३ ५} नार३४यिची ।

* क० गा० १८प्र० २ख० १८सा० ।

१ २   १ ४   ३   ५ ६ ७   ३   ५
प्राणिभ्यः । आर । या२३४औहोवा । ई२३४दाः (३)

॥ ५ * ॥ [२] ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे —

प्रतिष्ठासूनरीति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्.

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ ३ २ ३
प्रतिष्ठासूनरीजनौव्युच्छन्तीपरिस्वसुः ।

३ १ २   ३ २
दिवोअदर्शिदुहिता ॥ १ † ॥

“स्था” सा प्रसूयमाना, “सूनरी” सुष्ठु प्राणिनां नेत्री,
“जनी” जनयित्री फलानां, “स्वसुः” स्वसृ-स्थानीयाया रात्रिः
“परि” उपरि भागे रात्रि-पर्यवसान-काले “व्युच्छन्ती” तमो
विवासयन्तीः [स्वसा—स्वसे ज्यायस्याइत्युक्तम्], “दिवः” द्योत-
मानस्यादित्यस्य “दुहिता”, उषाः “प्रत्यदर्शि” सर्वैः प्रति-
दृश्यते ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८प्र० १अ० ५सा० ।

† ऊ० वे० १, ८, ३, १ ।

‡ ‘व्युच्छन्ती—दोषि कुर्वन्ती’—इति वि० ।

१८अ०२ख०१सू०३] उत्तरार्चिकः ।

२२५

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
अश्वेवचित्रारुषीमातागवामृतावरी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
सखाभूद्*श्विनोरुषा ॥ २ ॥

“अश्वेव” “चित्रा” चायनीया “अरुषी” आरीचमाना
“गवा” रश्मीनां “माता” निर्मात्री “ऋतावरी” यज्ञवपुः
“अश्विनोः” “सखा” समान-ख्याना सह स्तूयमाना “भूत्”
भवति [अश्विनोरुषसा सह स्तूयमानत्वात् सखित्वं पर-
स्परम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
उतसखास्यश्विनोरुतमातागवामसि ।

३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
उतोषोवस्वईशिषे ॥ ३ ॥ ६

“उत” अपिच “अश्विनोः” “सखा”, “उत” अपिच “गवा”
रश्मीनां “माता” निर्माता “असि”, “उत” अपिच हे “उषः !”
“वस्वः” धनस्य “ईशिषे” ईश्वरो भवसि ॥ ३ ॥ ६

* “अभूत्”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ३, ८, ३, २ ।

‡ “ऋतावरी”—चितकरौ—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ३, ८, ३, २ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १
 ॥ जराबोधीयम् ॥ प्रतिष्ठासोवा । नारीजनायि । वि
 १ २ १ २ ४५ ५
 यूक्ता२३न्ती । परिस्वाहः । दिवोआशदा२३शी । द ।
 ३ २ १ २ १
 द्वितो३४५ई । डा ॥ (१) अश्वेवचोवा । चाअरूषायि ।
 २ २ १ २ ४५
 मातागा२३वाम् । ऋतावारायि । सखाभूशदा२३श्रा
 ५ २ ३ २ २ १ २
 यि । नोः । उषो३४५ई । डा ॥ (२) उतसखोवा ।
 १ २ १ २ १ २ १
 साअश्विनोः । उतामा२३ता । गवामासायि । उतो
 २ ४५ ४ २ ३ १
 षोश्वा२३स्वाः । ई । शिषो३४५ई । डा (३) ॥ ३ * ॥ [१] ई

अथैषोउषेति ह्यचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
 एषोउषाअपूर्व्याव्युक्तिप्रियादिवः ।

३ १ २ ३ २
 स्तुषेवामश्विनावृहत् ॥ १ † ॥

“एषः” एषा अस्माभिः परिदृश्यमाना “प्रिया” सर्वेषां प्रीते
 हेतुः “अपूर्व्या” पूर्वेषु मध्यरात्रिकालेषु विद्यमाना न भवति

* ऊ० गा० १८प्र० १ अ० ३ सा० ।

† अ० आ० १, २, ४, ४ (१ भा० ३८८४०) = ऋ० वे० १, ३, १२, १ ।

किन्त्विदानीन्तनी “उषाः” उषोदेवता “दिवः” द्युलोकस्य सकाशादागत्य “व्युच्छति” तमो वर्जयति । हे “अश्विना” अश्विनौ ! “वां” युवां “महत्” प्रभूतं यथा भवति तथा “स्तुषे” स्तोमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १२ १२ ३ १ २ ३ २
यादस्मासिन्धुमातरामनोतरारथीणाम् ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
धियादेवावसुविदा ॥ २ * ॥

“या देवा” यावभावश्विनौ वक्ष्यमाण-गुण-युक्तौ तौ स्तुष इति पूर्वतान्वयः । कीदृशी ? “दस्मा” दर्शनीयौ, “सिन्धुमातरा” समुद्रमातरौ† [यद्यपि सूर्याचन्द्रमसावेव समुद्रजौ तथा-प्यश्विनोः केषाञ्चिन्मते तद्रूपत्वात् तथात्वम्], “रथीणां” धनानां “मनोतरा” मनसा तारयितारौ, “धिया” कर्मणा “वसुविदा” निवास-स्थानस्य लब्धयितारौ‡ [मनोतरा मनसा तरत इति मनोतरौ, तरतेरन्तर्भावित-व्यर्थात् “ऋदोरप् (१, ३, ५७)” — इत्यप्, पूर्वपदान्तस्य सकारस्य कृत्वे सति छान्दसमुत्वम् । रथीणां— “नामन्यतरस्याम् (६, १, १७७)” — इति नाम उदात्तत्वम् ।

* ऋ० वे० १. ३, ३३, २ ।

† ‘सिन्धुमातरा’—सिन्धुशब्देन उदकानि गृह्यन्ते, उदकानां निर्मातृभूतौ,—इति वि० ।

‡ “वसुविदौ—विदज्ञाने, विदज्ञाने, विद सत्तायां, विदमान-धनौ ; अथवा धनलाभकौ,—इति वि० ।

धिया—“सावेकाच (६, १, १६८)”—इति विभक्तेरुदात्तत्वम् ।
 वसुविदा—वसूनि निवास-स्थानानि विन्देते इति वसुविदौ
 “क्विप् च (३, २, ७६)”—इति क्विप् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २   २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 वच्यन्तेवाक्कुहासोजूर्णायामधिविष्टपि ।

१ ३   २ ३ २   ३ १ २
 यदा रथो विभिध्यतात् ॥ ३ * ॥ ७

हे अश्विनौ ! “वां” युवयोः सम्बन्धी रथः “जूर्णायाम्” नाना-
 शास्त्रैः स्तुतायाम् । “अधिविष्टपि” स्वर्ग-लोके “यद्” यदा
 “विभिः” अश्वैः “पतात्” पतति गच्छति, तदानीं “वां” युवयोः
 “ककुहासः” स्तुतयः “वच्यन्ते” अस्माभिरुच्यन्ते ब्रवीतेत्येकं,
 “ब्रुवो वचिः (२, ४, ५३)”—इति वच्चादेशः, “वचि-स्वपि
 (६, १, १५)”—इत्यादिना सम्प्रसारणम्, “सम्प्रसारणाच्च (६,
 १, १०८)”—इत्यत्र छन्दसीत्यनुवृत्तेः । परपूर्वत्वस्य पाक्षिकत्वात्
 यणादेशः, प्रत्ययस्वरः । ककुहासः—‘ककुभं शृङ्गे विदुः प्रधाने
 च’—इत्यभिधानात् ; प्राधान्याभिधायिना ककुप्-शब्देन तत्-
 प्रतिपादका स्तुतयो लक्ष्यन्ते ; इत्वं छान्दसम्, “आज्जसेर-

* अ० वे० १, ३, २३, ३ ।

† ‘जूर्णायाम्’—जूर्णायाम् पृथिव्याम्, अधि—उपरि, विष्टपि—स्थाने—इति वि० ।

‡ ‘वि-इत्याकाश-नाम, आकाशात् पततीत्येवं वक्तव्ये तृतीया-वञ्जवचनं छतं
 छान्दसत्वादयोषो वञ्जं छन्दसीति’—इति वि० ।

§ साचातुष्टभिः “वा छन्दसि (६, १, १०६)”—इत्यात् बोध्यम् ।

सुक् (७, १, ५)"—इत्यसुक् । जृर्णायां—जृष् वयोहानौ (दि० प०), अत्र स्तुत्यर्थः, धातूनामनेकार्थत्वात्, निष्ठायां "श्रुयकः किति (६, २, ११)"—इति इट्-प्रतिषेधः, "बहुलञ्छन्दसि (७, १, १०३)"—इति उत्त्वम्, "रदाभ्यामिति (८, २, ४२) निष्ठानत्वम्, प्रत्ययस्वरः (३, १, ३) । विभिः—वी गत्यादौ (अदा० प०) वियन्ति गच्छन्ति वयोऽश्वाः, औणादिको ङि-प्रत्ययः । यतात्—पतल्ल गतो (म्वा० प०), लेंठगडागमः, "इतश्च लोपः (३, ४, ७)"—इतीकार-लोपः ॥ ३ ॥ ७

१८८ १ १ १ ८२ १ ११
॥ जराबोधियम् ॥ एषोउषोवा । आपूविष्या । वियूच्छा

२ १ २ ४५ ५८
२३ती । प्रियादायिवाः । स्तुषायिवाः १२३३वायि । ता ।

५८२ १८ २ १ १ १८११
बृद्धा३४५ई । डा ॥ (१) यादस्त्रासोवा । धूमातरा ।

२ १ ३ १ २ ४५
मनोता२३रा । रयायिणाम् । धियादा१यिवा २३ वा ।

५ ३२ २ २ २ १ २ १
सु । विदो३४५ई । डा ॥ (२) वच्यन्तेवा३ओवा । का

२८१ २८१ २ १
कुदासाः । जूर्णाया२३मा । धिविष्टापायि । यद्वा३

१ ४५ ५ ३२
रा१थो२३वायि । भि । पतो३४५ई । डा (३) ॥ ४ * ॥ [१] ७

अथोषस्तच्चित्रमिति त्वचं तृतीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ ३ १ २ २ ३ १ २

उषस्तच्चित्रमाभरास्मभ्यंवाजिनीवति ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

येनतोकच्चतनयश्चधामहे ॥ १ * ॥

हे “वाजिनीवति !” वाजो हविर्लक्षणमन्नं, तद्युक्ता वाजिनी,
तया क्रियया युक्ते ! “उषः” उषादेवते ! “अस्मभ्यं” “चित्रं”
चायनीयं “तत्” धनम् “आ भर” आहर प्रयच्छ । “येन” धनेन
“तोकं” पुत्रं “तनयं” तत्पुत्रं “च” धामहे दधामहे धारयामः
[अत्र निरुक्तम्—“उषस्तच्चित्रं चायनीयं मंहनीयं धनमाहरास्म-
भ्यमन्नवती येन पुत्रांश्च पौत्रांश्च दधीमहि (निरु० दे० ६, ६)”
—इति । धामहे—दधातेर्लटि “बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)”
इति शपो लुक्, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् ; यद्वा, लोटि “आहुत्तमस्य
पिच्च (३, ४, ८२)” —इत्याडागमः प्रत्ययस्य पिहङ्गावश्च, अतः
प्रत्ययस्य पित्त्वादननुदात्तत्वे धातुस्वरः शिष्यते ; अस्मिन् पक्षे
“एत ऐ (३, ४, ८३)” —इत्येत्वाभावो व्यत्ययेन द्रष्टव्यः, “यदृत्ता-
न्नित्यम् (८, १, ६६)” —इति निघात-प्रतिषेधः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २

उषोअद्येहगोमत्यश्चावतिविभावरि ।

३ १ ३ १ २

रेवदस्मेव्युच्छन्नृतावति ॥ २ * ॥

हे “गोमति” अस्मभ्यं दातव्य-गोभिर्युक्ते ! तथा “अश्वा-
वति” अश्वैर्युक्ते ! “विभावरि” विशिष्ट-प्रकाशोपेते ! “सूनुता-
वति” प्रियसत्यात्मिका वाक् सूनुता, तादृश्या वाचा युक्ते ! एव-
म्यूते हे “उषः” उषोदेवते ! “अद्य” इदानीं प्रभात-समये “इह”
अस्मिन् देशे “अस्मे” अस्माकं “रेवत्” [“रयेर्मतौ बहुलम् (६,
१, ३४ वा०)”—इति सम्प्रसारणम्, “कृत्सोरः (८, २, १५)”
—इति मतुपो वत्वम्, “रे-शब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं वक्तव्यम्
(६, १, १७६ वा०)”—इति मतुपउदात्तत्वम्] धन-युक्तं कर्म यथा
भवति तथा “व्युच्छ” नैशं तमो निवारय [उच्छी विवासे (म्वा०
प०) विवासो वर्जनम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
युक्ता* द्विवाजिनीवत्यश्वा अद्यारूणा उषः ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अथानोविश्वासौभगान्यावच्च ॥ ३ ॥ ८

हे “वाजिनीवति” हविलक्षणावति ! “उषः” उषो देवते !
“अरूणान्” अरूण-वर्णान् “अश्वान्” अश्व-स्थानीयान् गो-विशेषान्
[“दौर्घादटि संमानपदे (८, ३, ८)” —इति संहितायां नका-
रस्य रुत्वम्, “आतोऽटि नित्यम् (८, ३, ३)” —इति सानुनासिक
आकारः] एवमूतान् “अद्य” अस्मिन् काले “युङ्क्त्वा हि”

* “युक्त्वा”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० १, ६, २६, ४ ।

योजयैव [हिरवधारणे] “अथ” अनन्तरं रथमारुह्य “विष्वा”
 सर्वाणि “सौभागानि” [“सुभगात्मन्ते (५, १, १२६ वा०)”—
 इत्युद्गातादिषु पाठात् भाव-कर्मणोरर्थयोः “प्राणभृज्जातिवयो-
 वचनोद्गातादिभ्योऽञ् (५, १, १२६)” — इत्यञ् प्रत्ययः, “हृद्भग
 सिन्धुन्ते पूर्वपदस्य च”— इत्युभय-पद-वृद्धौ प्राप्तायां सर्व-विधीनां
 छन्दसि वैकल्पिकत्वात् अतोत्तरपदस्य वृद्धिर्न भवतीत्युक्तम्,
 सौभागानि] सर्वाणि सौभाग्यानि “नः” अस्मभ्यम् “आ वह”
 आनय ॥ ३ ॥ ८

१ २ १ २
 ॥ अ॒ध्व॒म् ॥ उ॒ष॒स्त॒च्चा॒र॒यि॒त्र॒म् । आ॒भ॒रो॒वा । अ॒स्र
 २ १ २ ३२ १ १ २ २२ १ २ १ २ १
 भ्य॒वा । जि॒नी॒व॒ता॒यि । ये॒न॒तो॒क॒ञ्च॒त॒न॒य॒ञ्च । धा॒र३ ।
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 म॒द्वा॒उ॒वा । प्र॒ध॒या॒र ॥ (१) उ॒षो॒अ॒द्यो॒र॒ह । गो॒म॒तो
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 वा । अ॒श्रा॒व॒ता॒यि । वि॒भा॒व॒रा॒यि । रे॒व॒द॒स्र॒व्यु॒च्छ॒न् ।
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 ता॒र३ । व॒ता॒उ॒वा । प्र॒ध॒या॒र ॥ (२) यु॒क्ष्वा॒हि॒वा॒र॒जि ।
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 नी॒व॒तो॒वा । अ॒श्रा॒अ॒द्या । रु॒णा॒उ॒षाः । अ॒था॒नो
 २ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 वि॒श्व॒ासौ॒भ॒गा॒नि । आ॒र३ । व॒हा॒उ॒वा । प्र॒ध॒या॒र (३)
 ॥ ५ * ॥ [१] ८

अथाश्विनावर्त्तिरिति त्वचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ २ ३ १२ २२ ३ १२

अश्विनावर्त्तिरस्मदागोमद्दसाहिरण्यवत् ।

३ २७ ३ १ २ ३ १ २

अर्वाग्रथ्समनसानियच्छतम् ॥ १ * ॥

[उषसा साहचर्याद् बुद्धिस्थावश्विनाविदमादिकेन त्वेन स्तूयते] हे “अश्विना” अश्ववन्ती व्यापनशीलौ वा देवौ ! “दस्ता” शत्रूणामुपक्षपयितारौ “अस्मत्” अस्माकं “वर्त्ति” वर्त्तन-हेतुभूतं गृहम् “आ” समन्तात् “गोमत्” बहुभिर्गोभिर्युक्तं “हिरण्यमत्” हित-रमणीय-धन-युक्तं च यथा भवति तथा “समनसा” समान-मनस्को सन्तौ “युवा” युष्मदीयं “रथम्” “अर्वाक्” अर्वाचीनम् अस्मदभिमुखं “नियच्छतम्” आवर्त्तयतम् [अस्मत्—“सुपां सु-लुक् (७, १, २८)” —इति षष्ठ्या लुक् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२७ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ २२

एहदेवामयोभुवादसाहिरण्यवर्त्तनी ।

३ १ २ ३ १ २

उषवुधोवहन्तुसोमपीतये ॥ २ † ॥

* ऋ० वे० १, ६, २७, ३ ।

† ऋ० वे० १, ६, २७, १ ।

“उषर्बुधः” उषसि प्रबुद्धा अश्वः “इह” अस्मिन् यागे “सोम-
पीतये” सोम-पानाय “दद्या” शत्रूणामुपक्षपयितारौ अश्विनौ
“आ वहन्तु” आनयन्तु । कीदृशौ? “देवा” देवन-शीलौ दानादि-
शुण-युक्तौ वा “मयोभुवा” मयसः आरोग्यस्य भावयितारौ
[“अश्विनौ वै देवानां भिषजौ”—इति श्रुतेः] “हिरण्यवर्त्तनी”
[वर्त्ततेऽवेति व्युत्पत्त्या वर्त्तनि-शब्देन रथ उच्यते] सुवर्णमयो
वर्त्तनिर्णयोस्तौ [देवा—इत्यादिषु त्रिषु “सुपां सु-लुक् (७, १,
३६)”—इत्याकारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २७ ३ १ ३ २७ ३ १ १ ३ १ २
यावित्याश्लोकमादिवोज्योतिर्जनायचक्रथुः ।

२ ३ १ २ ३ १
आनज्ज्ज्वहतमश्विनायवम् ॥ ३ * ॥ ८

हे अश्विनौ “यौ” युवां “दिवः” लोकात् “श्लोकम्” उप-
श्लोकनीयं प्रशंसनीयं “ज्योतिः” तेजः “इत्या” इत्थमस्माभि-
रनुभूयमानेन प्रकारेण “चक्रथुः” कृतवन्तौ [केषाञ्चित्कृतेन
सूर्याचन्द्रमसावश्विनावित्युच्यते । तदुक्तं यास्केन—“तत्काव-
श्विनौ द्यावापृथिव्यावित्येकेऽहीराचावित्येके सूर्याचन्द्रमसावित्येके
(निरु० दे० ६, १,)”—इति । तथाच प्रकाशकत्वं तयोरुपपन्नं
तौ “युवं” युवां “नः” अस्मभ्यम् “ज्ज्ज्” ब्रह्म-प्रदमन्त्रम् “आ वह-

१८अ० २ख० ३सू० १, २, ३] उत्तराचिकः ।

२४५

तम्' आनयतं प्रयच्छतम् [श्लोक सङ्घाते (भा० आ०),
अयं स्तुत्यर्थोऽपि, कर्मणि घञ् ; त्रित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १,
१८७)] ॥ ३ ॥ ८

॥ अ॒ध॒य॒म् ॥ अ॒श्वि॒ना॒वा॒र॒त्तिः॑ । अ॒स्र॒दो॒वा । गो
म॒द॒स्रा । द्धि॒र॒ण्य॒वात् । अ॒र्वा॒ग्र॒थ॒स॒म॒न॒सा॒नि । या॒र
३ । च्छ॒ता॒उ॒वा । षू॒धि॒या॒र॑ ॥ (१) ए॒क्ष॒दे॒वा॒र॑ । यो
भ॒वो॒वा । द॒स्रा॒हि॒रा । ए॒य॒व॒र्त्त॒ना॒यि । उ॒ष॒वु॒धो॒व॒ह॒न्तु
सो॒म । पा॒र॒श॒यि । त॒या॒उ॒वा । षू॒धि॒या॒र॑ ॥ (२) या
वि॒च्छा॒श्लो॒र॒क॒म् । आ॒दि॒वो॒वा । ज्यो॒ति॒र्ज्ज॒ना । य॒च॒क्र
यूः । आ॒न॒ज॒र्ज्ज॒व॒ह॒त॒म॒ग्नि॑ । ना॒र॒श॒ । यु॒वा॒उ॒वा । षू
धि॒या॒र॑ । ए॒र॒श॒क्षि॒या॒श॒श॑ । ओ॒र॒श॒श॒श॒श॑ । डा॒(३) ॥ ६* ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशत्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीये खण्डे *—

अग्निन्तमन्ये इति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ १ २ ३ १ ३ ३ १ २ २ ३ १ २

अग्निन्तमन्ये यो वसुरस्तं यन्ति धेनवः ।

१ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३

अस्तमर्वन्त आशवेस्तन्नित्यासो वाजिन

१ २ ३ २ ३ १ २

इषस्तोतृभ्य आभर ॥ १ ॥

“तम्” अग्निं “मन्ये” स्तौमि, “यः” अग्निः “वसुः” वासकः,
“यम्” “अस्तं” सर्वेषां गृहवदाश्रय-भूतत्वेन “धेनवः” गावः
“यन्ति” गच्छन्ति प्रीणयितुम्, “अस्तम्” उक्त-लक्षणम् “अर्वन्तः”
अरणवन्तः अश्वाः “आशवः” शौघ-गामिनः यन्ति, तथा “नि-
त्यासः” नित्य-प्रवृत्तयो “वाजिनः” हविलक्षणावन्तो यजमानाः
यम् “अस्तं” यन्ति तम् मन्ये, “इषम्” अन्नं “स्तोतृभ्यः” अस्म-
भ्यम् “आ भर” हे अग्ने! आहर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २

अग्निर्हिवाजिनं विशेददाति विश्वचर्षणिः ।

* ‘ह्युसन्धिसामानि’—इति वि० ।

† व० आ० ५, १, ४, ७ (१ भा० ८६४ ४०) = ऋ० वे० ३, ८, २२, १ =
थ० वे० १५, ४१ ।

३ ३८ ३ १ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
अग्नीराये स्वाभुवः सुप्रौतो याति वार्यं

१ २ ३ २ ३ १ २
मिषः स्तोत्रभ्यः आभर ॥ २ * ॥

“अग्निः हि” अयमग्निः खलु “विशे” यजमानाय “वाजि-
नम्” अन्नवन्तं पुत्रम् अश्वम् अन्नं वा “ददाति” प्रयच्छति,
“विश्वचर्षणिः” [विश्वे चर्षण्यो मनुष्या रक्षणीया अर्चका वा
यस्य स तथोक्तः । यद्वा, पश्यति-कर्मैतत्] सर्वस्य द्रष्टाग्निः
“राये”† धनार्थिने [अथवा द्वितीयार्थे चतुर्थी (३, १, ८५)
धनम्] “स्वाभुवः” सुष्ठु सर्वत्र व्याप्तम् “वार्यं” सर्वैर्वरणीयं प्रीतः
सन् “याति” यमयति दातुं वा गच्छति । इषमित्यादिः
पूर्ववत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १८ २८ ३ ३ ३ ३ १ २ ३ १ २
सो अग्निर्व्योवसुर्गृणे संयमायन्ति धेनवः ।

१८ १८ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
समर्वन्तो रघुद्रुवः सः सुजातासः स्वरय

१ २ ३ २ ३ १ २
इषः स्तोत्रभ्यः आभर ॥ ३ ग ॥ १०

* ऋ० वे० ३, ८, २२, २ ।

† ‘अग्नीराये’—अव रेफ-लोपे ढ्र लोप इति (६, ३, १११) दीर्घः ननु द्विव-
चनस्यौ—इति वि० ।

‡ ‘इषं स्तोत्रम्’—इति वि० ।

ग ऋ० वे० ३, ८, २२, ३=य० वे० १५, ४३ ।

“सः अग्निः” स खल्वग्निः “यः” “वसुः” वासकः “गृणे”
 स्तूयते “यं” “धेनवः” “समायन्ति” होमार्थं प्रापयन्ति, “अर्वन्तः”
 अश्वः “रघुद्रुवः” लघु-गमनाः* “सम्” आयन्ति, “सुजातासः”
 शोभन-प्रादुर्भूताः “सूरयः” मेधाविनः “सम्” आयन्ति । स
 खल्वग्निरिति शेषं पूर्ववत् ॥ ३ ॥ १०

अथ महेनोअद्येति त्वचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 महेनोअद्यबोधयोषोरायेदिवित्मती ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 यथाचिन्नोअबोधयःसत्यश्वसिवाय्ये

३ १ २ १ २
 सुजातेअश्वसूनुते ॥ १ ॥

“अद्य” अस्मिन् यागदिने, हे “उषः” उषो देवि ! “दिवि-
 त्मती” दीप्तिमती त्वं “नः” अस्मान् “महे” महते “राये”
 धन-प्राप्तये “बोधय” प्रज्ञापय प्रकाशयेत्यर्थः [सति हि प्रकाशे
 क्रतु-द्वारा द्रव्यस्यार्जयितुं शक्यत्वात्] । “यथा चित्” यथैव पूर्वं
 “नः” अस्मान् “अबोधयः” अतीतेषु दिनेषु यथा बोधितवती,
 तद्वदद्यापीत्यर्थः । हे “सुजाते” शोभन-प्रादुर्भूते ! “अश्वसूनुते”

* ‘अथवा शौप्रकर्मकारिणः’—इति वि० ।

† अ० आ० ४, १, ४, ३ (१भा० ८५८५०)—अ० वे० ४, ४, २१, १ ।

[अश्वार्था प्रिय-सत्यात्मिका वाग् यस्याः सा*] हे तादृशि देवि !
“वाय्ये” वय्य-पुत्रे “सत्यश्रवसि” मय्यनुगृह्याणेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
यासुनीथेशौचद्रथेव्योच्छोदुहितर्दिवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
साव्युच्छसह्यसिसत्यश्रवसिवाय्ये

२ १ ३ १ २
सुजातेअश्वद्वनृते ॥ २ ॥

हे “दिवः दुहितः” सूर्यस्य पुत्रि उषः ! ‡ “या” त्वं सुनीथे
एतन्नामके “शौचद्रथे” शुचद्रथस्यापत्ये पूर्वं “व्योच्छः” व्यवा-
सयः तमांसि, “सा” त्वं “सह्यसि” अतिशयेन बलवति
“वाय्ये” वय्य-पुत्रे “सत्यश्रवसि” मयि “व्युच्छ” तमो विवामय
[उच्छी विवासे (भ्वा० प०) विशासो वर्जनम् ॥ शिष्टं
समानम् ॥ २ ॥

* उदाहृतश्चेत्यद्वयमहर्षि-पतञ्जलिना द्वितीयाह्निके, तथाहि—“ननु च
भोष्कन्त्योगानां सात्यमुगिराणायनोया अर्द्धमेकारमर्द्धमोकारश्चाधीयते। सुजाते अश्व
सूदृते”—इत्यादिना आशङ्क्य, समाहितम्—“परिषत्कृतिरेषा, तय भयतां नैव हि
सोके न च वेदे अर्द्धकारोऽर्द्धोकारो वास्तीति” । अथ च नागेशः—“शास्त्रविशेषा-
ध्यायिनां समवायः परिषत् पर्वङ्गा, तत भवा कृतिरित्यर्थः”—इति ।

† ऋ० वे० ४, ४, २१, ९ ।

‡ ‘दुहितर्दिवः—अक्रो दुहितभूता उषाः’—इति वि० ।

॥ ‘व्युच्छति दीप्तिं करोति’—इति वि० ।

(३२)

अथ तृतीया ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सानोअद्याभरदसुव्युक्छादुहितर्देवः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
योव्यौक्छःसहीयसिसत्यश्रवसिवाय्ये

२ २ ३ १ २
सुजातेअश्रवन्ते ॥ ३ * ॥ ११

हे “दुहितः ! दिवः” “आभरदसु” आहत-धना “सा”
प्रसिद्धा त्वं “नः” अस्माकम् “अद्य” अस्मिन् दिने “व्युक्छ”
तमो विवासय “सहीयसि !” “या उ” [उ-कारोऽनर्थकः] या त्वं
पूर्वं “व्यौक्छः” “सा” अद्यापीति । शिष्टं समानम् ॥ ३ ॥ ११

अथ प्रतिप्रियमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रतिप्रियतमंरयंवृषणंवसुवाहनम् ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
स्तोतावामश्विनावृषिःस्तोमेभिर्भूषतिप्रति

२ ३ १ २ ३ १ २
माध्वीममश्रुतश्चवम् ॥ १ † ॥

हे “अश्विनौ !” [एकः प्रति-शब्दोऽनुवादः] “वां” युवयोः
“प्रियतमं” “रयं” “स्तोता” ऋषिः “स्तोमेभिः” स्तोमैः “प्रति

* ऋ० वे० ४, ४, ११, ३ ।

† ऋ० ऋ० ५, १, ३, १० (२भा० ८५२ पृ०) = ऋ० वे० ४, ४, १५, १ ।

भूषति" अलङ्करोति । कीदृशं रथं ? "वृषणं" वर्षितारं फलानां,
 "वसुवाहनं" धनानां वाहकम् ईदृशं रथमागमनाय स्तौतीत्यर्थः ।
 तथा "माध्वी" मधुविद्या-वेदितारौ "मम" "हवम्" आह्वानं
 "श्रुतं" शृणुतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २   ३ १ २ २ ३ १ २   २ २
 अत्यायातमश्विनातिरोविश्वाअह॑सना ।

१ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २   १
 दस्त्रा॑हिरण्यवर्त्तनी॑सुषु॑म्णासिन्धु॑वाहसा

२ ३ १ २ ३ १ २
 माध्वी॑ममश्रुत॑हवम् ॥ २ * ॥

हे "अश्विना" अश्विनौ ! "अत्यायातं" सर्वान् यजमाना-
 नतिक्रम्य गच्छतम् "अहम्" ऋषिर्यथा "विश्वाः" सर्वा अस्म-
 दिरोधि-प्रजाः "सना" सदा "तिरः" करोमि [अथवा, 'अहं
 तिरः सना'—इति सम्बन्धः । प्राप्ताः विश्वाः सर्वाः क्रिया
 युष्मदीया अनुष्ठेया इत्यर्थः, सना सनातनौ] "दस्त्रा" यत्रूणासुप-
 क्षपयितारौ, "हिरण्यवर्त्तनी" हिरण्य-रथौ "सुषुम्णा" सुधनौ
 "सिन्धुवाहसा" नदीनां प्रवाहयितारौ वृष्टि-प्रेरणेन तादृशौ
 युवामत्यायातम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 आनो*रत्नानिविभ्रतावश्विनागच्छतंयुवम् ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३
 रुद्राहिरण्यवर्त्तनीजुषाणावाजिनीवसू

२ ३ १ २ ३ १ २
 माध्वीममश्रुतश्चवम् ॥ ३ ॥ १२

हे “अश्विना” अश्विनी ! “युवं” युवां “नः” अस्मभ्यं
 “रत्नानि” रमणीयानि “विभ्रता” विभ्रतो धारयन्तो सन्तो
 अस्मान् “आगच्छतम्” । हे “रुद्रा” रुद्र-पुत्रौ ! स्तुत्यो ! वा
 “वाजिनीवसू” वाजिन-धनी युवां “हिरण्य-वर्त्तनी” हिरण्य-
 रथौ “जुषाणा” यज्ञं सेवमानौ सन्तो आगच्छतमिति । माध्वी-
 त्यादि गतम् ॥ ३ ॥ १२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य एकीनविंशस्याध्यायस्य
 तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

— ००० —

* “आनो” — इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० ते० ४, ४, १५, ३ ।

‡ “माध्वी” — मधुनः सोमस्य पातारौ — इति वि० ।

अथ चतुर्थे खण्डे—

अबोध्निःसमिधाजनानामिति वृत्तात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अबोध्निःसमिधाजनानाम्प्रतिधेनु

२ ३ २ ३ १ २
मिवायतीमुषासम् ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
यद्वाइवप्रवयामुज्जिहानाःप्रभानवः

३ २ १ १ २
सस्रतेनाकमच्छ ॥ १ * ॥

अयम् “अग्निः” “जनानाम्” अध्वर्यादीनां “समिधा”
समिद्धिः “अबोधि” प्रबुद्धोऽभूत् । “धेनुम् इव” अग्निहोत्रार्थं
धेनुं प्रति यथा प्रातर्बुध्यते तद्वत्, “आयतीम्” आगच्छतीम्
“उषसं प्रति” उषःकाल इत्यर्थः । अथ प्रबुद्धस्याग्नेः “भानवः”
रश्मयः ज्वालाः “यद्वाः” महान्तः “वयां” शाखां “प्रोज्जिहानाः”
प्रोद्धयमन्तो वृक्षाइव [यद्वा, महान्तः प्रोज्जिहानाः स्वाधिष्ठानं
त्यजन्तः भानवः] “नाकम्” अन्तरिक्षम् “अच्छ” अभिसुख्येन
“प्र सस्रते” प्रसरन्ति ॥

“सस्रते”-“सिस्रते”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १ ३ ३ १
अबोधिहोतायजथायदेवानूङ्घीअग्निः

३ १ १ ३ १ २
सुमनाःप्रातरस्थात् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
समिद्धस्यरुशददर्शिपाजोमहान्देव

२ २ १ १ २
स्तमसोनिरमोचि ॥ २ * ॥

अयं “होता” होम-निष्ठादकः “अग्निः” “देवान्” यष्टव्यान्
“यजथाय” यष्टुम् “अबोधि” बुध्यसे । सोऽग्निः “प्रातः” काले
“सुमनाः” शोभन-मनस्कः यजमानानुग्रह-बुद्धिः सन् “जङ्घी”
“अस्थात्” उत्तिष्ठति । “समिद्धस्य” अस्य “रुशत्” रोचमानं
“पाजः” बलं ज्वाला-लक्षणम् “अदर्शि” दृश्यते । अथ तथाभूतः
“महान् देवः” “तमसः” अन्धकारात् “निरमोचि” सर्वं जगत्
निरमोचयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३
यदीङ्गणस्यरशनामजीगःशुचिरङ्कते

१ २ ३ १ २ ३ २
शुचिभिर्गोभिरग्निः ।

१२ १२ ३ १ २ ३ २
आदक्षिणायुज्यतेवाजयन्त्युत्ताना

१ १ २ ३ १ २
मूर्द्धा अधयज्जुह्वभिः ॥ ३ * ॥ १३

“यद्” यदा “ईम्” अयमग्निः “गणस्य” सङ्घातात्मकस्य
जगतः “रशना” रज्जुमिव व्यापार-प्रतिबन्धकं तमः “अजीगः”
गिरति गृह्णाति वा समिद्धो भवतीत्यर्थः । यदा “शुचिः” दीप्तः
“अग्निः” “शुचिभिः गोभिः” व्यापाराप्रतिबन्धकैर्दीप्तैः रश्मिभिः
“अङ्क्ते” व्यनक्ति विश्वं जगत् “आत्” अनन्तरमेव
“दक्षिणा” प्रवृद्धा “वाजयन्ती” हविलक्ष्णमन्नं प्रदातुमिच्छन्ती
“जुह्वभिः युज्यते” युक्ता भवति [अथवा, दक्षिणा प्रवृद्धा ज्य-
धारा युज्यते] तां धाराम् “उत्तानाम्” ऊर्ध्वस्थितामुपरि विस्तृ-
ताम् “ऊर्ध्वः” उन्नतः सन् “जुह्वभिः” “अधयत्” पिबति
॥ ३ ॥ १३

१ २ १ २
॥ औशनम् ॥ आबो । धियग्निसमिधा । जनाश्नाम् ।

१ २ २ १ २ १ २ ३ ४ ५ १ २ २
प्रतिधेनूम् । इबाय । तीमुषासाम् । यक्काइवप्रवया

० २ १ २ १ २ १ २ २
मूत् । जिहारश्नाः । प्रभानवाः । सस्रते । नाश्नन् ।

२ ४ १ २ १ २ २ २
काश्भापृक्काइपृक् ॥ (१) आबो । धिहोतायजथा । यदा

* ऋ० वे० ३, ८, १२, ३ ।

† ‘आत्’ * * * ‘आउष्येण’—इति वि० ।

सामवेदसंहिता । [८ प्र० ३ अ० १४ सू० १।

† पञ्च० वे० १, ८, १, १।

“ज्योतिषां” ग्रह-नक्षत्रादीनां द्योतमानानां मध्ये “इदम्”
 उषआख्यं “ज्योतिः” “अष्टं” प्रशस्यतमम् [अस्य कोऽतिशयः ?
 इति चेत्, उच्यते—नक्षत्रादिकं ज्योतिस्वात्मानमेव प्रकाशयति
 नान्यत्, चन्द्रस्तु यद्यप्यन्यं प्रकाशयति तथापि न विस्मृ-
 तप्रकाशः, औषसन्तु ज्योतिर्युगपदेव सर्वस्य जगतोऽन्धकार-निरा-
 करणेन विशेषेण प्रकाशकम् अतः प्रशस्यतममित्यर्थः । तादृशं
 ज्योतिः] “आगात्” पूर्वस्यां दिश्यागमत् । आगत्वा चैतस्मिन्
 “चित्रः” चायनीयः, “प्रकेतः” अन्धकारावृतस्य सर्वस्य पदार्थस्य
 प्रज्ञापकः, तथा “विम्बा” विभुर्व्याप्तः सन्* “अजनिष्ट” प्रादु-
 रभूत् । किञ्च, “यथा” “रात्रौ” रात्रिः स्वयं “सवितुः” सूर्य-
 सकाशात् “प्रसूता” उत्पन्ना [सूर्यो ह्यस्तं गच्छन् रात्रिं जनयति
 तस्मिन्ननस्तमिते रात्रे रूपत्यभावात् एवमेव रात्रिरपि “उषसे”
 “सवाय” उषसउत्पत्तये तदीयां “योनिं” स्थानं स्वकीयापर-भाग-
 लक्षणम् “आरैक्” आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [यद्वा,
 ‘प्रसूता’ रात्रि-सकाशादुत्पन्ना उषाः ‘सवितुः’ सूर्यस्य ‘सवाय’
 प्रसवाय जन्मने यथा भवति एवं ‘रात्रिः’ अपि ‘उषसे’ उषसो
 यज्जन्म तदर्थं ‘योनि’ स्वापर-भाग-लक्षणं स्थानं कृतवती ।
 अत्र निरुक्तम्—“इदं अष्टं ज्योतिषां ज्योतिरागाच्चित्रं प्रकेतन
 प्रज्ञाततममजनिष्ट विभूततमं यथा प्रसूता सवितुः प्रसवाय
 रात्रिरादित्यस्यैवं रात्रुषसे योनि मरिचत् स्थानम् (निरु० नै०

* ‘विम्बा’—विभुत्वेन—इति वि० ।

२, १८)"—इति] अष्टम्—प्रशस्य-शब्दादातिशायनिक इष्टम्
 (५, ३, ५५), "प्रशस्यस्य सः (५, ३, ६०)"—इति आदेशः, "प्रक-
 त्यैकाच् (६, ४, ६३)"—इति प्रकृतिभावाट्टिलोपाभावः । अगात्
 —एते लुङि "इणो गा लुङि (२, ४, ४५)" —इति गादेशः,
 "गातिस्था (२, ४, ७७)" —इति सिचो लुक् । प्रकृतः—कित
 ज्ञाने (भा० प०) अन्तर्भावित-ण्यर्थात् कर्मणि घञ्, "थाथा-
 दिना (६, २, १४४) उत्तरपदान्तोदात्तत्वम् । अजनिष्ट—
 जनी प्रादुर्भावे (दि० आ०) लुङि सिच इडागमः । विभ्रा—
 "वि-प्र-सं-भ्यो ङुः सञ्ज्ञाम् (३, २, १८०)" —इति ङु-प्रत्ययः,
 "सुपां सुलुक् (७, १, ३८)" —इत्यादिना सोराकारादेशः,
 "भ्योः सुपि (६, ४, ८३)" —इति यणादेशस्य "न भूसुधियोः
 (६, ४, ८५)" —इति निषेधे प्राप्ते "कृन्दस्युभयथा (६, ४,
 ८६)" —इति यणादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् ; यद्वा, वि-पूर्वात्
 भवतेरौणादिको ङ्वुन् प्रत्ययः, नित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १,
 १८७) । प्रसूता—सुनोतेः कर्मणि निष्ठा, "गतिरनन्तरः
 (६, २, ४८)" —इति गतेः प्रकृतिस्वरत्वम् । सवाय—
 "कृन्दसि जव-सवौ वक्तव्यौ (३, ३, ५७ वा०)" —इति निपा-
 तनात् अच्, चित्स्वरः (६, १, १६६) । रात्री—"रात्रेश्चाजसौ
 (४, १, ३१)" —इति ङीष्, "यस्येति च (६, ४, १४८)" —
 इतीकार-लोपः । अरैक्—रिचिर् विरेचने (८० उ०), लङि
 "बहुलक्कृन्दसि (२, ४, ७३)" —इति विकरणस्य लुक्, लघूपध-
 गुणे (७, ३, ८६), "हल्ङाभ्यः (६, १, ६८)" —इति ति-
 लोपः, बर्ण-व्यत्ययेन पकारस्यैकारः (३, १, ८५) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
रुशद्वत्सारुशतीश्वेत्यागा

१ २ ३ १ २ १ २
दारैगुक्कणासदनान्यस्याः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
समानबन्धू अमृते अनूची

३ १ २ ३ २
द्यावावर्णच्चरत आमिनाने ॥ २ * ॥

[श्वेत्या इति उषसी नामधेयम् (निघ० १, ८, १२)]
“रुशती” दीप्ताश्च “श्वेत्या” श्वेतवर्णीषाः “रुशद्वत्सा” रुशन्
दीप्तः सूर्यो वत्सो यस्याः सा तथोक्ता [यथा मातुः समीपे वत्सः
सञ्चरति एव मुषसः समीपे सूर्यस्य नित्यमवस्थानात् तद्वत्त्वम्
अथवा यथा वत्सो मातुः स्तन्यं रसं पिबन् हरति एव मुषसीऽ-
वस्थायाख्यं रसं पिबन् वत्स इत्युच्यते] तादृशी सती “आगात्”
आगतवती । आगताया उषसः “क्कणा” क्कणवर्णा रात्रिः सद-
नानि” स्थानानि स्वकोयानि अर्द्धयाम-लक्षणानि “आरैक्”
आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [उ-इत्येतत्पूरणः] अपिचैते
रात्रुषसी “समानबन्धू” समानेन एकेन सूर्याख्येन बन्धुना सख्या
युक्ते [यदा, सूर्येण सह सम्बद्धे, यथा उषा उदेत्यता सूर्येण
सम्बद्धा एवं रात्रिरपि अस्मिन् गच्छता सूर्येण सम्बद्धा],† “अमृते”

* ऋ० वे० १, ८, १, २ ।

† ‘समानबन्धू’—अपौराषे उषसः सकाशात् सञ्जायते—इति वि० ।

मरण-रहिते [कालात्मकतया नित्यत्वात्] “अनूची” अनूच्यौ
 प्रथमं रात्रिः पश्चात् उषा इत्यनेन क्रमेण गच्छन्त्यौ [यद्वा, सूर्य-
 गत्यनुसारेण गच्छन्त्यौ एव भूते] “वर्ण” सर्वेषां प्राणिनां रूपम्
 “आ मिनाने” जनयन्त्यौ [यद्वा, स्वकीयं रूपं हिंसन्त्यौ, उषसा
 नैशं तमो निवर्त्यते, प्रकाशात्मकमुषसी रूपं रात्र्या एवं विधे
 सत्यौ] “द्यावा” द्योतमाने “चरतः” प्रतिदिवमावर्तते [यद्वा,
 द्यावानभसोऽन्तरिक्ष-मार्गेण चरतः प्रतिदिवसं गच्छतः । अत्र
 निरुक्तम्—“रुशदत्सा सूर्यवत्सा । रुशदिति वर्णनाम, रोचते
 ज्वलतिकर्मणः ! सूर्यमस्या वत्समाह साहचर्याद्रस-हरणाद्वा ।
 रुशती खेत्यागात् । खेत्या खेततेररिचत् कृष्णा सदनान्यस्याः
 कृष्णावर्णा रात्रिः कृष्णं कथ्यते निंकृष्टो वर्णः । अद्यैने संस्तौति
 समान-बन्धू समान बन्धने अमृते अमरण-धर्माणावनूची अनू-
 च्यावितौतरेतरमभिप्रेत्य द्यावा-वर्णं चरतस्ते एव द्यावौ द्योत-
 नादपि वा द्यावा चरतस्तथा सह चरत इति स्यादाभिमाने
 आमिन्वाने अन्योऽन्यस्याध्यात्मं कुर्वाणे (निरु० नै० २, २०) ”
 —इति ॥ खेत्या—खिता वर्णं (स्वा० आ०), अस्माख्य-
 न्तात् “अचो यत् (३, १, ८७)”—इति भावे यत्, णि-लोपः,
 अर्गआदित्वान्मत्वर्थीयोऽच् (५, २, १२७) । अमृते अमृतं
 मरणमनयोर्नास्तीति बहुव्रीहौ “नमोजरमरमित्रमृता (६,
 २, ११६)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । अनूची—अनुपूर्वा-
 दच्चतेः “ऋत्विगित्यादिना क्तिन् (३, २, ५८), “अनिदिताम्
 (६-४, २४)”—इति न-लोपः, “अच्चतेषोपसङ्गानम् (४, १, ६
 वा०)”—इति ङोप्, “अचः (६, ४, १३८)”—इत्यकार-लोपे, “चो

(६, ३, १३८)—इति दीर्घः, “अनुदात्तस्य च यतोदात्त-लोपः
(६, १, १६१)”—इति ङीपउदात्तत्वम्. “सुपां सुलुक् (७, १,
३८)”—इति विभक्तेर्लुक् । मिनाते—मीनातेः क्रैयादिकस्य
ज्ञानचि “मीनातेर्निगमे (७, ३, ८१)”—इति ऋस्त्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २७ ३ १९ ३ २७
समानोअध्वाससोरनन्त

३ १ २ ३ १ २
समन्यान्याचरतोदेवशिष्टे ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३
नमेयतेनतस्थतुःसुमेके

२ ३ २ १ २ २ ३ १ २
नक्तोषासासमनसाविरूपे ॥ ३ * ॥ १४

“स्वस्रोः” भगिन्योः रात्र्याषसोः† “अध्वा” सञ्चरण-
साधन-भूतो मार्गः “समानः” एकएव येन आकाशमार्गेण उषा
निर्गच्छति तेनैव रात्रिरपि, सच मार्गो “अनन्तः” अवसान-
रहितः “तं” मार्गं “देवशिष्टे” देवेन द्योतमानेन सूर्येणानु-
शिष्टे शिष्टिते सत्यो “अन्यान्या”‡ एकैका “चरतः” क्रमेण
गच्छतः । अपिच “सुमेके” शोभन-मेहने॥ सर्वेषामुत्पादकत्वा-

* अ० वे० १, ८, १, २ ।

† ‘स्वस्रोः—भगिन्योः द्यावापृथिव्योः ऋषोरात्रयोश्च’—इति वि० ।

‡ ‘अन्या द्यौः, अरुः अन्या चरतः अन्या दुलोकस्य अन्या पृथिव्याः’—इति वि० ।

॥ ‘सुमेके—संवत्सरे, दक्षिणायने रात्रेर्वै दृष्टिः, उत्तरायणे त्यक्तः, नक्तं रात्रिः
उषाकाल-प्रभृत्यश्च’—इति वि० ।

शोभन-प्रजनने “नक्तोषासा” रात्रिरुषाश्च “विरुपे” तमः-
 प्रकाश-लक्षणाभ्यां विरुद्धाभ्यां युक्ते, अपि “समनसा” समान-
 मनस्केन ऐकमत्यं प्राप्ते सत्यौ* “न मेधेते” परस्परं न हिंस्तः,
 तथा “न तस्थतुः” कचिदपि न तिष्ठतः सर्वदा लोकानुग्रहार्थं
 गच्छत इत्यर्थः [अन्यान्या—“कर्मव्यतिहारे सर्वनाम्नो दे भवत
 इति वक्तव्यं समासवच्च बहुलम् (८, १, १२वा०)”—इत्यन्यच्छब्दस्य
 दिर्भावः, “तस्य परमास्मेडितम् (८, १, २)” —इत्यास्मेडित-
 सञ्ज्ञायाम् “अनुदात्तञ्च (८, १, ३)” —इत्यास्मेडितानुदात्त-
 त्वम् । देवशिष्टे—शासु अनुशिष्टौ (अदा० प०), शास्तेः कर्मणि
 निष्ठा, “यस्य विभाषा (७, २, १५)” —इतीट्-प्रतिषेधः, “शास-
 इदङ्हलोः (६, ४, ३४)” —इति उपधाया इत्वम्, “शासि-
 वसि-वसौनाञ्च (८, ३, ६०)” —इति षत्वम्, तृतीया-कर्मणि
 (६, २, ४८)” —इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् । मेधेते—
 मेधतिहिंसार्थो भोवादिकोऽनुदात्तेत् । सुमेके—मिह सेचने
 (म्वा० प०), भावे घञ्, शोभनो मेहो ययोस्ते व्यत्ययेनककारः
 (३, १, ८५), उत्तरपदस्य चित्स्वरेणऽद्युदात्तत्वम् “आच् छन्दसि
 (६, २, ११६)” —इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । नक्तोषासा—सुपांसु
 लुगिति (७, १, ३६) विभक्तेराकारः ॥ ३ ॥ १४

* ‘समनसा—* * * प्रसन्न मनसावित्यर्थः—इति वि० ।

॥ औषसम् ॥ ^१आयि^२दाम् । ^{१८}श्रेष्ठ^२ञ्जो^२तिषाञ्जो ।

^१तिरा^२ग्गात् । ^{१२१}चित्रः^२प्रकायि । ^२तो^१श्चज । ^{१३४५}निष्ठविभ्वा ।

^{१८}यथा^{२२}प्रहृतासवितूः । ^०सवा^२रश्था । ^{११८२२१}एवारात्रायि । ^{११}उष

^२से । ^१यो^२३४३ । ^१ना^४शयिमापूरा^{१२}६५^{१२}यिक् ॥ (१) ^{१२}रूशात् ।

^{११}वत्सारु^२शतीञ्च । ^१तिया^२ग्गात् । ^{११८२१}आरैगका । ^१ष्णा^१श्स

^{१,३४५}सदानानियस्थाः । ^{१८}समान^२बधूअमृते । ^०अनू^२श्ची । ^२आ

^{१८१८}वावर्णाम् । ^{२१}वरतः । ^२आ^१३४३ । ^१मा^४शयिनापूना^१ ६५^१ ६

^{१२}यिः ॥ (२) ^{१८}सामा । ^२नो^२अध्वास्वसोः । ^२अना^२श्न्ताः । ^२त

^{१८२१}मन्यान्या । ^{११}चरतः । ^{१,३४५}देवशिष्टायि । ^{१८२८}ममेथेतेनतस्थतूः ।

^०सुमे^२रश्कायि । ^{१८२८१}नक्तोषासा । ^{११}समन । ^२सा^२३४३ । ^२वा

^४शयिरूपपा^४६५^४यि(३) ॥ ८ * ॥ [१] १४

अथाभात्यग्निरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ ३ २ ३ १ २ ३

आभात्यग्निरुषसामनौक

१२ १२ १२ १२ १२

मुदिप्राणान्देवयावाचोअस्थुः ।

१ १ १ ३ १ २ ३ १ २

अर्वाञ्चानूनरथ्येहयातं

३ १ २ १ १ २ २

पौपिवांसमश्विनाघर्ममच्छ ॥ १ * ॥

“उषसाम्”† “अनौकम्” अनौकभूतः [अनौकं मुखम्, उषसि प्रबुध्यमान इत्यर्थः] तादृशः “अग्निः” “आ भाति” दीप्यते [अथवा, उषसां मुखमाभात् दीपयति । उषः-काले ह्यग्नयः प्रतिबुध्यन्ते] किञ्च, “विप्राणां” मेधाविनां स्तोतृणां “देवयाः” देवकायाः‡ “वाचः” स्तोत्राणि “उदस्थुः” उत्तिष्ठन्ति । यस्मा-देवं तस्मात् हे “रथ्या” रथ-स्वामिनावश्विनौ ! ॥ “अर्वाञ्चा” अस्मदभिमुखावश्विनौ “नूनम्” “अद्य” अस्मिन् याग-दिने “इह” यागे “यातम्” आयातम् । किं प्रति ? “पिपिवांसं” स्वाङ्गैः

* ऋ० वे० ४, ४, १७, १ ।

† ‘उषसां रश्मिनाम्’—इति वि० ।

‡ ‘देवयाः—देवानां प्रापणीया वाचः’—इति वि० ।

॥ ‘रथ्या—रथेन’—इति वि० ।

परिवृढं* “घर्म” प्रदीप्तं यज्ञं [यद्वा, ‘पिपीवांसम्’ आप्यायितं
घर्म-चरण-रूपं सोमरसम् ; अथवा, घृतादिना ‘पिपीवांसं’ ‘घर्म’
प्रवर्ग्यम्] “अच्छ” अभि लक्ष्य आयातम् [प्रवर्ग्यस्य सूक्तस्य
विनियोगो बह्वचानाम्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ११२ २२ ३ २ ३ १
नसंस्कृतम्प्रमिसौतोगविष्टा

२ ३ २ ३ १२ २२ ३ २
न्तिनूनमश्विनोपस्तुतेह ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३
दिवाभिपित्वेवसागमिष्टा

१२ २२ ३ २ ३ १ २
प्रत्यवर्त्तिन्दाशुषेशभविष्टा ॥ २ ॥

हे अश्विनौ ! “संस्कृतं” घर्मं “न प्रमिसौतं” किन्तु “अग्नि”
अन्तिके घर्म-समीपे “नूनम्” इदानीम् “इह” यज्ञे “गमिष्टा”
गन्तुतमौ युवाम् “अश्विना” अश्विनौ “उपस्तुता” उपस्तुतौ
भवतं “दिवाभिपित्वे” दिवसस्यापतने प्रातःकाले “अवसा”
रक्षण-निमित्तेनाद्वेन सह “अवर्त्ति” वर्त्तिर्जीवनं तदभावी
अवर्त्तिस्तद्रहितं यथान्नम् “आगमिष्टा” आगन्तुतमौ । आगत्य च
“दाशुषे” हविर्दत्तवते यजमानाय “शभविष्टा” सुखस्य भाव-
यितारौ भवतः ॥ २ ॥

* ‘पिपीवांसं’—पा पाने घातुः (भा० प०) पिबन्तम्—इति वि० ।

† ऋ० वे० ४, ४, १७, २ ।

अथ तृतीया ।

३ १ १   ४ २ ३ १ २ १ २
उतायात॑सङ्गवेप्रातरङ्गो

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मध्यन्दिन॑उदितासूर्यस्य ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
दिवान॑क्तमवसाशन्तमेन

१ २ १ २ ३ २ ३ १ २ १ २
नेदानी॑म्योतिरश्विनाततान ॥ ३ * ॥ १५

[अङ्गो द्वेधा, त्रिधा, पञ्चधा, पञ्चदशधा,—इति नाना विधा
भागाः सन्ति ; इह पञ्चधा विभागा आस्ताः] “उत” अपिच
“आयातम्” आगच्छतम् । कदा ? “सङ्गवे” सङ्गव-काले†
[सङ्गच्छन्ते गावो दोह-भूमिं यस्मिन् काले स सङ्गवः । रात्रि-
पर-भाग-काले गावो वने हिम-दृणानि भक्षयन्ति, भक्षयित्वा
दोहाय सङ्गवे प्रतिनिवर्त्तन्ते], तथा “प्रातः” कालेऽपि, तथा
“मध्यन्दिने” अङ्गो मध्यकाले, “सूर्यस्य” “उदिता” उदितो
अभ्युदये अत्यन्त-प्रवृद्ध-समये अपराङ्गे इत्यर्थः [एतस्मादाङ्गस्या
प्युपलक्षणम्] । न केवलमुक्तेष्वेव कालेषु, किन्तुहि ? “दिवा”
“नक्त” सर्वदा “शन्तमेन” सुखतमेन “अवसा” रक्षणेन हविषा

* अ० वे० ४, ४, १७, २ ।

† ‘सङ्गवे यज्ञे, यद्यवा सङ्गवे सङ्गमे’—इति वि० ।

१८अ०४ख०३सू०१,२,३] उत्तरार्द्धिकः ।

२६७

वा निमित्तेन आयातम् । किमर्थमागम्यते पूर्वमेवान्यैर्देवैः
स्वीकृतत्वात्? नेत्याह—इदानीमपि “पीतिः” इतर-देवानां
पानं “न” “ततान” तनोति । “अश्विना” अश्विनौ इह
आयातमिति शेषः ॥ ३ ॥ १५

॥ अश्विनम् ॥ आभा । तियग्निरुषसाम् । अना३
यिकाम् । उद्दिप्राणाम् । दे३वयाः । वाचा३अस्युः ।
अर्वा३ञ्चानून३रथ्ये । हया३र३ताम् । पीपिवा३साम् ।
अश्विना । घा३४३ । मा३रमा३पृ३ष्ठा३५३ ॥ (१) मा३साम् ।
कृतम्प्रमिमीतो । गमा३रयि३ष्टा । अन्तिनूनाम् । अ
श्विनो । यस्तु३ते३हा । दिवा३भि३पि३त्वे३वसा । गमा३र३यि
ष्टा । प्रत्यव३र्त्ता३यिम् । दा३शु३षे । शा३४३म् । भा३
वा३प्र३यि३ष्टा३५३ ॥ (२) ऊ३तया३न३स३ङ्ग३वे३प्रा । तरा३र३क्ताः ।
मध्य३न्दि३ना३यि । उ३दि३ता । सू३रि३य३स्था । दिवा३न३क्त३मव

साशा । तमे२३ना । नेदानौपायि । तिरश्चि । ना३४

३ । ता३ता५ना६पु६(३) ॥ १० * ॥ [१] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमे खण्डे —

एताउत्याइति ढचात्मकं प्रथमं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

एताउत्या उषसःकेतुमक्रत

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

पूर्वेअर्द्धेरजसोभानुमञ्जते ।

३ १ २ १ २ ३ २ ३
निष्कृण्वाना आयुधानीवधृष्णवः

२ ३ १ २ २ ३ १ २
प्रतिगावोरुषीर्यन्तिमातरः ॥ १ † ॥

“उ” [—इत्येतत् पदपूरणम्] । “त्याः” ता “एताः” उषसः
“रजसः” अन्तरिक्ष-लोकस्य “पूर्वे अर्द्धे” प्राचीने दिग्भागे

* ज० गा० १८प्र० १अ० १०सा० ।

† अ० वे० १, ६, २४, १ ।

“भानु” प्रकाशम् “अञ्जते” व्यक्तीकुर्वन्ति । “धृष्णवः” धर्षण-
 शीलाः योद्धारः “आयुधानीव” यथासि-प्रभृतीन्यायुधानि संस्तु-
 र्वन्ति, एवं “निष्कृण्वानाः” निष्कुर्वाणाः स्व-भासा जगत् संस्तु-
 र्वाणाः “गावः” गमन-स्वभावाः “अरुषीः” आरोचमानाः
 “मातरः” सूर्य-प्रकाशस्य निर्मात्राः जगज्जनन्त्यो वा “उषसः”
 “प्रति यन्ति” प्रतिदिवसं गच्छन्ति । एवं विधा उषसः अस्मान्
 रचन्त्वित्यर्थः* [अत्र निरुक्तम्—“एतास्ता उषसः केतुमकषत
 प्रज्ञातमेकस्या एव पूजनार्थं बहुवचनं स्यात् । पूर्वं अर्द्धेऽन्तरिक्ष-
 लोकस्य समञ्जते भानुना । लिष्कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः ।
 निरिल्लेष समिलितस्य स्थाने । समीदेषां निष्कृतं जारिणीवेत्यपि
 निगमो भवति प्रतियन्ति गावो गमनादरुषीरारोचनान्मातरो
 भासो निर्मात्राः (दै० ६, ७)”—इति । अक्रत—करोतेर्लुङि
 “मन्ते वस (२, ४, ८०)”—इति च्चेर्लुक् । निष्कृण्वानाः—
 कवि हिंसा-करणयौश्च (स्वा० प०), अस्मात्ताच्छिलिकञानश्
 (३, २, १२८), धिन्वि-कृण्वोर च (३, १, ८०)”—इति उ-प्रत्ययः,
 “इपुपधस्य चाप्रत्ययस्य (८, ३, ४१)”—इति विसर्जनीयस्य
 सत्वम्, कटुत्तरप्रद-प्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८)] ॥ १ ॥

* ‘उषसः दीप्रयः केतुं ध्वजमक्रत कृतवत्यः पूर्वं अर्द्धे रजसां लोकानां भातुं
 द्रोणिं भजन्ते अथवा भानुमन्तमादित्यं निष्कृण्वाना आकर्षयमाणाः आयुधानीव
 शीलानि धृष्णवः धारण-शीलाः पूर्वा दिशः प्रति गावः सर्वस्य जगतो रचार्यम् गावः
 आदित्यरश्मयः अरुषीः अर्हसिताः यानि सर्वं परिक्रमन्ति मातरः’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २ २ २ १ २
उदपत्नन्नरुणाभानवोवृथा

३ २ ३   १ २ ३   १   २
स्वायुजोअरुषीर्गाअयुक्षत ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २   ३ २ ३
अक्रन्नुषासावयुनानिपूर्वथा

१ २   ३ १ २   २ २
रुशन्तम्भानुमरुषीरशिअयुः ॥ २ * ॥

“अरुणा” आरौचमाना[†] “भानवः” औषधस्य दीप्तयः[‡]
“वृथा” अनायासेन स्वयमेव “उदपत्नं” उदगमन्[॥] । तदनन्तरम्
उषसश्च “स्वायुजः” सुखेन रथेन आयोक्तुं शक्याः “अरुषीः”
शुभ्रवर्णाः गाः पूर्वसुत्थितान् रश्मीन् ईदृशीः स्ववाहन-भूतास्तु-
ष्यदौ गा एव “अयुक्षत” अयोजयत् [उक्तञ्च—“अरुण्योगावउष-
साम् (निव० १, १५, ७)”—इति] । एवं गोभिर्युक्तं रथमारुह्य
उषसः “पूर्वथा” पूर्वेष्वतीतेष्वहस्तु, “वयुनानि” सर्वेषां प्राणिनां
ज्ञानानि “अक्रन्” अक्राणुः उषः-काले जाते हि सर्वे प्राणिनो
ज्ञानयुक्ता भवन्ति, तदनन्तरम् “अरुषीः” आरौचमानास्ता-
उषसः “रुशन्त” [रुशदिति वर्णनाम, रोचतेर्ज्वलति-कर्मणः

* सू० वे० १, ६, २४, २ ।

† ‘अरुणाः रत्नवर्णाः’—इति वि० ।

‡ ‘भानवः—आदित्य-रश्मयः’—इति वि० ।

॥ ‘उदपत्नं—उत्पत्त्यादित्य-रश्मयः’—इति वि० ।

(निरु० नै ६, १३)”—इति यास्कः] शक्तवर्णा “भानु” सूर्यम्
“अग्निश्चयुः” “भानुम्” असेवन्त तेन सहैकीभवन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
अर्चन्तिनारीरपसोनविष्टिभिः

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
समानेनयोजनेनापरावतः ।

२ ३ १ ३ २ १ २ ३ १ २ ३
इषं वदन्तीः सुकृते सुदानवे

२ ३ १ १ २ ३ २
विश्वेदहयजमानाय सुन्वते ॥ ३ * ॥ १६

“नारीः” नेत्राः उषसः “विष्टिभिः” निवेशकैः स्वकीये
स्तेजोभिः “समानेन योजनेन” एकेनैवोद्योगेन “आ परावतः”
आदूरदेशात् आपश्चिम-दिग्बिभागात् “अर्चन्ति” नभः-प्रदेशं
पूजयन्ति कृत्स्नं जगत् युगपदेव व्याप्नुवन्तीत्यर्थः† । तत्र
दृष्टान्तः—“अपसो न” युद्ध-कर्मणिपेताः पुरुषाः यथा स्वकीये-
रायुधैर्धाटीमुखेन सर्वं देशं व्याप्नुवन्ति तद्वत् । किङ्कुर्वते ?
“सुकृते” शोभनस्य कर्मणः कर्त्रे, “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते,

* ऋ० वे० १, ६, ३५, ३ ।

† ‘समानेन योजनेन । एतदुक्तमभवति—बहुयोजन-सादसे पथि सुलोकस्य भूखो-
कस्य चान्तरिक्षे, आपरावतः—दूरात्, इषि—दृष्टिं वदन्तीः आदित्य-रश्मयः’—इति
वि० ।

‡ ‘अपसः—उदकानि’—इति वि० ।

“सुदानवे” कल्याणीर्दक्षिणा ऋत्विग्भ्यो ददते, “यजमानाय”
 “विश्वे दह” सर्वमेवेषमन्नं वहन्तौरावहन्तः प्रयच्छन्त्य इत्यर्थः
 [नारीः—“नृत्पे (८, ३, १०), ऋदोरप् (३, ४, ५७) “नृनर-
 योवृद्धिश्च (४, १, ७३ ग०)”—इति शार्ङ्गरवादिषु पाठात्
 ङीन्, जसि “वाच्छन्दसि (६, १, १०६)”—इति पूर्वसवर्ण-
 दीर्घत्वम् । अपसः—अपः-शब्दात् “अर्शआदिभ्योऽच् (५, २,
 १२७)”—इत्यच् “सुपां सु-लुक् (७, १, ३६)”—इति जसः सुः,
 व्यत्ययेन प्रत्ययात् पूर्वस्योदात्तत्वम् । विष्टिभिः—विश प्रवेशने
 (तु० प०), विशन्ति प्रविशन्तीति विष्टयः किरणाः “क्लिच्क्लौ च
 सज्ज्ञायाम् (३, ३, १७४)”—इति क्लिच् । विश्वा—“सुपां
 सु-लुक् (७, १, ३६)”—इत्याडादेशः] ॥ ३ ॥ १६

२२१ २ २
 ॥ उपः ॥ एतोवा । उत्थाउपसःकायि । तुम

१ १२२ २ २ २ १ १
 क्राता२ । पूर्वैश्चरजसोभा । नुमञ्जाता२यि । निष्कृ

२ २ २ २ १ १ १ ४
 एवावानाआयुधानायि । वधृष्णावार३ः । प्राता३यिगा

५ १ १ १ २ ४
 वाः । अरुषायिर्था२३ । तायिमा३ता५रा ई ५ ६ः ॥ (१)

११ २ २ २ १ २ २
 उदोवा । अपपन्नरुणाभा । नवोवार्था२ । स्वायुजो

२ २ १ १ २ २ २
 अरुषीर्गाः । अयुजाता२ । अक्रनुषासीवयुना । नि

^{१ १} पूर्वाया२३ । ^{१ २ ४ ५} रुशा३न्ताभा । ^{२ १} नुमरुषा२३यिः । ^{१ २} आशा
^४ शयिआपूयू६५६ः ॥ (२) ^{२ १} अर्चीवा । ^{२ २} जिनारीरपसो । ^२ न
^१ विष्टायिभा२यिः । ^{१ २ २ २ २} समानेनयोजनेना । ^{२ २ १} परावाता२ः ।
^{१ २} इपम्बन्तीःसुकृतायि । ^{२ २ १} सुदानावा२३यि । ^{१ २ ४} वायिश्चे३दा
^{५ २ १} हा । ^{१ २ ४} यजमाना२३ । यास्व३न्वा५ता६५६यि (३) ॥ १६* ॥ [१] १६

अथाबोध्मिज्मिदति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३ १ २} अबोध्मिज्मिदति ^{२ २ २ २ ३} तृच्यी

^{१ २ ३ २ ३ १ २} व्यू३षाश्चन्द्रामह्यावो ^{३ १ २} अर्चिषा ।

^{१ २} आयुक्षातामश्विनायातवेरथ ^{३ २ ३ १ २ ३ २ ३}

^{१ २} म्प्रासावीदेवः ^{३ १ २ ३ १ ३} सविताजगत्पृथक् ॥ १ † ॥

* क० गा० १८प्र० १अ० १६सा० ।

† क० वे० २, २१, १ ।

अयम् “अग्निः” निहतः सन् “उमः” उमायाः पृथिव्याः
 वेदि-लक्षणाया सम्बन्धी सन् “अबोधि” प्रबोधितः । किञ्च,
 “सूर्यः” “उदेति” । ततो “महती” महती “उषाः” “अर्चिषा”
 प्रकृष्टेन तेजसा “चन्द्रा” प्राणिनामाह्लादनी सती “वि आवः”
 व्यावृणोत् तमांसि निवारयति स्म [वृणोतेर्लुङि “मन्त्रे घस
 (२, ४, ८०)”—इति च्लुक्. “छन्दस्यपि दृश्यते (६, ४, ७३)”—
 इत्याङागमः] यतइयमुषा उदेति यतश्चायमग्निः प्रबुद्धो भवति
 अतः कारणात् इे अग्निनी युष्मत्सम्बन्धिनं “रथं” “यातवे”
 देव-यजन-गमनाय रासभाभ्याम् “आ युक्षताम्” युक्षायाम् ।
 तथा “सविता” सर्वकर्मणोऽनुज्ञाता “देवः” “जगत्” जङ्गमं
 प्राणिजातं “पृथक्” स्व-स्व-कर्मानुरोधेन “प्रासावीत्” प्रसुवतु
 अनुजानातु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

यद्युञ्जाथेष्टपणमश्विनारथ

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

द्वृतेननोमधुनाक्षत्रमुक्षतम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २

अस्माकम्ब्रह्मपृतनासुजिन्वतं

३ २ ३ ३ १ २

वयन्धनाशूरसाताभजेमहि ॥ २ * ॥

हे “अश्विना” अश्विनौ ! “यद्” यदा “वृषणं” वृष्यादि-
वर्षकं “रथं” “युञ्जाथे” योजयथः, तदा “नः क्षत्रं” अस्मादीयं
बलं क्षत्रिय-जातिर्वा* “वृतेन” उदकेन “मधुना” मधुरेण
“उक्षतं” सेचयतं प्रवर्द्धयतमित्यर्थः [यद्वा, ‘वृतेन’ चरण-रूपेण
“मधुना” अमृतेन “उक्षतम्” युष्मद्रथस्थेनामृतेनास्मादीयं बलं
प्रवर्द्धयतमित्यर्थः । अश्विनोः रथस्य मधुपूर्णत्वं “मधुवाहनो रथः”
—इत्यादिषु प्रसिद्धम्] । किञ्च, अस्माकं “पृतनासु” अस्मादीयासु
सुत-मृत्यादि-मनुष्यरूपासु प्रजासु “ब्रह्म” तेजः† “जिन्वतम्”
[यद्वा, ‘पृतनासु’ परकीयासु ‘ब्रह्म’ परिवृढमन्नमस्माकं जिन्वतं
प्रीणयतम्] । वयञ्च “शूरसातौ” शूराणां प्रहारादि-दान-युक्ते
सङ्ग्रामे “धना” तदीयानि धनानि बहुविधानि “भजेमहि” ॥२॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ १ १ १ १ १ १ १
अर्वाङ्निचक्रोमधुवाहनोरथो

३ १ २ ३ १ २ ३ १ १
जीराश्वोअश्विनोर्यातुसुष्टुतः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
त्रिवन्धुरोमघवाविश्वसौभगः

१ ३ १ २ २ २ ३ १ २
शन्नआवक्षद्दिपदेचतुष्पदे ॥ ३ ॥ १७

* ‘क्षत्रं’—मदीयं राष्ट्रम्—इति वि० ।

† ‘ब्रह्म ब्रह्मम्’—इति वि० ।

‡ ख० वे० ९, २, १७, ३ ।

“अर्वाङ्” अस्मदभिसुखः अश्विनोः “रथः” “यातु” अस्म-
दभिसुखो गच्छतु । कीदृशः ? “त्रिचक्रः” चक्र-त्रय-युक्तः, “मधु-
वाहनः” मधु-वोढा, “जीराश्वः” शीघ्रगाम्यश्वोपेतः,* “सुष्टुतः”
अतएवास्माभिः स्तूयमानः, “त्रिवन्धुरः” निम्नोन्नत-काष्ठ-त्रयोपेतः
सारथ्याश्वय-स्थानं वन्धुरं तद्युक्तः,† “मघवा” धनवान्, “विश्व-
सौभगः” सर्व-सौभाग्योपेतः । ईदृशोऽश्विनोः रथः “नः” अस्माकं
“द्विषदे” पुत्रादि-प्रजायै “चतुष्पदे” पशवे च “शं” सुखम् “आ
वञ्चत्” आहवतु वहेर्लिटि अङागमः ॥ ३ ॥ १७

॥ कावम् ॥ ^{२१}अवोवा । ^{२२}धियग्निर्जमउदायि । तिष्ठ
^१राया२ः । ^{१२}व्युषाश्चन्द्रामह्ना । ^{२३१}वोअर्चायिषा२ । आ
^{२२}युक्षातामश्विनाया । ^{२२१}तवेराथा२३म् । ^{१२}प्रासा३वीद्दोवः
^१सवायिता२३ । ^{१२}जागा३त्यापुर्थाद्५६क् ॥ (१) ^{२१}यद्योवा ।
^{२२}जाथेवृषणमा । ^{२२१}श्विनाराथा२म् । ^{१२}घृतेननोमधुनाक्षा ।
^{२१}चमुक्षाता२म् । ^{१२}अस्माकम्ब्रह्मपृतना । ^{२२}सुजिन्वाता२३म् ।
^{१२}वाया३न्धाना । ^{२२१}शूरसाता२३ । ^{१२}भाजा३यिमापुद्गाद्५६

* ‘जीराश्वः—यजमान-द्वीपि वै जीराः अथवा जीरक-वर्णाः’—इति वि० ।

† ‘त्रिवन्धुरः—ईषा-अथेष्टासङ्कृतः’—इति वि० ।

यि॥(२) ^{२१}अर्वावा । ^२त्रिचक्रोमधुवा । ^{२२१}हनोराथा२ ।

^{१२२२}जीराश्वोअश्विनोर्या । ^{२१}तुसुष्टूता२ः । ^१त्रिबन्धुरोमघवा

^{२२१}वायिश्विसौभागार्३ः । ^{१२४५}शान्नाश्वावा । ^{२१}सुद्धिपादा२३

^{१२४}यि । चादृष्यापूदा६५६यि(३) ॥ १७ * ॥ [१] १७

अथ प्रतेधाराअसंश्रयतइति चतुर्त्तचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{२३१२}प्रतेधाराअसंश्रयतोदिवोनयन्तिवृष्टयः ।

^{२३१२}अन्कावाजसहस्रिणम् ॥ १ † ॥

“हे सोम ! “ते” तव “असंश्रयन्तः” सङ्ग-रहिताः “धाराः” सहस्रिणम् अपरिमित-सङ्ख्याकं “वाजम्” अन्नं मत्वा अस्मदर्थं “प्रयन्ति” प्रगच्छन्ति । तत्र दृष्टान्तः—“दिवो न वृष्टयः” यथा द्युलोकाद् वर्षधारा निःसङ्गाः प्रजानामपरिमितमन्नं प्रतियन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८प्र० १७० १७सा० ।

† ऋ० वे० ७, १, १४, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २
 अभिप्रियाणिकाव्या विश्वाचक्षाणो अर्षति ।
 १ २ ३ १ २ २ २
 हरिस्तुञ्जानआयुधा ॥ २ * ॥

“हरिः” हरित-वर्णः सोमः “विश्वा” विश्वानि “प्रियाणि”
 देवानां प्रीति-कराणि “काव्या” कर्माणि† “चक्षाणः” पश्यन्
 “आयुधा” स्वकीयान्यायुधानि‡ “तुञ्जानः” राक्षसान् प्रति प्रेरयन्
 “अर्षति” यागं प्रति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
 समर्ज्जानआयुभिरिभोराजेवसुव्रतः ।
 ३ १ २ २ २
 श्येनो नवसुषीदति ॥ ३ ¶ ॥

“सुव्रतः” सुकर्मा “सः” सोमः “आयुभिर्मनुष्यैर्ऋत्विग्भिः
 “मर्ज्ज्यमानः” “इभः” गत-भयः “राजा इव” यथा राजा,
 “श्येनो न” यथा श्येनः, तथा “वसु” केषु वसतीवरीषु
 “सीदति” ॥ ३ ॥

* ऋ० वे० ७, १, १४, २ ।

† ‘काव्या—कवित्वे न’—इति वि० ।

‡ ‘आयुधा—आयुधानि द्रोण-कलश-प्रभृतीनि सह समस-पर्याप्तानि’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ७, १, १४, २ ।

अथ चतुर्थी ।

२३ १२ ३९७ ३१ २३ १२ २२
सनोविश्वादिबोवस्ततोपृथिव्याअधि ।

३ १ २ ३ १ २

पुनानइन्दवाभर ॥ ४ * ॥ १८

हे “इन्दो” सोम ! “पुनानः” पूयमानस्त्वं “दिवः अधि”
“पृथिव्याः” अधि पृथिव्यां स्थितानि [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी]
“विश्वा” विश्वानि “वसु” वसूनि धनानि “नः” अस्मभ्यम्
“आ भर” आहर ॥ ४ ॥ १८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १८ ॥

॥ इति अष्टमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्यैकोनविंशोऽध्यायः†

समाप्तः ॥ १८ ॥

* सू० वे० ७, १, २४, ४ ।

† ‘अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः’—इति वि० सर्व-सम्मतम् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २० ॥

॥ अथ विंशोऽध्यायश्चरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

प्रास्यधारेति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २ २
प्रास्यधाराअक्षरन्वृष्णःसुतस्योजसः* ।

३ १ २   २ ३ १ २
देवाः अनुप्रभूषतः ॥ १ ॥

“अस्य” सोमस्य “धाराः” “ओजसः” ओजसा बलेनः “अक्ष-
रन्” असिञ्चन् । कौटुशस्य? “वृष्णोः” वर्षुकस्य “सुतस्य”
अभिषुतस्य “देवान्” “अनु” “प्रभूषतः” भवितुमिच्छतः ॥ १ ॥

* ओजसा—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ८, १९ १ ।

‡ ऋग्वेदोद्य पाठमनुसृत्यैव ततोयान्-विपरिणामेनेयं व्याख्या । विवरणकारस्तु
षष्ठान्तमेव व्याचष्टे—वोर्य-सम्यग्रस्य—इति ।

॥ ‘देवान् प्रभूषतः—देवान् पूजयतः’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
सप्तिमृजन्तिवेधसोऽगृणन्तःकारवोगिरा ।

१ २ ३ २ ३ क १ ८
ज्योतिर्ज्ज्ञानमुक्थ्यम् ॥ २ * ॥

“सप्तिम्” अश्व-स्थानीयं सर्पण-स्वभावं वा सोमं “मृजन्ति” शोधयन्ति । के ? “गृणन्तः” स्तुवन्तः “कारवः” कर्म-कर्तारो ऽध्वर्यादयः “गिरा” स्तुत्या साधनेन । कौटुशं सप्तिम् ? “ज्योतिः” दीप्यमानं सोमं “जज्ञानं” जायमानं प्रवृद्धमित्यर्थः [अथवा ज्योतिर्जायमानम् “अयं वै ज्योतिर्यत्सोमः”—इति श्रुतेः] “उक्थ्य” स्तुत्यम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सुषहासोमतानितेपुनानायप्रभूवसो ।

१ २ ३ १ २
वर्द्धसमुद्रमुक्थ्यम् ॥ ३ † ॥ १

हे “सोम !” “उक्थ्य” स्तुत्य ! “प्रभूवसो” प्रभूत-धन ! “पुनानाय” पूयमानस्य “ते” तव “तानि” तेजांसि “सुषहा” शोभनाभिभावुकानि । यस्मादेवं तस्मात् “समुद्रं” समुद्र-सदृशं तं “वर्द्धं” वर्द्धय रसेन पूरयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ८, १८, २ ।

† “उक्थ्यम्”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, १८, २ ।

अथैषेति द्विपदं द्वितीयं सक्तम्* ।

तत्र प्रथमा ।

३ १ ३ २ ३ ३ २ ३ ३ २ ३ ३ २ ३

एषब्रह्माय ऋत्विष इन्द्रो नाम श्रुतो गृणे ॥ १ ॥

“यः” “इन्द्रः”—इति “नाम” “श्रुतः” देव-समूहैः प्रख्यातः
“एषः” “ऋत्विषः” ऋतौ वसन्तादौ काले भवः य एषः “ब्रह्मा”
सर्वतः परिहृङ्, तमहं “गृणे” स्त्रीभि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ २ ३ २ ३ २ ३ २ २ १ २

त्वामिच्छंस्वस्यते यन्ति गिरो न संयतः ॥ २ ॥

हे “श्वसः” बलस्य “पते” पालकेन्द्र ! [अतिशयेन बल-
वन्नित्यर्थः । तथा शाखान्तरे बलेनोत्पत्तित्वं श्रूयते—“उरसो
बाहुभ्यां पञ्चदशं निरभिमीत, तमिन्द्रो देवतान्वि सृज्यते”—
इत्यारभ्य “तस्मात्ते वीर्यवन्तः”—इति श्रुतेः] “त्वामित्” त्वामिव
“संयतः” न सम्यङ् निगच्छतः पुरुषस्येव वेदस्य सम्बन्धिनः
“गिरः” स्तुतयः “यन्ति” प्राप्नुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २

विस्तृतयो यथापथः ॥ ३ ॥

* ‘अस्मात् प्रभृत्यतिप्रायश्चित्तानि’—इति वि० ।

† क० आ० ५, २, १, २ (भा० ८८५ पृ०) ।

‡ नैषान्यत्र क्वापि दृश्यते ।

॥ क० आ० ५, २, २, ७ (२भा० ८०४ प०) ।

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानं छन्दसि द्रष्टव्यम्
॥ ३ ॥ २

॥ कालियम् ॥ एषा३ब्राह्मा । या२३ः । आ३ । त्वा
२३ । याः । इन्द्रोनामौ । वा३४३ओ३४वा । श्रुतोपू
गुणायि ॥ (१) तुवा३मायिच्छा । वा२३ । सा३ः । पा२
३ । तायि । यन्तायिगिरौ । वा३४३ओ३४वा । न
साप्रयताः ॥ (२) विसू३तायाः । या२३ । था३ । पा२
३ । थाः । इन्द्रात्वद्यौ । वा३४३ओ३४वा । तुराप्रत
याः । होपूई । डा(३) ॥ ८ * ॥ [१] २

अथात्वारथमिति त्वचं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमायाः ।

२ २ १ ३ १ ३ १ २
आत्वारथं यथोतये ० ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २१प्र० १अ० ८सा० ।

† अ० आ० ४, १, २, ३ (१भा० ७२३पृ) = ऋ० वे० ६, ३, १, १ ।

[—इति प्रतीकमत्र पठ्यते । तत्रापि व्याख्याता ।] हे इन्द्र !
 “त्वा” त्वां वयम् “आवर्त्तयामसि” आवर्त्तयामः । किमर्थम् ?
 “जतये” अस्माकं रक्षणाय “सुम्नाय” सुखाय च । किमिव ?
 “रथं यथा” जतये सुखाय चावर्त्तयति तद्वत् । कीदृशं त्वाम् ?
 “तुविकूर्मिम्” बहु-कर्माणम् “ऋतीषहं” हिंसकानामभिभवि-
 तारम् । हे इन्द्र ! “शविष्ठ” अतिशयेन बलवान् ! हे “सत्यते”
 सतां पालक ! त्वामिति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ १ १ २ ३ १ २
 तुविशुश्चतुर्विक्रतोशचौवोविश्वयामते ।

१ २ ३ २
 आपप्राथमहित्वना ॥ २ * ॥

हे “तुविशुश्च” प्रभूत-बल ! अतएव “तुविक्रतो” बहु-
 विचित्र-कर्मवान् ! [अथवा बहुप्रज्ञ ! कर्मणः पृथगभिधानात्]
 हे “शचौवः” बहुकर्माण्यपेत ! पूजनीयेन्द्र ! “विश्वया” विश्व-
 व्याप्तेन “महित्वना” महत्त्वेन “आ प्राथ” आपूरितवानसि
 अविशेषाद् विश्वमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
 यस्यतेमहिनामहःपरिजमायन्तमीयतुः ।

२ २ १ २ ३ २ २
 हस्तावज्रधिरण्ययम् ॥ ३ † ॥ ३

“महः” महतः “यस्य” “ते” तव [यच्छब्दः प्रकृत-परा-
मर्शी, प्रकृत-सुक्तमृगद्वयं तत्रत्य-तुविकूर्मिमृतीषहमित्याद्युक्त-लक्ष-
णस्य तव] “महिमा” महत्वेन “हस्ता” तव हस्तौ “उमायन्त”
पृथिव्यां सर्वतो व्याप्नुवन्तं “हिरण्यं” “वज्रम्” हस्तौ “ईयतुः”
परिगृह्णीतः, सर्वदास्माकं भय-निवारणायेति भावः ॥ १ ॥ ३

आयःपुरमिति ढचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२३ ४ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आयःपुरन्नामिणीमदीदेदत्यःकविर्नभन्योऽश्नार्वा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ १ २
सुरोनरुक्काञ्छतात्मा ॥ १ † ॥

“यः” अग्निः “नामिणी” नमवतां यजमानानां सम्बन्धिनी-
मुत्तरवेदिः [यद्वा नृणां मनसि स्थितां यजमानानां यज्ञाद्वर्ध-
भूमिं प्रत्यत्रागमन-मनीषा विद्यते ताम्] “पुरः” तत् स्थानं
“अदीदेत्” दीपयति । कीदृशोऽयम् ? “अत्यः” अपेक्षित-
देशं प्रत्यतनशीलः, “कविः” क्रान्तदर्शी । तत्र दृष्टान्तः—
“अर्वा” अरण-कुशलः, “नभन्यः न” नभस्याकाशे भवः नभ-

* विवरण-मते—“हस्तावजम्” समास-निष्पन्नमेकवचनम्, अतएव ‘हस्तावजम्’—
इति वक्ष्य वज्रं विद्यते च हस्तावजः, शान्दसं दीर्घत्वं हस्त-शब्दस्य—इति तद्व्याख्या-
नम् । परमेतदुपेक्ष्यं पद-ग्रन्थ-विरोधात् खरशास्त्र-विरोधाच्च ।

† ख० वे० २, २, १८, १ ।

‡ ‘नामिणी’—नृण्यं सुखम् सुखकरीममरावतीम्—इति वि० ।

न्यो वायुरिव* । किञ्च, “शतात्मा” यजमान-गृहापेक्षया वा अपरिमित-रूपत्वम् [अथवा मित्र-वरुणादि-रूप-भेदेन । अग्ने-र्मित्रादि-रूपत्वं ‘त्वमग्ने वरुणोऽजायत’—इति, हे अग्ने ! त्वं वरुणो जायसे वरुणो भवति ; यत् यस्मात् “इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुः”—इत्यादिषु-श्रुतिषु प्रसिद्धम्, अग्निमेव इन्द्राद्यात्मकमाहुरिति द्वितीयमन्वस्यार्थः] तादृशोऽयं “सूरो न” सूर्यइव “रुक्कान्” दीप्यमानः [रुच् दीप्तौ (भा० आ०), छान्दसस्य लिटः कसः] अतस्तादृशोऽग्निरस्ति उत्कृष्टो वर्त्तत इति पूर्वतान्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
अभिदिजन्मात्रीरोचनानि

२ ३ १ २ ३ १ २
विश्वारजांसिभूभुचानोअस्थात् ।

२ ३ १ २ ३ २ २ १ २
होतायजिष्ठोअपांसधस्थे ॥ २ १ ॥

अयमग्निः “द्विजन्मा” हाभ्यामरणिभ्यां जायमानः† यद्वा, मथनात् प्रथमं जन्म, उत्पत्त्यनन्तरम् आधान-पवमानेष्ट्यादि-संस्कार-रूपं द्वितीयं जन्म, एवं द्विजन्मत्वम् [अथवा, द्यावा पृथिवीभ्यामुत्पन्नत्वात्, तादृशोऽग्निः] “त्रीरोचनानि” त्रीणि

* ‘नभन्यः—नभन्दनीयः नभियते केनचित्’—इति वि० ।

† ऋ० वे० २, १, १८, ४ ।

‡ ‘द्विजन्मा—द्वितीयोपनयन-संस्कारः’—इति वि० ।

रोचमानानि चित्वादिस्थानानि गार्हपत्यादीनि वा “शुशु-
चानः” प्रकाशयन् न केवलं त्रीण्येव किन्तु “विश्वा” “रजांसि”
सर्वान्यपि रक्षणात्मकानि चित्वादि-लोकान् “शुशुचानः” दीप-
यन् “होता” देवानामाह्वाता “यजिष्ठः” यष्टृतमः सन् “अपां”
प्रोक्षणाद्युदकानां “सधस्थे” सह-स्थाने याग-देशे “अस्थात्”
तिष्ठति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ १ २ २ २ ३
अथ स होता यो द्विजन्मा

१ २ ३ १ २ २ ३
विश्वा दधे वार्याणि अवस्था ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मर्त्यो अस्मै सुतुको ददाश ॥ ३ * ॥ ४

“द्विजन्मा” “सः” एव “होता” होम-निष्पादकः [आह्वाता
वा देवानाम् अरणीभ्यामुत्पन्नस्यैव गार्हपत्य-द्वारा आहवनीय-
त्वात्] सोऽयं “विश्वा” विश्वानि “वार्याणि” वरणीयानि
कर्मानि [ईड-वृन्द-वृ-शंस-दुहाण्यतः (६, १, २१४)]—इत्याद्यु-
दात्तत्वम्] “अवस्था” अवणस्यया [अवो हविलक्ष्णं यशो वा
तदिच्छाया अवः-शब्दात् कञ्जन्ताद् “अ प्रत्ययात् (३, ३, १०२)”
इति भावे अ-प्रत्ययः] अन्नाय यशसे वा “दधे” धारयति ।
“अस्मै” उक्त-स्वरूपायाग्नये “यः” “मर्त्यः” “ददाश” ददाति
स “सुतुकः” शोभन-पुरो भवति ॥ ३ ॥ ४

हे “अग्ने !” “अथ” अस्मिन्नहनि वयमृत्विगादयः “ओहैः” इन्द्रादि-प्रापकैरस्माकं स्तोमैः स्तोत्र-समूहैः “तम्” प्रसिद्धं त्वाम् “ऋध्याम्” समर्चयाम । कीदृशं त्वाम् ? “अश्वं न वोढारम्” अश्वमिव हविषो वाहकम्, “ऋतुं न” कर्त्तारमिव उपकारिण-मित्यर्थः । तथा “भद्र” भजनीयं “हृदिस्थं” हृदयङ्गमम् अतिशयेन प्रियमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३क ११ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १
अधाह्वयेऋतोर्भद्रस्यदक्षस्यसाधोः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
रथीर्ऋतस्यवृहतोवभूथ ॥ २ * ॥

“अधा हि” इदानीमेव हे “अग्ने !” “ऋतोः” अस्मदीय-यागस्य “रथी” नेता “वभूथ” भवसि [“कृन्दसि लुङ् लङ् लिटः (३, ४, ६)” — इति भवतेर्वर्त्तमानार्थे लिटि सिपस्थल् “आर्ध-धातुकस्येड्वलादेः (७, २, ३५)” — इतीडागमे प्राप्ते “वभूथा” इततय (७, २, ६४) — इति निपातनादिङ्भावः । कीदृशस्य यागस्य ? “भद्रस्य” भजनीयस्य, “दक्षस्य” प्रवृद्धस्य, “साधोः” अभीष्ट-फलानां साधकस्य सत्यभूतस्य, “वृहतः महतः ॥ २ ॥

● सू० वे० ३, १०, २ = य० वे० १५, ४५ ।

† ‘भद्रस्य’ — शोभनस्य — इति वि० ।

‡ ‘दक्षस्य’ — यजमानस्य — इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १ ९ ३ १२ १२ ३ २ १२ २२
 एभिर्नोअकैर्भवानोअर्वाक्स्वाऽऽणज्योतिः ।

२३१२   ३१११२
अग्नेविश्वेभिःसुमनाअनौकैः ॥ ३ * ॥ पु

हे “अग्ने!” “ज्योतिः” ज्योतिष्मान् “स्वः न” सूर्यइव, तथा “विश्वेभिः” विश्वैः समस्तैः “अनीकैः” तेजोभिः “सुमनाः” शोभन-मनस्कस्त्व “नः” अस्मदीयैः “एभिः” एतैः “अक्षैः” अर्चनीयैः स्तोत्रैः नानाविधैः हविलक्षणैः अन्नैर्वा [अथवेन्द्रादिदेवैः सह नोऽस्माकम्] “अर्वाक्” अभिमुखो भवेति॥ ३ ॥ ५

॥ साकमश्वम् ॥ अग्नेताश्मद्याश्वाद्भिना । स्तोमैः क्रतु

नमद्र०^१हार्दयि । सृष्टा^२रमृथा । माता^१रहा^२३ ४ ३

यि। ओ२३४हो६हायि ॥(१) अधा६३अग्नेक्रतो६र्भा ।

द्रस्यदक्षस्यसाधोरथारयिरा । तस्यारवृहा । तोवार३

२२ १ ५ ५ ५२ २ ४२ ५
 द्वा३४इयि । भू२३४थो६हायि ॥ (२) एभिर्नो३अर्कैर्भवा

* अ० वे० ३, ५, १०, ३ = य० वे० १५, ४६ ।

† 'स्वर्गज्योतिः'—न-शब्दउपमावर्णयः । यथा स्वर्ग-श्लोकस्य आदित्यो ज्योतिः
तद्वत् जलस्य श्लोकस्य ज्योतिर्भव'—इति वि० ।

‡ 'अर्वाक्—समीपे'—इति वि० ।

५ १ २ १ २ १ ५
 ६नाः। अर्वाङ्स्वर्णज्योतिरग्निर्यिवायि । अर्वाभिर्यिःसु
 २ २ १ ५ ५
 मा । नात्रा २३ चा ३४ ३ यि । ना२३४यिकोद्वायि
 (३) ॥ ७ * ॥ [१] पु

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायनस्य विंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

—०००—

अथ द्वितीये खण्डे—

अग्नेविवस्वदिति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ २
 अग्नेविवस्वदूषसश्चित्राधोअमर्त्य ।

१ ३ १ १ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 आदाशुषेजातवेदेवद्वात्वमद्यादेवाः उषर्वधः ॥ १ ॥

हे “अग्ने!” त्वम् “उषसः” उषोदेवतायाः सकाशात्
 “राधः” धनं “दाशुषे” हविर्दत्तवते यजमानाय “आ वह”
 आहवनीयं प्रायय । सोऽग्निर्विशिष्यते—“अमर्त्य” मरण-रहित !

* ऊ० गा० २१ प्र० १ ख० ७ पा० ।

† ऊ० गा० १, १, ४, १ (१ मा० १५ पृ०) = ऊ० वे० १, १, १८, १ ।

“जातवेदः” जातानां वेदितः । [तमेतं शब्दं यास्की व्याचष्टे—
 “जातवेदाः कस्माज्जातानि वेद जातानि वै न विदुर्जाते जाते
 विद्यत इति वा जातवित्तो वा जातधनो जातविद्यो वा जात-
 प्रज्ञानो यत्तज्जातः पशूनविन्दतेति तज्जातवेदसो जातवेदस्व-
 मिति ब्राह्मणं तस्मात् सर्वानृतून् पशवोऽग्निमभिसर्पन्तीति च
 (निरु० दे० १, १८)”—इति । कौटुषं राधः ? “विवस्वत्”
 “विशिष्ट-निवासोपेतं, “चित्र” नानाविधं । किञ्च, “अथ”
 अस्मिन् दिने “उषर्बुधः” उषःकाले प्रबुडान् देवानावह[विवस्वत्
 —विवासनं विवः तद्युक्तम्, वस निवासे (भा० प०), वि-पूर्वा-
 दन्तर्भावित-ण्यर्थात् सम्पदादि-लक्षणो भावे क्तिप् (३, २, ८४वा०),
 “तदस्यास्ति (५, २, ८४)”—इति मतुप्, “मादुपधायाः (८, २, ८)”
 इति वत्वम्, “तसौ मत्वर्थे (१, ४, १८)”—भत्वेन पदत्वाभावा-
 दुच्चाभावः, हृषादित्वात् (६, १, २०३) आद्युदात्तत्वम् । जात-
 वेदाः—जातानि वेत्तीति जातवेदाः “गति-कारकयोरपि पूर्वपद-
 प्रकृतिस्वरञ्च (उ० ४, २२६)”—इत्यसिः ; यद्वा वेद इति धन-
 नाम (निघ० २, १०, ४), जातं धनं यस्य स जातवेदाः, आम-
 न्नित-निघातः (८, १, १८) । वच्चा—“द्यचोऽतस्तिष्ठः (६, ३,
 १३५)”—इति संहितायां दीर्घत्वम् । उषर्बुधः—उषसि बुध्यन्त-
 इत्युषर्बुधः [बुध अवगमने (भा० प०) “क्तिप् च (३, २, ७६)”—
 इति क्तिप्, कृदुत्तरपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३ १ ३ १८ २८ ३१ ३१ २ ३ १ २ ३ १ १ १
जुष्टोद्दिष्टु तो असि हव्यवाहनो गेरथी रध्वराणाम् ।

३१ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १
सजूरश्चिभ्यामुषसासुवीर्यमस्मिधेहि श्रवोवृहत् ॥२*॥ ६

हे “अग्ने !” त्वं जुष्टत्वादि-विशेषण-युक्तोऽसि “जुष्टः” [“नित्यं मन्त्रे (६, १, २१०)” — इत्याद्युदात्तत्वम्] सेवित इत्यर्थः “असि” [सिपि “तासस्योर्लोपः (७, ४, ५०)” — इति स-लोपः, “हि च (८, १, ३४)” — इति निघात-प्रतिषेधः] । “दूतः” देवानां विशेष-वार्त्ताहरः, अतएव “हव्यवाहनः” “हव्येनन्तःपादम् (३, २, ६६)” — इति ल्युट्, योरनादेशः (७, १, १), जित्वा-दाद्युदात्तत्वे (६, १, १८७), कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८)] हविषो वोढा, “अध्वराणां” कृतूनां “रथी” रथ-स्थानीयः [तथाच मन्त्रान्तरं ब्राह्मणेनैवं व्याख्यातम् — “रथी-रध्वराणाम्” — इत्यादि “एष हि देवरथः” — इति, ब्राह्मणान्तरञ्च “रथी रध्वराणामित्याह रथोह वा एष भूतो देवेभ्यो हव्यं वहति” — इति] तादृशस्त्वम् “अग्निभ्यां” देवाभ्याम् “उषसा” देवतया च “सजूः” सहितो भूत्वा “सुवीर्यं” शोभन-वीर्योपेतं “वृहत्” प्रभूतं “श्रवः” श्रवम्, “अस्मि धेहि” अस्मासु क्षिप ॥ २ ॥ ६

* ऋ० वे० १, ३, २८, ३ ।

† ‘रथो वा’ — इत्यधिकं वि० ।

२.२ २.२ १
 ॥ वारवन्तीयम् ॥ अग्नेविवा औहोहायि । स्वादूषा
 ५ २ २.२ १ ५ १.२.२
 २३४साः । चित्राधोअमत्तायो२३४द्यायि । आदा
 २.२ २.२ २.२ ३.२.४.५ १.२ ५
 भूषेजातवेदोवद्वातू३४ । औहोवा । इहार्२३४हायि ।
 २ ३ ५ १.१.२ २.२ १.२ २ ३.२.४.२
 उज्ज्वार२३४वाम् । अद्यादे । वा॒उषवू३४ । औहो
 ५ ५.३ ५ ४.२ २ ५.२
 वा । इहार्२३४हायि । औहो११२३४ । धाः । एहि
 ५ २ २.२.२.२ २.१.२ १ ५
 या६हा ॥ (१) अद्यादेवा॒ औहोद्यायि । उषवू२३४धाः ।
 २.२ ५ १.२.२ २.२ ३.२.४.२
 जुष्टोहार२३४यिद्यायि । दूतोअसिद्धव्यवाहा३४ । औहो
 ५ १.२ ५ २.३ ५ १.१.२.२ १
 वा । इहार्२३४हायि । उज्ज्वार२३४नाः । अग्नेर । या
 ७ २ ३.२.४.५ १.२ ५ ३.२.२
 यिरध्वरा३४ । औहोवा । इहार्२३४हायि । औहो३१
 ५.२ ५ १.२.२.२.२.२ १.२
 २३४ । णाम् । एहिया६हा ॥ (२) अग्नेरथा औहोहा
 ३ ५ २.२ ५ १.२
 यि । आध्वारा२३४णाम् । सजूरा२३४हा । श्विभ्यामु
 २ २.२ ३.२.४.५ १.२ ५ २
 षमासुवीरा३४ । औहोवा । इहार्२३४हायि । उज्ज
 ३ ५ १.१.२.२ १ ७.२.२ ३.२.४.५
 वार२३४याम् । अस्मेधे । द्यायिश्रवोव३४ । औहोवा ।

^{१ १} इक्षार^५३४^{४२ २}क्षायि । औ^{५२ ५}क्षो^५३१२३४ । हात् । एक्षियाई^५क्ष ।

^४क्षो^४प्रई । डा(३) ॥ १७ * ॥ [१]

॥ महावामदेव्यम् ॥ आऽप्रये । विवाश्खाश्दुषसाः । चा
^{१ १}यि । च^{१ १}राधो^{१ १}अम^{१ १}र्त्तिय^{१ १}आदा^{१ १}शुषे^{१ १}जात^{१ १}वेदो^{१ १}वहात् । वाम् ।
^{१ १}औ^{१ १}र^{१ १}हो^{१ १}क्षायि । अद्या^{१ १}र^{१ १}देवा^{१ १}त् । उषो^{१ १}हो^{१ १}३ । ऊम्ना
^{१ ५}२ । बू^{१ ५}र^{१ ५}धो^{१ ५}३^{१ ५}प्र^{१ ५}क्षायि ॥ (१) आऽप्रया । देवा^{१ ५}३^{१ ५}त् ऊ^{१ ५}र^{१ ५}ष
^५बुधाः । जू । ए^५हि^५दू^५तो^५अ^५सि^५ह^५व्य^५वा^५ह । ना । औ^५३
^{१ १}क्षो^{१ १}क्षायि । अग्ना^{१ १}३^{१ १}यि^{१ १}रथा^{१ १}यिः । अध्वो^{१ १}हो^{१ १}३ । ऊम्ना^{१ १}२ ।
^{१ १}राऽर^{१ १}णो^{१ १}३^{१ १}प्र^{१ १}क्षायि ॥ (२) आऽप्रये । रथा^{१ १}३^{१ १}यिरा^{१ १}ध्वरा
^५णाम् । सा । जूर^५श्चि^५भ्या^५मु^५षसा^५सु^५वीरि । याम् । औ^५३
^{१ १}र^{१ १}क्षो^{१ १}क्षायि । अस्मा^{१ १}३^{१ १}यि^{१ १}धे^{१ १}क्षायि । अवो^{१ १}हो^{१ १}३ । ऊम्ना
^{१ १}२ । बू^{१ १}र^{१ १}क्षो^{१ १}३^{१ १}प्र^{१ १}क्षायि(३) ॥ १८ * ॥ [२]

* ज० गा० २१प्र० २ख० १७सा० ।

† ज० गा० २१प्र० २ख० १८सा० ।

^{१ २} ॥ अ॒ध॒मः ॥ ^१ अ॒ग्ने॒वि॒वा॒र॒ख॒त् । ^१ उ॒प॒सो॒वा । ^{१ १} चि॒त्र॒ए
^{१ २ १} रा॒धो । ^{१ २ १} अ॒म॒र्त्ति॒या । ^{१ २ २ २ २ २} आ॒दा॒शु॒षे॒जा॒त॒वे॒दो॒व॒हा॒त्व॒म॒द्या॒दे
^{१ २} वा॒ए॒उ । ^१ घा॒र॒३ । ^{१ २} बु॒धा॒उ॒वा । ^{१ २} अ॒धि॒या॒र॒॥ (१) अ॒द्या
^{१ २} दे॒वा॒ए॒उ । ^१ ष॒र्बु॒धो॒वा । ^{१ १ २ २ १} जु॒ष्टो॒द्दि॒दू । ^{१ २ २ २ १} तो॒अ॒सि॒द्धा ।
^{१ १ २ २ २ २ १} व्य॒वा॒ह॒नो॒ग्ने॒रथी॒रध्व । ^१ रा॒र॒३ । ^{१ २} णा॒उ॒वा । ^{१ २} अ॒धि॒या॒र॒॥ (२)
^{१ २} अ॒ग्ने॒रथा॒र॒थि॒र । ^{१ २} ध्व॒रा॒णो॒वा । ^{१ १ २ २ १} स॒जूर॒श्चो॒ । ^{१ २ ३ २ १} भ्या॒मु॒ष॒सा ।
^{१ २} सु॒वी॒रि॒य॒म॒स्ते॒धे॒हि॒अ । ^१ वो॒र॒३ । ^{१ २} वृ॒हा॒उ॒वा । ^{१ २} अ॒धि॒या॒र॒ ।
^{१ २} ए॒र॒३॒हि॒या॒३४३ । ^१ ओ॒र॒३४५३ । ^१ डा॒(३) ॥ १८ * ॥ [३] ६

अथ विधुन्दद्राणमिति ढचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ १ ३ १ २ २ ३ १ २
वि॒धु॒न्द॒द्रा॒ण॒स॒म॒ने॒व॒ज्ज॒नां

१ २ ३ १ २ ३ १ २
यु॒वा॒न॒स॒न्त॒म्य॒लितो॒ज॒गा॒र ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २३
 देवस्यपश्यकाव्यमहित्वाद्या

३ २ ३ १२ १२

ममारसद्मःसमान ॥ १ * ॥

अनया कालात्मकइन्द्रः स्तूयते—“विधु” विधारकं सर्वस्य
 शुडादेः कर्त्तारं [वि-पूर्वो दधातिः करोत्यर्थे], तथा “समने”
 [अननमनः प्राणनं सम्यगननोपेते] सङ्ग्रामे “बहूनां”
 शत्रूणां “दद्राणं” द्रावकम्, ईदृक्-सामथोपेतं “युवानं” सन्तं
 पुरुषं “पलितः” जरा “जगार” निगिरन्तीन्द्राज्ञया । एवमुक्त-
 लक्षणं वक्ष्यमाण-लक्षणञ्च देवस्य कालात्मकस्येन्द्रस्य “महित्वा”
 महत्त्वेनोपेतं “काव्य” सामर्थ्यं “पश्य” । हे जनाः ! तथा
 जरसा प्राप्तः “अद्य” “ममार” म्रियते, “सः ह्यः” परेद्युः
 “समान” सम्यक् चेष्टते पुनर्जन्मान्तरे प्रादुर्भवतीत्यर्थः [तदेवं
 चत्वारि नामानि शारीराण्युक्तानि बह्वङ्मन्त्रेषु] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ २३
 शाक्मनाशाकोअरुणःसुपर्ण

३ १२ २२ ३ १२ २२

आयोमहःशूरःसनादनीडः ।

२ ३ १ २ ३ २३ ३

यच्चिकेतसत्यमित्तन्नमोघं

१ २ ३ २ ३ २३ ३ १ २२

वसुस्पार्हमुतजेतोतदाता ॥ २ † ॥

* इ० आ० ४, १, ४, १ (१भा० ६५८ पृ०) = इ० वे० ८, १, १६, ५ । अथ०

अ० ८, १६, ८ ।

† इ० वे० ८, १, १७, १ ।

“शाक्मना” [शक्मेव शाक्मं, शाक्मना] बलेन* “शाक”
 शक्तः [स्व-शक्तौ च सर्वं कर्तुं शक्त इत्यर्थः, नहीन्द्रस्य सहायान्त-
 रापेक्षास्ति इन्द्रत्वादेव], “अरुणः” अरुणवर्णः “सुपर्णः” कश्चित्
 शोभन-पर्णः पक्षी “आ” गच्छतीत्यध्याहारः [उपसर्ग-श्रुतेर्योग्य-
 क्रियाध्याहारात्] । “यः” “महः” महान् “शूरः” विक्लान्तः
 “सनात्” पुराणः† “अनीङ्गः” नीङ्गस्याकर्त्ता । [नहीन्द्रोऽग्निवत्
 कुतश्चिदपि यज्ञे निकेतनं करोति । एवं सुपर्ण-रूपेणेन्द्रमाह—]
 स पक्षीन्द्रो “यत्”‡ “चिकेत” कर्त्तव्यत्वेन जानाति तत् “सत्यम्
 इत्”§ सत्यमेव “न” तु “मीघं” व्यर्थं भवति । स “सार्हं”
 स्पृहणीयं “वसु” धनं “जेता” जयति शत्रुभ्यः सकाशात् ।
 “उत” अपिच “दाता” स्तोत्रभ्यः प्रयच्छति [“न लोकाव्यय
 (२, ३, ६८)”—इत्यादिना षष्ठी-प्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३
 ऐभिर्द्देवृण्यापौ०स्यानि

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 येभिरौत्तदुन्नद्धत्यायवज्री ।

* ‘शाक्मना—शुक्लत्वेन’—इति वि० ।

† ‘सनात्—सदैव’—इति वि० ।

‡ ‘यचिकेत—मपुंसक-छिन्नमिदं पुंलिङ्गस्य स्थाने द्रष्टव्यम् । यः कश्चित् चेत-
 यिता’—इति वि० ।

§ ‘इत्—इति पद-पूरणः’—इति वि० ।

१८ २८ ३ १ २ ३ १
येकर्मणः क्रियमाणस्य मङ्ग

१ ३ २ ३ १ १ ३ १
ऋते कर्म मुद जायन्त देवाः ॥ ३ * ॥ ७

इन्द्रः “एभिः” मरुद्भिः सह “पौस्यानि” बलानि “आ ददे”
आदत्ते । “येभिः” यैः मरुद्भिः सहितः “वृत्रहत्याय” [प्राण्युप-
कारक-वृष्ट्या आवरकाद्वा वृत्रो मेघः, तस्य हत्यायै] मनुष्याणा-
मुपद्रव-शमनायेत्यर्थः† । तथा च “वज्री” वज्रवान् इन्द्रः “औक्षत्”
वर्षति । “ये” च मरुतः “देवाः” “मङ्गः” महता तन्त्रेण क्रिय-
माणस्य वृष्टि-प्रदान-लक्षणस्य कर्मणः साहाय्यार्थम् “ऋते कर्म”
ऋत-कर्म वृष्टि-प्रदान-कर्म प्रति “उद जायन्त” उन्मुखा जायन्ते ।
स्वयमेव तैरेभिर्ददे इति समन्वयः ॥ ३ ॥ ७

अथास्ति सोम इति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमः ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अस्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यस्य मरुतः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
उतस्वराजो अश्विना ॥ १ ‡ ॥

“अयं” पुरोवर्त्ती सोमः “सुतः” मरुदर्थमस्माभिरभिषुतः
“अस्ति” विद्यते । तस्माद् “अस्य” अन्वादेशे एनं स्तुतं सोमं

* ऋ० वे० ८, १, १७, २ ।

† ‘वृत्रहत्याय—वृत्रो मेघः तस्य हननेन’—इति वि० ।

‡ ऋ० आ० २, २, ३, १० (१भा० ३८२पृ०)=ऋ० वे० ६, ६, २४, ४ ।

“स्वराजः” स्वयं दीप्यमानाः स्व-तेजसा नान्यदीयेनेत्यर्थः ।
तादृशाः “मरुतः” “पिबन्ति” । “उत” अपिवा “अश्विना”
अश्विनौ च सोमं पिबतः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २

पिबन्तिमित्रोऽर्थमातनापूतस्यवरुणः ।

३ २ ३ १ २

त्रिषधस्यस्यजावतः ॥ २ * ॥

न केवलं मरुतएव सोम-पातारः किन्तु एतेऽपि इत्याह—
“मित्रः”^१ सर्वेषां स्व-स्व-कर्मणि प्रवर्त्तकत्वात् सखिभूतः [यद्वा,
यज्ञ-सम्बन्धिनः एतत्सज्जको देवः], “अर्थमा” च, “वरुणः”
दुःखादीनां शत्रूणां वा चरितानि वारकः, एतन्नामकास्त्रयो
देवाः “तना” तनेन उर्षा-स्तुक-निर्मितेन दशा-पवित्रेण [सुपां
सु-लुक् (३, १, ३८)]—इति आलादेशः, तेनाद्युदात्तः, तना]
“पूतस्य” परिशोधितस्य “त्रिषधस्य” [सह तिष्ठन्त्यत्रेति
सधस्यं स्थानं, “सधमादस्ययोश्छन्दसि (६, ३, ८६)”—इति
सह-शब्दस्य सधादेशः, द्रोणकलशाधवनीय-पूतभृतात्मकानि त्रीणि
स्थानानि तत्तथोक्तम्^२] तादृशम्, “जावतः” स्तुत्या जननवन्तम्^३
इमं सोमं पिबन्तम् [द्वितीयार्थे षष्ठः (३, १, ८५)] ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ६, १, २४, ४ ।

† ‘त्रिषधस्यस्य’—त्रिभिः स्थानैः स्थितस्य प्रातःसवनादिभिः—इति वि० ।

‡ ‘जावतः’—गमनयतः—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३१ २ ३ २३ १८ २८ ३२ ३ १ २

उतो न्वस्यजोषमा इन्द्रः सुतस्य गोमतः ।

३ १८ २८

प्रातर्होतेवमत्सति ॥ ३ * ॥ ८

“उतो” अपि च† “इन्द्रः” “सुतस्य” अभिषुतस्य “गोमतः” गजैर्मिश्रणवतः “अस्य” [अन्वादेशः पूर्ववत्] दशापवित्त्रेण पूतस्य सोमस्य “जोषम्” पानरूपां सेवां “प्रातः” सवने “तु” चिप्रम् “आ मत्सति” [मदि स्तुत्यादिषु (म्वा० आ०)] अभिसुख्येन स्तोति [यद्वा सोम-सेवां कामयते] । तत्र दृष्टान्तः—“होता इव” यथा होता प्रातःसवने देवानभिष्टौति देवांस्तोतुं व्यभिवाञ्छन्ति तद्वत्‡ ॥ ३ ॥ ८

अथ बण्महां असौति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २

बण्महाँ असिह्यवडादित्यमहाँ असि ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

महस्तेसतोमहिमापनिष्टममह्लादेवमहाँ असि ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ६, ६, २४, ६ ।

† ‘उत, उ—इति पद-पूर्णौ’—इति वि० ।

‡ ‘यथा होता प्रथमः सर्वं ऋत्विजां भवयति’—इत्यादि वि० ।

॥ ऋ० आ० ३, २, ४, ४ (१भा० ५६८पृ०)=ऋ० वे० ६, ७, ८, १ ।

हे “सूर्य !” त्वं “महान्” तेजसा अधिकः “असि” “बट्” सत्यम् नैतन्मिथेत्यर्थः । हे “आदित्य” अदितेः पुत्र ! त्वं “महान्” बलेनाप्यधिकः “असि” “बट्” सत्यमेव । हे “पनिष्ठम” अतिशयेन स्तोत्रैः स्तुत्यः [यद्वा, अतिशयेन व्यवहार-कुशलः] “महः” महतः “सतः” भवतः “ते” तव “महिमा” स्तोत्रभिः स्तूयत इति शेषः [पनिष्ठम स्तोत्रभिरस्त्राभिः स्तूयत इति वा] । हे “देव” द्योतनादि-गुण-युक्त ! त्वं “मङ्गा” महत्वेन “महान्” सर्वैः पूजनीयः “असि” भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
बट्सूर्यश्रवसामहाअसिसत्त्वादेवमहाअसि ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मङ्गादेवानामसूर्यःपुरोहितोविभुज्योतिरदाभ्यम् ॥२॥ ८

हे “सूर्य !” “श्रवसा” श्रवणेन “महान्” सर्वाधिकः “असि” [यद्वा, ‘श्रवसा’ अन्नेन ‘महान्’ दाता ‘असि’ स्तोत्रभ्यो दातासि] “बट्” सत्यम् । हे “देव” द्योतमान ! सूर्य ! त्वं “देवानां” मध्ये “मङ्गा” महत्वेन महानधिकः “असि” “सत्त्वा” सत्यमेव । “असूर्यः” असुराणां हन्ता चासि । किञ्च, “देवानां” कामयमानानां स्तोतृणां वा “पुरोहितः” असि हितोऽसि हितोपदेष्टासि बहु-हित-कार्यसि [अथवा ‘पुरो-

* सू० वे० ६, ७, ८, २ ।

† ‘सत्त्वा—सदा’—इति वि० ।

हितः' पुरतो निहितोऽसि] । किञ्च तव "ज्योतिः" तेजः
"विभुः" व्याप्तं सर्वतः "अदाभ्यं" केनाप्यहिंस्यच्च ॥ २ ॥ ८

॥ गौरीवितम् ॥ ^५बण्म । ^{३२ २}चा^{४ ५ २}मा^४३ । सिद्धरिया ।
^{१ २}बडादित्यमहा^२असार^{१ २ १}३यि । मा^{४ २}हस्तेसा^४३१२३ । तीम
^{१ २ २ २}हिमापना^{४ ५ ४}प्रियष्टमा । मा^४ह्नादेवा^४३१२३ । महोवा । आ
^५प्रुसो^{५ २}द्दहायि ॥ (१) म^{३ २ ४ २}ह्ना । देवा^{४ ५}३ । म^१हा^१असायि । म
^{२ २ २}ह्नादेवमहा^{१ २ २}असार^{४ २}३यि । बा^{४ २}ह्वर्य^४आ^४३१२३ । वसाम
^{१ २ २ २}चा^{४ ५ ४}प्रुअसायि । सा^४त्रादेवा^४३१२३ । महोवा । आ^४प्रुमो
^५द्दहावि ॥ (२) स^{५ २}त्रा । देवा^{३ २ ४ २}३ । म^{४ ५}हा^{१ २}असायि । स^{१ २}त्रा
^{२ २}देवमहा^{१ २ २}असार^{४ २}३यि । मा^४ह्नादेवा^४३१२३ । नामसुर्य^४पु
^{१ २ २}पुरो^{४ ५ ४}प्रुहिताः । वायिमु^४ज्योता^४३१२३यिः । अ^४दोवा । भा
^५प्रुयो^५द्दहायि (३) ॥ ५ * ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीये खण्डे—

उपनोहरिभिरिति तृचात्मिकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१११ १२ ३२ ३ १२
उपनोहरिभिः सुतया हिमदानाम्यते ।

१२३ १२ ३२
उपनोहरिभिः सुतम् ॥ १ * ॥

हे “मदानाम्यते” [मायन्यनेनेति सदाः सोमाः । “मदो-
ऽनुपसर्गे (३, ३, ६७)”—इति करणे अप् प्रत्ययः] सोमानां
स्वामिन् ! इन्द्र ! “हरिभिः” [आश्रितेन हरिरित्यादिषु बहूनाम-
खानां श्रुतेरत्रापि] यत-सहस्र-सङ्ख्याकैः सह “नः” अस्माकं
यज्ञे “सुतम्” अभिषुतं सोमम् “उप याहि” तत्पानार्थं शीघ्र
मागच्छ । पुनरुपनइत्यादिरादराया ॥ १ ॥

“अथ द्वितीया ।

३१८ १२३ १२ ३१८ २८ ३१२
द्वितायो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः ।

१२३ १२ ३२
उपनोहरिभिः सुतम् ॥ २ † ॥

“वृत्रहन्तमः” अतिशयेन वृत्रस्य हन्ता “शतक्रतुः” नाना-
विध-कर्मा “यः इन्द्रः” “द्विता” द्विधाः “विदे” [वृत्र-वधादौ

* ऋ० आ० १, २, १.६ (१भा० ३४८पृ०) ऋ० वे० ६, ३, १७, १ ।

† ऋ० वे० ६, ६, १७, १ ।

‡ ‘द्विता—कर्म-द्वयस्य कर्त्ता’—इति वि० ।

२० अ० ३ ख० २ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

१०५

उग्रकर्मा, जगद्रक्षण-काले शान्तकर्मैति द्वि-प्रकारेण विदे]
सर्वैर्ज्ञायते [विद ज्ञाने (अदा० प०), कर्मणि विहितस्य त-प्रत्ययस्य
“लोपस्त आत्मनेपदेषु (७, १, ४१)”—इति त-लोपः । स त्वं
“हरिभिः” सह “सुतं” सोमम् “नः” अस्माकम् “उप” याहि॥२॥

अथ तृतीया ।

१२ १२ ३२ १२ २२ १ १ २
त्वंहि वृत्रहन्नेषाम्पाता सोमानामसि ।

१२ ३ १ २ ३ १
उपनो हरिभिः सुतम् ॥ ३ * ॥ १०

हे “वृत्रहन्” वृत्रस्य पापस्य वा हन्तः ! इन्द्र ! “हि” [-शब्दो
हेत्वर्थे] यस्मात् त्वम् “एषाम्” अस्मदीयानां “पाता” पान-
कर्त्ता “असि” भवसि [एषामिति इदमोऽन्वादेशे अशादेशोऽनु-
दात्तश्च (२, ४, १२)] अतस्त्वमश्वैः सह सोमं पातुमुपयाहि
आगच्छ ॥ ३ ॥ १०

अथ प्रथमह इति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३
प्रथमहमेव वृधेभरध्व

२ ३ १ २ २ १ २
मृचेतसे प्रसुमति कृणुध्वम् ।

* ख० वे० ६, ६, १०, ३ ।

† ‘एषां—सोमानां’—इति वि० ।

१ १ ३ १ २ २ २

विशःपूर्वीःप्रचरचर्षणिप्राः ॥ १ * ॥

हे मदीया जनाः ! “वः” यूयं “महे वृधे” महतां धनानां
वर्धयित्री अतएव “महे” महते इन्द्राय “प्रभरध्वम्” सीमान्
प्रणयत । “प्रचेतसे” प्रकृष्ट-मतये इन्द्राय सुमतिं सुष्ठु मननीयं
स्तोत्रं “प्र कृणुध्वम्” प्रकुरुत । अथ प्रत्यक्ष-स्तुतिः—हे इन्द्र !
“चर्षणिप्राः” [चर्षणयो मनुष्याः] कामैः प्रजानां पूरयिता त्वं
“पूर्वीः” पूरयित्रीः “विशः” प्रजाः “प्रचर” अभिगच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १

उरुव्यचसेमहिनेसुवृत्ति

२ २ १ १ २ १ १ २

मिन्द्रायब्रह्मजनयन्तविप्राः ।

१ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तस्यव्रतानिनमिनन्तिधीराः ॥ २ † ॥

“उरुव्यचसे” पृथु-व्यासयेऽः “महिने” महते यस्यै “इन्द्राय”
“सुवृत्ति” शोभनां स्तुतिं “ब्रह्म” अन्नं हविष “विप्राः” प्राज्ञाः
“जनयन्त” जनयन्ति । “तस्य” इन्द्रस्य “व्रतानि” दक्षिणा-
दीनि कर्माणि “धीराः” प्राज्ञाः देवा अपि “न” “मिनन्ति”
हिंसन्ति ॥ २ ॥

* सू० आ० ४, १, ४, ६ (१भा० ६६५ पृ०) = सू० वे० ५, ३, १६, ४ ।

† सू० वे० ३, ३, १६, ५ ।

‡ ‘उरुव्यचसे’—उर्विति वज्रनाम, व्यच व्यक्तायां वाचि (तु० प०), वागीश्वरः इन्द्रः
सर्वाणां वेदिकानां लौकिकानाञ्च वाचां त्वमीश्वरः । अथवा व्यच दर्शने । सर्वस्य द्रष्टा
—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २
इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव

३ १ २ २ ३ १ २
सत्राराजानन्दधिरेसहृद्यै ।

१ २ ३ २ ३ २
हृयश्चायबर्हयासमापीन् ॥ ३ * ॥ ११

“सत्रा राजानं” सर्वस्य जगत ईश्वरम्, “अनुत्तमन्युं”
“[किनाप्यनुत्तोऽबाधितो मन्युः क्रोधो यस्य सः] तमेव, “इन्द्रं”
“वाणीः” स्तुतयः “सहृद्यै”† स्तोतृणां शत्रून् अभिवितुं “दधिरे”
पुरी दधिरे । अतः हे स्तोतः ! त्वमपि “हृयश्चाय” इन्द्राय
[हृयश्चमिन्द्रं स्तोतुमित्यर्थः] “आपीन्” बभूवुः “सम् बर्हय”
प्रवर्हय ॥ ३ ॥ ११

अथ यदिन्द्रेति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २
यदिन्द्रयावतस्त्वमेतावदहमीशीय ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्तोतारमिहधिषेरदावसेनपापत्वायरश्सिषम् ॥ १ ‡ ॥

● ऋ० वे० ४, ३, १६, ६ ।

† सह सर्वणे इति दिवादिः । तस्य “तुमर्धे से सेनसे (३, ४, ६)” — इत्यादिना तुमर्धे रूपम् ।

‡ ऋ० षा० ४, १, २, ८ (१ भा० ६१२४०) = ऋ० वे० ४, ३, २०, ३ ।

हे “इन्द्र ! “यत्” यतः “यावतः” धनस्य ईशिषे “एता-
वत्” [षष्ठ्या लुक् (७, १, ३८)] एतावतो धनस्य “अहम्”
“ईशीय” ईश्वरो भवेयम् । हे “रदावसो” रदति ददाति
वसूनीति रदद्वसुः ततोऽम् अस्मदीयम् “स्तोतारम्” “इत्
दधिषे” धन-प्रदानेन धारयेमेव । किञ्च, “पापत्वाय” क्षीण-
त्वाय “न रंसिषम्” न दद्याम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ७ १ १ २

शिञ्जेयमिन्महयतेदिवेदिवेरायआकुहचिद्विदे ।

१ ७ १ १ ३ ३ २ ३ १ २ १ २ ३ २ २ २

नक्षित्वदन्यन्मघवन्नआप्यंवस्योअस्तिपिताचन ॥ २ * ॥ १२

“कुहचिद्विदे” कुत्रचित् विद्यमानः कुहचिद्वित् तस्मै यत्र
क्वापि विद्यमानायेत्यर्थः । “महयते” पूजयते जनाय “दिवे दिवे”
प्रतिदिनं “रायः” धनानि “शिञ्जेयम् इत्” दद्यामेव “आ”
[-कारः पाद-पूरणः] । एवमिन्द्रस्य वाक्यं श्रुत्वा ऋषिर्वदति—
हे “मघवन्” इन्द्र ! “त्वदन्यत्” अस्माकम् “आप्य” वस्तुं “न
हि अस्ति” “वस्यः” प्रशस्यः “पिता च न” पालयिता च ।
त्वदन्यो नास्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ १२

* ऋ० वे० ५, ३, २०, ४ ।

† ‘पिता च—च-शब्दात्पाता च’—इति वि० ।

अथ शुधीहवमिति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ ३ १ ७ ४ १ ३ २ ३ १ १ ३ १
शुधीहवविपिपानस्याद्रेर्वीधाविप्रस्यार्चतोमनीषाम् ।

३ २ ७ ३ १ २ ३ २ ३ २
कृष्वादुवाः स्यन्तमासचेमा ॥ १ * ॥

हे इन्द्र ! “विपिपानस्य” विपीतवतो विपिबतो वा ममाद्रे
ग्रावणः† “हवम्” आह्वानं “शुधि” शृणु [“ग्रावभ्यो वाचं वदता
वदद्भ्यः”—इति हि निगमान्तरम्] । “विप्रस्य” प्राज्ञस्य वसि-
ष्ठस्य “अर्चतः” स्तुवतः “मनीषा” स्तुतिः “बोध” बुध्यस्व च ।
“इमा” इमानि क्रियमाणानि “दुवांसि” परिचरणानि
“अन्तमा” अन्तिकतमानि‡ बुद्धिस्थानि वा “सचा” सहायभूतः
सन् “कृष्वा” कुरु च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ ३ १ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २ ३ २
नतेगिरोऽपिमृष्येतुरस्यनसृष्टिमसृष्यस्यविद्वान् ।

१ २ ३ १ २
सदातेनामस्वयशोविविक्लि ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ५, ३, ५, ४ ।

† “विपिपानस्य—अद्रेरभिषवं करवाणस्य सोमं पिबतः”—इति वि० ।

‡ “अन्तमा—अन्नवन्नि तुल्यायुषाणि”—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ५, ३, ५, ४ ।

हे इन्द्र ! “तुरस्य” शत्रूणां हिंसकस्य “ते” तव “गिरः” स्तुतीः “असुर्यस्य” [द्वितीयार्थे षष्ठी (३, १, ८५)] त्वदीयं असुर्यं बलं* “विद्वान्” जानन् अहं “न अपि मृष्ये” [मृषि-
मार्जन-कर्मा (म्वा० प०)] न मार्जयामि न परित्यजामीत्यर्थः ।
“सुष्टुतिं” शोभनां स्तुतिञ्च “न” अपि मृष्ये [मृषेमार्जन-कर्मत्व-
मन्यत्रापि दृश्यते । तद्यथा—“मा नो अग्ने सत्या पित्रापि
प्रमर्षिष्ठा”—इति] किन्तु हे “स्वयशः” असाधारण-यशः ! “ते”
तव “नाम” स्तोत्रं “सदा” एव “विवक्षि” ब्रवीमि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
भूरिहिते सवनामानुषेषु भूरिमनीषी हवते त्वामित् ।

२ ७ १ १ २ ३ १ २
मारि अस्मन्मघवञ्ज्योक्कः ॥ ३ ॥ १३

हे “मघवन् !” “ते” तव “सवना” सवनानि सोमाभिषव-
णानि “भूरि” भूरीणि “मानुषेषु” अस्मासु वर्तन्त इति शेषः ।
“मनीषी” स्तोता “त्वामित्” त्वामेव “भूरि हवते” नितरां
स्तौति हवति वा । अतः “अस्मात्” अस्मत्तः “मारि” दूरे
“ज्योक्” चिरकालं “मा कः” आत्मानं मा कार्षीः क्षिप्रमात्मान-
मस्मदासन्नं कुर्वित्यर्थः ॥ ३ ॥ १३

* ‘असुर्यस्य’—‘असुर-सभावस्य’—इति वि० ।

† सू० वे० ५, ३, ६, १ ।

॥ मद्वादैर्धतमसम्^१ ॥ द्वाउशुधायि^२ । द्वावंविपिपा^१ । ना^२ ।
^{१ २} स्याद्रा^{१ २} इयि । ^{१ २ २} स्याद्रायिः । ^{१ २ २} बोधाविप्रस्यार्चतोमा । ^२ नौ
^१ षार^{१ २} । नौषार^{१ २} । कृष्णादुवा^२ सायि । अन्तमा^२ ३ ।
^{१ २} अतमा^{१ २} ३ । सचे^{१ २} रमा^{१ २} ३ ४ औहोवा ॥ (१) ^{१ २} द्वाउनतायि ।
^{१ २ २} गायिरोचपिम्ह । ^१ ध्यायि । ^२ तुरस्या^{१ २} ३ । तुरस्या । न
^२ सुष्ठुतिमसुर्यस्थवायि । ^१ दूवार^{१ २ २ २} रन् । दूवार^{१ २ २ २} रन् । सदातेना
^१ मा । स्वयशा^{१ २} ३ । स्वयशा^{१ २} ३ । विवार^{१ २} क्मी^{१ २} ३ ४ औहोवा
^{१ २} ॥ (२) ^{१ २ २ २} द्वाउभूरायिच्चियितेसवना । मा । ^{१ २ २} नुषेषू^{१ २ २} ३ । नुषेषू ।
^{१ २ २} भूरिमनौषी^१ द्धवतेनू । वा^१ १ मार^१ यित् । त्वामा^१ रयित् ।
^{१ २ २} मारे^१ अस्मात् । मघवा^{१ २} ३ न् । मघवा^{१ २} ३ न् । ज्यो^{१ २} रक्का^{१ २} ३ ४
^{१ २ २} औहोवा । ^{३ १ १ १ १} ईर^{३ १ १ १ १} ४ ५ (३) ॥ २ * ॥ [१]

॥ मरायम् ॥ ^१अधायि । ^{२ २ २}ह्वाम् । विपिपानस्या
^२द्रेः । ^२द्रेः । ^२द्रेः । ^{१ २}बोधा । ^१विप्रा । ^{२ २ २}स्यार्चनोमनी
^२षा । ^२षा । ^२षा । ^{२ १}कार्षा । ^१दुवा । ^{२ २ २ २}सीतमासचेमा ।
^२मा । ^२मा ॥ (१) ^{१ २}नातायि । ^१गिरो । ^{४ २}अपिमृष्येतुरस्यस्य
^{१ २}स्य । ^१नासू । ^{२ १}ष्टुतायि । ^२असू । ^२य्यस्यविद्वान् । ^२द्वान् ।
^२द्वान् । ^{१ २}सादा । ^{२ १}तेना । ^२मस्ययशोविवक्त्रिक्त्रिक्त्रि ॥ (२)
^{१ २}भूरायि । ^१क्षितायि । ^{२ १ २}सवना । ^{२ २ २}मानुषेषुषुषु । ^{१ २}भूरायि ।
^{१ २}मनी । ^{२ २ २}षीहवतेत्वामित् । ^{१ २}मित् । ^{१ २}मित् । ^{१ २}मारे । अ
^१स्मात् । ^२मघवञ्ज्योक्तः । ^२कः । ^२को । ^{५ ५}हाउहाउ । वा
 ३ । ई२३४पु(३) ॥ ४ * ॥ [२] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थे खण्डे —

प्रोष्वस्मादिति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १ २
प्रोष्वस्मैपुरोरथमिन्द्रायशूषमर्चत ।

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अभीकेचिदुलोककृत्सङ्गेसमत्सुवृत्रहा ।

३ १ २ ३ १ २ २२
अस्माकम्बोधिचोदितानभन्ता

३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २
मन्यकेषाञ्जयाकाअधिधन्वसु ॥ १ * ॥

“अस्मै” इन्द्राय [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी] अस्मैन्द्रस्य “पुरः रथं” रथस्य पुरस्तात् [“पुरोऽव्ययम् (१, ४, ६७)”—इति गतित्वाद् गतिसमासः (२, १, १८)] रथस्य अग्रे वर्तमानं “शूषं” बलं “सुप्रोर्चत” हे स्तोतारः! सुष्ठु प्रपूजयत [“प्र”-“उ”-इति निपात-समुदायः। प्रो-इति “ओत् (१, १, १५)”—इति प्रगृह्य-सञ्ज्ञा] इन्द्रो विशिष्यते—“समत्सु” [समानं मायन्त्यचेति समदः सङ्ग्रामाः औणादिकोऽधिकरणे क्तिप् (३, १, ७६), “समानस्य छन्दसि (६, ३, ८४)”—इति स-भावः, समत्सु] सङ्ग्रामेषु “सङ्गे” सङ्ग-मनीये शत्रु-बले [“ङोऽन्यत्रापि दृश्यते (३, २, ४८ वा०)”—गमेर्ङः] “अभीके चित्” अभ्यर्णेऽपि निकटं प्राप्ते ऽपि—“लोक-

कृत्” स्थितिकृत् पालयिता । स्थित्वा च “वृत्रहा” वृत्राणा-
मावरकाणां शत्रूणां हन्ता, एवंविधः स इन्द्रः “अस्माकं”
स्त्रीतृणां “चोदिता” धनानां प्रेरयिता सन् “बोधि” अस्माभिः
कृतानि परिचरणानि बुध्यतां [बुधेऽष्टान्दशे लुङि “दोष-जन-
बुध (३, १, ६१)”—इत्यादिना कर्त्तरि चेषिणादेशः, “बहुल
वृन्दस्यमाङ्गयोगेऽपीत्यडभावः] । अपिच “अन्यकेषां” [कुक्षिता
अन्ये अन्यके “अव्यय-सर्वनाम्नाम् (५, ३, ७१)”—इति कुक्षि-
नार्थे प्राक् टेरकच् तन्मध्यपतितस्तदग्रहणेन गृह्यन्त इति सर्व-
नाम-सञ्ज्ञायामासः सुङागमः, अन्यकेषाम्] कुक्षितानामन्येषां
शत्रूणां “धन्वसु” अधिरोपिता “ज्याकाः” कुक्षिताज्याः “नभन्तां”
नश्यन्तु [ज्या-शब्दात् कुक्षायां “प्रागिवात् कः (५, ३, ७०), नभ
हिंसायां क्रियादिकः (आ०), व्यत्ययेन शप् (३, १, ८५)] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३३ ३ १२ ३२ ३ २३ १ २
त्वँसिन्धूर्वाह जोधराचोअहन्नहिम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अशत्रुरिन्द्रजज्ञिषे विश्वम्पूष्यसिवार्यम् ।

२ २ १ २ १ १ २
तन्त्वापरिष्वजामचेनभन्ता

३ १ २ ३ ३ ३ २ १ २
मन्यकेषाञ्ज्याकाअधिधन्वसु ॥ २ * ॥

हे इन्द्र ! त्वं “सिन्धून्” स्यन्दन-शीलान् जलपूरान् “अधरा-
चः” अधरमधोमुखमञ्चतो गन्तून् “अवासृजः” मेघान्निरगमयः ।
यतः त्वम् “अहिम्” अन्तरिक्षं गच्छन्तं मेघम् “अहन्” हत-
वानसि [यदा, अहिमान्धकारं सर्वस्य जगतः आवरकं वृत्र-
मसुरमहन् हतवानसि] । अतो हे इन्द्र ! त्वम् “अशत्रुः”
शत्रु-रहितः “जज्ञिषे” जायसे [न सन्ति शत्रवोऽस्येति बहुव्रीहौ
“नञ्-सुभ्याम् (६, २, १७२)” — इत्युत्तरपदान्तोदात्तत्वम्] ।
तादृशं त्वां “परिष्वजामहे” हविर्भिः स्तुतिभिश्चालिङ्गनं कुर्मः
वशीकुर्मः [यच्च परिषङ्गे (आ० आ०), “दंश-सञ्ज-ष्वञ्जां शपि
(६, ४, २५)” — इत्यनुनासिक-लोपः । सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२७ ३ १२ ३ १२ ३ १२
विषुविश्वाअरातयोर्यनिशन्तनोधियः ।

१ २ ३ १२ ३ १२ २२ ३ १ २
अस्तासिशत्रवेवधंयोनिन्द्रजिघांसति ।

१ २ ३ १ ३ २७ ३ १ २
यातेरातिर्द्वादिर्वसुनभन्ता

३ १ २ ३ २७ ३ १ २
मन्यकेषाञ्जयाकाअधिधन्वसु ॥ ३ ॥ * १४

“विश्वः” सर्वाः अरातयः अदार्ताः “अर्यः” अभिगन्त्रः
“नः” अस्माकं शत्रुभूताः प्रजाः “सु” सुष्ठु, “वि नशन्त” विन-
श्यन्त, हे इन्द्र ! त्वदर्थं “धियः” कर्माणि स्तुतयो वा प्रवर्त्तताम् ।

हे “इन्द्र !” “यः” “नः” अस्मान् “जिघांसति” हन्तुमिच्छति
 [हन्तेः सन् “अज्भनगमां सनि (६, ४, १६)”—इति वा दीर्घः
 “अभ्यासाच्च (७, ३, ५५)”—इति कुत्वम्], तस्मै “शत्रवे”
 “वधं” हनन-साधनमायुधम् “अस्ता असि” क्षेप्ता भवसि [असु
 क्षेपणे (दि० प०), ताच्छिलिकस्तृन् (६, ४, १६), “ते” तव
 “या” “रातिः” धन-प्रदान-हेतुर्हस्तः [रा दाने (अदा० प०),
 करणे क्तिन्, (३, ३, ८४), “मन्त्रे वृषेप-पच-मन-विद-भू-वी-रा
 उदात्तः (३, ३, ८६)”—इति क्तिन् उदात्तत्वम्] सा रातिः “वसु”
 धनं “ददिः” अस्मभ्यं दाता भवतु [“आ-ट्-गम-हन (३, २,
 १७१)”—इति ददतेः कि प्रत्ययः, “न लोकाव्ययः (२, ३, ६८)”—
 इति वसु-शब्दात् षष्ठ्यभावः । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥ १४

अथ रेवाँइद्रेवतइति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३१७ ३१२३ १२ १२ ३१ २
 रेवाँइद्रेवतस्तोतास्यात्त्वावतीमघोनः ।

१२ ३१२
 प्रेदुहरिवःसुतस्य ॥ १ * ॥

हे “हरिवः” हरिवन् ! [“मतुवसोः (८, ३, १) नका-
 रस्थोत्व” हरि-नामकाश्ववन्निन्द्र ! “रेवतः” रयिमतः बहु-धनो-
 पेतस्य तव “स्तोता” “रेवान् स्यात्” रयिमान् भवेत् “इत्”
 [-शब्दोऽवधारणे । रयिमान् भवेदेव न तु दारिद्र्यं प्राप्नोति] ।

* “सुतस्य”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ५, ७, १८, १ ।

३१७

उक्तमेवार्थं कैमुतिक-न्यायेन द्रढयति—“त्वावतः” त्वसदृशस्य
[“युष्मदस्मद्भ्यां कन्दसि सादृश्य उपसङ्गानम् (५, १, ६१ वा०)”
—इति मतुप्] “मघीनः” मघवतः धनाढ्यस्य “सुतस्य” [षु
प्रसवैश्वर्ययोः (भा० प०)] स्तोतव्यस्य ऐश्वर्यीपेतस्य अन्यस्यापि
स्तोता “प्रेदु”* [“स्यात्”—इत्यनुषज्यते] प्रस्यात् प्रभवेदेव
नतु निहीयते किमु वक्तव्यं तव स्तोता धनवान् भवेदे-
वेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३९ ३२ ३१ २३ १ २ ३१ २ ३१८ १८
उक्थञ्चनशस्यमाननागोरयिराचिकेत ।

११ ३९३ १२
नगायत्रङ्गीयमानम् ॥ २ ॥

[गायतेर्गौः] “अगोः” अस्त्युतः “रयिः”, “शस्यमानं” होत्रा पठ्यमानम् “उक्थं च” निशस्तमपि “आ चिकेत” अभिजानाति [कित ज्ञाने (आ० प०) छान्दसो लिट् (३, २, १०५) । नेति सम्प्रत्यये] “न” सम्प्रति प्रसूत्रादिभिः “गोव-मानं” “गायत्र” गातव्यं साम [यद्वा, गायत्राख्यमपि] आचि-कितेत्येव । अतः कारणाद् वयमपि तमिन्द्रं स्तुमइत्यर्थः ॥ २ ॥

* “इत्”, “उ” — एतावुपसर्गां — इति वि० ।

† अ० आ० ३, १, ४, ३ (१भा० ४६६पृ०) = अ० वे० ५, ७, १६, ४ ।

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ ३ १ २ २ २ ३ १ २
मानइन्द्रपीयन्नवेमाशर्द्धतेपरादाः ।

१ २   ३ १ २
शिन्नाशचीवःशचीभिः ॥ ३ * ॥ १५

हे इन्द्र ! त्वं “पीयन्नवे” [पीयति बन्धकर्मा (निरु० ४, २५)] बन्ध-शीलाय हिंसा-कारिणे शत्रवे “नः” अस्मान् “मा परादाः” मा परित्याचीः ; “मा” च “शर्द्धते” अभि-भवित्रे अस्मान् मा परादाः [शृधु प्रहसने (श्व० आ०)—इति धातुः] ; अपितु “शचीवः” शक्तिवन्निन्द्र ! “शचीभिः” राक्षसीयैः कर्मभिः “शिन्ना” अस्माननुशाधि [यद्वा, शिञ्चति दानकर्मा (३, २०, ८), अभीष्टं धनमस्त्रभ्यं देहि ; यद्वा, शत्रून् जेतुं शिञ्च शत्रून् कर्तुमिच्छ ; शक्तेः सन्नन्तस्य “सनि मी-मा (७, ४, ५४)”—इति इसादेशः, अभ्यास-लोपे च कृते लोटि रूपमेतत् ॥ ३ ॥ १५

अथैन्द्रयाहिहरिभिरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ ३ २ ३ १ २   ३ २
एन्द्रयाहिहरिभिरुपकावस्यसुष्टुनिम् ।

३ २ १ २ ३ १ १ २   १ २ ३ १ २
दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ १ * ॥

* ऋ० वे० ५, ७, १८, ५।

† ऋ० आ० ५, १, २, ७ (१भा० ७११पृ०) = ऋ० वे० ६, ३, २१, १।

हे “इन्द्र !” “कण्वस्य” “सुष्टुति” शोभनां स्तुतिं “हरिभिः”
अश्वैः “उप याहि” आगच्छ । “दिवः” द्युलोकं [द्वितीयार्थे
षष्ठी (३, १, ८५)] “अमुष्य” अमुष्मिन्निन्दे “शासतः” शासति
सति [विभक्ति-व्यत्ययः (३, १, ८५)] तत्र वयं सुखमास्महे ।
हे “दिवावसो” दीप्त-हविष्केन्द्र ! “दिवं” स्वर्गं “यय” यूयं
गच्छत [बहुवचनं पूजार्थम् । यद्वा, हे ‘दिवावसो !’ दिवो
द्यु-नामकमसुं लोकं ‘शासतः’ शासनं कुर्वन्तः यूयं ‘दिवं’ स्वर्गं
‘यय’ गच्छत] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अत्राविनेमिरेषामुरान्नधूनुतेवृकः ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ २ * ॥

“अत्र” अस्मिन् यज्ञे “एषाम्” अभिषव-यावणां “नेमिः”
सोम-लतां “वि धूनुते” विशेषेण कम्पयति । तत्र दृष्टान्तः—
“उरां” मेघीं “वृकः न” वृकइव यथा वृकः तदत् । सिंह-
मन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया !

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
आत्वाग्रावावदन्निहसोमीघोषेणवक्षतु † ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ ३ ‡ ॥ १६

* ऋ० वे० ६, ३, ११, ३ ।

† “वक्षतु” —इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ३, ११, ४ ।

हे इन्द्र ! “त्वा” त्वाम् “इह” यज्ञे “ग्रावा” सोमाभि-
षव-पाषाणः “सोमौ” सोमवान् “वदन्” शब्दं कुर्वन् “घोषेण”
ध्वनिना* सह “आ वक्षतु” त्वां प्रापयतु ॥ ३ ॥ १६

अथ पवस्वसोममन्दयन्निति ढचात्कं द्वैपदं चतुर्थं, सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३२३ १२ ३१२

पवस्वसोममन्दयन्निन्द्रायमधुमत्तमः ॥ १ ॥

हे “सोम !” “मधुमत्तमः” अतिशयेन मधुर-रसवान् त्वं
मन्दयन् मादयिता भवन् “इन्द्राय” [“क्रिया-ग्रहणं कर्त्तव्यम्
(१, ४, ३२ वा०)”—इतीन्द्रस्य सम्प्रदानसञ्ज्ञा] इन्द्रं मोद-
मानः सन् “पवस्व” इन्द्रार्थमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२३१ २ ३१२ ३२ ३ १२

तेसुतासोविपश्चितः शुक्रावायुमसृक्षत ॥ २ ॥

“विपश्चितः” मेधाविनः “सुतासः” अभिषुताः “शुक्राः”
शुक्लवर्णाः अभिषवेण निर्मलत्वात् दीप्यमाना इत्यर्थः । “ते”
सोमाः “वायु” शब्दम् “असृक्षत” असृजन् अकाष्ठः ‡ [अथवा

* ‘घोषेण—सोमाभिषव-घोषेण’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, २, १६, १ ।

‡ “मदिन्माः”—इति ऋ०-पाठः ।

§ ऋ० वे० ७, २, १६, ३ ।

§ ‘वायुम् असृक्षत—सृजनं तर्पणं वायुं तर्पयत’—इति वि० ।

२० अ० ५ ख० १ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

३२१

वायुमेव सोम-पानार्थमसृजन्] सोमेषु सुतेसु सत्सु वायुस्तत्पा-
नार्थमागच्छति खलु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३ १२ ३ २ ३ १२

असृग्रन्देववीतयेवाजयन्तीरथाइव ॥ ३ * ॥ १७

एते अभिषुताः सोमाः “वाजयन्तः” यजमानानामन्न
मिच्छन्तः सन्तः “देववीतये” देवानां पानाय “असृग्रन्” विस्-
ज्यन्ते ऋत्विग्भिः प्रदीयन्ते । तत्र दृष्टान्तः—“रथाइव वाजयन्तः”
शत्रोर्धनानि बलानि वा स्वामिन इच्छन्तो रथा देववीतये
देवानां गमनाय यथा विस्ज्यन्ते तद्वत् ॥ ३ ॥ १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

—०००—

अथ पञ्चमे खण्डे—

अग्निं होतारमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११२ १२ ३ १ २ ३ १ २ ११२

अग्निं होतारमन्येदास्वन्तं वसोः सनुम्

१२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

सहसो जातवेदसं विप्रन्न जातवेदसम् ।

* अ० वे० ७, २, १६, ९ ।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
यजुर्ह्यास्वध्वरो देवाच्याहपा ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
घृतस्य विभ्राष्टिमनुशुक्रशोचिष

३ १ २ ३ १ २
आजुह्वानस्यसर्पिषः ॥ १ * ॥

“अग्नि” सर्वासां देव-सेनानामग्रण्यं यज्ञेष्वग्रं नीयमानं वा “होतारं” अस्मद्यागं प्रति देवानामाह्वतातारं [यद्वा, होम-निष्पादकं होतारं ह्वतातारं “जुहोतेर्होतेत्यौर्णवाभः (निरु० दे० १, १५)”—इति यास्कः । “अग्निमद्यहोतारमवृणीत”—इति श्रुतेः, “अग्नि-मग्नयावह”—इति च, अग्नेराह्वातत्वं प्रसिद्धम् । ‘अग्निं होतारं मन्ये’—इत्येवं प्रतिविशेषणं मन्यइति सम्बन्धः । यद्वा, याग-निष्पत्तेरेवोपलक्षितत्वात् एतदेव विधेय-विशेषणम्, इतराणि वक्ष्यमाण-विशेषणानि स्तुति-पराणि], “दास्यन्तम्” अतिशयेन दानवन्तश्च, “वसोः” वसुं निवास-हेतुं, “सहसः सनु” बलस्य पुत्रमग्निम् [मन्यन-काले बलेन मथ्यमान उत्पद्यते इति पुत्रत्वमुपचर्यते] “जातवेदसं” जातानां वेदितारं जात-प्रज्ञं जात-धनं वा [जातवेदः-शब्दो यास्केन बहुधा निरुक्तः] अग्नेर्जात-वेदस्त्वे दृष्टान्तः—“विप्रं न” जातविद्यं मेधाविनं ब्राह्मणमिव, तं यथा बहु मन्यते तथा त्वामपि स्तौमीत्यर्थः । उक्त-गुण-विशिष्टो “यो देवः” “स्वध्वरः” शोभन-यज्ञवान् यज्ञं सम्यग् निर्वहन् “जहुया” उन्नतया उत्कृष्टया “देवाच्या” देवान्

* अ० आ० ५, २, ३, ८ (१भा० ८२८ प०)=ह० वे० ९, १, १२, ११ ।

पूजयन्त्या देवान् प्रत्युक्तया वा “कृपा” कृपया सामर्थ्या-लक्षणया
 [“देवान् प्रत्युक्तया कृपया”—इति (निरु० नै० ६, ८) यास्कः]
 तेभ्यो हविर्वहन-बुद्ध्या युक्तः सन् “शुक्रशीचिषः” दीप्त-तेजस्कस्य
 “आजुह्वानस्य” आ समन्तात् ह्यमानस्य “सर्पिषः” सरण-
 शीलस्य “वृत्तस्य” विलापनेन दीप्तस्याज्यस्य “विभ्राष्टि” विशे-
 षेण भ्राजनम् “अनु” स्वयमपि तत् आज्यं वष्टि कामयते
 स्वीकरोतीति शेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ १ ३ २ १ १ २
 यजिष्ठन्वायजमानाहुवेमज्येष्ठमङ्गिरसां

१ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 विप्रमन्मभिविप्रेभिःशुक्रमन्मभिः ।

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १
 परिजमानमिवद्याहोतारश्चर्षणीनाम् ।

१ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 शोचिष्केशंवृषणंयमिमाविशःप्रावन्तु जूतयेविशः ॥ *॥

हे “विप्र” मेधाविन् ! “शुक्र” दीप्त-ज्वालाग्ने ! “यजिष्ठम्”
 अतिशयेन यष्टृतमं “त्वा” त्वां “यजमानाः” वयं “हुवेम”
 आह्वयामः [यतो वयं यजमाना अतस्त्वां यजिष्ठमाह्वयाम-
 इत्यभिप्रायः] । कीदृशं त्वाम् ? “अङ्गिरसां” अङ्गिरी गोतृत्प-
 दानां मध्ये† “ज्येष्ठम्” अतिशयेन प्रशस्यं [यद्वा, अङ्गि-
 रसामङ्गाराणां मध्ये ज्येष्ठं ज्वाला-युक्तत्वात् । “अङ्गिरा अङ्गा-

* ऋ० वे० २, १, १२, २ ।

† ‘अङ्गिरसामग्र्यां नाम्’—इति वि० ।

दतः (निरु० न० ३, १७)”—इति यास्कः । “येऽङ्गिरा
 आसंस्तेऽङ्गिरसो भवन्”—इति श्रुतम् । केन साधनेन ?
 इत्युच्यते—“मन्त्रभिः” मनन-साधनैः “विप्रेभिः” विप्रेः विशे-
 षेण प्रीणयितृभिः “मन्त्रभिः” मन्त्रैः [यद्वा, विप्रेभिः मेधा-
 विभिर्ऋत्विग्भिर्मन्त्रभिर्मन्त्रैश्च संहिता वयमिति सम्बन्धः]
 अथाह्वानानन्तरं “परिजमानं” परितो गच्छन्तं “द्याम् इव”
 सूर्यमिव “हीतारं” । केषामर्थे ? “चर्षणीनां” मनुष्याणाम्
 अर्थे पश्चाद्-यागादि-साधनेन देवत्वमापन्नानां देवानामाह्वतारं
 तथा “शीचिष्केशं” केशवदत्यन्त-ज्वालोपेतं, “वृषणं” कामानां
 वर्धितारम् ; एवं रूपं त्वां “विशः” त्वामेव निविशमानाः
 “विशः” प्रजाः “जूतये” स्वर्गाद्यभिमत-फल-प्राप्तये* “प्र अवन्तु”
 प्रकर्षेण नीयन्तु । तादृशं त्वां हुवेमेति सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३७ ३२ ३१२ ३१ २३

सद्धिपुरुषाचिदोजसाविरुक्मता

१ २ ३ १२ ३१२३१२ २२ ३ १

दीद्यानोभवतिद्रुहन्तरःपरशुर्नद्रुहन्तरः ।

३ २३२ ३१२ ३२३१२३२ ३२

वीडुचिद्यस्यसमृत्तौश्रवदनेवयत्स्थिरम् ।

* ‘जूतये—वृद्धयर्थम्’—इति वि० ।

† “पुरु” —इति मु०-पाठः ।

३ १ २

३ १ २

३ २ ३ १ २

निष्पहमाणोयमतेनायतेधन्वामक्षानायते ॥३*॥ १८

॥ इति नवमस्य प्रथमार्द्धप्रपाठकः ॥†

“स हि” स एव पूर्वं स्तुतएवाग्निः “विरुक्ता” विशेषेण रोचनवता “ओजसा” ज्वाला-रूपेण बलेन “पुरुचित्”‡ अत्यधिकमेव “दीद्यानः” दीप्यमानः “द्रुहन्तरः” द्रोघ्मूणां तरिता निस्तारयिता भवति अस्मासु द्रोहं कुर्वतां शत्रूणां हिंसको भवतीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“द्रुहन्तरः” द्रोघ्मूणां छेदनाय प्रयुक्तः “परशुः न” परशुरिव हिनस्ति तथायमपि॥ किञ्च, यस्याग्नेः “समृतौ” सङ्गतौ संयोगे§ “वीडुचित्” दृढमपि पाषाणादिकं “शुवद्” गच्छेत् शीर्येत । तथा “यत् स्थिरं” यच्च पर्वतादि स्थिरमविचलितं तदपि शुवत् । तत्र दृष्टान्तः—“वनेव” उदकमिव, उदकं यथाग्नि-संयोगे शुष्यति तथेत्यर्थः अत्यन्तदृढं स्थिरमपि हिनस्ति अस्मद्द्रोघ्मारं शत्रुं हिनस्तीति किमु वक्तव्यमित्यभिप्रायः । किञ्चायमग्निः “निष्पहमाणः” शत्रून् निःशेषेणाभिभवन् “यमते” उप रमते शत्रुषु मध्ये

* ऋ० वे० २, १, १२, ३ ।

† सर्वमूलग्रन्थ-सम्प्रदायेऽयं पाठः । तथाच यथावद्गीत्यादिव सायणीय-विंशाध्यायस्य-विरासः प्रतिपद्येत, स्याच्चैवमस्य द्वाविंशाध्याय-समाप्तिता, परभेदसाचार्येण तेन भाष्य-छता विवरण-छता च नयनाञ्जलेनैकवारमप्यवलोकितमिति हतोऽयम् ।

‡ ‘चित्—इति पद-पुराणः’—इति वि० ।

॥ ‘परशुर्न—न-शब्दोपसार्थीयः, परशुरिव, यथा परशुर्दृष्टान्तो ज्ञेता, तद्वच्च-त्रूणां ज्ञेता’—इति वि० ।

§ ‘सम्-सृतौ—समृद्धौ’—इति वि० ।

क्रीडति तानेव नाशयति । तथा कुर्वन् “ न अयते ” न गच्छति
शत्रोः सकाशात् पलायते । तत्र दृष्टान्तः—“धन्वसहा न
अयते” [धनुषा शत्रून् अभिवततीति धन्वसहाः] धानुष्कः [सहते
रसन्, हान्दसोऽन्य-लोपः] स यथा शत्रोरभिसुखं विध्यति न
पलायते [यद्वा, दृढ-धनुर्वहन-क्षमो धन्वसहाः, अग्निं पक्षे पचा-
द्यच् (३, १, १३४), “सर्पां सु-लुक् (७, २, ३६),”—इत्याकारः
दृढधन्वा सन् न अयते न चलति ॥ ३ ॥ १८

अथाग्नेतवश्वइति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

अग्नेतव श्रवोवयो महिभ्राजन्ते अर्च्यो विभाव सो ।

१५ २ १२३ १ २ ३ २ १२ ३ १२
बृहन्नानोशवसावाजमु स्यात्*दधासिदाशुषेकवे ॥ १५ ॥

हे “अग्ने !” “तव” “वयः” अन्नं “अवः” अवशीयं प्रशस्यं
हविरात्मकस्य तस्य मन्त्र-संस्कृतत्वेन प्रशस्तात्वात् अग्नेषु तवैवाहं
त्रेहमित्यर्थः । हे “विभावसी” [त्रिगिष्ठा दीतिर्विभा सैव वसु
धनं यस्य] तादृशाग्ने ! “अर्चयः” दीप्तयः “महि” महत् बहुलं
“भ्राजन्ते” दीप्यन्ते [भ्राजृ दीप्तौ, अनुदात्तो भौवादिकः] ।
हे “हृहद्धानी” प्रौढ-दीप्त ! “कवे” क्रान्त-दर्शित्रग्ने ! एवमहा-
नुभावस्त्वं “शवंसा” बलेनोपेतम् “उक्थ्यम्” प्रशस्यं [यद्वा,

* "उक्थं"—इति ऋ.-पाठः ।

† अ. वे. ८, ७, २८, १ = प्र. वे. १२, १०६।

२० अ० ५ ख० २ सू० ३] उत्तरार्चिकः ।

३२७

उक्तयो यज्ञस्तद्योग्यं] “वाजम्” अन्नं “दाशुषे” हवीषि दत्त-
वते यजमानाय “दधासि” प्रयच्छसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२

पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षिभानुना ।

३२ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२

पुत्रोमातराविचरन्नुपावसिपृणक्षिरोदसी उभे ॥ २ * ॥

“पावकवर्चाः” शोधक-दीप्तिः “शुक्रवर्चाः” निर्मल-तेजस्कः,
“अनूनवर्चाः” सम्पूर्ण-तेजस्कः, हे अग्ने ! ईदृशस्त्वं “भानुना”
तेजसा “उदियर्षि” उन्नच्छसि [ऋ स गती, जोहोत्यादिकः (५०)
“अर्ति-पिपत्स्यीश्च (७, ४, ७७)”—इत्यभ्यासस्येत्वम् । स त्वं
“पुत्रः” सन् “मातरा” मातृभूतयोररक्ष्योः “विचरन्” यागाव-
साने विशेषेण प्राप्नुवन् “उपावसि” उपगतान् यजमानान्
रक्षसि । तथा “उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “पृणक्षि” संयो-
जयसि† ; हविषा द्यलोकं वृष्ट्या इमं लोकश्च पूरयसीत्यर्थः
[पृथ्वी सम्पर्कं रोधादिकः (५०)] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १२ ३ १२ ३ २

ऊर्ज्जीनपाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्वधीतिभिर्हितः ।

२३ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२

त्वेदृषः सन्दधुर्भूरिवर्षसश्चित्रोतयोवामजाताः ॥ ३ ‡ ॥

* ऋ० वे० ८, ७, २८, १=य० वे० १२, १०७ ।

† ‘पृणक्षि—पूरयसि’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ८, ७, २८, ३=य० वे० १२, १०८ ।

हे “जर्जो नपात्” जर्जः अन्नस्य पार्थिवस्य अरण्यादेः पुत्र !
 हे “जातवेदः” जातानां वेदितरग्ने ! “सुशस्तिभिः” सुशंसनैः
 अस्माभिः क्रियमाणैः “मदस्व” मोदस्व । तथा “धीतिभिः”
 अस्माभिः क्रियमाणैरग्निहोतादिभिः कर्मभिः “हितः” सहितः
 त्वसो भव । अपि च “भूरिवर्षसः” [वर्ष इति रूपनाम (निघ०
 १, ७, ३)] बहुविध-रूपाः,* “चित्रोतयः” चित्रा जतिस्तृप्ति-
 र्याभिः इड्भिस्तथोक्ताः,† “वामजाताः” वामं वननीयं जातं
 जन्म यासां ता ईदृशीः‡ “इषः” अन्नानि हविल्लक्षणानि “त्वे”
 त्वय्येव “सन्दधुः” सन्दधति सम्यक् जुडति यजमानाः [यद्वा,
 भूरिवर्षसइत्यादिकं कर्त्तृ-विशेषणम्, तदानीं चित्रोतय इत्यस्य
 विचित्र-रचाइति योज्यम्] । २ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ १ २

३ १ २ ३ १ २

इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मेराग्रो अमर्त्य ।

१ २ ३ १ १ २ ३ १ २

३ १ २ ३ १ २ २ २

सदर्शनस्य वपुषो विराजसि पृणक्षिदर्शतङ्गुतुम् ॥ ४ ॥

हे “अग्ने ! “जन्तुभिः” जातैः॥ शत्रुभिः सह “इर-
 ज्यन्” ईर्ष्यान्न-स्पृष्टां कुर्वन् [ईर् ईर्ष्यायां कण्ठ्वादिः । यद्वा,

* ‘भूरिवर्षसः—बहूनि चेदाणि’—इति वि० ।

† ‘चित्रोतयः—विचित्राणि पालनानि’—इति वि० ।

‡ ‘वामजाताः—वामानि शोभनानि जातानि यस्यासौ वामजाताः’—इति वि० ।

§ ‘सानधि’—इति ऋ-पाठः ।

§ ऋ० वे० ७, ७, २८, ४ ।

॥ ‘जन्तुभिः—वृत्तौ या-बहुवचनमिदं चतुर्थी-बहुवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् जन्तुभ्यः’
 —इति वि० ।

ईरज्यतिरैश्वर्यकर्मा (निघ० २, २१, १), जन्तुभिर्जायमानैरा-
त्म्यैस्तेजोभिरिरज्यन् ईश्वरो भवन्] हे “अमर्त्य” मरण-
रहिताग्ने ! “अस्मे” अस्माकं [“सुपां सु-लुक् (७, १, ३६) ”—
इति षष्ठाः शि-आदेशः] “रायः” धनानि “प्रथयस्व” विस्तारय
[रै-शब्दाच्छसः स्थाने व्यत्ययेन जस्, शस्येव वा व्यत्ययेन “जङि-
दम् (६, १, १७१) ”—इत्यादिना विभक्त्युदात्तत्वं न क्रियते]
स त्वं “दर्शतस्य” दर्शनीयस्य च “वपुषः” तेजोमयस्य शरीरस्य
“विराजति” [तृतीयार्थे षष्ठी (३, १, ८५)] ईदृशेन शरी-
रेण विशेषेण दीप्यसे [यद्वा, राजतिरैश्वर्य-कर्मा (निघ० २,
२१, ४), वपु्रिति च रूप-नाम (निघ० ३, ७, ४), दर्शनीयेन
रूपेण विराजति विशेषेण ईशिषे] । अत एव “दर्शतं” दर्श-
नीयं “क्रतुं” कर्म “पृणत्ति” अस्माभिः सह पचयसि फलेन वा
संयोजयसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
इष्कर्त्तारमध्वरस्यप्रचेतसङ्घयन्तृराधसोमहः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
रातिंवामस्यसुभगाम्नीमिषन्दधासिसानसिर्हरयिम् ॥५॥

“इष्कर्त्तारं” निष्कर्त्तारं [कृान्दसो वर्ण-लोपः (३, १, ८५)]
“अध्वरस्य” यज्ञस्य निष्कर्त्तारं संस्कर्त्तारं, “प्रचेतसं” प्रकृष्ट-
ज्ञानं, “महः” महतः “राधसः” धनस्य चयन्तम् ईश्वरम्
[चयतिरैश्वर्य-कर्मा (निघ० २, २१, ३)] “वामस्य” वननीयस्य

“रति” दातारं [रतिः कर्त्तरि क्तिन् (३, ३, ८६)] ईदृशं त्वां
स्तुम इति शेषः । स त्वं “सुभगां” सौभाग्योपेतां “मही” मह-
तीम् “इषम्” अन्नं * “सानसि” सम्भक्त-रूपम् “रयि” धनं च
“दधासि” स्तोत्रभ्यो ददासि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ १
ऋतावानममृद्दिषं विश्वदर्शत

० २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
मग्निं सुम्नायदधिरेपुरोजनाः ।

१ १ ३ १ २ ३ २ ७ ३ १ २ ३ २
श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमन्वागिरादैव्यम्मानुषायुगा ॥ ६ † ॥ १

“ऋतावानं” सत्यवानं सत्यवन्तं यज्ञवन्तं वा ‡ [“छन्दसि
वनिषो (५, २, १२२ वा०)”—इति मत्वर्थीयो वनिष्], “महिषं”
महान्तं पूज्यं वा “विश्वदर्शनं” विश्वैः सर्वैर्दर्शनीयं [यद्वा,
विश्वं दर्शनं यस्य “बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, ११६)”
इति पूर्वपदान्तोदात्तत्वम्] इदृशम् “अग्निं” “सुम्नाय” सुखाय
सुखार्थं “जनाः” ऋत्विग्यजमानरूपाः “पुरो दधिरे” पुरो दधते
सर्वं कर्मभ्यः पुरस्तात् धारयन्ति [यद्वा, पुरः पुरस्तात् पूर्वस्यां
दिशि आहवनीय-रूपेण धारयन्ति । पुरोऽर्द्धचंः प्रत्यक्षकृतः] ।
अपिच हे अग्ने ! “श्रुत्कर्णं” श्रुतः स्तुतीं सम्यक् शृण्वन् कर्णः

* ‘इषं—दृष्टिमन्नं वा’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ७, १८, ६ ।

‡ ‘ऋतावातम्—ऋतमन्नं वर्धनम्’—इति वि० ।

ओत्रेन्द्रियं यस्य तादृशं, “सप्रथस्तमम्” अतिशयेन प्रख्यातं
[यद्वा, सर्वतो विस्तार्यमाणं] “दैव्यं” देवानां हविर्वीदृत्वेन
सम्बन्धिनम् ईदृशं “त्वा” त्वाम् “मानुषा” मानुषाणि मनोरप-
त्यानि “युगा” “युगानि” युगलानि पत्नी-यजमान-रूपाणि*
“गिरा” स्तुत्या स्तुवन्तीति शेषः ॥ ३ ॥ १८ (१)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

अथे षष्ठे खण्डे —

प्रसोअग्नेइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१८ २८ ३२ २१ १ ३ १ २ ३ १ २
प्रसोअग्नेतवोतिभिः सुवीराभिस्तुरतिवाजकर्मभिः ।

२३ २ १ १८ २८
यस्यत्वसख्यमाविथ ॥ १ ॥

हे “अग्ने !” “तव” “जतिभिः” “सः” यजमानः “प्र-
तरति” प्रवर्द्धते जतयो विशिष्यन्ते—“सुवीराभिः” शोभनाः
वीराः पुत्रादयो यासु तास्यथोक्ताभिः, “वाजकर्मभिः” वाजाना-
मन्त्रानां वा कर्म कारणं यासु तादृशीभिः ; हे अग्ने “त्वं”
“यस्य” यजमानस्य “सख्यं” सखित्वं मित्रत्वम् “आविथः”
प्राप्नोषि स तरतीत्यन्वयः ॥ १ ॥

* ‘युगा—योजयित्वा यजमानेन’—इति वि० ।

† ख० पा० १, १, ३, २ (१भा० २७६प०) = ख० वे० ६, १, ३४, ५ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १२ २२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
तव द्रप्सो नीलवान्वाशः ऋत्विय इन्धानः सिष्णो वा ददे ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २२
त्वम्महोनामुषसामसिप्रियः क्षपो वस्तुषुराजसि ॥ २ * ॥ २

हे “सिष्णो !” [सिषिः सेचनार्थः] सोमेनासिच्यमानाग्ने
“द्रप्सः” द्रवण-शीलः, “नीलवान्” शकट-नीलेऽवस्थानात्
तद्वान्, “वाशः” कान्तः शब्दायमानो वा, “ऋत्वियः” ऋतो
वसन्तादि-काल-विशेषे भवः, “इन्धानः” सन्दीपयन्, एवम्भूत
स्तव सोमः “आ ददे” तुभ्यं होमायार्थुणा आदीयते । अपिच
त्वं “महोनां” महतीनाम् “उषसां” “प्रियः” मित्रभूतः “असि”
[उषसि हि अग्नयो होमाय प्रज्वाल्यन्ते] । तथा “क्षपः” क्षपाया
रात्रेः सम्बन्धिषु “वस्तुषु” आच्छादकेषु तमस्सु सत्सु त्वं “राजसि
प्रकाशसे [यद्वा, रात्रि-सम्बन्धीनि वस्तूनि पदार्थ-जातानि त्वं
प्रकाशयसि ॥ २ ॥ २० (२)]

अथ तमोषधीर्दधिरे-इति एकच्च* द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१२ १२ ३ १ २ ३ १ ३
तमोषधीर्दधिरे गर्भमृत्विय

१२ १२ ३ १ २ ३ १ २
न्तमापोऽग्निञ्जनयन्तमातरः ।

१२ २२ ३ २३ १ २ २ २३
तमित्समानं वनिनश्च वीरुधो

१ २ ३ १ २ ३ १ २
न्तर्वतीश्च सुवते च विश्वहा ॥ १ * ॥ ३

“ऋत्वियम्” ऋतौ प्राप्तं “गर्भं” गर्भभूतं “तं” प्रकृतम्
“अग्निम्” “ओषधीः” ओषधयः “दधिरे” धारयन्ति । “तम्”
एव अग्निं “मातरः” धारकत्वेन मातृ-स्थानीयाः “आपः” “जन-
यन्त” जनयन्ति । किञ्च, “वनिनः” वनस्पतयः “च” “समानं”
गर्भ-भावेन प्रवेशात् तत्तुल्यत्वम् “तमित्”† तमेवाग्निम् “अन्त-
र्वतीः” गर्भभवाः “वीरुधः” ओषधयश्च “विश्वहा” सर्वहा
“सुवते” जनयन्ति ॥ १ ॥ २१ (३)

अग्निरिन्द्रायेति तृतीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १२ २२ २ २ ३ १२ २२
अग्निरिन्द्राय पवते दिविष्णुक्रोविराजति ।

१ २ ३ १ २
मद्दिषीव विजायते ॥ १ ‡ ॥ ४

“अग्निः” यज्ञेषु प्रथमं प्रणेतृ अग्निः “इन्द्राय” इन्द्रार्थं
“पवते” अस्माभिर्दत्तेन चर्वन्नेन पुरोडाशेन देवानामधिकः

* ऋ० वे० ८, १, २१, १ ।

† ‘इत्’—इति पद-पूरणः—इति वि० ।

‡ नेयमन्यत कापि दृश्यते ।

क्षरति । अग्निः “शुक्रः” दीप्तः सन् “दिवि” स्वर्गे “वि राजति” विशेषेण प्रकाशयति [यद्वा, ‘दिवि’ अन्तरिक्षादि-लोकेषु स्थितेषु देवेषु मध्येषु ‘शुक्रः’ दीप्तः सन् ‘विराजति’] । तच्च दृष्टान्तः—“महिषीव” यथा महिषी लृणादिना विविधानि पयोद्युतादीनि जनयति तथा “वि जायते” देवानामुपभोगार्थं विविधानि जनयति ॥ १ ॥ २२ (४)

अथ योजागारेति एकचं चतुर्थं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ २ ३ ३ १ २ २ २
योजागारतमृचःकामयन्ते

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
योजागारतमुसामानियन्ति ।

१ ३ १ ३ २ ३ १ २ २ २
योजागारतमयसोम

३ २ ३ १ २ ३ १ २
आहतवाहमस्मिसख्येन्योकाः ॥ १ * ॥ ५

“यः” देवः “जागार” सर्वदा विनिद्रो जागरुको गृहे वर्तते “तम्” “ऋचः” सर्व-शस्त्रात्मिकाः “कामयन्ते” । “यः” “जागार” “तम्” तमेव “सामानि” स्तोत्र-रूपाणि “यन्ति” प्राप्नुवन्ति । “यः” “जागार” “तम्” “अयम्” अभिषुतः “सोमः” “आह” वक्ति स्वीकुर्विति । हे अग्ने ! तादृशस्य “तव” “सख्ये”

२० अ० ६ ख० ६ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

३३५

समान-ख्याते हित-करणे “न्योकाः” नियत-स्थानः “अहम्”
“अस्मि” भवामि ॥ १ ॥ २३ (५)

अथाग्निर्जागारेत्येकच्च^१ पञ्चमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३
अग्निर्जागारतमृचः कामयन्ते

१ २ ३ २ ३ १ २
ग्निर्जागारतमु सामानियन्ति ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ २ ३
अग्निर्जागारतमय सोम आह

२ ३ १ २ ३ १ २
तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः ॥ १ * ॥ ६

सा निगद-व्याख्याता (१३) ॥ १ ॥ २४ (६)

अथ नमः सखिभ्य इति ढचात्मकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३
नमः सखिभ्यः पूर्वसङ्गो नमः साकन्निषेभ्यः ।

३ १ २ २ ३ १ २
युज्जीवाच शतपदी ॥ १ † ॥

* ऋ० वं० ४, १, २५, ५ ।

† नेयमन्यव कापि दृश्यते ।

“पूर्वसङ्गाः” ये यज्ञे प्रारम्भात् पूर्वं सीदन्ति तिष्ठन्तीति पूर्व-
सदनं तेभ्यः “सखिभ्यः समान-ख्यानेभ्यः सखिवन्निचभूतेभ्यो
देवेभ्यो “नमः” वयं नमस्कारं कुर्म * । किञ्च, “साकन्निषेभ्यः”
यस्मिन् यज्ञे सह निषस्तेभ्यः “नमः” । किञ्च “शतपदीम्”
अस्मभ्यं फल-प्रदानाय अपरिमित-मार्गां “वाचं” स्तुति-रूपाम्
ऋचं “युञ्जे” योजयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

युञ्जेवाचं शतपदीज्ञायै सहस्रवर्त्तनि ।

३ १ २ २ ३ १ २

गायत्रन्तैष्टुभञ्जगत् ॥ २ ॥

“शतपदीम्” अपरिमित-सङ्गाक-मार्गां † “वाचं” स्तोत्रं
“युञ्जे” तेभ्यः प्रकृतेभ्यो वक्ष्यमाणेभ्यो ‡ हं योजये । “गायत्रं”
गायत्राख्यं § “तैष्टुभं” तैष्टुभाख्यञ्च “जगत्” जागतञ्च साम-रूपां
तामृचं साम वा “सहस्रवर्त्तनि” अपरिमित-मार्गं यथा भवति
तथा “गाये” अहं गानं करोमि ॥ २ ॥

* ‘नमः सखिभ्यः ऋत्विग्यः पूर्वसङ्गाः—पूर्व-सदसि उपरिष्ठातेभ्यो नमः’—
इति वि० ।

† नैषाण्यत्र कापि श्रूयत ।

‡ ‘शतपदी-ऋक्’—इति वि० ।

§ ‘गायत्रं’ प्रातः उवनम्, तैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनम्, जागतं तृतीयं सवनम्—
इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ १२ १२ ३२ ३ १२ ३२ ३ १२
गायत्रन्त्रैष्टुभञ्जगद्विश्वरूपाणिसम्भृता ।

३ १२ १२ ३२
देवाओकांसिचक्रिरे ॥ ३ * ॥ ७

“गायत्रं”, “त्रैष्टुभं”, “जागतम्”—“ऋक्समूहं” “विश्वं”
विश्वानि “रूपाणि” उद्गात्रा “सम्भृता” सम्भृतानि नानारूपाणि
कृतानि “देवाः” अग्नादयश्च “ओकांसि” आश्रितानि स्थानानि
“चक्रिरे” कुर्वन्ति ॥ ३ ॥ २५ (७)

अथाग्निर्ज्योतिरिति तृचात्मकं सप्तमं सूक्तम्, ‡

तत्र प्रथमा ।

३ २७ ३ १ २ ३ २७ ३ २ ३ १ २
अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिन्द्रो ज्योतिर्ज्योतिरिन्द्रः ।

२ ३ २ ३ २ ३ १ २
सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः ॥ १ ॥ १ ॥

एषा स्पष्टा § ॥ १ ॥

● इयमपि नान्यत्रोपलभ्यते ।

† ‘चक्रिरे’—कृतवन्तः इति वि० । ‘विश्वरूपा उद्गात्रा’—इति च वि० ।

‡ ‘इदानीं ज्योतीषि ज्योतिष्टोमे’—इत्यादि वि० ।

¶ य० वे० ३, ८ ।

§ अत्रेयं महोदर-आख्या—“अथाग्निर्होत्र-होम-सन्ताः । अग्निर्ज्योतिरित्यारम्भ
उपप्रयन्त इत्यतः प्राक् । तन्मन्त्राणां प्रजापतिर्हविः सामान्यतः । यस्य ऋषि-विशेषो-

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १८ २२ २ १ २ ३ १ २

पुनरुज्जीनिवर्त्तस्व पुनरग्रइषायुषा ।

१ २ ३ १ २

पुनर्नः पाह्यच्छसः ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “उज्जी” बलेन “इषा” अग्नेन “आयुषा”
जीवनेन च “पुनः” अस्मान् “निवर्त्तस्व” अस्मान् प्रत्यागच्छ ।

ऽभीधीयतेऽयुक्कमणौकारैस्तत्र द्वावप्युषौ । यथाग्निर्वर्चो दे० तच्चापश्यत् परां जीव-
न्त्यैस्तत्किरिति (अतु० १, ११) । सप्त लिङ्गोक्त-देवता गायत्रीः आद्याः पञ्चैकपदाः ।
अग्निर्ज्योतिः सूर्यो ज्योतिः एते द्वे एकपदे गायत्री तच्चा मुनिरपश्यत् । परां
ज्योतिः सूर्यं इमां चेलकस्य पुत्रो जीवन् अविर्पश्यदित्यर्थः । अथ का० प्रदीप्ता-
मभि जुहोत्यग्निर्ज्योतिरितौति (४, १४, १४३) । या समित् प्रदीप्ता तामभिलक्ष्य
जुहुयात् । अग्निर्ज्योतिषमिति (३, २, १) काश्रशाखोक्त-मन्त्रेण समित्-
प्रकोपः । मन्त्रार्थस्तु—योऽयमग्निर्देवः स एव ज्योतिर्दृश्यमान ज्योतिःस्वरूपम् ।
यच्चेदं दृश्यमानं ज्योतिः तदेवाग्निर्देवः । देवस्य ज्योतिषस्य कदाचिदप्य-
वियोगादेकत्वेन प्रतिपादनम् । स्वाहा ज्योतीरुपायाग्रथे हविः प्रदत्तम् । अयं
सायंकालोनीऽग्निर्होत्र-होम-मन्त्रः ॥ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातर्होममन्त्रः
सायंहोममन्त्रवद्वाख्येयः । सूर्य-सम्बन्धि तेजो रात्रावग्निं प्रविशतीति सायमग्नि-
र्ज्योतिरिति मन्त्रो युक्तः उदय-कालेऽग्नि-सम्बन्धि ज्योतिः सूर्यं प्रविशति । तस्मात्
प्रातः सूर्यो ज्योतिरिति मन्त्रः । अग्निमादित्यः सायं प्रविशति तस्मादग्निर्दूरान्तं
ददृशे । उभे हि तेजसौ सम्पद्येते उद्यन्तं वादित्यमग्निर्दुः समारोहति । तस्माद्भूम-
एवाग्नेर्दिवा ददृश इति तिष्ठति-युतेः । का० अग्निर्वर्च इति ब्रह्मवर्चसकामस्येति
(४, १४, १४) । ब्रह्मवर्चसकामस्यै, अग्निर्वर्चः सूर्यो वर्च इति सायं प्रातश्च जुहुयात् ।
योऽग्निर्वर्चोऽनन्यभूतः । यस्य तज्ज्योतिर्वर्चोऽनन्यभूतम् । तस्मै युज्यतमस्तु । एवं
वर्चो वर्च इति” ॥

* य० वे० १२, ८ ।

किञ्च त्वं “नः” अस्मान् “अंहसः” पापात् “पाहि” पालय ।
पुनः-शब्दस्यावृत्तिरादरार्थाः* ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

सहृदयानिवर्त्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारया ।

३ १ २ २ २ ३ १ २

विश्वप्स्त्राविश्वतस्परि ॥ ३ ॥ ८

हे “अग्ने !” त्वं “हृदया” रमणीयेन धनेन “सह” “निव-
र्त्तस्व” तत् अस्मान् प्रापयेत्यर्थः । किञ्च, “विश्वतः” सर्वतः
“परि” उपरि [परीति सप्तम्यर्थानुवादकः] “विश्वप्स्त्रा”
[सा भक्षणे (अदा० प०)], विश्वस्य उपभोक्त्याऽ “धारया”
“पिन्वस्व” अस्मान् सिञ्च ॥ ३ ॥ २६ (८)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

* अस्यापवर्चस्तिः-पादो भगवन्नुना विहितो ब्रह्मचारि-स्वप्न-रेतः-चरणे-
तथाहि-“स्वप्ने सिक्ता ब्रह्मचारौ द्विजः शुक्रमकामतः । स्वात्कार्कमर्षयित्वा त्रिः
पुनर्नृत्तमित्युच्यते (२, २८१)”—इति ।

† य० वे० १२, १० ।

‡ ‘विश्वप्स्त्रा विश्वव्यापिन्या धारया’—इति वि० ।

॥ ‘वैराजपृष्ठे चतुर्थेऽङ्गि एवं ब्रूयते—“स वैराजमसृजते, सद्ग्रे घोषोऽम्बुजते,
ततश्चाग्निमव्यः, रतदहमन्वयम्”—इति—इति वि० ।

अथ सप्तमे खण्डे—

यदिन्द्राहंयथात्वमिति वृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २७ ३ १२ २२ ३ २ ३ १ ३ २
यदिन्द्राहंयथात्वमीशीयवस्वएकइत् ।

३ १ ३ १ २
स्तोतामेगोसखास्यात् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” “यथा” “त्वम्” “एकइत्” एकएव केवलं
“वस्वः” वसुनः धनस्य “ईशिषे” ईश्वरो भवसि, एवमहमपि
“यद्” यदि “ईशीय” ऐश्वर्य्य-युक्तः स्यामिति तदानीं “मे” मम
“स्तोता” “गोसखा स्यात्” गोभिः सहितो भवेत् । ईश्वरस्य
तव स्तोता कुतो हेतोर्गी-सहितो न भवेत् अपितु भवेदेवेत्यभि-
प्रायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
शिक्षेयमस्मैदित्सेयश्चोपतेमनीषिणे ।

२ ३ १ २ २ २ ३ १
यदहङ्गोपतिःस्याम् ॥ २ † ॥

* ऋ० आ० २, १, ३, ८ (१भा० ३०२पृ०) = ऋ० वे० ६, १, १४, १ ।

† ऋ० वे० ६, १, १४, १ ।

हे “शचीपते” शक्तिमन्निन्द्र ! “अस्मै” “मनीषिणे” मनस ईशिचे स्तोत्रे “दक्षेयं” दातुमिच्छेयम्, तदनन्तरं “शिक्षेयं” प्रार्थितं धनं दद्याच्च “यद्” यदि “अहं” “गोपतिः” गवामधिपतिः त्वत्प्रसादात् भवेयम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ ३ १ ३ १ ३ ३ २
धेनुष्टुद्रन्ध्रन्नुतायजमानायसुन्वते ।

१ २ २ २ १ ०
गामश्चमिष्युषीदुहे ॥ ३ * ॥ ८

हे इन्द्र ! “ते” तव “सूनुता” स्तुति-रूपा वाक् “धेनुः” दोग्ध्री गौर्भूत्वा “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते “यजमानाय” “गाम्” “अश्वं” च [उपलक्षणमेतत्] गवाश्वादिकं सर्वमभिलषितं “दुहे” दुग्धे । किङ्कुर्वती ? “पिष्युषी” तमेव यजमानं प्रवर्द्धयित्री ॥ ३ ॥ २७ (८)

आपोहिष्ठेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ २ ३ ३ १ १ ३ १ २
आपोहिष्ठामयोभवस्तानजर्ज्जदधातन ।

३ १ २ २ २ १ २
महेरणायचक्षमे ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ६, १, १४, ३ ।

† ऋ० वे० ७, ६, ५, १ = य० वे० ११, ३० ।

“हि” यस्मात् कारणात् “आपः” या यूयं “मयोभूयः” मयसः
 सुखस्य भावयित्रः “स्थ” भवथ, “ताः” तादृश्यो यूयं “नः”
 अस्मान् “जर्जे” अन्नाय “दधातन” धत्त अन्न-प्राप्ति-योग्यान्-
 स्मान् कुरुत अन्नमस्मभ्यं दत्तेत्यर्थः “महे” महते “रणाय”
 रमणीयाय “चक्षसे” दर्शनाय सम्यक् ज्ञानं प्रति योग्यान्
 कुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३ १ २ ३ २ २ १ २ ३ १ १
 योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः ।

३ १ २ ३ १ २
 उशतीरिवमातरः ॥ २ ॥

हे आपः “वः” युष्माकं स्वभूतः “यः” “रसः” “शिवतमः”
 सुखतमः “इह” अस्मिन् लोके “तस्य” तं रसं “नः” अस्मान्
 “भाजयत” सेवयत उपयोजयतेत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“उश-
 तीरिव” पुत्र-समृद्धिं कामयमानाः “मातरः” स्तन्यं रसं यथा
 भाजयन्ति प्रापयन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

॥ अनेयं निरुक्त-व्याख्या—‘आपोहि स्य सुखभुक्ता नोऽन्नाय धत्त महते च नो
 रणाय रमणीयाय च दर्शनाय’—इति दै० ३, १० ।

† ऋ० वे० ७, ६, ५, २ = य० वे० ११, ५१ ।

अथ तृतीया ।

१ २ १ २

३ ३ ३ १ २ ३ १ २

तस्मात्परङ्गमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ ।

१ २ ३ १ २

आपोजनयथाचनः ॥ ३ * ॥ १०

हे “आपः !” यूयं “यस्य” पापस्य “क्षयाय” विनाशाय†
“जिन्वथ” अस्मान् प्रीणयथ, “तस्मै” तादृशाय पाप-क्षयाय
“अरं” चिप्रं “वः” युष्मान् “गमाम” गमयामास वयं शिरसि
प्रक्षिपामेत्यर्थः [यद्वा, यस्यान्नस्य क्षयाय निवासार्थं यूयमोषधी-
जिन्वथ तर्पयथ, तस्मै तदन्नमुद्दिश्य वयमलं पर्याप्तं यथा भवति
तथा वो युष्मान् गमाम गच्छाम] । किञ्च, हे आपः ! “नः”
अस्मान् “जनयथ” पुत्र-पौत्रादि-जनने प्रयोजयतेत्यर्थः†
॥ ३ ॥ २८ (१०)

अथ वातआवात्विति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्‡,

तत्र प्रथमा ।

१ २ १ २

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

वातआवातुभेषजंशम्भमयोभुनोद्दे ।

१ २ १ २

प्रनआयूषितारिषत् ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ७, ६, ५, २ = य० वे० ११, ५१ ।

† ‘क्षयाय—क्षयो निवासः । क्षयाय चतुर्थी सप्तम्याः स्थाने दृष्टव्या’—इति वि० ।

‡ ‘षष्ठऽहनि चक्षिषोपाकुर्युः’ । * * * । आपोद्विष्टीयाभिः—इति वि० ।

॥ ऋ० आ० २, २, ४, १० (१भा० ४०७पृ०) = ऋ० वे० ८, ८, ४५, १ ।

“वातः” वायुः “नः” अस्माकं “हृदे” हृदयाय “भेषजम्”
 औषधम् उदकं वा “आ वातु” आगमयतु । कीदृग्भूतम् ?
 “शम्भु” रोग-शमनस्य भावयितु, “मयोभु” मयः सुखस्य च
 भावयितु । अपिच “नः” अस्माकम् “आयूषि” अन्नानि वा
 “प्र तारिषत्” प्रवर्धयतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३११ ३१ १ ३२७ ३ २३१ २
 उतवातपितासिनउतभ्रातोतनःसखा ।

१२ ३ १ २
 सनोजौवातवेऋधि ॥ २ * ॥

“उत” अपिच हे “वात !” त्वं “नः” अस्माकं “पिता
 असि” उत्पादकोऽसि पालयिता वा । “उत” अपिच “भ्राता”
 असि । “उत” अपिच “नः” अस्माकं “सखा” समान-ख्यानश्च
 असि । “सः” त्वं “नः” अस्मान्† “जौवातवे”‡ जीवन-
 हेतवे यागाय “ऋधि” कुरु [करोतिश्छान्दसो विकरणस्य
 लुक् (२, ४, ७३), “शु-शृ-णु-पृ-कु-बुभ्यश्छन्दसि (६, ४, १०२)
 —इति हेङ्गिरादेशः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ८, ४५, २ ।

† “नः—अस्माभ्यम्”—इति वि० ।

‡ “तुमर्धे से-सेनसेन्-कसे-क्सेमर्धे-अर्धेन्-कर्धे-कर्धेन्-शर्धेन्-तवे-तवे-इ-तदेनः
 (१, ४, ६)’—इति पा० ।

अथ तृतीया ।

^{१ २ १ २ २ २ १ २ ३ १ २}
यददोवाततेगृहेऽऽमृतनिहितङ्गुहा ।

^{१ २ ३ १ २}
तस्यनोधेहिजीवसे ॥ ३ * ॥ ११

हे “वात ” वायो ! “ते” तव “गृहे” स्थाने “यददः”
यदिदम् “अमृतस्य” [कर्मणि षष्ठी (३, १, ८५)] अविनाशि
“गुहा” गुहायां गङ्गरेण[†] हितं निहितं वर्त्तते । हे “विभा-
वसो” विशिष्टप्रकाश-धनवन् ! वायो ! “तस्य” तत्त्वं [कर्मणि
षष्ठी (३, १, ८५)] “नः” अस्माकं “धेहि” देहि प्रयच्छेत्यर्थः[‡]
॥ ३ ॥ २८ (११)

अथाभिवाजीति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्, ॥

तत्र प्रथमा ।

^{३ २ ३ ३ ३ १ २ ३ १ २}
अभिवाजीविश्वरूपोजनित्र

^{३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २}
हिरण्यम्भिभ्रदत्क[॥] सुपर्णः ।

* ऋ० वे० ८, ८, ४५, २ ।

† ‘गुहा—हृत्पुण्डरीके निहितम्’—इति वि० ।

‡ ‘तृतीयेऽङ्गे विरूप-पृष्ठे विनियोगः । वातस्यावालिति तृचेनाहुमन्त्रयेत्’—
इति वि० ।

॥ ‘अत्राश्रयत’ साम, तेनोद्गायेत् यदभिवाजीविश्व इति वि० ।

१ २   ३ १ १ ३ १ २ ३
 दृश्यं स्य भानुमृतुथावसानः

१ १ ३ १ २ ३ १ २
 परिस्वयम्मेधमुज्जोजजान ॥ १ * ॥

“सुपर्णः” सुपतनः शोभन-पतनो गरुत्मान् इव, “वाजी” वेगवान् बलवानन्नवान् वा, “विश्वरूपः” नानाविध-प्रकाशः, सहि चित्रभानुः “ऋजः” [ऋजो भर्जने (म्वा० आ०), असृज-पाके (तु० उभ०), ऋजति भृजति पचतीति ऋजः] अग्निः सः स्वकीयं “जनितं” जनन-स्थानम् अरणि-विलम् “अटकम्” स्व-तेजसा व्याप्तम् अतएव “हिरण्यं” हिरण्यमिव स्थितम् “अभि” अभितः साकल्येन “बिभ्रत्” पुष्यन् “सूर्यस्य भानुम्” सवितुः प्रकाशम् “ऋतुथा” कालेकाले रात्रौ “वसानः” वस्त्र-वदाच्छादयन् [“अग्निश्चादित्यं सायं प्रविशति तस्मादग्निं दूरान्नक्तं ददृशे” — इति श्रुतेः] “मेधं परि” यज्ञं लब्धोक्त्य स्वयं “जजान” उपदध्यत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २   ३ १ २ ३
 अप्सुरेतः शिश्रिये विश्वरूपं

१ २   ३ २ ३   ३ १ २ ३ १ २
 तेजः पृथिव्यामधियत्सम्भूव ।

३ १ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
 अन्तरिक्षे स्वस्मिन्निमान्निमानः

१ २ २   ३ २ ३   १ २ ३ १ २
 कनिक्कन्तिवृष्णो अश्वसुरेतः ॥ २ † ॥

“रेतः” सारभूतं “विश्वरूपं” नानारूपं “यत्” अत्रात्मकं
 “तेजः” “अप्सु” “शिन्धिये” आश्रयते [“स नि लीयते सोमः
 प्राविशत्”—इति श्रुतेः] यच्च “पृथिव्यामधि” भूमौ “सखभूव”
 तिष्ठति [“अग्निः पृथिवी-स्थानः (निरु० दै० १, १४)” —इति हि
 निरुक्तम्] । सः “अन्तरिक्षे” आकाशे “खं” महिमानं
 किरण-जालं “मिमानः” व्यापारयन् “वृष्णः अश्वस्य रेतः”
 सोमाहुतिं प्रति [“सीमो वृष्णो अश्वस्य रेतः”—इति श्रुतेः]
 “कनिक्रन्ति” याचमान इव पुनः पुनः क्रन्दते शब्दं करोति,
 यदा आह्वयन्निव भृशं शब्दायते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३
 अयं सहस्रापरियुक्तावसानः

१ २ ३ २ ३ १ २
 द्वयस्यभानुं यज्ञोदाधार ।

३ १ २ २ १ २ ३ १ २
 सहस्रदाः शतदाभूरिदावा

३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
 धर्ता दिवो भवनस्य विश्वपतिः ॥ ३ * ॥ १२

“दिवः” स्वर्गस्य अथ “भवनस्य” भूतजातस्य लोकस्य
 “धर्ता” धारयिता, “विश्वपतिः” विश्वां प्रजानां पालयिता,

“सहस्रदाः शतदाः भूरिदा वा” यो यावत् प्रार्थयते सहस्रं
 शतं भूरि अपरिमितं वा तस्मै तस्मै तावद्वाता “यज्ञः”
 यजति यः “अयम्” अग्निः “युक्ता” युक्तानि स्वात्मना सम्बद्धानि
 “सहस्रा” सहस्राणि स्वकीय-किरण-जालानि “परिवसानः”
 परितः आच्छादयन् “सूर्यस्य भानु” रात्रौ सूर्यस्यापि प्रकाशं
 “दधार” स्वयमेव धारयति ॥ ३ ॥ ३० (१२)

नाकेसुपर्णमिति तृचात्मकं सूक्तम् पञ्चमम्,*

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १७ ३ १२ २२

नाकेसुपर्णमुपयत्यतन्तः

१ १२ २२ ३ १ २

हृदावेनन्तोऽभ्यचक्षतत्वा ।

१ २ ३ १ २ ३ २

क्षिरण्यपक्ष्वरुणस्यदूतं

३ २ ३ १ २ ३ १ १ २ ३ २

यमस्ययोनौशकुनम्भुरण्यम् ॥ १ ॥

हे वेन ! “त्वा” त्वां “हृदा” हृदयेन मनसा “वेनन्तः”
 कामयमानाः स्तोतारः “नाके” अन्तरिक्षे “अभ्यचक्षत” अभि
 पश्यन्त । तदानीं त्वमुपागच्छसीति शेषः । कथम्भूतम् ?

* ‘हृदानीं परिसदीऽहर्गणेषु यदेतेषु क्षिप्तेषु यज्ञपात्रेषु विः बन्धोगः परिगा-
 येत् नाकेसुपर्णमिति’—इति वि० ।

† अ० आ० ४, १, २, ८ (१भा० ६४४पृ०) = अ० वे० ८, ७, ८, ३ ।

“सुपर्ण” शोभन-पतनं, “पतन्तम्” अन्तरिक्षे गच्छन्तं, “हिरण्य-
पक्ष” हिरण्यवाभ्यां पक्षाभ्यामुपेतं, “वरुणस्य” जलाभिमानो
देवस्य “यमस्य” नियामकस्य वैद्युताग्नेः “योनी” स्थानेऽन्त-
रिक्षे “शकुनं” पक्षिरूपेण वर्त्तमानं “भुरग्यु” भर्त्तारं [यद्वा,
वृष्टि-प्रदानादिना सर्वस्य जगतः पोषकम् । भुरग्यु धारण-पोष-
णयोः कण्डादिः, अस्मादीणादिक यु प्रत्ययः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३१ २ ३२७ ३१ २ ३ २

जङ्घीगन्धर्वीअधिनाकेअस्थात्

३२ ३१२ २२३१ १

प्रत्यङ्चित्राविभ्रदस्यायुधानि ।

१२ ३ १ २ ३२ ३२

वसानोअत्क् सुरभिन्दशेक

१२ २२ ३१ २

स्वाऽऽर्णनामजनतप्रियाणि ॥ २ * ॥

“जङ्घी” उपरि देशे वर्त्तमानः “गन्धर्वः” गवासुदकानां
धर्त्ता [“गवि धृजो वः”—इति गो-शब्दोपदात् धृज्
आधारणे (भा०उ०)—इत्यस्मात् व-प्रत्ययः उपपदस्य गन्धर्वस्य]
ईदृशी वनः “प्रत्यङ्” अस्मान् प्रपञ्चन्नभिमुखः सन्
“नाके अधि” अन्तरिक्षे “अस्थात्” तिष्ठति । किङ्कुर्वन् ?
“अस्य” आत्मनः स्वभूतानि “चित्रा” चित्राणि आश्चर्य्यभूतानि
वा “आयुधानि” “विभ्रत्” धारयन् [विभर्त्तः शतरि “भृञ्-

* ऋ० वे० ८, ७, ८, ४ ।

† ‘गन्धर्वः’—गोवसान ऋग्यजुःसामभिः—इति वि० ।

मित् (७, ४, ७६)”—इत्यभ्यासस्येत्वम्, “नाभ्यस्ताच्छतुः
(७, १, ७८)”—इति लुम्-प्रतिषेधः, “अभ्यस्तानामादिः (६, १,
१८८)”—इत्यादि रुदात्तः], तथा “सुरभि” शोभनम् “अत्-
कम्” आत्मीयं व्याप्तं रूपं “वसानः” सर्वत्राच्छादयन् । किम-
र्थम् ? “दृशे” दर्शनार्थम् [“दृशेवित्ये च (३, ४, ११)”—इति
निपात्यते] । “कम्” [—इति पूरकम्] तत्र दृष्टान्तः—“स्वर्णः”
शोभनारण आदित्यः स यथा आत्मीयं रूपं दर्शनाय सर्वत्राच्छा-
दयति तद्वत् । तदनन्तरं “नाम” नामानि नमनशीलान्युदकानि
“प्रियाणि” सर्वेषामनुकूलानि “जनयत” जनयति वृष्टि-मुत्यादय-
तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
द्रप्सःसमुद्रमभियज्जिगाति

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पश्यन्मृधस्यचक्षसाविधर्मन् ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
भानुःशुक्रेणशोचिषाचकान

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्तृतीयेचक्रेरजसिप्रियाणि ॥ ३ * ॥ १३

“विधर्मन्” विधर्मणि विधारकेऽन्तरिक्षे स्थितः “द्रप्सः”
द्रवणशीलः† [यद्वा, द्रप्सा विन्दवः तद्वा, अर्शआदित्वादच् (५,

* सू० वे० ८, ७, ८, ५ ।

† ‘द्रप्सः—समुद्रम्’—इति वि० ।

२, १२७)] “गृध्रस्य” गृध्रो रसानभिकाङ्क्षतः सूर्यस्य*
 “चक्षसा” तेजसा “पश्यन्” प्रकाशमानो वेनः “यद्” यदा
 “समुद्रं” समुन्दन-शीलं मेधम् “अभि जिगाति” अभिगच्छति
 तदानीं “भानुः” सूर्यः “शुक्रेण” “शोचिषा” तेजसा “हृतीये”
 “रजसि” लोके “चक्रानः” दौष्यमानः “प्रियाणि” सर्वेषामभी-
 ष्टानि उदकानि “चक्रे” करोति ॥ ३ ॥ ३१ (१२)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्र्यस्य विंशस्याध्यायस्य
 समाप्तः खण्डः ॥ ७ ॥†

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ २० ॥

॥ इति नवमस्य द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥ ‡

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्र्ये विंशोऽध्यायः†

समाप्तः ॥ २० ॥

* गृध्रस्य—अन्तरिक्ष-गामिनः पक्षि-भूतस्य । अथवा गृध्रो मांसासौ अतः सर्व-
 प्राणि नासन्तकरः तद्वच्च युतौ—“एष एव सृत्युः, एतस्मिन् सरणे पुष्यः * * * अथो
 गृध्रः” । अथवा गृध्रो गणवान् पक्षी—इति वि० ।

† ‘समाप्तानि एकादशोऽनसदप्रायश्चित्तचतुष्टयं तेषु सामानि कन्दोगानां सन्त-
 भूतानि । तेषामार्ग-कन्दो देवताः, विनियोगश्च ब्राह्मण-सिद्धः’—इति वि० ।

‡ ‘नवम-प्रपाठकस्य प्रथमोऽध्यायः’—इति वि० । एष एवैको मूलविषद्वोद्गीतो
 विवरण-कारश्चेति ध्येयम् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यतोर्ध्व-मखरम् ॥ २१ ॥

॥ अथैकविंशोऽध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

आशुःशिष्टानइत्यारभ्य नवसूक्तात्मक एक एव खण्डः* ।

तत्र प्रथमे सूक्ते प्रथमा ।

३ १२ २२ ३२७ ३ १
आशुःशिष्टानोवृषभोनभीमो

२ ३१२ २२ ३ २
घनाघनःक्षोभणश्चर्षणीनाम् ।

३१२ ३१२ ३ २
सङ्गन्दनोनिमिषएकवीरः

३१२ २२ ३ १२ २२
शतसेनाअजयत्साकमिन्द्रः ॥ १ ॥

* 'इदानीं साग्निचित्ये क्रतो 'ब्रह्मा प्रतिरथं जपेत्'—इत्युक्तं तच्च ब्रह्मलं चय्या
या क्रियते, एतस्मात् कारणात् उद्गाथायामपि ब्रह्मत्वमाज्जातं साधस्य परिसमाप्तिः,
तत् कारणात् सर्वासु शाखासुप्रतिरथः पठ्यते । इन्द्रः सर्वस्य देवता, हिरण्यगर्भ
, प्रजापतेराधम्, चिष्टुप् इन्द्रः—इति वि० ।

* वे० ८, ५, २२, १ = य० वे० १०, २२ ।

२१ अ० १ ख० १ सू० २] उत्तरार्चिकः ।

३५३

[अतैन्द्रीऽपतिरथ ऋषिः, त्रिष्टुप् छन्दः, इन्द्रो, देवता साग्निचित्ये
क्रतो अग्नौ प्रणीयमानेऽयमध्यायो ब्राह्मणेन जाप्यः ।] अयमिन्द्रः
“आशुः” शीघ्रकारी व्यापको वा “शिशानः” निशितः
शत्रूणां भयजनक इत्यर्थः । कइव ? “वृषभो न भीमः” [विभेत्य-
स्मादिति भीमः तादृशः] भीमः वृषभो यथा—स यथा
तीक्ष्णाभ्यां शृङ्गाभ्यां भीमो भवति तद्वत् [अथवा शिशान-
स्तीक्ष्णमिति व्यत्ययेनात्मनेपदम्] “घनाघनः” घातकः शत्रूणां
हन्ता [पचाद्यचि हन्तेर्घत्वञ्चेति द्विर्वचनम् अभ्यासस्याडागमः
घत्वञ्च धात्वभ्यासयोः] “चर्षणीनां” चर्षणयो मनुष्याः मनुष्याणां
हेत्याणां “क्षीभणः” क्षीभयिता, “सङ्क्रन्दनः” सम्यक् क्रन्द-
यिता प्राणिनाम् आकर्षणेन प्रहारेण वा, “अनिमिषः” क्षु-
र्निमेष-रहितः सर्वदा स्व-यज्ञमागमादि-कार्येष्वनलस इत्यर्थः,
“एकवीरः” [वीरयत्यमित्रान् इति वीरः, एकश्चासौ वीरश्च ;
अथवा,] एकएव विक्रान्तः असहायेन कार्यचम इत्यर्थः । ईदृशो
ऽयमिन्द्रः “शतं सेनाः” “साकं” सह एकाद्योगेनैव “अजयत्”
जयति ॥ १ ॥

अथ प्रथमे सूक्ते द्वितीया ।

३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
सङ्क्रन्दनेनानिमिषेणजिष्णुना

३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
युत्कारेणदुश्चवनेनधणना ।

(४५)

१ १२ ३ १ २ ३
तदिन्द्रे णजयततत्सहध्वं

१ २ ३ १ २ ३ १ २
युधोनरइषुहस्तेनवृष्णा ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] अस्तुनामेन्द्र उक्तविधः, तथाप्य
आकं किमिति चेत् तत्राह—“सङ्गन्दनेन” “अनिमिषेण”
चोक्त-लक्षणेन, “जिष्णुना” जय-शीलेन, “युत्कारेण” [योधनं
युत्] युद्धकारिणा [कर्मण्यण् (२, २, १)], “दुश्चावनेन”
अन्यैरविचाल्येन [च्युङ् प्रुङ् गतौ (भा० आ०), “छन्दसि
गत्यर्थेभ्यः (३, ३, १२६)”—इति युच्], “वृष्णना” धर्षकेण ।
इदृशेन “इन्द्रेण” “तत्” युद्धं “जयत” ; “तत्” शत्रु-बलं
“सहध्वम्” अभिभवत । हे “युधः” योद्धारः ! हे “नरः”
नेतारः ! [सामान्यवचनं विभाषितं विशेषवचने बहुवचनम्
(८, १, ७४)]—इति पूर्वस्याविद्यमानवत्त्व-निषेधादुत्तरं निह-
न्यते । पुनः कीदृशेनेन्द्रेण ? “इषुहस्तेन” “वृष्णा” वर्ष-
कर्त्रा च ॥ २ ॥

अथ प्रथमे सूक्ते तृतीया ।

१ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सइषुहस्तैः सनिषङ्गिभिर्वशी

२ २ ३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
सष्टष्टासयुधइन्द्रोगणेन ।

३ १ २ ३ १ २ ३ ०
संस्पृष्टजित्सीमपावाङ्गशर्द्धू

१ २ ३ १ २ १ १ २
ऽउग्रधन्वाप्रतिहिताभिरस्ता ॥ ३ * ॥ १

[अप्रतिरथः, लिष्टृप्, इन्द्रः ।] पूर्व-मन्त्रे इन्द्रेण जयते-
त्युक्तम् अत्रेन्द्रस्य जय-साधन-सामर्थ्यं प्रतिपादयति—“सः”
इन्द्रः “इषु-हस्तैः” भटैः मरुदादिभिः “वशी” वश्यैस्तद्दान्,
तथा “निषङ्गिभिः” युक्तः [निषङ्गः खड्गः, तद्वद्भिः] वशी,
सचेन्द्रो “युधः” युध्यमानः सन् [इगुपधलक्षणः कः (३, १, १३५),
अथवा ‘युधः’ युद्ध-हेतोः] “गणेन” शत्रु-सङ्घेन सह संस्पृष्टा
एकोभवन्शीलः । यतएवंविधः अतः “संस्पृष्टजित्” ये परस्परैक-
मन्येन युद्धाय संस्पृष्टा भवन्ति, तेषां जिता न, “सीमपाः”
सीमस्य पाता, “बाहुशर्द्धी” शर्द्धी बलं बाहु-बलं, तद्दान् [मत्व-
र्थाय इनिः (५, २, ११५) । यद्वा, शृषु प्रहसने (भा० आ०),
बाहुभ्यां शर्द्धयत्यति भवतीति बाहुशर्द्धी “सुप्यजातो णिनि
स्ताच्छित्ये (३, २, ७८)”—इति णिनिः], “उग्रधन्वा” उद्यत-
धन्वा, “प्रतिहिताभिः” शत्रुषु प्रेरिताभिरिषुभिः “अस्ता”
मारयिता ; यत्रेषुन् मुञ्चति तत्र वृथा न भवतीत्यर्थः । ईदृशेने-
न्द्रेण जयतेति सम्बन्धः ॥ ३ ॥ १

अथ द्वितीये सूक्ते प्रथमा ।

१२ ३११ ३१२
बृहस्पतेपरिदीयारथेन

३१२ २२ ३१२
रक्षोहामित्रा अपबाधमानः ।

३ १२ २२ ३२ ३१२ २२
प्रभञ्जन्सेनाः प्रमृणोयुधाजय

३१२ ११२ १२
अस्माकमेध्विवितारथानाम् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, बृहस्पतिः ।] हे “बृहस्पते” बृहतां पते ! पालयितः ! देव ! “रथेन” “परिदीय” परिगच्छ [दीयति गर्ति-कर्मा (निघ० २, १४, ६८)] । आगत्य च “रक्षोहाः” रक्षसां हन्ता “अभितान्” शत्रून् “अप बाधमानः” सर्वतो नाशयन् तथा “सेनाः” शत्रु-सम्बन्धिनीः “प्रभञ्जन् प्रकर्षेण नाशयन् “प्रमृणन्” प्रकर्षेण हिंसन् [मृण हिंसायाम् (तु० प०), इगुपध-लक्षणः कः (३, १, १३५)] । केन हिंसन् ? “युधा” युद्धेन [“सावे-काच (६, १, १६८)” — इति विभक्तिकृदात्तत्वम्] “जयन्” एवं सर्वं जयं प्रतिपद्यमानः । ईदृशस्त्वम् अस्माकं रथानाम् “अविता” रक्षिता “एधि” भव ॥ १ ॥

अथ द्वितीये सूक्ते द्वितीया ।

३ १२ २२ ३ १ २ ३
बलविज्ञायःस्थविरःप्रवीरः

१ २ ३ १२ २२ २२
सहस्त्रान्वाजीसहमानउग्रः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १२
अभिवीरोअभिसत्वासहोजा

२२ ३ २ ३ १ २ १ २
जैत्रमिन्द्ररथमातिष्ठगोवित् ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] सर्वस्य बलं विजानातीति “बलविज्ञायः” [यहा, ममायमिति सर्वबलत्वेन विज्ञायत इति बलविज्ञायः सर्वस्य बलभूतइत्यर्थः], “स्थविरः” महान्† “प्रवीरः” प्रकर्षेण वीरः‡, “सहस्त्रान्” पराभिभव-सामर्थ्यवान्, “वाजी” वेगवान् अश्ववान् वा, “सहमानः” शत्रूणामभिभविता, “उग्रः” उद्गूर्ण-बलः, “अभिवीरः” अभिगत्वा वीरा वीर्यवन्तो अनुचरा यस्य स तथोक्तः, “अभिसत्वा” अभिगत-सत्वा, “सहोजाः” सहसो बलाज्जातः । एवं महानुभावस्त्वं हे इन्द्र ! “जैत्र” जय-शीलं “रथम्” “आ तिष्ठ” अस्मत्सहायार्थम् आरौ-

* ऋ० वे० ८, ५, २२, ५ = य० वे० १७, ३७ ।

† ‘स्थविरः’—सहस्र-प्रमाणः । अथवा स्थविरः स्थैर्य-संयुक्तः । अथवा स्थविरो गुणैर्वृद्धः—इति वि० ।

‡ ‘प्रवीरः’—* * * । अथवा प्रकर्षेण वीरैः सम्पन्नः—इति वि० ।

दुमर्हसि । त्वञ्च “गोवित्” उदकस्य स्तुतेर्वा लब्धा वेदिता
वा* ॥ २ ॥

अथ द्वितीये सूक्ते तृतीया ।

३ २ २ ३ २ २ १ १ २
गोत्रभिदङ्गोविदंवज्रबाहु

१ ३ ३ १ २ ३ १ २ १ २
ज्यन्तमज्मप्रमृणन्तमोजसा ।

३ १ २ २ १ १ २ ३
इमंसजाताअनुवीरयध्व

१ २ ३ २ ३ १ २
मिन्द्रंसखायोअनुस्रभध्वम् ॥ ३ १ ॥ २

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] “गोत्रभिदं” [गा उदकानि त्रायन्त
इति गोत्रा मेघाः ; यद्वा, गोभूमिः तां त्रायन्तइति] गोत्राः
पर्वताः, तेषां भेत्तारम्* ‡ “गोविदम्” उदकस्य लब्धारं, “वज्रबाहुं”
बज्र-हस्तं [“प्रहरणार्थेभ्यः (२, २, ३७ वा०) ” — इति सप्तम्याः पर-
निपातः], “ज्यन्त” जयन-शीलम्, “अज्म” गमन-शीलं शत्रु-
बलम् “ओजसा” बलेन जयन्तं [यद्वा, ‘अज्म’ आजिं ‘जयन्तं’
‘ओजसा’ बलेन] “प्रमृणन्तं” शत्रून् अभिभवन्तम् । ईदृशं महा-

* ‘गोवित्’—रश्मिवान् । अथवा उदकवान् । अथवा * * * । अथवा गावो
यस्य विद्यन्ते स गोवित् । अथवा विदं ज्ञाने (अदा० प०) — इत्यस्मैतद्रूपम्—इति वि० ।

† अ० वे० ८, ५, २२, ६ = य० वे० १७, ३८ ।

‡ ‘गोविदं’—अत्राणां भेत्तारं—इति वि० ।

नुभावम् इन्द्रम् हे “सजाताः” सहोत्पन्ना योद्धारो यूयम् “अनु-
वीरयध्वम्” एतमयतः कृत्वा ‘अनु’ पश्चाद् ‘वीरयध्वम्’
वीरकर्म युद्धं कुरुध्वम् [वीर शूर विक्रान्तौ, वीर-शब्दात् “तत्
करोति तदाचष्टे (सि० कौ० ति० चु०)”—इति णिच्] । हे
“सखायः” परस्परं सखिभूता यूयम् “इमम् इन्द्रम्” “संरभ-
माणम्” अनुसंरभध्वम् ॥ ३ ॥ २

अथ तृतीये सूक्ते प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अभिगोत्राणिसहसागाहमानो

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

दयोवीरःशतमन्युरिन्द्रः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २

दुश्श्रवणःपृतनाषाडयुधो

२ ३ १ २ ३ २ ३ २

इस्माकसेनाअवतुप्रयुत्सु ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथ त्रिष्टुप् इन्द्रः ।] अयम् “इन्द्रः” “गोत्राणि”
अभ्राणि मेघान् “सहसा” बलेन “अभि गाहमानः” प्रविशन्,
“अदयः” निर्दयः, “वीरः” विक्रान्तः, “शतमन्युः” बहु-यज्ञः बहु-
क्रोधो वा, “दुश्श्रवणः” अन्यैरच्याव्यः, “पृतनाषाट्” शत्रु-सेना-
नामभि-भविता [“छन्दसि सहः (३, २, ६३)”—इति णिच्,
“सहः साट् षः (८, ३, ५६)”—इति मूर्द्धन्यादेशः], “अयुधः”

सम्प्रवर्तुमशक्यः [युध सम्प्रहारे, छान्दसः कथप् (३, १, ८५)] ।
 ईदृगिन्द्रः अस्माकं सेना “युत्सु” सङ्ग्रामेषु “प्रावतु” प्रकर्षेण
 रक्षतु ॥ १ ॥

अथ तृतीये सूक्ते द्वितीया ।

१ २   ३ २ ७ ४ १ ३
 इन्द्रासास्त्रेतावृक्षस्पति

१ २   ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 दक्षिणायज्ञःपुरणतुसोमः ।

३   १ २   ४ १ २
 देवसेनानामभिभञ्जतीनां

२ २   ३ १ २ २ १ २
 जयन्तीनाममरुतीयन्त्वयम् ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] “आसाम्” अस्मात्सहायार्थमागतानां
 देवसेनानाम् अयम् “इन्द्रः” “नेता” नायकः अस्तु । तथा तस्य
 “वृक्षस्पतिः” “पुरणतु” एवं “दक्षिणा यज्ञः सोमः” च पुर
 एत्विति प्रत्येकं सम्बन्धः । तथा “देवसेनानाम्” “अभिभञ्जती-
 नाम्” अस्मादभिचाणामाभिसुख्येन मर्हयन्तीनां “भजन्तीनां”
 [“अग्राच्छन्दसि (६, १, १७८)” — इति नाम उदात्तत्वम्]
 “जयन्तीनाम्” — इत्यत्र बहुलवचनाद्भवति । तासाम् “अग्रम्”
 “मरुतः” “यत्तु” गच्छन्तु ॥ २ ॥

अथ तृतीय सूक्ते तृतीया ।

१ २ ३ २ २ १ २ ३ १ २

इन्द्रस्यवृष्णोवरुणस्यराज्ञ

२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

आदित्यानामरुतांशर्द्धउग्रम् ।

२ १ २

३ १ ३

महामनसाम्भुवनच्यवाना

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

घोषोदेवानाञ्जयतामुदस्थात् ॥ ३ * ॥ ३

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः ।] “वृष्णः” वर्षकस्य “इन्द्रस्य” “राज्ञः” “वरुणस्य”, “आदित्यानां” “मरुतां” च “उग्रम्” उद्गूर्णं “शर्द्धः” बलम् अस्त्राकं भवत्विति शेषः । किञ्च “महामनसाम्” उदार-मनसां “भुवनच्यवानां” भुवनानां व्यावयितृणां “देवानां” “घोषः” जय-शब्दः “उदस्थात्” उत्तिष्ठति* [अनूर्द्ध-कर्मत्वादात्मनेपदाभावः (१, ३, २४)] ॥ ३ ॥ (३)

* ऋ० वे० ८, ४, २३, ३ = य० वे० १७, ४१ ।

+ “वृष्णः” कामवर्षितुमिन्द्रस्य राज्ञो वरुणस्यादित्यानां द्वादशानां मरुतां चैषां देवानामुग्रमत्कृष्टं शर्द्धो बलं गजतुरगरथपत्त्यात्मकसैन्यं घोषो जितं जितमिति शब्दश्च उदस्थात् उत्तिष्ठतः । जितं जितमिति वददिन्द्रादिसैन्यमुत्थितमित्यर्थः । कौटुशानां देवानां महामनसां महान्मनो येषां ते महामनसलोषाम् शुद्धे स्थिरचित्तानाम् । तथा भुवनच्यवानां भुवनं लोकं व्यावयन्ति ते भुवनच्यवास्त्रिषां भुवनव्यावनसमर्थानाम् । जयतां विजयमानानाम् ।”—इति मद्घोषर-कृत-व्याख्यानम् ।

(४६)

अथ चतुर्थ-सूक्ते प्रथमा ।

१२   ३ १ २३ १२
उद्धर्षयमघवन्नायुधान्युत्

२२   ३ २ ३ १२
सत्त्वनाम्नामकानाम्नांसि ।

१२   ३ २ ३ १ १,३ १२
उद्धृत्तहन्वाजिनांवाजिनान्यु

२२ ३ १२   ३ १ २
द्रथानाञ्जयतांयन्तुघोषाः ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः ।] हे “मघवन्” इन्द्र ! अस्मदीयानि
“आयुधानि” “उद्धर्षय” उत्कृष्टं हर्षय प्रहरणेषूद्युक्तानि
भवन्तीत्यर्थः । “मामकानां” मदीयानां “सत्त्वनां” प्राणिनां
सैनिकानां “मनांसि” च उद्धर्षय । हे “उद्धृत्तहन्” इन्द्र !
“वाजिनाम्” अश्वानां “वाजिनानि” वेगाः “उद्यन्तु” । तथा
“जयतां रथानां” “घोषाः” “उत्” यन्तु ॥ १ ॥

* सू० वे० ८, ५, २३, ४ = य० वे० १७, ४२ ।

† “हे मघवन्मन्त्रिन्द्र आयुधानि उद्धर्षय उद्धृत्तहर्षाणि कुरु मामकानां मदीया-
नां सत्त्वनां प्राणिनां मनांसि च उद्धर्षय हर्षयुक्तानि कुरु । हे उद्धृत्तहन् वैरिघातिन्
वाजिनामश्वानां वाजिनानि प्रीतिप्रगमनानि उद्धर्षय उत्कृष्टानि कुरु । किञ्च जयतां
विजयमानानां रथानां घोषाः शब्दा उद्यन्तु उद्धृत्तहन् रथाः समब्दाः प्रसरन्तु ।”—
इति म० छ० व्या० ।

अथ चतुर्थे सूक्ते द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अस्माकमिन्द्रःसमृतेषुध्वजे

३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
अस्माकंयाइषवस्ताजयन्तु ।

३ १ २ ३ १ २ २ ३ १
अस्माकंवीराउत्तरेभवन्त्वस्मात्

२ ३ १ २
उदेवाश्रवताह्वेषु ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः ।] “अस्माकं” सम्बन्धेष्वेव “समृतेषु” पर-सेनां सम्प्राप्तिषु “ध्वजेषु” ध्वजवत्सु सैनिकेषु “इन्द्रः” अविता भवतु । तथा “अस्माकं” “या इषवः” सन्ति “ताः” एव “जयन्तु” न शत्रूणाम् । तथा “अस्माकं” “वीराः” भटाः “उत्तरे” उपरि “भवन्तु” । हे “देवाः !” “अस्मात्” अस्मानेव अश्रवतां “ह्वेषु” सङ्ग्रामेषुः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ४, १३, ५=य० वे० १७, ४३ ।

+ “दीघादटि समानपादे (८, ३, ९)”-इति, “आतोऽटिनित्यम् (८, ९, ३)”-इति सूत्राभ्यां रूपम् ।

+ “ध्वजेषु समृतेषु ऋगतौ सङ्गतेषु श्वध्वजैः संयुक्तेषु सत्सु इन्द्रः अस्माकं रक्षिता भवत्विति शेष दानीमस्माकं या इषवोऽस्मादीयैः प्रयुक्तास्ता जयन्तु परसेन्यानि ब्रून्तु । अस्माकं ये वीराः शूरास्तौ उत्तरे परकीय-भटेभ्य उत्कृष्टा भवन्तु उ चपि च हे देवा । अस्मान्ययमश्रवत रक्षत अन्येषामपि दृश्यन्तः इति दीर्घः ।” इति म० छ० व्या० ।

अथ चतुर्थे सूक्ते तृतीया ।

३ १ २ २ २ ३ १ २
असौ या सेनामरुतः परेषा

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मभ्येति न ओजसा स्पर्द्धमाना ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३
ताङ्गूहततमसापव्रतेन

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २

यथैतेषामन्यो अन्यन्नजानात् ॥ ३ * ॥ ४

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुप् मरुतः ।] “असौ या सेनाः” हे “मरुतः !”
“परेषां शत्रूणाम्” “अभ्येति” अभिमुखा एति “नः” अस्मान्
प्रति “ओजसा” बलेन “स्पर्द्धमाना”, “तां” सेनां “गूहत”
व्यापृत “तमसा” “अपव्रतेन” [व्रतमिति कर्मनाम (निघ०
२, १, ७)] अपगत-कर्मणा [येन तमसा] व्याप्ता नश्यन्ति
कर्माणि तदपव्रतं तमः, तेनापव्रतेन तमसा तथा गूहत “यथा
एतेषां” योद्धा “अन्योन्यं न जानात्” परस्परं न जानाती-
त्यर्थः ॥ ३ ॥ ४

* ऋ० वे० ८, ५, २३, ८ = य० वे० १७, ४७ ।

† ‘मरुदेवत्या त्रिष्टुप् चे मरुतो या प्रसिद्धा असौ परेषां शत्रूणां सेना नोऽस्मानभि
या एति अभ्यागच्छति । कौटुशी ओजसा बलेन स्पर्द्धमाना स्पर्द्धां कुर्वाणा तां सेनां
तमसा अन्वकारेण ययं गूहत संवृतां कुरुत । तथा गूहत यथा असौ सैनिका अन्यो-
ऽयं न जानन् परस्परं न जानीयुस्तथा गूहत । कौटुशेन तमसा अपव्रतेन अपगतं
व्रतं कर्म यस्मात्तेन येन व्याप्तानां कर्म नश्यति तादृशेन तमसा गूहतेत्यर्थः ।’—इति
म० छ० व्या० ।

अथ पञ्चमे सूक्ते प्रथमा ।

३ १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ १ २
अमीषाच्चित्तम्प्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गान्यघेपरेहि ।

३ २ ७ ३ १ २ ३ १ २ २ २
अभिप्रेहि निर्द्वन्द्वं हृत्सुशोकै

३ २ ३ २ ३ १ २

रन्ध्रेनामित्रास्तमसासचन्ताम् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुब्बायुः ।] हे “अप्वे” पापाभिमानि देवते ![†]
“अमीषां” योद्धृणां “चित्तं” “प्रतिलोभयन्ती” विमोहयन्ती
सती “अङ्गानि” तेषामवयवान् शरादिकान् “गृहाण”
स्वीकुरु । ते “अमित्राः” अस्मच्छत्रवः “अन्धेन तमसा” “सचन्तां”
सङ्गच्छन्ताम् ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, २३, ६ = य० वे० १७, ४४ ।

† “अप्वे” यदेतया विद्वोऽपवीयते व्याधिर्वा भयं वा—इति निरु० जै० ६, १२ ।

‡ अत्राह यास्कः—अमीषां चित्तानि प्रज्ञानानि प्रतिलोभयमाना गृहाणाङ्गान्यघे
परेच्छाभिप्रेहि निर्द्वन्द्वं हृदयानि शोकैरन्ध्रेनामित्रास्तमसा संसेयन्ताम्—इति
(निरु० दे० ३, ३९)

“अप्वे” देवता सा व्याधिर्भयं वा यस्मादेतया विद्वोऽपवीयते तस्मादप्वे अपपूर्वा-
द्वातेरन्तर्भूतण्यथात् अन्येष्वपि दृश्यत इति उपलब्धः अपशब्दान्याकारलोपश्चान्दसः
ततश्चाप्यपवति अपगमयति सुखं प्राणंश्चेत्यप्येव । ऐन्द्रोऽभिहृषा द्वादश भव-
न्तीति (८, २, ३, ६) श्रुतेरियमपोन्द्रसेनासम्बन्धिनी । हे अप्वे अमीषां शत्रूणां
चित्तं चित्तानि प्रतिलोभयन्ती मोहयन्ती अङ्गानि शत्रुगात्राणि गृह्णाना ततः परेहि
अङ्गान्यादाय परागच्छ पुनरन्यान् रिपून् गृह्येत्तु ममि शत्रुसङ्घं प्रेहि प्रगच्छ तेषां
हृत्सु हृदयानि शोकैर्धनपुत्रनाशादिनिमित्तैर्निर्द्वन्द्वं विभक्तियत्ययः । किञ्च अमित्राः
शत्रवोऽन्धेन तमसा गाढान्धकारेण सचन्तां सङ्गच्छन्तां यच्च सम्बन्धं लोटे ।—इति
म० ऋ० या० ।

अथ पञ्चम-सूक्ते द्वितीया ।

२ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
 प्रेताजयतानरइन्द्रोवःशर्मयच्छतु ।

३ १ २   ३ १ २   ३ १ २   २ २
 उग्रावःसन्तुवाह्वीनाधृष्यायथासथ ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथोऽनुष्टुबिन्दो मरुतो वा ।] हे “नरः” नेतारः !
 सङ्ग्रामस्य निर्वोढारो योद्धारः । “प्रेत” प्रकर्षेण गच्छत ।
 गत्वा च “जयत” तान् प्रतिभटान् [तिङ्-परत्वात् ‘तिङ्’
 तिङ्: (८, १, २८)]—इति निघाताभावः “वः” युष्माकम्
 “इन्द्रः” “शर्म” सुखं “यच्छतु” प्रयच्छतु “वः” बाहवः
 “उग्राः” उद्गूर्ण-बलाः “सन्तु” भवन्तु । “अनाधृष्याः” अन्यै
 रनभिभाव्याः “यथा” यूयम् “असथ” भविष्यथ तथा उग्राः
 सन्तु वो बाहवः† ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, १९, ७ = य० वे० १७, ४६ ।

† “यो ह देवत्यानुष्टुप् यो ह न स्तौति । हे नरोऽस्मदीया योद्धारो युधं प्रेत परमैन्यं
 प्रति प्रकर्षेण गच्छत ततो जयत विजयं प्राप्नुत द्वाचोऽतस्तिङ् इति । प्रेतित्यत्र दीर्घः
 अन्येषामपि दृश्यत इति जयतेत्यत्र दीर्घः । इन्द्रो वो युष्मभ्यं शर्म जयोत्यं सुखं
 यच्छतु ददातु दाण दाने प्राप्नेत्यादिना यच्छादेशः । किञ्च यथा यूयमनाधृष्या
 असथ केनाप्यतिरस्कार्या भवथ । तथा वो युष्माकं बाहवो भुजदण्डा उग्रा उद्गूर्णायुधा
 सन्तु । असथेत्यत्र स्तेयोऽडाठाविति अडागमः ।”—इति म० ऋ० व्या० ।

अथ पञ्चम-सूक्ते तृतीया ।

१२ २ १२ ३ १ २ १ २

अवसृष्टापरापतशरव्ये ब्रह्मसंश्रिते ।

२३ २३ १२ ३२७ ३ २ ३ १ २

गच्छामित्राग्रपद्यस्व मामीषाङ्गचनोच्छिषः ॥ ३* ॥ ५

[अप्रतिरथ ऋषिः पायुर्वा भारद्वाजः अनुष्टुप् छन्दः इषु-
दैवता ।] “ब्रह्मसंश्रिते” मन्त्रेण तीक्ष्णीकृते हे “शरव्ये” हिंसा-
कुशले ! इषो ! त्वम् “अवसृष्टा” क्षिप्ता “परा पत” परागच्छ ।
इतो देगात् गत्वा च “अमित्रान्” हिंसकान् “प्रपद्यस्व” प्राप्नुहि
च । “अमीषाम्” अमित्राणां मध्ये “कचन” कश्चिदपि
“मा उच्छिषः” अवशिष्टं मा कुरु ॥ ३ ॥ ५

अथ षष्ठे सूक्ते प्रथमा ।

३१ २३ १२ २२ ३

कङ्काः सुपर्णा अनुयन्त्वेनान्

१ २ ३ १२ ३ १२ ३ १ २

गृध्राणामन्नमसावस्तु मेना ।

* ऋ० वे० ५, १, २२, १ = य० वे० १७, ४५ ।

† “इत ऋक्चतुष्टयस्य विनियोगः कात्यायनेनोक्तः । इयमिषुदेवत्यानुष्टुप् ।
हिंसिका शरमयी हेति, शरव्या ब्रह्मणा मन्त्रेण संश्रिता तीक्ष्णीकृता ब्रह्मसंश्रिता
तादृशि हे शरव्ये त्वमवसृष्टास्माभिर्मुक्ता सती परापत सृष्टसा परमैव्यं पतिता भव ।
पतित्वा चामित्रान् शत्रून् गच्छ प्राप्नुहि प्राप्य च प्रपद्यस्व शत्रुशरीरेषु प्रविश्य प्रविश्य
चामीषां शत्रूणां मध्ये कं चन पुरुषं मा उच्छिषः अवशिष्टं मा कुरु सर्वानपि जही-
त्यर्थः शिषलु विशेषणं पृषादोत्यादिना चू रङ् । —इति म० छ० व्या० ।

१ २   ३ २ ३ २ ३
मैषाम्मोच्यघहारश्चनेन्द्र

१ २   ३ १ २ ३ १ २
वयांस्थेनाननुसंयन्तु सर्वान् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्वा भारद्वाजः, त्रिष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] “कङ्क्षाः” नाम पक्षिणः क्रव्यादाः “सुपर्णाः” शोभन-पतनाः “अनु यन्तु” “एतान्” शत्रून् । “गृध्राणाम् अन्न” पक्षिणां भक्षभूता “असौ” “अस्तु” सेना । “मा एषां मोचि” एतेषां मा कश्चित् मुच्यताम् । “अघहारश्चनेन्द्र” हे इन्द्र ! योऽपि नितरां पापीयान् अतिप्रत्यवरः सोऽपि न मुच्यतां मृत्योः । “वयांस्थेनान्” वयांसि पक्षिरूपाणि क्रव्यादादीनि “अनु संयन्तु सर्वान्” अनु पश्चात् यन्तु सर्वान् शत्रून् ॥ १ ॥

अथ षष्ठे द्वितीया ।

३   १ २   ३ १ ३   ३ २ ३ २
अमित्रसेनामघवन्नस्माज्जुयतीमभि ।

३ १ २ २ २   ३ १ २   ३ १ २
उभौतामिन्द्रवृत्रहन्निश्चदहतम्प्रति ॥ २ † ॥

[अप्रतिरथऋषिः अग्निर्वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्राग्नीदेवते ।] “अमित्रसेना” हे “मघवन् !” “अस्मान्” “शत्रुयतीमभि”

* नेयमन्यत्र श्रूयते ।

† अस्याप्यन्यत्र न श्रुतिः ।

३३८

अथ षष्ठे सूक्ते तृतीया ।

३ २ ३ १ २
विश्वादाग्नर्मयच्छतु ॥ ३ * ॥ ६

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्भारद्वाजः, पङ्क्तिच्छन्दः, ब्रह्मण-
स्यतिरदितिश्च देवता ।] “यत्र” सङ्ग्रामे “कुमारा विशिखा
इव” सुण्डिता इव] “बाणाः सम्पतन्ति” । “तत्र” “नः”
अस्मभ्यं “ब्रह्मणस्यतिः” “शर्म” सुखं “विश्वाहा” सर्वदा
“यच्छतु” । “अदितिः” च सर्वदा “शर्म यच्छतु” । द्विरुक्ति-
रादरार्था ॥ ३ ॥ ६

* ऋ० वी० ५, १, २२, २ = य० वी० १७, ४८।

† “इन्द्रवृद्धस्यति देवत्या षड्क्तिरष्टाक्षरपञ्चपादा । यत्र यस्मिन् युद्धे वाणाः
 शत्रुपशुक्ताः सस्यतन्नि इतश्चेतच्च समूह्य पतन्ति । तत्र दृष्टान्तः कुमारा विशिखा
 इव विगता शिखा येषां ते विशिखाः शिखारक्षिता मुण्डितमुण्डा विकीर्णकवचा वा
 अतिवाल्लास्यपलाः सक्तो यथा इतस्ततो गच्छन्ति तद्वत् । तत् तत्र युद्धे इन्द्रः नोऽस्मभ्यं
 शर्म विजयोत्थं सुखं यच्छतु ददातु । कीदृश इन्द्रो बृद्धस्यतिः वृद्धतां मन्त्राणां

अथ सप्तमे सूक्ते प्रथमा ।

१७ ३ १८ १८ २ २ २२ ३ १ २

विरक्तोविमृधोजहिविवृचस्यहनूरुज ।

२ १ १ २ २ १ २ ३ १ २

विमन्युमिन्द्रवृचक्षन्मित्रस्याभिदासतः ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथ ऋषिः शासी भारद्वाजो वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] हे “इन्द्र !” “रक्षः” राक्षस-जातं “विजहि” विनाशय । “मृधः” सङ्ग्राम-कारिणः शत्रूँश्च “वि” जहि । “वृत्तस्य” आवरकस्यासुरस्य “हनू” कपोल प्रान्तो “विरुज” विशेषेण भन्तौ कुरु । हे “वृचक्षन् इन्द्र !” “अभि दासतः” अस्मानुपक्षपयतः “अमित्रस्य” शत्रोः “विमन्यु” क्रोधमपि विनाशय ॥ १ ॥

अथ सप्तमे सूक्ते द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

विनइन्द्रमृधोजहिनौचायच्छपृतन्यतः ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

योअस्माअभिदासत्यधरङ्गमयातमः ॥ २ * ॥

पतिः पालकः विजयोचितमन्त्रज्ञः । अदितिः नास्ति दितिः खण्डनं यस्य अखण्डित-
शक्तिः । विश्वाहा विश्वाँसर्वान् शयूना समन्तादन्कीति विश्वाहा स शर्म यच्छतु
इति पुनरुक्तिरादरार्था । यद्वा तदा इन्द्रः बृहस्पतिरिन्द्रगुरुः अदितिरिन्द्रमाता च
विश्वाहा सर्वाण्यहानि सर्वदा शर्म यच्छतु विश्वानि च तान्यहानि च विश्वाहा विभक्ते
राकारः अत्यन्तसंयोगे द्वितीया ।—इति म० छ० या० ।

* छ० वे० ८, ८, १०, १ ।

२० वे० ८, ८, १०, ४ = य० वे० ८, ४४—१८, ७० ।

[अप्रतिरथऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] हे “इन्द्र !”
 “नः” अस्माकं “मृधः” सङ्ग्राम-कारिणः शत्रून् “वि जहि”
 विनाशय । तथा “पृतन्यतः” पृतनाः सेनाभात्मनश्छतः
 युयुत्समानानपि “नीचा यच्छ” नीचीनमवाङ्मुखं यच्छ गमय ।
 “यः” शत्रुः “अस्मान्” “अभि दासति” अभितः उपक्षपयति,
 तम् “अधरं” निक्षष्टं “तमः” अन्यकारं मरणलक्षणं “गमय”
 प्रापय * ॥ २ ॥

अथ सप्तम-सूक्ते तृतीया ।

११ २ १२ २२ ३१ १

इन्द्रस्यबाह्व्यविरोयुवाना

३ १ २ ३ १ २ २

वनाधृष्योऽसुप्रतीकावसह्यौ ।

* “का० (१३, १, १७) ग्रहं गृह्णाति वि न इन्द्र वाचस्पतिं विश्वकर्माप्रिति वेति ।
 गवामयनस्योपान्थे महाव्रतेऽहनि प्राजापत्यपशूपास्त्रिधादूर्ध्वमैन्द्रग्रहग्रहणे मन्त्रतयम् ।
 तत्रायः । इन्द्रदेवत्यानुष्टुप् शासद्वा । हे इन्द्र नोऽस्माकं मृधः शत्रून् संप्रामान्वा
 विजहि” विशेषेण आशयः । किं च पृतन्यतः नीचा यच्छ पृतनां संप्रामं सेनां वा
 इच्छन्ति ते पृतन्यन्तीति पृतन्यन्तस्मान् सुप आत्मनः क्वञिति । पृतनाशब्दान्
 क्वचि प्रत्यये कव्यध्वरपृतनस्यार्चि लोप रति टिलोपे शत्रु-प्रत्यये च रूपम्
 पृतन्यतः सेनामिच्छतः शत्रून् नीचान्यभूतान्यच्छ निगृह्णीष्व युद्धादुपरतान् कुर्वित्यर्थः ।
 किं च पश्चात् योऽस्मानभिदासति दत्त उपक्षये उपक्षयति तं शत्रुमधरं निक्षष्टं तम्
 मरणं गमय प्रापय संहितायां दौर्घः । हे ग्रह त्वमुपशमेन गृह्णीतोऽसि विविशो मृते
 संप्रामो यस्य तस्य विमृधे विशिष्टसंप्रामवने इन्द्राय त्वां गृह्णामि । सादयति एव तव
 योनिः विमृहणविशिष्टायेन्द्राय त्वां सादयामि ।

१ २   ३ १ ३ १ १ २ ३
तौयुञ्जीतप्रथमौयोगआगते

१ २   ३ १ २ २ २   ३   ३ २ ३ २
याभ्याञ्जितमसुराणां सहोमहत् ॥ ३ * ॥ ७

[अप्रतिरथऋषिः, इन्द्रो देवता, विराट्जगतीच्छन्दः] “इन्द्रस्य बाह्व” “स्यविरो” स्थिररूपौ [अथवा स्यविरो स्थूलौ] “युवानौ” जरया न ग्रसितौ, “अनाधृष्यौ” न केनचिद्धृते, “सुप्रतीकौ” स्वाकृती हस्ति-कराकारौ, “असह्यौ” न कश्चित् सोढुं शक्नौ, “तौ युञ्जीत, प्रथमे योगे आगते” योगे सङ्ग्रामे यत्र नियुज्यन्ते बाह्वः, “याभ्यां” “जितम्” “असुराणां” स्वभूतं “सहः” बलं “महत्” ॥ ३ ॥ ७

अथाष्टमे सूक्ते प्रथमा ।

१ २   ३ १ ३   ३
मर्माणितेवर्मणाच्छादयामि

३ २ ३   २ २ २ २ १ २
सोमस्त्वाराजामृतनानुवस्ताम् ।

३ १ २ २ २ ३ १ २   ३
उरोर्वरीयोवरुणस्तेकृणोतु

१ २ ३ १ २ ३ १ २
जयन्तन्वानुदेवामदन्तु ॥ १ * ॥

० नान्यत्वेयं दृश्यते ।

† ऋ० वे० ५, १, २१, १ = य० वे० १७, ४८ ।

[अप्रतिरथऋषिः, पायुर्वा भारद्वाजः, तृष्टुप् कृन्दः, सोमो देवता वरुणश्च देवता ।] हे राजन् । “ते” त्वदीयानि “मर्माणि” [विषु स्थानेषु विद्धः सद्यो म्रियते, तानि मर्माणि] “वर्मणा” कवचेन क्वादयामि “सोमः राजा” “त्वा” त्वाम् “अनु” क्वादनानन्तरम् “अमृतेन” “वस्ताम्” आच्छादयन्तु । “वरुणः” अपि “ते” तुभ्यं “उरीर्वरीयः” उरु-तुल्यं सुखं “कृणोतु” करोतु । “जयन्त” “त्वा” त्वां “देवाः” सर्वेऽपि “अनु मदन्तु” अनुह्रथन्तु * ॥ १ ॥

अथाष्टमे सूक्ते द्वितीया ।

३ १ २   ३ १ २
अन्धा अमित्राभवताशोर्षाणो ह्यइव ।

१ १   ३ १ १   ३ १ २   ३ १ २
तेषां वो अग्निनुन्नानामिन्द्रो हन्तु वरं वरम् ॥ २ ॥

* “का० (१३, ३, १०) मर्माणि तऽइति कवचं प्रयच्छति । महाव्रते यामेऽध्वर्युः क्षत्रियाय सन्नहं परिधानाय प्रयच्छतीर्यः । सोमवरुणदेवदेवत्या विष्टुप् । हे यजमान ते तव मर्माणि जीवस्थानानि वर्मणा कवचेनाहं क्वादयामि आवृणोमि । राजा विप्रादीनामधिपः सोमोऽमृतेन नास्ति मृतं मरणं येन तेन मरणनिवारकेणानेन वर्मेणा त्वा त्वामनुवस्तामन्वाच्छादयतु वस आच्छादनेऽदादिः लोट् । तथा वरुणः ते तव वर्म उरोः पृथोरपि वरीयः उरुतरं प्रथोयः कृणोतु करोतु अत्यन्तमरु वरीयः इयस्य नि प्रस्यस्तेत्यादिना उरीर्वरादेशः । किं च देवाः जयन्तं विजयं प्राप्नुवन्तं त्वा त्वामनु मदन्तु, अनुकूला भूत्वा हृथन्तु, उत्साहयन्तु वा ।” — इति म० छ० व्या० ।

† छ० वी० ८, ५, १३, ८ ।

[अप्रतिरथऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, चन्द्रो देवता ।] हे “अमित्राः”
 शत्रवः ! यूयम् “अन्धाभवत” । कौटुशा अन्धाः ? “अशौ-
 र्घाणः अहय इव” यथा सर्पाः शीर्षच्छिन्ना, अकिञ्चित्कराः *
 भवन्ति तथा भवत । “तेषां” “वः” “अग्निमुन्नानाम्”
 अग्नि-दग्धानां शत्रूणाम् “इन्द्रः हन्तु वरं वरम्” यो यो
 वरिष्ठस्तं तं हन्तु नाशयन्तु ॥ २ ॥

अथाष्टमे सूक्ते तृतीया ।

१ २ १ २ ३ २ ३ १ ३ १ २

योः स्त्रोरणी यश्च निष्टयोजिष्ठा ए सति ।

३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ २ ३
 देवास्तु सर्वधूर्वन्तु ब्रह्मवर्मा

१ २ २ २ ३ २ ३ १ २ २ २

ममान्तरं शर्मवर्मममान्तरम् ॥ ३ ॥ ८

[अप्रतिरथऋषिः पङ्क्तिच्छन्दः, विश्वेदेवा देवताः] “यः”
 “स्त्रः” ज्ञातिः “अरणः” अरममाणः, “यश्च” “निष्ठाः”
 तिरोभूतः दूरेस्थितः “नः” अस्मान् “जिष्ठासति” हन्तुमिच्छति
 “तं” “देवाः सर्वे” “धूर्वन्तु” हिंसन्तु । “ब्रह्म” मन्त्रः “मम
 अन्तरम्” शराणां निवारकं “वर्म” विद्यते “शर्मवर्म” सन्नहन-
 भूतः “मम अन्तरम्” अस्तु ॥ ३ ॥ ८

* “शीर्षाणा अहय” — इति वि० ।

† ‘स्त्रोरणी’ — इति क० पाठः ।

‡ अ० वे० ४, १, ६२, ४ ।

अथ नवमे सूक्ते प्रथमा ।

१ १ उ ३ १ १ ३ १ २ ३ १
मृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाः

१ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
परावतआजगम्या*परस्याः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
सृक् सशायपविमिन्द्रतिग्मं

२ २ ३ १ २ २ २
विशत्रून्ताडिविमृधोनुदस्व ॥ १ ॥

[अप्रतिरथच्छभिः, ऐन्द्रावायवः, विष्टुपूच्छन्दः, इन्द्रो देवता ।
“कुचरः” कुक्षित-चरणः “गिरिष्ठाः” पर्वत-निवासो “मृगः न”
सिंह इव । हे इन्द्र ! त्वं “भीमः” भयङ्करः असि । स त्वं
“परस्याः” परावतः अतिशयेन दरात् द्यलोकात् “आ जगम्य”
आगच्छ [गमेच्छान्दसे लिटि (३, २, १०५) क्रादि-नियम-प्राप्त-
स्येष्टः (७, २, १३) “उपदेशेऽल्वतः (७, २, ६२)”—इति प्रति-
षेधः । आगत्य च “सृक्” सरण-शीलं “तिग्मं” तीक्ष्णं “पवि”
वज्रं संशाय” सम्यक् तीक्ष्णीकृत्य “शत्रून्” अस्मदीयान्
वैरिणः हे इन्द्र ! “ति” तव वज्रेण “वि ताडि” विशेषेण ताड-
यति नाशयतीत्यर्थः [तड् आघाते (चु० प०) अस्मात्प्रन्तात्तोडि

* “जगम्यात्”—इति अथ०-पाठः ।

† अ० वे० ८, ८, ३८, २ = घ० वे० १८, ७१ = अथ० वे० ११, २३, २ ।

रूपमेतत् । तथा “मृधः” सङ्ग्रामोद्युक्तान् युयुत्सून् अन्यानपि
“वि नुदस्व” विशेषेण प्रेरय तिरस्कुरु* ॥ १ ॥

अथ नवमे सूक्ते द्वितीया ।

३ १ २ २

भद्रङ्कर्णभिःशृणुयामदेवा

३ १ २ ३ १ २

भद्रमग्नेमाक्षभिर्यजत्राः ।

* “अवेदं यास्कृष्टं व्याख्यानम्—“मृग इव भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । मृगो माष्टे—
गतिकर्मणो भीमो विभ्यत्यस्माङ्गीभ्यो ऽप्येतस्मादेव । कुचर इति चरतिकर्म कुत्सित-
मथ चेद् देवताभिधानं ज्ञायं न चरतीति । गिरिष्ठा गिरिस्थायो गिरिः पर्वतः समु-
द्रीणी भवति पर्ववान्पर्वतः पर्व पुनः पृणतिः प्रीणातेर्वार्धमासपर्व देवानस्मिन् प्रीण-
न्तीति तत्प्रकृतौतरत्यन्त्रिसामान्यान्मेघस्थायो मेघोऽपि गिरिरेतस्मादेव ॥ तद्यानि
नामानि प्राधान्यलुतौनां देवतानां तद्देवतमित्याचक्षते तदुपरिष्ठाद् व्याख्यास्यामो
नेघेष्टु कानि नेगमानोच ।”—इति निरु० ने० १, २० ।

† “अथदृष्टा चिष्टुप् चे इन्द्र परस्थाः परावतो दूरतराद्देशाजगन्ध आगच्छ पराव-
च्छन्त्य दूरवचनः परावतः दूरदेशादित्यर्थः लोट्ये लिट् । आगत्य च शब्दं न्विताडि
विशेषेण ताडय । मृधः संग्रामांश्च विनुदस्व विशेषेण प्रेरय दूरीकुरु । किं कृत्वा
पविं वक्षं संग्राय तौक्ष्णोक्त्य शो तनूकरणे ल्यप् । कीदृशं पविं हृकम् सरति
शत्रुशरीरे गच्छतीति मृकः तम् । तिग्ममुत्पादवन्तम् “तिग्मं तेजतैरुत्पादकर्मण”-
इति (निरु० १०, ६) यास्कः । क-इव मृगो न मृग-इव यथा मृगः सिंचो दूरादेत्य
प्राणिनं हन्ति । कीदृशो भीमः भयङ्करः । कुचरः कुत्सितं चरति गच्छति कुचरः ।
गिरिष्ठाः गिरौ तिष्ठति गिरिष्ठाः पर्वताग्रयः । ताडयतिर्हिसाकर्मातस्य ह्यौ परे
इन्द्रस्यभययेत्यार्धभ्रातृकौचि णिवो लोपः ऊध्यन्भ्यो हेर्धिः छुलम् ताडि ।”—इति
च स० छ० व्या० ।

३ १ २ २ ३ १ १ २ १ ३ क
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳसस्तनूभिः

३ २ ३ १ २ २ १ २ २
व्यशेमहि*देवहितं यदायुः ॥ २१† ॥

[अपतिरथच्छविः राहुगणो गौतमो वा, त्रिष्टुप् छन्दः, विश्वेदेवा देवताः ।] हे देवाः । दानादि-गुण-युक्ताः सर्वे देवाः “कर्णेभिः” अस्मदीयैः श्रोत्रैः “भद्रं” भजनीयं कल्याणं वचनं शृणुयाम युष्मत्-प्रसादात् ओतुं समर्थाः स्याम ; अस्माकं वाधिर्यं कदाचिदपि माभूत् । हे “यजत्राः” यागेषु चरु-पुरोडा-शादिभिः यष्टव्याः देवाः “अक्षभिः” अक्षिभिः आत्मीयैश्चक्षुभिः “भद्रं” शोभनं “पश्येम” द्रष्टुं समर्थाः स्याम ; अस्माकं दृष्टि-प्रतिघातोऽपि माभूत् । “स्थिरैः” दृढैः “अङ्गैः” हस्तपादादिभिः अवयवैः “तनूभिः” शरीरैश्च युक्ता वयं “तुष्टुवांसः” युष्मांस्तुवन्तः “यदायुः” षोडशाधिक-शत-प्रमाणं विंशत्यधिक-शत-प्रमाणं वा “देवहितं” देवेन प्रजापतिना स्थापितं तत् “व्यशेमहि” प्राप्नुयाम [कर्णेभिः—बहुलच्छन्दसि (७, १, १०)—इति भिसर्गसभावः । अक्षभिः—“छन्दस्यपि दृश्यते (७, १, ७६)”—इत्यनङ् सचोदात्तः । यजत्रा—“अग्नि-नक्षि (उ० ३, १०५)”—इत्यादिना यजेरतन् प्रत्ययः । तुष्टुवांसः—ष्टुच् स्तुतौ (अ० १०

* “व्यशेम” —इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० १, ६, १६, ३ = य० वे० २५, २१ ।

प०), लिटः कसुः (३, २, १०७), “ग्रपूर्वाः खयः (७, ४, ६१)
इति तकारः गिथते । अशेमहि—अशूच्यासौ (स्वा० आ०),
“लिङ्याशिथङ् (३, १, ८६), यदितु तत्र परिगणनमन्य-व्यावृ-
त्यर्थं तदानीं लिङि व्यत्ययेन ग्रप् (३, १, ८५) । देवहितं
“तृतीया कर्मणि (६, २, ४८)” —इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वर-
त्वम्] ॥ २ ॥

अथ नवमे सूक्ते तृतीया ।

३ १ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनइन्द्रेवृद्धश्रवाःस्वस्तिनःपूषाविश्ववेदाः ।

३ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनस्तादृग्योअरिष्टनेमिःस्वस्तिनोवृहस्पतिर्दधातु ।

३ २ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनोवृहस्पतिर्दधातु ॥ ३ * ॥ ८

[अप्रतिरथर्वाषः राहुगणो गौतमो वा, स्वराट् तृष्टुप्
छन्दः, विश्वेदेवा देवताः ।] “वृद्धश्रवाः” [‘वृद्ध’ प्रभूतं ‘श्रवः’
श्रवणं स्तोत्रं हविलक्षणमन्नं वा यस्य तादृशः] “इन्द्रः” “नः”
अस्माकं [स्वस्तीत्यविनाश-नाम] “स्वस्ति” अविनाशं “दधातु”
विदधातु । “विश्ववेदाः” [विश्वानि वेत्तीति विश्ववेदाः यद्वा,
विश्वानि सर्ववेदांसि ज्ञानानि धनानि वा यस्य, तादृशः] “पूषा”
पोषको देवः “नः” अस्माकं “स्वस्ति” विदधातु । “अरिष्टनेमिः”

[नेमिरित्यायुधनाम (निघ० २, २०, २), अरिष्टो अहिंसितो नेमि-
र्यस्य ; यद्वा, रथ-चक्रस्य धारा नेमिः, यत् सम्बन्धिनो रथ-नेमि-
नं हिंस्यते सोऽरिष्टनेमिः एवम्भूतः] “तार्क्ष्यः” ढक्षस्य पुत्रः
गरुत्मान्* “नः” अस्माकं “स्वस्ति” अविनाशं विदधातु ।
तथा “बृहस्पतिः” बृहतां देवानां पतिः पालयिता, “नः”
अस्माकं “स्वस्ति” “अविनाश” विदधातु† [बृहस्पतिः—बहुव्रीहौ
पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १) । विश्ववेदाः—विद् ज्ञाने
(अदा० प०), विद्वत् लाभे (तु० उ०), आभ्यामसन्-प्रत्ययान्तो
वेदस्-शब्दः, “बहुव्रीहौ विश्वं सज्ज्ञायाम् (६, २, १०६)” —इति
पूर्वपदान्तोदात्तत्वम् । तार्क्ष्यः—ढक्षस्यापत्यं “गर्गादिभ्यो यञ्
(४, १, १०५), जित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १, १८७) । अरिष्ट-
नेमिः—न रिष्टा अरिष्टा , अव्यय-दूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८,
२, २), अरिष्टा नेमिर्यस्य स तथोक्तः । बृहस्पतिः—“तद् बृहतोः
कर-पत्योः (६, १, १५७ वा०)” —इति सुट्-तलोपौ “उभे वनस्य-
त्यादिषु (६, २, १४०)” —इति पूर्वोत्तर-पदयोर्युगपत् प्रकृति-
स्वरत्वम् ॥ ३ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकविंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* ‘तार्क्ष्यः—वायुः, सद्धि रथादीनां तारयिता’—इति वि० ।

† संहितायां स्वस्तिनइति द्विरुक्तिः समाप्ति-द्योतिका ।

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ २१ ॥

॥ इति नवमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये एकविंशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ २१ ॥

॥ इत्युत्तरार्चिकः समाप्तः ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेद संहिता ॥

नव

॥ उत्तरार्चिकसंहिता-परिशिष्टम् ॥

अथवा

॥ ऊह्यगानम् ॥

॥ हरिः ॐम् ॥

॥ दशरात्रपर्वेदानीम्युवर्त्तते ॥

वसिष्ठःककुब्जतरावृहतीन्द्रः ॥ रथन्तरम् ॥(प्र) आभि

१ १ १ १
त्वाभूरनोनुमोवा ।(उ)   १२ १ ११
आदुग्धाइवधेनवईशानमस्यज

गतः। सुवा २ ३६शाम्। (प्र) आयिशनमार ३ यिन्द्रा

३।(उ) ह्यस्य २३४षा । ओवाह । हाऊवा [१]॥(प्र) ईमो

वा । (उ) नामिन्द्रसुस्थुषोनत्वावाञ्छन्त्योदिवियः । नपा२

२ १ २ २ १ ४ १ २ २ ५
इथिवाः । नजातो नार३जा३ । नायिष्यार३४ता । ओवाइ ।

५ २१ २ २ २ २
हाऊवा[२]॥(प्र)नजोवा।(उ)तो नजनिष्यतेअश्वाग्रन्त्योमघवन्नि

^१द्रवा^२३^१जिनाः । ^१गव्य^२न्न^१स्त्वा^४र^१३^१द्वा ३ । ^१वामा^२३ ४^२द्वा ।

^१ओवा^५इ । ^५हाजवा*^३[३] ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ८३ षष्ठे द्रष्टव्यम् । १

वसिष्ठः^{२५}ककुबुत्तरावृ^{२५}हत्यग्निः ॥ रथन्तरम् ॥ आयि

^{२२}नावो^१अग्नि^२न्नम^२सोवा । ^२जर्जी^२नपा^२तमा^२ज्जवे^२प्रिय^२ञ्चेति^२ष्ठम^२र

^१तिम् । ^२सुवा^२र^१द्वा^१राम् । ^१वायि^२श्च^१स्य^१दू^४र^१३^१ता^१३म् । आ

^२मा^२र^२३^५४^५र्ताम् । ओवा^२इ । हाजवा^२(१) ॥ विश्वोवा । स्या

^{२२}दूत^२म^२मृ^२त^२स^२योज^२ते^२अ^२रू^२षा^२वि । ^१श्व^२स्ता^२र^२३^२ज^२सा । सा^१दु

^२द्रवा^१२ ३^४त्स ३ । आ^१ह^२र^२३^२४^२ता । ओवा^२इ । हाजवा (२) ॥

^२स^२दोवा । ^२द्रा^२वत्^२सुवा^२ज्ज^२तस्^२सु^२ब्र^२ह्मा^२य^२ज्ञ^२स्सु^२श^२मी । व^२ह^२र^२३

^२नाम् । दा^१यि^१व^२रा^२धो^२र^२३^४जा^१३ । ना^१र^२३^२४^२नाम् । ओवा^२इ ।

^५हाजवा^३(३) ॥ २ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २३६ षष्ठे द्रष्टव्यम् । २

* जोतिष्ठोमे पृष्ठमिदं साम ।

† अतिरात्रे सन्निहोवम् 'एना' 'प्रत्यु' 'इमा'—इति सामचक्षम् ।

वसिष्ठःककुबुत्तरावृहत्युषा ॥ रथन्तरम् ॥ प्रात्युव
 दृश्यायतोवा । ऊच्छन्तौदुहितादिवोअपोमहीवृणुतेच ।
 क्षुषारश्तमाः । ज्योतिष्कुणोश्तौश् । ह्वनाश्शरा । ओ
 वाद् । हाऊवा(१) ॥ ज्योतोवा । कार्णीतिह्वनरीउदुहि
 यास्वजतेसू । रियार्श्स्सचा । उद्यन्नक्षार्श्त्राश्म् । आ
 चार्श्शयिवात् । ओवाद् । हाऊवा(२) ॥ उद्योवा । ना
 चन्मर्च्चिवत्तवेदुषोवियुषिसू । रियार्श्स्यचा । साम्भक्त
 नार्श्गाश् । मायिमारश्शहा । ओवाद् । हाऊवा(३) ॥३॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४०पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

वसिष्ठःककुबुत्तरावश्विनौ ॥ रथन्तरम् ॥ आयिमा
 उवान्दिविष्टयोवा । ऊस्त्राहवन्तेअश्विनाअयंवामङ्गेअव
 से । शचाश्शयिवसू । वायिशंविशार्श्शहीश् । गाच्छा
 र्श्शथा । ओवाद् । हाऊवा(१) ॥ विशोवा । वायिशं

^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 हिगच्छथोयुवच्चित्तुन्ददथुर्भी । जनारश्नरा । चोदे
^{२२} ^१ ^४ ^१ ^२ ^२ ^५
 थास्त्ररश्ना३ । तावारश्नता । ओवा६ । हाऊवा(२) ॥
^{२२} ^१ ^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१
 चोदोवा । थास्त्रुतावतेअर्वायथस्मनसा । निया२
^२ ^१ ^२ ^१ ^४ ^१ ^१
 रश्चक्रताम् । पायिवत्सोरश्मी३ । याम्मा२ ३ ४धा ।
^२ ^५ ^५ ^१
 ओवा६ । हाऊवा । (नि) अस्(३) ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २४५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

^{२२}
 भरद्वाजःककुवुत्तराबृहतीन्द्रः ॥ बुहत् । (प्र०) औ
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 होयित्वामिद्विहवामहा३ण । (उ) सातौवाजा । स्याका
^३ ^५ ^१ ^२ ^{३२} ^{४२} ^५ ^{२१}
 रारश्नवाः । ओवा३४ । औहोवा । वृत्रायिषुवायि ।
^२ ^२ ^५ ^{१२} ^२ ^२ ^२
 द्रासा३१त् । पतिन्नारश्नराः । (प्र०) त्वाङ्गाष्टा३४ । औ
^{४२} ^५ ^५ ^५
 होवा । (उ०) स्त्रुअर्वा२३४ । ताः । उऊवा६हाऊ । वा(१) ॥
^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^५ ^{१२}
 औहोयिउवा३मे । काष्टा । स्त्रुअर्वा२३४ताः । सत्वा३
^{३२} ^{४२} ^५ ^{२१} ^१ ^२ ^{२३}
 ४ । औहोवा । नश्चायित्वा । आच्चा३१ । स्तधृष्णा२

१५० १ अ० ६] उत्तरार्चिकपरिशिष्टम् ।

३८५

३४या । महस्तावा३४ । औहोवा । नो२आद्रा २ ३४
यि । वाः । उज्जवा६हाऊ । वा(२) ॥ औहोहोयिमहा
३ए । स्तवा । नोअद्रा२३४यिवाः । गामा३४ । औ
होवा । गूवा२रथायि । यामा३१यि । द्रसक्का२३४
यिरा । सत्रावाजा३४ । औहोवा । ना२जायि ।
ना२जिग्य २ ३४ । षायि । उज्जवा ६ हाऊ । वा ।
(नि) हस् ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३१-३३९ षष्ठ्योर्दृष्टव्यम् । ५

प्रजापतिवृहतीन्द्रः ॥ अन्तरिक्षम् ॥ चावभिसो
मा । सआय । वा । औहोहोवा२ । इहा । पवन्ते
मदियम्मदियम्म । दाम् । औहोहोवा२ । इहा । स
मुद्रस्याधिविष्टपेमनीषि । णा । औहोहोवा२ । इहा ।
मत्सरा । सा । औहोहोवा । इहा । मद । च्यूरता

* षष्ठम् ।

^{५२ २} २३४ औहोवा(१) ॥ ^{२२ २} छाजमत्सरासाः । ^१ मदच्यु । ता ।
^{२२ २ १२} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ २ १} मत्सरासो मदच्यु । ^{२२} ता । औ
^{२ १२} होहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ १ २२ २ १} तरत्समुद्रम्यवमानजर्मि । ^१ णा ।
^{२२ २ १२} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ २} राजादे । ^{२२ २ १२} वा । औहोहो
^{१ २} वा २ । ^१ इहा । ^{१ ३} ऋतम् । ^{५२ २} बृहदार२३४ औहोवा(२) ॥ ^{२२} छा
^{२ २ २} जराजादेवाः । ^१ ऋतम्बृ । ^{२२ २ १२} हात् । ^{१ २} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा ।
^{१२ २ २ १ १ १} राजादेवऋतम्बृ । ^{२२ २ १२} हात् । ^{१ २} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^१ अ
^{२ २ १ २ १ १} र्षामित्रस्यवरुणस्यधर्म । ^{२२ २ १२} णा । ^{१ २} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा ।
^{२ २} प्रदिन्वा । ^{२२ २ १२} ना । ^{१ २} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^१ ऋतम् ।
^३ बृहद्वा २ ३ ४ औहोवा । ^{५२ २} सुष्टुभस्तुभोश्वाशिशुमक्रा ३ न् ।
^{१ १ १ १ १} ईट्० इडा २ ३ ४ ५(३) ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ अष्टयोर्द्रष्टव्यम् । ६

* अष्टस्य तृतीये मध्यन्दिने विनियोगः ।

विहृपोबृहतीन्द्रः ॥ पञ्चनिधनवैरूपम् ॥ यद्या

१ २ १ २ २ १ २ २ १ १
वद्वन्तेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा । दिशं

२ २ २ २ १ २ २ २ १ २
विश्वं हस्* । नत्वावजिन्स हस्* मूर्याअनु । अश्वाशिणु

२ २ १ २ २ २ २ १ २ २ २ २
मती । नजातमष्टरोदसी । इट्(१) ॥ नजातमष्टरोदसी ।

१ २ २ २ १ २ २ २ १ २
ए । नजातमष्ट । रोदसीवा । दिशंविश्वं हस् । आप

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
प्राथमहिनावृष्ट्यावृषन् । अश्वाशिणुमती । विश्वाशवि

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ष्ठशवसा । इट्(२) ॥ विश्वाशविष्ठशवसा । ए । विश्वा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
शविष्ठ । शवसोवा । दिशंविश्वं हस् । अस्माअवम

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
घवन्गोमतिव्रजे । अश्वाशिणुमती । वज्रिच्चित्राभिहृ

१ १ १ १
तिभिः । इट् । इडा २ ३ ४ ५(३) ॥ ७ † ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ४२१-४२२-४२३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ७

* इमानि पदानि लिखनानि ।

† तत्रैव पृष्ठम् ।

प्रजापतिर्जगतीमोमः ॥ अरिष्टम् ॥ हाह । हो

इया । पावी । चन्तायि । वितताम्बु । ह्मणस्पार

४तायि । प्राभूः । गात्रा । णीरपरियायि । शिवा

यिश्चार३४ताः । आता । प्रता । नूर्नतदा । मोअ

श्रूर३४तायि । शार्ता । सआयित् । वहन्तः । सम् ।

तदाशार३४ता(१) ॥ तापोः । पवायि । चार्विततम् ।

दिवस्पार३४दायि । आर्चा । तोआ । स्यातन्तवः ।

वियस्थार३४यिरान् । आवा । तिया । स्यापविता ।

रमाशार३४वाः । दायिवाः । पृष्ठाम् । अधिरो । ह ।

तितेजार३४सा(२) ॥ आरु । रूचात् । उषसःपृ । श्रि

रगार३४याः । ऊक्षा । मिमायि । तीरुभुवने । पुवा

जार३४यूः । माया । विनो । ममिरेअ । स्थमायार

^५ ३४या । ^{४ ५} नार्चा । ^१ क्षसाः । ^{२ १ २} पितरः । ^१ ग । ^{२ २ ३} भमादार

^५ ३४धूः । ^३ क्षोर३४५इ । डा(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४६०-४६१-४६२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ८

अथर्वी गायत्री सोमः ॥ अथर्व्वणम् ॥ ^{१ २} उज्जवा

^{२ २} ओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २} पवस्वदा । ^{१ २} उज्जवाओहा । ^{१ २} औहो

^{३ २ २} वाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} आवत् । ^२ क्षसाधार३ना३ः । ^२ उज्जवा

^{२ २} ओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} देवेभ्यःपायि । ^२ उज्जवा । ^२ ओ

^२ हा । ^{१ २ ३ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} सूवः । ^२ तायद्धार३रा

^{२ २ २} ३यि । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवामरुद्धोवा । ^२ उज्जवा

^{२ २} ओहा । ^{१ २ ३ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} ज्योतिः । ^{१ २} यवेमार

^२ ३दा३ः । ^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१ २ ३ २} औहोवाहाज । ^२ वा३(१) ॥

^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} सन्देवैशो । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।

^{१ २ ३ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} आवत् । ^२ भतेवा २ ३ र्षा ३ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । कविर्योनाज । उज्जवा
 २ २ १२ ३२ १ १२ १
 ओहा । औहोवाहाज । वा । हवः । अधिप्रा२३
 २ २ २ २ २ २ २ २ २
 याः । उज्जवाओहा । औहोवा । पवमानाः । उज्ज
 २ २ २ १२ ३२ २ १ २ १२
 वाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । अदाभा२
 १ २ २ २ २ १२ ३२ २
 श्याः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । पवमाना । उज्जवाओहा ।
 १२ ३२ १ २ १२ २
 औहोवाहाज । वा । आवत् । धियाहा२३यिता ३ ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उज्जवाओहा । औहोवा । अभियोनायिम् । उज्जवा
 २ २ १२ ३२ २ १ २ १
 ओहा । औहोवाहाज । वा । सूवः । कनिका २३
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 दाश्त् । उज्जवाओहा । औहोवा । धर्माणावा । उज्ज
 २ २ २ १२ ३२ २ १ २ १२
 वाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । युमाह
 १ २ २ २ २ २ ३२ २ ३
 २३हाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३ । इ२
 १ १ १
 ३४५(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१३-५१४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

* चतुर्थे मध्यन्दिने विनियोगः ।

इन्द्रोविराडिन्द्रः॥ मद्वावैराजम्॥ होइयाहोइ

याहोइया३४३पिब। सोमाम्। इन्द्रमा। दत्तुवा। द

त्तुवा। दत्तुवा। पिवासोमाम्। इन्द्रमा। दत्तुवा।

दत्तुवा। दत्तुवा। पिवासोमाम्। इन्द्रमा। दत्तु

त्वा। दत्तुवा। दत्तुवा। यन्तेसुषा। वाहरिया। श्वा

द्रीरः। श्वाद्रीरः। श्वाद्रीः। यन्तेसुषा। वाहरिया।

श्वाद्रीरः। श्वाद्रीरः। श्वाद्रीः। यन्तेसुषा। वाह

रिया। श्वाद्रीरः। श्वाद्रीरः। श्वाद्रीः। सोतुर्बाह्।

भ्यास्सुयतो। नार्वा२। नार्वा२। नार्वा। सोतु

र्बाह्। भ्यास्सुयतो। नार्वा२। नार्वा२। नार्वा।

सोतुर्बाह्। भ्यास्सुयतो। नार्वा२। नार्वा२। नार्वा।

इयाहाज। इयाहाज। इयपिबमत्स्वा३। हाऊवा

^{२ १ २} मघवन्वा । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^२ बो
^{१ २} धासुमायि । ^{२ १ २} मघवन्वा । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २} चसे
^{२ २} माम् । ^{२ १ २} बोधासुमायि । ^{२ १ २} मघवन्वा । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २} चमे
^{२ २} माम् । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{२ १ २} यान्तेवसायि । ^{२ १ २} षोअच्चैतायि ।
^{१ २} प्रशस्तिम् । ^{१ २} प्रशस्तिम् । ^{१ २} प्रशस्तिम् । ^{२ १ २} यान्तेवसायि ।
^{२ १ २} षोअच्चैतायि । ^{१ २} प्रशस्तिम् । ^{१ २} प्रशस्तिम् । ^{१ २} प्रशस्तिम् । ^२ या
^{१ २} न्तेवसायि । ^{१ २ २} षोअच्चैतायि । ^{१ २} प्रशस्तिम् । ^{१ २} प्रशस्तिम् । ^१ प्रश
^२ स्तिम् । ^{१ २} इमाब्रह्मा । ^{२ १ २ २} सधमादायि । ^{१ २} जुषस्व । ^१ जुष
^२ स्व । ^{१ २} जुषस्व । ^{१ २} इमाब्रह्मा । ^{२ १ २ २} सधमादायि । ^{१ २} जुषस्व ।
^{१ २} जुषस्व । ^{१ २} जुषस्व । ^{१ २} इमाब्रह्मा । ^{२ १ २ २} सधमादायि । ^{१ २} जुषस्व ।
^{१ २} जुषस्व । ^{१ २} जुषस्व । ^{१ २} इयाद्वाज । ^{१ २} इयाद्वाज । ^{१ २} इयबोध
^२ मत्साः । ^{१ १ १ १} द्वाजवाः । ^{१ १ १ १} ई२३४५(३) ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५.१०-५.१८-५.२२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

* चतुर्थेऽङ्गनि दृष्टम् ।

(५०)

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ यएवम् ॥ अर्षासोमद्युमत्तमः ।
 ए२ । अभिद्रोणानि । रोरुवोवा । औहोवा औहोवा
 औहोवा । औहोहायि । औहोहायि । औहोहायि ।
 सोदन्धोनौवनारश्यिषुवाज । वा३ । ई२३४डा(१) ॥ अ
 साइन्द्रायवारश्यवाश्यि । वरुणायमरु२३ङ्गियाः । सो
 माअर्षन्तुवारश्यिषुवाज । वा३ । ई२३४डा(२) ॥ इष
 नोकायनोरश्दधा३त् । अस्मभ्य्सोमवारश्यिश्चताः ।
 औहोवाऔहोवाऔहोवा । औहोहायि । औहोहा
 यि । औहोहायि । आपवस्वमहारश्स्त्रिणाज । वा३ ।
 इ२०३डा२३४पू(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

बृहद्गिरिः पथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः ॥ बार्हद्गिरम् ॥ इन्द्रो
 मदा । यवावृधेशवसेवृत्रहारनुभायि । अथा । तमिन्म

* पञ्चमेऽहनि मध्यन्दिने ।

^{२ २} चत्स्तुवा^१जा^२श्चि । ^१ षू । ^{२ १ २ १} ऊतिमर्भे^{४ ५}हवा^३ । ^{४ ५} मा^३हायि ।
^{१ २ २} संवाजे^१षुप्रना^२श्चोयि । ^२ वायिषदा^३श्च^२जवा^{२ ३ (१)} ॥ असि
^{१ २ २ २} द्विवी । ^१ रसे^२न्योसिभूरिपरा^२ददायि । अथा । असिद्
^{२ २ २} भस्यचा^१यिदा^२र्धाः । ^{१ २ २ २} यजमानाय^{४ ५}शा^३यि । ^{४ ५} क्षासायि ।
^{१ २ २} सुन्वते^१भूरितार^२श्चि^२होयि । ^२ वासुआ^३श्च^२जवा^{२ ३ (२)} ॥ यदु
^{२ २ २ २} दौरा । ^१ तआजयो^२धृष्णवे^२धीयता^१रयि^२धनाम् । अथा ।
^{२ २ २ १} युङ्क्त्वामद^२च्युता^१श्च^२रौ । ^{२ १} क^२ह्नः^२क^२व्वसा^{४ ५}श्च^३ । ^{४ ५} दाधाः ।
^{१ २} अस्मा^१इन्द्रवसा^२श्च^१जहोयि । ^२ दाधआ^३श्च^२जवा^{२ ३} ।
^५ आ २ ३ ४ था^३ (३) ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३ भा० ६३२—६३५ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १९

^१ पृथुरश्मिः^२पथ्याप^३ङ्क्तिरिन्द्रः ॥ ^१ पार्थुरश्मम् । एई
^{१ ३ ५ २ १ २} न्द्रा । ^१ ओ२ ३ ४ वा । ^{२ १ २} मदायवा^१रवृ^२धायि । अथा ।
^{२ ३ ५ २ १ २} एशावा । ^१ ओ२ ३ ४ वा । ^{२ १ २} सेवृत्रहा^१रनृ^२भायि । अथा ।

* ब्राह्मणस्य बार्हद्दिनं ब्रह्म साम ।

एताभी । ओ२ ३ ४ वा । म॒ह॒न्सु॒वा॒र॒जिषू । अथा ।

ए॒ऊता । ओ२३ ४ वा । अ॒र्व॒ह॒वा॒र॒म॒हायि । अथा ।

ए॒सा॒वा । ओ२३ ४ वा । जेषु॒प्र॒नो॒र॒विषा॒त् । अथा(१)॥

ए॒आ॒सा । ओ२३ ४ वा । हि॒वो॒र॒से॒र॒नियाः । अथा ।

ए॒आ॒सा । ओ२३ ४ वा । भ॒रि॒प॒रा॒र॒द॒दायि । अथा ।

ए॒आ॒सा । ओ २ ३ ४ वा । द॒भ॒स्य॒चा॒र॒यिदृ॒धाः ।

अथा । ए॒या॒जा । ओ२३४वा । मा॒ना॒य॒शा॒र॒यि॒क्ष॒सायि ।

अथा । ए॒ह॒न्वा । ओ२३४वा । ते॒भू॒रि॒ता॒र॒यि॒व॒सा॒ज ।

अथा(२)॥ ए॒या॒दू । ओ२३४वा । ई॒र॒त॒आ॒र॒ज॒याः ।

अथा । ए॒धृ॒ष्णा । ओ२३४वा । वे॒धी॒य॒ता॒र॒यि॒ध॒ना॒म् ।

अथा । ए॒यू॒ङ्गाः । ओ २३४वा । म॒द॒च्यु॒ता॒र॒ह॒रायि ।

अथा । ए॒का॒ह॒न्वा । ओ२३४वा । नः॒क॒व॒सा॒र॒ज॒द॒धाः ।

अथा । ए॒अ॒स्मात् । ओ॒२३४॒वा । इन्द्र॑व॒सा॒र॒ज॒द॒धाः ।

११११
अथा॒२३४५(३) ॥ १३ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६३१—६३५ षष्ठेषु तदेव । १३

रा॒यो॒वा॒जः॒प॒थ्या॒प॒ङ्क्ति॒रिन्द्रः ॥ रा॒यो॒वा॒जी॒यम् ॥

ए॒स्वा॒दोः । इ॒त्या॒विषू॒वतो॒म॒धोः॒पि॒ब॒न्ति॒गौ॒र॒रि॒याः । इ॒डा ।

या॒इ॒न्द्रेण॑स॒या॒श्वा॒रौः । वृ॒ष्णाम॑द॒न्ति॒शो॒र । भा॒था(१)॥

ए॒ता॒आ । स्य॑पृ॒श्नायु॑व॒स्सोम॑श्चि॒णन्ति॑पा॒र॒र्श॒याः । इ॒डा ।

प्रि॒याइन्द्र॑स्य॒धा १ यि॒ना ३ वाः । व॒ज्र॑हि॒न्वन्ति॑सा ३ ।

या॒का॒म्(२) ॥ ए॒ता॒आ । स्य॑न॒मसा॑स॒ह॒स्मप॑र्यन्ति॒प्र॒चा

र॒यित॑साः । इ॒डा । व्र॑ता॒न्यस्य॑सा॒श्चा॒रि॒रायि॑ । पु॒रु॒हि

पू॒र्वचा॑रि॒यि । ता॒यायि॑ । व॒स्वीर॑नु॒स्वरा॑र॒क्षोयि॑ । जा॒यमा॑

३१॒ज॒वा॒र॒३ । इ॒ट्०इ॒डा॒२३४५(३) ॥ १४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३७—६३८ षष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १४

रु॒द्रोऽनु॑ष्ट॒प् सोमः ॥ श॒क्र॒र॒र्षभः । ओ॒३१म् ।

* राजन्यस्येदं ब्रह्म साम ।

[सामनी ।

† उभयोरिदमच्छावाकसाम । वैश्वस्य रायोवाजीयवार्हद्विरे ब्रह्मसामाच्छावाक-

प्रजापतिरनुष्टम्भोमः ॥ अष्टोपदस्तोमः ॥ ईडा ।
 २ १ र २ र २ १ र र २ १ २ र २ र १
 पवस्ववाजसाताय । ईडा । ईडा । पवित्रेधारयासुतः ।
 २ र २ र २ र र १ २ र १ र र २ र
 ईडा । ईडा । इन्द्रायसोमविष्णवे । ईडा । ईडा ।
 २ र १ र २ र २ १ १ १ १ १ २ र २ र २ र २
 देवेभ्योमधुमत्तरार३४पुः । ईडा(१) ॥ ईडा । त्वाग्निरिहन्ति
 २ र २ र २ र २ १ र २ १ २ र २ र
 धीतयः । ईडा । ईडा । हरिम्पवित्रे अद्रुहः । ईडा ।
 २ र २ १ २ र १ २ र १ २ र २ र २ र
 ईडा । वत्सञ्जातन्मातरः । ईडा । ईडा । पवमान
 १ २ ३ १ १ १ १ २ र २ र २ र २
 विधर्मणीर३४पु । ईडा(२) ॥ ईडा । त्वन्दयाच्चमहिव्रत ।
 १ र र २ र २ १ र र २ र १ र र २ र
 ईडा । ईडा । पृथिवीच्चातिजम्भिषे । ईडा । ईडा ।
 २ र १ २ र २ १ र र २ र १ २ र १ २
 प्रतिद्रापिममुच्चथाः । ईडा । ईडा । पवमानमहिव
 २ १ १ १ १ १ २ र ३ २ २ र
 नार३४पु । पवमानमहिवना१ । ईडा(३) ॥ १६ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६५८-६५९-६६० पृष्ठेषु तदेव । १६

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ रेवत्यम् ॥ द्वावीन्द्रा ।

२ १ २ १ २ १ २
 येन्दाऊ । इहा । मरुत्वतारयि । द्वा३१जवार३ । ई

* पञ्चमार्गवे । ईडापदानि च निधनानि ।

^५ ३४डा । ^२ पवा^१रस्वमा । इ^{११}हा । ^५ धुमत्तमा^२रः । ^२ हा३१
^१ जवा^५र३ । ^२ ई३४डा । ^१ अक्का^१रस्ययो । इ^{२१२}हा । निमास
^५ दारम् । ^१ हा३१जवा^५र३ । ^१ ई३४डा(१) ॥ हाजतान्वा ।
^१ विप्राः । इ^{२१२}हा । वचोविदा^२रः । ^२ हा३१जवा^२र३ । ^२ ई३
^५ ४डा । ^२ परा^१रयिष्कृणा । इ^{११}हा । तिधर्णसा^५रयिम् ।
^२ हा३१जवा^२र३ । ^२ ई३४डा । ^२ सन्त्वा^१रमृजा । इ^२हा । ति
^{१२} आयवारः । ^५ हा३१जवा^२र३ । ^१ ई३४डा(२) ॥ हाजरासाम् ।
^{२१} तेमायि । इ^{२२१}हा । ^५ चोअर्य्यमार । ^२ हा३१जवा^२र३ । ^२ ई३
^५ ४डा । ^२ पिवा^१रन्तुवा । इ^{११}हा । ^५ रुणःकवा^२रयि । ^२ हा३१
^२ जवा^५र३ । ^२ ई३४डा । ^२ पवा^{२१}रमाना । इ^{२१}हा । ^२ स्यमरु
^५ तारः । ^२ हा३१जवा^५र३ । ^२ ई३४डा(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०-३१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

रुद्रोगायत्रीन्द्रः ॥ रैवतर्षभः ॥ ^{२२} ^१ ^२ सुरुपकृत्तुमूत

* षष्ठे मध्यन्दिने ।

२ २२ १ २ २ १ २ १ २ २ २ २ २
ये । सुहृपवृत्तुमूतये । सुहृपवृत्तुमूतये । सुदुधामि

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वगोदुहे । जुहूमसायि । द्याविद्यवायि । द्याविद्यवा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
यि । द्याविद्यवा३१ऊ । वा२३(१) ॥ उपनस्सवनागहि । उप

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
नस्सवनागहि । उपनस्सवनागहि । सोमस्यसोमपाःपिब ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
गोदाइद्र । वातोमदाः । वातोमदाः । वातोमदा३१ऊ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वा२३(२) ॥ अथातेअन्तमानाम् । अथातेअन्तमानाम् ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
अथातेअन्तमानाम् । विद्यामसुमतीनाम् । मानोअ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
तायि । ख्याआगहायि । ख्याआगहायि । ख्याआ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
गहा३१ऊ । वा२३ । उम् । उम् । उम् (३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०-५८-५९ पृष्ठे दु द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिः षट्पदापि जगतीन्द्रः ॥ श्येनम् ॥ ऊभा

१ १ २ २ १
यि । यदिन्द्रो२दसायि । इडा । आपा । प्राथउषा

१ १ २ २ १
२यिवा । इडा । माहा । तन्त्वामहा२यिनाम् ।

इडा । साम्ना । जच्चर्पणा रयिनाम् । इडा (१) ॥ दौ
 र्धाम् । ह्यिक्कुशा रयथा । इडा । शान्तौम् । बिभ
 र्षिमारन्तुमाः । इडा । पूर्वे । णमघवारन्पदा । इ
 डा । वायाम् । अजोयथारयमाः । इडा (२) ॥ आवा ।
 स्रदुर्ह्वा रयताः । इडा । मार्ता । स्यतनुच्चारयिस्थि
 राम् । इडा । आधाः । पदन्तमारयिक्कुधायि । इडा ।
 योआ । स्रअभिदारसतायि । इडा । देवी । ज
 नित्रयजारयिजनात् । इडा । भाद्रा । जनित्रयजार
 यिजनात् । इडा २३४५ (३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६०-६१-६२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिः द्विपदा विष्टारपङ्क्तिः विराडेकेषामिति भुवने-
 न्द्रो विश्वेदेवाः ॥ भद्रम् ॥ होइहा । इमानुकम्भवना
 सीषधेमाः । इहा । इन्द्रश्चविश्वे चदेवाः । इहा (१) ॥

११ २ १ २१२ १ १ २२ १२ २
यज्ञञ्चनस्तन्वच्च प्रजाञ्चा३ । इहा । आदित्यैरिन्द्रस्स
१२२२ १ २२ १२ २ १ २२ १२
द्वसौषधातू३ । इहा(२)॥ आदित्यैरिन्द्रस्सगणोमरुद्भौ
१ २१ २२ १२ १ १ १
३ । इहा । अस्मभ्यम्नेषजाकरा ३ त् । इहा । ए३ ।
१
भद्रम् (३) ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २८-२९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युद्गागाने दशरात्रपर्वणि प्रथमस्थार्हः प्रपाठकः ॥

—000—

अग्निर्गायत्रीरर्कः ॥ अग्नेरर्कः ॥ यस्तेमदोवाऽ३
१ २ २२ १ २ २ २
रायिणा१या२ः । तेनापवस्त्रा३आन्वा१सा२ । देवावीर
१ २ १ २
घा३शा१सा१हा२(१)॥ जघ्निर्वृत्रमा३मायि३त्रा१या२म् । स
२ २ २ २ २ २
स्त्रिर्वाजन्दिऽश्वायिदा१यिवा२यि । गोषातिरश्वाऽ३सा
२ २ १ २ २ २
आ१सा२यि(२)॥ सम्मिश्रोअरुऽ३षोभू१वा२ः । हूपस्थाभि
१ २ २ २ १
र्वा३धायिनू१भा२यिः । सीदञ्छेनोना३योना१यिमा२ ।
२ १ २२ १२ २ १
ए । अग्निर्मूर्धाभवद्विः (३) ॥ १ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३-३४४-३४५ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

स्वाशिरक्षय्यो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामर्कम् ॥

अयामायाम् । पवस्वदारयि । वत्रायूरक्षषाक् । इन्द्र
 ज्ञच्छार । ओतायिमारक्षदाः । वायुमारोर । हधर्मा
 रक्षणा(१) ॥ पवमानार । नितोशारक्षसायि । रयि
 सोमार । अवाचारक्षयाम् । इन्दोसमूर । द्रमावार
 रक्षयिशा (२) ॥ अपघ्नपार । वसूयिमारक्षधाः । क्रतुवि
 त्सार । ममत्सारक्षराः । नुदस्वदारयि । वयुञ्जारक्ष
 णाम् । ईरक्षपू (३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २२७-२२८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । २

वरुणो बृहती सोमः ॥ देवस्थानम् ॥ हाजपरीतो

षायि । चतासुताश्म । होयि । होयि । होयि ।
 हाजहाजहाजवा । सक्षीनरः । सोमीयउत्तमह्वार
 यिः । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाजवा ।

^{१ २} सत्यमोजः । ^{२ १२ २ १२} दधन्वा^१योनर्या^२आ३ । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हो
^२ यि । ^{१ २} हाऊहाऊहाऊवा । ^{२ २ १ २} स्वर्ज्योतिः । ^{२ २ १ २} सुवन्तराशयि ।
^१ होयि । ^२ होयि । ^{२ २ १ २} होयि । ^{२ २ १ २} हाऊहाऊहाऊवा । ^{२ २ १ २} एस्था
^{२ २ १ २} दिदम् । ^{२ २ १ २} एस्थादिदम् । ^{२ २ १ २ २ २ २} एस्थादिदम् । ^{२ २ १ २ २ २ २} सुषावसोम
^{१ २} मद्रिभाशयिः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाऊहाऊ
^{१ २} हाऊवा । ^{२ २} द्यौः(१) ॥ ^{२ २} हाऊसुषावसो । ^{२ १ २} ममद्रिभाशयिः ।
^१ होयि । ^२ होयि । ^२ होयि । ^{२ २} हाऊहाऊहाऊवा । ^{२ २} सहो
^{२ २ २ २ १ २ २ २} नरः । ^२ सुषावसोममद्रिभाशयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हो
^२ यि । ^{१ २} हाऊहाऊहाऊवा । ^{१ २} सत्यमोजः । ^{१ २ १ २ १ २} नूनम्युनानो
^१ अविभाशयिः । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ हाऊहाऊ
^{१ २} हाऊवा । ^{२ १ २} स्वर्ज्योतिः । ^१ परिस्त्रवा३ । ^१ होयि । ^१ होयि ।
^२ होयि । ^{२ १ २} हाऊहाऊहाऊवा । ^{२ १ २} एस्थादिदम् । ^{२ २ १ २} एस्थादि
^{२ २ १ २} दम् । ^{१ २ १ २} एस्थादिदम् । ^{१ २ १ २} अदब्धस्तुरभिन्तरा३ः । ^१ होयि ।

^१होयि । ^१होयि । ^{१२}हाजहाजहाजवा । ^{२२}द्यौः (२) ॥ हावद
^{१ २}अस्व । ^१रभिनतराः । ^१होयि । ^१होयि । ^२होयि । ^२हा
^{१ २}जहाजहाजवा । ^२सहनरः । ^{१ २}अद्व्यस्तुरभिनतराः ।
^१होयि । ^२होयि । ^१होयि । ^१हाजहाजहाजवा । ^१सत्य
^{२ १२ २२ १ २}मोजः । ^१सुतेचित्वाप्सुमदाः । ^१होयि । ^१होयि । ^१हो
^२यि । ^{१ २}हाजहाजहाजवा । ^{१२ १ २}स्वर्ज्योतिः । ^{२ १२}मोअन्धसाः ।
^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^{२ १२}हाजहाजहाजवा । ^{२ १२}एस्था
^{२२ १२ २२ १२ २}दिदम् । ^{२२ १२}एस्थादिदम् । ^{२२ १ २२ १२ २}श्रीणन्तो गोभि
^{१ २}रुतराः । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^२हाजहाज
^{१२ २२ १२ २}हाजवा । ^१द्यौरक्रान् भूमिरततनत्समुद्रं ^{१२}समचूकुपत् ।
^{१ ११ ११}इट्० इडा२३४५ (३) ॥ ३ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५-३०६-३०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ३

^३ ^५ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१ ^३ ^५
 हार३४वीः । दधन्वा^३योनर्यी^३अ । सुवारन्ता२३४रा ।
^२ ^२ ^१ ^१ ^५ ^२ ^२ ^१
 सुषावसो । ममा२द्रार३४यिभायिः ॥ सुषावसो । ममा
^३ ^५ ^२ ^२ ^१ ^३ ^५
 २द्रार३४यिभायिः(१) ॥ सुषावसो । ममा२द्रार३४यिभा
^२ ^२ ^१ ^३ ^५
 यिः । नूनस्यु नानोअविभिः । परा २ यिस्रा २ ३ ४ वा ।
^२ ^१ ^३ ^४ ^२ ^१
 अदब्धस्सुरभारयिन्तार ३ ४राः(२) ॥ अदब्धस्सुरभारयि
^३ ^५ ^२ ^१ ^३ ^५ ^२ ^२
 न्ता२३४राः । अदब्धस्सु । रभारयिन्तार३४राः । सुतेचि
^२ ^२ ^१ ^३ ^५ ^२ ^२
 त्वाप्सुमदा । मोआरन्धा २ ३ ४ सा । श्रीणन्तो गो ।
^१ ^३ ^५ ^२ ^१ ^१ ^१
 भिहुरत्ता२३४राम् । ए३ । भर्गार३४पूः(३) ॥ पू * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५—३०७ षष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ५

^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^२
 प्रजापतिर्बृहती सोमः ॥ यशः ॥ परीतोषिच्चता
^१ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२
 सुतम् । सोमोयउत्तमहविः । दधन्वा^३योनर्यी^३असु,
^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 वन्तरा । सुषावसोममद्रिभिः(१) ॥ सुषावसोममद्रिभिः ।
^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 सुषावसोममद्रिभिः । नूनस्यु नानोविभिःपरिस्त्व । अ

* एतस्यापि नवमे मध्यन्दिने ।

१ १ २ १ १ १ २ १ २
 दधस्सुरभिन्तरः(२)॥ अदधस्सुरभिन्तरः । अदधस्सुर
 १ २ १ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 भिन्तरः । सुतेचित्वाप्सुमदामोअन्धसा । श्रीणन्तो गोभि
 १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २
 रुत्तरम् । शतञ्जीवेमशरदोवयन्ते२३४५(३) ॥ ६* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०५-३०६-३०७ पृष्ठेषु तदेव । ६

दीर्घतमा वदती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कम् ॥ १
 १ १ २ १ २ १ २ १ २
 षा । वासोमम । द्विभायिर्द्विभायिः । द्विभायिः ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 हृषा । वासोमम । द्विभायिर्द्विभायिः । द्विभायिः ।
 १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २
 नूनाम् । पूनानोअविभिःपरि । स्रवास्रवा । स्रवा ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 आदा । आस्सुरभि । तरास्तराः । तराः(२) ॥ ७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६ पृष्ठे तदेव । ७

दीर्घतमा जगती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कः ॥ १
 १ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २
 सा । वायिसोमोअरूपोवृषा । हरायिर्हरायिः । हर
 १ २ १ २ २ १ २ १ २
 यिः । राजे । वादस्सोअभिगाअचि । क्रदात्क्रदात्

* नवमे सध्यन्दिने । स्तोमविभाग्यम् ।

† तच्चेव ।

(५२)

^{१२}क्रदात् । ^{११}पूना । ^{१२१२}नोवारमत्यव्य । ^{१२१२}व्यथाव्ययाम् । ^१व्य
^२याम् । ^१श्यायिनो । ^{१२२}नायोनिङ्कृतवन्तमा । ^{१२१}सदात्
^२दात् । ^{१२}सदात्(१)॥ ^{१२}पार्जो । ^१न्याःपितामहिषस्यप । ^१णि
^{२१२}नाणिनाः । ^{१२}णिनाः । ^{१२}नाभा । ^{२२}पार्थिव्यागिरिषुत्तयम् ।
^{१२}दधायिदधायि । ^{१२}दधायि । ^{१२}स्वासा । ^{१२२२}रात्रापौत्रभि
^२गाउदा । ^१सरान्त्सरान् । ^{१२}सरान् । ^{१२}साङ्गाः । ^१वाभि
^२र्वसतेवीतेअ । ^{१२}ध्वरायिध्वरायि । ^{१२}ध्वरायि(२)॥ ^{१२}कावीः ।
^{१२}वायिधस्त्रापरियेषिमा । ^{१२}हिनाच्छिनाम् । ^{१२}हिनाम् । ^१आ
^१त्रयो । ^१नामृष्टोअभिवाजम् । ^{१२}षसायिषसायि । ^{१२}षसा
^{१२}यि । ^१आपा । ^१सायिधन्दुरितासोमनः । ^{१२१२}मृडामृडा ।
^{१२}मृडा । ^{१२}धार्ता । ^{१२२}वासानःपरियासिनिः । ^{१२१}निजानि
^२जाम् । ^{१२}निजाम् । ^{२११११}इ२३४५(३)॥ ८ • ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३२७-३२८-३२९ ४४६षु द्रष्टव्यम् । ८

• तदेव ।

वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः ॥ कवतीषु रथन्तरम् ॥ का
 यानश्चित्राभुवोवा । ऊतीसदा । वृधारश्मखा । का
 याशचारश्चिष्टा । यावारश्मर्ता । ओवा । हाज
 वा(१) ॥ ताकोवा । त्वासत्योमदानाम्महिष्ठोम । त्वाद
 रश्मसाः । दाढीचिदारश्मर्ता । जायिवा २ ३ ४ सा ।
 ओवा । हाजवा(२) ॥ स्त्रोवा । भीषुणससखीनामविता
 ज । रितृश्मणाम् । शातम्भवारश्मसी । ऊताश्मया ।
 ओवा । हाजवा(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३ भा० ८८-८९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

॥ इति ऊह्यगाने दशरात्रपर्व समाप्तम् ॥ १ ॥

॥ अथ संवत्सर-पर्व ॥

—000—

वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पूनानसोम
 धारयोवा । आपोवसानोऽर्षस्यारत्नधायोनिमृत । स्थ
 सारश्चिदसायि । जत्सोदेवोरश्चाश्वि । राण्यारश्चया ।
 ओवाई । हाऊवा(१) ॥ उत्सोवा । दायिवोहिरण्ययोद
 हानऊधर्दिवियम् । मधूश्चप्रियाम् । प्रान्तसधारश्च
 स्थाश्चम् । आसाश्चदात् । ओवाई । हाऊवा(२) ॥
 प्रत्तोवा । साधस्थमासददापृक्पन्थरुणंवा । जियारश्च
 र्षसायि । नृभिर्द्वौतोश्चाश्वि । चाक्षाश्चणा । ओ
 वाई । हाऊवा । अस्(३) ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४१-४२-४३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

विरूपः प्रजापतिर्बृहती सोमः ॥ अजोवैरूपम् ॥

* प्रायणीयेऽङ्गि मध्यन्दिने ।

^{१ २} अभिसोमा । सञ्चा३१ज्वा२३ । या२३४वाः । पवन्तेम ।
^{२ ५ २ १ २ २} दिया३१ज्वा२३ । मा२३४दाम् । समुद्रस्याधिविष्टपे ।
^{१ ५ २ १ २ २} मना३१ज्वा२३यि । पी२३४णाः । मत्सरासः । मदा३
^{५ १ २} १ज्वा२३ । च्यू२३४ताः(१) ॥ मत्सरासाः । मदा३१ज्वा
^{५ २ १ २ २} २३ । च्यू२३४ताः । मत्सरासः । मदा३१ज्वा२३ ।
^{५ १ २ १ २ २ १} च्यू२३४ताः । तरत्समुद्रमवमा । नऊ३ । आऊवा२३ ।
^{५ १ २ २ २ २} मी२३४णा । राजादेवः । ऋता३१ज्वा२३ । बृ२३४
^{५ १ २ २ २ ५} द्वात्(२) ॥ राजादेवाः । ऋता३१ज्वा२३ । बृ२३४द्वात् ।
^{१ २ २ २ १ ५ १ २ २} राजादेवः । ऋता३१ज्वा२३ । बृ२३४द्वात् । अर्षामि
^{१ १ २ ५ १ २} त्रस्यवरुण । स्वधा३१ज्वा२३ । मा२३४णा । ग्रहिन्वा
^{२ ५ २ २} नः । ऋता३१ज्वा२३ । बृ२३४द्वात् । द्वाद्वा३१ज्वा२
^{१ १ १ १ १} ३ । इट्-इडा२३४५(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

* अभिलषवस्य तृतीयेऽङ्गि मध्यन्दिने ।

अथर्वी बृहती सोमः ॥ अथर्वणम् ॥ उज्जवा^{२ २}
^{२ २} ओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} परीतोषायि । ^{२ २ २ २} उज्जवाओहा ।
^{१ २ २ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} आवत । ^२ चतासू २ ३ ता ३म् ।
^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} सोमोयज । ^{२ २} उज्जवाओ
^{२ १ २ २ २} हा । ^{१ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^१ हवः । ^२ तमहविर्धन्वा
^{२ २ १ १ २} योनर्योअपसुवन्ता २ ३ रा ३ । ^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा ।
^२ सुषावसो । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{१ २ २ २} औहोवाहाज । ^२ वा ।
^{१ २} ज्योतिः । ^१ ममद्रा २ ३ यिभा ३ यिः । ^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१ २} औ
^{३ २ २} होवाहाज । ^{२ २ २ २} वा ३ (१) ॥ ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ सु
^२ षावसो । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{१ २ २ २} औहोवाहाज । ^१ वा । ^२ आ
^१ । ^२ ममद्रा २ ३ यिभा ३ यिः । ^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २} औहो
^२ वा । ^{२ २ २} सुषावसो । ^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१ २ २} औहोवाहाज ।
^{१ २} वा । ^{१ २} हवः । ^१ ममद्रिभिर्नूनम्युनानोअविभिःपरिस्त्रा २ ३ वा

३। उज्जवाओहा। औहोवा। अदब्धस्तु। उज्जवा
 ओहा। औहोवाहाज। वा। ज्योतिः। रभिन्ता२
 ३रा३। उज्जवाओहा। औहोवाहाज। वा३(२)॥
 उज्जवाओहा। औहोवा। अदब्धस्तु। उज्जवाओहा।
 औहोवाहाज। वा। आवत्। रभिन्ता२३रा३।
 उज्जवाओहा। औहोवा। अदब्धस्तु। उज्जवाओहा।
 औहोवाहाज। वा। सूवः। रभिन्तरस्सुतेचित्वाष्मदा
 मोअन्धा२३रा३। उज्जवाओहा। औहोवा। औण
 न्तोगो। उज्जवाओहो। औहोवाहाउ। वा। ज्यो
 तिः। भिरुत्ता२३रा३म्। उज्जवाओहा। औहोवा
 हाज। वा३। ई२३४५(३)॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०५-३०६-३०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १२

^{२२ २}
 प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ अपत्यम् ॥ हाऊहाऊ
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 हाऊ । अर्षासोमद्युमारश्त्तमाः । अभिद्रोणानिरोर
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 रूवात् । सीदन्योनौवनारश्यिषुवाऊ । वाः । ईर
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 डा(१) ॥ अपसाइन्द्रायवारश्यवाश्यि । वरुणायमरु
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 ङ्गियाः । सोमाअर्षन्तुवारश्यिषुवाऊ । वाः । ईर
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 डा(२) ॥ इषन्तोकायनोरुदधात् । अस्मभ्यसोमवा
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 रश्यिष्वताः । हाऊहाऊहाऊ । आपवस्वसद्वाश्मिणा
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 ऊ । वाः । इट्-इडा२३४५(३) ॥ १३ * ॥

अथ बाह्यान्संभा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ शाक्करवर्णम् ॥ एअर्षा ।
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 मद्युमत्तमोभिद्रोणानिरोरूवात् । इडा । सीदन्यो
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
 नारश्यिषूवा(१) ॥ आपसाः । इन्द्रायवायवेवरुणाय

* द्वितीयाभिपूवे पञ्चमोऽङ्गि ।

मरु^१रङ्गियाः । इडा । सोमा^{२ २}अर्पन्तुवा^२यिष्णा^२श्वायि^२(२) ॥
 आयिषाम् । तोकाय^१नोद^{२ १ २}धद^२सभ्य^२सोमवा^२रयि^१श्वताः ।
 इडा । आपव^२स्वस^१च्चार^२श्चायि । स्वायि^२णमा^२श्जवा^२श्च ।
 इट्^१०इडा^{१ १ १ १}श्च^१पु(३) ॥ १४* ॥

अस्यापि आख्यानम्—३भा० ६१४—६१६ पृष्ठेषु तदेव १४

वसिष्ठः^{२ २ २ २} ककुबु^{२ २}त्तरा^{२ २} वृ^२हत्यग्निः ॥ याज्ञाय^{२ २}ज्ञा^२वो^२अ^२
 ग्रयोवा । आयिरा^१इरा^{२ २ २}चद^{२ २}क्षसे^{२ २}प्री^२वयम^२मृत^२ञ्जा । तवा^१
 रश्चि^२दसाम् । प्राय^१ग्मि^{२ २ २}त्रा^२श्च^२सू^२श्च । शा^१सा^२श्च^२यि^२
 षाम् । ओवा^२ई । हा^२जवा^{२ १}(१) ॥ प्रियोवा । मायि^२त्र^२सु^२श^२
 सिष^{२ २}मूर्जो^२नपा^२त^२स^२च्चिना । यमा^२श्च^२स्मयूः । दा^{२ १ २ १}शेम^२हा^२श्च^२
 व्या^२श्च । दा^२ता^{२ १}श्च^२या । ओवा^२ई । हा^{२ १}जवा^२(२) ॥ दा^{२ १}शोवा ।
 मा^{२ २}हव्य^२दा^{२ २ २}तये^२भुव^२द्वा^२जे^२ष्ठता । भुवा^२श्च^२दृ^२धा^२यि । जत^{२ २ २}त्रा^२
 तार^१श्च^२ता^२श्च । नू^१श्च^२ना^२म् । ओवा^२ई । हा^{२ १}जवा^२(३) ॥ १५† ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० १०५-१०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १५

● चतुर्थाभिप्राये पक्षमेव नि ।

† अभिव्यक्ति चन्द्रिद्योमसाम् ।

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या । बृहतीन्द्रः ॥

रयन्तरम् ॥ याज्जायथाअपूर्वियोवा । माघवनवृत्रह
 त्यायतत्पृथिवीम् । अप्रा२३थयाः । तादस्तभ्ना२३ज
 ३ । तोदा२३४यिवाम् । ओवा६ । हाऊवा(१) ॥ वन्नो
 वा । तेयज्ञोअजायततदर्कउतहस्तुतिस्तद्विश्वम् । भि
 भूर३रसायि । याज्जातया२३चा३ । जान्तर३४वाम् ।
 ओवा६ । हाऊवा(२) ॥ वमोवा । मासुपक्रमेरयआह
 र्य२३रोहयोदिविघर्म्मन्नसामन्तपता । सुवा२३र्किभायिः ।
 जूषृङ्गिर्वार३णा३ । सायिवृ२३४हात् । ओवा६ । हा
 ऊवा । अस(३) ॥ १६ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ५०६-५०७-५०८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत् छगाने प्रथमः प्रपाठकः ॥ १ ॥

—080—

भरद्वाजो न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोद्गीवीवोरो बृद्धती यास्त
 इति प्रथमाऽनुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ बृद्धत् ॥ औद्दोयि
 मत्स्यपायितेमद्वा३१ । पात्रस्येवा । चारायिवो२३४मा ।
 त्मरो३४ । औद्दोवा । मदोवृषा । तेवा३१ । ण्ण्वा२
 ३४यिन्दूः । वाजीमद्वा३४ । औद्दोवा । स्मार्त्मातार
 २३४ । माः । उज्जवाद्वा३४ । वा(१) ॥ औद्दोयिमद्वा३
 ए । नस्तेग । तूमत्स्यार३४राः । वृषा३४ । औद्दोवा ।
 मदोवरायि । णाया३१ । सहावाऽइन्द्रसानार३४सा
 यिः । पृतनाषा३४ । औद्दोवा । आर्त्मातार्त्मा३४ ।
 याः । उज्जवाद्वा३४ । वा(२) ॥ औद्दोयियस्त्व३१ । व
 द्विशूरास्मानार३४यिता । चोदा३४ । औद्दोवा । यो
 मानुषो । राथा३१म् । सहावान्दस्युमव्रा२३४ताम् ।

^{१२ १ २ २} ओषःपात्रा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ ना२शो । ^{५ १२} ना२शोचार
^५ ३४यि । ^१ षा । उज्जवा६हाऊ । वा । हस्(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या पथ्या वृद्ध-

^{२ २ २ १} तीन्द्रः ॥ ^२ रथन्तरम् ॥ ^{२ १} प्रत्यस्मैपिपीषतोवा । ^२ वायिश्वा
^{२ २ २ १ २ १ १२} निविदुषेभरअरङ्गमा । ^१ यजार३ग्मयायि । ^{१ १२} आपश्वा
^{१ ४ १ २ २ ५ ५} दार३ध्वा३ । ^१ नायिनार३४रा । ^{२ ५} ओवा६ । ^५ हाऊवा(१) ॥
^{२ १ २ २ २ २ १} रओवा । ^{२ २ २ २ २ १} एनम्प्रत्येतनसोमेभिस्सोमपातमममत्रेभिः । ऋ
^{२ १ १ ४ १} जार३यिषिणाम् । ^{१ १ ४ १} आयिन्द्र३सुतार३यिभा३यिः । ^१ षा
^{२ २ ५ ५ १ १} यन्दू२३४भा । ^{२ ५} ओवा६ । ^{१ १} हाऊवा(२) ॥ ^{१ १} भिरोवा । ^१ सा
^{२२ २ २ २ २ १} अस्माद्दन्धसोद्वर्योप्रभरासुतङ्गुवित्समस्यजेन्य । ^१ स्यगार

३११ताः । आभि१शस्ता२३यिरा३ । वा१स्वा २३४ रात् ।

२ १ ४ १
आ१वा२ । हा३जवा ॥ अ१स्(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्या म्—४भा० ४१५-४१६-४१७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

वायुरादित्यो वा प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्या पथ्या

बृ१हती२न्द्रः ॥ च१तु२र्य१स्वर२म् ॥ या१ज्जा२या१ज्जा । यथा३अ

२ पूर्विया३औ३हो२द्वा३इया । औ३हो । मा१घ२वन्वृ३च२हत्या

या३औ३हो । हा३इया । औ३हो । ता१त्पृ२थिवी३म२प्रा

थया३औ३हो । हा३इया । औ३हो । ता१द२स्त३भ्ना२उ३तो

दि१वा२मौ३हो । हा३इया । औ३हो॒वा॒हा॒जवा३१ ॥

१ २ १ १ १ २ २ १ १ १
ता१त्ते२ता३त्ते । य१ज्जो॒अ॒जा॒य॒ता॒औ३हो । हा३इया । औ३

हो । ता१दर्क॒उ॒त॒ह॒स्त॒ता॒यि॒रौ३हो । हा३इया । औ३

हो । ता१द्वि॒श्व॒म॒भि॒भूर॒सा॒औ३हो । हा३इया । औ३

हो । या१ज्जा॒त॒य॒ज्ज॒न्तु॒वा॒मौ३हो । हा३इया । औ३

* ततोपस्तरासनि पठम् ।

^{१ १ १} होवाहाजवा३(२) ॥ ^{१ १ १ १ १} आमाआमा । ^{१ १ १} सुपक्मैरयाऔश्चो ।
^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औश्चो । ^{१ १ १} आहूर्यारोहयोदिवाऔश्चो ।
^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औश्चो । ^{१ १ १} घर्मन्नसामन्तपतासुवृत्तिभायिरौ
^{१ १ १} श्चो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औश्चो । ^{१ १ १} जूष्टज्जिर्वणमेवृहादौश्
^{१ १ १} चो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औश्चोवाहाजवा३(३) ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०६-५०७-५०८ षष्ठेषु तदेव । ३

^{१ १ १ १} वायुरादित्यो वान्नः ॥ ^{१ १ १ १} चतुर्थस्वरम् ॥ ^{१ १ १ १} प्राह्वप्रासू ।
^{१ १ १} न्वानायअन्धसाऔश्चो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औश्चो । ^{१ १ १} मार्तो
^{१ १ १} नवष्टतद्वचाऔश्चो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औश्चो । ^{१ १ १} आपश्वा
^{१ १ १} नमराधसामौश्चो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औश्चो । ^{१ १ १} चातामख
^{१ १ १} न्नभृगवा औश्चोहो२इया । ^{१ १ १} औश्चोवाहाजवा३(१) ॥
^{१ १ १ १} आजाआजा । ^{१ १ १} मिरक्तेअव्यताऔश्चो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औ
^{१ १ १} श्चो । ^{१ १ १} भूजेनपुत्रओणियोरौश्चो । ^{१ १ १} हा२इया । ^{१ १ १} औश्

* प्रथमस्वरसामस्तु पृष्ठम् ।

^१हो । ^१सारज्जारो^१नयोषणा^२मौ^२श्चो । ^१ह्य^१रइया । ^२औ^२
^२श्चो । ^१वारो^२नयोनिमास^२दामौ^१श्चो । ^१ह्य^१रइया । ^२औ^२
^२श्चोवा^२ह्य^१जवा^२श्च(२) ॥ सा^१वी^२सा^१वी । ^२रो^२द^२क्ष^२सा^२धना^२औ^२श्च
^२हो । ^१ह्य^१रइया । ^२औ^२श्चो । ^१वा^१य^२स्त^२स्त^२भरो^२द^२सा^२औ^२श्च
^२हो । ^१ह्य^१रइया । ^२औ^२श्चो । ^१ह्य^१रि^२पवि^२त्रे^२अ^२व्य^२ता^२औ^२श्च
^२हो । ^१ह्य^१रइया । ^२औ^२श्चो । ^१वा^१यि^२धान^२यो^२निमा^२स^२दा^२
^२मौ^२श्चो । ^१ह्य^१रइया । ^२औ^२श्चोवा^२ह्य^१जवा^२श्च । ए३ । प
^१या^२श्च३४५ः(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४३७-४३८-४३९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ४

वायुरादित्यो वा न्यङ्गसारिणी स्कन्धोग्रीवीवोरो
बृहती यास्कइति प्रथमानुष्टभावुत्तरे इन्द्रः ॥ द्वितीय-
^२स्वरम् ॥ ^२ए^२ह्य^२ज^२म^२त्सिया^२पा । ^२यि^२ते^२म^२ह्यः । ^२ह्यो^२यि । ^२ह्यो^२यि ।
^२ह्यो^२यि । ^२ह्य^२ज^२ह्य^२ज^२ह्य^२ज । ^२पा^२त्र^२स्ये^२वा । ^२ह्यो^२यि । ^२ह्यो^२यि ।

* तरपृष्ठपक्षे आर्भवे चेदम् ।

षाट् । होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊ ।

अमर्त्तियाः । होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊ

हाऊ । एअौहोवा३(२) ॥ एहातुवद्धिष्णू । रस्सनिता ।

होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊ । चोदयो

मा । होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊ ।

नुषोरयाम् । होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊ

हाऊ । सहावान्दा । होयि । होयि । होयि । हा

ऊहाऊहाऊ । स्युमव्रताम् । होयि । होयि । होयि ।

हाऊहाऊहाऊ । एअौहोवादीशाः । ओषःपात्राम् ।

होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊ । नशोचि

षा । होयि । होयि । होयि । हाऊहाऊहाऊ । ए

अौहोवा३(३) ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ५

* द्वितीयस्वरसामपठम् ।

(५४)

वायुरादित्यो वानुष्टुप् सोमः ॥ द्वितीयस्वरम् ॥ ए^{१२}
^२ ह्रावय^२मूषा । रयि^१र्भगाः । होयि । होयि । होयि ।
^२ ह्राज^२ह्राज^१ह्राज । सोमः^१पुना । होयि । होयि । होयि ।
^२ ह्राज^२ह्राज^१ह्राज । नो^१अर्षतायि । होयि । होयि ।
 होयि । ह्राज^१ह्राज^१ह्राज । पति^१र्व्विश्वा । होयि । हो
 यि । होयि । ह्राज^२ह्राज^२ह्राज । स्य^२भूमनाः । होयि ।
 होयि । होयि । ह्राज^२ह्राज^२ह्राज । ए^२अ^२होवा^१दी^२शाः ।
 विय^१ख्यद्रो । होयि । होयि । होयि । ह्राज^२ह्राज^२ह्राज ।
 दसी^२उभायि । होयि । होयि । होयि । ह्राज^१ह्राज
 ह्राज । ए^२अ^२होवा^२ ३(१) ॥ ए^२ह्राज^२समु^२प्रियाः । अनू^२
^१षता । होयि । होयि । होयि । ह्राज^१ह्राज^१ह्राज ।
^२गावो^२मदा । होयि । होयि । होयि । ह्राज^२ह्राज
 ह्राज । य^१घृ^१खयाः । होयि । होयि । होयि । ह्राज^१

^{१ १ १}
 हाजहाज । सोमासःका । होयि । होयि । होयि ।
^२ ^{१ १}
 हाजहाजहाज । एवतेपथाः । होयि । होयि । हो
^१ ^{१ १ १ १ १ १} ^{१ १}
 यि । हाजहाजहाज । एऔहोवादीशाः । पवमाना ।
^१ ^१
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । सइन्द्वाः ।
^१ ^{१ १ १}
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । एऔहो
^{१ १ १} ^१ ^{१ १}
 वा३(२) ॥ एहाजयऔजिष्ठाः । तमाभरा । होयि । हो
^१ ^१
 यि । होयि । हाजहाजहाज । पवमाना । होयि ।
^१ ^{१ १}
 होयि । होयि । हाजहाजहाज । अवायियाम् ।
^१ ^१
 होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । यःपञ्च
^१
 चा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । ष
^{१ १} ^१
 णीरमायि । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।
^{१ १ १ १ १ १} ^{१ १}
 एऔहोवादीशाः । रयियेना । होयि । होयि । होयि ।

१ १
हाजहाजहाज । वनामहायि । होयि । होयि । होयि ।

२ २ २ १ १ १ १
हाजहाजहाज । एऔहोवा३ । हस् पयार३४५ः (३) ॥ ६* ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४५-३४६-३४७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ६

वायुरादित्यो वा न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोग्रीवौवोरो वृहती
यास्क इति प्रथमानुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ तृतीयस्वरम् ॥

२ २ २ १ २ १ १
एहाज । औहो२ । मत्सियापा३ । यितेमहाः । होव

१ २ २ २
वार३होयि । पा । त्रस्येवहरिवोमत्सरोमदाः । होव

१ २ २ १
वार३होयि । वा । पातेवृष्णइन्द्रः । होववा २ ३हो

२ २ २ १ १ २ १ १
यि । एऔहोवादीशाः । होववार३होयि । वा । जी

२ १ १ २ २ २ २ २
सहस्रसातमाः । होववार३होयि । एऔहोवा३(१) ॥ ए

२ २ २ २ २ २ २
हाज । औहो२ । आनस्तेगा३ । तुमत्सराः । हो

१ २ २ २
ववार३होयि । वा । षामदीवरेणियाः । होववार ३

१ २ २ २
होयि । सा । हावाइन्द्रसानसायिः । होववा २ ३

* वृहत्पष्ठपद्ये सरस्वाम, चार्भवे वेदम् ।

^१होयि । ^{११ १० १ १}एऔहोवादीशाः । ^१होववार३^१होयि । पा ।

^{११}तनापाडमर्त्तियाः । ^१होववार३^१होयि । ^{११ १० १}एऔहोवा३(२) ॥

^{११ १०}एहाऊ । ^{११}औहो२ । ^१तुव॥हिशू३ । ^१रत्सनिता । ^१हो

^१ववार३^१होयि । ^१चो । ^१दयोमनुषोरथाम् । ^१होववार३

^१होयि । ^१सा । ^१हावान्दस्यमव्रताम् । ^१होववा २३^१हो

^{११ १० १ १}यि । ^१एऔहोवादीशाः । ^१होववार३^१होयि । ^१ओ । ^१पः

^१पात्रन्नशोचिषा । ^१होववार३^१होयि । ^{११ १० १}एऔहोवा३(३) ॥७॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ५०८ प्रष्टति-पृष्ठे षु तदेव । ०

^{११ १०}वायुरनुष्टुप् सोमः ॥ ^१तृतीयस्वरम् ॥ ^१एहाऊ ।

^{११}औहो२ । ^१अयमूषा३ । ^१रयिर्भगाः । ^१होववार३^१होयि ।

^१सो । ^१मःपुनानोअर्षतायि । ^१होववार३^१होयि । ^१पा ।

^१तिर्विश्वस्यभूमनाः । ^१होववार३^१होयि । ^{११ १० १ १}एऔहोवादी

^१शाः । ^१होववार३^१होयि । ^१बायि । ^१अख्यद्रोदसीउभा

यि । होववार३होयि । ए३औहोवा३(१) ॥ एहाऊ । औ
 हो२ । समुप्रिया३ः । अनूषता । होववार३होयि ।
 गा । वोमदायघृषयाः । होववार३होयि । सो । मा
 सःकृणवतेपथाः । होववार३होयि । ए३औहोवादीशाः ।
 होववार३होयि । पा । वमानासइन्दवाः । होववा
 र३होयि । ए३औहोवा३(२) ॥ एहाऊ । औहो२ । यओ
 जिष्ठा३ः । तमाभरा । होववार३होयि । पा । वमा
 नअवायियास् । होववार३होयि । याः । पञ्चचर्षणी
 रभायि । होववार३होयि । ए३औहोवादीशाः । हो
 ववार३होयि । रा । यिय्येनवनामदायि । होववार३हो
 यि । ए३औहोवा३(३) ॥ ह्रस्०इडापयार३४पूः(३) ॥ ८ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ३४५ प्रष्टति-४छेपु तदेव । ८

● चाष्टमद्वितीयस्वरसाञ्चि वृद्धत्पृष्ठपञ्चे चेष्टम् ।

वायुरादित्यो वा प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या बृह

तीन्द्रः ॥ प्रथमस्वरम् ॥ एप्रतियस्मायि । पिपीषतायि ।

हाज । विश्वानिवायि । हाज । दुषेभरा । हाज ।

अरङ्गमा । हाज । यजग्मयायि । हाज । एऔहो

वादीशाः । अपश्चदा । हाज । ध्वनेनराः । हाज ।

एऔहोवा३(१) ॥ एमेनम्प्रा । तियेतना । हाज । सो

मेभिस्सो । हाज । मपातमाम् । हाज । अमत्रेभा

यिः । हाज । अजौषिणाम् । हाज । एऔहोवादी

शाः । इन्द्रस्सुतायि । हाज । भिरिन्दुभायिः । हाज ।

एऔहोवा३(२) ॥ एअस्माअस्मायि । इदन्वसाः । हाज ।

अद्वयीप्रा । हाज । भरासुताम् । हाज । तुविस्

मा । हाज । स्यजेन्त्यस्यशङ्कताः । हाज । एऔहोवा

दीशाः । अभिगस्तायिः । हाज । अवसरात् । हा

ज । एऔहोवा३(३) ॥ ८ * ॥

अस्य वाक्यानम्—४भा० ५१५-५१६-५१७ ऋषेभ्यु द्रष्टव्यम् तृतीयकं वर्जम् । ८

वायुरादित्यो वाऽनुष्टुप्सोमः ॥ प्रथमस्वरम् ॥ ए

तासोमा । धुमत्तमाः । हाज । सोमाइन्द्रा । हाज ।

यमन्दिनाः । हाज । पवित्रवा । हाज । तोअन्नरान् ।

हाज । एऔहोवादीशाः । देवान्गच्छा । हाज । तुवौ

मदाः । हाज । औहोवा३(१) ॥ एइन्दुरिन्द्रा । यपवता

यि । हाज । इतिदेवा । हाज । सोअक्रवान् । हाज ।

वाचस्पतायिः । हाज । मखस्पतायि । हाज । एऔ

होवादीशाः । विश्वास्थेशा । हाज । नओजसाः । हाज ।

एऔहोवा३(२) ॥ एसहस्रधा । रःपवतायि । हाज । समु

द्रोवा । हाज । चमीङ्ख्याः । हाज । सोमस्यतायि ।

१ ११ २ १११ १ १ १ १
ह्राज रयीणाम् । ह्राज । एऔहोवादीशाः । सखेन्द्रस्या ।

१ १ १ १ १ १
ह्राज । दिवेदिवायि । ह्राज । एऔहोवा३(३)॥ अस्०

११११
पयार३४५ः ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८-४५०-४५१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

२१ २११ २ १
हृथ्यो गायत्री सोमः ॥ आजम् ॥ अस्यप्रत्नामनुद्य

१ १ २११ १ १ १ १ १
तम् । शुक्रन्दुहेअङ्गयः । पयस्सहस्रमाष्टषिम्(१)॥ अय

१ १ १ १ १ १ १ १
सूर्यइवोपहक् । अयसरासिधावति । सप्तप्रवतआ

२ १ १ १ १ १ १ १
दिवम्(२) ॥ अयंविश्वानितिष्ठति । पुनानोभुवनोपरि ।

१ १ १ १ १ १ १ १
सोमोदेवोनसूर्यः(३)॥ ए । आज ॥ ११ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १४८-१५१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

इन्द्रःहृथ्यो वा दशानुगाने जगती सूर्यः ॥ महादिवा

१ १ १ १ १ १ १ १
कीर्त्यम् ॥ विश्वाङ्बृहत्पिबतुसोम्यन्नाधु । आयुर्दधद्यज्ञप

* तरपृष्ठपक्षे तृतीयस्तरस्यान्ति आर्मेने चेदम् ।

† विषुवति मध्यस्थिते ।

^{२२१ २} तावविहृतम् । ^{१८ २२२ १८ २१ २ १८ २ १८} वातजूतोयोअभिरक्षतित्मना । ^{२ १८} प्रजाः
^{२ १८ २ २ १८ २ १} पिपर्त्तिवज्रधाविराजति(१) ॥ ^{१८ २ १८} विभ्राड्बृहत्सुभृतवाजसात
^{२ १ २ १८ २ १८ २ १} मम् । ^{२ १८ २ १८} धर्मान्दिवोधरुणेसत्यमर्थितम् । ^{२ १८ २ १८} अमित्रहावृत्रचाद
^{२ १ २ १८ २ २ १८ २ १८} स्युहन्तमम् । ^{२ १८ २ १८} ज्योतिर्जज्ञेअसुरचासपत्नहा(२) ॥ इदं
^{२ २ १८ २ १८ २ १ २ १ २ २ २ २ १} अष्टज्ज्योतिषाज्योतिरुत्तमम् । ^{२ १ २ २ २ २ २ १} विश्वजिह्वनजिदुच्यतेबहत् ।
^{२ १८ २ २ १८ २ १८ २ २ १८ २ २ १८ २ १८} विश्वभ्राड्भ्राजोमहिसूर्योदशे । ^{२ १ २ २ २ २ २ २ १} उरुपप्रथेसहजोअच्यु
^२ तम् ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५१५-५१६-५१७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १२

^{१ २२ १ २२ २} इन्द्रःसूर्यो वा दशानुगाने पथ्याबृहतीन्द्रः ॥ महा
^{१ २२ १ २२ २} दिवाकीर्त्यम् ॥ ^{१ २२ १} तवाहंसोमरारण । ^{१ २२ १} सख्यइन्द्रोदिवे
^{२२ १८ २२ १ २ १८ २} दिवे । ^{१८ २ १८} पुरुषिबभ्रोनिचरन्तिमामव । ^{१८ २ १८} परिधीर्रतितां
^{१ २ १८ २ १८ २} इहि(१) ॥ ^{१८ २ १८ २} परिधीर्रतितांइहि । ^{१८ २ १८ २} परिधीर्रतितांइहि ।
^{१ २२ १ २ १८ २२ १ २ २२ १८ २ १८ २} तवाहन्नक्तमुतसोमतेदिवा । ^{२ २२ १८ २ १८ २} दुहानोवभ्रजधनि(२) ॥ दुहा

* विपुवति पृष्ठम् ।

१२ २१२२ २ १२ २ १२२ ११२ २ १२
नोबभ्रजधनि । दुहानोबभ्रजधनि । घृणातपन्तमति

१२ २१ २ १२ २
सूर्यम्परः । शकुनाइवपन्तिम(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१०-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १३

इन्द्रः सूर्यो वा दशानुगाने पथ्यावृद्धती सूर्यः ॥ महा

१२ १२ १२ १२ १२ १२ १२
दिवाकीर्त्यम् ॥ वणमहाँअसिसूर्य । वडादित्यमहाँ

१ १ २ १२ १ १२ २ १२ २ १२
असि । महस्तेसतोमहिमापनिष्टम् । मङ्गादेवमहाँ

१ १२ २ १२ १ १२ २ १२ २
असि(१) ॥ मङ्गादेवमहाँअसि । मङ्गादेवमहाँअसि ।

१ २ २ १ २ १ १ १२ २ १ २
वट्सूर्यश्रवसामहाँअसि । सत्रादेवमहाँअसि(२) ॥ स

१ २ २ १ २ १ १२ २ १ २ १२ २ १
त्रादेवमहाँअसि । सत्रादेवमहाँअसि । मङ्गादेवानाम

२ १ २ १२ १ १ २ १ १२ २
सूर्यः पुरोहितः । विभुज्योतिरदाभ्यम्(३) ॥ १४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०१-३०२-३०३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १४

इन्द्रः सूर्यो वा दशानुगाने पथ्यावृद्धतीन्द्रः । महादि

१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
वाकीर्त्यम् ॥ इन्द्रमिहेवतातये । इन्द्रम्प्रयत्यध्वरे ।

२ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २ १
इन्द्रँसमीकीवनिनोहवामहे । इन्द्रन्धनस्यसातये(१) ॥ इन्द्र

* बृहत्पृष्ठे विषुवति मध्यन्दिने ।

† विषुवति पृष्ठविकल्पः ।

१ १ २ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २
 न्धनस्यसातये । इन्द्रन्धनस्यसातये । इन्द्रौमङ्गारोदसी

१ २ १ २ २ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 पप्रथच्छवः । इन्द्रःसूर्यमरोचयत्(२)॥ इन्द्रःसूर्यमरोच

१ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ २
 यत् । इन्द्रःसूर्यमरोचयत् । इन्द्रे हविश्चाभुवनानियेमिरे ।

१ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ २
 इन्द्रे स्वानासइन्द्रवः(३) ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १०७-१०८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १५

इन्द्रः सूर्यो वा दशानुगाने पथ्यावृहत्यादित्यः ॥ महा

१ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 दिवाकीर्त्यम् ॥ आयन्तइवसूर्यम् । विश्वेदिन्द्रस्यभक्षत ।

१ २ २ २ १ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 वसूनिजातो जनिमान्योजसा । प्रतिभागन्नदीधिमः(१) ॥ प्र

२ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २
 तिभागन्नदीधिमः । प्रतिभागन्नदीधिमः । अलर्षिराति

२ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वसुदामुपस्तुहि । भद्राइन्द्रस्यरातयः(२) ॥ भद्राइन्द्रस्यरा

१ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 तयः । भद्राइन्द्रस्यरातयः । योअस्यकामविधतो नरो

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 षति । मनोदानायचोदयन्(३) । ई२३४५ ॥ १६ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २१६-२२७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १६

वायुर्मृत्युर्वा पथ्यावृहतीन्द्रः ॥ विकर्णम् ॥ इन्द्र
 क्रतुन्नआरभारा२ । पितापुत्रेभिर्यो२याथा२ । शिञ्जा
 णोअस्मिन्पुरुहृतया२रमानी२ । जीवाज्योतिरशा२रयिमा
 हा२रयि(१) ॥ जीवाज्योतिरशा२रयिमाहा२रयि । जीवाज्यो
 तिरशा२रयिमाहा२रयि । मानोअज्ञातावृजनादुरा२धा
 या२ः । माशिवासीअवा२क्रामू२ः(२) ॥ माशिवासीअवा
 २क्रामू२ः । माशिवासीअवा२क्रामू२ः । त्वयावयमप्रव
 तशश्वता२रयिरापा२ः । अतिशूरता२रमासा२रयि(३) ॥१७॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५१८-५१९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

वायुर्मृत्युर्वाऽनुष्टुप् सोमः ॥ विकर्णम् ॥ पुरोजि
 तीवोआ२रन्धासा२ः । सुतायमादया२रयिन्नावा२रयि ।
 अपश्चान्अथा२रयिष्टाना२ । सखायोदीर्घजा२रयिङ्गा

या रम्(१) ॥ सखायोदीर्घजा रयिक्काया रम् । योधाराया
 पावारकाया र । परिप्रस्यन्दता रयिद्धता र । इन्दुरश्वो
 नकारत्वाया रः(२) ॥ इन्दुरश्वोनकारत्वाया रः । तन्दुरो
 घमभारयिनारा रः । सोमविश्व्राचिया रधाया र । यज्ञा
 यसन्तुवारद्राया रः(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१-१३२-१३३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

वायुर्नृत्युर्वा पथ्यावृद्धती सिद्धत्यपरे सूर्यः ॥ विक
 र्णम् ॥ आयन्तइवसरराया रम् । विश्वेदिन्द्रस्यभार
 चाता र । वसूनिजातोजनिमानियो रजासा र । प्रति
 भागन्नदा रयिधायिमारः(१) ॥ प्रतिभागन्नदा रयिधायि
 मारः । प्रतिभागन्नदा रयिधायिमारः । अलर्षिरातिवसु
 मुपारखूहा रयि । भद्राइन्द्रस्यारताया रः(२) ॥ भद्रा
 इन्द्रस्यारताया रः । भद्राइन्द्रस्यारताया रः । योअ

* वृद्धत्पृष्ठे विषुवति आर्भवे चेदम् ।

सूकामविधतीनारो रूपातारयि । ममोदानायचो रूदा
यारन्(३) ॥ भारट् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४ भा० ३३६-३३७ पृष्ठयोस्तदेव । १८

सूर्या गायत्री सोमः ॥ आभ्राजम् ॥ परिसुवानो
रूगयिरा रूयिष्ठा रूः । पवित्रे सोमो रू आक्षा रू रा रूत्(१) ॥
तुवं विप्रस्तु रू वाङ्मा रू वा रूयिः । मधुप्रजात रू मान्वा रू सा
रूः(२) ॥ तुवे विश्वे सा रू जोषा रू सा रूः । देवासः पौति रू मा
शा रू ता रू । मदेषु सर्वा रू धा रू आ रू सा रूयि(३) ॥ ए । आ
भ्राज ॥ २० † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४ भा० ६३-६४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युच्छगाने द्वितीयस्यार्द्धप्रपाठकः ॥

—000—

अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेर्ब्रतम् । उच्चाते जाता
रू मा रू आ रू सा रूः । दिविसङ्गमि रू श्यादा रू शदा रूयि । उग्र

* विंशति रात्रसन्ने एकादशेऽहि विकर्ष आचनीयम् ।

† विषुवत्यार्धवे ।

^{१ १} शर्ममाश्वायिआश्वा^{१ २}रः^२ (१) ॥ ^{१ २} सनइन्द्राया^२श्याज्या^२श्वा^२र
^२ यि । वरुणायमा^{१ २}श्वा^२रः । वरिवोवैत्य^२श्रायि^{१ २}स्त्रा^२श्वा^२
^{१ २ २} रः^२ (२) ॥ एनावि^{१ २}श्वानि^२श्वा^२र्या^२श्वा^२र । यु^२न्तानि^{२ २}मा^{२ २}श्नू^२
^२ षा^२शणा^२रम् । सि^२षा^२सन्तोवा^{१ २}शना^२मा^२श्वा^२रश्च^२रि^२यि^{२ २} (३) ॥ ए ।
^{१ १ १ २ १ २ ३ १ १ १ १} विश्वस्यजगतो^२ज्योती^२र^२४५ ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २२-२५-२४ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । (

^{२ २ १ २} वायुर्म^२त्यु^२र्वा^२ त्रिष्टु^२बग्निः ॥ भासम् ॥ मूर्धान^{२ २ २}न्दि^२वो
^{२ १} अरति^२मृ^२थार^२श्रिय^२व्याः । वै^{२ २}श्वानर^२मृत^२आजा^२तमा^{२ २}रश्मी^२म् ।
^{१ २} कवि^२सम्मा^२जम^२तिथि^{२ १}ञ्जना^२श्ना^२म् । आ^{२ २}सन्नः^२पा^२त्रञ्ज^२न
^{२ १} यन्त^२दार^२श्रिय^२वा^२श्रः^२ (१) ॥ त्वांवि^{२ २}श्व अ^२मृत^२जाय^२मा^{२ २} रश्ना^२म् ।
^{१ २ २} शि^२शु^२न्नदे^{२ १}वा^२अभि^२सन्न^२वा^२रश्न्ता^२यि । तव^२क्रतु^२भिर^{२ १}मृत^२त्वमा^{२ १}
^{१ २} रश्यान् । वै^{२ २}श्वानर^२यति^२चोर^{२ २}दार^२श्रिय^२दा^२श्रियः^२ (२) ॥ नाभिं^{२ २}य
^{२ २} ज्ञाना^२सदन^{२ १}श्रया^२श्रिय^२णाम् । महाम^{२ २}हाव^२मभि^{२ २}सन्न^२वा

* अग्निः क्षीमे मध्यन्दिने ।

२३न्ता । वैश्वानर^१रथ्यम^१ह्वरार^१णाम् । यज्ञस्य^१केतु^१

२ १ २
अनयन्तदार^१श्रिया^१शः(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १२३-१२४-१२५ ऋषिषु द्रष्टव्यम् । २

वायुमृत्यु^१र्वानुष्टुप्^१ सीमः ॥ भासम् ॥ पुरोजि^१

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २
तीवो^१अम्भार^१शः । सुतायमादयि^१त्नार^१ ३ वायि । अप

२ १ १ २ १ २ २ २ २ १ २
श्वान^१श्श्रिष्टा^१शः । सखायोदीर्घजि^१ह्वार^१श्याम्(१) ॥

१ २ २ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २
सखायोदीर्घजि^१ह्वार^१श्याम् । योधारयापावका^१ २ श्या ।

१ १ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २
परिप्रस्यन्दते^१ह्व २ शताः । इन्दुर^१श्वोनकृत्वार^१श्याः(२) ॥

१ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २ १ २
इन्दुर^१श्वोनकृत्वार^१श्याः । तन्दुरोषमभीना^१शराः । सीम

२ १ १ २ १ १ २ २ १ २ १ २
विश्वाचियाधा^१श्या । यज्ञायसन्तुवद्रा^१श्याः(३) ॥ भा

१ १ १ १

२३४पुस ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१-१३२-१३३ ऋषिषु द्रष्टव्यम् । ३

* विषुवत्यग्निष्टोम साम ।

† यज्ञोपवीतभासवीर्यतिशारपणे चार्धवे चोदम् ।

(५६)

वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ तावाह॑
 सोमरारणोवा । साख्य॑इन्दोदिवेदिवेपु॑रुणिबभ्रोनिचर ।
 तिमार्॑श्मवा । पारिधी॑रार॑श्ता॑श्चि । ता॑श्चार॑श्छ
 यिहा । औवा॑ई । हाऊवा(१) ॥ परोवा । धायि॑श्चरति
 ता॑श्छितवा॑हनक्तमुतसो । मता॑श्चिदिवा । दूहानो
 बार॑श्भोश् । ऊधार्॑श्छ ना । औवा॑ई । हाऊवा(२) ॥
 दुहोवा । नोवभ्र॑ऊधनिघृणातपन्तमति॑ह । रिया २३
 म्पराः । शाकुना॑श्चार॑श्चिवाश् । पाप्ता॑श्छयिमा । औ
 वाई । हाऊवा(३) ॥ अस् ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्दृश्यम् । ४

भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ बृहत्साम ॥ औहोयि॑पु
 रोजितीवो॑अन्धसा ३९ । सुताय॑मा । दायि॑त्वा २३
 ४वायि । अपा॑श्छ । औहोवा । श्वानाम् । आथा॑श्छ

* बृहत्पठे विभुवति आर्भवे चेदम् ।

^{१ ५ १ १ १ २ ४ ४ ४ ५}
 यि । छार३४ना । सखायोदा३४ । औहीवा । घार
^{१ ५ ५ ५ १ २ २}
 जायिक्कार३४ । याम् । उज्जवाइहाज । वा(१) ॥ औही
^{२ २ १ १ १ १ ५ १ २ १}
 यिसखा३४ । योदायि । घाजिक्कार३४याम् । योधा
^{४ ४ ४ ५ १ १ २ १ १}
 ३४ । औहीवा । रयापावा । काया३१ । परिप्रसन्द
^{२ २ ५ २ १ १ ४ ४ ४ ५ १}
 तेद्वर३४ताः । इन्दुरश्वा३४ । औहीवा । नारकत्वा
^{५ ५ ५ २ २ २}
 २३४ । याः । उज्जवाइहाज । वा(२) ॥ औहीइन्दू३४
^{१ २ २ १ ४ ४ ४ ५ २ २}
 अश्वो । नाकृत्वार३४याः । तन्दू३४ । औहीवा । रो
^{२ २ २ २ २ २ ५}
 घोमभायि । नारा३१ । सोमविश्वाचिग्राधा २३४या ।
^{१ १ २ १ ४ ४ ४ ५ १ ५}
 यज्ञायसा३४ । औहीवा । छरआद्रा २३४ । याः ।
^{५ ५ १}
 उज्जवाइहाज । वा(३) ॥ हस् ॥ ५ * ॥

अस्य आख्यानम्—१भा० १२१-१२१-१२२ पृष्ठे च द्रष्टव्यम् । ५

^{१ ५ २ २}
 वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पारीतोषि
^{२ १ २ २ २ २ २}
 श्वतासुतोवा । सोमोयउत्तमश्चविर्धन्वाश्च्योनर्थाश्च ।

* विष्णुवत्सार्धवे ।

^१पु^२सु^{१ २ २ १}वार^४श्न^१तरा । मूषा^१वसो^२र^३भा^४श्म । आ^१द्रा^२र^३३^४यि
^२भा । ओ^{२ ५}वा^५इ । द्वा^{१ १}ज^{२ २}वा^{२ २}(१) ॥ सु^{२ २}षो^{२ २}वा । वा^{२ २}सो^{२ २}म^{२ २}द्रि^{२ २}भि
^२र्नू^{२ २}न^{२ २}मु^{२ २}ना^{२ २}नो^{२ २}अ^{२ २}वि^{२ २}भिः । प^{२ २}रा^{२ २}र^{२ २}३^{२ २}यि^{२ २}स^{२ २}वा । आ^{२ २}द^{२ २}भ्य^{२ २}स्मू^{२ २}२^{२ २}३
^४रा^१३ । भा^१यि^२न्ता^{२ ५}र^५३^५४^५रा । ओ^१वा^२इ । द्वा^१ज^२वा^{२ १}(२) ॥ अ^{२ १}दो
^१वा । आ^{२ २}स^{२ २}सु^{२ २}र^{२ २}भि^{२ २}न्त^{२ २}र^{२ २}स्सु^{२ २}ते^{२ २}चि^{२ २}त्वा^{२ २}प^{२ २}सु^{२ २}म^{२ २}दा । मा^{२ २}आ^{२ २}र^{२ २}३^{२ २}भ
^२सा । आ^१यि^२ण^{२ २}न्तो^{२ २}गो^{२ २}र^{२ २}३^{२ २}भा^{२ २}श्यिः । ज^१त्ता^२र^{२ २}३^{२ २}४^{२ २}रा^{२ २}म् । ओ
^५वा^४इ । द्वा^१ज^२वा^{२ १}(३) ॥ अ^१स् ॥ ई^१* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २०५-२०६-२०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ६

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ रेवत्यम् ॥ द्वाजरेवा ।

^{२ १}ती^{१ २ २}र्नाः । इ^{१ २ २}हा । स^{१ २ २}ध^{१ २ २}मा^{१ २ २}दा^{१ २ २}र । द्वा^{१ २ २}३^{१ २ २}ज^{१ २ २}वा^{१ २ २}र^{१ २ २}३ । ई^{१ २ २}३^{१ २ २}४
^५डा । इ^{१ २}न्द्रा^{१ २}र^{१ २}यि^{१ २}स^{१ २}न्तू । इ^{१ २}हा । तु^{१ २}वि^{१ २}वा^{१ २}जा^{१ २}रः । द्वा^{१ २}३^{१ २}१
^{२ ५}ज^{२ ५}वा^{२ ५}र^{२ ५}३ । ई^{२ ५}३^{२ ५}४^{२ ५}डा । जु^{२ ५}मा^{२ ५}र^{२ ५}न्तो^{२ ५}या । इ^{२ ५}हा । भि^{२ ५}र्मा^{२ ५}दे
^३मा^३र । द्वा^{१ ५}३^{१ ५}ज^{१ ५}वा^{१ ५}र^{१ ५}३ । ई^{१ ५}३^{१ ५}४^{१ ५}डा^{१ ५}(१) ॥ द्वा^{१ ५}वा^{१ ५}द्या । त्वा^{१ ५}वान् ।

* विश्वजिति मध्यन्दिने ।

^{१ १ २ ५} इहा । ^{१ ५ १२} त्मनायुक्ताः । ^{१ ५ १२} हा३१जवार३ । ^{१ ५ १२} ई३४डा । स्तो
^{१ १} तृ२भ्योधा । ^{१ १ २ ५} इहा । ^{१ १ २ ५} णवीयानाः । ^{१ १ २ ५} हा३१जवार३ ।
^{१ ५ १ १} ई३४डा । ^{१ ५ १ १} ऋणो२रक्षाम् । ^{१ ५ १ १} इहा । ^{१ ५ १ १} नवक्रियोः । ^{१ ५ १ १} हा
^{१ ५ १ १} ३१वार३ । ^{१ ५ १ १} ई३४डाः(२) ॥ ^{१ ५ १ १} हावायात् । ^{१ ५ १ १} दुवाः । ^{१ ५ १ १} इहा । ^{१ ५ १ १} शत
^{१ ५ १ १} क्रतारज । ^{१ ५ १ १} हा३१जवार३ । ^{१ ५ १ १} ई३४डा । ^{१ ५ १ १} अकारमञ्जा ।
^{१ १ २ ५} इहा । ^{१ १ २ ५} रितृणा२म् । ^{१ १ २ ५} हा३१जवार३ । ^{१ १ २ ५} ई३४डा । ^{१ १ २ ५} ऋ
^{१ १ २ ५} णो२रक्षाम् । ^{१ १ २ ५} इहा । ^{१ १ २ ५} नशचीभा२यिः । ^{१ १ २ ५} हा३१जवार
^{१ ५ १ १} २३ । ^{१ ५ १ १} ई३४डा(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५३—५६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ७

भरद्वाजः पिपीलिकमध्या शङ्कुमती गायत्रयमिः ॥

^{१ २ २} वृहत्साम ॥ ^{१ २ २} औहोयित्वमग्नेयज्ञाना^{१ २ २} औहो३१ । ^{१ २ २} तार३४वा
^{१ २ २} यि । ^{१ २ २} शुवा३४औहोवा । ^{१ २ २} पा३१म् । ^{१ २ २} हा२३४यिताः ।
^{१ २ २} देवेभिर्मा३४ । ^{१ २ २} औहोवा । ^{१ २ २} नु२पायिजा२३४ । ^{१ २ २} नायि ।

* विश्वजित्यन्तावाक्यसाम ।

^५ उज्ज्वा^५द्वाज । वा^{१२२ २ २}(१) ॥ औ^{२२}क्षो^२यिनेसा^२क्ष । नोमन्द्रा ।

^{१ २} भायिरद्वा^५र^{१ २}क्षरायि । जि^{३२४५}क्का^५क्ष । औ^५क्षोवा । भायिः ।

^१ याजा^१क्ष । मा^५र^{२२२२२}क्षः । आ^{३२४५}देवान्वा^५क्ष । औ^५क्षोवा ।

^१ क्षार^५यिया^५क्षा^५र^५क्षयि । वा । उज्ज्वा^५द्वाज । वा^५(२) ॥

^{२२२} औ^२क्षो^२यि^२चवा^{२ २}क्ष । था^{२ २}क्षिवे । धो^५अ^{१ २}द्वा^५र^{१ २}क्षनाः । पथा

^{३२४५}क्ष । औ^{२ २}क्षोवा । च^१दायि । वा^५आ^५क्ष । जा^५र^५क्षसा ।

^{२ २ २} अग्नेय^{३२४५}ज्ञा^१क्ष । औ^१क्षोवा । पू^१र^१सू । पू^१र^१सुक्ता^१र^१क्ष ।

^५ ताज । उज्ज्वा^५द्वाज । वा^१(३) ॥ हम् ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५४६-५४७-५४८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् ।

^{१२} वृकजम्भो वृहती सोमः । वार्कजम्भाद्यम् ॥ द्वाव

^{२ २ २ १ २} भिसोमास^{१ २}आयावाः । पवन्तेमदियम्भदाम् । द्वाज ।

^१ समुद्र^२स्याधिविष्टपायि । द्वाज । मा^१र^१नायिषायिणा^१क्षः ।

^२ ज । मा^{१ २ २ २}त्सरासो । द्वाज । मा^{१ २}र^१दा^{५ २}र^५क्ष औ

विश्वजित्यग्निद्योमसाम ।

^१ होवा । ^१ च्युता^१इस्(१) ॥ ^{२२} हाज^{२२}मत्सरा^१सोमद^२च्युताः ।
^१ मत्सरा^{२२}सोमद^१च्युता^२हाज । ^१ तरत्स^२मुद्रम्य^२वमा । ^२ हाज ।
^१ तरत्स^२मुद्रम्य^१मू । ^१ हाज । ^२ द्रम्य^२वमा । ^२ हाज । ^१ ना^२
^१ जर्मा^२यिणा^२इ । ^१ हाज । ^१ राजा^१देवाः । ^२ हाज । ^१ आ^२ २
^१ र्ता^२ २ ३ ४ औ^२होवा । ^{२२} वृ^२हा^२इस्(२) ॥ ^{२२} हाज^२राजा^२दे
^१ वक्ष^१तम्ब^१हात् । ^१ राजा^१देव^१क्ष^१तम्ब^१हात् । ^१ हाज । ^१ अर्षा^१
^१ मित्र^१स्य^१वरुणा । ^१ हाज । ^१ अर्षा^१मित्रा । ^१ हाज । ^१ स्यव^१
^१ रुणा । ^१ हाज । ^१ स्या^१धार्मा^१णा^१इ । ^१ हाज । ^१ प्रा^१हिन्वा^१
^१ नाः । ^१ हाज । ^१ आ^१ २ र्ता^१ २ ३ ४ औ^१होवा । ^१ वृ^१हा
^१ इस्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

वृकजम्भो बृहती सोमः ॥ वार्कजम्भोत्तरम् ॥ परी

^१ ती^१षि^१च्चता^१सूताम् । ^१ सूताम् । ^१ सूताम् । ^१ सी^१मोय^१उत्त

^{१ २} म॒ह्वीः । ^{१ २} हावीः । ^{१ २} हावीः । ^{२ २ २} दधन्वा॒योन॒र्यो॒अप्सु
^{१ २} वन्त॒रा । ^{१ २} ता॒रा । ^{१ २} ता॒रा । ^{२ २ १ २} सु॒षाव॒सोम॒मद्रा॒यिभा॒यिः ।
^{१ २} द्रा॒यिभा॒यिः । ^{१ २} द्रा॒यिभा॒यिः(१) ॥ ^{२ २ १ २} सु॒षाव॒सोम॒मद्रा॒यिभा
^{१ २} यिः । ^{१ २} द्रा॒यिभा॒यिः । ^{१ २} द्रा॒यिभा॒यिः । ^{२ २ १} सु॒षाव॒सोम॒मद्रा॒यि
^२ भा॒यिः । ^{१ २} द्रा॒यिभा॒यिः । ^{१ २} द्रा॒यिभा॒यिः । ^{२ २ २} नू॒न॒म्युना॒नोअ॒वि
^{१ २} भिःपरि॒स्ता॒वा । ^{१ २} स्ता॒वा । ^{१ २} स्ता॒वा । ^१ अ॒द॒भ्यस्सु॒रभि॒न्ता
^२ राः । ^{१ २} ता॒राः । ^{१ २} ता॒राः(२) ॥ ^{१ २ १ २} अ॒द॒भ्यस्सु॒रभि॒न्ता॒राः । ^{१ २} ता॒राः ।
^{१ २} ता॒राः । ^{१ २} अ॒द॒भ्यस्सु॒रभि॒न्ता॒राः । ^{१ २} ता॒राः । ^{१ २} ता॒राः । ^२ सु॒ते
^{२ २ १ २ १ २} चि॒त्वाप्सु॒मदा॒मोअ॒न्धा॒सा । ^{१ २} धा॒सा । ^{१ २} धा॒सा । ^२ औ॒ण
^{२ २} न्तो॒गोभि॒रु॒त्ता॒राम् । ^{१ २} ता॒राम् । ^{१ २} ता॒राम्(३) ॥ ^{३ २ २ ३} स्त्रो॒भाना
^{५ २ २} ३४ । ^{३ १ १ १ १} औ॒होवां । ^{३ १ १ १ १} ई॒र३४५ ॥ १० * ॥

इन्द्रस्त्रिष्टु बिन्द्रः । राजनम् ॥ तदिदासा । भुव ।

नेषुज्येष्ठाम् । ३ । यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः ।

यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः । यतोजज्ञायि ।

उग्रः । त्वेषनृम्णाः । सद्योजज्ञा । नोऽनिरि । णाति

शत्रून् । सद्योजज्ञा । नोऽनिरि । णातिशत्रून् । स

द्योजज्ञा । नोऽनिरि । णातिशत्रून् । अनुयवायि ।

श्वेम । दन्तियूमाः । अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः ।

अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः (१) ॥ वावृधानाः । शव

सा । भूरियोजाः । वावृधानाः । शवसा । भूरियो

जाः । वावृधानाः । शवसा । भूरियोजाः । शत्रुर्द्वा

सा । यभिय । सन्दधातायि । शत्रुर्द्वासा । यभिय ।

सन्दधातायि । शत्रुर्द्वासा । यभिय । सन्दधातायि ।

अवियनात् । चाश्विय । नक्षसन्नायि । अवियनात् ।

१ १ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 चारुविय । नक्षसस्त्रायि । सन्तेनवा । तप्रभृ । ताम
 ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ ४ ५ १ १ १ १
 देषू । सन्तेनवा । तप्रभृ । तामदेषू । सन्तेनवा । तप्र
 १ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ ४ ५
 भृ । तामदेषू(२) ॥ तुवेक्रतूम् । अपिष्ट । जन्तिविश्व
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यि । तुवेक्रतूम् । अपिष्ट । जन्तिविश्वायि । तुवेक्रतूम् ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 अपिष्ट । जन्तिविश्वायि । द्विर्यदायि । तेचिर्भ । व
 १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 न्तियूमाः । द्विर्यदायि । तेचिर्भ । वन्तियूमाः । द्वि
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 र्यदायि । तेचिर्भ । वन्तियूमाः । स्वादोःस्वादी ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यःस्वादु । नाष्टजासाम् । स्वादोःस्वादी । यःस्वादु ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नाष्टजासाम् । स्वादोःस्वादी । यःस्वादु । नाष्टजा
 ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 साम् । अदस्सुमा । धुमधु । नाभियोधीः । अदस्सु
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 मा । धुमधु । नाभियोधीः । अदस्सुमा । धुमधु ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नाभियोधीः(३) ॥ वागीडामूवोबृहद्गा२३४५ः ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५३—५५० पृष्ठेषु दृश्यम् । ११

* सञ्ज्ञाने पृष्ठम् ।

वामदेवोऽष्टिरिन्द्रः ॥ पञ्चनिधनं वामदेव्यम् ॥

^{१ २} त्रिकद्रुकेषुमहिषोयवाशिराम् । ^{० ३ ५} तुवारयिष्टू२३४ष्माः ।

^{१ २} तस्यत्सोममपिबद्भिष्णुनासुताम् । ^{० ३ ५} यथारवा २ ३ ४ ग्राम् ।

^{१ २} सईम्ममादमच्चिकर्मकर्त्तवायि । ^{० ३ ५} मच्चारमू २३४रूम् ॥ (१)

^{१ २} साकञ्जातःक्रतुनासाकमोजसा । ^{० ३ ५} ववारच्चार ३ ४ यिथा ।

^{१ २} साकंष्ट्वोवीर्यैःसामच्चिर्मृधा । ^{० ३ ५} विचारर्षा २ ३ ४ णायिः ।

^{१ २ ३} दाताराधःस्तुवतेकाम्यंवद्ध । ^{० ३ ५} प्रचारयितार ३ ४ ना(२) ॥

^{१ २ ३} अधत्विषीमाब्धभ्योजसाक्रिवायिम् । ^{० ३ ५} युधारभार२३४वात् ।

^{१ २ ३} आरोदसीअपृणदस्यमथना । ^{० ३ ५} प्रवारवार२३४र्षायि । अध

^{२ ३} तान्यञ्जठरेप्रेमरिच्यता । ^{० ३ ५} प्रचारयितार२३४या । सैन

^{२ ३ ४} सञ्चदेवोदेवसत्यइन्द्रः । ^{० ३ ५} सत्यारमा २ ३ ४ यिन्द्राम्(३) ॥

^{२ ३ ४ ५} चराचरायवृ हतइदं वाममिदम्बृहद्बम् ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५८—५६१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

स्वाशिरक्षय्यो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामकर्म ।

^{३ २२ १ १} अयामायाम् । ^१ परिसुवा^२ । ^{३२ २ ३} नोगायिरा^५ २ ३ ४यिष्ठाः ।
^{१ २} पवित्रेसोर । ^{३२ २ ३} मोअक्षार^५ ३ ४रात्(१) ॥ ^१ तुवंविप्रा^{३१} २ः । तुव
^{३ ५} द्वा^१ २ ३ ४वीः । ^{३ २ ३} मधुप्रजा^५ २ । ^{१ २} तमन्वार^{३१} ३ ४साः(२) ॥ तुवेविश्वे
^{१ ३ २ ३} २ । ^५ सजोषा^{१२ २} २ ३ ४साः । ^{३ २ ३} देवासःपार^५ २यि । ^{३ २ ३} तिमाशा^{३ १ २} २ ३ ४
^५ ता । ^{१ २} मदेषुसा^{३ २ ३} २ । ^५ र्वधाआ^{३ १ २} २ ३ ४ सायि(३) ॥ ^{३ १ २} ई २ ३
^{४ १} ४ ५ ॥ १३ * ॥

अथ व्याख्यानम्—४भा० ६२-६४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १३

(इलान्द मग्निष्टोमसाम कार्यमिति श्रुतेः ॥ सतवश्या
 वीयानि सामानि व्रतइति निदानवचनाच्च ॥ अग्निस्तिद्धा
^{१ २ २} विष्टारपङ्क्तिरग्निरित्यृष्यादयः ॥†) अग्नेरिलान्दम्यच्चानुगा
^{१ २ २} नम् । (तवश्यावीयमित्यस्यसञ्ज्ञानिदानवचनात्॥) अग्ने
^{१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २} तवश्च । इडा । सुवः । इडा । वोवयोमहि । इडा । सुव ।

* महाव्रते आर्भवे ।

†, ‡ नेति संहितावचनेऽपि तु ओम्पन्यावेव, लेखकप्रसादान्मूलमध्ये दृश्येते
 प्रायः सर्वपुस्तकेषु ।

^२ इडा । ^{२२ २ १} भ्राजन्ते^२ अर्च^२ । ^२ इडा । ^{२२ २} सुवः । ^२ इडा । ^२ योविभाव
^{१२} सो । ^२ इडा । ^२ सुवः । ^{२ १२ २} इडा ॥ ^२ वृहद्भानोश । ^२ द्वा ३१
^{२ २ १२ २} जवार२३ । ^२ वसावाजामु । ^{२ १} द्वा३१जवार२३ । ^२ क्थयन्दधा
^२ सि । ^{२२ १२ २२} द्वा३१जवार२३ । ^२ दागुषेकावे । ^२ द्वा३१जवार२३ ।
^५ सूर३४वाः । ^२ इह । ^५ द्वा३१जवार२३ । ^५ ज्योर३४तीः(१) ॥
^१ पा । ^{२ ३४ ५} वाकवर्चाः । ^२ कवर्चाः । ^{१ २} कवर्चाः । ^{१ २} कवर्चाः ।
^{२ ३४ ५} शू । ^{२ २} क्रावर्चाः । ^{१ २} वर्चाः । ^२ वर्चाः । ^२ वर्चाः ।
^२ वर्चाः । ^{२ ३४ ५} नू । ^{२ २} नावर्चाज । ^{१ २} वर्चाज । ^२ वर्चाज । ^२ वर्चाज ।
^२ वर्चाज । ^{२ ३४ ५} ई । ^{२ २} या३ । ^{१ २} धीमानुना । ^{२ २} भानुना३ ।
^{१२ २} भानुना । ^{२ २} भानुना । ^{२ २} भानुना । ^{२ २} ए । ^{१ २} व्रतमेसुवरेण
^१ कुनः ॥ ^{२ २ २ २} पुत्राओहोहोहायि । ^{१ २} माताशरार । ^{२ २} विचाओ
^१ ओहोहोहायि । ^{२ १ २} रानूपा२ । ^{२ २ १ २} वसाओहोहोहायि । ^{१ २} पाणा
^२ रची । ^{१ १ २ २ २} रोदसौहो३ । ^१ ऊम्मा२ । ^१ उभा । ^{२ ४ ५} ओहोवा(२) ॥

^{१ २ २ २ २ २} १ २ ^२ १ २ १ २
ऊर्जीनपाज्जा । इडा । सुवः । इडा । तवेदस्सुश ।

^{१ २} २ ^२ १ २ ^{१ २} १ २
इडा । सुवः । इडा । तिभिर्मन्दस्व । इडा । सुवः ।

^२ १ २ १ २ ^२ २ ^{२ २}
इडा । धीतिभिर्हितः । इडा । सुवः । इडा ॥ तुवे

^{१ २} १ २ ^{१ १ २} २
दृषास्सम् । द्वा३१जवा२३ । दधुभूरायिव । द्वा३१जवा

^{२ १ २} १ २ १ २ ^{१ २ १} २ २
२३ । पसश्चित्रोत । द्वा३१जवा२३ । योवामजाताः ।

^५ २
द्वा३१जवा२३ । द्वा२३४वाः । इद्वाद्वा ३१ जवा २३ ।

^५ १ २ १ २ १ २
ज्यो२३४तीः(३) ॥ आयि । रज्यन्नग्रे । ज्यन्नग्रे । ज्यन्न

^२ १ २ ४ ५ २
ग्रे । प्रा । थायस्वजा । यःस्वजा३ । यःस्वज । यःस्व

^{२ २ ४ ५} १ २ १ २ १ २
ज । तू । भायिरस्मेरा । अस्मेरा३ । अस्मेरा । अस्मे

^२ १ २ ४ ५ १
रा । यो । आमर्त्तिया३ । मर्त्तिय । मर्त्तिय । मर्त्ति

^{१ २ १ २ १ २} १ २ १ २
यः । ए । व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ सदाओद्दोद्दोद्वायि ।

^{१ २} १ २ १ २ १ २
शाताशस्या२ । वपूओद्दोद्दोद्वायि । षोवा १ यिरा२ ।

^{१ २ १} १ २ १ २ १ २ १ २
जसाओद्दोद्दोद्वायि । पाष्णाओद्दो । दार्शनीओद्दो । ऊ

१ १ ४ ५ २ १२ २ १२
मार् २ । क्रतुम् । औ२३होवा (४) ॥ इष्कर्त्तारम् । इडा ।

२ २ १ २ १ २ २ २
सुवः । इडा । ध्वरस्यप्रचे । इडा । सुवः । इडा ।

२ १ २ १ २ २ २ २ २ २
तसङ्ख्यन्तम् । इडा । सुवः इडा । राधसोमहः ।

२ २ २ २ २ २
इडा । सुवः । इडा ॥ रातिं वामास्य । द्वा३१जवा

२ १ २ २ २ २
२३ । सुमगाम्माहीम् । द्वा३१जवा२३ । इषन्दधासि ।

२ २ २ २ २ २
द्वा३१जवा२३ । सानसिंरायिम् । द्वा३१जवा २ ३ ।

५ २ २ २ २ २
सु२३४वाः । इह । द्वा ३१ जवा २ ३ । ज्यो २ ३

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २
४तौः (५) ॥ आर्ता३ । वानम्मही । नम्मही३ । नम्महि ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
नम्महि । षाम् । वा३यि । द्वादर्शताम् । दर्शता

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३म् । दर्शतम् । दर्शतम् । दर्शतम् । आ । ग्री३म् ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
सुम्नायदा । स्नायदा३ । स्नायद । स्नायद । स्नायद ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
धायि । रे३ । पूरोजनाः । रोजना३ः । रोजनाः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
रोजनाः । रोजनाः । ए । व्रतमेसुवरेणकुनः ॥ श्रुत्वा

^{२ १ २} औहोहोहायि । ^{१ १} णासाश्रा^२ । ^{२ २ २} यस्ताऔहोहोहायि ।
^{१ २} मान्तूश्वा^२ । ^{२ २ २} गिराऔहोहोहायि । ^{१ १ २} दैवाश्याम् । ^१ मा
^{२ ३ २} नुषोहो^३ । ^१ ऊन्मा^२ । ^१ यगा । ^{२ ४ ५} औश्होवा(६) ॥ ^४ होपुइ ।
 डा ॥ १४ * ॥

अथ व्याख्यानम्—४भा० ३२६—३२८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्यूह्यगाने द्वितीयः प्रपाठकः ॥ २ ॥

॥ इति संवत्सरपर्व ॥ २ ॥

—000—

अथैकाहपर्वेदानीं प्रवर्त्तते ॥

^{१ २}
 अथर्वाऽनुष्टुप् सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उज्जवा
^{२ २} ^{२ २ २} ^२ ^{२ २ २}
 ओहा । औहोवा । पुरोजितायि । उज्जवाओहा ।
^{१ २} ^{३ २ २} ^{१ २} ^{२ १} ^१
 औहोवाहाज । वा । आवत् । वोअन्धारश्साश् ।
^२ ^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^२ ^{२ २ २ २}
 उज्जवाओहा । औहोवा । सुतायमा । उज्जवाओहा ।
^{१ २} ^{३ २} ^{१ २} ^१ ^२ ^{२ २} ^{२ १}
 औहोवाहाज । वा । सूवः । दयित्वेअपश्चान्अथि
^२ ^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^{२ २}
 ष्ठाश्नाश् । उज्जवाओहा । औहोवा । सखायोदायि ।
^{२ २ २} ^{१ २} ^{३ २ २} ^{१ १}
 उज्जवाओहा । औहोवा हाज । वा । ज्योतिः ।
^१ ^२ ^{२ २ २ २} ^{१ २} ^{३ २ २}
 घजिह्वारश्थाश्म् । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^{२ २} ^२
 वाश्(१) ॥ उज्जवाओहा । औहोवा । सखायोदायि । उज्जवा
^{२ २} ^{१ २} ^{३ २ २} ^{१ २} ^१
 ओहा । औहोवाहाज । वा । आवत् । घजिह्वारश्
^२ ^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^{२ २}
 थाश्म् । उज्जवाओहा । औहोवा । योधारथा । उ

१ १ १ १२ ३२ २ १२ २१
ऊवाओहा । औहोवाहाऊ । वा । सूवः । पावक

२ २ १२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
यापरिप्रस्यन्दतेसू२३ता३ः । उऊवाओहा । औहोवा ।

२ २ २ १२ ३२ २
इन्दुरश्वाः । उऊवाओहा । औहोवाहाऊ । वा ।

१ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ ३२
ज्योतिः । नक्तृत्वा२३या३ः । उऊवाओहा । औहोवा

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हाऊ । वा३(२) ॥ उऊवाओहा । औहोवा । इन्दुरश्वाः ।

२ २ २ १२ ३२ २ १ २ १
उऊवाओहा । औहोवाहाऊ । वा । आवत् । नक्तृ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
त्वा२३या३ः । उऊवाओहा । औहोवा । तन्दुरोषाम् ।

२ २ २ १२ ३२ २ १ २ १
उऊवाओहा । औहोवाहाऊ । वा । हवः । अभीन

२ २ २ १२ ३२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
रत्सोमविश्वाचिषाधा२३या३ः । उऊवाओहा । औहोवा ।

२ २ २ १२ ३२ २ १ २ १
यज्ञायसा । उऊवाओहा । औहोवाहाऊ । वा । ज्यो

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ ३२ २
तिः । तुवद्वा२३या३ः । उऊवाओहा । औहोवाहा

१ १ १ २
ऊ । वा३(३) ॥ ई२३४५ ॥ १ * ॥

स्वाशिरश्चषयो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामर्कम् ॥

अयामायाम् । स्वादिष्ठयार । मदायिष्ठार३४या । पव
स्वसोर । मधारार३४या । इन्द्रायपार । तवायिष्ठर
३४ताः(१) ॥ रक्षोहावारयि । अचर्षार३४णायिः । अभि
योनारयिम् । अयोहार३४तायि । द्रोणिसधार । स्व
मासार३४दात्(२) ॥ वरिवोधार । तमोभूर३४वाः । म
दिष्ठोवार । चहन्तार३४माः । पर्षिरार । धोमाघोर
३४नाम्(३) ॥ ईर३४पु ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १०५-१०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

वृषाहरिर्गायत्री सोमः ॥ वार्षाहरम् ॥ ह्रावष

सोमा । सोमसोमा । द्यूमत्तार३४माः । अभिद्रोणा
निरो१हृ३वात् । सौदन्योर३नी । वने । पूर३४औहो
वा(१) ॥ ह्रावप्साइन्द्रा । इन्द्रइन्द्रा । यावायार३३वायि ।

^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१ ^१
 वरुणायमह॑ज्ञा॒श्याः । सोमा॑आ॒र॒र्षा । तुवि । ष्णा
^३ ^५ ^२ ^२ ^२ ^२ ^१ ^२
 रवार॑३४औहोवा(२) ॥ ह्यवि॑प्रन्तोका । तोक॑तोका । या
^२ ^३ ^५ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 नोदार॑३४धात् । अ॒स॒भ्य॑सोमवा॑शयि॒श्वा॒श॒ताः । आप
^२ ^१ ^३ ^५ ^२
 वार॑३स्वा । सह । स्वार॑यिणा॒र॑३४औहोवा(३) ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ३

वृषा॑हरिर्गायत्री सोमः ॥ द्वितीय॑वार्षा॒हरम् ॥ य
^२ ^२ ^२ ^१ ^१ ^१ ^१
 स्तेमदो॑होहायि । होयि । वार॑१णाया॒रः । होयि ।
^२ ^१ ^० ^१
 तायिना॑१पावा॒रः । हो । स्वा॑अन्धासा॒रः । होयि ।
^२ ^१ ^१ ^३
 दायिवा॑रेवायिरा॒रः । होयि । घ॒श । सा॒र॒हा॒र॑३४
^५ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 औहोवा(१) ॥ ज॒घ्नि॒वृ॒त्र॑होहायि । होयि । आमा॑शयि
^१ ^२ ^१
 चाया॑रम् । होयि । सा॒स्त्रा॑शयिर्वाजा॒रम् । होयि ।
^२ ^१ ^२ ^१
 दायिवे॑१दायिवा॒रयि । होयि । गोषा॑शतायिरा॒रः । हो ।
^२ ^२ ^५ ^२ ^२ ^१ ^२
 असाः । आ॒र॒सा॒र॑३४औहोवा (२) ॥ स॒मि॒श्रो॑अहोहायि ।

होयि । हृषोभूवा^१रः । होयि । हृपस्थाभा^१रविः ।
होयि । नाधेशनूभा^१रयिः । होयि । सायिदाश्च्ययिना^१
रः । होयि । नयो । नारयिमार^१३४औहोवा (३) ॥ अभि
स्फूर्जयन्दिषः । समोषाभिस्फूर्जयन्दिषमः ॥ ४ * ॥

अथ व्याख्यानम्—भा० ३४३-३४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ४

वसिष्ठो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्तयोर्वि

राजणकेषामितीन्द्रः ॥ पराचीषु रथन्तरम् ॥ आभित्वा^{२५}
शूरनोनू^१मोवा । आदुग्धाद्रवधेनवर्द्देशानमस्यजगतः । सु
वार^१र्द्देशाम् । आयिशानमार^१३यिन्द्रा^४३ । हृस्थ^१३३४षा ।
ओवा^१६ । ह्राजवा^१(१) ॥ नत्वोवा । वा^{२२}अन्योदिवियः ।
नपार^१३र्थिवाः । नजातोना^१३जा^४३ । नायिष्या^१३३४ता ।
ओवा^१६ । ह्राजवा^१(२) ॥ अश्वोवा । यान्तीमघवन्नि । द्रवा

२ १ २ १ ४ १ २ २
 २३जिनाः । गव्यन्तस्त्वार३हा३ । वामार२३४हा । ओ
 ५ ५
 वार्द । द्वाजवा (३) ॥ अस् ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ८३-८४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ५

भरद्वाजो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्तयो

२ २ २
 विराजणकेषामितीन्द्रः ॥ पराचीषु बृहत् ॥ औक्षीयित्वा

२ २ २ १ २ ५
 मिद्धिह्वामद्वा३ण । सातीवाजा । स्याकारार२३४वाः ।

१ २ ३ ४ ५ २ १ २
 तुवा३४ । औक्षीवा । वृत्रायिषुवायि । द्रासा३१त् ।

१ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ १
 पतिनार३४राः । त्वाङ्गाष्टा३४ । औक्षीवा । ह२आ

५ ५ ५ २ २ २
 वार३४ । ताः । उज्जवा६द्वाज । वा(१) ॥ औक्षीयिसत्वा

२ २ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २
 इमे । नार३४आयि । त्रवा३४ । औक्षीवा । जाद्वा३१ ।

२ ३ ५ १ १ २ ३ ४ ५ १
 स्तधृष्णूर३४या । महस्तवा३४ । औक्षीवा । नो२आ

५ ५ ५ २ २ २
 द्रा२३४यि । वाः । उज्जवा६द्वाज । वा(२) ॥ औक्षीयि

२ २ ३ ५ १ २ ३ ४ ५ १
 गामा३१ । शूर३४वाम् । रथा३३ । औक्षीवा । या

मा३१यि । ^२द्रसङ्का^{२३}३४यिरा । ^५मत्रावाजा^{११२}३४ । ^{३२४२}औहो
वा । ^५ना^१२जिग्यू^५२३४ । ^५षायि । ^५उङ्गवा^५ईहाज । वा(३) ॥
हम् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३२१-३२२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ६

मरुतः प्रिपीलिकमध्यानुष्टुप् सोमः ॥ मरुतां

संस्तोभोर्कः ॥ ^{२२}पर्यूषु^{१२}प्रधन्वा^{१२}वा । ^{१२}न्वावा । ^{१२}न्वावा । ज
सातयेपरिवार्त्ता । ^{२२}वार्त्ता । ^{१२}वार्त्ता । ^{१२}णिसक्षणिर्द्विषस्तारा ।
तारा । ^{१२}तारा । ^{२२}धियाक्ष्णयान^{२२}ईरासायि । ^{१२}रासायि ।
रासायि(१) ॥ ^{१२}अजीजनो^{२२}हिपवामा । ^{१२}वामा । ^{१२}वामा ।
नमूरियविधारेशा । ^{२२}रेशा । ^{२२}रेशा । ^{२२}क्लनापयोगीजीराया ।
राया । ^{१२}राया । ^{२२}रुद्धमाणः । ^{१२}पुरन्धाया । ^{१२}धाया ।
धाया(२) ॥ ^{२२}अनुहित्वासुत^{१२}सोमा । ^{१२}सोमा । ^{१२}सोमा ।
मदामसिमहेसामा । ^{२२}सामा । ^{२२}सामा । ^{२२}र्यराजियेवा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 जा॒आ॒भी । आ॒भी । आ॒भी । पव॒मान॒प्रगा॒ह्यासा॒यि ।
 १ १ १ १
 ह्यासा॒यि । ह्यासा॒यि (३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४०८-४०९ दृष्टव्यम् । ७

म॒रुतः॑ क्षु॒द्रप॒दोष्णि॒क् सोमः॑ ॥ स॒स्ती॒भोर्कः॑ ॥ न॒दं
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 व्वो॒अ॒दती॒नाम् । ती॒नाम् । ती॒नास् । न॒द॒य्यो॒थुव॒ती
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नाम् । ती॒नाम् । ती॒नाम् । प॒ति॒वो॒अ॒ग्रि॒याना॒म् । या
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नाम् । या॒नाम् । धे॒नूना॒मिषु॒ङ्गया॒सायि॑ । ध्या॒सायि॑ ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ध्या॒सायि॑ । वा॒यि॒श्व॒स्ता॒२३४ औ॒क्षो॒वा । ई॒२३४५ (१) ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

ज॒मद॒ग्नि॒र्बृ॒हती॑ सोमः॑ ॥ स॒प्त॒हम् ॥ अ॒यं॒व्या॒याजः॑ ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 पु॒ना॒न॒स्तो । मा॒धा॒रया॑ । मा॒धा॒रया॑ । मा॒धा॒रया॑ ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 अ॒पा॒व॒सा । नो॒अ॒र्ष॒सायि॑ । नो॒अ॒र्ष॒सायि॑ । आ॒र॒त्न॒धाः ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यो॒नि॒मृ॒ता । स्या॒सी॒द॒सायि॑ । स्या॒सी॒द॒सायि॑ । स्या॒सी

१ २ १२ २२ १ २२ २२
 दसायि । उत्सोदेवो । क्षीरण्ययाः । क्षीरण्ययाः । क्षी
 १ २२ १ २ १
 रण्ययाः । ए । त्रिवृतम्प्रवृतम् (१) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४१ दृष्टं द्रष्टव्यम् । ८

दीर्घतमा जगती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कम् ॥ धार्ता ।
 १ २ २ १२ १ २ १ २ १ २ १ २
 दायिवः पवतेकृत्वियः । रसोरसो । रसः । दाक्षाः ।
 १ २ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २
 दायिवानामनुमादियः । नभोर्नृभीः । नृभीः । क्षारीः ।
 १ २ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 सार्जानो अत्योनस । त्वभोस्त्वभोः । त्वभोः । वार्था ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 पाजामिक्कणुषेनदी । पुवापुवा । पुवा(१) ॥ गुराः । नाध
 २ २ २ १ २ १ १ १ २ १ २ १ २
 तत्रायुधागभ । स्तियोस्तियोः । स्तियोः । स्रवाः । सा
 २ २ २ १ २ १ १ १ २ १ २ १ २
 यिषासन्नथिरोगवि । छिषूछिषू । छिषू । आयिन्द्रा ।
 १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 स्याशुष्ममौरयन्नप । स्युभायिस्युभायिः । स्युभायिः (२) ॥
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 आयिन्द्रः । हायिन्वानो अज्यतेमनी । षिभायिषिष

* दृष्टयामे सध्यन्दिने ।

^२भायिः । ^{१ २}षिभायिः(३) ॥ ^{१ २}आयिन्द्रा । ^{१ २ २ २}स्यासीमपवमानज ।
^{१ २ १ २}मिणामिणा । ^{१ २}मिणा । ^{१ २}तावायि । ^{१ २ २ २}ध्यामाणोजठरेषुआ ।
^{१ १ १ २}विशाविशा । ^{१ २}विशा । ^{१ २}प्रानाः । ^{१ २}पायिन्विद्युदभेवरो ।
^{१ २ १ २}दसायिदसायि । ^{१ २}दसायि । ^{१ २}धाया । ^{१ २ २ २}नोवाजा^२उपमा
^{१ २ १ २}द्विश । ^{१ २}श्वताश्वताः । ^{१ २}श्वताः५११२१(४) ॥ ^{१ १ १ १ १}ई२३४५ ॥ १०* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २१२ षष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

^२प्रजापतिरनुष्टुप् ^२सीमः ॥ ^२भर्गम् ॥ ^२यत् । ^२अयम्पू
^२षा । ^{१ २}रयारयिर्भा२३४गाः । ^{२ २}सीमःपुना । ^{१ २ २}नोआरर्षा२
^२३४तायि । ^२पतिर्बिश्च । ^{१ २}स्यभूरमार३४नाः । ^२वियख्यद्रो ।
^{१ २ २}दसीरज२३४भायि(१) ॥ ^{१ २}समुप्रियाः । ^{१ २}अनूरषार३४ता ।
^{१ २ २}गावोमदा । ^{१ २}यघारर्ष्वार३४थाः । ^{१ २}सीमासःकृ । ^{१ २}एवतार
^{२ २}यिपार३४थाः । ^{१ २}पवमाना । ^{१ २}सआरयिन्दार३४वाः(२) ॥
^{२ २}यओजिष्ठः । ^{१ २}तमारभार३४रा । ^{१ २}पवमान । ^{१ २}अवारआ

^५ २३४याम् । ^१ यःपञ्चच । ^१ ^३ ^५ षण्णारयिरार३४भायि । ^२ रयिं
^२ येन । ^१ ^३ ^५ वनारमार३४हायि(३) ॥ ए३ । ^२ ^१ ^{१११} भर्गार३४५ः ॥११॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४४ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

^१ ^२ प्रजापतिरत्यष्टिसोमः । नित्यवत्साः । एआया । रु
^{१२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ चाक्षरिण्यापुनानोविश्वादेष्वात्सितरतिसयू रग्वभायिः । इ
^{२२} ^२ ^२ ^२ ^{१२} ^१ डा । सूरोनसयू रग्वभायिः । धारा । पृष्ठस्यरो रचता
^{११} ^१ ^१ ^१ ^{१२} यि । इडा । धारा । पृष्ठस्यरो रचतायि । अथा । धारा ।
^१ ^१ ^१ ^२ ^२ ^२ पृष्ठेस्यरोचतायि । इडा । पुनानोअरुषोश्चाश्वीः । वि
^{१२} ^२ ^२ ^२ ^{४५} ^{२१२} ^१ श्वायद्रूपापरियासिया३ । काभीः । सप्तास्येभिरार३४दो ।
^२ ^१ ^२ ^१ ^२ काभिरा३१जवा२३(१) ॥ एप्राचीम् । अनुप्रदिशंयातिचे
^२ ^२ कितत्स्रग्भिर्निर्यततेदर्शतो ररथोः । इडा । दैव्योद
^१ ^२ ^२ ^{११} ^{१२} ^१ र्शतोशराश्याः । आगमान् । उक्थानिपौ रसियो । इ
^२ ^{१२} ^१ डा । आगमान् । उक्थानिपौ रसिया । अथा । आ

ता३३४वा । म३३४ । औ३३४वा । तेवा३३४वा । भा३३४
चा३३४ । लिय३३४३३४र्ताम् । प३३४३३४३३४ । औ३३४
वा । वा३३४३३४३३४ । दम् । उ३३४३३४३३४ । वा(१) ॥
औ३३४३३४३३४३३४ । म३३४ । वा३३४३३४३३४३३४ । स३३४
३३४ । औ३३४३३४ । अ३३४३३४३३४३३४ । या३३४३३४ । व३३४
वा३३४३३४३३४ । न३३४३३४३३४३३४ । औ३३४३३४ । स३३४३३४३३४३३४ ।
ता३३४३३४३३४३३४ । वा(२) ॥ औ३३४३३४३३४३३४ । नो
आ । स३३४३३४३३४३३४३३४ । म३३४३३४ । औ३३४३३४ ।
स३३४३३४३३४३३४३३४ । रा३३४३३४३३४३३४ । ण३३४३३४३३४३३४ । तू३३४
मे३३४३३४ । औ३३४३३४ । द्रा३३४३३४ । द्रा३३४३३४३३४३३४३३४ ।
वा । उ३३४३३४३३४३३४ । वा(३) ॥ द्वा३३४ ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १२१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १३

स्वाशिरऋषयो गायत्रीसोमः ॥ स्वाशिरामर्कः ॥

^{३ २ २ १} अयामायाम् । ^{१ २} यस्तेमदीर । ^{३ २} वरायिणार३४याः । ^{३ ५} तेना
^{३ ३ १} पवार । ^५ खअन्धार३४सा । ^{१ २ २ २} देवावौरार । ^{२ २ ३} घश९सा२
^५ ३४द्वा(१) ॥ ^१ जम्विर्वातारम् । ^{२ २ ३} अमायितार३४याम् । ^५ स
^२ स्त्रिर्वाजारम् । ^{३ २ ३} दिवेदार३४यिवायि । ^{१ २ २} गोषातिरार ।
^{३ २ ३} श्वसाआर३४सायि(२) ॥ ^{१ २} समिस्त्रोआर । ^{३ २ ३} रूपोभूर३४वाः ।
^{१ २ २} ह्यपस्थाभारयिः । ^{३ २ ३} नधायिनूर३४भायिः । ^{१ २ २} सीदज्जोनोर ।
^{३ २ ३} नयोना२३४यिमा(३) । ^{३ १ १ १ १} ईर३४५ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

^{३ २ २} भरद्वाजस्त्रिष्टुब्धिष्णुः ॥ ^{३ २ २} बृहत्साम् ॥ ^{३ २ २} औद्दोयिकि
^{२ २} मित्तेविष्णोपरिचा३१ । ^२ क्षिनामप्रयद्ववत्क्षेपिपायिष्णो
^५ आर३४स्त्री । ^{१ २ २} मावा३४ । ^{२ २ ४ २ ५} औद्दोवा । ^{२ २ १} पोआस्मदा । ^२ प
^२ गूद्वा३१ः । ^{२ ३} एतद्यदार३४न्या । ^५ रूपस्समा३४ । ^{२ २ १ २} औद्दो
^५ वा । ^१ थारयिवाभूर३४ । ^५ था । ^५ उज्जवाद्दवाज । ^५ वा(१) ॥

^{२२ २} ^१ ^{१ २} ^२
 औहोयिथप्राश्न । तत्तत्रद्यग्निपिविष्टद्वयमर्यशशसा
^२ ^३ ^५ ^{१ २} ^{३२ ४२}
 मिवयू । नानायिवार३४यिद्वान् । तन्त्वा३४ । औहो
^५ ^{२ १} ^२ ^२ ^३ ^५
 वा । गृणामिता । वसामा३१ । तव्यान्शयार३४न्ताम् ।
^{२ १ २} ^{३२ ४२ ५} ^१ ^५
 अस्यइजा३४ । औहोवा । सारःपारार३४ । कायि ।
^५ ^५ ^{२२ २} ^२ ^२ ^{१ २}
 उहवाईहाज । वा(२)॥ औहोयिकेवाश्न । षट्तेविष्क
^{२ २} ^२ ^{२, ३}
 वासआकृणोमितन्मेजुषस्वशिपायि । वायिष्टाहार३४
^५ ^{१ २} ^{३२ ४२ ५} ^{२ १} ^२
 व्याम् । वर्दा३४ । औहोवा । तुत्वासुष्टू । ताया३१ ।
^{२ २ २ ३} ^५ ^{२ १ २} ^{३२ ४२ ५}
 गिरोमेयूयार३४म्या । तसुवस्ता३४ । औहोवा । भार
^१ ^१ ^५ ^१
 यिस्सा । भारयिस्सुदार३४ । नाः । उहवाईहाज ।
^१
 वा(३) ॥ हस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १४६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

^{२२}
 बृहस्पतिरिन्द्रो वापरउष्णिक् सोमः ॥ बलभिदम् ॥ हो

^२ वायि । ^{१२२} ^२ ^२ ^२ ^४ ^{१२}
^{२५} ^२ ^४ ^२ ^{३५२} ^२
^२ ^४ ^२ ^{३५}
 भ्योवाश्रयिराश्वद्यशः(२) ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १८० पृष्ठं द्रष्टव्यम् । १६

^२ ^४ ^{१२} ^{२५} ^{१२२} ^४ ^२ ^३
 दम् ॥ यस्ते मदोश्वाश्रेणियः । तेनापवाश्वाश्चान्ध
^{५२} ^{२२२} ^४ ^२ ^{३५२} ^{२२} ^{२२} ^१
 सा । देवावीराश्वाश्चस्रहा । ओवा । ओवा । ओ
^२ ^{५२} ^२ ^{३११११}
 वाश्चाश्वा । औचोवा(१) ॥ ई२३४५ ॥ १७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३ पृष्ठं द्रष्टव्यम् । १७

^१ ^२ ^{१२}
 प्रजापतिर्वहतीन्द्रः ॥ यशः ॥ त्वमिन्द्रयशाश्च
^२ ^{५१२} ^{२१} ^२ ^१ ^{१२२१}
 सि । ऋजौषीश्वसस्पतिः । त्वंवृत्राणिहस्यप्रतीन्येक
^{१२१} ^२ ^{२११} ^१ ^२ ^{२१२}
 इत्युक् । अनुत्तश्चर्षणीधृतिः(१) ॥ अनुत्तश्चर्षणीधृतिः । अनु
^२ ^{५११} ^१ ^{२२} ^१ ^२ ^{१२२} ^{१२} ^{२२}
 तश्चर्षणीधृतिः । तमुत्वानूनमसुरप्रचेतसम् । राधोभा

१ २२ २ १२२ २२ १ २२ २ १२२ २२ १ २२ २
गमिवेमहे(२) ॥ राधोभागमिवेमहे । राधोभागमिवेमहे ।

१२२ १ २ १२ २ १२२ २२ २ १
महोवृत्तिप्रशारणातइन्द्र । प्रतेसुन्नानोअश्वन् । शत

२ २२ १ २२ १ २ १२ ११
ज्जीवेमशरदोवयन्ते२३४पु(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४७६-४७७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिरनुष्टुप्सोमः ॥ भर्गः ॥ यत् । पुरोजि
२ १२ २ ३ ५ २२ २ १ ३
तौ । वोआरन्धार२३४साः । सुतायमा । दयारयित्ना२३४
२ २ १ ३ ५ २२ २
वायि । अपश्चानम् । अथारयिष्टा२३४ना । सखायो
२ १ २ ५ २२ २ २ १
दौ । घजारयिक्का२३४याम्(१) ॥ सखायोदौ । घजार
२ ५ २२ २ १२ २ ५ ५
यिक्का२३४याम् । योधारया । पावारकार२३४या । प
१ १ २ ५ २ १ ३
रिप्रस्य । दतारयिद्ध२३४ताः । इन्दुरश्वः । नकार्त्वा
५ १ १ ३ ५ २ २
२३४याः(२) ॥ इन्दुरश्वः । नकार्त्वा२३४याः । तन्दरो
१ ५ २२ २ ३
षम् । अमारयिभार२३४राः । सोमंविश्वा । चियारधा

* अपचिति अक्षयाम् ।

^५ २३४या । ^{१ २} यज्ञायस । ^{१ २ ३ ५} तुवा२द्वार३४याः(३) ॥ ए३ । भर्ग
^{१ १ १ १} २३४पुः ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १२१ इत्यादिषु द्रष्टव्यम् । १८

^{१ २} वरुणो ^{१ २} बृहती सीमः ॥ ^{१ २} देवस्थानम् ॥ ^{१ २} हाजपुना
^{१ २} नास्मो । ^{१ २} मधारया३ । ^{१ २} होयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} हा
^{१ २} जहाजहाजवा । ^{१ २} सहोनरः । ^{१ २ २ २ २ २ २ २} अपोवसानोऽर्घसा
^{१ २} शयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा ।
^{१ २} सत्यमोजः । ^{१ २ २ २ २ २ २ २} आरत्नधायोनिमृता३ । ^{१ २} होयि । ^{१ २} होयि ।
^{१ २} होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा । ^{१ २} स्वर्ज्योतिः । ^{१ २ २ २} स्यसीदसा
^{१ २} शयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} हाजहाजहाजवा ।
^{१ २ २ २} एस्यादिदम् । ^{१ २ २ २} एस्यादिदम् । ^{१ २ २ २} एस्यादिदम् । ^{१ २ २ २ २ २} उत्सीदेवो
^{१ २ १ २} क्षिरण्यया३ः । ^{१ २} होयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} होयि । ^{१ २} हाजहाज
^{१ २} हाजवा(१) ॥ द्यौः ॥ ^{१ २ २ २} हाउत्सीदेवाः । ^{१ २} क्षिरण्यया३ः ।

^१ होयि । ^{१५ ५ ५} होयि । होयि । हाजहाजहाजवा ।

^{१ २} सन्नोन्नरः । ^{२ २ २ २ १ २} उत्सोदेवोहिरण्ययाः । ^१ होयि । होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । हाजहाजहाजवा । ^{१ २} सत्यमोजः । ^{१ २} दुहा

^{१ २ १ १} नजधद्दिव्याः । ^१ होयि । होयि । होयि । हाज

^{५ ५} हाजहाजवा । ^{१ २} स्वर्ग्योतिः । ^{१ १ २} मधुप्रियाम् । ^१ होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । होयि । हाजहाजहाजवा । ^{१ २ १ २} एस्थादिदम् ।

^{१ २ १ २} एस्थादिदम् । ^{१ २ १ २ १ २ १} एस्थादिदम् । प्रत्नसधस्थमासदाश्त् ।

^१ होयि । ^{१५ ५ ५} होयि । होयि । हाजहाजहाजवा(२) ॥ द्यौः ॥

^{१ २} हाजप्रत्नसधा । ^{१ १ २} स्थमासदाश्त् । ^१ होयि । होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । हाजहाजहाजवा । ^{१ २} सन्नोन्नरः । ^{१ १ १ २} प्रत्नसध

^{१ १ २ १} स्थमासदाश्त् । ^१ होयि । होयि । होयि । हाजहाज

^५ हाजवा । ^{१ २} सत्यमोजः । ^{१ २ १ २ १} आपृक्कग्रन्थरुणवाः । ^१ होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । होयि । हाजहाजहाजवा । ^{१ २} स्वर्ग्योतिः ।

^{२ १२ १} जियषसा^१यि । होयि । होयि । होयि । ^{१५ ५} हाजहाज
^{५ २१२ २१२ २१२} हाजवा । एस्थादिदम् । एस्थादिदम् । एस्थादिदम् ।
^{२२१२ ११२ १} नृभिर्द्धौतोविचक्षणाः । होयि । होयि । होयि । ^{१५} हाज
^{५ ५ १२ १२ १२ २ १ १} हाजहाजवा(३) ॥ द्यौरक्रान्भूमिरततनत्समुद्र^१समचूक
^{१ ११११} पत् । इट्० इडा२३४५ ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

॥ तृतीयस्यार्ध-प्रपाठकः समाप्तः ॥

—०००@०००—

^{३ २ ११} जमदग्निर्द्धौतीन्द्रः ॥ सप्तचम् ॥ अयंवायाज ।
^{२ १ २२१२ २२१२ २२१२} त्वामिद्धायि । हावामहायि । हावामहायि । हावामहायि ।
^{२२ २१२ २२१२ २२१२ २२१२} सातौवाजा । स्थाकारवाः । स्थाकारवाः । स्थाकारवाः ।
^{२२ १ २२ २२१ २२१ २२१} त्वां वत्रायि । पूइन्द्रसात् । पातिन्नराः । पातिन्नराः । पाति
^{२२१२ २२१ २२१२ २२१२} न्नराः । त्वाङ्गाष्टा । स्रुअर्वताः । स्रुअर्वताः । स्रुअर्वताः(१)॥

१२ १२ १२ १२ १२
त्वाङ्काष्टा । छत्र्वताः । छत्र्वताः । छत्र्वताः । त्वा

१२ १२ १२ १२ १२
ङ्काष्टा । मूत्र्वताः । सूत्र्वताः । सूत्र्वताः ।

१ १ १ १ १ १ १
सत्त्वन्नश्चायि । त्रवञ्चहा । स्ताधृष्णुया । स्ता

१ १ १ १ १ १ १
धृष्णुया । स्ताधृष्णुया । महस्तवा । नोअ

१ १ १ १ १ १ १
द्रिवाः । नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः(२) ॥ महस्तवा ।

१ १ १ १ १ १ १
नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः । महस्तवा ।

१ १ १ १ १ १ १
नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः । जामशुवाम् ।

१ १ १ १ १ १ १
रथियमायि । द्रासक्किरा । द्रासक्किरा । द्रासक्किरा ।

१ १ १ १ १ १ १
सत्रावाजाम् । नाजिग्यूषायि । नाजिग्यूषायि । ना

१ १ १ १ १ १ १
जिग्यूषायि(३) ॥ ए । त्रिवृतम्प्रवृतम् ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

१ १ १ १ १ १ १
रुद्रोऽनुष्टुप्सोमः ॥ सम्मौल्यसप्तहम् ॥ पूरोर ।

१ १ १ १ १ १ १
जीतीर । वोअऽर । धासऽर । छतार । यामार ।

१२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 दायिऽ२ । त्नावे२ । आपऽ२ । श्वानऽ२म् । श्नाथिऽ२ ।
 २ ऽ १२ ऽ १२ ऽ २ ऽ १२ ऽ
 दानऽ२ । साखारयोदी२ । घाजिऽ२ । क्वायऽ२म्(२) ॥
 १२ ऽ १२ ऽ २ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 साखार । योदी२ । घाजिऽ२ । क्वायऽ२म् । योधार ।
 १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १ ऽ
 रायार । पावऽ२ । कायार । पारिऽ२ । प्रस्यऽ२ ।
 १२ ऽ २ ऽ १ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२
 दाते२ । सूतऽ२ः । इन्दुऽ२ । अश्वो२ । नाक्छऽ२ । त्वा
 २ १ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 यऽ२ः(२) ॥ इन्दुऽ२ । अश्वो२ । नाक्छऽ२ । त्वायऽ२ । त
 २ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 न्दुऽ२ । रोषऽ२म् । आभी२ । नारऽ२ः । सोमऽ२म् ।
 १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 विश्वा२ । चायार । धायार । यज्ञार । यासऽ२ ।
 १२ ऽ १२ ऽ २१
 त्ववऽ२ । द्रायऽ२ः । एअस् ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

रुद्रोऽनुष्टुप्सोमः ॥ द्वितीयसमील्यसप्तहम् ॥

१ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 इन्दुऽ२ । अश्वो२ । नाक्छऽ२ । त्वायऽ२ः । त्वायऽ२ः ।
 १२ ऽ १ ऽ १ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
 त्वायऽ२ः । तन्दुऽ२ । रोषऽ२म् । आभी२ । नारऽ२ः ।

१२ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ   १२२ ऽ
 नारऽरः । नारऽरः । सोमऽरम् । विश्वार । चायार ।
 १२२ ऽ   १२२ ऽ   १२२ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ
 धायार । धायार । धायार । यज्ञार । यासऽर । तूवऽर ।
 १२ ऽ   १२ ऽ   १२ ऽ   १   २१   २ १ ३
 द्रायऽरः । द्रायऽरः । द्रायऽरः(३) । हस्० प्रवस्० ए२चक्षू
 १ १ १ १
 २३४५ः ॥ ३ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० १३१-१३३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ३

॥ इत्युद्भागाने एकाद्वपर्व समाप्तम् ॥ ३ ॥

॥ अथाहीनपर्वेदानीम्प्रवर्त्तते * ॥

अग्निर्वैश्वानरोऽनुष्टुप्सोमः ॥ ऋतनिधनमाज्यदो

हम् ॥ चोहम्^{१२}। प्रसुन्वाना^१२। यअन्ध्वा^{२१३}३४साः।^५

मर्त्तिनिवा^{१२}२। ष्टतद्वा^{२२३}३४चाः। अपश्चाना^५२म्। अ^१

राधा^{२,३}३४साम्। क्षतामखा^{१२}२म्। नमृगा^{३२,३}३४वाः(१) ॥ आ^{१२}

जामिरा^२२। त्क्वेअव्या^{२२२}३४ता। भुजेनपू^५२त्। मृउणा^{१२,३}

२३४योः। सरज्जारी^५२२। नयोषा^{१२,३}३४णाम्। वरो^{१२}

नयो^{३२,३}२२। निमासा^५२३४दाम्(२) ॥ सर्वोरोदा^{१२,२}२२। क्षसाधा^{३२,३}

२३४नाः। वियस्तस्ता^५२२। भरोदा^{१२,३}३४सायि। क्षरिः^१

पवार^{३२,३}२२यि। त्वेअव्या^५२३४ता। वेधानयो^{१२,२}२२२। निमासा^{३२,३}

३४दाम्(३)। ए३। ऋतम् ॥ ४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४३७ इडादिषु द्रष्टव्यम् । ४

* “अहीनकाण्डमिदानीम्प्रवर्त्तते”—इति क०-पाठः ।

† गर्गमिराचप्रथमोऽङ्कि आर्भवे ।

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः ॥ ईनिधनमाज्यदोहम् ॥

२ १ २ २ १ २ ३ ५ २ १
अयस्सोमाः । इन्द्रतु । भ्यस्सुन्वायि । तुभ्यम्पवा ।

२ १ २ २ ४ ५ २ १ २ १ २
तार्शितुवम् । अस्यपाहो । तुवस्त्रयाम् । चक्रषे ।

२ ३ ४ ५ २ १ २ १ २ २ ४ ५
त्वंववृषायि । इन्द्रमदा । याश्रुजि । यायसोमाम् (१) ॥

२ १ २ २ १ २ २ ४ ५ २ १ २
सईश्रयो । नभुरि । षाड्योजी । मद्दःपुरु । णोद्

१ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ २ १ २
सात । यायिवसूनी । आदींविश्वा । नङ्गषि । याणि

४ ५ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २
जाता । सुवर्षाताः । वनज । ध्वानवन्ता (२) ॥ शुक्नी

२ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ ५
शङ्घो । नमारु । तम्पवस्त्रा । अनभिशा । स्ताः

१ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ १ २ २
दिवि । यायथावीट् । आपोनमा । चूस्सुम (३) ॥ तिर्भ

४ ५ २ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २
वानाः । सहस्राप्ताः । पृतना । षाड्यज्ञाः । ई २ ३

१ १

४ ५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५४४ पृष्ठयोदिषु द्रष्टव्यम् । ५

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः । त्रिणिधनमाज्यदोहम् ॥

* द्वितीयेऽहनि मध्यन्दिनान्त्यम् ।

(६१)

^{२ १ २} तिस्त्रोवाचाः । ^{२ १} ईश्रय । ^{२ २ ४ ५} तिप्रवक्त्रोः । ^{२ १} ऋतस्यधायि ।

^{२ १} तौश्मन्ना । ^{२ २ ३ ४ ५} णोमनीषाम् । ^{२ २ १ २} गावोयन्तायि । ^{२ ३} गोश्प

^{२ ३ ४ ५} तिम् । ^{२ २ १} पृच्छमानाः । ^{२ १} सोमंय्यतायि । ^{२ २ ३} मतयः । ^{२ २ ३} वाव

^{४ ५} शानाः(१) ॥ ^{२ २ १ २} सोमङ्गावो । ^{२ २} धेश्नवः । ^{२ २ ३ ४ ५} वावशानाः । ^{२ २} सो

^२ मंविप्राः । ^{२ १} मतिभिः । ^{२ ३ ४ ५} पृच्छमानाः । ^{२ २ १} सोमस्सुताः । ^२ ऋ

^{२ २} च्यते । ^{२ २ ३ ४ ५} पूयमानाः । ^{२ २ १ २} सोमेअर्काः । ^{२ १} त्रिष्टुभः । ^{२ ३ ४ ५} सन्नवन्ता

^{२ २ १ २} यि(२) ॥ ^{२ १} एवानस्सो । ^{२ ३ ४ ५} माश्परि । ^{२ २ १} षिच्यमानाः । ^{२ २ १} आपव

^{२ १ २} स्वा । ^{२ ३ ४ ५} पूश्यमा । ^{२ १ २} नस्सुवस्ती । ^{२ १} इन्द्रमावायि । ^{२ १} शाश्बृह ।

^{२ २ ३ ४ ५} तामदेना । ^{२ १ २} वर्ड्यावा । ^{२ १} चश्चन । ^{२ २ ३ ४ ५} यपुरन्धिम(३) ।

^{२ २ २} ए । ^{१ ३ १ १ १ १} आज्यदोहार्श्चधूमम् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४३-४४४ ऽष्टयोर्द्रष्टव्यम् । ६

^{१ ३} प्रजापतिर्बृहत्यादित्यः ॥ ^{१ ३} सङ्गतिः ॥ ^{१ ३} एश्राया ।

^१तद्वसूर^१हो^१र^१३ । ^{१२ ३२ २}रिया^१र^१३म् । ^{१ २}हाओवा । ^{१ २}विश्वेदिन्द्र
^१स्यभक्त^१त । ^{१ २ २ २ १ २}वसूनिजा^{१ २}तोजनि^{१ २}मा । ^{१ २ २}नियोज^{१ २}सा । ^{१ २ २}प्रतिभा
^{१ २ २}गन्नदीधिमः^१(१) ॥ ^{१ २}एप्रातायि । ^{२ १}भागन्नदा^१र^१हो^१र^१३ । ^१धिमा
^{१ २ ३ २}र^१३ः । ^{१ २ २ १}हाओवा । ^{२ २}प्रतिभाग^{१ २ २ १}न्नदीधिमः । ^{१ २ २ १}अलर्षिरातिं
^{१ २ २}वसुदाम् । ^२उपस्तुहि । ^{१ २ २ २ १}भद्रा^१इन्द्र^१स्यरातयः^१(२) ॥ ^१एभाद्राः ।
^१इन्द्र^१स्यरा^१र^१हो^१र^१३ । ^{१ २ ३ २ २}तया^१र^१३ः । ^{१ २}हाओवा । ^{१ २}भद्रा^{१ २ २ २}इन्द्र
^{१ २ १}स्यरातयः । ^{२ १ २ २ २ १}योअस्त्रकामंविधतः । ^{२ २}नरोषति । ^{१ २ २ २}मनोदा
^{१ २ २ १}नायचोदयन्^१(३) ॥ ^१हौ ३ । ^१आ ३ । ^१ज ३ । ^{१ २}इ २ ३
^{१ १}४ ५ (३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३३६-३३७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

^{१ १}पृथुरश्मिः पथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः ॥ ^{१ १}पार्थुरश्मम् ॥ एखा
^१दीः । ^३ओ^५र^{३ १ २}३४वा । ^१इत्थाविषू^१र^१वताः । ^१अथा । ^१एम
^१धोः । ^१ओ^५र^{२ १}३४वा । ^१पिबन्तिगौ^१रियाः । ^१अथा । ^१एया

^२१ ^३ ^५ ^{२२१} ^१ ^२
 ३। ओ२३४वा । द्वेणसया२वरायि । अथा । एवृष्णा ।
^३ ^५ ^{२१} ^१ ^२
 ओ२३४वा । मदन्तिशो२भया । अथाः(१) ॥ एताआ ।
^३ ^५ ^{२१} ^५ ^१
 ओ२३४वा । स्यष्टना२युवाः । अथा । एसोमाम् ।
^३ ^५ ^{२२१} ^१ ^२
 ओ२३४वा । श्रीणन्तिपा२श्रयाः । अथा । एप्राया ।
^३ ^५ ^१ ^१ ^२
 ओ२३४वा । इन्द्रस्पधा२यिनवाः । अथा । एवाज्राम् ।
^२ ^५ ^१ ^१ ^१ ^२ ^२
 ओ२३४वा । हिन्वन्तिसा२यकाम । अथा(२) ॥ एताआ । ओ
^५ ^{२१} ^१ ^२ ^३
 २३४वा । स्यनमसा२सहाः । अथा । एसापा । ओ२३४
^५ ^{२१} ^१ ^२ ^३
 वा । र्यन्तिप्रचा२यितसाः । अथा । एवाता । ओ
^५ ^{२१} ^१ ^२ ^३
 २३४वा । नियस्यसा२श्विरायि । अथा । एपूखु । ओ
^५ ^{२१२} ^१ ^२
 २३४वा । णिपूर्वा२यित्तयायि । अथा । एवस्त्रीः ।
^३ ^५ ^{२१} ^१ ^{११११}
 ओ२३४वा । अनुस्वरा२जियाम् । अथा२३४पु(३) ॥ ८॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३७ वृष्णादिषु द्रष्टव्यम् । ८

अश्वस्त्रिष्टुब्धः ॥ अश्वव्रतम् ॥ ^{१२}हौ । होयि ।

ॠ। होयि। ॠ। होयि। ॠ। होर। वार३

५२२   २   १   २   ३   १११   १२
४औहोवा । ए३ । सुवज्यती२३४५ः । हौ । होयि ।

कौ० होयि० ह्यौ० होयि० हौ० होर० वार०

५२ २ २१ २२ १२ २१ २ २२ १ ३ ११ ११ १२
३४ औहोवा । अभिवाजीविश्वहृपोजनित्रा२३४५म् । हो ।

होयि। कौ। होयि। हौ। होयि। हौ। होर।

वार३४^{५२}औ^२हो^{१२}वा । ए३ । ज्यो^३ति^३र्भा^३र३४^३पूः । हो । हो

यि। कौ। होयि। ह्यौ। होयि। हौ। होर। वार

३४^{५४२}अहोवा । ^२हिरण्ययम्बिभ्रदत्क^{१२१}सुपर्ण^{२३२}१ः । ^२हो ।

होयि । कौ^रहोयि । हौ^र । होयि । हौ^र । होर ।

वार^५३४^{५२} औ^२हो^१वा^३ । ए३ । शि^२शु^१ए^३र्वा^२जी^२ । हो^२ । हो^२यि ।

कौ० । होयि० । ह्यौ० । होयि० । ह्यौ० । होर० । वार३

४औहोवा । सूर्यस्यभानुमृतुथावसानार३४५ः । ४

होयि। हो। होयि। हो। होयि। हो। होर।

^३ वार३४ औहोवा । ^{५८८} ए३ । ^१ अश्वोमेध्या२३४५ः । ^{१२२८२३११११} हो । ^{१८} होयि ।

^८ हो । ^८ होयि । ^८ हो । ^८ होयि । ^८ हो । ^८ हो२ । ^३ वार३४

^{५८८} औहोवा । ^{१ २१२२१२१२ १२ ३ ११११} परिस्वयम्मेधमृज्जीजजाना २ ३ ४ ५(१) ॥

^{२ १८ २ ८ १८३ ११११ १८ १ १८} अप्सुरेतश्शिश्नियेविश्वरूपा २ ३ ४ ५ म् । ^{१८ १ १८} तेजःपृथिव्या

^{२१ ११८ १ १११ १ १८१ २ १८२ १८} मधियत्सम्बभूवा २ ३ ४ ५ ॥ ^{२१ १११ १ २ १२८ १ २ १८ ११ ११} अन्तरिक्षेस्वम्निमानन्निमा

^{३ ११११ १ २ १२८ १ २ १८ ११ ११} ना२३४५ः । ^{२१ २११८१ २ १८ २८ ३ ११११ १८ २ २१} कनिक्कन्तिवृष्णोअश्वस्यरेता २ ३ ४ ५ः(२) ॥

^{२१ २११८१ २ १८ २८ ३ ११११ १८ २ २१} अयंसृष्ट्वापरियुक्तावसाना २ ३ ४ ५ः । ^{२ १८ २ १८ २ १८ २ १८} सूर्यस्यभानुं

^{२ १८ २ १८ २ १८ २ १८ २ १८} व्यञ्जोदाधारा २ ३ ४ ५ । ^{२ १८ २ १८ २ १८ २ १८} सृष्ट्वादाशशतदाभूरिदावा

^{११११ १८ २ १८ १ १ ३ ११११ १८} २३४५ । ^{१८ २ १८ १ १ ३ ११११ १८} धर्तादिवोभुवनस्यविश्वपती २ ३ ४ ५ः । ^{१८} हो ।

^८ होयि । ^८ हो । ^८ होयि । ^८ हो । ^८ होयि । ^८ हो । ^८ हो२ ।

^३ वा २ ३ ४ औहोवा(३) ॥ ^{५८८} ए३ । ^{२ १२३११११} सुवर्जते२३४५ ॥ ८ * ॥

कतिपयलोभमूलकमिदं साम, लोभानां व्याख्यातुं सुदुर्लभा । ८

भूरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः देवी

* द्वितीयेऽह्न्यास्त्रावउपवेशानन्तरमुद्गता खूयादनेन ।

गायत्रीऋन्दः अग्निर्देवता स्वयमातृषोपधाने*विनियोगः ॥

^{५ १२} भूः । भूः । होयि । ^२ भूः । होयि । ^२ भूः । हा३१जवा२ ।

^{२ १ २ ३ १ १ १ १} ए । सुवर्ज्योती२ ३४ पुः(१) ॥ भुवरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्युष्णिक् ऋन्दः वायुर्देवता तृतीया

याच्चितौ स्वयमातृषोपधाने विनियोगः ॥ ^{५ १} भुवाः । भुवः ।

होयि । ^२ भुवः । हा३ १ जवा२ । ^{२ १ २ २ १ १ १} ए । सुवर्ज्योती २ ३४

^१ पुः(२) ॥ स्वरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् ऋन्दः सूर्यो देवता पञ्चम्याच्चितौ स्वयमातृषो-

पधाने विनियोगः ॥ ^{५ ४ १} सुवाः । सुवः । होयि । सुवः । हो

यि । ^२ सुवः । हा३१जवा२ । ^{२ १ २ ३ १ १ १ १} ए । सुवर्ज्योती२ ३४ पुः(३) ॥

सत्यमिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् ऋन्दः । सत्यं देवता प्रथमायाच्चितौ पुष्करपला

^{५ ४ १} शोपधाने विनियोगः ॥ सत्याम् । सत्यम् । होयि । स

०,† स्वयमातृषादिकमिष्टकाभिधानम्, यजुर्वेदीयाग्निधित्य-प्रकरणे सर्वस्वरं व्यहम् ।

त्यम् । होयि । सत्यम् । हा३१जवा२ । ए । सुवर्ज्यो^{२ १ २}
^{३ ४ १ १ १}तीर३ ४ ५ः(४) ॥ पुरुषइति व्याहृतिसाम परमेष्ठौ प्रजा-
 पतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् छन्दः पुरुषो देवता प्रथमायाञ्चितौ
 द्विरण्मयपुरुषोपधाने विनियोगः । पुरुषाः । पुरुष ।
 होयि । पुरुष । होयि । पुरुष । हा३१जवा२ । ए । सुव
^{२ ३ १ १ १ १}र्ज्योतीर३ ४ ५ः(५) ॥ १० * ॥

व्याहृतिसूक्तञ्चैतत्साम व्याहृतौनाञ्च व्याख्यानसुलभा संहिताभाष्ये । १०

दीर्घतमा अनुष्टुप् सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ आ^१
 याम् । पूषारयिः । भगाभगाः । भगाः । सोमाः ।
^{१ १ २ २}पूनामोअ । ^{१ १ २ २}षतायिषताति । ^{१ २}षतायि । ^{१ २}पातीः । ^१वायि
^{२ २}श्वस्यभू । ^{१ २ २ २}मनामनाः । ^{१ २}मनाः । ^{१ २}वाया । ^{१ २ २ २}ख्याद्रोदसी ।
^{१ २ १ २}उभाउभायि । ^{१ २}उभायि(१) ॥ ^{३ १ १ १ १}ईर३ ४ ५ ॥ ११ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४५—३४६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

* विनियोगऽस्याग्निचित्यक्रतौ ।

† वेदविराज तृतीयेऽह्न्यार्भवे ।

वरुणः पथ्या बृहती सोमः ॥ देवस्थानम् ॥ ^{२२} ह्राज
^२ श्रीणन्तो गो । ^२ भिरुत्तराश्म् । ^{१ २} होयि । ^१ होयि । होयि ।
^{२५} ह्राज ^५ ह्राज ^५ ह्राजवा । ^{१ २} सहोनरः । ^{२२ १ २२ १२ २ १ २} श्रीणन्तो गोभिरुत्तरा
^१ श्म् । होयि । होयि । होयि । ^{२५} ह्राज ^५ ह्राज ^५ ह्राजवा (२) ॥
^{१ २} सत्यमोजः । ^{२२ १} परिस्वानश्चसेदाश् । ^{२ २} होयि । ^१ होयि ।
^{२५} होयि । ^५ ह्राज ^५ ह्राज ^५ ह्राजवा । ^{१ २} स्वर्ज्योतिः । ^{२ २ १ २} वमादनाश् ।
^१ होयि । होयि । होयि । ^{२५} ह्राज ^५ ह्राज ^५ ह्राजवा । ^{२ १ २} एस्था
^{२२ १ २} दिदम् । ^{२२ १ २} एस्थादिदम् । ^{२ १ २} एस्थादिदम् । ^२ क्रतुरिन्दुर्विच
^{१ २} क्षणाश् । ^१ होयि । ^१ होयि । ^१ होयि । ^{२५} ह्राज ^५ ह्राज ^५ ह्राज
^{२२ २२ १२ २} वा (३) ॥ ^१ द्यौरक्रान्भूमिरततनत्समुद्रं ^{२२} समचकुपत् । ^१ इट्
^{१ १ १ १} इडा २३४५ ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १२

अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेरर्कः ॥ ^{२ २ २} तिस्रोवाचउऽश्वा ^१

* ऋग्वेदोक्त-पवमान-तृतीयेऽहनि मध्यन्दिने ।

^२यिरा^{१ २}शतारयि । गावोमिमन्तिऽ^{१ २}धायिनाश्वा^२ः । हरि
^२रेतिकाऽ^{१ २}रनायिक्ताशदा^२रत्(१)॥ अभिन्नह्वीराऽ^{१ २}नूषाशता^२ः ।
^२यक्नीर्कृतस्याऽ^{१ २}माताशरा^२ः । मर्जयन्तीर्दि^२ऽ^{१ २}वाग्शाशयिषू
^२रम्(२) ॥ रायस्समु^२द्रा^{१ २}श्वातूशरा^२ः । अस्मभ्यं^२सोमा^२
^{१ २}वायिश्वाशता^२ः । आपवस्वसाऽ^{१ २}हास्ताशयिणा^२ः । ए । अ
^{१ २ २ २ २ २}ग्निमूर्धाभवद्विवः ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४४३-४४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १३

दीर्घतमा अश्वरपङ्क्तिरिन्द्रः ॥ दीर्घतमसोऽर्कम् ॥

^{१ २}पारौ । प्रा । धन्वा^{१ २}धन्वा । धन्वा । आयिन्द्रा । या ।
^{२ २}सोमा । सोमा । सोमा । स्वादूः । मायि । त्रायात्रा
^२या । त्राया । पूष्णे । भा । गायागाया । गाया(१) ॥
^{१ २}आयिवा । मा । ताया^{१ २}र्ताया । ताया । माहे । ज्ञा ।

* चतुर्वीर तृतीयेऽहनि मध्यन्दिने ।

२ २ १२२ १२२ १ २ १ २ १ २
 यायायाया । याया । साशू । क्रो । अर्षाअर्षा ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 अर्षा । दायिव्याः । पी । यूषायूषाः । यूषाः(२) ॥ आयि
 २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 न्द्राः । ते । सोमासोमा । सोमा । सूता । स्या । पे
 १ १२२ १२२ १ २ १ २ १ २ १ २
 यात्येयात् । पेयात् । क्रात्वे । दा । क्षायाक्षाया । क्षा
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 या । वायि । श्वे । चा । देवादेवाः । देवाः(३) ॥ ई२३
 १ १
 ४५ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४१३-४१४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १४

२५ २
 वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः । रथन्तरम् ॥ आमिषावृष
 २ २ २ २ १ २ १
 भासुतोवा । हतच्छजा । मिपा२३यितयायि । चा
 २ १ १ ४ १ २ २ ५ ५
 म्याविया२३श्रू३ । दायिमा२३४दाम् । ओवा६ । हा
 २ १ २ २ २ २ २ १
 जवा(१) ॥ दम्नोवा । मात्वामूराअविध्यवोमोपहखा । न
 २ १ २ २ १ ४ १ २
 आ२३३भान् । माक्रीम्रह्मा२३३द्वौ३ । पांवा२३४ना ।

^{२ ५} ^५ ^{२ १} ^{२ २२ २}
 ओवा६ । हाजवा(२) ॥ नओवा । हात्वागोपरीणसम्म
^२ ^१ ^२ ^{१ २२ १} ^४ ^१
 हेमद । तुरार३४सायि । सारोगोरोर३या३ । थापा
^२ ^{२ ५} ^५ ^१
 २३४यिवा । ओवा६ । हाजवा(३) ॥ अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २१५-२१६ पृष्ठधीर् अयम् । १५

भरद्वाजः प्रथमा चानुष्टुभावन्त्या पथ्या बृहतीन्द्रः ॥

^{२२ २} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 बृहत्साम ॥ औहोयियज्जायथाअपूर्विया३ए । मघवन्वा ।
^{२ ३} ^५ ^{१ २} ^{३२ ४२ ५} ^{२ १}
 चाहत्यार३४या । तत्पृ ३४ । औहोवा । यिवीम् ।
^२ ^३ ^५ ^{२ १} ^१ ^{३२ ४२ ५}
 आप्रा३१ । थार३४याः । तदस्तम्ना३४ । औहोवा ।
^१ ^५ ^५ ^५ ^{२२}
 ज२तोदार३४यि । वाम् । उऊवा१हाज । वा(१) ॥ औ
^२ ^२ ^{२ १} ^{२ ३} ^५ ^{१ २}
 होयिवन्ता३ए । तेयज्ञो । आजायार३४ता । तदा
^{३२ ४२ ५} ^{२ १} ^२
 ३४ । औहोवा । कजतहा । स्कातार्ता३१यिः । तद्दि
^{२२ ३} ^५ ^{२ १२ २} ^{३२ ४२ ५}
 श्वमभिभुरार३४सायि । यज्जातया३४ । औहोवा ।

३ १ ५ ५ २२
 चारजान्तर३४ । वाम् । उऊवाईहाऊ । वा(२) ॥ औ
 २ २ २ १ २ ३ ५ १२२
 होयिवमा३१ । मासुप । कामायिरा२३४याः । आह
 ३४ ३४ ४२ ५ १ १ २
 ३४ । औहोवा । य० रोहयो । दायिवा३१ । घर्म
 २ २ २ ३ ५ २१ २ ३२
 नसामन्तपतासुवृक्ता२३४यिभायिः । जुष्टङ्गिर्वा३४ । औ
 ४२ ५ १ १२ ५ ५
 होवा । णारसायि । णारसेव २३४ । छात् । उऊवाई
 ५ १
 हाऊ । वा । हस् ॥ १६ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ५०ई पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत्युह्यगाने तृतीयः प्रपाठकः ॥ ३ ॥

—000—

प्रजापतिर्जगती सोमः । द्विरिडः पदस्तोभः । द्वादश-

२ १ २ १२ २ १ २ १ २
 निधनो भवति । अभिप्रि । याणिप । वतेच । नोहि
 १२२ २ १२ १ १२ १ १२ १ २ २ २ १
 तः । नामानियङ्कोअधियेषुवर्द्धते । ईडा । आसूरि । य
 २ १ २ २ १ २ १ २ २ २ २ २
 स्यवृ । हतोवृ । हनधि । रथंविश्वच्चमरुहद्विचक्षणाः ।

२ २ २ १ २ १ २ २ १ १ २ २
ईडा(१) ॥ ऋतस्य । जिह्वाय । वतेम । धुप्रियम् । वक्ताप

१ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २
तिद्धियोअस्याअदाभियः । ईडा । दधाति । पुत्रःपि ।

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २
त्रोर । पौचियम् । नामतृतीयमधिरोचनन्दिवाः ।

२ २ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २
ईडा(२) ॥ अवद्यु । तानःक । लशाअ । चिक्रदत् ।

१ २ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १
नृभिर्ह्येमाणःकोशआहिरण्यये । इडा । अभीष्ट । त

२ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २
स्यदो । हनाअ । नूषत । अधिचिपृष्टउषसोविराजसा

१ १ १ १ २ २
२३४पृथि(३) ॥ ईडा ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—इभा० १६६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिर्जगती सोमः ॥ चतुरिडः पदस्तीभः ॥ द्वा-

१ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २ २ १
दशनिधनो भवति ॥ वृषामतीनाम्य । ईडा । वतेविच

२ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
क्षणः । सोमोअङ्गामप्रत । ईडा । रीतोषसान्दिवः ।

२ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
प्राणासिन्धूनाङ्ग । ईडा । लशाअचिक्रदत् । इन्द्र

१ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
स्यहार्दिया । ईडा(१) ॥ विशन्मनीषिभाशयिः । मनौषि

भिःपव । ईडा । तेपूर्वियःकविः । नृभिर्यतःपरि । ई
डा । कोशाऽसिष्यदत् । तृतस्यनामज । ईडा । न
यन्मधुत्तरन् । इन्द्रस्यवायुःस । ईडा । खियायवर्द्धया
श्न(२) ॥ अयम्युनानउ । ईडा । षसोऽरोचयत् । अय
सिन्धुभ्योअ । ईडा । भवदुलोककृत् । अयन्तिस्तप्तुद ।
ईडा । दुहानआशिरम् । सोमोहृदेपव । ईडा । ते
चारुमत्सराः(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

प्रजापतिर्जगती सोमः ॥ षडिडः पदस्तोभो द्वाद-
शनिधनो भवति ॥ पवित्रन्तेवित । ईडा । तम्बह्मणस्य
ते । ईडा । प्रभुर्गात्राणिपरियेषिविश्वतः । ईडा । अ
तप्ततनून । ईडा । तदामोऽश्रुते । ईडा । श्रुतास
इददन्तसन्तदाशता२३४५ । ईडा(१) ॥ तपोष्पवित्रंवि ।

^{१२२ २ १२२ २२ २२ १ २२१}
 ईडा । ततन्दिवस्पदे । ईडा । अर्चन्तोअस्यतन्तवोव्यस्थि
^{२ १२२ १ १२२ २२ २२२१ २२}
 रन् । ईडा । अवन्तियस्यप । ईडा । वितारमाश्रवः । ईडा ।
^{२१ २१ २२ २ ३२ २२ २२ १}
 दिवःपृष्ठमधिरोहन्तितेजसा१ । ईडा(२) ॥ अहूरुचदुष ।
^{२२ २१ २ १ २२ २ २२ १ २२}
 ईडा । सःपृश्निरग्रियः । ईडा । उक्षामिमेतिभुवनेषु
^{२१ २२ २ २ १ २ १२२ २२१ २२}
 वाजयुः । ईडा । मायाविनोममि । ईडा । रेअस्यमा
^{१२ २२ २१ २ १ २२१ २२२ १ १ १ १}
 यया । ईडा । नृचक्षसःपितरोगर्भमादधू २ ३ ४ ५ ।
^{२२}
 ईडा(३) ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४५९ षष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ३

प्रजापतिर्जगती सोमोऽष्टेडः पदस्तोभो द्वादशनिधनो

^{१२२ १२ २१ २२१ २२१२ १२२}
 भवति ॥ ईडा । धत्तादिवःपवतेकृत्वयोरसः । ईडा ।
^{२२ २२२१२२ २ १२२२१ २ १२२ २२}
 ईडा । दक्षोदेवानामनुमाद्योष्टभिः । ईडा । ईडा ।
^{१ २ २ १२ २२ १ २ १२२ २ २ २२१२}
 हरिस्सृजानोअत्योनसत्वभिः । ईडा । ईडा । वृथापा

१ २ ३ १२ २ १२ २ २१ २
जा॒प्सि॒कृणु॒षेन॒दीषु॒वा॑ । ई॒डा(१)॥ ई॒डा । शू॒रोन॒धत्त

१२ १२ १ १२ १२ २ २ २ १२ २
आ॒यु॒धाग॒भ॒ख्योः॑ । ई॒डा । ई॒डा । स्व॒स्ति॒षान्प्र॒थि॒रोग॒वि

१२ २ २ २ १ २ १ २ १
ष्टि॒षु । ई॒डा । ई॒डा । इन्द्र॒स्य॒शु॒क्रा॒मीर॒यन्प्र॒स्युभिः॑ ।

२ २ २ २ २ १ २ २ २ २
ई॒डा । ई॒डा । इन्द्र॒र्हि॒न्वानो॒अ॒ज्यते॒मनो॒षिभा॑यिः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ई॒डा(२) ॥ ई॒डा । इन्द्र॒स्य॒सोम॒पव॒मान॒जर्मि॑णा । ई॒डा ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ई॒डा । त॒वि॒ध्य॒मा॒णो॒जठ॒रेष्वा॒विश॑ । ई॒डा । ई॒डा । प्र॒नः

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
पि॒न्वि॒व्यु॒द॒मे॒वरो॒दसी॑ । ई॒डा । ई॒डा । धि॒यानो॒वा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
जा॒प्उ॒प॒मा॒हि॒श॒श्वता॑ः । ई॒डा(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २१२ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

अथ॒र्वा प॒थ्या वृ॒हती॑ सोमः ॥ आ॒थर्व॑णम् ॥ उ॒ङ्ग

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वा॒ओ॒हा । औ॒हो॒वा । पु॒नान॒स्सो । उ॒ङ्गवा॒ओ॒हा । औ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हो॒वाहा॒जवा॑ । आ॒वत् । म॒धारा॒श्श्या॑ । उ॒ङ्गवा॒ओ

* चतुर्थार्धवान्यम् ।

^२ ^{२ २ २} ^२ ^{२ २ २} ^{१२}
 हा । औहोवा । अपोवसा । उज्जवाओहा । औहो
^{१२ २} ^{१ २} ^{२ १ २} ^{२ २} ^२
 वाहाज । वा । सूवा । नोअर्षस्यारत्नधायोनिमृतस्य
^{१२} ^२ ^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^{२ २}
 सीदारश्शाश्वि । उज्जवाओहा । औहोवा । उत्तोदे
^{२ २ २} ^{१२ ३२२} ^{१ २}
 वाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः ।
^१ ^२ ^{२ २ २ २} ^{१२ ३२२}
 हिरण्यारश्याः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा
^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^{२ २} ^२
 ३(१) ॥ उज्जवाओहा । औहोवा । उत्तोदेवाः । उज्जवा
^{२ २} ^{१२ ३२२} ^{१ २} ^१
 ओहा । औहोवाहाज । वा । आवत् । हिरण्या२
^२ ^{२ २ २ २} ^{२ २ २} ^{२ २}
 श्याः । उज्जवाओहा । औहोवा । उत्तोदेवाः । उज्ज
^{२ २ २} ^{१२ ३२२} ^{१ २} ^१
 वाओहा । औहोवाहाज । वा । सूवः । हिरण्य ।
^{२ २ २} ^{१ १} ^२ ^{२ २ २ २}
 योदुहानजधर्द्विविगम्भुप्रारश्याश्म् । उज्जवाओहा ।
^{२ २ २} ^{२ २ २} ^{१२ ३२२}
 औहोवा । प्रत्सधा । उज्जवाओहा । औहोवाहा
^{१ २} ^{१२} ^१ ^{२ २ २}
 ज । वा । ज्योतिः । स्थमासारश्दाश्त् । उज्जवाओ
^२ ^{१२ ३२} ^{१ २ २ २} ^{२ २}
 हा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उज्जवाओहा । औहो

२ २ २ १२ ३२२
वा । प्रत्न॑सधा । उज्ज॒वाओ॒हा । औ॒होवा॒हाज ।

१ १ १२ २ २ २ २ २
वा । आवत् । स्थ॒मासा॒र३दा॑त् । उज्ज॒वाओ॒हा ।

२ २ २ २ २ २ १२ ३२२
औ॒होवा । प्रत्न॑सधा । उज्ज॒वाओ॒हा । औ॒होवा॒हा

१ २ १२ २ २ २ २ २ २
ज । वा । हवः । स्थ॒मास॒ददा॑पृच्छ॒ग्रन्थ॑रूपं॒व्वाजि॑यर्षा

२ २ २ २ २ २ २
र३सा॑रि । उज्ज॒वाओ॒हा । औ॒होवा । नृ॒भिद्वौ॑ताः ।

२ २ २ ३२ २ १ १
उज्ज॒वाओ॒हा । औ॒होवा॒हाज । वा । ज्यो॑तिः । वि॒च

२ २ २ २ २ १२ ३२
क्षार॑णाहः । उज्ज॒वाओ॒हा । औ॒होवा॒हाज । वा३(३) ॥

१ १ १ १
ई॒र३४५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

स्वा॒ग्निर॒क्षय॑यो गाय॒त्री सोमः ॥ स्वा॒ग्निरा॒मर्क॑म् ॥

३ १२ १ २ १ ३ २ ३ ५ १ २
अ॒यामा॒याम् । परि॒प्रिया॒र । दि॒वःका॒र३४वीः । वया॑

३ १ ३ ५ १ २ २ २ ३ २
सिना॑र । सि॒योर्हा॒र३४यि॑ताः । स्वा॒नैर्या॒ता॒रयि॑ । कवि॑

३ ५ १ २ ३ २ ३ ५ १ २ २
का॒र३४तुः(१) ॥ स॒हनु॑र्मा॒र । तरा॑शू॒र३४चीः । जातो॑

^२जाते^१ । ^{३ १ ३}अरीचार^५२३४यात् । ^{१ २}महान्मही^{३ २ ३}र । ^५च्यतावा
^५२३४र्धा^१(२) ॥ ^{३ २ १}प्रप्रक्षयार^५ । ^{१ २}यपन्यार^{३ २ ३}३४सायि । ^५जनायजू
^१२ । ^{३ २ ३}ष्टोअद्रू^५२३४हाः । ^{१ २}वीतियर्षार^{३ २ ३} । ^५पनिष्ठा २ ३ ४ या
^{३ १ १ १}यि(३) ॥ ई^{३ १ १ १}२३४५ ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

^{१ २}भरद्वाजो^२नुष्टुप् सोमः ॥ ^{१ २ १ २}बृहत्साम ॥ ^{२ ३}औहोयि
^{२ २}सुतासोभधुमत्तमा^२३ए । ^{१ २ १ २}सोमाइन्द्रा । ^{२ ३}यामन्दार^{२ ३}३४यि
^५नाः । ^{१ २}पवा^{४ २ ४ २ ५}३४ । ^{२ १}औहोवा । ^२त्रवा । ^३तोआ^३३१ । ^३क्षा
^५२३४रान् । ^{१ २ १ २}देवानाक्क्षा^२३४ । ^{३ २ ३ २ ५}औहोवा । ^१तूरवोमा^१२३
^१४ । ^५दाः । ^५उऊवा^{१ २}६हाऊ । ^{१ २}वा(१) ॥ ^२औहोयिद^२आ३ए ।
^{२ १}दुरिन्द्रा । ^{२ ३}यापावा^५२३४तायि । ^{१ २}इता^{३ २ ४ २ ५}३४ । ^३औहोवा ।
^{२ २ १ २}देवासोआ । ^२ब्रूवा^२३१न् । ^२वाचस्पतिर्मा^{२ ३}खस्या^५२३४तायि ।

* देवपक्षान्न-चतुष्टेऽह्न्यार्भवे ।

^{२ १ २ २} विश्वस्येशः३४ । ^{३२ ४ २ ५} औद्दोवा । ^१ नारञ्जोऽजः३४ । ^५ साः ।

^५ उज्जवाद्दहाज । ^५ वा(२) ॥ ^{२ २ २} औद्दोयिसत्साः३४ । ^{१ १ २} हस्रधा । राः

^{२, ३} पावाः३४तायि । ^५ समूः३४ । ^{१ २} औद्दोवा । ^{३ ४ २ ५} द्रोवाचमायि । ^{२ २ १}

^२ खायाः३१ । ^{२ २ २ ३} सोमस्यतीरयाः३४यिणाम् । ^५ सखेन्द्रस्याः३४ । ^{२ १ २}

^{३ ४ ४ २ ५} औद्दोवा । ^१ दारयिवेदारः३४यि । ^५ वायि । ^५ उज्जवाद्दहा

^१ ज । ^१ वा(३) ॥ ^१ हस्र ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—इभा० ४४८ प्रष्टादिषु द्रष्टव्यम् । ७

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ वृहन्निधनं वार्कजम्भम् ॥

^{२ २} हाजपुरोजितीवोअन्धासाः । ^{२ २} सुतायमादयित्वायि । ^{१ २ २}

^२ हाज । ^{१ २} अपश्चानाम् । ^२ हाज । ^{१ २} आश्यायिष्टानाः३ ।

^१ हाज । ^{१ २ २ २ १} साखायोदा । ^२ हाज । ^{१ २ ५ २ २} घारजाः३४औद्दोवा ।

^१ क्रियाः३५हस्र(१) ॥ ^{२ २} हाजसखायोदीर्घजिह्वायाम् । ^{१ २} योधा ^{१ २ २}

^{२ २} रयापावकया । ^१ हाज । ^१ परिप्रस्था । ^१ हाज । ^१ दास्ता

^१यिसूताः । ^१हाज । ^{१ १ १}आयिन्दुरश्वो । ^२हाज । ^{१ १ ३}नारका
^{४ २ २}२३४औहोवा । ^१त्वियाः ^१हस्(२) ॥ ^{१ २}द्वाविन्दुरश्वोनक्तत्वायाः ।
^{१ २}तन्दुरोषमभीनराः । ^२हाज । ^{१ २}सोमंविश्व । ^२हाज ।
^{१ १}चाश्याधायाः । ^१हाज । ^{१ २ २ १}याज्रायसा । ^२हाज । ^{१ १}रुर
^{३ ४ २ २}वार३४औहोवा । ^{२ १}द्रयाः ^१हस्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य याव्यानम्—३भा० १३१ षष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अन्तरि-

^{१ २ २ २}क्षम् ॥ ^{२ १}द्वावासोमस्वा । ^{१ २ २}नोअद्रि । ^{१ २ २}भायिः । ^{१ २ २}औहौ ।
^{१ २}होवा २ । ^{१ २ २ २ २ १ १}इहा । ^{१ २ २}तिरोवाराणिअव्य । ^{१ २ २}या । ^{१ २ २}औहौ
^{१ २}होवा २ । ^{१ २}इहा । ^{१ २ २ २ २ १ १ १ २ २ १}जनोनपुरिचम्बोर्विशङ्ग । ^{१ २}रायि ।
^{१ २ २ १ २}औहौहोवा २ । ^{१ २}इहा । ^{१ २}सदोव । ^{१ २ २ १ २}ना । ^{१ २ २ १ २}औहौहोवा २ ।
^{१ २}इहा । ^१षुद । ^{१ २ २ २ २}धारयिषार२३४औहोवा(१) ॥ ^{१ २ २}हाजसदोवना
^१यि । ^१षुदङ्गि । ^{१ २ २ १}षा । ^{१ २}औहौहोवा २ । ^{१ २}इहा । ^{१ २}सदो

^{२१ १} वनेषुदद्वि । ^{२२ २ १२} षा । ^{१२ १२ २} औक्षौक्षोवा^२ । ^{१२} इक्षा । ^{१२ २} समामृजे

^{२१२ २ २२ १} तिरोअण्वानिमेपि । ^{२२ २ १२} या । ^{१२ १२ १२} औक्षौक्षोवा^३ । ^{१२ १२} इक्षा । ^{१२} मी

^२ ड्ढान्त्स । ^{२२ २ १२} प्रायिः । ^{१२ १२ १२} औक्षौक्षोवा^२ । ^{१२ १२} इक्षा । ^{१२} नवा

^{१ ३ ५२ २} जा^२यू^२२३४औक्षौक्षोवा^(२) ॥ ^{२२ २ २} द्वाजमीड्ढान्त्सप्रायिः । ^{२२ १} नवाज ।

^{२२ २ १२} यूः । ^{१२ १२ २} औक्षौक्षोवा^२ । ^{२ २ १} इक्षा । ^{२ २ १} मीड्ढान्त्सप्रिर्नवाज । ^{२ २ १} यूः ।

^{२२ २ १} औक्षौक्षोवा^२ । ^{१२} इक्षा । ^{१२ २ १ २२ २ २ १} अनुमाद्यःपवमानोमनीषि । ^{२ १} भा

^{२२ २ १२} यिः । ^{१२ १२ १२ २} औक्षौक्षोवा^२ । ^{१२ २} इक्षा । ^{२२ २} सोमोवि । ^{२२} प्रा । ^{२२} औ

^{२ १२} क्षौक्षोवा^२ । ^{१२ १} इक्षा । ^१ भिर्क्ष । ^{१ ३ ५२ २} का^२भार^२३४औक्षौक्षोवा ।

^{२१ २ २ १} सुष्टुभस्तुभोश्वाग्निशुमक्रा^(३) ॥ ^{१११} इट्०इडा^२२३४५ ॥ ८* ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २०५-२०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

अथर्व्वा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ आथर्वणम् ।

^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औक्षौक्षोवा । ^२ अभिसोमा । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।

^{१२ २२ २} औक्षौक्षोवाद्वाज । ^{१ २} वा । ^{१२ २ २} आवत् । ^{२ २ २} सआया^२२३वा^३ । ^२ उज्ज

^{१ १ १} वाओहा । ^{१ १ १} ओहोवा । ^१ पवन्तेमा । ^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १} औ
^{३ १ १} होवांहाज । ^{१ १} वा । ^१ सूवः । ^१ दियम्नदसमुद्रस्याधिविष्ट
^{१ १ १} पेमनीषारश्यिणाः । ^१ उज्जवाओहा । ^{१ १ १} ओहोवा । ^१ मत्सरा
^{१ १ १} साः । ^{१ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} ओहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^{१ १} ज्योतिः । म
^१ दच्यूरश्ताः । ^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} ओहोवाहाज । ^{१ १} वा३(१) ॥
^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} ओहोवा । ^१ मत्सरासाः । ^{१ १} उज्जवाओ
^१ हा । ^{१ १ १} ओहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^१ आवत् । ^१ मदच्यूरश्ता
^{१ १ १} रः । ^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} ओहोवा । ^१ मत्सरासाः । ^१ उज्ज
^{१ १ १} वाओहा । ^{१ १ १} ओहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^१ सूवः । ^१ मदच्यूत
^{१ १ १} स्तरत्समु । ^१ द्रम्यवमानजर्माश्यिणाः । ^{१ १ १} उज्जवाओहा ।
^{१ १ १} ओहोवा । ^{१ १ १} राजादेवाः । ^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} ओहोवाहा
^{१ १} ज । ^{१ १} वा । ^१ ज्योतिः । ^१ ऋतम्ब २३हाश्त् । ^{१ १ १} उज्जवाओ

^२ ^२ ^{३२ २} ^२ ^२ ^२ ^२
 हा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उज्जवाओहा । औ
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 होवा । राजादेवाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
^{१ २} ^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 वा । आवत् । ऋतम्बृ२३हाश्त् । उज्जवाओहा । औ
^{२ २} ^{२ २ २} ^{२ २ २} ^{१ २} ^{२ २}
 होवा । राजादेवाः । उहुवाओहा । औहोवाहाज ।
^{१ २} ^१ ^२ ^{१ १} ^२
 वा । सहः । ऋतम्बृहदर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्मा२३णा३ ।
^२ ^{२ २ २} ^{२ २ २} ^२ ^{२ २ २}
 उहुवाओहा । औहोवा । प्रहिन्यानाः । उहुवाओ
^२ ^{१ २} ^{३ २} ^{१ २} ^१
 हा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । ऋतम्बृ२३
^१ ^{२ २ २ २} ^{२ १ ३ २} ^१
 हाश्त् । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(३) ॥ ई२
^{१ १ १}
 ३४५ ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १०

^१
 रायोवाजस्त्रिष्टुवग्निः ॥ रायोवाजीयम् ॥ एचाग्नी
^१ ^{२ २} ^{२ २} ^२ ^२ ^१
 म् । वोदेवमग्निभिस्सजोषायजिष्ठन्दूतमध्वरेकणू२द्वाम् ।

● चतुर्थेऽहनि मध्यन्दिने ।

इडा । योमर्त्तियाशयिषूनायि । ध्रुविर्चतावा३ । ता
 पूः । मूर्धाघृतान्नःपार३होयि । वाक्आ३१जवार३(१) ॥
 प्रोथात् । अश्विनयन्तसविध्यन्यदामहरसवरणादिया२
 स्थात् । इडा । आदस्यवातो१आ३नू । वातिशोचिरा
 ३ । धास्मा । तेजजनङ्कृष्णमार३होयि । आस्तिया
 ३१जवार३(२) ॥ एजद्या । स्यतेनवजातस्यविष्णोमेचरन्त्य
 जराइधारेनाः । इडा । अच्चाद्यामाश्रुषाः । धूम
 णिसा३म् । दूताः । अग्रईयसेच्चार३यिहोयि । दायि
 वाना३१जवार३(३) ॥ इट्० इडा२३४५ ॥ ११ * ॥

अथ अष्टाङ्गानम्—४भा० १८८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेरर्कः ॥ स्वादिष्ठयामा
 ऽहदायिष्ठाश्या२ । पवस्वसोमा३धाराश्या२ । इन्द्राय

^१ पात^१श्वायि^२ह^२ता^२रः(१) ॥ र^१क्षो^१हावि^१श्वा^२श्चा^१र्षा^२ णा^२
^२ यिः । अ^१भियो^१निमा^१श्चो^१द्वा^१श्ता^१र^१यि । द्रो^२णे^२स^२ध^२स्था^२
^१ मा^१सा^१श्दा^१र^१त्(२) ॥ व^२रि^२वो^२धा^२ता^२श्मो^१भू^१श्वा^२रः । म^२हि^२ष्ठो^२
^१ व^१त्रा^१श्ह^१ान्ता^१श्मा^१रः । प^२र्षि^२रा^२धो^२श्मा^२घो^२श्ना^२र^२म्(३) ॥ ए ।
^१ अ^१ग्नि^१र्म^१ूर्धा^१भ^१व^१द्दिवः ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १०५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

दीर्घतमा अनुष्टुप् सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ द्वा

^१ यिर्या^१म् । पा^१च्च^१स्व^१य । श^१सा^१श्श^१सा^१म् । श^१सा^१म् ।
^१ सा^१खा । यो^१अ^१द्रि^१स । ह^१ता^१श्च^१ता^१म् । च^१ता^१म् । प्रा^१
^२ याम् । आ^१यि^१न्द्र^१स^१का । मि^१या^१मि^१या^१म् । मि^१या^१म् ।
^१ प्रा^१क्षा । पा^१य^१न्त^१ज । म^१या^१र्म^१याः । म^१याः(२) ॥ ई^२२३
^१ ४ पूः ॥ १३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३५१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

* मयमेऽहन्वाभवे ।

† इत्योमदशरात्रस्य मयमेऽहन्वाभवे ।

प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ पयसि ॥ परिषुवानोगा^{१ २२}
 श्यिरिष्ठाः । परिषुवा । नोगिरिष्ठाः । परिषुवा ।^{२ १ २२ १ २ २}
 नोगाश्यिरिष्ठाः । पवित्रे सोमोऽञ्चरात् । पवित्रे सो ।^{२ २ २ २ २ १ २}
 मोञ्चरात् । पवित्रे सोमोऽञ्चरात् । तुवंविप्रस्तूवङ्गवा^{२२ १ २ २ २ २}
 यिः । तुवंविप्राः । तूवङ्गवायिः । तुवंविप्रस्तूवङ्ग^{१ २२ १ १ २}
 वायिः । मधुप्रजाताश्मन्धसाः । मधुप्रजा । तामन्ध^{२ १ २ १ २ १ २}
 साः । मधुप्रजा । ताश्मन्धसाः । मधुप्रजाताश्मन्धसा(२) ॥^{१ २ २ २ १ २ २}
 तुवेविश्वे साऽजोषसाः । तुवेविश्वे । साजोषसाः । तुवे^{२ २ २ २ २ २ २ २}
 विश्वे साऽजोषसाः । देवासः पीतीश्माशता । देवासः^{२ २ २ २ २ २ २ २}
 पायि । तीमाशता । देवासः पीतीश्माशता । मदेषु स^{२ २ २ २ २ २ २ २}
 र्वाश्धाअसायि । मदेषु सा । र्वाश्धाअसायि । मदेषु स^{२ २ २ २ २ २ २ २}
 र्वाश्धाअसायि(३) ॥ आ २ । हस्-ए३पया२३४पुः ॥१४*॥^{२ २ नि० १ २ १ १ १ १}

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६२-६४ षष्ठ्योर्द्वैष्टयम् । १४

॥ इत्यह्नीनपर्व समाप्तमह्नीनकाण्डश्च समाप्तः ॥

* प्रौढरीकोपठेऽन्याभव ।

॥ इदानीं सत्र(काण्डः)पर्व प्रवर्तत ॥

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहती कजभावुत्तरे इन्द्रः ॥ रथ-

न्तरम् ॥ माभेममाश्रमिषोवा । जयस्यसख्येतवमहत्ते

वृष्णोअभिच । श्रियारश्ङ्कताम् । पाश्वेमतूरर्वा ३ ।

शाय्यारश्ङ्कम् । ओवा ६ । द्वाजवा(१) ॥ पश्योवा । मा

तुर्व्वशंयदुसव्यामनुस्त्रिग्युंवा । वसारश्चिवृषा । ना

दानोअरश्स्या ३ । रोषारश्ङ्कता । ओवा ६ । द्वाजवा(२) ॥

नदोवा । नोअस्यरोषतिमद्वासम्पृक्तासारघे । णधार

इयिनवाः । तूयमेहा २ ३ यिद्रा ३ । वापारश्चिववा ।

ओवा ६ । द्वाजवा(३) ॥ अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १२२-१२३ पृष्ठयोर्द्रिष्टव्यम् । १५

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरग्निर्देवता ॥ रायोवाजी-

* चतुर्विंशतिरात्रे अनिरुक्ते तद्यस्त्रिंशेऽहनि पृष्ठम् ।

यम् ॥ ए॒आग्नी॑म् । त॒मन्ये॑ योव॒सुरस्त॑य्यं॒य्यन्ति॑धा॒रयि॑
 नवाः । इडा । अस्त॑मर्वन्त॒आ॑शा॒श्वाः । अस्त॑न्नित्या
 सोवा॑ । जायि॒नाः(१) ॥ ए॒आग्नीः । हि॒वाजि॑नं॒व्विशे॑ददा
 तिवि॒श्वचा॑र्ष॒णायिः । इडा । अ॒ग्नीरा॑ये॒सुवा॑भू॒श्वाम् ।
 स॒ग्नीतो॑योति॒वा॑ । रा॒याम्(२) ॥ ए॒सोआ । मि॒र्य्यी॑र्व॒सुगृ॑
 णे॒सय्य॑मा॒यन्ति॑धा॒रयि॑नवाः । इडा । स॒मर्व॑न्तो॒रद्य॒॑शू॒
 श्वाः । स॒सु॑जा॒तास॑सू॒ । रा॒याः । इ॒ष॒स्तो॑तृ॒भ्यआ॑
 र॒श्चो॑यि । भा॒रा॑श्श॒ज्वा॒र॒श्(३) ॥ १६ * ॥

अथ व्याख्यानम्—५भा० २४६पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरूषा देवता ॥ रायोवाजी-

यम् ॥ ए॒मा॒हे । नो॒अद्य॑बो॒धयो॑षो॒राये॑दि॒वा॒रयि॑त्स॒ता
 यि । इडा । यथा॑चि॒न्नोअ॑वो॒धा॒श्याः । सत्य॑श्रव॒सि॒वा
 ३ । या॒यायि॑(१) ॥ ए॒यास॑ । नी॒थे॒शौच॑द्रथे॒व्यौक्को॑दु॒हिता

* विधृति-सञ्ज्ञकएकान्नपद्याशद्राविश्रव षड्विंशेऽहनि सन्धिलोचन ।

यि । वासू । माद्दीममश्रुतारश्द्दीयि । द्वावमाश्शु
 वारश्(३) ॥ इट्० इडा२३४५ ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

दीर्घतमा बृहती सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ आभी ।

प्रीयाणिपवतेचनः । हिताहिताः । हिताः । नामा ।

नीयक्कीअधियेषुव । धतायिधतायि । धतायि । आसू ।

रीयस्यवृहतीवृहन् । अधाअधायि । अधायि । रा

थाम् । वायिष्वच्चमरूहद्विच । क्षणाःक्षणाः । क्षणाः(१) ॥

आर्ता । स्याजिक्कापवतेमधु । प्रियाम्प्रियाम् । वाक्ता ।

पातिर्द्वियोअस्याअदा । भियाभियाः । भियाः । दाधा ।

तायिपुत्रःपित्रोरपी । चियाच्चियाम् । चियाम् । नामा ।

तात । यमधिरोचनम् । दिवादिवाः । दिवाः ॥ आ

वतानःकलशाअचि । क्रदात्क्रदात् । क्रदात् ।

४प्र० १अ० २०] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् ।

५१३

नृभीः । येमानः कोशआहिर । एययायिण्ययायि । एय
यायि । आभी । आर्तस्यदोहनाअनू । षताषता । षता ।
आधी । चायिपृष्ठउषसोविरा । जसायिजसायि । ज
सायि(३) ॥ ई२३४५ ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १६७पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिः पथ्या बृहती सोमः ॥ ॥ भर्गः ॥ ॥ यत् ।

उत्सोदेवः । हिराण्यारयाः । उत्सोदेवः । हिरार
ण्यारयाः । दुहानजधर्द्वियम् । मधूरप्रारयाः
याम् । प्रत्नसध । स्थमारसारयादात्(२) ॥ ए३ । भ
गारयाः ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

॥ इत्युच्चगाने चतुर्यस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

—000@000—

* तस्यैव सप्तचत्वारिंशोऽन्यार्भवे ।

† आदित्यानामयने विष्टत्यञ्जक-प्रथमाभिज्ञवस्य तृतीयेऽनि मध्यन्दिने ।

अथर्वाः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्य-परे सोमः ॥ अथर्व

२ २ २ २   २ २ २   २
णम् ॥ उहुवाओहा । औहोवा । परिधीरा । उऊ

२२ २   १२   ३२२   १ २   १२
वाओद्वा । ओद्वाद्वाज । वा । आवत् । तिताथ

२   २ २ २   २ २ २
आश्चर्य्यद्वाश्चर्य्य ।   उज्ज्वाओहा !   ओहोवा । परि

४   ४ ४ ४   १४   ३४   ९
धौ३रा ।   उऊवाओहा ।   औहावाहाज ।   वा ।

१२   १८   २   २ २ १८   ९
 हवः ।   ति ता ऽ इ हित वा च न क्त मु त सो मा ता दा २ ३ यि वा ३ ।

१ २ २ २   २ २ २   २ २   २ २ २
उहुवाजहा । औहीवा । दुहानोवा । उहुवाओहा ।

१२ ३२ १   १ २   १२ २
 श्रीहोवाहाज । वा । ज्योतिः । भ्रजधारश्नाश्रिय ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

दीर्घतमाः पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे सोमः ॥ दीर्घ-

तमसोऽर्कः ॥ ^१आयिणा । ^१तोगोभिः । ^{११}तरान्तराम् ।

तराम् ।   १   २   १   २   १   २   १   २   १   २
तराम् ।   आयिणा ।   तोगोभिरु ।   तरान्तराम् ।

४प्र० २अ० ४] उत्तरार्चिक-परिशिष्टम् ।

५१५

^{१२}तराम् । ^{१२}पारी । ^{१ २ २२ १२}स्नानश्चक्षसेदेवमा । ^{१२ १२}दनादनाः ।

^{१२}दनाः । ^{१ २}क्रातूः । ^१आयिन्दुर्विच । ^{१ २ १२}क्षणाःक्षणाः । ^{१२}क्षणाः(३) ॥

२११११

ई२३४५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् ॥ १

^१प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ ^१सङ्कृति ॥ ^१एपारी । ^१त्य

^१ह्य्यता२३^२ह्य्यो२३यि । ^१ह्य्यरा२३यिम् । ^{१२ २२ २}ह्य्यओवा । ^{२१}बभ्रु

^२म्पुन । ^{१२ २२}तिवारेण । ^{१२ २१२}योदेवान्विश्वा^{२२ १}इत्परि । ^२मदेनसह

^१गच्छति । ^२ह्य्यौ३ । ^१आ३ । ^{१ १ १ १}ऊ३(१) ॥ ^{१ १ १ १}ई२३४५ ॥ ३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३५०पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ यशः ॥

^{१२ २२२}पुनानास्सोमधारया । ^{१२ २२ २}अपोवसानोअर्षसि । ^{१२ १ १२}आरत्नधा

^२योनिमृतस्यसीदसि । ^{१ १२ २२ १२}उत्सोदेवोद्विरण्ययः(१) ॥ ^{१ २ १२ १२}उत्सोदेवो

^{२ १}द्विरण्ययः । ^{२ २ १ २ २}२ । ^{१ २ १}दुहानजधदिव्यम्नधुप्रियम् । ^{२ १ २ १ २}प्रत्न^{२ १ २ १ २}सधस्य

^{१२ १}मासदत्(२) ॥ ^{१ २ १ २ १२}प्रत्न^{२ १}सधस्यमासदत् । ^{२ १ २ १}२ । ^{२ १}आपृच्छयन्धसु

*, † द्वादशाक्षस्य व्यूढेनवसेऽहनि साध्यान्दिनार्धवयोः सामनी ।

२२ १ २ १ २२ १२ २१ २ १ २ २२ १
 णंवाज्यर्षसि । नृभिर्द्वौतोविचक्षणः(३) ॥ शतञ्जीवेमशर

२२ १ ३ १ १ १ १
 दोवयन्ते २ ३ ४ ५ ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ईनिधनंवाकंजम्भम् ॥

२२ २२ १ २ १ २ १ २ २ २
 पुरोजितीवोअन्धासाः । धासाः । धासाः । सुतायमादयि

१ २ १ १ २ १ २ १ २
 त्नावायि । त्नावायि । अपश्चान्श्चयिष्टाना । याना ।

१ २ २ २ २ १ २ १ २ १ २
 याना । सखायोदीर्घजिह्वायाम् । ज्ञायाम् । ज्ञायाम्(१) ॥

१ २ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २
 सखायोदीर्घजिह्वायाम् । ज्ञायाम् । ज्ञायाम् । योधार

२ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २
 यापावकाया । काया । काया । परिप्रस्यन्दतेसूताः ।

१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १
 सूताः । सूताः । इन्दुरश्चोनकृत्वायाः । त्वायाः । त्वा

२ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 याः(२) ॥ इन्दुरश्चोनकृत्वायाः । त्वायाः । त्वायाः ।

२ २ १ २ १ २ १ २ २ २
 तन्दुरोषमभीनाराः । नाराः । नाराः । सोमंञ्चिश्वा

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
 चियाधाया । धाया । धाया । यज्ञायसन्तुवद्रायाः ।

४ प्र० ३ अ० ७] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् ।

५१७

१२   १२   ३२ २२   ५२ २   ३ २ १
 द्रायाः ।   द्रायाः ।   स्तोभाना३४ ।   औद्धोवा ।   ३ २ ३
 ११
 ४५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

सर्पाः पथ्या ब्रूहती सोमः ॥ उत्सर्पम् ॥ उत्सो
 २११२ २१ २ १२ २२ १२ २ १ २ १ २ १
 देवोहिरण्ययः । उत्सोदेवोहिरण्ययः । दुहानऊधर्दिव्य
 २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 मधुप्रियम् । प्रत्नसधस्थमासदत्(२) ॥ उत्सपसुवा २ ३
 १ १
 ४५: ॥ ई १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

सर्पाः पथ्या बृहती सोमः ॥ सर्पम् ॥ अभिप्रवस्त्सु
 १ २ २७० १ २ प्रति र
 ऽश्वाशसं २म् । इन्द्रमर्चया ऽश्वावाशयिदा २यि । यो
 २ २ १ २ ७० २ २ १ २
 जरितृभ्योमघवायु ऽश्वाशसू २ः । सहस्रे णेव ऽश्वायिक्षा
 २ २ १ २
 शता २यि(१) ॥ सहस्रे णेवा ऽश्वायिक्षाशता २यि । सहस्रे
 २ १ १ २ २ २ २ २ १ २
 णेवा ऽश्वायिक्षाशता २यि । शतानीकेवप्रजिगाति ऽश्वाष्णं

❁ कन्दौम-दशाह-चतुर्थेऽहन्याभवे ।

† सर्पसत्रे विषञ्जकेऽहनि मध्यन्दिने ।

^{१ १ २} श्या२ । ^१ हन्तिवृत्राणिऽइदाशूषा२यि(२) ॥ ^१ हन्तिवृत्राणि
^{१ २} इदाशूषा२यि । ^{१ २} हन्तिवृत्राणिऽइदाशूषा२यि । ^१ गिरे
^{१ २} रिवप्ररसाअस्याऽइपायिन्वाशयिरा२यि । ^१ दत्राणिपुरुऽभो
^१ जाशसा२ः(३) ॥ ^{१ नि० १ १ १ १ १} सपसुवा२३४५ः ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३३५ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

^{१ २} सर्पा अनुष्टप् सोमः ॥ ^{१ प्र० १ १ १} प्रसर्पम् ॥ ^{१ २} पुरोजितीवो
^{१ २} इचान्वाशसा२ः । ^{७० १ १ १ १} सुतायमादाऽइथायिन्वाशवा२यि । ^{प्रति} अप
^{१ १} श्वान्ऽअऽइथायिष्टाशना२ । ^{उपद्रवर १ १} सखायोदीर्घऽइ जायिक्का १
^{१ १ १ १ १} या२म्(१) ॥ ^{१ १ १} सखायोदीर्घऽइजायिक्काश्या२म् । ^{१ १ १} योधारया
^{१ १ १} पाश्वाकाश्या२ । ^{१ १} प्ररिप्रस्यन्दाऽइतायिसूस्ता२ः । ^{१ १} इन्दुर
^{१ १ १} श्वीनाऽइकार्त्वाश्या२ः(२) ॥ ^{१ १ १} इन्दुरश्वीनाऽइकार्त्वा १ या२ः ।
^{१ १ १} तन्दुरोषमाऽइभायिनाशरा२ः । ^{१ १ १} सोभंविश्वाचिऽइयाधा १

या२ । यज्ञायसन्तुऽश्वाद्राश्या२ः(३) ॥ प्रसर्पसुवा२ ३

११

४५: ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

॥ इत्युच्चागाने सत्र पवे-समाप्तम् ॥

॥ इदानीं प्रायश्चित्त-पर्वं प्रवर्तते ॥

अथर्वी कृषयः पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ आथर्वणम् ॥ उ

ऊवाओहा । औहोवा । तंवोदस्माम् । उऊवाओ

हा । औहोवाहाऊ । वा । आवत् । कृतीषारश्हा

श्म । उऊवाओहा । औहोवा । वसोर्मन्दा । उऊ

वाओहा । औहोवाहाऊ । वा । सूवः । नमन्वसो

भिवत्सन्नस्वसरेषुधेनारश्वाः । उहुवाओहा । औहोवा ।

• संप्रसवे विप्रवत्सन्न-अकेऽह्न्याभिर्वे ।

^२ इन्द्र^{२ २ २}ङ्गीर्भायिः । ^{१२ ३२२}उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज । वा ।

^{१ २} ज्योतिः । ^{१२ २}नवामारश्चाश्चायि । ^{२ २ २ २}उज्जवाओद्वा । ^{१२}औ

^{३२ २}होवाहाज । ^{२ २ २ २}वाश्(१) ॥ ^{२ २ २}उज्जवाओद्वा । औहोवा । इन्द्र

^२ङ्गीर्भायिः । ^{२ २ २}उज्जवाओद्वा । ^{१२ ३२२}औहोवाहाज । वा ।

^{१ २} आवत् । ^{१२ २}नवामारश्चाश्चायि । ^{२ २ २}उज्जवाओद्वा । ^{२ २}औहो

^२ वा । ^२ इन्द्र^{२ २ २}ङ्गीर्भायिः । ^{१२ ३२२}उज्जवाओद्वा । औहोवाहाज ।

^{१२} सूवः । ^{१२ २}नवामर्द्देद्युक्षुसुदानुन्तविषीभिरावाश्शर्ताश्म् । ^{१२ २ १२ २}

^{२ २ २ २} उज्जवाओद्वा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २} गिरिन्नतूउज्जवाओद्वा ।

^{१२ ३२२} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१२ २} ज्योतिः । ^२ रुभोजारश्साश्म् ।

^{२ २ २ २} उज्जवाओद्वा । ^{१२ ३२२} औहोवाहाज । ^{२ २ २} वाश्(२) ॥ ^{२ २ २} उज्जवाओ

^२ द्वा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २} गिरिन्नतू । ^{१२} उज्जवाओद्वा । औहो

^{३२ २} वाहाज । ^{१ २} वा । ^{१२ २} आवत् । ^२ रुभोजारश्साश्म् । ^२ उहु

१ २ २ २ १ २ २ २ २ २
उज्जवाओहा । औहोवा । गिरिन्नपू । उज्जवाओ
२ १ ३ २ २ १ २ १ २
हा । औहोवाहाज । वा । सूवः । रुभोजसङ्गमन्त
२ १ २ २ २ २ २ २ २
वाजश्रुतिनसहस्रारश्रिणाशम् । उज्जवाओहा । औ
२ २ २ २ २ २ १ २ २ २
होवा । मन्तूगोमा । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
१ २ १ २ १ २ २ २ २
वा । ज्योतिः । तमीमारश्चाश्रयि । उज्जवाओहा ।
१ २ ३ २ २
औहोवाहाज । वा३(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ८१-८२ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । ८

अर्थर्वा पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ आथर्वणम् ॥ उज्ज
२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वाओहा । औहोवा । अभिप्रवाः । उज्जवाओहा ।
१ २ ३ २ २ १ २ १ २ २
औहोवाहाज । वा । आवत् । सुराधारश्रसाशम् ।
२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
उज्जवाओहा । औहोवा । इन्द्रमर्चा । उज्जवाओ
२ १ २ ३ २ २ १ २ १ २ २ २
हा । औहोवाहाज । वा । सूवः । यथाविदेयोजरि

* काम्ये ज्योतिष्टोमे ब्रह्मसाम ।

२   २ १ २   ३   २ २ २   २ २ २
तृभ्योमघवापुरुवा२२सूः । उऊवाओच्चा । औहोवा ।

र   र र र   १र १र १
सहस्रेणायि । उज्जवाओहा । ओहोवाहाज । वा ।

ज्योतिः । वशिष्ताश्वा । उज्जवाश्वा । औहो

३२ ३   २   २ २ २   २ २ २   २
वाहाज । वा३(१) ॥ उज्जवाओहा । ओहोवा । सहस्रे

१ १ १   १२ १२ २   १
णायि । उद्गवाओद्गा । औद्गवाहाज । वा । आ

वत् । वशिन्ना२श्ता३यि । उ॒ज्ज॒वा॒ओ॒हा । ओ॒हो॒वा ।

सहस्रे णायि । उऊवाओहा । ओहोवाहाज । वा ।

सूवः । वप्रिच्छतिशतानीकेवप्रजिगातिधृणूरश्याश । उ

र र र   र र र   र र र
ऊवाओहा । ओहोवा । हनिवृत्रा । उऊवाओहा ।

१२ २ १ २ १२ २
 औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । णिदाशूरशषाशयि ।

२ २ २ २ १२ २२२ २ २ २ २
उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उज्जवाओहा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

वा । आवत् । णिदाशूरशायि । उज्जवाओहा ।

ओहीवा । हन्तिववा । उज्जवाओहा । ओहीवाहाज ।

वा । सूवः । णिदाशुषेगिरिरिवप्रमाअस्यपिन्वा२शयि

राशयि । उज्जवाओहा । ओहीवा । दत्राणिपू । उज्ज

वाओहा । ओहीवाहाज । वा । ज्योतिः । रुभोजा

२३सा३ः । उज्जवाओहा । ओहीवाहाज । वा३(३) ॥

३११११
ई२३४५ ॥ १० ॥

अस्य आख्यानम्—२भा० ३३४-३३५पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १०

प्रजापतिः पथ्या वृद्धतीन्द्रः ॥ वृषा ॥ अभाओवा ।

प्रवाओवा । सुराओवा । धा३ । ओ । सा३ । ओ

यि । इन्द्रा३ । ओ२३४वा । अर्चाओवा । यथाओ

वा । विपदाओवा । या३ः । ओ । जा३ ।

१ ३ ३ १ ५ ३२ २ ३ २ २२
 ओ । रितृ३ । ओ२३४वा । भ्योमघववा । पुरा
 ३२ २ ३२ ३२ २ ३२ ३२ २ १ १
 ओवा । वसाओवा । सदाओवा । स्वा३ । ओ ।
 २ १ ३ २ १ ५ ३ १ १ १ १
 णा३ । ओयि । वशा३ । ओ२३४वा । क्षता२३४५
 ३ २ २ ३ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 यि(१) ॥ सदाओवा । स्वेणाओवा । वशाओवा । क्षा३ ।
 १ २ १ ३ २ १ ५ ३ २ २
 ओ । ता३ । ओ । सदा३ । ओ२३४वा । सणा
 ३ २ ३ २ २ २ २ २ २ १ १
 ओवा । वशाओवा । क्षताओवा । शा३ । ओ । ता
 १ ३ २ १ ५ ३ २ ३ २
 ३ । ओ । नीका३ । ओ२३४वा । वप्रजिवगा । ति
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ १ १ २
 धाओवा । णुयाओवा । क्षन्ताओवा । वा३ । ओत्रा३ ।
 १ ३ २ १ २ १ १ १ १ १ ३ २
 ओ । णिदा३ । ओ२३४वा । गृष्पा२३४५यि(२) ॥ क्षन्ता
 २ २ २ २ ३ २ २ २ २ २ १
 ओवा । वृत्राओवा । णिदाओवा । शा३ । ओ ।
 २ १ ३ २ १ ५ ३ २ ३ २ २
 षा३ । ओ । क्षन्ता३ । ओ२३४वा । वृत्राओवा । णि
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ १ १ १
 दाओवा । गृष्पाओवा । गा३ । ओ । रा३ । ओ

यि । इवा३ । ओ२३४वा । प्र२साव३ । स्थापाओवा ।

निराओवा । द३त्राओवा । णा३ । ओ । पू३ । ओ

पू३ । ओ । रु३भो३ । ओ २३४वा । जसा २३

४ पूः(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम् — भा० तत्रैव तदेव द्रष्टव्यम् । ११

प्रजापतिः पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ एकवृषा ॥ द्वाहम् ॥

अभिप्रवक्षुराधसम् । एकसमैरयदृधे । इन्द्रमर्चयथा

विदे । एकसमैरयन्महे । योजरितृभ्योमघवापुहपवसुः ।

एकोवृषाविराजति । स॒हस्रे॒णोव॑शिक्षति(१) ॥ स॒हस्रे॒णेव॑

शिक्षति । एकसमैरयदृधे । स॒हस्रे॒णोव॑शिक्षति । एक

समैरयन्महे । शतानीकेवप्रजिगातिधृष्णुया । एकोव

षाविराजति । ह॒न्ति॒वृ॒त्राणि॑दा॒शु॒षे(२) ॥ ह॒न्ति॒वृ॒त्राणि॑दा

१ २२१२२ १२२ १२ १ २१२ २२१२२ १२२ १२२
शुषे एकं स मैरयद्धे । हन्ति वृत्राणि दाशुषे । एकं स मैर

१२   १ १२ २ २ २ २   १ १२   १२ १२ १ २ २ १ २
यन्महे ।   गिरेस्विप्ररसाञ्जस्यपिन्विरे ।   एकोवृषाविरा

जति । दत्ताणिपुरुभोजसः(३) ॥ ई२३४५ ॥ १२ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० तत्रैव तदेव द्रष्टव्यम् । १२

अश्विनौ पथ्या बृहती सोमः ॥ अश्विनोर्ब्रतम् ॥

२ ४ २ २ २ १ २   २ १ २ २ १ २
पुनानसोमधारयाओहाऊ । अपोवसानोअर्षसाओहा

ॐ । आरत्नधायोनिमृतस्यसौदसाओहाज । उत्सोदेवो

१११   ११२   ११२
द्विरण्ययाओहाऊ(१) ॥ उत्सादेवोद्विरण्ययाओहाऊ । उ

२ २ २   २ १ २
 लोदेवो हिरण्यया ओ हाज ।

 २ २   २
 दुहानजधर्दि वियम्भधमि

१ १   २ १ २
यामोहाज। प्रत्न^१सधस्थमासदादोहाज(२) ॥ प्रत्न^२सध

१ १११ १ १११ १
 स्थमासदादीहाज। प्रत्नसधस्थमासदादीहाज। आ

पृच्छन्मरुणं वाजियर्षसाओहाज । नृभिर्द्वौ तोविचक्षणा
ओहाज । ई०००५(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १३

अश्विनावनुष्टुप् सोमः ॥ उत्तरमश्विनोर्ब्रतम् ॥

पुरोजितीवोअन्धसाओहाज । सुतायमादयित्वाओहा

ज । अपश्वानश्चयिष्टनाओहाज । सखायोदीर्घजि

क्रियाओहाज(१) ॥ सखायोदीर्घजि क्रियाओहाज । यो

धारयापावकयाओहाज । परिप्रस्यन्दतेसुताओहाज । इ

न्दुरश्वोनकृत्वियाओहाज(२) ॥ इन्दुरश्वोनकृत्वियाओहा

ज । तन्दुरोषमभीनराओहाज । सोमंविश्वाच्याधियाओ

हाज । यज्ञायसन्त्वद्रयाओहाज(३) ॥ ई००२ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

आपः पथ्या बृहती सोमः ॥ अपां व्रतम् ॥ पुना ^{१ २}
^{२ १ १२} नस्सोमधारारश्वा । ^२ अपोवसानो ^{१ २} अर्षारश्वायि । ^२ आर ^{१२}
^{२ २} त्रधायोनिमृतस्य ^{२ १२} सीदारश्वायि । ^२ उत्सोदेवो ^{१ २ २ २ २ २} हिरण्याश्वा
^२ याश्वाः (१) ॥ ^{१ २ २ २ २ १} उत्सोदेवो ^२ हिरण्याश्वाः । ^{१ २ २ २ १ २} उत्सोदेवो ^१ हिरण्या
^२ रश्वाः । ^{१ २} दुहानजधदि ^{२ १} वियम्नधु ^१ प्रारश्वायाम् । ^१ प्रत्न ^१
^{२ १ २} सधस्यमासाश्वात् (२) ॥ ^१ प्रत्न ^{२ १ २} सधस्यमासाश्वात् । ^२
^१ प्रत्न ^{२ १ २} सधस्यमासाश्वात् । ^३ आपृच्छ ^{१ २} प्रन्धरुणं ^{२ १ २} वाजियर्षार
^२ र्शवायि । ^१ नृभिर्द्वौ ^{१ २ २ २ १} तौ ^२ विचक्षारश्वाश्वाः (३) ॥ ^{२ २} ए । ^१ अग्निः शि
^{१ १} शुक्लः ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

आपां नुष्टुप् सोमः ॥ उत्तरमपां व्रतम् ॥ पुरोजि ^{१ २}
^{२ २ २ १} तीवो ^२ अन्धारश्वाः । ^{१ २} सुतायमादयित्ना ^{२ २ १} रश्वायि । ^२ अप ^१

२ २ २ १ २ २ २ २
श्वानश्चथिष्टा२३ना । सखायो । दौर्घजिक्का२३या३म्(१) ॥

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
सखायोदौर्घजिक्का२३याम् । योधारयापावका२३या ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
परिप्रस्यन्दतेसु२३ताः । इन्दुरश्वोनकृत्वा२३या३ः(२) ॥ इ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
न्दुरश्वोनकृत्वा२३याः । तन्दुरोषमभीना२३राः । सामंवि

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
श्वाचियाधार२३या । यज्ञायसन्तुवद्रा२३या३ः(३) ॥ ई २ ३

१ १
४ पुः ॥ १६ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० १३१- पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

गावः पथ्या वृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ गवां व्रतम् ॥

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
पुनानस्सोमधारा२३या । अपोवसानोअर्षा२३सायि । आ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
रत्नधायोनिष्ठतस्यपीदा२३सायि । उत्सोदेवोहिरण्या२

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
याः(१) ॥ उत्सोदेवोहिरण्या२३याः । उत्सोदेवोहिरण्या२

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
याः । दुहानऊर्ध्वदिव्यम्नधुप्रा२३याम् । प्रत्न२३सध

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
स्थमासा२३दात्(२) ॥ प्रत्न२३सधस्थमासा२३दात् । प्रत्न२३स

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

वुत्तरे अग्निर्वृहत्स्वर्गकामाय सन्धिकुर्यादिति विनि-

योगः ॥ ^{२२२ २२ २} औहो एनावो अग्निन्नमसा ३१ । ^२ ^{२ १२} जर्जनिपा ।

^{१ २ ३} तामाह २३४ वायि । ^५ ^{१ २} प्रिया ३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ १} चेतायिष्ठ

^२ माराता ३१ यिम् । ^{२३} ^५ सुवद्वा २३४ राम् । ^{२ १ २} विश्वस्यदू ३४ ।

^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ तामासा २३४ । ^५ ताम् । ^५ उज्जवा ६ हाज ।

वा(१) ॥ ^{२२ २} औहोयि विश्वा ३१ । ^१ ^१ ^{२ ३} ^५ स्यदू । तामामा २३४ ताम् ।

^{१ २} सयो ३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२ १} जते अरू । ^२ ^{२२} षावा ३१ यि । ^{२२} श्वभो

^३ ^५ जा २३४ सा । ^{२ १} ^१ समुद्रं वा ३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ त्मू २ आऊ २

^५ ^५ ^{२२ २} ३४ । ताः । उज्जवा ६ हाज । वा(२) ॥ औहोयि समू ३

^२ ^१ ए । ^{२ ३} ^५ द्रवात् । ^{१ २} ^{३२ ४२ ५} सूवाह २३४ ताः । ^{१ २} सुवा ३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा ।

^{२२ १} ^२ ^३ ^५ ^{२२ १ २} द्वायाज्जमू । शासा ३१ यि । वमू २३४ नाम् । देवस्य

२ ३२ ४२ ५ १ ५ ५
 धा३४ । औहोवा । जारनार३४ । नाम् । उज्जवा६
 ५
 हाज । वा(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २३७ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा
 वृत्तरे उषा बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिङ्ग्यादिति ॥ बृह
 २२ २ २ १ २
 त् ॥ औहोयिप्रत्युवदश्यायिता३१ । उच्छन्तीदू । हायि
 २ ३ ५ १ २ ३२ ४२ ५ २ १
 तादा२३४यिवाः । अपो ३४ । औहोवा । महीवृणू ।
 २ २२ ३ ५ २२ १ २ २ १
 तायिचा३१ । क्षुषातार३४माः । ज्योतिष्कृणो३४ । औ
 ४२ ५ १ ५ ५ ५
 होवा । तारयिसूनार३४ । रायि । उज्जवा६हाज ।
 २२ २ २ १ २ १ ५
 वा(१) ॥ औहोयिज्योता३१ । कृणो । तायिसूनार३४रा
 १ २ ३२ ४२ ५ २ १ २
 यि । उदू३४ । औहोवा । स्त्रियास्सृजा । तायिसू३१ ।
 २ ३ ५ २ १ २ ३२ ४२ ५ १
 रियस्सार३४चा । उद्यन्नक्षा३४ । औहोवा । नारमा
 ५ ५ ५ २ २ २
 र्चार३४यि । वात् । उज्जवा६हाज । वा(२) ॥ औहो

२ २ १ २ ३ ५ १ २
उद्यादे । नक्षा । चामर्चा२३४यिवात् । तवे ३४ ।

३२ ४२ ५ २ १ २ २ ५
औहोवा । उषोवियू । षायिमू३१ । रियस्या२३४चा ।

२ १ २ २ ३२ ४२ ५ १ ५
सम्भक्तेना३४ । औहोवा । गार्मायिमा२३४ । ह्यायि ।

५ ५
उज्जवाईहाऊ । वा(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

अश्विनौ बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिङ्गूर्यात् ॥ बृहत् ॥

१२ २ २ २ २ १२ १ ३
औहोइमाउवान्दिविष्टया३ए । उस्त्राहवा । तेअश्वार३

५ १ २ ३२ ४२ ५ २२ १ २
४यिना । अया३४ । औहोवा । वामाङ्केअ । वा

२ २ २ २ ५ १ १ २ ३२ ४२ ५
सा३१यि । शचीवार३४सू । विशंविशा३४ । औहोवा ।

१ ५ ५ ५ ०२
हारयिगाक्कार३४ । थाः । उज्जवाईहाऊ । वा(१) ॥ औ

२ २ १ २ ३ ५ १ २
होयिविशा३मे । विशाम् । ह्यायिगक्कार३४थाः । युवा

३२ ४२ ५ १ २ २ ३
३४ । औहोवा । चित्रान्ददा । यूर्भो३१ । जनन्ना२३

^५ ४रा । ^{२ २ १ २ २} चोदेया^२सू^३३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ नार्ता^१वार^३३४ ।
^५ तायि । ^५ उह्वा^५ईहाज । ^{२ २ २} वा(२) ॥ ^२ औहोयि^२चोदा^२३॥ ^२ था^२
^१ ह । ^{२ २} नार्ता^५वार^{१ २}३३४तायि । ^{३ २ ४ २ ५} अर्वा^{२ १}३४ । ^१ औहोवा । ^{२ १} रथा^२
^२ समा । ^{२ २} नासा^५३१ । ^{२ २} निय^२च्चार^२३३४ताम् । ^{२ २} पिबन्^२सो^२३४ ।
^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ मा^५रय^५म्मा^५२३४ । ^५ धाज । ^५ उह्वा^५ईहाज ।
 वा(३) ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४५-२४६ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् ३

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे
^{२ २ २} अग्निरूपा^२श्विनौ^२ देवताः ॥ ^{२ २ २} बृहत् ॥ ^{२ २ २} औहोअग्नेविवस्वदु
^२ षसा^१३॥ ^२ चित्र^२राधो । ^{२ ३} आम^५त्तार^{१ २}३३४या । ^२ आदा^२३४ ।
^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{२ १ २} शुषे^२जाता । ^{२ २ ३} वायि^५दो^५३१ । ^{२ २ ३} वह्ना^५तूर^५३३४वाम् ।
^{१ २ २ २} अद्या^{३ २ ४ २ ५}देवा^१३३४ । ^५ औहोवा । ^५ ऊ^५रषा^५बूर्^५२३३४दुधाः । ^५ उह्वा^५
^५ ईहाज । ^{२ २ २} वा(१) ॥ ^{२ २ २} औहोअद्या^{२ ३}३॥ ^{२ ३} देवा^{२ ३} । ^{२ ३} ऊ^{२ ३}पब^{२ ३}

^५ २३४धाः । ^{१ २} जुष्टो३४ । ^{३२ ४२ ५} औद्दोवा । ^{२ १ २} हिदूतोआ । सा

^२ यिद्दा३१ । ^{१ २२ ३} व्यवाहार३४नाः । ^५ अग्नेरथा३४ । ^{२ १ २ २} औद्दोवा । ^{३२ ४२ ५}

^१ आ२द्वारा२३४ । ^५ णास् । ^५ उज्जवाईहाज । ^{२२} वा(२) ॥ औ

^२ द्दोअगा३१ । ^१ रथायिः । ^{१ २, २ ५} आद्वारा२३४णाम् । ^{१ २} सजू३४ ।

^{३२ ४२ ५} औद्दोवा । ^{२ १ २} अश्वीभ्याम् । ^२ पासा३१ । ^{२ २ ३ ५} सुवीरा२३४याम् ।

^{३ १ २ २} अस्मेधेद्दा३४ । ^{३२ ४२ ५} औद्दोवा । ^{१ २} आ२वोवृ२३४ । ^५ द्दात् ।

^५ उज्जवाईहाज । ^५ वा(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २९१ दृष्टादिषु द्रष्टव्यम् । ४

^{२ २ २} भरद्वाजोऽष्टिरिन्द्रः ॥ ^२ वृद्धत् ॥ औद्दोयित्रिकद्रुको

^{५ १ २} धुमद्विषा३१ । ^२ यवाशिरन्तु विशुश्रस्तम्यसोममपिबद्विष्णुना

^{२, ३} सुताम् । ^५ याथावा२३४शाम् । ^{१ २} सई३४ । ^{३२ ४२ ५} औद्दोवा । ^{२ १} ममा

^२ दमा । ^१ हायिका३१ । ^{२ २ २} मकर्त्तवेमहामु ^२ सैन् ^{२ २ २} सश्वदेवो

* आसपक्षे सन्निहोवम् ।

^३दा२३^५४यिवाम्(१) ॥ ^{२२ २}औहोयिद्र्सा^{२ १ २}३ए । कञ्जातः । क्र
^{२ २ २ २}तुनासाकमोजसाववत्तिथमाकवृद्धोवौर्यैस्सासहिर्मु^{२ २ २ २}धो । वा
^{२ ३}यिचर्षा२३^५४णायिः । ^{१ २ २}दाता३४ । ^{३ २ ४ ५}औहोवा । ^{२ २ १}राधास्तु
^२वा । ^२तामिका३१ । ^{२ २ २}मियवासुप्रचेतनसैन^{२ २ २ ३}स्सश्चदेवोदा२
^५३४यिवाम्(३) ॥ ^{२ २ २}औहोयिद्र्मा^{२ १ २ २ २ २}३ए । धत्विषीमाअभ्योजसा
^{२ २ २ २}क्रिवियुधाभवदारोदसीअपृणदस्यमयना । ^{२, ३}प्रावावा२३
^५४र्धायि । ^{१ २}अधा३४ । ^{३ २ ४ ५}औहोवा । ^{२ २ २}तान्त्राञ्जठा । रायि
^२प्रा३१यिम् । ^{२ २}अरिच्यतप्रचेतयसैन^{२ २ २ ३}स्सश्चदेवोदा२३ ४यि
^५वाम् । ^{२ १ २}सत्यइन्द्रा३४ । ^{३ २ ४ ५}औहोवा । ^१सारत्याम् । सा
^१रत्यमा२३४यि । ^५द्राम्(३) ॥ ^५उज्जवाद्वाज । ^१वा हस् ॥ ५॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

अग्निरूषाश्विनौ देवता ॥ रथन्तरम् ॥ ^{२४ २}अग्नेविवस्वदुषसो^१

* बुध्यायां राव

^{२२२} वा । चायिन्^२राधोअमर्त्तियआदा^२पुषेजातवेदः । वहा^१
^२ २३तुवाम् । ^{१ २ ३ ४} आद्यादेवा^४ २३र्वूज^४ ३ । ^१ षावू^२ ३ ४ धा ।
^{२ ५} ओवा^५ ६ । ^{२ ३} हाऊवा^३ (१) ॥ ^{२ ३} अद्योवा । ^{२ ३} दायिवा^३ ५ उषर्बु^३ धो
^{२ २ २} जुष्टोहिदूतोअसिह । ^{१ २} व्यवार^२ ३ हनाः । ^{१ २ ३ ४} आग्नेरथार^४ ३ यिरा
^{१ २} ३ । ^{२ ५} ध्वारार^५ ३ ४ णाम् । ^५ ओवा^५ ६ । ^{२ ३} हाऊवा^३ (२) ॥ ^{२ ३} अग्नो
^{२ २ २} वा । ^{२ ३} राथीरद्वराणा^३ ५ सजूर^५ श्विभ्यामुषसा । ^१ सुवार^१ ३ यि
^{१ २ २ ३ ४} रियाम् । ^४ आस्मेधेहा^४ २ ३ यिआ^४ ३ । ^{१ २} वोबू^२ २ ३ ४ हात् । ^२ ओ
^५ वा^५ ६ । ^१ हाऊवा^१ (३) ॥ ^१ अस् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २८१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

तुरश्रवाः पथ्या बृहती सोमः ॥ तौरश्रवसम् ॥

^{४ २ ४ २ ५} प्रा^५ ५ त्वम् । ^{२ ३} सधा^३ स्या^३ ३ मासादात् । ^{२ ३} प्रत्न^३ ५ सधा^३ २ । ^{२ ३} स्थ
^{१ २} मासा^१ १ दा^१ २ त् । ^{३ २} उवा^३ ३ । ^{५ २} ओ^५ ३ वा । ^{२ ३ २} आपा^२ ३ र्क्षा^३ १ यार^३ २ स् ।

* सन्धिकीटपत्रे इदमग्रे ।

(६८)

^{१ २} धृष्ट्वा^{३ २} ११वार । उवा^२ ३ । ओ३वा । जि^{१ २}यार्षा११सारयि ।
^१ नृमा^२यिदौ^{३ २} ११तारः । उवा । ओ३वा^२ ३ । विचोवा । त्वा^{४ ५ ४}
 ५णोईहायि(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ४२-४३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

तुरश्रवा अनुष्टुप्सोमः ॥ द्वितीयन्तोरश्रवसम् ॥
^{२ २ २ २} सखायोदौर्घजिह्वायाम् । यो^{१ २}धारयापा३वा^{२ २ २ २ १ १}र३कया । पा
^२ र३रायि । प्रा^{१ २}स्था१न्ढार३ । तार^{१ २ ५}यिहृ३३४ताः । इन्द्र^{२ १}
^२ राश्चा३४ । औ^{३ २ ५}होवा । नार^{१ २}३का३ । त्वा^{१ २ ५ २ २}रवार३४औहो
 नि३११११
 वा(३) ॥ यार३४५ ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १३१-१३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

यसो गायत्र्यात्मदेवता ॥ यमव्रतम् ॥ आयम् ॥
^२ गौःपा३२ । श्रि^{३ २ ३}रक्रार३४मीत् । अ३स । दन्मा३ । तर^{३ २}
^२ म्पूर३४राः । पि३त । र३च्चार३३ । प्रया३न्त्सूपुवा३५ई(१) ॥

* संसवे सध्वान्दवाभिवधीः सामन्ती ।

अन्तः । चरा२ । तिरोचा२३४ना । अस्य । प्राणा ।
 रत् । अपाना२३५तायि । व्यख्यन्मा२३ । क्षिप्रोद्गदा५
 यिवा६५ईम्(२) ॥ त्रिंशत् । धामा२ । विराजा२३४ता
 यि । वाक्पा । तङ्गा२ । यधीया२३४तायि । प्रति ।
 वस्तो२३ । अच्चा३५पूभा६५ईयिः(३) ॥ ए३ । महार३
 ४ पूः ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४२८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

॥ इत्युद्भागाने प्रायश्चित्त-पर्व्व समाप्तम् ॥

॥ इदानीं क्षुद्रपर्व प्रवर्तते ॥

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या वृद्धती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

अग्निः ॥ वृद्धत् ॥ ^{१२ २} ^{२ २ २} ^२ औद्दोयियज्ञायज्ञावोअग्रया३ ए ।

^{१२} इराइरा । ^{२ ३} चादशार३४सायि । ^{१२} पप्रो३४ । ^{३२ ४ ५} औद्दोवा ।

^{२ १} वयाममा । ^२ ताञ्जा३१ । ^{१२ ३} तवेदार३४साम् । ^{२ १} प्रियम्नि

^२ चा३५ । ^{३२ ४ ५} औद्दोवा । ^१ हरेणांसार३४यि । ^५ षाम् ।

^५ उज्जवाद्दवाज । ^५ वा(१) ॥ ^{१२ २} औद्दोयिप्रिया३मे । ^२ मिचाम् ।

^{२, ३} दशार३४यिषाम् । ^५ जर्जो३४ । ^{१२ ३} औद्दोवा । ^{३२ ४ ५} नपात५

^२ साः । ^{२ ३} दायिना३१ । ^५ यमस्सा३३४यू । ^{१२ १२} दाशेमद्वा३४ ।

^{३२ ४ ५} औद्दोवा । ^१ व्यादता३४ । ^५ यायि । ^५ उज्जवाद्दवाज ।

^{१२ २} वा(२) ॥ ^२ औद्दोयिदाशा३ए । ^१ मद्वा । ^{१, ३} व्यादाता३३४यायि ।

भूवा३४ । औहोवा । वाजायिषुवा । वायिता२१ । भू
वद्वा२३४धीयि । उतत्राता३४ । औहोवा । तारनूर३
४ । नाम्(३) ॥ उज्जवाद्दहाजवा ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १०४पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ३

भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ बृहत् ॥ औहोइन्दुर
श्वोनकृत्विया३१ । तन्दुरोषाम् । आभायिना२३४राः ।
सोमा३४ । औहोवा । विश्वा । चाया३१ । धार३४
या । यज्ञायसा३४ । औहोवा । तूरआद्रा२३४ । याः ।
उज्जवाद्दहाज । वा(३) ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१-१३२पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ बृहत् । औहोयिसखा
योदीर्घजिह्विया३मे । सखायोदायि । घाजिक्कार३४
याम् । योधा३४ । औहोवा । रया । पावा३१ ।

* इदानीमुभय सामान उच्यन्ते । रथकारपृष्ठो बृहदग्निहोतृसाम ।

^३कार३४या । ^५परिष्वसा३४ । ^{१ २}औहोवा । ^{३२ ४२ ५}दा२तायि ।
^५सू२३४ । ^५ताः । ^५उज्जवाद्दहाज । ^{२२ २}वा(१) ॥ ^२औहोयिपरा३४ ।
^१प्रस्था । ^१दातायिसू२३४ताः । ^{३ ५}परा३४ । ^{१२}औहोवा । ^{३२ ४२ ५}प्रस्था
^२न्दतायि । ^{२ २३}सूता३१ । ^५इन्दुरश्वोनकृत्वा२३४याः । ^{१ १ २ २}तन्दुरोषा
^{३२ ४२ ५}३४ । ^१औहोवा । ^५आ२भायिना२३४ । ^५राः । ^५उज्जवाद्दहा
^{२२ २}ज । ^२वा(२) ॥ ^{२ २१}औहोयितन्दू३४ । ^{२ १ ३}रोषाम् । ^{२ १ ३}आभायिना
^५२३४राः । ^{१ २}तन्दू३४ । ^{३२ ४२ ५}औहोवा । ^{२२ २}रोषामभायि । ^२नारा
^२३१ । ^{२ २ २२ ३}सोमंविश्राचियाधा २३४या । ^५यज्ञायसा ३४ ।
^{३२ ४२ ५}औहोवा । ^१तू३आद्रा२३४ । ^५याः । ^५उज्जवाद्दहाज ।
^२वा(३) ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

^{२२ २}भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^{२ २}वृहत् ॥ ^{२ २}औहोयियोधा
^{२ २}रयापावकया३४ । ^{२ २२}योधारया । ^{२ २ ५}पावका२३४या । ^{१२}परा

३४। औहोवा । प्रस्था । दाता३१धि । सूर३४ताः ।

परिप्रस्था३४ । औहोवा । दा२तायिसूर३४ । ताः ।

उज्जवा६हाज । वा(१) ॥ औहोइन्दू३१ । आश्वा । ना

कृत्वा२३४याः । इन्दू३४ । औहोवा । अश्वोनका । त्वा

या३१ः । तन्दुरोषमभीना२३४राः । तन्दुरोषा३४ । औ

होवा । आ२भायिना२३४ । राः । उज्जवा६हाज ।

वा(२) ॥ औहोयिसोमा३मे । विश्वा । चायाघा२३४या ।

सोमा३४ । औहोवा । विश्वाचिया । धाया ३१ । य

ज्ञायसन्तुवद्रा२३४याः । यज्ञायसा ३४ । औहोवा ।

तू२आद्रा २३४ । याः । उज्जवा६हाज । वा(३) ॥

हस् ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० १३२-१३३ पृष्ठयो द्रष्टव्यम् । १३

वसिष्ठः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ सर्वं

बृहती रथन्तरम् ॥ पूनानास्सोमधारयोवा । आपोवसा

^२ नो^२ अ^२ र्ष^२ स्या^२ र^२ त्न^२ धा^२ यो^२ नि^२ मृ^२ त । ^१ स्य^१ सा^१ २३^१ यि^१ द^१ सा^१ यि । ^१ २ ज^१ त्सो^१
^{२२१} दे^२ वो^२ २३^४ द्वा^१ श^२ यि । ^२ रा^२ ण्य^२ २३^५ ष^५ या । ^५ ओ^५ वा^५ ६ । ^५ ह्वा^५ ज^५ वा^५ (१) ॥
^{११} उ^१ त्सो^१ वा । ^{२२} दा^२ यि^२ वो^२ हि^२ र^२ ण्य^२ य^२ उ^२ त्सो^२ दे^२ वो^२ हि^२ र^२ ण्य^२ यो^२ दु^२ ह्वा^२ न^२ ज^२ ध
^१ दि^१ वि^१ य^१ म् । ^१ म^१ धू^१ २३^१ प्रि^१ या^१ म् । ^१ प्रा^१ त्न^१ २३^१ धा^१ र^१ ३४^१ स्था^१ ३^४ म् ।
^१ आ^१ सा^१ २३^२ ४^५ दा^५ त् । ^{२१} ओ^२ वा^२ ६^२ ह्वा^२ ज^२ वा^२ (२) ॥ ^{२१} प्र^२ त्नो^२ वा । ^{२१} सा^२ ध
^{२२} स्थ^२ मा^२ स^२ द^२ त्प्र^२ त्न^२ २३^२ ध^२ स्थ^२ मा^२ स^२ द^२ दा^२ पृ^२ च्छ^२ प^२ न्ध^२ रू^२ ण^२ वा । ^{२१} जि^२ या^२ र
^१ र्ष^१ सा^१ यि । ^१ नृ^१ भि^१ द्वा^१ २^१ तो^१ र^१ ३^४ वा^१ श^१ यि । ^१ चा^१ च्चा^१ २३^२ ४^२ णा । ^२ ओ
^५ वा^५ ६^५ (३) ॥ ^५ ह्वा^५ ज^५ वा । ^५ अ^५ स् ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—इभा० ८१-८२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १४

वसिष्ठभरद्वाजावृषी प्रथमा पथ्या वृहती सिद्धेत्यपरे
 ककुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ (अत्र कल्पकारआह ॥ अथातः षोड
 शसामा तस्य रथन्तरवृहत्पृष्ठन्नौधसः श्यैतम्ब्रह्मसाम समा
 न मितरञ्जोतिष्टोमेन*) रथन्तरवृहत् ॥ आभित्वाशूरनो

^१ नुमोवा । ^{२२ २} आदुग्धाद्वधेनवः । ^{१२२} ईशा३४ । ^{३२४२५} औहोवा ।
^{२१} नमास्यजा । ^२ गाता३१ः । ^{२२ ५} सुवहृ२३४शाम् । ^{२२१२ २} ईशानमा
^{३४ ४२५} ३४ । ^१ औहोवा । ^५ द्वा२सूस्थ२३४ । ^५ षाः । ^५ उज्जवाद्
^५ द्वाजः । ^{२२१} वा(१) ॥ ^२ ईशोवा । ^{१२} नामिन्द्रसुस्थषः । ^{१२} नत्वा३४ ।
^{३२ ४२५} औहोवा । ^{२२ २ २} वा२आन्धोदायि । ^२ वाया३१ः । ^{२२३} नपार्था
^५ २३४यिवाः । ^{२१ २२} नजातोना३४ । ^{३२ ४२५} औहोवा । ^१ जारना
^५ यिश्वा२३४ । ^५ तायि । ^{२१} उज्जवाद्द्वाज । ^{२१} वा(२) ॥ ^{२१} नजोवा
^२ तानजनिष्यते । ^{२ १ ३} अश्वा ३४ । ^{३२ ४२५} औहोवा । ^{२ १} यन्तोमघा ।
^२ वाना३१यि । ^{२२३} इवाजा२३४यिनाः । ^५ गव्यन्तस्त्वा३४ । ^{२१ २} औ
^{४२५} होवा । ^१ हार्वामा २३४ । ^५ द्वायि । ^५ उज्जवाद्द्वाज ।
^१ वा(३) ॥ हस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम् — ३भा० ८३-८४ पृष्ठयोः द्रष्टव्यम् । १५

* उभे प्रतिपदाज्यपृष्ठे ब्रह्मसामनौतरपक्षे ।

(६८)

भरद्वाजवसिष्ठावृषी ॥ प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धे-
त्यपरे ककुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ (अत्र कल्पकारआह ॥ आद्यै
षण्वसं*रीतस्तस्य बृहद्रथन्तरम्पृष्ठं^१ श्यैतनौधसम्ब्रसाम
समानमितरञ्जोतिष्टोमेनेति ॥) बृहद्रथन्तरम् ॥ औ^{१२}
द्योयित्वामिद्धिहवामहा^२ ३ ए । सातौवाजा । स्याकारा^{२ ३}
४ वाः । तूवाह्वे^{१ २ २ २} षिन्द्रसत् । पतार^१ ३ यिन्नराः । तूवा^{१ २}
२२ १ ४ १ ५ २ ५ ५
क्काष्टार^{२ २} ३ सूर । आर्वा^२ २ ३ ४ ता । ओवा^{२ ३} ६ । हाजवा^५ (१) ॥
औहोयित्वा^{२ २} ३ मे । काष्टा । सूअ^२ र्वा^{२ १} २ ३ ४ ताः । स ।
२ १ १ १ २ १ २ १ ४
तन्नश्चित्रवज्राह । स्तधा^२ २ ३ णूया । माहस्तवा^{२ १} २ ३ नो^४ ३ ।
१ २ २ ५ ५ २ २ २
आद्रा^१ २ ३ ४ यिवा । ओवा^२ ६ । हाजवा^{२ २} (२) ॥ औहोयिमहा
२ १ १ २ ३ ५ १ २
३ ए । स्तवा । नोअद्रा^२ २ ३ ४ यिवाः । गाम^१ पूव^२ ३ रथिय
१ २ १ २ २ २ १ ४ १
मि । द्रसार^१ ३ किरा । सात्रावाजा^२ २ ३ न्ना^१ ३ । जायिग्य^१
२ २ ५ ५ १
२ ३ ४ षा । ओवा^२ ६ । हाजवा^२ (३) ॥ अस ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३११-३१२पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । १६

* उभे प्रतिप्रदाज्यपक्षे ब्रह्मसामनौ बृहत्पृष्ठपक्षे ।

वृकजम्भः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा-

वुत्तरे इन्द्रः ॥ बृहन्निधनवार्कजम्भम् ॥ ^{२२ २} हाजत्वामिद्धि
^{२१ २} हवामाहायि । ^{१२ १ २} सातौवाजस्यकारवाः । ^२ हाज । ^{१२} त्वां
^२ त्रेष्विन्द्रसा । ^२ हाउ । ^{१ २} घाश्तायिन्नाराः । ^२ हाज । ^{१ २ २} तूवा
^{२१} क्काष्ठा । ^२ हाज । ^{१ २ ३} सूरआर३४औहोवा । ^{५ २ २} वर्ता३हस्(१) ॥
^{२२} हाजतुवाक्काष्ठासुअर्वाताः । ^{१ २} सत्वनश्चायि । ^१ हाज ।
^१ त्रवज्रहा । ^२ हाज । ^{१ २} स्ता३धाण्यूयाः । ^२ हाज । ^१ मा
^{२ १} हस्तवा । ^२ हाज । ^{१ २ ३} नोरआर३४औहोवा । ^{५ २ २} द्रिवा३
^१ हस्(२) ॥ ^{२२} हाजमहस्तवानोअद्रायिवाः । ^{२ २} गामशुवाम् ।
^२ हाज । ^१ रथियमायि । ^२ हाज । ^१ द्रा३साक्कायिराः ।
^१ हाज । ^{१ २ २ २ १} सात्रावाजाम् । ^२ हाज । ^{१ २ ३} मा२जा२३४औहो
^२ वा । ^१ ग्युपा३यिहस्(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३३१-३३२ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । १७

* परोक्षपठः पदस्य द्वितीयोऽक्षरं पृष्ठम् ।

वृकजभः प्रथमा पथ्या वृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावु

त्तरे इन्द्रः ॥ वृहन्निधनवार्कजभम् ॥ हाजत्वञ्छीहि

चेरावायि । विदाभगवसुत्तयायि । हाज । उदावृष

स्वमघवान् । हाज । गाश्वायिष्ठायाश्चि । हाज ।

जदिन्द्रा । हाज । श्वारमार३४औहोवा । वृथा३

यिहस्(१) ॥ हाजदिन्द्राश्वमिष्टायायि । त्वम्पुरु । हाज ।

सहस्राणायि । हाज । शाशतानायिचा३ । हाज ।

यूथादाना । हाज । यारमार३४औहोवा । हसा ३

यिहस्(२) ॥ हाजयूथादानायमञ्हासायि । आपुरन्दरा

म् । हाज । चक्रमवायि । हाज । प्राश्वाचासा३ ।

हाउ । आयिन्द्रङ्गाया । हाजतो२आर३४औहोवा ।

वसाश्चिहस्(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ८९-१०० पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । १८

* तत्रोभयतः परोक्षपृष्ठे षड्हे द्वितीयेऽहनि पृष्ठम् ।

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

^{१ २ २ २ १ २ २ १}
ह्रस्ववैरूपबृहदोपशा ॥ यद्यावइन्द्रतेशतम् । ए । शत

^{२ २ २ १ २ २ १ २ १}
म्भूमौरुतस्योवा । नात्वावज्जिन् । सहस्रं सूरियाश्चा

^{१ १ २ १ २ १ २ १}
नूर । नाजाश्तमा । एरो । दारसारश्चौहोवा(१) ॥

^{१ २ २ १ २ १ २ १}
नजातमष्टरोदसौ । ए । नजातमष्ट । रोदसोवा । आप

^{२ २ १ २ १ २ १}
प्राथ । महिनावृष्णिष्याश्वाष्वाश्च । वायिश्वाश्चवायि ।

^{२ १ २ १ २ १ २ १}
ष्ठश । वारसारश्चौहोवा(२) ॥ विश्वाशविष्ठशवसा । ए ।

^{२ २ १ २ १ २ १}
विश्वाशविष्ठ । शवसोवा । आस्माश्चव । मघवन्गोम

^{१ १ २ १ २ १}
तारयिब्राजायि । वाज्रायिच्चित्रा । भिरु । तार

^{३ ५ २ २}
यिभारश्चौहोवा(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४३२-४३३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १८

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

* परोक्षपृष्ठे यद्वहे तृतीयोऽहनि पृष्ठम् ।

^{१ १ १ २ १ २}
 ह्रस्वावृहदोपशा वैरूपम् ॥ यदिन्द्रयावतस्तुवम् । ए ।
^{२ २ २ २ १ २ २ १ २}
 एतावद्वहम् । ईशीयोवा । स्तोतारमित् । दधिषेर
^{१ १ १ २ २ २}
 दा२वासा२रुज । नापा२रपत्वा । यर । सा२रिषा २ ३
^{५ २ २ १ २ २ २ २ १ २ २ २ २}
 औहोवा(१) ॥ नपापत्वायर२सिषम् । ए । नपापत्वाय ।
^{१ २ २ १ २ २ २ १}
 र२सिषोवा । शायित्तेयमित् । महयत्तत्तेदिवा२रिदायि
^{१ २ १ २ १ ३ ५ २}
 वा२रि । राया२रआकू । ह्वचित् । वा२रिदार ३ ४ औ
^{२ १ २ २ २ १ २ २ २ २}
 होवा(२) ॥ रायआकुह्वचिदिदे । ए । रायआकुह्वचित् ।
^{१ २ १ १}
 विदोवा । नाह्वित्वदन् । यन्मघवन्नआ२पाया२म् ।
^{२ १ २ ३ ५ २ २ ३ ५ २ १}
 वास्यो२रअस्तायि । पिता । चारनार३४औहोवा । दिशं
^{२ २ २ १ १ १}
 विश२ह्वस । अश्वाशिष्नुमती ३ (३) ॥ इट्० इडा २ ३
^{१ १}
 ४ ५ ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ३०८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युह्यगाने पञ्चमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

* उभयतः परीक्षे दत्तोयेऽहनि पृष्ठम् ।

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिङ्गेत्यपरे इन्द्रः॥ अन्त

रिक्तम् ॥ ^{२४}हाऊयद्यावई । ^४द्रतेश । ^{४ १}ताम् ^{२४ ४ १४}औहीहोवा २ ।

^{१२}इहा । ^{१ ४४ २१}शतम्भूमोरुत । ^{२४ ४ १४}स्यूः । ^{१२}औहीहोवा २ । ^{१२}इहा ।

^{१ २}नत्वावज्जिन्त्सहस्रं प्रथ्याअ । ^{२४ ४ १४}नू । ^{१ २}औहीहोवा २ । ^{१२}इहा ।

^{१४}ष्टरो । ^{२ ४४ ४}दारसार३४औहीवा(१) ॥ ^{२४ ४}हाऊनजातमा । ^४ष्टरो

^१द । ^{२४ ४ १४}सा । ^{१२}औहीहोवा २ । ^{१२}इहा । ^{२४ १}नजातमष्टरोद ।

^{२४ १४}सा । ^{१ १}औहीहोवा २ । ^{१४ २४}इहा । ^४आपप्राथमक्षिनाष्टणि

^{४ १}याष्ट । ^{२४ ४ १४}षान् । ^{१२}औहीहोवा २ । ^{१२}इहा । ^{१४}विश्वाश । ^४वा ।

^{२४ ४ १४}औहीहोवा २ । ^{१२}इहा । ^१ष्टश । ^{३ ४४ ४}वारसार३४औहीवा(२) ॥

^{२४}हाउविश्वाशवायि । ^४ष्टशव । ^{२४ ४ १४}सा । ^१औहीहोवा २ । ^१इ

^२हा । ^{१ ४}विश्वाशविष्टशव । ^{२४ ४ १४}सा । ^{१२}औहीहोवा २ । ^{१२}इहा ।

^{१४}अस्मां ^२अवमघवङ्गोमतिव्र । ^४जा । ^{२४ ४ १४}औहीहोवा २ । ^१इ

२ १ २२ २ १२ १ १ १२
इहा । वज्रिच्चि । वा । औहौहोवा । इहा । चिह् ।

३ ५२ २ २
ता रयिभार३४ औहौवा(३) ॥ १ * ॥

अथ व्याख्यानम्—भा० ४३२-४३३ षष्ठयोर्दृष्टम् । १

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥ अन्त

१२ १ २२ २ १२
रिद्धम् ॥ हाऊयदिन्द्रया । वतस्तु । औहौहोवा २ ।

१ २ २ १२ २ २ १२ २ २ १२ १ २
इहा । एतावदहमीशी । या । औहौहोवा २ । इहा ।

२ १२ २ १ २ २ २ १ २ २ १२ १ २
स्तोतारमिद्धधिषेरदाव । सा । औहौहोवा २ । इहा ।

१ २ २ २ २ १ २ १ २ १
नपाप । त्वा । औहौहोवा २ । इहा । यर । सार

२ ५२ २ २ २ १
यिषार३४ औहौवा(१) ॥ हाऊनपापत्वा । यर॥सि । षाम् ।

२ २ २ १२ १ १ १ २ २ २ १
औहौहोवा २ । इहा । नपापत्वायर॥सि । षाम् ।

२ २ २ १२ १ २ १ २ २ १ २ १
औहौहोवा २ । इहा । शिद्धेयमिन्महयतेदिवेदि । वा ।

२ २ २ १२ १ २ १ २ २ २ २ १
औहौहोवा २ । इहा । रायत्रा । औहौहोवा २ ।

५प० २अ० ३] उत्तरार्चिक-परिमिटम् ।

५५३

इहा । हचित् । वारयिदार३४ औहोवा(२) ॥ ह्यजराय
आकू । हचिद्धि । दा । औहोहोवा२ । इहा । रा
यआकूहचिद्धि । दा । औहोहोवा२ । इहा । नहि
त्वदन्यन्मघवनआपि । याम् । औहोहोवा२ । इहा ।
वस्योअ । स्ता । औहोहोवा२ । इहा । पिता ।
चारना२३ ४ औहोवा(३) ॥ सुष्टुभस्तुभोश्चाशिष्टुमक्रा३न् ।
इट्० इडा२३४५ ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३०८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

रुद्रोविराडिन्द्रः ॥ वैराजर्षभम् ॥ इयाहाऊ ।

पिवासीमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । यन्तेसुषा । वा३
हरि । अश्वअद्रीः । सोतुर्बाह् । भ्या३सुय । तोन
अर्वा(१) ॥ यस्तेमदो । युजियः । चारुरस्ती । येनवृत्रा ।

* उभयतः प्ररोक्षे पृष्ठः षडहे तृतीयेऽहनीदं वा पृष्ठम् ।

^{२ १} णीरहरि । ^{२ ३ ४ ५} अश्वहसी । ^{१ १२} सत्वामिन्द्रा । ^{२ १२} प्रभूव । ^{२२} सो
^{३ ४ ५} ममत्तू(२) ॥ ^{२२ १२} बोधासुमायि । ^{२ १} मघवन् । ^{२२ ३ ४ ५} वाचमेमास् । ^{२२} या
^{१२} न्तेवसायि । ^{२ १} षोश्च । ^{१ ३ ४ ५} तिप्रशस्तीस् । ^{२ १२} इमाब्रह्मा ।
^{२ १ २} सधमा । ^{२२ ३ ४ ५} देजुषखा (२) ॥ ३३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—इमा० ५३७ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

^{१ १२} रुद्रस्त्रिपदाविराजइन्द्रः ॥ ^{२ १} वैराजर्षभम् ॥ ^{२ १२} शुधी
^{२२ ३ ४ ५} हवाम् । ^{२२ १२} विपि । ^२ पानखाद्रायिः । ^२ बोधाविप्रा । ^२ स्या
^१ श्यच्च । ^{२२ ३ ४ ५} तोमनीषा । ^{२ १२} कृष्णादुवा । ^{१ १} साश्चन्त । ^{२२} मास
^{४ ५} चेमा(१) ॥ ^{२ १२} नतेगिरी । ^{१ १} अपिमृ । ^{२२ ३ ४ ५} घ्येतुरस्या । ^{२ १} नसुष्टु
^{२ १} तायिम् । ^{२ ३ ४ ५} असु । ^{२ १२ २} यस्यविद्वान् । ^{२ १} सदातेना । ^{२ १} माश्च
^{२२ ३ ४ ५} य । ^{२२ १} शोर्विवक्त्री(२) ॥ ^{२ १} भूरिहितायि । ^{२ १२} सवना । ^{२२ ३} मानु
^{२ ५} षेषू । ^{२२ १} भूरिमनी । ^{२ १} षोश्चव । ^{२२ ३ ४ ५} तेतुवामीत् । ^{२२ १२} मारेश्च

* परोक्षपठः पठ्ये चतुर्थेऽहनि पृष्ठम् ।

स्मात् । मघ । वञ्ज्योकाः । मारेष्वा । स्माश्मघ ।

वञ्ज्योकाः(३) ॥ ई २२४५ ॥ ४ * ॥

अस्य बाह्यान्तम्—५भा० ३०८-३१० पृष्ठयोर्द्वयम् । ४

प्रजापतिरष्टिर्विष्णुर्निपातभाविन्द्रः ॥ नित्यवत्साः ।

एत्रायिका । इकेषुमद्विषोयवाशिरन्तु विष्णुस्तृप्त्यत्तोम
पिबार्द्वायि । इडा । णुनास्तुतयथाश्वाश्शाम् । सार्द्धम् ।
ममादमारद्विका । इडा । सार्द्धम् । ममादमारद्विका ।
अथा । सार्द्धम् । ममादमारद्विका । इडा । मकर्त्त
विमहाश्मूहम् । सैनस्यदेवोः । दायिवाम्(१) ॥ ए
साकाम् । जातःक्रतुनासाकमोजसाववक्ष्यसाकवृद्धो
वीरियारयिस्ता । इडा । सहिर्धोविचार्षार्णायिः ।
दाता । राधस्तुवतारयिका । इडा । दाता । राध

^१स्तुवता^२रयिका । अथा । दाता । राधस्तुवता^{२ ३}र
^१यिका । इडा । मियं^२वसुप्रचाशयिता^{२ २ २}शना । सैन^{२ १}स
^{२ २}अद्दे^४वो^५३ । दायिवाम्^{१ २}(२) ॥ ए^{१ २ २}आधा । त्विषीमा^२अभ्यो
^२जसा^२क्रिविंयुधाभवदारोदसौ^{२ २ २}अपा^१र^१ण^१दा । इडा । स्य
^{२ २ २ २}मयनाप्रवाशवा^{१ २}र्धा^{२ १}यि । आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रा
^{२ २ २}यि । इडा । आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रायि । अथा ।
^{२ २ १}आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रायि । इडाअरिच्यतप्रचाशयि
^{२ २ २ १ ४ ५}ताश्या । सैन^१स^{२ २}अद्दे^४वो^५३ । दायिवाम्^१(३) ॥ सत्यइन्दुस्स
^१त्यार^२श्चो^२यि । आयिन्द्रमा^१श्जवा^२३ ॥ ५ * ॥

अथ याज्जानम्—४भा० ५५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

^{१ २}प्रजापति^{१ २}शशकरीन्द्रः ॥ नित्यवत्सः ॥ एप्रोषू ।
^{१ २ २ २ २ १}असैपुरोरथमिन्द्रायशूषमा^१र्चता । इडा । अभीकेचि^{२ २}

● परोक्षपठः षडहे प्रश्नोऽहनि पृष्ठम् ।

^{१ २ २}दुलोकाश्कत् । ^{१ २}साङ्गि । ^१समत्सुवा^१र^१च^१हा । इडा ।

^२साङ्गि । ^१समत्सुवा^२र^२च^२हा । अथा । ^२साङ्गा । ^१समत्सुवा^१र^१च^१हा । इडा । ^{२ २ १ २}अस्माकम्बोधिचो^१दा^१इयि । नभ

^{२ २ ४ ५}न्तामनिया^१३ । ^{१ २ २ २ २}कायिषाम् (१) ॥ एतूवाम् । सिन्धु^२रवा

^{२ २ २}सृजोधराचो^१अहा^१र^१नहायिम् । इडा । ^२अश्वचुरिन्द्रजा^१

^{२ २}ज्ञा^२इयिषायि । ^२वायिश्चाम् । ^१पुष्यसिवा^१र^१रियाम् । इडा ।

^२वायिश्चाम् । ^१पुष्यसिवा^१र^१रियाम् । अथा । ^२वायिश्चाम् ।

^१पुष्यसिवा^१र^१रियाम् । इडा । ^{२ २ २ २}तन्त्वापरिष्वजा^१मा^१इहायि ।

^{१ २ २ ४ ५}नभन्तामनिया^१३ । ^{१ २ १ २}कायिषाम् (२) ॥ एवायिषू । विश्वा^{१ २}अ

^{२ २ २}रातायाय्यीन^१शन्तनो^१र^१धियाः । इडा । ^{१ २ २}अस्तासिश्नवा^१

^{१ २}यिवा^{१ २}इधाम् । ^१योनाः । ^१इन्द्रजिघा^१र^१सतायि । अथा ।

^२योनाः । ^१इन्द्रजिघा^१र^१सतायि । इडा । ^{२ २ २}यातेराति

२ २ २ १ २ १ ४ ५ १२
 र्ददा१यिर्वा३ह । नभन्तामनियार । कायिषाम्(३) ॥ ज्या
 २ १ १ १ १ १ १
 काधिधार३हो । न्वासुआ३शउवार३ । इट्० इडा२ ३
 १ १
 ४५ ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३१३ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

इन्द्रोऽनुष्टुप् वा गायत्री चेन्द्रः ॥ अतीषङ्गः ॥ ए
 १ २ २ २ १
 यदिन्द्रचायि । अमइहनास्तिवादातमारिद्रिवाः । इडा ।
 १ २ २ १ २ १ २
 आयिन्द्रा । याहिचिचिरभानाज । अथा । सूताः ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ २
 इमेतुवारयवाः । अथा । आप्वी । भिस्तनापूरता
 १ २ २ २ २ २ १ २
 साः । अथा । राधस्तन्नोयिदाशदाशसाज । उभयाह
 १ २ २ २ २ २ २ २
 स्तिया२होयि । भारा३शजवार३ (१) ॥ एयन्नन्यसायि ।
 १ २ १ २ १
 वरेण्यमिन्द्रद्युन्नदा२भरा । इडा । आयिन्द्रा । या
 १ १ २ २ २ २
 हिधिया२यिषिताः । अथा । वायिप्रा । जूतस्सुता२व

१ १ १२ १ २
 ताः । अथा । जपा । ब्रह्माणिवारघताः । अथा । विद्याम्
 २ २ २ १२ २ १ २
 तस्यताशिवारयाम् । अकूपारस्यदारश्चोयि । वानआ
 १२ २ १ २ २
 इश्वारश्च (१) ॥ एयत्तेदिक्षू । प्रराद्यम्मनोअस्तिअता रम्ब
 १ २ २ १ २ २ १
 हात् । इडा । आयिन्द्रा । याहितूतूरजानाः । अथा ।
 १२ २
 जपा । ब्रह्माणिहारेरिवाः । अथा । सूतायि । द
 १ १ २ २ २ २ २
 धिषनाश्चनाः । अथा । तेनहटाचिदाश्रद्रायिवाः ।
 १२ २ १ २
 आवाजन्दर्षिसारश्चोयि । तायआश्वज्वारश्च (३) ॥ इट्०
 ११११
 इडारश्चपूः ॥ ७ * ॥

अथ याज्यान्—४भा० १६०-१६१पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

वृकजम्भः पथ्या वृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ बृहन्निध

१२ २ २ २ १२ १ २ २
 नवार्कजम्भम् ॥ हाजपुनानस्सोमधाराया । अपोवसा
 २ २ १२ २ २ २
 नोअर्षसायि । हाज । आरत्नधायोनिमृता । हाज ।

* परोचे उभयतः परोचे वा इदं वा पृष्ठम् ।

^१ स्या^२सायिदासा^३यि । हाज । ^{१ २ २ २ १} जत्सोदेवो । ^३ हाज ।

^१ हारयिरा^३३४औहोवा । ^{५ ४ २ २} ण्यया^२हस्(१) ॥ ^{१ २} हाजत्सोदेवो

^{१ २} हिरण्यायाः । ^{१ २ २ २} उत्सोदेवोहिरण्यायाः । ^२ हाज । ^{२ २} दुहा

^२ नजधदिवियाम् । ^२ हाज । ^{२ २} दुहानज । ^२ हाज । ^१ धर्दिवि

^२ याम् । ^१ हाज । ^{१ २} माधप्रायाहम् । ^२ हाज । ^{१ १} प्रान्

^{१ २} सधा । ^{१ २} हाज । ^{१ २ ३ ५ ४ २} स्यारमार^३३४औहोवा । ^२ सदाहस्(२) ॥

^{२ २ १ २} हाजप्रत्न^२सधस्यमासादात् । ^२ प्रत्न^२सधस्यमासादात् ।

^२ हाज । ^{१ २} आपृक्चन्धरुणंवा । ^२ हाज । ^{१ २} आपृक्चियाम् ।

^२ हाज । ^१ धरुणंवा । ^२ हाज । ^{१ २} जाश्यार्षासायि । ^२ हाज ।

^{१ २ २ १} नृभिर्द्वौतो । ^२ हाज । ^{१ २ ३ ५ ४ २} वारयिचार^३३४औहोवा । ^२ क्षणाह

^१ हस्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

* उपाङ्गपठः षडहे बृहत् पृष्ठं प्रत्यक्षं द्वितीयेहनि मध्यन्दिने वार्कजम्भानदा ।

५५० २अ० ८] उत्तराद्विक-परिमिटम् ।

५६१

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ वृहन्निधनवार्कजम्भम् ।

^{१२} ^{२२} ^{१ २} ^{१२} ^{२२} ^२
हावयम्पूषारयिर्भागाः । सोमःपुनानोऽर्षतायि । हा

^१ ^२ ^१ ^२ ^२
ज । प्रतिर्विश्वा । हाज । स्याश्भूमानाश्ः । हाज ।

^{१२} ^१ ^२ ^{१ २} ^{५२ २} ^२
वायव्यद्रो । हाज । दाश्सारश्श्रौहोवा । उभाश्

^१ ^{२२} ^२ ^{२१ २} ^{१२२} ^१
यिहस्(१) ॥ हाजसमुप्रियाअनूपाता । गावोमदायघृष्व

^२ ^{१२ २} ^२ ^१
याः । हाज । सोमासःका । हाज । ण्वाश्तायिपा

^२ ^२ ^{१ २ २ १} ^२ ^{१ २}
थाश्ः । हाज । पावमाना । हाज । सारश्सारश्श्रौ

^{५२ २} ^१ ^{२२} ^२ ^{२ १ २}
होवा । द्वाश्हस्(२) ॥ हाजयश्चो जिष्ठस्तमाभारा ।

^{१ २} ^२ ^२ ^२
पवमानश्चवायियाम् । हाज । यःपञ्चचा । हाज । षा

^१ ^२ ^२ ^{१ २ २ १} ^२ ^१
श्णायिराभाश्चयि । हाज । रायिंथ्येना । हाज । वा

^{१ ६} ^{५२ २} ^२ ^१
रनाश्श्रौहोवा । महाश्चयिहस्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

* अन्वाहार्य-पठः पठहे आर्भवे तदा वार्कजम्भम् ।

विरूपः प्रजापातिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ।

१ १ २ २ १ २ १ २ १ २
इत्स्वावृहदोपशावैरूपम् ॥ अभिसोमासचायवः । ए ।

२ ए १ २ २ १ २
पवन्तेमदियम् । मदोवा । सामुद्रस्या । धिविष्टपेम

१ १ २ १ १ २
नारयिषायिणा २ः । मात्सारासाः । मद । चूरतार

५ २ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २
३४औहोवा(१) ॥ मत्सरासोमदच्युतः । ए । मत्सरासोमद ।

१ २ १ २ १ २
च्युतोवाः । तारत्समु । द्रम्यवमानजर्मायिणा २ ।

१ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
राजा २ देवाः । ऋतम् । वृरहा २ ३४औहोवा(२) ॥ राजा

२ १ २ १ २ १ २ २ २ २ १ २
देवऋतम्बृहत् । ए । राजादेवऋतम् । वृहोवा । आर्षा

२ १ १ २ १ २ १ २ १ २
मित्र । स्यवरुणस्याधा २ र्माणा २ । प्राहा २ यि न्वानाः ।

२ १ २ १ २ २ १ २
ऋतम् । वृरहा २ ३४औहोवा(३) ॥ १० * ॥

अथ याज्ञानम्—इमां ४०१-४०२ ऋषयोः द्रष्टव्यम् । १०

विरूपः प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ इत्स्वावृहदोप

* उपपन्नपृष्ठः षड्हे तृतीये तरमृष्टं प्रत्यक्षं साध्यन्दिने प्रतीक्षमिदम् ।

^{१ १२ १२ १ १ २ १२ १२ २}
 शवैहपम् ॥ सुतासोमधुमत्तमाः । ए । सोमाईन्द्राय ।
^{१ २ २ १ १}
 मन्दिनीवा । पावित्रव । तोआरत्तारात्न । दायिवा
^{१ २ १ ३ ५ २ १ २ १}
 रंगच्छा । तुवः । मारदार३४औहोवा(१) ॥ इन्दुरि
^{१ २ २ १२ २ २ २ १ २}
 न्द्रायपवते । ए । इतिदेवासः । अब्रुवोवा । वाचस्प
^{१ १ २ १ २ १ २ १ २}
 तिः । मखात्स्थानात्स्थि । वायिश्वात्स्थेशा । नओ ।
^{३ ५ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २}
 जारसार३४औहोवा(२) ॥ सहस्रधारःपवते । ए । समुद्रोवा
^{२ १ २ १ २ १ २ १ २}
 चम् । ईङ्गयोवा । सोमस्पतिः । रात्थायिणात्स्म ।
^{१ १ २ १ २ १ २ १ २}
 साखेन्द्रस्था । दिवे । दारयिवार३औहोवा(३) ॥ दिशं
^{२ २ १ १ १ १ १ १ १ १}
 विशच्छम् । अश्वाशिष्णुमती ३ । इट् । इडा २ ३ ४ ५ः
 ॥ ११ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० ४४२ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

^{२ २}
 प्रजायतिरनुष्टुप् सोमः ॥ अन्तरिक्षम् ॥ हाऊ

* अन्वाचार्य-पृष्ठः षडङ्गे नरपृष्ठं प्रत्युत्तरं । आसंवे परीक्षं वैदिकमन्तरिक्षं वा ।

^{२ २} सुतासोमा । ^१ धुमन्त । मा । ^{२२ २ १} औक्षीक्षोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} सो
^{२ २ १ २ २} माइन्द्रायमन्दि । ना । ^{२ २ २ १ २} औक्षीक्षोवा २ । ^{१ २} इहा । ^१ पवि
^{२ २} चवन्तोअश । रान् । ^{२ २ २ १ २} औक्षीक्षोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ २} देवा
^{२ २ १} न्ग । ^{२ २ १ २} क्का । ^{१ २} औक्षीक्षोवा २ । ^१ इहा । ^१ सुवः । ^{१ २} मारदा
^{५ २ २} २३४औक्षोवा(१) ॥ ^{२ २} हाविन्दुरिन्द्रा । ^१ यपव । ता । ^{२ २ २ १ २} औक्षीक्षो
^{१ २} २ । ^१ इहा । ^{२ २ १ २ २ १} इतिदेवासोअब्रु । ^{२ २ २ १ २} वान् । ^{२ २ २ १ २} औक्षीक्षोवा
^{१ २} २ । ^{२ १} इहा । ^{२ १} वाचस्पतिर्मखस्य । ता । ^{२ २ २ १ २} औक्षीक्षोवा
^{१ २} २ । ^१ इहा । ^२ विश्वस्ये । शा । ^{२ २ २ १ २} औक्षीक्षोवा २ । ^{२ २} इहा ।
^{१ २} नओ । ^२ जा२सा२३४औक्षोवा(२) ॥ ^{५ २ २} हाजसहस्रधा । ^{२ २} रःप
^१ व । ता । ^{२ २ २ १ २} औक्षीक्षोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ २ २ २ १} समुद्रोवाचमीह्व ।
^{२ २ २ १ २} या । ^{१ २} औक्षीक्षोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ २ २ २ २ १ २} सोमस्पतीरयीणाम् ।
^{२ २ २ १ २} औक्षीक्षोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} सखेन्द्र । ^{२ २ २ १ २} स्या । ^{२ २ २ १ २} औक्षीक्षोवा ।

१२ १२ ३ ५२ २ १
इहा । दिवे । दा २ यिवा २ ३ ४ औहोवा(३) ॥ सु
१ २ ४ १ १ १ १ १ १
ष्टुभस्तुभोश्वाशिष्टुमक्रा ३ न् । इट्० इडा २ ३ ४ ५
॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३धा० ४४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

रुद्रः पथ्या बृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ वैराजष
१ १ १२ ३ २ ३ ५ १
भम् ॥ इयाच्चाज । तवाच्चासोर । मरार३४णा । स
२ २ २ २ २ ३ २ ३ ५
ख्यइन्दोदिवेदिवेपुह्णिवभ्रोनिचरार । तिमामार३४वा ।
१ २ ३ २ ३ ५ १ २
परिधीर्ार । तिताच्चार३४यिहायि(१) ॥ परिधीर्ारा
३ २ ३ ५ १ २ २
रार । तिताच्चार३४यिहायि । परिधीर्ारतिताच्चाइहि
२ ३ २ ३ ५ १ २ २
तवाहन्नक्तमुतसोर । मतायिदार३४यिवा । दुहानो
३ २ ३ ५ २ २ ३ २
वार । म्रजधार३४नायि(२) ॥ दुहानोवार । म्रजधार३
५ १ २ २ २ २ ३ २
४नायि । दुहानोवम्रजधनिघृणातपन्तमतिमूर । रिया

३ ५ १ २ ३ २ ३
 म्पार३४राः । शकुनाभारयि । वपप्ता २ ३ ४ यि
 ५
 मा(३) ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१७ ङङ् द्रष्टव्यम् । १३

१ २
 रुद्रोऽनुष्टुप् सोमः ॥ वैराजर्षभम् ॥ पुरोजितार
 १२ २३ ५ १ २ २ २ २
 यि । वोअन्धार३४साः । सुतायमादयित्वेअपश्चानारम् ।
 १ २ ३ ५ १ २ २ २ २ ३
 अथायिष्टार३४ना । सखायोदारयि । घजिक्का २ ३ ४
 ५ १ २ २ ३ २ ३ ५ १ २ २
 याम्(१) ॥ सखायोदारयि । घजिक्कार३४याम् । योधार
 २ २ २ ३ २ ३ ५ १ २ २
 यापावकयापरिप्रस्थार । दतायिसूर३४ताः । इन्दुरश्वो
 ३ २ ३ ५ १ ३ २ ३ ५
 २ । नक्तत्वार३४याः(२) ॥ इन्दुरश्वोर । नक्तत्वार३४याः ।
 १ २ २ २ ३ २ ३ ५ १ २
 तन्दुरोषमभीनरसोमंविश्वार । चियाधार३४या । यज्ञा
 ३ २ ३ ५ ३ १ १ १ १
 यसार । तुवद्रार३४याः(३) ईर३४प् ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ ङङादिषु द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्युह्यगाने पञ्चमः प्रपाठकः ॥

* उपङ्गापृष्ठः षडङ्गे चतुर्थे बृहत्पृष्ठं प्रत्यक्षमाध्यन्दिने वैराजच्छषमम्यरोक्षम् ।

† अन्वाहार्य-पृष्ठः षडङ्गे बृहत्प्रत्यक्षमार्भवे चेदं परीक्षम् ।

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ नित्य

वत्साः । एसोमाः । उघ्वाण । स्सो रनृभायिः । इडा ।

अधाश्विष्कू रभायिः । आवी । नारमा । इडा । आ

वी । नारमा । अथा । आवी । नारमा । इडा ।

अश्वाश्वेश्वा । हरितायातिधाः । राया । मन्द्या

यातिधारश्चायि । रायाश्जवारश्च (१) ॥ एमान्द्रा । या

यातिधाररया । इडा । मान्द्राश्याश्या । तार्द्धा ।

रारया । इडा । तायिधा । रारया । अथा । ता

यिधा । रारया । इडा । अनूपेशगो । मागोभाश्विः ।

आक्षाः । सोमोदुग्धाभिराश्चोयि । आक्षत्राश्जवा

रश्च (२) ॥ एसोमाः । दुग्धाभिरारक्षाः । इडा । सोमो

शूद्रग्धा । भायिरा । आक्षाः । इडा । भायि

रा । आ॒र॒क्षाः । अथा । भा॒यि॒रा । आ॒र॒क्षाः । इडा ।
 समू॒श॒द्रा॒ज्ञा । सं॒व्व॒र॒णानि॒या॒ ३ । आ॒ग॒मा॒न् । म॒न्दी॒म
 दाय॒तो॒र॒ज्ञो॒यि । आ॒त॒आ ३१॒ज॒वा॒र॒३(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१०-६११ पृष्ठस्रोत्रे दृश्यम् । १

प्र॒जा॒प॒ति॒रनु॒ष्टुप् सोमः ॥ नि॒त्य॒व॒त्साः ॥ ए॒पा॒वा ।
 ख॒वा॒ज॒सा॒र॒त॒या॒यि । इडा । प॒वा॒श॒यि॒त्रे॒३धा । रा॒या ।
 स॒र॒ताः । इडा । रा॒या । स॒र॒ताः । अथा॒रो॒या । स
 र॒ताः । इडा । इ॒न्द्रा॒श॒या॒३सो । म॒वा॒३यि । ष्णा॒वा॒यि ।
 दे॒वे॒भ्यो॒मधु॒मा॒३हो । ता॒र॒आ॒३ज॒वा॒र॒३(१) ॥ ए॒तू॒वा॒म् ।
 रि॒ह॒न्ति॒धा॒र॒यि॒त॒याः । इडा । च॒रा॒श॒यि॒म्या॒३वा॒यि । त्रै
 आ । द्रू॒र॒क्षाः । इडा । त्रै॒आ । द्रू॒र॒क्षाः । अथा ।
 त्रै॒आ । द्रू॒र॒क्षाः । इडा । व॒त्सा॒श्चा॒३ता॒म् । इ॒मा॒३ ।

* उपाङ्गे पृष्ठे षडङ्गे पञ्चमे त्रिपुष्ठं प्रत्यक्षं माध्यन्दिने नित्यवत्सा परीक्षमनीषज्ञो वा ।

४ ५ १ २ १ १
 ताराः । पवमानविधार२३हो । माणिया३१जवा२३(१) ॥
 १ २ २ १ १ १
 एतूवाम् । द्याच्चमद्धारयिव्रता । इडा । पृथा१यिवी३
 ४ १ १ १ १ १
 च्चा । आती । जभी२षायि । ईडा । आती । ज
 १ १ १ १ १ १
 भी२षायि । अथा । आप्ती । जभी२षायि । इडा ।
 २ २ २ १ २ ४ ५ १ २
 प्रता१यिद्रा३षायिम् । अमू३ । चाथाः । पवमानमद्धार
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 २३होयि । त्वाना३१जवा२३(३) ॥ इट्० इडा२३४५ ॥ २ * ॥

अथ आख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

इन्द्रः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अतीषङ्गः ॥

२ २ २ १ १ १
 एसोमउष्वा । णत्सो२रतृभाः । इडा । आधायि ।
 १ १ १ १ १ १
 ण्णू२रभायिः । अथा । आवी । ना२म् । अथा । आश्वा ।
 १ १ २ २ १ २ १ १ १
 ये२वा । अथा । हरितोयातिधा१रा३या । मन्द्रया
 २ १ १ १ २ २ २ २
 यातिधार२३होयि । राया३१जवा२३(१) ॥ एमन्द्रयाया ।

* अन्वहार्यपृष्ठः षड्विंशमेतत्पृष्ठं प्रत्यक्षमार्गवेनित्यवस्था परीक्षमतीषङ्गो वा ।

तिधा॑र॒या । इडा॑ । मा॒न्द्रा । या॑र॒या । अथा॑ ।
 ता॒यिधा॑ । रा॒र॒या । अथा॑ । आ॒नू । पे॒र॒गो । अथा॑ ।
 मा॒न्गोभा॑र॒यिरा॑र॒क्षाः । सो॒मोदु॑ग्धा॒भिरा॑र॒क्षोयि॑ । आ
 क्ष॒आ ३१॑ ज॒वा॒र॒क्ष(२) ॥ ए॒सोमो॑दुग्धा । भि॒रा॒र॒क्षाः ।
 इडा॑ । सो॒माः । दु॒र॒ग्धा । अथा॑ । भा॒यिरा॑ । आ॒रे
 क्षाः । अथा॑ । सा॒मू । द्रा॒र॒क्षा । अथा॑ । सं॒व्वर॑णा
 नि॒या॑र॒श्मा॒न् । म॒न्दीम॑दा॒यतो॑र॒क्षोयि॑ । शा॒त॒आ
 ३१॑ज॒वा॒र॒क्ष(३) ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—इभा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

इन्द्रो॑नुष्टुप् सोमः ॥ अ॒तीष॑ङ्गः ॥ ए॒व॒स्व॒वा ।

ज॒सा॒र॒तया॑यि । इडा॑ । पा॒वा॒यि । जे॒र॒धा । अथा॑ ।
 रा॒या । सू॒र॒ताः । अथा॑ । आ॒यिन्द्रा॑ । या॒र॒सो ।

अथा । मवा^१यिष्का^१श्वायि^१ । देवेभ्यो^{११११}प्रधुमार^१श्चो^१ । ता
र^१आ^१श्जवा^१श्चो^१ ॥ एतुवा^{११}श्चि^१त्वा^१ । तिधा^१श्चितया^१ ।
इडा । हारायि^१म् । गा^१श्वायि^१ । अथा । चे^१आ^१ ।
द्रू^१श्चो^१ । अथा । वा^१त्साम^१ । जा^१श्ताम^१ । अथा ।
नमा^१श्ता^१श्चो^१ । पवमानविधा^१श्चो^१ । माणिया^१श्जवा^१
श्चो^१ ॥ एतुवन्धा^१श्चो^१ । मद्वा^१श्चित्वा^१ । इडा । पार्था^१
यि^१ । वा^१श्चित्वा^१ । अथा । प्रा^१ती^१ । जम्भी^१श्चो^१यि^१ ।
अथा । प्रा^१तायि^१ । द्रा^१श्पायि^१म् । अथा । अमू^१श्चो^१ ।
श्चो^१ । पवमानमद्वा^१श्चो^१यि^१ । त्वाना^१श्जवा^१श्चो^१ ॥ इट्-
११११
इडाश्चो^१ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६१८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या वृद्धतो सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

^{२५ २ २ १}
 सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ प्रासोमदेववीतयोवा । सायि
^{१ २ २ २ २ १ १}
 न्धुर्नपिष्येअर्णसांशोःपयसामदिरः । नजारश्शुवायिः ।
^{१ २ २२ १ ४ १ २ २ ५ ५}
 आच्छाकोशाश्श्माश् । धूश्चूश्श्छताम् । ओवा६ । छा
^{१ १ २ २ २ २}
 ऊवा(१) । अच्छोवा । कोशम्माधुश्चुतमाह्व्यतोअजुनोअ ।
^{१२ २ १ २२ १ ४ १}
 त्कीआरश्च्यता । प्रायस्सूनूरश्नाश् । मार्जा २ ३ ४ या ।
^{२ ५ ५ १ १ १ २ २}
 ओवा६छाऊवा(२) ॥ मियोवा । सूनूर्नमर्जियस्तमोहिन्व
^{१ २ १ २ १ ४ १}
 न्यपसः । यथाश्श्शरथाम् । नादीषुवाश्श्गाश् । भास्ता
^{२ २ ५ ५}
 २३४योः । ओवा६ । छाऊवा(३) ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २७५-२७६ पृष्ठयोर्दृश्यम् । ५

^{२५ २ २}
 वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ प्रासुन्वाना
^{१ २ २ २ १}
 यअन्धसोवा । मातीर्निवष्टतद्वचोअपश्चानम् । अरारश्
^{२ १ २ २ १ ४ २ ५ २}
 धसाम् । छातामखारश्श्नाश् । भगारश्श्छवा । ओवा

* पुरस्ताज्जगतिः बह्वे कपवरथन्तर-परोक्ष-पृष्ठे प्रसोमदे परोक्ष-लोमीये कण-
 रथन्तरं परोक्षं मध्यन्दिने प्रथमेऽहनि ।

६। हाऊवा(१)॥ वओवा। जामिरक्तेअव्यतभुजेनपुत्रघो
 एयोस्सरजारः। नयो२३षणाम्। वारोस्सनो२३ना३
 यिम्। आसा२३४दाम्। ओवा६हाऊवा(२)॥ द०सो
 वा। वाविरोदक्षसाधनोवियस्तम्भरोदसीहरिःपवी। न
 आ२३व्यता। वायिधानयो२३ना३यिम्। आसा२३४दा
 म्। ओवा६। हाऊवा(३)। अस्॥ ६*॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० २८० पृष्ठं द्रष्टव्यम् । ६

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

वुत्तरेसीमः॥ बृहत्साम॥ औहोयिपुनानस्सोमधारया
 ३९। अपोवसा। नोअर्षा२३४सायि। आरा३४। औ
 होवा। त्नाधायोनायिम्। आर्ता३१। स्यसीदा२३४
 सायि। उत्तोदेवा३४। औहोवा। हा२यिराण्या२३

* प्रथमेऽन्याभिर्ने उपरिष्ठाज्जेप्रातिः षडङ्गे रथन्तरम् ।

^५ ४ । याः । ^३ उज्जवा^५ ई^{२२ २} द्वाज । वा(१) ॥ ^२ औहोउत्सा^{३२ ४२ ५} ३९ ।
^{२ १} देवो । ^{२ ३} ह्ययिर^५ ण्यार^{१ २} ३४याः । ^{३२ ४२ ५} दुहा^{३२ ४२ ५} ३४ । औहोवा ।
^{२ १} नऊधर्द्वायि । ^२ वाया^{२ ३} ३१म् । ^{१ २} मधुप्रा^५ २३४याम् । ^{२ १} प्रत्न^{३२ ४२ ५} ३९ ।
^३ सधा^{३२ ४२ ५} ३४ । औहोवा । ^१ स्थार^५ मासार^३ ३४ । दात् । ^{४२} उज्ज
^५ वा^{२२ २} ई^२ द्वाज । वा(२) ॥ औहोयि^१ प्रत्ना^१ ३९मे । सधा । ^२ स्थामा^२
^३ सार^५ ३४दात् । ^{१ २ १} आपा^{३२ ४२ ५} ३४ । औहोवा । ^{२ १} क्रियाम्भ^{३२ ४२ ५} ३९ । णां
^२ वा^{२ ३} ३१ । ^५ जियर्षा^{२ १ २ १} २३४सायि । ^{३२ ४२} नृभिर्द्वा^{३२ ४२} ३९ता^{३२ ४२} ३९ । औहो
^५ वा । ^१ वार^५ यिचा^५ क्षा^५ २३४ । णाः । ^५ उज्जवा^५ ई^५ द्वाज ।
वा(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ७

^{२२ २} भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^{२ २} औहोअयम्य^{२ २} षारयिर्भ
^२ गा^{२ १} ३९ । ^{२ ३} सोमःपुना । ^५ नोअर्षा^{१ १} २३४तायि । ^{१ १} पता^{१ १} ३४ ।

* पुरस्ताज्जोतिः षडक्षे द्वितीयेऽहनि परीक्षपृष्ठ-मध्यन्दिने वृहत्परोक्षम् ।

^{३८ ४८ ५} ^{२ १} ^१ ^{२ १} ^५
 औहोवा । विश्वा । स्याभू३१ । मा३या२३४नाः । वि
^१ ^२ ^{३८ ४८ ५} ^१ ^५
 यख्यद्रो३४ । औहोवा । दा२सीज २३४ । भायि ।
^५ ^५ ^{२२ २} ^२ ^१
 उज्जवाईहाज । वा(१) ॥ औहोयिभेसा३मे । उग्रियाः ।
^{१, २} ^५ ^{१२ २} ^{३८ ४८ ५} ^{१२}
 आनूषार३४ता । गावो३४ । औहोवा । मदायघा ।
^२ ^{१२ २} ^{१२ १} ^५ ^{२१ २ २}
 घाया३१ः । सोमासःकुण्वतेपार३४थाः । पवमाना ३४ ।
^{३८ ४८ ५} ^१ ^५ ^५ ^५
 औहोवा । सा२आयिन्वा२३४वाः । उज्जवा ईहाज ।
^{२२ २} ^२ ^{२ १} ^{२, ३} ^५
 वा(२) ॥ औहोयिवया३१ । ओजिष्ठाः । तामाभा२३४रा ।
^{१२} ^{३८ ४८ ५} ^{१२ १} ^१ ^१
 पवा३४ । औहोवा । मानाश्रवा । आया३१म् । यः
^{२२ ३} ^५ ^{२१ २ २} ^{३८ ४८ ५}
 पञ्चचर्षणीरा२३४भायि । रयिंय्येना ३४ । औहोवा । वा
^१ ^५ ^५ ^५ ^१
 २नामा२३४ । हायि । उज्जवाईहाज । वा(३) ॥ हस् ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—इभा० ३४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

विरूपः पथ्या बृहत्स्मिद्धेत्यपरे सोमः ॥ पञ्चनिधनं

* उपरिष्ठाज्योतिः षडङ्गे द्वितीयेऽहनि परोक्ष-पृष्ठ-लोबीयेऽयमूषायां कषपवृहत् पृष्ठम्, तदायमूषा बृहदार्मवे ।

^{२ १ २ २ २ १ २} ^{१ २ २ १}
 वैरूपम् ॥ अभिसोमासचायवः । ए । पवन्तेमदि
^१ ^{२ १ २} ^{२ १}
 यम् । मदीवा । दिशंविशं हस् । समुद्रस्याधिविष्ट
^२ ^{१ २} ^{२ २} ^{१ २ २ १ २ १} ^१
 पे । अश्वाशिष्मती । मत्सरासोमदच्युतः । इट्(१) ॥
^२ ^{१ १ २ २} ^{१ १} ^{१ २} ^१ ^२ ^१
 मत्सरासोमदच्युतः । ए । मत्सरासोमद । च्युतोवा ।
^२ ^१ ^{२ २} ^{१ २} ^{२ २} ^{१ २}
 विशंविशं हस् । तरत्समुद्रमवमानजर्मिणा । अश्वाशिष्म
^{२ २} ^{१ २ २ २ १ २ १ १} ^{२ २ २ २ १ २ २ २}
 मती । राजादेवक्षतम्बृहत् । इट्(२) ॥ राजादेवक्षतम्बृ
^१ ^२ ^{२ २ २ २} ^१
 हत् । ए । राजादेवक्षतम्बृहोवा । दिशंविशं हस् ।
^२ ^{२ १ २} ^{२ १} ^{२ २} ^{१ २} ^{२ २} ^१
 अर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्माणा । अश्वाशिष्मती । ग्रहि
^{२ २ १ २ १ २ १}
 न्वानक्षतम्बृहत् । इट्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्दृश्यम् । ८

विरूपः प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ पञ्चनिधनंवैरू
^{२ १ २ २ १} ^२ ^२ ^{१ २ २ २} ^२
 पम् । सुतासोमधमत्तमाः । ए । सोमाइन्द्राय । मदि

* प्रत्यक्ष-रथन्तर-बृहत्पृष्ठोऽनुष्टुप्-पृष्ठ-तृतीये मध्यन्दिने वैरूपं परोक्षम् ।

नोवा । दिशंविश्वं हस् । पवित्रवन्तो अक्षरन् । अश्वा
 शिशुमती । देवान्गच्छन्तु वोमदाः । इट्(१) ॥ इन्दुरि
 द्रायपवते । ए । इति देवासः । अब्रावोवा । विशं
 विश्वं हस् । वाचस्पतिर्माखस्यते । अश्वाशिशुमती ।
 विश्वस्थेशानञ्जसाः । इट्(२) ॥ सहस्रधारः पवते । ए ।
 समुद्रोवाचम् । ईक्ष्ण्योवा । दिशंविश्वं हस् । सो
 मस्पतीरयीणाम् । अश्वाशिशुमती । सखेन्द्रस्यदिवेदि
 वे । इट्० (३) इडा२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

इन्द्रः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ महावैरा-

जम् ॥ होइयाहोइयाहोइया३४३तव । अहाम् । सो
 मा । रारण । रारण । रारण । तवाहसो । मा ।
 रारणा । रारण । रारण । तवाहसो । मा । रार

२ १२ २ १२ २ १ २ २ २
ण । रारण । रारण । सख्यइन्दोदिवेदितेपुरुणिब

२ २ १२ २ १२ २ १२ २
भ्रोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।

२ २ २ २ २ २ २ १ १२
सख्यइन्दोदिवेदितेपुरुणिबभ्रोनिचर । तायि । माम

२ १२ २ १२ २ १ २ २ २ २
व । मामव । मामव । सख्यइन्दोदिवेदितेपुरुणिब

२ २ १२ २ १२ २ १२ २
भ्रोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।

२ २ २ १२ २ १२ २ १२
परिधीर् । तायि । तांइहि । तांइहि । तांइ

२ २ २ २ १२ २ १२ २
हि । परिधीर् । तायि । तांइहि । तांइहि ।

१२ २ १ २ १ १२ २ १२
तांइहि । परिधीर् । तायि । तांइहि । तांइ

२ १२ २ १ २ १ २ १
हि । तांइहि । इयाहाऊ । इयाहाऊ । इयतव

१ २२ २ २ २ २
मत्स्वा३ । हाऊवा(१) ॥ होइयाहोइयाहोइया । ३४३

२ २ १ २ १ १२ २ १२
परि । धायिः । अतायि । तांइहि । तांइहि । तांइ

२ २ २ २ १२ २ १ २ २
हि । परिधीर् । तायि । तांइहि । तांइहि ।

^{१२ २ १ २ २ १२ २ १२}
 तांद्दिहि । परिधीर् । तायि । तांद्दिहि । तांद्दि
^{२ १२ २ १ २ २ २}
 हि । तांद्दिहि । परिधीर्ततांद्दितवाहनक्तमु
^{२ २ १२ २२ १२ २२ १२ २२ १}
 तसो । मा । तेदिवा । तेदिवा । तेदिवा । परि
^{२ २ २ २ २ १२ २२}
 धीर्ततांद्दितवाहनक्तमुतसो । मा । तेदिवा ।
^{१२ २२ १२ २२ १ २ २ २}
 तेदिवा । तेदिवा । परिधीर्ततांद्दितवाहनक्त
^{२ २ १२ २२ १२ २२ १२ २२ १२}
 मुतसो । मा । तेदिवा । तेदिवा । तेदिवा । दुहा
^{२ १ १२ २ १२ २ १२ २ १२}
 नोव । भ्राज । जधनि । जधनि । जधनि । दुहा
^{२ १ १२ २ १२ २ १२ २ १२}
 नोव । भ्राज । जधनि । जधनि । जधनि । दुहा
^{२ १ १२ २ १ १ १ २ १ २}
 नोव । भ्राज । जधनि । जधनि । जधनि । इयाहा
^{१ २ १ २ २ २२}
 ज । इयाहाज । इयपरिमत्स्वा३ । हाजवा(२) ॥ द्योइ
^{२ २ २३२ १ २२ २ २}
 याहोइयाहोइया३४ दुहा । नो । बभ्रोउ । जधनि ।
^{१२ २ १२ २ १ २ २ १२ २}
 जधनि । जधनि । दुहानोव । भ्राज । जधनि ।

^{१२ २} जधनि । ^{१२ २} जधनि । ^{१२ २} दुहानोव । ^२ भोज । ^{१२ २} जधनि । ^{१२} ज
^२ धनि । ^{१२} जधनि । ^{१२ २} दुहानोवभोजधनिघृणातपन्तमतिह
^२ रा । ^{१२२} यम्परः । ^{१ २} यम्परः । ^{१ २} यम्परः । ^{१२ २} दुहानोवभजध
^२ निघृणातपन्तमतिह । ^२ रा । ^{१ २} यम्परः । ^{१२२} यम्परः । ^१ यम्
^२ रः । ^{१२ २} दुहानोवभजधनिघृणातपन्तमतिह । ^२ रा । ^२ यम्
^२ रः । ^{१ २} यम्परः । ^{१ २} यम्परः । ^{१ २} शकुनाइ । ^२ वा । ^{१ २} पन्निम ।
^{१ २} पन्निम । ^{१ २} पन्निम । ^{१ २} शकुनाइ । ^२ वा । ^{१ २} पन्निम । ^{१ २} पन्निम ।
^{१ २} पन्निम । ^{१ २} शकुनाइ । ^२ वा । ^{१ २} पन्निम । ^{१ २} पन्निम । ^{१ २} पन्निम ।
^{१ २} इयाहाज । ^{१ २} इयाहाज । ^१ इयदुहमन्त्वा३ । ^२ हाजवा
इ(३) ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१०-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

इन्द्रोऽनुष्टुप् सोमः ॥ हवैराजम् ॥ ^{१२ २ २} होइयाहो

^२ इयाहोइयाइया३३पुरः । ^{२ ३} जायि । ^१ तौवो । ^{१२ १} अन्ध

६प० १अ० १२] उत्तरार्चिक-परिशिष्टम् । ५८१

१ १ २ १ २ १२ २ १
सः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो । अ

२ १ २ १ २ १२ १
न्धसः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो ।

१ २ १ २ १ १ १२ २ २
अन्धसः । अन्धसः । अन्धसः । सुतायमादयित्नावेअ

२ २ १ २ १ ३ १ २ १२
पश्वानम् । आ । थिष्टन । थिष्टन । थिष्टन । सुता

२ २ २ २ १ २ १ २
यमादयित्नावेअपश्वानम् । आ । थिष्टन । थिष्टन ।

१ २ १ १ २ २ २ १ १
थिष्टन । सुतायमादयित्नावेअपश्वानम् । आ । थिष्ट

२ १ २ १ २ १ २ २ २ २ १ १
न । थिष्टन । थिष्टन । सखायोदी । घा । जिक्लि

२ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २
यम् । जिक्लियम् । जिक्लियम् । सखायोदी । घा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २
जिक्लियम् । जिक्लियम् । जिक्लियम् । सखायोदी ।

२ १ २ १ २ १ १ १ १ २
घा । जिक्लियम् । जिक्लियम् । जिक्लियम् । इयाहा

१ २ १ २ २ २
ज । इयाहाज । इयपुरमत्स्वा३ । हाजवा३(१) ॥ हो

२ २ २ २ २ २ १ २ २ १
इयाहोइयाहोइया३४सखा । यो । दीर्घा । जिक्लि

१ १ २ १ २ १ २ २ १
यम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी । घा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ २ २
जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी ।

२ १ २ १ २ १ २ १ २ २
घा । जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । योधार

२ २ २ २ १ २ १ २ १ २
यापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । तेसुतः । तेसु

२ २ २ २ २ २ १ २ १ २
तः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । ते

२ १ २ १ २ २ २ २ २ २
सुतः । तेसुतः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
तेसुतः । तेसुतः । तसुतः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
यः । कृत्वियः । कृत्वियः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

२ १ २ १ २ १ २ २ १ २
यः । कृत्वियः । कृत्वियः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
यः । कृत्वियः । कृत्वियः । इयाहो । इयाहो । इ-

५ २ १ २ २ २ २ २
यसखमत्स्वाः । हाजवाः(२) ॥ होइयाहोइयाहोइयाः

२ ३ १ २ २ १ २ १ २ १ २
४इन्दुरश्वा । श्वोना । कृत्वियः । कृत्वियः । कृत्वियः ।

१ २ १ २ १ १ १ २
इन्दुरश्वः । ना । कृत्वियः । कृत्वियः । कृत्वियः ।

१ २ १ २ १ २ १ २
इन्दुरश्वः । ना । कृत्वियः । कृत्वियः । कृत्वियः ।

१ २ २ २ २ २ १२ २२ १२
तन्दुरोषमभीमरासोमविश्वा । चा । याधिया । या

२२ १२ २२ १ २ २ २ २
धिया । याधिया । तन्दुरोषमभीमरसोमविश्वा । चा ।

१२ २२ १२ २२ १२ २२ १ २ २
याधिया । याधिया । याधिया । तन्दुरोषमभीमरा

२ १ १२ २२ १२ २२ १२ २२
सोमविश्वा । चा । याधिया । याधिया । याधिया ।

१२ २ १ २ १ २ १ २ १
यज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । य

२ २ १ २ १ २ १ २ १
ज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । य

२ २ १ २ १ २ १ २ १
ज्ञायस । त्व । अद्रयः । अद्रयः । अद्रयः । इया

२ १ २ १ २ २
ह्राज । इयाह्राज । इयइन्दुर्मत्स्वा३ । ह्राजवा३(३) ॥

१ १ १ १
इ २ ३ ४ ५ ॥ १२ ॥

प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ रेवत्यः ॥ ^१ ^१ हाजपारा

यि । ^{१२} ^२ ^१ खानाः । इहा । ^२ ^१ गिरिष्ठाऽरः । ^{१२} ^१ हा३१जवार३ ।

^२ ^५ ^१ ^२ ^१ इ३४डा । पवारयित्रासो । इहा । ^{१२} ^१ ^५ मोचक्षरात् । हा

३१जवार३ । ^२ ^५ ^१ ^{२०} ^१ इ३४डा(५) ॥ हाजतूवाविप्राः । इहा । ^१ तू

^१ वङ्गवाऽरयिः । ^२ ^४ ^१ हा३१जवार३ । ^२ ^४ ^१ इ३४डा । मधुरप्र

^१ जा । इहा । ^{१२} ^५ तमन्धसार । ^२ ^५ हा३१जवार३ । ^२ ^५ इ३४डा(२) ॥

^१ ^२ ^१ हाजतूवायि । विश्वावि । इहा । ^{२१} ^५ सजोषसारः । हा

३१जवार३ । ^२ ^५ ^{१२} ^१ इ३४डा । देवारसःपायि । इहा । ^१ ति

^{१२} ^५ माशतार । ^२ ^५ ^२ हा३१जवार३ । ^२ ^५ ^२ इ३४डा । मदारयिसु

^१ ^२ ^{१२} ^५ सा । इहा । ^२ ^{१२} ^५ वर्धायसारयि । ^२ ^{१२} ^५ हा३१जवार३ । ^१ इ३४

^५ डा(३) ॥ १३ ॥

वसिष्ठः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ रथ-

न्तरम् ॥ ^{२५} आभिसोमास^२ आयवोवा । ^{२२} पावन्तेमद्यम्मद^१

समुद्रस्याधिविष्टपे । ^२ मना^२ र^१ यिषिणाः । ^{२२} मत्सरासो^१ र^२ ३

मा^१ ३ । दच्यूर^२ ३४ता । ओवा^२ ६ । ^५ हाऊवा^१ (१) ॥ मत्सीवा ।

^२ रासोमदच्युतस्तरत्समुद्रम्यवमा । ^२ नऊर^१ ३र्मिणा । ^२ रा

^२ २२१ ^२ जादेवार^१ ३आ^२ ३ । ताम्ब^२ २३४हात् । ओवा^२ ६ । ^५ हाऊवा^१ (२) ॥

^२ २२१ ^२ राजोवा । ^२ दायिव^१ ऋतम्बृहदर्षामित्रस्यवरुण । ^१ स्थधार

^२ ३र्मिणा । ^१ प्राह्निवाना^२ ३आ^४ ३ । ताम्ब^१ २३४हाऊ । ^२ ओ

^५ वा^५ ६ । ^५ हाऊवा^५ (३) ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १४

वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ ^{२५} सूतासोमधु^२

^१ मत्तमोवा । ^१ सोमा^२ इन्द्रायमन्दिनःपवित्रव । ^{२२} तोआ^२ २३

* परोक्ष-सध्वन्दिने तृतीये ।

^१ ^१ ^२ ^२ ^१ ^४ ^१ ^२ ^२
 क्षरान् । दायिवान्गच्छा^२३न्तू^३ । वोमा^२३४दा । ओ
^५ ^५ ^२ ^१ ^{१२} ^२ ^२
 वा^६ । हाजवा^(१) ॥ दओवा । दूरिन्द्रायपवतइतिदेवा
^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^{२२}
 सोअब्रुवन्वाचस्यतिः । मखा^२३स्यभायि । वायिश्चस्य
^१ ^४ ^१ ^२ ^२ ^५ ^५ ^२
 शार^३ना^३ः । ओजा^२३४सा । ओवा^६ । हाजवा^(२) ॥ स
^१ ^{२२} ^२ ^{२२} ^२
 स्सोवा । हासुधारःपवतेसमुद्रोवाचमौह्वयस्सोम
^१ ^२ ^१ ^२ ^२ ^४ ^१
 स्यतिः । रयार^३यिणाम् । साखेन्द्रस्या^२३दा^३यिवे
^२ ^२ ^५ ^५ ^१
 दार^३४यिवा । ओवा^६ । हाजवा ॥ (३)अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

भरद्वाजः पथ्या बृद्धतौ सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^१ ^१
 सोमः ॥ औहोयितवाह^२ सोमरारणा^३ए । सख्य
^२ ^३ ^५ ^१ ^२ ^{२२} ^{४२} ^५
 इन्दो । दायिवेदार^३४यिवायि । पुरु^३४ । औहोवा ।
^१ ^{२२} ^२ ^२ ^५ ^२ ^{१२}
 णिवाभ्रोनायि । चारा^३१ । तिमौमा^२३४वा । परिधी^२

* परोक्षार्थे नूनीये ।

रा३४ । औहोवा । तारयिता^१आर३४यि । हायि ।
 उऊवा^५३ । हाऊ । वा(१) ॥ औहोयिपरा^२३४ । धी^५रा ।
 तायितार । आर३४यिहायि । तवा^{१ २}३४ । औहोवा ।
 अहान्नक्ताम् । उतासो^१३१ । मतेदार३४यिवा । दुहा^५
 नोवा^{२ २}३४ । औहोवा । भारजधर^{१ २}३४नायि । उऊवा^५
 दहाऊ । वा(२) ॥ औहोयिदुहा^{१ २}३४ । नोवा । भारजधा^५
 र३४नायि । वृहा^{१ २}३४ । औहोवा । तपान्तमा । तायि^५
 द्वा^{२ २}३१ । रियम्पार३४राः । शकुनाआ^५३४ । औहोवा ।
 वारपाप्पार३३यि । मा । उऊवा^१दहाऊ । वा(३) ॥ चम् ।
 ॥ १६* ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १६

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

* परीच-मध्यन्दिने चतुर्थे परोक्षार्धवे पुंग्वेजितौबृहस्पृष्वेवीक्ष्यम् ।

^{२५} ^२ ^२ ^१
 सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ सोमउष्माणसोऽतोऽभोवा । आधि
^२ ^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^२ ^१
 ष्णुभिरवीनामश्वयेवहरिताया । तिधार्श्रया । मान्द्र
^{२२१} ^४ ^१ ^२ ^{२५} ^५
 यायार्श्रताश्रयि । धारार्श्रया । ओवा६ । हाजवा(१) ॥
^१ ^२ ^२ ^२ ^{२२} ^{२२} ^२ ^१
 मन्द्रोवा । यायातिधारयाअनूपेगोमाङ्गो । भिरार्श्र
^१ ^{२२१} ^४ ^१ ^२ ^{२५}
 ष्ठाः । सोमोदुग्धार्श्रभाश्रयिः । आर्श्रज्ञा । ओवा६ ।
^५ ^{२२१} ^२ ^२ ^२ ^२
 हाजवा(२) ॥ सोमोवा । दुग्धाभिरक्षाससमुद्रन्नसंवरणा ।
^१ ^२ ^१ ^{२२१} ^४ ^१ ^२
 नियार्श्रमान् । मान्दीमदार्श्रयाश्र । तोशार्श्रता ।
^२ ^५ ^५
 ओवा६ । हाजवा(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

^१
 वसिष्ठो वैष्णव्योऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पा
^२ ^२ ^१ ^{२२२} ^२ ^२ ^२ ^१
 वस्ववाजसातयेवा । पावित्रेधारयासुतइन्द्रायसो । मवा
^२ ^१ ^{२२२} ^१ ^४ ^१ ^२ ^२
 श्रयिष्णवायि । दायिवेभ्योमाश्रधूश्र । मात्ताश्रमा । ओ

वा६ । हाऊवा(१) ॥ रस्वोवा । चार्हन्तिधीतयोहरिम्य
वित्रे अद्रयोवत्सञ्जातम् । नमार३तराः । पावमानार३वा
इयि । भार्गा२३४णा । ओवा६ । हाऊवा(२) ॥ णितोवा
वान्धाच्चमच्चित्रतपृथिवीच्चातिजभिषेप्रतिद्रापिम् । अ
मूर३च्चथाः । पावमानार३मा३ । द्वायित्वार३४ना ।
ओवा६ । हाऊवा(३) ॥ अस् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या वृद्धती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

सोमः ॥ वृद्धत्साम ॥ औद्दोयिमृज्यमानस्सुहस्तिया३ए ।
समुद्रेवा । चामिन्वार३४सायि । रया३४ । औद्दोवा ।
पिशाङ्गम्वा । ह्ला३१म् । पुरुस्पृ२३४हाम् । पवमाना
३४ । औद्दोवा । भार्यार्षा२३४ । सायि । उऊवा

^५ ईहाज । वा(१) ॥ ^{२२ २} औहोयिपवा३ए । ^२ माना । ^{२ १} भायर्षा ^{२ ३}
^५ २३४सायि । ^{१ २} पुना३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ १२} नीयरेण । ^२ वामा
^{२ २ ३} ३१ । ^५ नोअव्या२३४यायि । ^{२ १२ २} वृषोअचा३४ । ^{४२ ४२ ५} औहोवा ।
^१ क्रा२दादार३४ । ^५ नायि । ^५ उज्जवा६हाज । ^{२२} वा(१) ॥ औ
^२ होयिवृषो३ए । ^१ अचायि । ^{२ ३} क्राददार३४नायि । ^५ देवा ^{१२ २}
^{३२ ४२ ५} ३४औहोवा । ^{२२ १} ना२सोमपा । ^२ चामा३१ । ^{२ ३} ननिष्का
^५ २३४र्त्ताम् । ^{२२ १ २} गोभिरञ्जा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{१ २} नो२आर्षा२
^५ ३४ । ^५ सायि । ^५ उज्जवा६हाज । ^५ वा(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३८-३९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १९

^{२२ २} भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^२ बृहत्साम ॥ औहोयिसो
^२ माःपवन्तइन्दवो३ए । ^२ अस्मभ्यङ्गा । ^१ तूवित्सा२३४माः । ^{२ २} मि ^५
^१ त्रा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ १} स्यानाः । ^२ आरे३१ । ^२ पा२३४साः । ^५

* परीक्ष-मध्यन्दिने षष्ठे ।

^{२ १ २ १} सुवाधिया३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ स्वरञ्चर्वा२३४यि । ^५ दाः ।

^५ उज्जवाईहाऊ । ^५ वा(१) ॥ ^{२ २ २} औहोयिदस्ता३ए । ^१ पूतासो । ^{२ १ २}

^{१ २ २} वायिपश्चा२३४ताः । ^५ सोमा३४ । ^{१ २ १} औहोवा । ^{३ २ ४ २ ५} सोदाधि

^२ याथायिरा३१ः । ^{२ २ २} हरासोनदर्शता२३४साः । ^{२ ३ ५} जियत्नवा

^{३ २ ४ २ ५} ३४ । ^१ औहोवा । ^२ ध्रुवाघा२३४ । ^५ तायि । ^{२ १ २} उज्जवाई

^५ हाऊ । ^{२ २ २} वा(२) ॥ ^{२ २ २} औहोयितेह३ए । ^{२ १ २} घाणासो । ^{२ ३} वायद्रा

^५ २३४यिभायिः । ^{१ २} चिता३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{२ १ २} नागोरधायि ।

^{२ ३} त्वावा३१यि । ^५ इषमस्मभ्यमभा२३४यिताः । ^{२ १ २} समस्वरा३४ ।

^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ वा२स्ववा२३४यि । ^५ वाः । ^५ उज्जवाईहाऊ ।

^१ वा(३) ॥ ^१ हस् ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युच्चांगाने षष्ठस्याङ्ग-प्रपाठकः ॥

प्रजापतिर्द्विपदा गायत्री सोमः ॥ अयेस् ॥ इया । ^{१ २}

^{२ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
पवस्वसोममन्दयाश्न । इया । इन्द्रायमधुमत्तमा ३ः ।

^{१ २ २ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २ १}
इया(१) ॥ तेषुतासोविपश्चिताः । इया । शुक्तावायुम

^{२ १ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २}
हृत्ताः । इया(२) ॥ अह्यन्देववीतयाश्नि । इया । वाज

^{१ २ २ १ २ १ १ २ १ २ १ १ १}
यन्नोरथाइवाः । इया(३) ॥ ए३ । अयेर२३४५ः ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम् — ५भा० २२०-२२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ अरिष्टम् ॥ द्वाह । ^{३ २}

^{३ ४ ५ १ २ ३ २ ३ ४ ५ ४ ५}
हीइया । हृतासोमाः । धुमत्ता२३४माः । सोमाः ।

^{१ ३ २ ३ ४ ५ १ ३ २ ३ २ ३ २}
इन्द्राः । यमन्दा२३४यिनाः । पावायि । चवारस्तोअ

^{२ ४ ५ ४ ५ १ ३ २ ३ ४}
त्ता२३४रान् । दायिवान् । प्रच्छाः । ओवीमा २३४

^{४ ४ ५ १ ३ २ ३ ४ ५ ४}
दाः(१) ॥ आयिन्दः । इन्द्राः । यपावार३४तायि । आ

^{४ १ २ ३ ४ ५ १}
यितायि । देवाः । साअन्नू२३४वान् । वाचाः । पता

* विराट् द्वादशाक्षे दशमेऽक्षे नि आन्वीगवाहुत्तरं अयः ।

रयिः । मखस्या२३४तायि । वायिश्वा । स्विशार । न
 ओजार२३४सामः । साहा । स्वधार । रःपावार२३४तायि ।
 सामू । द्रोवार । चमौङ्गार२३४वाः । सामाः । पता
 रयि । ईरायार२३४यिणाम् । साखे । द्रस्वार । दिवे
 दार२३४यिवायि । हो२३४पू । इडा ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपर अग्निः ॥ अन्त-

रिक्तम् ॥ हावग्नआया । हियग्नि । भायिः । औहौहो
 वार । इहा । होतारन्त्वावृणीम । हा । औहौहो
 वार । इहा । आत्वामनक्तु प्रगवाहविश्व । ता । औ
 हौहोवार । इहा । यजिष्ठम् । वा । औहौहोवार ।
 इहा । हिरा । सारदार२३४पू औहोवा(१) ॥ हाजयजिष्ठ

* अनुरूपान्निष्टोमसाम द्वादशाहं तृतीयेहनि मध्यन्दिने । अनुरूप-प्रजाकामस्याथ
 द्वादशाहः ।

^२ ^१ ^{२२ २ २२} ^{१ १} ^१ ^२
 म्वा । हिरास । दा । औहौहोवा^२ । इहा । यजिष्ठवर्हि^२
^{२ १} ^{२२ २ १२} ^{१ १} ^{१ २} ^{२ २ १}
 रास । दा । औहौहोवा^२ । इहा । अक्काहित्वास
^{२ २ २} ^१ ^{२२ २ १२} ^२ ^१
 हसस्वन्नोअङ्गि । रा । औहौहोवा^२ इहा । सुचश्च ।
^{२ २ २ १२} ^{१ १} ^{१ २} ^{१ २} ^{५ २ २}
 औहौहोवा^२ । इहा । तिया । धारार^२३४ औहोवा^(२) ॥
^{२ २} ^१ ^{२ २ २ १२} ^१
 हाजसुचश्चरा । तियद्ध । रा । औहौहोवा^२ । इ
^२ ^१ ^{२ १} ^{२ २ १२} ^{१ २}
 हा । सुचश्चरन्तियद्ध । रा । औहौहोवा^२ । इहा ।
^{२ १ २ २ १ १} ^{२ २ २ १} ^{२ २ १२} ^{१ २}
 जर्जनिपातङ्कृतकेशमीम । हा । औहौहोवा^२ । इहा ।
^१ ^{२ २ २ १२} ^१ ^२
 अग्रिय । ज्ञा । औहौहोवा^२ । इहा । पुप् । वार^१
^२ ^{५ २ २} ^{२ १} ^{२ २} ^१
 या^२३४ औहोवा^(३) ॥ सुष्टुभस्तुभोश्वाशिष्मक्रा^३न् ।
^१ ^{१ १ १ १}
 इट्० इडा^२३४५ ॥ ३ * ॥

अथ व्याख्यानम्—५भा० ६२-६३ पृष्ठयोर्द्वेष्टव्यम् । ३

प्रजापतिरत्यष्टिरग्निः । नित्यवत्सा । एआग्नीम् ।

* तृतीयेऽग्निष्टोमसाम ।

^{१ २ २} होतारमन्येदाखन्तंवसोः^{२ २} हनु^१ सहसोजातवा^१ रयिदसाम् ।

^{२ २ १ १ १ १ १ २} इडा । विप्रन्नजातवा^१ रयिदा^१ रसाम् । याज । ध्वयासुवा^{१ २} र

^{१ २ १ १ १} इराः । इडा । याज । ध्वयासुवा^१ रइराः । अथा । याज ।

^{१ २ २ २ २ २ २} ध्वयासुवा^१ रइराः । इडा । देवोदेवाचिया^{१ २ २} श्कृत्पा ।

^{१ २ १ ४ ५ १ २ २} घृतस्यविभ्राष्टिमनुशुक्रशो^१ र । चायिषाः । आजुक्कान

^{१ २ १ २ १ २} स्यसार^१ रइहो । पायिषआ^१ रशजवार^१ र(१) ॥ एयाजी । छन्वा

^{२ २ २ २ २ १} यजमाना^१ ऊवेमज्ये^१ छमङ्गिरसांविप्रमा^१ रन्ममायिः । इडा ।

^{१ २ २ १ १ २ २ १ १} विप्रेभिः^१ शुक्रमा^१ श्न्मा^१ रभायिः । पारी । जमावमिवा^१ रद्या

^{१ २ २ १ २} म् । इडा । पारी । जमानमिवा^१ रद्याम् । अथा । पारी ।

^{२ १ १ २ २ २ ३} जमानगिवा^१ रद्याम् । इडा । होतारंवर्षा^१ श्णी^१ रनाम् ।

^{२ १ २ २ ४ ५ १ २ २} शोचिष्केशं^१ वृषणंयमिमा^१ रः । वायिषाः । प्रावन्तु^१ जूतया

^{१ १ १ २ १ २ १ २} र^१ रयिहोयि । वायिष^१ आ^१ रशजवार^१ र(२) ॥ एसाहो । पुरु ।

^{२ २ २ २ १} चिदोजसा^१ विरुक्कतादीद्यानोभवतिद्रु^१ हा^१ रन्तराः । इडा ।

परशुर्नद्र^२ द्वा^२ शन्ता^२ शराः । वायिडू^{१ २} । चिद्यस्यसा^१ रमृता^१
 ज । इडा । वायिडू^२ । चिद्यस्यसा^१ रमृताज । अथा^१
 वायिडू^२ । चिद्यस्यसा^१ रमृताज । इडा । अवह^{२ २} नेय या
 त्स्या^२ शिराम् । निहमया^२ । णोययमतेना^{२ २ ४ ५} । यतायि ।
 धन्वासहाना^{१ २ २} रश्होयि । यात^१ आ^२ शजवा^२ र३(३) ॥ इट्-इडा^१
 २ २ २ २
 २ ३ ४ ५ ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

दीर्घतमास्त्रिष्टुप्सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ आ^१
 क्रान् । सामुद्रप्रथमेवि । धर्मा^२ न्धर्मान् । धर्मान् ।
 जाना । याग्रजाभुवनस्य । गोपागोपाः । गोपाः । वा^{१ २}
 र्पा । पावित्रे अधिस्तानो । अव्या^{२ २} अव्यायि । अव्यायि ।
 बृहत्सोमोवावृधेसुवानः । अद्रा^{१ २ १ २} अद्रायि । अद्रायिः १) ॥

मात्सी । वायुमिष्टयेराधरसेनास्तेनाः । सेनाः । मा

त्सी । मायिन्नावरुणापूय । मानामानाः । मानाः ।

मात्सी । शार्धीमारुतम्मात्सि । वान्देवान् । देवान् ।

मात्सी । द्याव्यापृथिवीदेव । सोमास्सोमाः । सोमाः(२) ॥

माद्वात् । तात्सोमोमहिषश्चा । काराकारा । कारा ।

आपाम् । याङ्गर्भोऽवृणोत । देवान्देवान् । देवान् ।

आदा । धादिन्द्रे पवमानः । ओजाओजाः । ओजाः ।

आजा । नायत्सुरियेज्योती । इन्दुरिन्दुः । इन्दुः(३) ॥

ई २ ३ ४ ५ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १६६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

सीमाने द्वे ॥ ए२ । सोमउष्माणः सोढभाईः । अधा

३१उवा२३ । ई३४डा । ऋगभा३१उवा२३ । ई३४५डा ।

आवी । ना२मा । इडा । आवी । ना२मा । अथा ।

* रौद्रेण सप्त विकल्पः ।

^३आवी । ^१नारमा । ^{२ २ २}इडा । ^{१ १ १}अश्वाश्वेवा । ^{१ १ १}हरिताया
^{४ ५ १}निधार । ^{१ १}रायामन्द्रयायातिधार^१श्चोई । ^२रायाश्श्वार^१श्चोई ॥
^{१ १ १ १ १}ए२ । ^{१ १ १ १}मन्द्रयायातिधारया । ^२मन्द्राश्श्वार^१श्चोई । ^{१ १ १ १}इ३४
^५डा । ^{१ १ १}यायाश्श्वार^१श्चोई । ^{२ ५}इ३४डा । ^{१ १ १}ताईधा । ^१राश्चोई
^{१ १ १}इडा । ^१ताईधा । ^१राश्चोई । ^१अथा । ^१ताईधा । ^१राश्चोई
^१या । ^{१ १ १}इडा । ^{१ १ १}अनूश्वेवा । ^{१ १ १}मान्गोभाश्चोई । ^{४ ५}आशा । ^{१ १}सो
^{२ २}मोदुग्धाभिराश्चोई । ^१आश्वश्श्वार^१श्चोई ॥ ए२ ।
^{१ १ १ १ १}सोमोदुग्धाभिराश्चोई । ^{१ १}सोमाश्श्वार^१श्चोई । ^{१ ५}इ३४डा । ^१दु
^२ग्धाश्श्वार^१श्चोई । ^{२ ५}इ३४डा । ^१आश्चोई । ^१इडा । ^१भा
^१ईरा । ^१आश्चोई । ^१अथा । ^१भाईरा । ^१आश्चोई । ^१इडा ।
^{१ १ १}समूद्रश्चोई । ^{१ १}संवरणानियाश्चोई । ^{४ ५}आग्मान् । ^१म-
^{२ २}न्दिमदायतोश्चोई । ^१शातश्श्वार^१श्चोई ॥ ई ॥

^{१ २ १२ २२ १ २}
 ए२ । पवस्ववाजसातयायि । पवा३१उवा२३ । ई३३
^{५ १२ १ २ ५ १ २ १}
 ४डा । चेधा३१उवा२३ । ई३३४डा । राया । ह२ताः ।
^{२ १ २ १}
 इडा । राया । ह२ताः । अथा । राया । ह२ताः ।
^{२ २ २ १ २ ४ ५ १२ २}
 इडा । इन्द्रा३१या३सी । मावा३ई । ष्णावा३ई । देवे
^{२ १ २ १२}
 भ्योमधुमा२३हो । तारआ३१उवा२३(१) ॥ ए२ । त्वा२रि
^{२ १२ २ १ २ ५ १ २}
 हन्तिधीतयाः । हरा३१उवा२३ । ई३३४डा । पवा३१
^{३ ५ १ २ १ १ २}
 उवा३२ । ई३३४डा । चेआ । द्रु२३हाः । इडा । चेआ ।
^{१ १ २ १ २ १}
 द्रु२३हाः । अथा । चेआ । द्रु२३हाः । इडा । वत्सा
^{२ २ १ १ ४ ५ १ २}
 १ञ्जा३ताम् । नमा३ । ताराः । पवमानविधा२३होई ।
^{२ १ २ २ १ २}
 माणिया३१उवा२३(२) ॥ ए२ । त्वन्द्याच्चमद्भिन्नता । पृथा३१
^{२ ५ १२ २ ५ १}
 उवा२३ । ई३३४डा । वीचा३१उवा२३ । ई३३४डा । आ
^{१ १ १ १}
 ती । जभी२३पाई । इडा । आती । जभी२३पाई । अ

था । आती । जभी रषाई । इडा । प्रताशद्राशपाई ।

अमूँ३ । चाथाः । पवमानमद्धारश्चोयि । त्वानाश्शउ

वार३(इ) ॥ इटईडा २ ३ ४ ५ ॥ ७ ॥

अथ ब्राह्मणम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ७

॥ इति ग्रामे ऊच्चगाने षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ इति क्षुद्र-पर्व समाप्तम् ॥ ७ ॥

॥ समाप्तचोच्चगानम् ॥

॥ सामवेदसंहितायामुत्तरार्चिक परिशिष्टं समाप्तम् ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र,

अथ उत्तरार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम्* ॥

अथवा,

॥ अथ गायत्रं साम ॥

—०—

॥ हरिः ॐ ॥

१ १७ ३क २२ १ २ १२
(॥ ॐ भूर्भुवस्वः ॥ ॥) तत्सवितुर्वरेणियोम् । भा
१२ २ २ २ २ २ १ १
र्गोदेवस्यधीमाही २ । धियो यो नः प्रचोऽ१२२१२ । ऊम् ।
१ १ १ १ १
आ २ । दायो । आ ३ ४ ५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३५० ५३८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

॥ इति गायत्रं साम समाप्तम् ॥

॥ समाप्तमिदमुत्तरार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥

* उपक्रान्त्येतस्य मूलमन्तरार्चिके विद्यते यतस्तत्र एव तत्परिशिष्टम्, परं दृश्यतेऽसौ सर्वत्रैव पुस्तकेषु प्रायो गेयगानारम्भे एव, स्वाध्यायारम्भे प्रणव-व्याहृति-संहित-गायत्री-पाठ-व्यवहार एव तत्र निदानम्, सूचितञ्च तथैव मानवे धर्मशास्त्रे “ब्राह्मणः प्रणवं कुर्यात्”-इत्यादिभिः (२, ७४) ।

† यद्यप्यस्य स-प्रणव-व्याहृति-व्याख्याकस्यास्ति गेयगानादीनाम्निव ग्रन्थान्तरत्वम् न तु अन्यैकदेशत्वम् तथापि प्रायः सदैवैतद्गायत्र-साम-प्रयोगेऽस्य व्यवहारात् तथैव सर्व-वृत्तलिखित-पुस्तकेषु दर्शनाच्च तदाद्यावयवद्वयमित्यत्र पक्षतो रक्षितः स व्यवहारः ।

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र,

॥ उत्तरार्चिक-क्रोड़पत्रम् ॥

—000@000—

अत्र,

तान्येव सामानि, येषामुत्तरार्चिक-मूलकत्वाभावात् तदार्चि-
कान्तःप्रकटनमुपयुक्तम्, ऊहगान-श्रुतत्वान्नापि छन्दार्चिकान्त-
निवेश्यत्वम्, परं पृथक्-प्रकाश्यत्वेऽप्यूह-श्रुतत्वेनोत्तरार्चिक-
क्रोड़ीभूतत्वमेव । किञ्च ततोऽनन्तरमिह तान्यपि, यानि सम्पा-
दक-मुद्राकरयोर्भेदादथास्थानमनिवेशितानि सुतरां साम्यतं
क्रोड़ाश्रितानीति ॥

१।-ज० गा० ८ प्र० ३ अ० १२ साम (ऋ० ६ म० ५ अ० ५२ सू० १४ ऋ०) —

१ २ १ २ ३२ २
॥ निहवम् ॥ आयिद्दी३ । आयिद्दी । एहिया ।

२ ५ १ २ २ २ १ २
ओ २ ३ ४ वा । ह्यायि । विश्वे देवाममष्टएवन्तू३याज्ञा

१ २ ३ २ ३ ५ १
इम् । याज्ञाम् । यज्ञा । ओ २ ३ ४ वा । ह्यायि । उ

२ २ २ २ १ २ १ २ ३ २ ३
भेरोदसौअपान्नपाच्चा३मान्मा३ । मान्मा । मन्मा । ओ

२३४वा । ह्ययि । मावोवचां^{१ २}सिपरिचक्ष्याणी^{१ २}वोचा
 ३म् । वोचाम्^{१ २} । वोचा^{१ २} । ओर^३३४वा । ह्ययि । सु
 म्नेष्विदोअन्तमामा^{१ २}शदायिमा^{१ २}३ । दायिमा^{१ २} । देमा^{३ २} ।
 ओर^१३४वा । ह्ययि । आयिहो^{१ २}३ । आयिहो^{१ २} । एचि^{३ २}
 या । ओर^१३४वा । हा^३३४ओहोवा । ई^{३ १ १ १ १}२३४५ ॥१२॥ (१)

अस्य व्याख्यानम्—ऋग्वेदे आह सायणः—

“यज्ञियाः” यज्ञार्हाः “विश्वेदेवाः” “मम” मदीयं “मन्त्र”
 मननीयं स्तोत्रं “शृणन्तु” चित्तेन धारयन्तु । तथा “उभे रोदसौ”
 द्यावापृथिव्यौ “अपां नपात्” मध्यमस्थानोऽग्नि आस्मदीयं स्तोत्रं
 शृणन्तु । अथ प्रत्यक्षकृतः । हे देवाः “वो” युष्मभ्यं “परि-
 चक्ष्याणि” वर्जनीयानि “वचांसि” स्तोत्राणि “मा वोचम्” मा
 ब्रवीमि अपितु समीचीनानि । अतो “वो” युष्माकम् “अन्तमा”
 अन्तिकतमाः सन्तो वयं “सुन्नेष्वित्” युष्माभिर्दत्तेषु सुखेष्वेव
 वर्त्तमानाः “मदेम” मोदेम ॥”—इति ६, ५, ५२, १४ ॥ (१)

२ ।—ज० गा० ११ प्र० २ अ० १ साम (छ० आ० ६, २, ३, २)—

॥ सूत्रासाक्षीयम् ॥ ^{३ २}प्रधा^{१ २}३४ । न्वासोमजागृविः ।

५ ५ १ २ २ २ १ १
 ओ६वा । इन्द्रायेन्द्रोपरिखवद्युमन्ता २०११ । आ२मा ।
 १ १ ५ ३२ ३२ २ १ ५
 भार३रा । सुवो३हो । वाचा३४३यि । वार३४यिदो३
 ५
 द्यायि ॥ १ ॥ (२)

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २०५-२०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । (२)

३।—ऊ० गा० ४प्र० १अ० ११साम (ऊ० आ० ६, २, ४, ७-८) —

५ २ ४ २ २ २ २ ५ १ २ २
 ॥ शार्करम् ॥ एषा३स्यधारयासुताः । एषस्यधार
 २ २ २ १ २ २ २ २ ४ २ ३ ५
 या३सू३ताः । अव्यावारेभिःपा । वता३यिमा३दिन्तमः ।
 १ १ ४ २ ३ ५ २ २ १ १
 मिःपा । वता३यिमा३दिन्तमः । क्रीडा३नू२ । मा २ ३
 २ ४ ५ २ ४ २ २ ५
 यिः । अपा३मापु३ईवा३५६(१) ॥ क्रीडा३नू३र्मिरपा३मिवा ।
 १ २ २ २ २ २ ५ २ २ ४
 क्रीडा३नू३र्मिरपा३मी३वा । यउ३स्त्रिया३अपायि । या३आ३न्ता
 २ ३ ५ १ २ ४ २ ५ २ १
 ३२३मिनि । अपायि । या३आ३न्ता३२३मिनि । निर्गा३आ२ ।
 १ २ ४ ५ ४ २ ३ ४ २ ५
 कार३३ । तदो३जा३सा३५६(२) ॥ निर्गा३अ३कृ३न्तदो३जसा ।
 ५ २ २ २ २ २ २ २
 निर्गा३अ३कृ३न्तदो३जा३सा । अभि३व्रज३न्तत्ता३यि । पेगा३३

^{४ १ ३ ५ १ २२ ४ २ ३ ५ १ १}
व्याश्मश्चियम् । तन्नायि । षेगाश्मश्चियम् । वम्मी

^{१ २ ४}
वा२ । धा२३ । ण्णुवाश्मृपुजा६पु६(३) ॥ ११ ॥ (३)

४ । ज० गा० १८प्र० २अ० १साम (क० आ० ६, २, ४, ७-८) —

^{२२ १ २ १}
॥ शङ्कु ॥ एषस्यधा । ए२ । रया । सुताः ।

^{२ २ २ २ २ १ २ १ १ १}
अव्यावारेभिः पवतेमदिन्ता२३माः । कायिडा२नुर्मा२३

^{२ १ ५ ४ ५ २ २ १}
यिः । अपो२३४वा । आप्रयिवो६हायि(१ ॥ क्रीडन्मूर्मी

^{२ १ २ २ २ १}
रा । ए२ । अपाम् । इवा । यउस्त्रियाअपियाअन्तर

^{२ १ १ २ १ ५}
श्ला२३नायि । नायिर्गा२आका२३ । तदो२३४वा ।

^{४ ५ २ १ २ १}
जापुसो६हायि(२) ॥ निर्गाअका । ए२ । तदो । जसा ।

^{२ २ १ २ १ १}
अभिब्रजन्तन्निषेगव्यमश्वा२३याम् । वार्मी२वाधा२३ ।

^{२ १ ५ ४ ५}
ण्णवो२३४वा । रू५जो६हायि(३) ॥ १ ॥ (४)

तृतीयभागान्त्रिचत्वारिंशत्सामानि च्युतानि, तानि यथा—

१, २ ।—५४ पृ० २ पं० * (ज० गा० ६ प्र० २ अ० ३-४ सामनी)—

॥ सवम् ॥ ^२ द्वाऽ । ^२ वो३ द्वा । ^२ वो३ द्वा३ । ^२ हा ।
^२ ओ२३४ वा । ^५ द्वायि । ^२ जत्सोदा२३४ यिवो । ^५ द्वायिरण्या
^५ २३४ याः । ^२ जत्सोदा२३४ यिवो । ^२ द्वायिरण्या२३४ याः ।
^२ दुद्धाना२३४ ज । ^५ धार्हायिवा२३४ याम् । ^२ माधुप्रा२३४ याम् ।
^२ प्रत्न॑सा२३४ धा । ^५ स्थामासा२३४ दात् । ^२ द्वाऽ । ^२ वो३
^२ द्वा३ । ^२ हा । ^५ ओ२३४ वा । ^२ द्वा३४ । ^५ ओ३ होवा । ^२ ए३ ।
^{१ २ १ २ २} अतिविश्वानिदुरितातरेमा२३४ ५ (२) ॥ ३ ॥ (१)

॥ दैर्घश्रवसम् ॥ ^२ प्रत्न॑सधस्थमासददोहाओद्वा ३
^{२ २ १ २ १ २ १ २} ६ । ^५ प्रत्न॑सधस्थमासदत् । ^५ ओ३ द्वा । ^५ ओ३ द्वा३ ए३४ ।
^{३ २ २} आपा३४ किंयाम् । ^{१ २} धारुणम् । ^{२ १} वाजायर्षसायि । ^५ ओ

* अस्याभिप्रायः—५४ पृष्ठे १ पङ्क्त्यनन्तरं त्रिमे सामनी निवेश्ये इति ।
 एवमुक्तं दायि ।

^{२ २} ३२ ^{३२ १} २ १ ^५ ४
इहा३३३४ । नृभा३४यिद्धौता३ः । विचो२३४वा । ज्ञा
^५
५णो६छायि(२) ॥ ४ ॥ (२)

३ ।—६०५० १२५० (ज० गा० १३प्र० १अ० १८ साम)—

^{२ २ १ २ २ १ २ १}
॥ समन्तम् ॥ दुहानऊधर्दिवियाम् । मधुप्रियां
^२ ^२ ^२ ^{१ २ २}
प्रत्नसधस्थमासदात् । आपृच्छार३याम् । धारुणंवा ।
^{१ २} ^{३ २} ^{३ २} ^१ ^२
जियार्पासा । औहो३४वाह्यायि । नृ । भायिद्धौ२३ता
^{१ २} ^२ ^१ ^२ ^१
३ः । होवा३ह्याग्नि । विचक्षार३णा३४३ः । ओ२२४५
ई । डा ॥ (२) ॥ १८ ॥ (३)

४ ।—७५५० ४५० (ज० गा० २१प्र० १अ० ७साम)—

^{२ २ १ २ २} ^१
॥ अभिनिधनं काण्वम् ॥ औहोहोह्यायि । आयि
^२ ^{१ २} ^३ ^५ ^२ ^३ ^५
हो । जत्साः । दा२३४यिवो । ह्यायिरण्या२३४याः ।
^२ ^३ ^५ ^{२ १} ^{२ १} ^३
जत्सोदा२३४यिवो । हीरण्ययाः । ऐहौयि । आ२३४
^५ ^२ ^३ ^५ ^२ ^३ ^५ ^{२ २}
यिहो । दूहाना२३४ज । धार्दायिवा२३४याम् । मा

^१धृप्रियाम् । ^२ऐहोयि । ^३आर३४यिची । ^४प्राज्ञ२सा३३४
^५धा । ^६स्थमा३सापुदा६पु६त् । ^७आ३३४भी(२) ॥ ७ ॥ (४)

५।—१००५० २५० (ज० गा० २२ प्र० १ अ० १० साम)—

॥ नौधसं श्यैतम् ॥ ^१तार३४म् । ^२वोद३मृती । ^३षा
^४हाम् । ^५वसो३मृन्दा । ^६ना३मान्वा३साः । ^७अभिवत्सन् ।
^८स्वामार३रायि । ^९षुधारयि । ^{१०}ना३३४वाः । ^{११}इन्द्र३भीर्भा
^{१२}यिर्ना३वा । ^{१३}ऊ३म्मायि । ^{१४}मार३हा३३४औहोवा(१) ॥ ^{१५}आ३
^{१६}३४यि । ^{१७}द्र३भीर्भिर्नवा । ^{१८}मा३हायि । ^{१९}इन्द्र३भीर्भायिः
^{२०}ना३वामा३हायि । ^{२१}द्यु३क्ष३सुदानम् । ^{२२}तावार३यिषायि ।
^{२३}भिरार । ^{२४}वार३३४र्त्ताम् । ^{२५}गिरि३न्नपू३रु३भो । ^{२६}ऊ३म्मायि ।
^{२७}जा३रसार३३४औहोवा(२) ॥ ^{२८}गार३३४यि । ^{२९}रि३न्नपू३रु३भो । ^{३०}जा
^{३१}साम् । ^{३२}गिरि३न्नपू । ^{३३}रु३भोजा३साम् । ^{३४}क्षु३मन्त३वाजम् ।
^{३५}शा३तार३यिनाम् । ^{३६}स३हार । ^{३७}स्वार३३४यिणाम् । ^{३८}म३क्षु३गो

मान्तामा । ऊम्मायि । मा^१र^३हा^४र^५३४^६ओ^७हो^८वा । वा^९र^{१०}३
४^{११} ॥ (३) ॥ १० ॥ (५)

६ ।—१४३४० ३५० (ज० गा० ८प्र० १अ० १५साम)—

॥ निषधः ॥ इ^२न्दुर^३श्चो^४ना^५न^६क^७त्वियाः । त^८न्दू^९रोषाम् ।
अ^{१०}भी^{११}नरा^{१२}रः । इ^{१३}हा^{१४}३ । सो^{१५}मा^{१६}श्वा^{१७}यि^{१८}श्वा । हा^{१९}हो^{२०}र^{२१}३४
हा । चि^{२२}या^{२३}धा^{२४}र^{२५}या । इ^{२६}हा^{२७}३ । या^{२८}ज्ञा^{२९}या^{३०}सा । हा
हो^{३१}र^{३२}३४^{३३}हा । तु^{३४}वा^{३५}इ^{३६}द्रा^{३७}पू^{३८}या^{३९}इ^{४०}पू^{४१}ई । चे^{४२}र^{४३}३४^{४४}५^{४५}(३) ॥ १५ ॥ (६)

७ ।—ततः (ज० गा० ८प्र० २अ० ८साम)—

॥ यदा^१चि^२ष्टी^३यम् ॥ इ^४न्दुर^५श्चो^६न^७क^८त्वियः । इ^९न्दुर^{१०}श्चो
वा । न^{११}क^{१२}त्वियाः । त^{१३}दुरो^{१४}र^{१५}षाम् । अ^{१६}भी^{१७}नराः । सो
म^{१८}वा^{१९}र^{२०}यि^{२१}श्वा । चि^{२२}या^{२३}धि^{२४}या । य^{२५}ज्ञा^{२६}या^{२७}र^{२८}सा । तु^{२९}व^{३०}द्रा
र^{३१}या^{३२}३४^{३३}ः । ओ^{३४}र^{३५}३४^{३६}पू^{३७}ई । डा^{३८}(३) ॥ ८ ॥ (७)

(७७)

८ ।—१४८५० ४५० (ज० गा० १३प्र० १अ० ३साम)—

॥ अर्कपुष्पाद्यम् ॥ ^{१ २ १ २ २ १} इन्दुरश्वोनक्तृत्वियः । ^१ ऊवेर३ ।

^{१ २ २ २ १ २ २} तन्दुरोषमभीनरः । ^१ ऊवे २ ३ । ^{१ २ २ १ २ २ २ २ २} सोमं विश्वाच्याधिया ।

^{२ १ २ २ १ २} ऊवेर३ । ^१ यज्ञायसन्त्वद्रयः । ^{१ २ २} ऊवेर३ । २ । ^{१ २ २} होवा३द्वा३ ।

^२ द्वा३४ । ^{५ २ २} औहोवा । ^{२ २ २ २ २ २ २ २} अर्कीदेवानारम्यरमेवियोरमार३

^{२ २} ४ ५ न्(३) ॥ ३ ॥ (८)

८, १० ।—१६०५० ८५० (ज० गा० २२प्र० १अ० २-३सामनी)—

॥ नौधसम् ॥ ^१ आर३४यि । ^{५ ४ २ ५} दुरश्वोनक्त । ^{४ ५} त्वायाः ।

^{१ २ २} तन्दुरोषाम् । ^{१ १ २ २} आशभायिनाः । ^{१ २} सोर३माम् । ^१ वि ।

^{२ १} श्वा । ^५ चायाधार३४या । ^{१ २} यार३ज्ञा । ^{१ २ १} यासन्तुवोर३४वा । ^५

^२ द्वा३४याः(३) ॥ २ ॥ (९)

॥ श्वैतम् ॥ ^{३ ४ ३ ४ २ ५} इन्दुरश्वोनक्त । ^{१ २} त्विया३४औहोवा । ^{३ ४ २ ५}

१ २२ १ ० ५ ५ १२
तान्दुरोषम् । अभायिनरार३४ः । ओद्दहा । सो । मां
२ १ १ ५ १२ २ १
वार३यिश्वा । चियार१ । धार३४या । यज्ञायसान्त्वा ।
१ ३ ५२ ४ ३ ५
ऊम्मायि । द्रार३यार३४ओहोवा । वार३४सू(३) ॥ ३ ॥ (१०)
११ ।—२५५५०२५० (ज० गा० १२ प्र० २ अ० १८ साम)—

१२ २ २
॥ ऋषभः पावमानम् ॥ द्वाहावस्यप्रनाम् । द्वा३ । द्वा
१ २ १ २ २ १
इयि । आनूरदू २ ३ ४ ताम् । शुक्रन्दुद्देआ१हा
१२ २ ५ १ २ ४ ५ ४
इयाः । पयःसार३४हा । ओमो३ । ससोवा । आपु
५ १२ २ १ २
षोद्दहायि(१) ॥ द्वाहावयसूर्याः । द्वा३ । द्वाइयि ।
१ ३ ५ १ २ २ २ १
आयिवोरपा २ ३ ४ दृक् । अयसरासिधाश्वाइतायि ।
३ ५ १ २ ४ ५ ४
सप्तप्रार३४वा । ओमो३ । तओवा । दाप्रयिवोद्
५ १२ २ १ १
हायि(२) ॥ द्वाहावयंविश्वा । द्वा३ । द्वाइयि । नायितार१
१ ५ १२ २ २ २ २ २ ३
यिष्ठार३४तायि । पुनानोभुवनो१पाइरायि । सोमोदा

२३४ यिवाः । ^५ओमो३ । ^{१ २}नसोवा । ^{४ ५}रा५यो६हा
यि(३) ॥ १८ ॥ (११)

१२ ।—२६६पृ० ६प० (ज० गा० २१प्र० १अ० १५साम)—

॥ पौष्कलम् ॥ ^{२ १ २}उपशी३श्वाप । ^{४ ५}तस्थूर३४षाः । ^{२ ३}भि
^{१ २ १}यासमा । ^{२, ४}धायि । ^५क्षीशात्रार३४वायि । ^{२ १}पवा । मा

^{२ २ १ ३ १ १ १ १}२३४पूना६पू६ । ^{२ ३}विदारयीर३४५म्(१) ॥ १५ ॥ (१२)

१३ ।—२८०पृ० १६प० (ज० गा० १प्र० २अ० १५साम)—

॥ सफम् ॥ ^{२ १ २}अयापा३वस्व । ^{४ ५}दायिवार३४यूः । ^{२ ३}रेभन्
^{१ १}पवायित्रारम् । ^{१ २}परियायिषी३श्वा३यि । ^४श्वा३र३४ताः ।

^{२ १}मधोः । ^{२ ३}धाराआ३सा३ । ^४क्षार३४पूतो६हायि(१) ॥ १५ ॥ (१३)

१४ ।—३२३पृ० ५प० (ज० गा० १८प्र० २अ० ६साम)—

॥ मार्गीयवम् ॥ ^{२ २ १ २}तन्वौहोवा । ^१धा३र्त्तार । ^{३ २ ३}रमोणा२३४योः ।

^{१ २ २}पवमान । ^{१ २}सुवा३र्द्ध१शा३रम् । ^{१ २}हिन्वे । ^२हा । ^{२ २}औ३होयि । ^३वार

३४ जायि । ^५पू ^{१ ५}२ वा ^{५८ ८}२३४ औहोवा । ^२ए ३ । ^१जिना ^{१ १}२३

^{१ १}४ पुम्(२) ॥ ६ ॥ (१४)

१५।—३४५६० ८५० (ज० गा० २५० १अ० ५माम)—

॥ हविष्मन्तम् ॥ ^{२८ ८ ८ ८ ८}हाउयस्तेमदोवरेणियोहाउ । ^८ते

^{१८ १}नापवाइ । ^{१ २ ८}स्वाअन्धा२३४सा । ^५ऐ२हो१आ२३यिहो । ^१

^{१८ २}देवावाइयिरा । ^२घश । ^१सारहार२३४औहोवा(१) ॥ ^{५८ ८}हाउ ^{२८}

^{१ १ १}जग्निवृत्रममित्रियहाउ । ^{१ २ ५}सस्त्रिर्वाजाइम् । ^{१ २ ५}दायिवे

^३दा२३४यिवायि । ^५ऐ२हो१आ२३यिहो । ^१गोषाताइयि ^{१८ २}

^१रा । ^{१८}असाः । ^३आ२सार२३४औहोवा(२) ॥ ^{५८ ८}हाउसम्मिस्त्रो ^{२८ ८}

^{८ ८}अरुषोभुवोहाउ । ^{२ १ २ २}सूपस्थाभीः । ^{१ २ ३ ५}नार्धेनूर२३४भायिः ।

^१ऐ२हो१आ२३यिहो । ^{१८ २}सीदाञ्छयाइयिनाः । ^२नयो । ^{१८}ना

^३रयिमार२३४औहोवा । ^{५८ ८}हविष्मते२३४पु(३) ॥ ^{१ १ १ १ १ १ १}पु ॥ (१५)

१६ —३४५५० ८५० (ज० गा० ४ प्र० १ अ० १० साम)—

॥ दक्षणिधनमौक्षम् ॥ ^{१ २ १ १ २ १ २ १} यस्तेमदोवरेणियः । ^{१ २ २} औक्षो
^{१ २ १ २ १ २ १} वा । इहश्रुधायि । तेनापारश्वा । स्वअन्धसा । देवा
^{१ २ १ २ १} वारश्यिराश् । होवाश्चायि । घश्रुसा २ ३ ४ ५ हा
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २} ६ ५ ६ १ ॥ जघ्निर्वचममित्रियम् । ^{१ २ १ २ १} औहोवा । ^{२ १} इहश्रु
^{१ २ १ २ १} धायि । सस्त्रिर्वारश्जाम् । ^{१ २ १ २} दिवेदिवायि । गोषाताश्
^{१ २ १ २ १ २ १} यिराश् । होवाश्चा । श्वसाश्चारश्४५सा६५६यि(२) ॥ स
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १} म्मिहोचक्षुषोभुवः । ^{१ २ १ २ १} औहोवा । ^{१ २ १ २ १} इहश्रुधायि । सूपस्था
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १} रश्भीः । जघेनुभायिः । सोदञ्छपारश्यिनाश् । होवाश्
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १} हायि । नयोनारश्४५यिमा६५६ । दक्षारया २ ३ ४ ५
(३) ॥ १० ॥ (१६)

१७ ।—ततः (ज० गा० ६ प्र० २ अ० ७ साम)—

॥ जराबोधियम् ॥ ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १} यस्तेमदोवा । ^{१ २ १ २ १} वारेणियाः । ते

^१नापा^२र^३श्वा । ^१स्व^२अ^३न्धासा । ^१दे^२वावा^३श^४यिरा^५र^६श्वा । श ।

^{३१}स^२द्यो^३र^४४पु^५ई । डा(१) ॥ ^२ज^३घ्नि^४वृ^५त्रो^६वा । ^१आ^२मि^३त्रि^४याम् ।

^{२१}स^२स्त्रायि^३र्वार^४जाम् । ^२द्वि^३दा^४यि^५वायि । ^२गो^३षा^४ता^५श^६यिरा

^४र^५श्वा । साः । ^{३२}अ^४सो^५र^६४पु^७ई । डा(२) ॥ ^१स^२मि^३श्ल^४ओ^५वा ।

^{१२११}रू^२षो^३भु^४वाः । ^{१२१}सू^२पा^३स्था^४र^५भीः । ^{२२१}न^३धे^४नू^५भा^६यिः । ^२सौ^३दा

^२ज्ज^३या^४श^५यि^६ना^७र^८श्ना^९शयो । ^{३२}नि^४मो^५र^६४पु^७ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (१७)

१८ ।—ततः (ऊ० गा० ८ प्र० ३ अ० ८ साम)—

॥ ^{१२२}अ^३ध^४र्व^५उ^६सो^७म^८साम ॥ ^१य^२स्ते^३म^४दो^५वरे^६णिया^७श्ण । ते

^{१२}ना^३प^४व^५स्वा^६न्धासा । ^{२२१२२}दे^३वा^४वौ^५रा^६र^७श्वा । ^१ह्य^२यि । ^{१२}घा^३ग्रा^४उ^५वा ।

^{१२}सा^३ह्य^४उ^५वा^६र(१) ॥ ^२ज^३घ्नि^४वृ^५त्र^६म^७मि^८त्रि^९या^{१०}श्मे । ^१स^२स्त्रि^३र्व^४ज^५न्दि

^२वे^३द्वि^४वा^५यि । ^{१२१२}गो^३षा^४ति^५रा^६र^७श्वा । ^२ह्य^३यि । ^{१२}आ^३सा^४उ^५वा । ^१आ^२सा

^२उ^३वा^४र(२) ॥ ^२स^३मि^४श्लो^५अ^६रू^७षो^८भ^९वा^{१०}श्ण । ^{१२२}सू^३पा^४स्था^५भि^६र्न^७धे^८नु^९भा

॥ सुरुपोत्तरम् ॥ ^{१ ८१}यस्ते ^१मदौ ^{१ ८१}हो२ । इया । वरेणा
^{१ ८१}या२ः । तेनापवौ ^१हो२ । इया । स्वअन्धासा२ । दे
^{१ ८१}वावीरौ ^१हो२ । इया । घग्गसा२३हा३४३(१) ॥ जघ्नित्व
^१चौ ^{१ १}हो२ । इया । अमित्राया२म् । सन्निर्वाजौ ^{१ ८१}हो२ ।
^१इया । द्विवेदायिवा२यि । गोषातिरौ ^{१ ८१}हो२ । इया ।
^{१ ८१}श्वसात्रा२३सा३४यि(२) ॥ सम्मिश्रौ ^१हो२ । इया । रूपौ
^१भूवा२ः । सूपस्थाभौ ^{१ ८१}हो२ । इया । नधेनूभा२यिः ।
^{१ ८१}सीदञ्छे ^१पनौ ^{१ ८१}हो२ । इया । नयोना२३यिमा३४३ । ओ२३
४५ई । डा(३) ॥ १७ ॥ (२०)

२१ ।—ततः (ज० गा० १२प्र० २अ० ८साम)—

॥ काशीवन्तम् ॥ ^{५ ४ २ ४१ ५२}यस्ते ^{१ ८१}मा३दोवरेणियाः । तेना
^{१ ८१}पव । स्वअन्धासा३ । ओ३४ । हाहोयि । देवावा२यि
(७८)

रा । घशौक्षोयि । औक्षोर३४वा । सापुक्षोद्दहायि(१) ॥

जघ्निर्वाङ्ममिचियाम् । सस्त्रायिर्वाजं । दिवेदिवाशयि ।

ओ३४ । हाक्षोयि । गोषातारशयिरा । श्वसौक्षोयि ।

औक्षोर३४वा । आपुसोद्दहायि(२) ॥ सन्निस्तो३अरुषोभु

वाः । हृपास्याभिः । नधेनूभाशयिः । ओ३४ । हाक्षो

यि । सीदाञ्छारशयिनाः । नथौक्षोयि । औक्षोर३४

वा । नापयिमोद्दहायि(३) ॥ ८ ॥ (२१)

२२ ।—ततः (१३प्र० २अ० १०साम ।)—

॥ सत्रासाक्षीयम् ॥ यस्तो ३४ । मदोवरेणियः । ओ३

वा । तेनापवस्तान्धारसा । दारयिवा । वारशयिरा ।

घशौक्षो । वाहा३४शयि । सार३४क्षोद्दहायि(१) ॥ जघ्ना

३४यिः । वृत्रममिचियम् । ओ३वा । सस्त्रिर्वाजन्दिवेदा ॥

१ १ १ १ १ १
२यिवायि । गो२षा । तार२यिरा । श्वसौ३क्षी ।

३८१ १ ४ १ २ २ ४
वाद्वा३४यि । आ२२४सोद्वायि(२) ॥ सम्मा३४यि । स्त्री

८ १ ४ १ २ २ १
अरुषोभुवः । ओद्वा । अपस्थाभिर्नधेनू२भायिः । सा

१ २ १ २ २ २ २
२यिदान् । श्यार२यिनाः । नयौ३क्षी । वाद्वा३४यि ।

८ १ ४
नार३४यिमोद्वायि(३) ॥ १७ ॥ (२२)

२३, २४, २५ । —ततः (१४प्र० २प्र० ११, १२, १३सामानि)—

१ २ १ १ १ १ १
॥ सुहृपाद्यम् ॥ यस्तमेदारः । इयारइया । वरे

१ २ २ १ १ १ १
णायारः । तेनापवारः । इयारइया । स्वअन्धासारः ।

८ २ १ १ १ १ १
देवावीरारः । इयारइया । वषात्सार३४वा३४३(१) ॥ ज

१ १ १ १ १ १
घिर्वाचारम् । इयारइया । अमित्राचारम् । सखि

१ १ १ १ १ १
र्वाजारम् । इयारइया । दिवेदायिवारयि । गोषा

१ १ १ १ १ १
तिरारः । इयारइया । श्वसाआर३४सार३४यि(२) ॥ सम्मि

^{१८} स्तोत्रा^१र^१ । इया^{२८१}र^१इया । रुषोभूवा^{१८}र^{१८} । छयस्याभा^{१८}र^{१८}
^१ यि । इया^१र^१इया । नधेनूभायि^{२८१} । सीदं^१च्छे^{१८}नना^१र^१ । इया^१
^१र^१इया । नयोना^{२१८}र^१यिमा^१र^१४३ । ओ^१र^१४५इ । डा ।
 (३) ॥ ११ ॥ (२३)

^५ ॥ भासम् ॥ यस्ते । मा^२र^४दो । वा । ईया । रायिणा^५
^१ श्या^२र^१ । तायिनापव । स्व । औ^५र^{२८}हो । वा^{२८}ह्य । ध^१
^१ सार^१ । दायिवा^{२८}र^१३ । वार^५यिरा^{२८}र^२४औ^२होवा । यमं^२थ
^{३२} सदा^५१(१) ॥ जघ्नि^{२४} । वार्जाम् । आ । ईया । मायिन्ना^१
^१ श्याम् । सा^{२८}क्षिर्वाजम् । दि । वौ^५र^{२८}हो । वा^{२८}ह्ययि ।
^१ दिवा^{१८}र^१यि । गोषा^१र^१३ । तार^५यिरा^{२८}र^२४औ^२होवा । असा^१
^{३२} असा^५शयि(२) ॥ सन्नि । ह्यो^२र^{४५}आ । रु । ईया । गोभू^१
^{१८} श्वा^{१८}र^१ । छपस्याभि^५ । न । धौ^५र^{२८}हो । वा^{२८}ह्ययि । नु

भा^{१२}रभायिः । सी^१दा^२र^३न् । श्या^५र^४यिना^५र^६३४^७चौ^८होवा ।

नयो^{१२}निमा^{१३}(३) ॥ १२ ॥ (२४)

गाय^{३४}त्या^५सित^६म् ॥ य^२स्तो^३म^४दो^५वरे । इया^१३४^२३३^३४या ।

षिया^१स्तो^२ना^३पव^४स्व^५चौ^६र । चौ^१र । ऊ^२वा^३र^४यि । धा^५सा^६र ।

दे^{१२}वा^३र^४चौ^५यि । वी^६रा^७र^८हो^९घ^{१०}श^{११}स^{१२}ार^{१३}र^{१४}हा^{१५}३४^{१६}(१) ॥ ज^{१७}घि^{१८}र्व^{१९}त्तु

म^३मि । इया^१३४^२३३^३४या । त्रि^४या^५स^६स्ति^७र्वा^८ज^९न्दि^{१०}वौ^{११}र ।

चौ^१र । ऊ^२वा^३र^४यि । दा^५यि^६वा^७र^८यि । गो^{१२}षा^{१३}र^{१४}चौ^{१५}यि ।

ति^१रा^२र^३हो । अ^४सा^५आ^६र^७सा^८र^९३४^{१०}यि(२) ॥ स^{११}म्नि^{१२}स्त्रो^{१३}अ^{१४}रु^{१५}षः ।

इया^१३४^२३३^३४या । भु^४वा^५सू^६प^७स्था^८भि^९र्न^{१०}धौ^{११}र । चौ^{१२}र ।

ऊ^१वा^२र^३यि । नू^४भा^५र^६यिः । सी^{१२}दा^{१३}र^{१४}न्चौ^{१५}यि । श्ये^{१६}ना^{१७}र^{१८}हो ।

नयो^{२१}ना^{२२}र^{२३}यिमा^{२४}३४३ । ओ^{२५}र^{२६}३४^{२७}ई । डा^{२८}(३) ॥ १३ ॥ (२५)

^{१ २ ३} श्यिरा२३ । ^१ होवा३हायि । ^{५२ २} घश । सारहा२३४ औहो
^{२ १ ४} वा(१) ॥ जघिर्वी२३र्तु ममित्तय३हाउ । ^५ सान्निर्वाजम् ।
^{१ २} दिवायिदाशयि२३यि । ^{१ २ ३} होवा३हायि । ^{१२ २} गोषाताश्यिरा२३ ।
^{१ २ ३} होवा३हा । ^{१२} असाः । ^{५ ३} आ२सा२३४ औहोवा(२) ॥ ^{५२ २} सन्निभो
^{४ २ २ ५} २३अरुषोभुवोहाउ । ^{१ २२} हृपस्थामिः । ^{१ २} नधायिनूभा२३यिः ।
^{१ २ ३} होवा३हायि । ^{१२ २} सीदाञ्छयाशयिना२३ः । ^{१ २ १} होवा३हायि ।
^{१२} नयो । ^३ ना२यिमा२३४ औहोवा । ^{५२ २} ए३ । ^{२ २२ १ ३ १ १} दावद्ध२२४५
(३) ॥ ३ ॥ (२७)

^{२ ३२ ४} आश्वदत्तम् ॥ ^५ आ औहोवाहायि । ^२ यस्तेमदाः ।
^{२ २} वरायि । ^{१२ २ ४ २} णियः । ^{२ २ १ २} ऐहीयैही । ^२ तायिनापवस्वआन्धसा ।
^{१२ २ ४ २} ऐहीयैही । ^१ आ२यि । ^१ दायिवा२वायिरा२ । ^१ घश ।
^५ सा२हा२३४ औहोवा(१) ॥ ^{५२ २} आ औहोवाहायि । ^{१ ३२ ४ २} जघिर्वृ

त्नाम् । ^{२ १} अमायित्त्रियम् । ^{२२ २, ३२ १} ऐहीयैद्दी१ । ^{२२} सास्त्रिर्वाजं
^१ न्दिवायिदिवे । ^२ ऐहीयैद्दी१ । ^{२२ २, ३२ २} आरयि । ^१ गोषा ^१ रतायि
^{१२} रा २ । ^३ श्वसाः । ^{४ २ २} आरसार३४औद्दोवा(२) ॥ ^{२, ३२ ४} आऔद्दोवाहा
^२ यि । ^{२ १} समिहोआ । ^{२२ २, ३२ २} रूपी । ^{२२} भुवः । ^२ ऐहीयैद्दी१ । ^{२२} द्यपस्था
^१ भिन्न ^{२२ २, ३२ २} धायिनुभिः । ^१ ऐहीयैद्दी१ । ^१ आरयि । ^१ सायिदा २
^१ ज्जगयिना २ । ^{१२} नयो । ^३ नारयिमार३४औद्दोवा । ^{२ १} शुक्र
^{२ २, ३ १ १ १ १} आहुता२३४५ः(३) ॥ ४ ॥ (२८)

२८ ।—३४८पृ० ७पं० (८प्र० १अ० ४साम ।)—

^{१ २ २} आसिताद्यम् ॥ ^{१ २ २} यओजिष्ठस्तमा । ^{१ २} भरा । ^{१२} पव
^२ मानश्रवा ^२ आरश्याम् । ^१ याः ^१ पा २ ^{१२} चार । ^{१२} षणीरभायि ।
^१ रायी ^{१ २ १ ५ ४ ४} रयायिना २ । ^{१ २ १ ५ ४ ४} वनोवा३ओ२३४वा । ^४ मा५ ^४ होईहा
 यि(३) ॥ ४ ॥ (२९)

३० ।—३५६५० ८५० (ज० गा० २० प्र० २अ० १८साम)—

१ २ २ १ २ २ १

॥ अर्कपुष्पोत्तरम् ॥ यञ्जिष्ठस्तमाभर । ऊवायि ।

२२ १ १ २२ १२ १ १ २२ १
औहोवा २ । पवमानश्रवाइयम् । ऊवायि । औहोवा

२ । यः पञ्चचर्षणीरभि । ऊवायि । औहोवा २ । २

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ ३ ५२
यियेनवनामहे । ऊवायि । औहो २ । वार३४ । औ

२ १ १ १ २ १ २ १ १ १ १
होवा । अर्कस्य देवाः परमेवियो रमा २ ३ ४ ५ न् (३)

॥ १८ ॥ (३०)

३१ ।—४०४५० १२५० (ज० गा० २ प्र० १ अ० १६साम)—

५ २ ४ ५ ४ ५

॥ आष्कारणिधनंकाणुम् ॥ प्रहिन्याश्नचतम्बृहात् ।

१ २२ १ २ १ २ २ १
प्राहिन्यानः । चतार३म्बृहाउ । वा३२ । नृभिर्ये मा ।

२२ ३ २ १ २ १ ५ १ १ २२ २
णोद्वर्यतो । विचत्ता२३४णाः । रा२३जा । देवः सम् ।

१ ३ १ १ १ १
उद्रा२३४५या६५ईः । आ२३४५ष (३) ॥ १६ ॥ (३१)

(७८)

३२ ।—४११ष्ट० ७पं० (ज० गा० ७प्र० १अ० १४साम)—

॥ त्रिणिधनमाग्नेयम् ॥ ^२प्र^२हिन्वा^३नाः । आ^३र्त्तवृ^३२३४

^५हात् । ^{११२१}प्र^१हिन्वा^२न^३च^४ता^५३१उवा^६२३ । वृ^५२३४^५हात् । न्ह

^३भिर्य^५२३३मा । णौ^{२२१}ह^२र्य^२तो^२र्वि^५चा^५३१उवा^५२३ । चार^५३४णाः ।

^२राजा^२दा^५२३४यिवाः । समू^२३^१आ^५उवा^५२३ । द्री^५२३४याः ॥

(३) ॥ १४ ॥ (३२)

३३ ।—४१६ष्ट० २पं० (ज० गा० ८प्र० २अ० १८साम)—

॥ यौधाजयम् ॥ ^{३२}प्र^२चा^४३१यि । न्वा^५३नः । च^२ । तां^२

^३वृ^५२३४^{१२}हात् । प्रा^{१२}हा^१३यि । न्वा^२ना^२२ः । च^२ता^२३४५म् ।

^३व^५२३४^{२१}हात् । नृ^{२२१}भा^२यि^२र्य^२मा । णः । ह^२र्य^२तो^२२ । वि^३

^२चा^३३४५ । चार^५३४णाः । राजा^{२२}२ । दा^१यिवा^२२ः । स

^२म^३३४५ । द्री^५२३४याः (३) ॥ १८ ॥ (३३)

३४।—४२२ष्ट० ३पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ६साम)—

॥ द्विचिङ्कारं वामदेव्यम् ॥ ^{२ १}प्रदिन्वा^{४ ५}२३नच्यतम्बुहात् ।

^{१ २}प्राहिन्वानच्यतम्बुहन्^{४ ५ ६}भिर्यमा^{२ ३ ४ ५}णो^१द्य^२तो^३विचौ^४हो^५३ । ऊ

^१म्मा^२२ । ^{१ २}क्षार^{३ ४ ५}३णाः । ^{१ २ ३ ४ ५}राजादेवाः^१समौ^२हो^३३ । ऊ^४म्मा^५२ ।

^१द्रिया । ^{२ ३ ४ ५}औ^६३होवा । ^७हो^८५ई । डा(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५।—४२२ष्ट० १२पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ८साम)—

॥ पौरुहन्मनम् ॥ ^{५ ६ ७ ८ ९ १०}प्रदिन्वा^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}२३नच्यतम्बुहात् । प्राहि

^{१ २}न्वानः । ^{१ २}ज्ञताम्ब^{३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}१हा^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}२त् । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}बृहा^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}२त् । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}नृभि^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}र्यमा ।

^१णो । ^{१ २}द्य^{३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}तो^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}३ । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}द्य^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}तो^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}३ । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}वायिचक्षा^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}२३४णाः ।

^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}राजादेवाः । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}सामुद्रा^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}२३४याः । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}समू^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}५द्रियाः । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}हो^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}५

ई(३) ॥ ८ ॥ (३५)

३६।—४२६ष्ट० १२पं० (ज० गा० १८प्र० २अ० ८साम)—

॥ अक्चिद्रम् ॥ ^{२ ३}प्रदिन्वानाः । ^{४ ५}क्षता^{६ ७ ८ ९ १०}३१उवा^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०}२३ ।

^५ व२३४द्वात् । ^{१ २२ १ २ १ २} प्रक्षिन्वानक्षतम्बहाशत् । ^१ प्रक्षिन्वानाः ।

^५ ऋताश्शुवार२३ । व२३४द्वात् । ^{१ २२ १ २ १ २} नृभिर्यमाणोर्ह्यतोवि

^{२ ३ २} चक्षणाः । ^{२ २} नृभिर्येमा । ^{२ १} णोर्ह्य । ^२ तः । विचाश्शुवा

^५ २३ । ^{१ २ २ २ १ २ ३ २} क्षार३४णाः । ^{२ २ २ २} राजादेवसमुद्रियाः । राजादेवाः ।

^१ समू३आउवार२३ । ^५ द्वी२३४याः(३) ॥ ८ ॥ (३६)

३७ ।—४४०पृ० १पं० (ज० गा० १८प्र० २अ० ७साम)—

^{१ २ १ २ २} ॥ रुन्तानि ॥ वयाद्द्वाउ । घात्वासुताश्शुवार२३ ।

^५ वा२३४न्ताः । ^{१ २ २ १ २ १ २ १ २ २ ३} आपोनवृक्तबर्हिषःपवित्रस्यप्रसवणेपुष्टतृहा

^{१ २ १ २ २} २३४५न् । परायिद्वाउ । स्तोतारआश्शुवार२३ । सा

^५ २३४ते(१) ॥ ^{१ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २} स्वरन्तित्वासुतेनरोविमोनिरेकउच्छिनःकदा

^{२ १ २ २ १ २ २ ३ १ १ १ १ १ १ २ २} सुतन्तृषाण्योकआगमा२३४५ः । इन्द्राद्वाउ । स्वाब्दीव

^५ वाश्शुवार२३ । ^{१ २ २ १ २ २} सार३४गाः(२) ॥ कण्वेभिर्द्वाणवाधप्र

२ १ २ १ २ १ २ २ ३ १ १ १ १ १
द्वाजन्दर्षिसहस्रिणमिशङ्गरूपमग्नवन्विचर्षणार२३४५यि । म

५ १ २ ५
चूचाउ । गोमन्तमा३१उवा२३यि । मार३४हे(३)॥७॥(३७)

३८ ।—४८३४० ५पं० (ज० गा० २३प्र० १अ० १७साम)—

३२ १ ३२ १
॥ शैखण्डिनम् ॥ प्रता३होयि । आश्वी३हो२३४ ।

२ ५ ४२ २ ४ ५ ४ ५ ३ २ १ ३ २ २
नाःपवमानंधे । नवानवाः । दिव्याहोयि । असा३हो

५ ४२ ५ २ ५ ५ ४ ५ ३२ २ १
२३४ । ग्रन्थयसाधरी । मणायिमणायि । प्रान्ता३हो ।

३२ १ २ ५ ४२ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ३२ २
रिचा३हो२३४ । स्थाविरीस्तेअसु । चताचता । येत्वा

१ ३२ १ ५ ४२ ५ ४ ५ ४
३होयि । मृजा३हो२३४ । तिच्छषिषाणवे । धसाध-

५ ४ ५ ४२ ५ ४ २ ५ ३ २
साः । धसुआ । औहोवा६ । हाउवा(१) ॥ उभा३

१ ३२ १ ५ ४ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ३ २
हो । यता३हो३३४ । पवमानस्यर । श्मयाश्मयाः । ध्रुवा

१ ३ २ १ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ३ २
३हो । स्यसा३हो२३४ । तःपरियन्तिके । तवास्तवाः ।

३ २ १ ३ २ १ २ ५ ४ ५ ४
यदी३होयि । पवा३यिहो२३४यि । त्वेअधिमुज्यते ।

^{४५ ४५ ३२ १ ३२ १ २५}
हरायिहरायिः । सन्ताश्चो । नियोश्चो२३४ । नौकल

^{४२५२ ४५ ४५ ४५ ४ ५२ २}
शेषुसी । दतायि । दतायि । दतन्ना । औहोवा६ ।

^{५ ३२ १ ३२ १ ५}
हाउवा(२) ॥ विश्वाश्चो । धामाश्चो२३४ । निविश्व

^{४५ ४५ ३२ ३२ १}
चक्षुः । भवसाभ्वसाः । प्रभो३१ । तेसाश्चो२३४ । तः

^{५ ४५ २ ४५ ४५ ३२ १ ३२ १}
परियन्तिके । तवास्तवाः । वियाश्चो । नशाश्चिहो

^{५२२ ४५ ४५ ३२ १}
२३४यि । पवसेसोमध । मणामणा । पताश्चिर्ह्यि ।

^{३२ १ ५ ४५ २ ४४ ४५ ४}
विश्वाश्चो२३४ । स्यमुवनस्यरा । जसायिजसायि । ज

^{५४ ५२२ ५ ११११}
सन्ना । औहोवा६ । हाउवा । ई२३४५(३) ॥ १७ ॥ (३८)

३८ ।—५१५५० ऽपं० (ज० गा० ७प्र० २अ० २साम) —

^{२२ १ १}
॥ भारद्वाजस्यादारद्धत् ॥ हाउपवस्वदा । जसार्धधा

^{१२२ २ १}
नारः । दैवेभ्यः पीतयार्थिद्वारा२यि । मरु२ञ्जोवा

^{१२ १ ५२२ २२ २२}
२ । यवे । मारिदार३४औहोवा(१) ॥ हाउसन्देवैः

श्री । भता^१रयि^१वार्षा^१र । कवि^१याना^१वधा^१रयि^१प्राया

रः । पवा^१रमाना^१रः । अदा । भार^१या^१३३४ औ^१द्वोवा^१र ॥

हा^१उपवमाना । धि^१या^१रहा^१यिता^१रः । अभि^१योनि^१कना

रयि^१क्रादा^१रत् । धर्मा^१रेणा^१वा^१र । युमा । रुर^१हा^१र३४

औ^१द्वोवा । अस^१भ्य^१ङ्गा^१तु^१वि^१त्तमा^१र३४ पु^१म्(३) ॥ २ ॥ (३६)

४० ।—५२२४० २पं० (ज० गा० ८प्र० १अ० १६साम)—

॥ काले^१यम् ॥ दु^१हानो^१र^१व^१भ्र^१ज^१धना^१यि । दु^१हानो

बा । भ्र^१ज^१धना^१र३यि । घृ^१णा^१तपा^१३ । ता^१र३४म् । अ

ति^१सू^१रियम् । पा^१श्राः । श^१कू^१ना^१औ । वा^१३४३औ^१३४

वा । वपा^१प्रि^१मा । हो^१प्र^१ई । डा^१(२) ॥ १६ ॥ (४०)

४१ ।—५२३४० ५पं० (ज० गा० ८प्र० १अ० ११साम)—

॥ पृ^१श्नि^१साम ॥ दु^१हानो^१र^१व^१भ्र^१ज^१धनि^१हा^१उ । दु^१हा

^{१ २ १ १ २ २} नोबभ्रजधनि । ^{१ १} घृणाताशपा२३ । ^{१ २ २} होवा३हा । ^१ ताम ।
^{२ २} तिह । ^{१ २} रियाम्पा१रा२३ः । ^{१ २ १} होवा३हायि । ^{१ २} शकूना१
^{१ २ २} आ२३यि । ^{१ २} होवा३हायि । ^१ वापग्निम । ^१ इडा२३भा३४३ ।
^१ ओ२२४५ई(३) ॥ ११ ॥ (४१)

४२, ४३।-५३३ष्ट०२पं० (ज० गा० २२ प्र० २ अ० १२-१४ सामनी) —

^{१ २} ॥ मद्वादैर्घतमसम् ॥ ^{१ २} हाउतवा । ^{१ २} अहा३सो ।
^{१ २ १} मा । ^{१ २ २ २ २ २} रारणा । ^१ सख्यइन्दोदिवेदिवेपुहृणिबभ्रोनिचरन्ति
^१ माम् । ^२ आशवा२ । ^१ आवा२ । ^१ परिधायिः । अति
^२ ता३३ । ^{१ २} अतिता३३ । ^{१ २ ३ ५ २ २} आ२यिहा२३४ओहोवा(१) ॥
^{१ २} हाउपरायि । ^{१ २} धायि३३ । ^२ तायि । ^१ ता३इहा३यि ।
^{१ २} ता३इहायि । ^{१ २} परिधौ३३रतिता३इहितवाहन्नक्तमुनसीम
^१ तायि । ^{१ २} दा३यिवा२ । ^{१ २} दुहानो । ^१ बभ्रज३ । ^{१ २} बभ्रज३ ।

^{१ १} धारना^{१२८}२३४ औद्योवा(२) ॥ ^{१ १} हाउदुहा । ^{१ १} नोब । ^१ भाउ ।

^{१ १} ऊधना^{१२ १}इयि । ^{१ १} ऊधनायि । ^{१ १ १} दुहानोबभऊधनिघृणातप

^१ न्तमतिद्धरियाम् । ^१ पा१रा२ः । ^१ पारा२ः । ^१ शकुनाः । इ

^{१ १} वपा३ । ^{१ १} इवपा३ । ^{१ १ १} प्ता२यिमा२३४ औद्योवा(३) ॥ १२ ॥ (४२)

^{१ १ १} ॥ मरायम् ॥ ^{१ १} हाउहाउहाउ । ^१ तावा । ^१ अहाम् ।

^{१ १ १} सोमरारणण । ^{१ १} साख्यायि । ^१ इन्दो । ^{१ १ १} दिवेदिवेपुद्धणि

^१ बधोनिचरन्तिमामवव । ^{१ १} पारो । ^{१ १} धायिप्रतिताइ

^{१ १} द्विद्विहि(१) ॥ ^{१ १} पारो । ^{१ १} धायिप्रतिताइद्विद्विहि । ^{१ १} पारो ।

^{१ १ १} धायिप्रतिताइद्विद्विवाच्चन्नत्तमुतसोमतेदिवा । ^१ वा ।

^{१ १ १} वा । ^{१ १ १} दूहा । ^{१ १ १} नोबभऊधनिनिनि(२) ॥ ^{१ १ १} दूहा । ^{१ १ १} नोबभऊ

^{१ १ १} धनिनिनि । ^{१ १ १} दूहा । ^{१ १ १} नोबभऊधनिघृणातपन्तमतिद्धय

^{१ १ १} म्परः । ^{१ १ १} रः । ^{१ १ १} रः । ^{१ १ १} शाकू । ^{१ १ १} नाइवपत्तिममम(३) ॥ १४ ॥ (४३)

४४ ।—६७० पृ० २ पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० ७ साम)—

॥ आयन्तीयम् ॥ पवस्ववाजसाशतायायि । पवार
यित्रेधा२ । रया२रहताः । आयिन्द्रायसो । मवायि
ष्णाश्वारयि । देवेभ्योमधुमत्तरः । दे२३वे । भ्योमाध३
मा । ऊम् । तरा३ः । ओर३४वा । हे२३४पु(१)

॥ ७ ॥ (४४)

चतुर्थभागादष्टचिंशत्सामानि च्युतानि, तानि यथा—

१ ।—११ पृ० १४ पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० १ साम)—

॥ संहितम् ॥ अचिक्रदह । षारहरायिः । म
हारन् । मार३यिन्नोद३रर्शाताः । सार३४ । री
रये । ण्दार३ । द्वाउवा३ । दूर३४ते(१) ॥ गिरस्त
इन्दो । ओर३जसा । मम३२ । ज्यार३न्तायि । अपार३

^१स्यूवाः । ^१यार३भीः । ^१मार३दा । ^७पशूर३ । ^१चाउवा३ ।

^५भार३४मे(२) ॥ ^{१२ १२}तन्वामदाय । ^१घार३र्षयायि । ^२उलो

^१२ । ^२कार३कृ । ^१तुमी३माहायि । ^२तार३वा । ^२प्रार३

^१शा । ^७स्तयार३ । ^२चाउवा३ । ^५मार३४हे(३) ॥ १ ॥ (१)

२ ।—५३६० ५५० (ज० गा० १३प्र० २अ० ३साम)—

^३॥ मचावामदेव्यम् ॥ ^{२ ४ २ ४ २ ५}रेऽपुव । ^३तीर्त्ता३सा३धमादायि ।

^१आयि । ^{२ १ २}द्रेसन्तुविवा । ^१जा । ^{२ २}औ३होहायि । ^१क्षमा

^२न्तोया । ^{१ २ २}भिमी३हो३ । ^१ऊम्मार३ । ^१दा३यिमी३पू३हायि(१) ॥

^१आऽपुघ । ^{२ ४ २ ४ २ ५}त्वावा३त्मा३नायुक्ताः । ^१स्तो । ^२तृभ्यो३धृष्णवी

^{१२}या । ^१ना । ^{१ २ २}औ३होहायि । ^१ऋणो३र३र्क्षाम् । ^{२ २ २}नचौ३हो

^१३ । ^१ऊम्मार३ । ^१क्राऽयो३पू३हायि(२) ॥ ^३आऽपुयत् ।

^{४ २ ४ ५}दुवा३शा३शतक्रताउ । ^१आ । ^२कामञ्जरितृ । ^१णाम् ।

^{२ १}और^१द्वोहायि । ^१ज^२णोर^{३ २ १}र^१र्क्षाम् । न^१गौद्वो^३र । ऊ^१म्मा

^१२ । चा^२रयिभोर^१पू^२द्वायि(३) ॥ ३ ॥ (२)

३।—६८६० २पं० (ज० गा० १२प्र० १अ० ४साम)—

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ ^२परि^२सुवा^{२ १ २}औ^१द्वो^२द्वायि । नो^१र्गायि

^२रार^५३४यि^{२ १}ष्टाः । पवायि^५चे^{१ २}३४^५द्वायि । सोमो^{१ २}अ^२च्चा^२३४ ।

^{३ ४ ४ ५}औ^{१ २}द्वो^५वा । इ^{२ २}च्चार^५३४^{१ २}द्वायि । उ^५ज्ज^{२ २}वार^५३४^१रात्(१) ॥

^१तुवं^{२ २ १ १}विप्रा^५औ^१द्वो^५द्वायि । तू^१व^५क्का^{२ २}३४^१वीः । म^{२ १}धू^२प्रा^{२ १}३४

^५द्वा । जा^{१ २}तम^२न्धा^५३४ । औ^{३ ४ ४ ५}द्वो^{१ २}वा । इ^५च्चार^{२ २}३४^५द्वायि ।

^{१ २}उ^५ज्ज^{२ २ १ १}वार^५३४^१साः(२) ॥ तु^{२ २}वे^५वि^{२ १ १}श्वा^५औ^१द्वो^५द्वायि । सा^१जो^२षा

^५३४^{२ २ १}साः । दे^५वा^{१ २}सा^{२ २}३४^५द्वायि । पी^{१ २}ति^{२ २}मा^५शा^{३ ४}३४ । औ

^{४ ५}हो^{१ २}वा । इ^{२ २}च्चार^{२ २}३४^५द्वायि । उ^५ज्ज^{१ २}वार^{२ २}३४^५ता । म^{२ १ २ २}दे^२षु ।

^{१ ० २ २}सा^{४ ४ ४ ५}र्व^{१ २}धा^५आ^{२ २}३४ । औ^५द्वो^{२ २}वा । इ^५च्चार^{२ २}३४^५द्वायि । औ^{३ ४ २}द्वो^२३

^{५ २}१२३४ । सा^५यि । ए^५द्वि^५या^५इ^५च्चा । द्वा^५५ई । डा(३)॥४॥ (३)

४।—७८४० ४पं० (ज० गा० ८प्र० २अ० २० साम)—

॥ अ॒ध॒म ॥ ^१ तं॒वःस॒खा॒र॒यः । ^{१ २ १} म॒दा॒यो॒वा । ^{१ १ २} पु॒ना
^{१ १} न॒मा । ^{१ २ २ १ १} भि॒गा॒य॒ता । ^{१ १ १ २ १} शि॒शु॒न्न॒ह॒व्यैःस॒द॒य॒न्त । ^१ गू॒२३ ।
^२ ति॒भा॒उ॒वा । ^{१ २} अ॒धि॒या॒२ । ^{१ २ ३ २ ३ ३} ए॒र॒३॒द्वि॒या॒३४३ । ^१ ओ २ ३ ४ ५
 ई । डा(१) ॥ २० ॥ (४)

५।—ततः (ज० गा० १८प्र० १अ० २साम)—

॥ अ॒ध॒म ॥ ^१ तं॒वःस॒खा॒र॒यः । ^{२ १} म॒दा॒यो॒वा । ^{१ १ २} पु॒ना
^{१ १} न॒मा । ^{१ २ २ १ १} भि॒गा॒य॒ता । ^{१ १ १ १ २ १} शि॒शु॒न्न॒ह॒व्यैःस॒द॒य॒न्त । ^१ गू॒२३ ।
^२ ति॒भा॒उ॒वा । ^{१ २} अ॒धि॒या॒२(१) ॥ ^१ सं॒व॒त्सा॒२इ॒व । ^{२ १} मा॒तृ॒भो
^{१ १ २ १} वा । ^{१ २ ३ १ १} इ॒न्दु॒र्हि॒न्ना । ^{१ २ २ १ २} नो॒अ॒ज्य॒ता॒यि । ^{१ २ २ १ २ १ १} दे॒वा॒वी॒र्मा॒दो॒म॒ति
^{१ १} भिःप । ^१ रा॒२३॒यि । ^{१ २} कृ॒ता॒उ॒वा । ^१ अ॒धि॒या॒२(२) ॥ ^१ अ॒य
^{२ १} न्द॒क्षा॒र॒य । ^{१ १ २ १} सा॒ध॒नो॒वा । ^{१ २ २ १} अ॒य॒श्श॒र्द्धा । ^{१ २ ३ २ १ ४} य॒वी॒त॒या॒यि ।

^{२ १ २२ १२२२ १ २ १} अयन्देवेभ्योमधुमत्त । ^२ रा२३ः । ^{१२} सुताउवा । अधिया

^१ २ । ^२ ए२३द्विया३४३ । ^१ ओ२३४५ई । डा(३) ॥ २ ॥ (५)

६ । —८७५० ८५० (ज० गा० २३प्र० १अ० १३साम) —

^{२ १ २} ॥ आकूपारम् ॥ ^{४२ ५} सुघाणा२३सीवि । ^{१ २} अद्रा२३४यि

^५ भायिः । ^{१ १२} चितारनागोः । ^{२ १} अधित्वचायि । ^{२ १} इषमास्मा

^१ २ । ^{१ १} भ्यमभिताः । ^{१ ४} समस्वारा२३न् । ^१ वार३४३ । वा

^५ ३४५यिदो६हायि(३) ॥ १३ ॥ (६)

७ । —१२८५० ७५० (ज० गा० २१प्र० २अ० ४साम) —

^{५ २ २ २ ५ ४ २ ५} ॥ महाकालेयम् ॥ ^१ इन्द्राया३हिधियेषिताः । विप्रा२३ ।

^२ जू३ । ^१ तार३४ः । ^{५ २ २} सुता । ^{१ ३ २} वा३ताः । ^{१ ३ २} उपाब्रह्मौ । वा

^{२ ५} ३४३ओ३४वा । ^४ णिवा५घताः(१) ॥ ^{५ २ २ ४} इन्द्राया३हिचित्र

^{२ ५} भानाउ । ^१ सुता२३ः । ^२ आ३यि । ^१ मार३४यि । ^{५ २} तुवा ।

^{२ २} या३वाः । ^{२ २ २} अखीभिस्तौ । ^{१ २ ५} वा३४३ओ३४वा । ^{४२ २} नापू५ता

^{५ २ २} साः(२) ॥ ^{४२ २ ५} इन्द्राया३दितूतुजानाः । ^१ उपा२३ । ^२ ब्रा३ ।

^१ ह्या२३४ । ^५ णिह । ^{२ २} रा३यिवाः । ^{१ ३२} सुतायिदधी । ^१ वा३

^{२ ५ ४} ४३ओ३३वा । ^२ अना५अनाः(३) ॥ ४ ॥ (७)

८।—१४५५० ७५० (ज० गा० २५० २अ० २साम) —

^{५ २} ॥ शौक्तम् ॥ ^{३ २२ ३} सखा । ^५ यआओ२३४वा । ^{२ १} निषायि ।

^{२ ३} दाताओ२३४वा । ^५ पुनानायप्रगा२यता२३४५ । ^{३ १ १ १ १} शायिशा

^३ ओ२३४वा । ^५ नयज्ञैःपरिभू२३४५ । ^{१ २} षाताओ२३४वा । ^५

^२ अये१(१) ॥ २ ॥ (८)

९-१५ । ३०५५० ८५० (ज० गा० ५५० १अ० १४-२० सप्तसामानि) —

^{३२ ३} ॥ आदारदृत् ॥ ^{२ १} हाउपवमाना । ^{२ १} स्यजा३यिघ्ना

^{१ २ २} ता३ः । ^१ हरेश्चन्द्राअसा३र्त्ता३ । ^२ जीरा३आजा३

यि। र॒शो। चार॑यिषा॒३४औ॑होवा(१) ॥ हाउपवमा

नाः। रथा॑रयितामा॒रः। शु॒भ्रेभिः॑ शु॒भ्रशा॑र॒स्तामा॑

रः। हरा॑रयिश्चान्द्रा॒रः। मरु॑त्। गा॒रणा॑र॒३४औ॑

होवा(२) ॥ हाउपवमाना। विया॑र॒श्रुहा॑रयि। र॒श्मि

भिर्वा॑जसा॒रता॑सा॒रः। दधा॑रस्तोत्रा॒रयि॑। सु॒वी।

रा॒रया॑ २ ३ ४ औ॑होवा। अ॒स्रभ्य॑ङ्गातुवि॒त्तमा॑ २ ३ ४ ५

म(३) ॥ १४ ॥ (८)

॥ सु॒रूपो॑त्तरम् ॥ पव॑मानौहो॒रः। इ॒या। स्य॑जि

घ्ना॑ता॒रः। हरे॑श्चन्द्रौहो॒रः। इ॒या। अ॒दृ॒क्षा॑ता॒रः।

जी॒रा॒अजी॑हो॒रः। इ॒या। र॒श्मे॒चार॑यिषा ३ ४ ३(१) ॥

पव॑मानौहो॒रः। इ॒या। रथी॑तामा॒रः। शु॒भ्रेभिः॑ शौ

हो॒रः। इ॒या। अ॒शस्ता॑मा॒रः। हरि॑श्चन्द्रौहो॒रः। इ॒या।

११ २ १ १२ १ २ १
 मरुद्गा२३णा२४३ः(२) ॥ पवमानोहो२ । इया । वियम्नू
 १ २ २ १
 हा२यि । रश्मिभिर्वौहो२ । इया । जसतामार्ः ।
 १२ १ १ १२ १ १
 दधत्स्तौत्रौहो२ । इया । सुवीरा२३या३४३म् । ओ२
 ३४५ई । डा(३) ॥ १५ ॥ (१०)

१ १२ १ १ १ २ १
 ॥ हरिश्चिनिधनम् ॥ पवमानस्यजिघृतः । पवमाना ।

१२ २ २ १ १ २
 स्यजिघृताः । हरेश्चन्द्राअसाहो२ । चाता२३हाउ

१२ ३ १२ ३ १२ २
 वा । जीराआ२३जायि । रशो । चारयिषा२३४औहो

१ १२ २ १२ २ १ २ २ १
 वा(१) ॥ पवमानोरथीतमः । पवमानाः । रथीतमार्ः ।

१२ १ १ १ २ १ १
 शुभ्रेभिःशुभ्रशाहो२ । स्तामा२३ः । हाउवा । हरा

१ १ १ १ १ १ १
 यिश्चा२३न्द्राः । मरुत् । गारणा२३४औहोवा(१) ॥ पव

१२ १ १ १ २ १ १
 मानवियम्नुहि । पवमाना । वियम्नुहा२यि । रश्मि

२ २ १ १ २ १ १
 भिर्वाजसाहो२ । तामा२३ः । हाउवा । दधात्त्वो२

२ १८ १ ५८ २ १ १
 ३चायि । सुवी । रा२या२३४औ३होवा । हरी३औ२३
 १ १
 ४५ः(३) ॥ १६ ॥ (११)

१ २८ १ १ १
 ॥ ऐडसैन्धुक्षितम् ॥ पवमानो । ह्यायि । स्यजिघ्वा
 २ १८ १ २ २ १ २ २ २ ५
 २३ताः । हरेश्चन्द्राअसा३र्चा३ता । जीराजो२३४ह्यायि ।
 १ १ २ १ २ ४ ५ १ २ २ १
 राशो३ह्यायि । चिषा । औ३होवा(१) ॥ पवमानो ।
 १८ १ २ २ १ १
 ह्यायि । रथीता२३माः । शुभ्रेभिःशुभ्रशा३स्ता३माः ।
 ३ ५ १ २ २ १ १ ४
 क्षरिश्चन्द्रो२३४ह्यायि । माहृ३ह्यायि । गणा । औ३हो
 ५ १ २ २ १ २ १ १
 वा(१) ॥ पवमानो । ह्यायि । वियश्मू२३ह्यायि । रश्मि
 २ २ २ १ २ ३ ५ १ २
 भिर्वाजसा३ता३माः । दधत्स्तोत्रो२३४ह्यायि । सूवा३
 १ १ २ ४ ५
 ह्यायि । रियाम् । औ३होवा । हो५ई । डा(२) ॥ १७ ॥ (१२)

२ २ १ २
 ॥ ग्वाभिनिधनम् ॥ पवमाना । स्यजिघ्वा२३ताः ।
 १ २ २ २ १ २ १ २ १ २
 हरेश्चन्द्राः । अहृक्षार३ता । जायिरा३ह्यायि । आजा

^१रथिहायि । ^{३-२}रशो^१रहोयि । ^३चारयि^{५२}प्रा^२र३४^१औहोवा(१) ॥

^१पवमानाः । ^{१२}रथी^२तार^१रमाः । ^१शुभ्रे^१भिः^२शु । ^१भ्रश^२स्तार^२

^१माः । ^{१२}हारा^१रथिहायि । ^१चान्द्री^२रहायि । ^२मरु^१रहोयि ।

^३गारणा^{५२}र३४^२औहोवा(२) ॥ ^२पवमान । ^१विय^२श्रू^२रहायि ।

^१रश्मि^२भिर्वा । ^{१२}जसा^२तार^१रमाः । ^१दाधा^२रहायि । ^१स्ती^१त्रे

^२रहायि । ^२सुवा^१रहोयि । ^३रारया^{५२}र३४^३औहोवा । ^३ग्वार

^५र४भोः(३) ॥ १८ ॥ (१३)

॥ इडाना^{२२}सङ्कारम् ॥ ^१औहोयि^१ज्जवा^१रहोयि । ^१पव

^२माना^४रस्या^२रजिघृतः । ^४हरे^२श्चन्द्रा^२रआ^२रसुक्षत । ^३जीरा^३आ

^५र३४जायि । ^२रशा^१चिषः । ^१इडार^२(१) ॥ ^४पवमानो^२ररा^४

^{३२}र४ ^२र ^४ ^१ ^२ ^५ ^३ ^५
थीतमः । ^३शुभ्रे^२भिः^२शू^२रमा^२रशस्तमः । ^३हरा^२यिश्वा^२र३४^२न्द्राः ।

^२ ^१ ^२ ^४ ^२ ^५ ^२
मरुद्गणः । ^२इडार^२(२) ॥ ^२पवमाना^२रवी^२र्यश्रु^२दि । ^२रश्मि

^{४ १२ १ ५ २२ २ १ १२, ३}
 भिर्वा३जा३सातमः । औहीयि३ज्वा३हीयि । दधात्स्तो
^{५ १ १ २ १ २ ४ ५ ४}
 २३४चायि । सुवीरियम् । इडा२३भा३ । एहीडा । हो
 पुई । डा(३) ॥ १८ ॥ (१४)

^{१२ २ २}
 ॥ ऋषभःपावमानम् ॥ हाहाउपवमाना । हा३ ।
^{१ १ ३ ५ १ २ २ २ २}
 हा३यि । स्ताजारयिघ्ना२३४ताः । हरेश्चन्द्रा३सा३शा
^{२ २ २ १ ५ १ १ ५ ४}
 ३ता । जीराआ२३४जायि । ओमो३ । रशोवा । चा
^{५ १ २ २ १ २ १}
 पूयिषो३हायि(१) ॥ हाहाउपवमानाः । हा३ । हा३यि । रा
^{१ ५ १ २ २ २ १}
 थारयिता२३४माः । शुभ्रेभिःशुभ्रशा३स्ता३माः । हरि
^{३ ५ १ २ ४ ५ ४ ५}
 आ२३४न्द्राः । ओमो३ । मरोवा । गा५णो३हायि(२) ॥
^{१ २ २ २ १ २ ३ ५}
 हाहाउपवमाना । हा३ । हा३यि । वाया३श्रू२३४हायि ।
^{१ २ २ २ २ ३ ५ १ २}
 रश्मिभिर्वाजमा३स्ता३माः । दधत्स्तो२३४चायि । ओमो
^{४ ५ ४ ५}
 ३ । सुवोवा । रा५यो३हायि(३) ॥ २० ॥ (१५)

१६।—ततः (ज० गा० १२ प्र० १ अ० दसाम)—

॥ आमहीयवम् ॥ पवमाश्नस्यजिघ्रताः । हरायि

२ १ २ १ १ १ १
 द्या१न्द्रा१रः । असा१र३क्षता । जीरा३जयि । रशो१३

चिषाउ । वा३(१) ॥ पवमा३नोरथीतमाः । शुभ्रायि

भा०यिःशू०२ । भ०शा०३स्तमाः । ह०रिश्चन्द्रा । म०ह०र०

२
 द्रणाउ । वा३(२) ॥ ५ २ ४ ५ २ १
 पवमा३नवियश्रुहायि । रश्मायि

२   १   २   १ २ १   १
भा०यिर्वारि ।   जसा०श्तमाः ।   दधत्स्तोत्रायि ।   सुवा

२३यिरियाउ । वा३ । स्तोषे३४५(३) ॥ ८ ॥ (१६)

१७, १८, १९।—ततः (१८ प्र० १ अ० ४-५-६ सामानि)—

॥ ऐडसौपर्णम् ॥ ^{१ ४ १ २}यवमानोवा । ^{१ ४ ३}स्याजिघ्ना२३४ताः । ^५

२१ २१   ० ३ ५   १ १
हरायिश्चन्द्राः । असा^१र्त्त^३श्च^५४ता । जा^१श्चिराः । आ

२३जायि । राशोचिषा । औ३होवा(१) ॥ पवमानोवा ।

१ २ ३ ४ १ १ २ १ ३ ४
राथायितार३४साः । शुधायिभिः । अग्रास्ता२३४

^५ माः । ^१ ह्यारयि । ^२ चारन्द्राः । ^{१ २ १} मारुद्गणा । ^{१ ४} औश्चो
^५ वा(२) ॥ ^{२ २ १ ५} पवमानोवा । ^{१ २ ३} वायश्मूरुश्चयि । ^५ रश्मायिभि
^१ र्वा । ^० ^{१ ३} जसारतारुश्चमाः । ^५ ^१ दारधात् । ^२ स्तोर्श्चयि ।
^{१ २ २} ^१ सूवीरियाम् । ^{४ ५ ४} औश्चोवा । ^४ होप्रई । डा(३) ॥ ४ ॥ (१७)

॥ रोहितकूलीयम् ॥ ^{१ २ २} पवमानस्यजायि । ^१ प्रतारः ।

^{१ २} ^४ हरेश्चन्द्राश्चक्षारुता । ^२ जायिरारः । ^१ आजारुयि ।

^{१ १} ^५ ^४ रशोरुश्चवा । ^५ ^{१ २ २ २} चाप्रयिषोर्श्चयि(१) ॥ ^१ पवमानोरथायि ।

^२ ^{१ २} ^{२ १} तमारः । ^२ ^१ प्रुभेभिःप्रुभशस्ता ^१ रश्माः । ^१ ह्यारयिश्चा

^{२ १} ^५ ^४ ^५ ^{१ २ २} न्दरुश्चः । ^१ ^२ मरुश्चवा । ^१ ^{२ २ २ २} गाप्रणोर्श्चयि(२) ॥ ^१ पवमान

^१ ^२ ^१ ^{२ २ २ २} ^२ ^२ विया । ^१ शुहारयि । ^१ ^{२ २ २ २} रश्मिभिर्वाजसातारुश्माः । ^२ दा

^१ ^{२ १} ^५ ^४ धारुत्स्तोत्रा ^{२ ३} यि । ^{२ १} ^५ ^४ सुवो ^{२ ३} रुश्चवा । ^५ ^४ राप्रयोर्श्च

^५ ^५ हायि(३) ॥ ५ ॥ (१८)

१ २ १ २
॥ सन्तनि ॥ पवाद्वाउ । मानस्यजा३१उवा२३यि ।

५ १ २ २ १ २ ३ १ १ १ १ १ १ १ १ १
घा२३४ताः । हरेश्चन्द्राअष्टशतार३४५ । जीराहाउ ।

१ २ १ ५ १ १ २ १ १
आजिरगो३आउवा२३ । ची२३४षाः(१) ॥ पवमानोरथीत

१ १ २ १ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
मःशुभेभिःशुभग्रस्तमार३४५ः । हरायिद्वाउ । चान्द्रो

१ १ ५ १ १ २ १ २ १
मरु३आउवा२३ । गार३४णाः(२) ॥ पवमानवियश्रुद्धिरग्नि

१ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
भिर्वाजसातमार३४५ः । दधाद्वाउ । स्तोत्रेसुवा३१उवा

५
२३यि । री२२४याम्(३) ॥ ६ ॥ (१८)

२० ।—३१२पृ० १०पं०(ज० गा० ५प्र० २अ० ७साम)—

१ २ १ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
॥ णेउवासिष्ठम् ॥ श्रीणन्तोगो२भिस्तत्तराम् । श्री

१ २ १ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
णन्तोगोभिस्तत्तराम् । परिसुवार३नाः । चाक्षसदे । व

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
मादा१ना२ः । औ२ । दौ२ । ऊवायि । औ३द्वी

^५ २३४वा । ^{२१} क्रतुरार^२यिन्दूः । ^१ विचक्षा^२र^२णा^१३४३ः । ^१ ओ
 २ ३४ ५ इ डा(१) ॥ ७ ॥ (२०)

२१ ।—३१४पृ० २पं० (७प्र० १अ० ५साम ।)—

॥ त्रिणिधनमायास्यम् ॥ ^{२२} श्रीणन्तो^१गोभि^२हृद्वा^२उहो^१
^२ वा । ^{१२} तार^२आ^२र^२यिणा^५ । ^{१२} तो^१गो^२र । ^{३१} भिहृ^२ ३४ ५ ।
^३ तार^५३४राम् । ^{१२} परा^{३४}३४ । ^{३४ ४२ ५} औहोवा । ^{२२ १} खानश्च^२क्षेदा^२र
^{३२} यि । ^{३२} वमा^५३४ ५ । ^३ दा^५३४नाः । ^{१२} क्रतू^{३४ ४२ ५}३४ । ^{३४ ४२ ५} औहोवा ।
^१ आयिन्दूरः । ^{३१} विचा^२३४ ५ । ^३ क्षार^५३४णाः(३) ॥ ५ ॥ (२१)

२२ ।—३१५पृ० ७पं० (७प्र० २अ० ५साम ।)—

॥ यौधाजयम् ॥ ^{३४ १} श्रीणा^२३१ । ^२ तो^४गो । ^५ मिः । ^{२ ३} उता
^५ २३४राम् । ^१ आयिणा^२३ । ^{१२} तो^१गो^२र । ^{३२ ५} भिहृ^३३४ ५ । ^३ तार
^५ ३४राम् । ^{२१} परायि^{२२ १}खानाः । ^१ च । ^{१२} क्षेदा^{३२}रयि । ^{३२} वमा

३४५ । दार३४नाः । क्रतूरे । आयिन्दूरः । विचार३४

५ । चार३४णाः(३) ॥ ५ ॥ (२२)

२३, २४ ।—३१७५० १०५० (६५० ३ अ० ७-८ साम ।)

॥ बार्हदुक्थम् ॥ परीतोषिच्च । तारसुताम् । सो

मोयउत्तमहारवायिः । दाधन्वायाः । नारियो

आरे । सुवन्तरा । सुषावारसो । ममद्रारयिभाः

४३यिः(१) ॥ सुषावसोमम् । आरेद्रिभायिः । सुषावसो

ममद्रारयिभायिः । नूनमूनार । नोअवायिभाःयिः ।

परिस्रवा । अदब्धारसू । रमिन्ताररा ३४३ः(२) ॥

अदब्धःसुर । भारयिन्तराः । अदब्धःसुरमिन्तारराः ।

सूतेशचायित्वार । आपसुमादार । मोचन्धसा । श्रीण

नो^२र^१गो । मि^१त्तार^२रा ३ ४ ३म् । ओ^१र ३ ४ पु^१ई ।
डा(३) ॥ ७ ॥ (२३)

॥ माण्डवम् ॥ अ^१द^१व्यःसू^१र । र^१भिन्तार^१रः । ऐ^{१२}ही ।
२ । ऐ^{१२}हीर । ऐ^{१२ २}हि^१हार^१यि । उवा^१र^१यि । ई^१ ३ या ।
अ^१द^१व्यःसू^१र । र^१भिन्तार^१रः । ऐ^{१२}हीर । ऐ^{१२}हीर । ऐ^{१२ १}हि^१
हार^१यि । उवा^१र^१यि । ई^१ ३ या । सू^{१२ २}तेचि^१त्वाप्सु^१मदा^१र ।
मो^{१२}अ^{१२}व्यसा^{१२ २}र । ऐ^१हीर । २ । ऐ^{१२ २}हि^१हार^१यि । उवा^१र^१यि ।
ई^१ ३ या । श्री^{१२ २}णन्तो^१गो^१र । मि^१त्तार^१रम् । ऐ^{१२}हीर ।
२ । ऐ^{१२ २}हि^१हार^१यि । उवा^१र^१यि । ई^१ ३ या ३ ४ ३ । ओ^१र ३
४ पु^१ई । डा(३) ॥ ८ ॥ (२४)

२५ ।—३१८पृ० ११पं० (ज० गा० १२प्र० २अ० ऽसाम)—

॥ वरुणसाम ॥ प^{२ २ २}रीतो^१षि^१ञ्चता^१सुतो^१वा । ओ^{१२}वा ।

^{१ २ ३} सोमोयउ । ^{१ २} तमाश्वाश्वाश्वाः । ^{१ १ १} दारुधा । ^१ न्वाश्वा
^२ याः । ^{१ २ ३} न्यथा । ^{१ २ ३} सुवारश्वा । ^{१ २ ३} तराश्वा । ^{१ २ ३} सुषाव
^{१ २ ३} सोममद्रिभिः । ^{१ २ ३} सूरुषा । ^{१ २ ३} वासोममौ । ^{१ २ ३} होश्वाश्वाश्वा ।
^{५ ४} वा । ^{५ ४} द्रापुयिभोश्वायि(१) ॥ ^{१ २ ३} सुषावसोममद्रिभोवा । ^{१ २ ३} ओ
^२ वा । ^{१ २ ३} सुषावसो । ^{१ २ ३} ममाद्राश्विभाश्वाः । ^{१ २ ३} नूरुषा ।
^{१ २ ३} पूरुषा । ^{१ २ ३} नोअविभिः । ^{१ २ ३} पराश्वायि । ^{१ २ ३} सुवारश्वा । ^{१ २ ३} अ
^२ दध्यःसुरभिन्तरः । ^{१ २ ३} आश्वा । ^{१ २ ३} व्याःसुरमौ । ^{१ २ ३} होश्वाश्वा
^{५ ४} ३४ । ^{५ ४} वा । ^{५ ४} तापुरोश्वायि(२) ॥ ^{१ २ ३} अदध्यःसुरभिन्तरोवा ।
^{१ २ ३} ओवा । ^{१ २ ३} आदध्यःसु । ^{१ २ ३} रमायिन्ताश्वाः । ^{१ २ ३} सूरुषा ।
^{१ २ ३} चारुयिवा । ^{१ २ ३} अस्तुमदा । ^{१ २ ३} मोआश्वा । ^{१ २ ३} धसाश्वा ।
^{१ २ ३} श्रीणन्तोभिरुत्तरम् । ^{१ २ ३} आश्वायिणा । ^{१ २ ३} तोगोभिरौ ।
^{१ २ ३} होश्वाश्वा ३४ । ^{५ ४} वा । ^{५ ४} तापुरोश्वायि(३) ॥ ८ ॥ (२५)

२६ ।—३२०ष्ट० २पं० (ज० गा० १२प्र० २अ० २१साम)—

४२ ३ ४२ ३२ ४२ ४ ५ २ १२
॥ उत्सेधम् ॥ श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् । श्रीण । तो

२ ३२ ४२ ५ १ १ २
गो३४ औहोवा । भिरुत्तराऽरम् । द्वा३१ उवार३ । ऊ

५ ३ २ ४२ ५ ४ ५ १ २२ १
३४पा । परा३यिस्वाना । औहोवाद्वायि । चाक्षसेदा

२ २ १ २२ २ ३ २
यि । वमादानाः । द्वा३१ उवार३ । ऊ३४पा । क्रतू३

४ ५ ४ ५ ३ २ ४ ३
रिन्दुः । औहोवाद्वायि । विचा३त्तापूणाई५६ः । ऊ

१ १ १ १
२३४५(३) ॥ २१ ॥ (२६)

२७ ।—३२१ष्ट० २पं० (ज० गा० १५प्र० १अ० ७साम)—

१२ १ ४२ ५
॥ इडानां सञ्चारम् ॥ श्रीणन्तो२३ गोभिरुत्तरं५ द्वाउ ।

२२ १ २२ १२ १ १ १ २ १ २ २
श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् । परायिस्वाना३ः । होवा३द्वा

१ १२ १ १ १ १ २ १
यि । चाक्षसेदे । वमादा३ना३ः । होवा३द्वायि । क्र

२ १ २ १ १ १ १
तूरा३यिन्दूर३ः । होवा३द्वायि । वायिचक्ष्णः । इडा३

२ १
इमा३४३ । औ३३४५ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (२७)

२८।—३२४ष्ट० ३पं० (ज० गा० १५प० २अ० १५साम) —

॥ अग्नेस्त्रिणिधनम् ॥ श्रीणन्तो गो । भायिस्तुता ३

४राम् । श्रीणन्तो गोभिस्तुता उवा ३ । तार ३ ४राम् ।

पारिस्वार ३ ४नाः । चक्षसे देवमा ३ १ उवा २ ३ । दा २ ३ ४नाः ।

क्रतूरा २ ३ ४ यिन्दूः । विचा ३ १ उवा २ ३ । चा २

३ ४ णाः (३) ॥ १५ ॥ (२८)

२९।—३२६ष्ट० २पं० (ज० गा० १६प० १अ० ७साम) —

॥ पौष्टन्मनम् ॥ श्रीणन्तो गोभिस्तुतराम् । श्रा

यिणन्तो गो । भिस्तुता १ २ रम् । तारा २ रम् । पारि

स्वानः । चा । क्षसे दा ३ यि । क्षसे दा ३ यि । २ । वामा दा

३ ४ नाः । क्रतु रिन्दूः । वायि चत्तार ३ ४ णाः । विचा ५

४ णाः । चो ५ ई । डा (३) ॥ ७ ॥ (२९)

३० ।—३२६ष्ट० ११पं० (ज० गा० १६प्र० २अ० ११साम)—

॥ प्रतोद्गोष्ठम् ॥ ^१ द्वाऽउद्वाऽउद्वाउवा । ^{१ १ १२} श्रीणन्तो

^{१२ २१} गोभिरुत्तरम् । ^{३११११} उपा२३४५ । ^{२२ १ २२ १२ २१} श्रीणन्तोगोभिरुत्तरम् ।

^{३११११} उपा२३४५ । ^{१ २२ १ २२ १ २} परिखानश्चक्षसेदेवमादनः । ^{१११११} उपा२३४५ ।

^२ द्वाऽउद्वाऽउद्वाउवा । ^{१ २ १ १ १} क्रतुरिन्दुर्विचक्षणः । ^{३ १ १} उपा २ ३

^{१ १} ४ पू(३) ॥ ११ ॥ (३०)

३१ ।—३३८ष्ट० ६पं० (ज० गा० १०प्र० १अ० १४साम)—

॥ सौभरम् ॥ ^{५२ ४ ३ ४ ५२ ४ ५} ग्रायाश्न्ताश्इवसूरियोवा । ^{१ २} विश्वेदि

^{२ २ २ १ ०} न्द्रस्यभश्चतवह्निजातो जनाभ्यमानियो२३ । ^{१ ३} हो । जा२

^{५ १ २ १ १ ३} ३४सा । प्रतिभागम् । नदाश्हाश्चि । धारयिमा२३४

^{५२ २ ५ ४ १ ४ ५२ ४ ५ १ २} औहोवा(१) ॥ प्रताभ्यिमाश्गन्नदौधिमोवा । प्रतिभाग

^{२ २ २ १ ० १ ३} न्दोधिमोलर्षिरातिवसूरदामुपा२३ । हो । सूर ३४

^५ ^{१ २} ^{५ २} ^{१ ५} ^{५ २ २}
 द्यायि । भद्राद्रिन्द्र । स्यराश्वाश्च । तारयारश्च औहो
^{५ २} ^२ ^{४ ५ २ ५} ^{१ २} ^२
 वा(२) ॥ भद्राश्चाश्चिन्द्रस्यरातयोवा । भद्राद्रिन्द्रस्यरा
^{२ २} ^२ ^{१ ७} ^१ ^२ ^५
 तयोयोअस्यकामंविधाश्चानराश्च । हो । षारश्चता
^{१ २ २ २} ^{१ २} ^{१ ५} ^{५ २ २}
 यि । मनोदाना । यचोश्चाश्चिन्द्र । दारयारश्च औहो
^{१ १ १ १ १}
 वा । ऊरश्च(२) ॥ १४ ॥ (३१)

३२ ।—३५०५० ४५० (ज० गा० १८प्र० १अ० १३साम)—

^१ ^{२ १} ^{१ १ २}
 ॥ अथम् ॥ पवखदाश्चिव । वीतयोवा । इन्द्रो
^{१ २} ^{२ ३ २ २} ^{२ १ १ १ १} ^{१ २} ^२
 धारा । भिरोजसा । आकलशम्भुमान्तोम । नाश्च
^२ ^{१ २} ^१
 षः । सदाउवा । अश्वियाश्च(१) ॥ तवद्रप्साश्च । द
^२ ^{२ १ २ १} ^{१ २ १ १} ^{२ २ १ २ २} ^{१ २ २}
 शुतोवा । इन्द्रंमदा । यवावुधूः । त्वान्देवासीअमृता
^१ ^२ ^{१ २} ^{१ २}
 य । कारश्चम् । पपाउवा । अश्वियाश्च(२) ॥ आनस्तु
^१ ^{१ १ २ २ १} ^{२ ३ २ १ १}
 तारश्चः । इन्द्रवोवा । पुनानाधा । वतारयायिम् ।

२ १ २ २ २ २ १
 वृष्टिद्यावोरीत्यापःसु । वा२३ः । विदाउवा । अ॒धि
 या२ । ए २ ३ ह्रिया ३ ४ ३ । ओ २ ३ ४ ५ ई ।
 डा(३) ॥ १३ ॥ (३२)

३१ ।—३८५४० ५५० (ज० गा० २१५० २अ० ५साम)—

४२ २ ४२ २ ५ ४ ५ २ १
 ॥ महाकालेयोत्तरम् ॥ गायन्ता३यित्वागायत्रिणाः । अ॒र्चा
 २ १ २ ३ २ १ २ १ २
 न्तिया । कम॒क्त्रिणा२३ः । ब्र॒ह्मा३ । णा२३४ः । त्वा
 ५ २ २ १ ३ २ २ ५
 शत । क्रा३ताउ । उ॒दा॒श॒मी । वा३४३ओ३४वा ।
 ४ ५ २ २ ४२ ५ ४२ ५ २ २ १
 वया॒पु॒यि॒मिरा॒यि(१) ॥ यत्सानो३ःसानु॒वा॒स॒दाः । भू॒य्या
 २ २ २ १ २ १ ५२
 स्यष्टा । क॒र्त्तु॒वा॒र॒श्म । तदा३यि । द्रो२३४ । अ॒र्थ॒च्चे ।
 २ २ १२ ३ २ २ ५ ४
 ता३तायि । यू॒थेन॒वौ । वा३४३ओ३४वा । णि॒रे॒प॒ज॒ता
 २ २ २ ४२ ५ ४२ ५ २ १ २ २ १
 यि(२) ॥ यु॒ज्त्वा॒चा॒यि॒के॒शि॒ना॒ह॒रा॒यि । वृ॒षा॒णा॒का ।
 २ ३ २ २ १ ५२ २ २
 क्षि॒य॒प्रार३ । अ॒था३ । ना२३४ः । इ॒न्द्र॒सी । मा३पाः ।

^१ गिरामुपौ । ^{३ २} वा३४३ओ३४वा । ^{१ ५} अुतापुयिच्चरा । ^४ दो

५ई । डा(३) ॥ ५ ॥ (३३)

३४ ।—४०५५० इपं० (ज० गा० इप्र० २अ० इसाम्)—

^{५ ४ ४ २ ४ ५} ॥ अभीवर्त्तम् ॥ माचायिदाश्न्यदिशत्सतोवा ।

^{१ २ २ २} साखायामा । ^{१ २} रिषाण्याशतारि । ^१ आयिन्द्रमित्स्तो३१२

^{३ ४ ५} ३४ । तावृषणम् । ^{२ १ २} सचाहृशतारि । ^{१ २} मुह्रहृशक्या२ ।

^{३ २} चशा३ । ^१ सार३४५ । ^{३ १ १ १ १} तार३४५(१) ॥ ^{५ ४ २ ४} मुह्रहृशक्याच

^{५ ४ ५} शत्सतोवा । ^{१ २} मुह्रहृक्या । ^{१ २} चशात्साशतारि । ^१ आव

^१ कृत्ता३१२३४यि । ^{३ ४ ५} णावृषभम् । ^{२ १ २} यथाजूश्वारिम् । ^१ गा

^२ न्नाशचारि । ^{३ २} षणा३यि । ^१ सार३४५ । ^{३ १ १ १ १} चार३४५(२) ॥

^{५ ४ ४ ३ ४ ५ ४ ५} गान्ना३चा३र्षणीसहोवा । ^{१ २} गान्नच । ^{३ २} षणायिसाशहारिम् ।

^{१ २ २} वायिद्वेषणा३१२३४म् । ^{२ ४ ५} संवननमु । ^{२ २} भयाङ्गाशारिम् ।

^{१ २} म॒च्छा॒यिष्ठा॑श्मूर॒ । ^{३ १} भ॒या॒ । ^१ वा॒र॒३४५॒यि । ^{३ १ १} ना॒ २ ३

^{१ १} ४ ५ म॒(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५ ।—४२७४० दपं० (ज० गा० ६ प्र० १ अ० २२ साम) —

^३ ॥ वि॒रा॒ड्वा॒मदे॒व्यम् ॥ ^{४ २ ४२} आऽग्नि॑म् । न॒रो॒द्दा॒यि॒धी

^५ ति॒भा॒यिः । ^१ आ । ^{१२ १ २} र॒ण्यो॒र्हस्त॑च्युतञ्जनयतप्रशस्तन्दूरे । ^{१ २ १२ १२}

^१ द । ^{२ २२} औ॒श्हो॒हा॒यि । ^१ आ । ^२ र॒ण्यो॒र्हस्त॑च्युतञ्जनयतप्र

^{२ २२} शस्तन्दूरे । ^१ द । ^{२ २ २} औ॒श्हो॒हा॒यि । ^१ श॒ङ्गा॒र॒र्ह॒पा । ^१ ति

^{२ २} मौ॒हो॒ । ^१ ऊ॒म्मा॒ २ । ^{१ २} थाऽ॒र॒व्यो॒श्पु॒हा॒यि(१) ॥ ^१ ताऽ॒प्र॒म ।

^{४ २} ग्रि॒मा॒श्स्ता॒यि॒वस॒वाः । ^{४ ५} ना॒यि । ^{१ २ १ २} अ॒र्ण॒व॒त्सु॒प्रति॑चक्षमवसे

^{१ २ १ २ २ १} कु॒तश्चि॒द्द॒हा॒यि । ^{२ २ २} या । ^{१२} औ॒श्हो॒हा॒यि । ^{२ १} यो॒दा॒र॒श्म॒आ ।

^{३ २ २} स॒नौ॒हो॒ । ^१ ऊ॒म्मा॒ २ । ^{१ २} त्याऽ॒र॒व्यो॒श्पु॒हा॒यि(२) ॥ ^३ प्रेऽ॒प्र

^{४ २} द्वाः । ^{१ ४२ ५} आ॒श्या॒यि॒दी॒दि॒हा॒यि । ^१ पू । ^{२ २२ १ २ २} रो॒नो॒अ॒ज॒स्र॒या॒स

१८ २ १८   २ ८ २   १८ २
 मर्याविष्ठत्वाम् । शा । औ३होहायि । पुरोनोज
 ८ ८ ८   २ १८   १ १ २   १
 स्याह्मर्याविष्ठत्वाम् । शा । औ३होहायि । श्वन्ता
 २ ३ २ ३ २ २   १   १   २
 २ ३ उपायिन्त्यौहो३ । हुम्मा २ । वाऽरजो ३ ५५हा
 यि(३) ॥ २२ ॥ (३५)

३६।—ततः (ज०गा० १६प्र० २अ० १०साम्) —

२ १ २१ १८ २   १ १ ३
 ॥ बृहदाग्नेयम् ॥ अग्निनरोदीधितिभिः । ईयइया
 २   १ २८   १   १ ३   ५   १
 हायि । आरण्योः । ह । स्तच्युतार३४ञ्जा । आ
 २ ५   ४ ५   १   ५   ३
 औ३४हो । इयाहायि । नयतप्र । शा । स्तन्दूररे३
 ५   १ २   ५   ४ ५   १ २   २
 ४हृ । आऔ३४हो । इयाहायि । शाङ्गा३उवा । ह ।
 १   २ ३   ५   १ २   ५   ४ ५
 पा । तायिनाथार३४व्यूम् । आऔ३४हो । इयाहा(१) ॥
 १ १ १ २८ १ २   १ २ १ २   १ २   १
 तमग्निमस्ते वसवः । ईयइयाहायि । नाथर्षवन् । सु ।
 १ ३   ५   १ २   ५   ४ ५   १
 प्रतिचार३४क्षाम् । आऔ३४हो । इयाहायि । अव

२ ५ ३ ५ १ २ ५
सेकु। ताः। चिद्द्वारक्षार३४यियाः। आऔ३४हो।

४ ५ १ २ २ २ १ ३
इयाह्यायि। योदा३उवा। मे। आ। साना २ ३४यि

५ १ २ ५ ४ ५ १२२२२२
त्याः। आऔ३४हो। इयाह्या(२)॥ प्रिद्धोअग्नेदौदि

१ २ १ २ १ २ १ २ ३ ५
हि। इयइयाह्यायि। पूरोनः। अ। जस्यार३४हृ।

१ २ ५ ४ ५ १२ ५ ३
आऔ३४हो। इयाह्यायि। म्याय। वायि। छतूरवा

४ १ २ ५ ४ ५ १ २ १
२३४५शा। आऔ३४हो। इयाह्यायि। श्वान्ता३उवा।

१ २ ३ ५ १ २ ५ ४
उ। पा। यान्तायिवार३४जाः। आऔ३४हो। इया

४ ४
ह्या। होपुई। डा(३)॥ १०॥ (३६)

३६।—ततः (ज० गा० २३प्र० १अ० ११साम) —

१२ २ २ १ २ १
॥ मरायम् ॥ हाउहाउहाउ। आग्नीम्। नराः।

२ १ २ २ २ १ २
द्वौधिति। भिररण्यो। एयो। एयो। हास्ताः।

२ २ १ २ १ २ १
च्युताम्। जनय। तप्रशस्तम्। दूरायि। दृशाम्।

^{१ १} गृहप । ^१ तिमथव्यम् । व्यम् । व्यम् (१) ॥ ^{१ १} तामा ।

^१ ग्रिमा । ^{१ १ १} स्तैवसवोन्यएवन् । एवन् । एवन् । ^{१ १} सूपा । ति

^१ चा । ^{१ १} क्षमव । ^{१ १} सेकुतश्चित् । चित् । दाक्षा । ^{१ १} योयो

^{१ १} दमआसनित्यः । ^{१ १} त्यः । ^{१ १} त्यः (२) ॥ ^{१ १} प्रेङ्गो । ^{१ १ १ १} आग्नेदीदि

^{१ १} द्विद्विद्वि । ^{१ १} पूरो । ^{१ १ १ १} नोअअसयासूर्यायविष्ठष्ट । ^१ त्

^१ वाम् । ^{१ १} शाश्वन्तउपयन्तिवाजाः । जाः । जाः । ^१ हाउ

^{१ १} हाउहाउ । ^{१ १ १ १} वाङ् । ईरङ्गु(३) ॥ ११ ॥ (३७) ।

३८ ।—५३४५० १२५० (ज० गा० ८५० ३५० ३५०)—

^{५ १ ४ ५ ४ ५} ॥ जनित्राद्यम् ॥ ^{१ १} इन्द्रक्राशुतुन्नआभरा । ऊवेहो२

^{१ १ १} यि । ^{१ १ १} पितापुत्रेभियोयाश्था२ । ^{१ १ १} शिक्षाणोअस्मिन्पुत्त२ ।

^{१ १ १} तयामा२३४नी । ^{१ १ १} जीवा३होयि । ^{१ १ १} ज्योता३यिर्हो । ^{१ १ १} अशी ।

^{१ १} मारहा २ ३४ औहोवा(१) ॥ ^{५ १ १ १ १ १ १ १} जीवाज्योर्तिरशीमहायि ।

^{२१} ऊवेहो^१रयि । ^{१२ २ २} जीवाज्योतिरशायिमा^१श्वा^१रयि । ^{१२२} मानो
^{२ २} अज्ञातावृजनाः^२ । ^{३, २३} दुराधा^५श्वायाः^{१२२} । ^१ माशाश्चिह्नोयि ।
^{२१ १} वासाश्चो^{२१} । ^३ अव । ^{५२२} क्राश्मू^{५२}श्वा^{५२}होवा^२ ॥ मा
^{२ ४२ ५४ ५} शिवाश्चो^{२१}अवक्रमूः^१ । ^{१२ २ २} ऊवेहो^१रयि । ^१ माशिवाश्चो^१अवा
^२ क्राश्मू^{१२}रः । ^{३२ २} त्वयावयं प्रवतः^५शारः^१ । ^{३२ २} श्वतायिरा^५श्वापाः^१ ।
^{१२ १} अताश्चिह्नोयि । ^{२२ १} शूराश्चो^{२२२} । ^५ तरा । ^{५२} मा^१रसा^{५२}श्वा^{५२}होवा^१ ।
^{१ १ १ १ १ १} होवा । ^१ जनित्रा^१श्वा^१श्वा^१श्वा^१श्वा^१श्वा^१ ॥ ३ ॥ (३८)

चतुर्थभागादेकादश सामानि च्युतानि, तानि यथा—

१ ।—८०५० २५०० (ज० गा० १५५० १अ० २साम)—

^{१२ २ २} ॥ विशोविशीयम ॥ विशोविशीह्रम^१ । वो^१ ३ अतिथा
^{१२} यिम^१ । ^{२ २ २ २} वाजयन्ताः । ^१ पञ्चप्रीश्याम् । ^१ अग्निं वो^१र ।

१ २ १ १ २ १ २ ५
दूरा२३याम् । ऊम्मायि । वा३चा३ । स्तूर३४षेद्वायि ।

१ ३ २ १ ५ १ २ २
ओ । ऊवायि । गृह२३४षा । ऊम्मा । स्था ३ मा ३ ।

१ ५ ५ १ २ २ २ २
न्मा२३४भायि । एहिया६हा (१) ॥ सुषेणूषहम् । स्था३मन्म

१ २ २ १ १ २ १
भायिः । यजनासो । हा३वायिस्मा३न्ताः । मित्रा २

१ २ १ २ २ १
न्न । सर्पा२३यिरा । ऊम्मायि । सू३ता३यिम् । प्रा२

५ १ ३ २ २ ५ १
३४शद्वायि । ओ । ऊवायि । सा२३४न्ती । ऊम्मायि ।

२ २ १ ५ ५ २
आ३शा३ । स्ता२३४यिभायि । एहिया६हा (२) ॥ प्रश७

२ २ १ २ १ २ १
सन्तिहम् । प्रा३शस्तिभायिः । पन्या७सञ्जा । ता३वायि

१ २ १ २ १ १ २
दा३साम् । योदे३व । ताता२३उ । ऊम्मायि । या

२ १ ५ १ ३ २ ३
३ता३ । हा२३४व्यद्वायि । ओ । ऊवायि । ना२३४

५ १ २ २ १ ५
आ । ऊम्मायि । रा३या३त् । दा२३४यिवायि । एहि

५ ४
या६हा । चोपुई । डा (३) ॥ २ ॥ (१)

२।—१८४ष्ट० ८पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ८साम)—

१ २ १ ८ २
॥ गायत्रमाश्वम् ॥ मोषू । त्वावाघता३१उवार३ ।
५ २ १ २ १ २ २ १ २ २ २ १ २ १
चार३४ना । आरेअस्मन्निरीरमन्नारात्तादासधमादन्न
१ २ ३ १ १ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १ ४
आगहीर३४५ । इहावा१सारन् । उपा३ । ऊर३वा
१ १ १ १ १ १ १ २ १ २
३ । श्रूधार३४५यि(१) ॥ आयिहा । वासन्नपा३१उवा
५ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ १ २ १ २
२३ । अ२३४धी । इहवासन्नपश्रुधीमेहितेब्रह्मकृतःसुते
३ १ १ १ २ २ १ २ २ २ २ १ २ ४
सचार२३४५ । मधीना१मार । क्षत्रा३ । ऊर३वा३ ।
१ १ १ १ १ १ १ २ १ २
साता२३४५यि(२) ॥ माधी । नामक्षत्रा३१उवार३ । सा
५ १ २ २ १ १ २ २ १ १ २ २ २ २ १ २ २ १ २
२३४ते । मधीनमक्षत्रासतइन्द्रेकामञ्जरितारोवमूयवा
१ १ १ १ १ २ १ २ २ २ २ १ २ ४ १
२३४५ः । रथायिना१पा३ । दमा३ । ऊर३वा३ । दा
१ १ १ १
धूर३४५ः(३) ॥ ८ ॥ (२)

३ ।—१८८ष्ट० १४पं० (ज० गा० १७प्र० २अ० ३साम)—

३ २ ४ २ २ ३ २ ४ ५ २ १
॥ अभ्यासाकूपारम् ॥ इन्द्रायसोमपातवे । आर३

४यि । ^{२ २}द्रायसौहो^{२४}प्रमपातवायिः ^{३२ ४ ५२}वृत्रघ्नोपरिषिच्यसे ।
^१वार२३४ । ^{२ २}त्रघ्नोपौ^४होपरिषिच्यसायि । ^{३२ ४ ३ ४२}नरेचदक्षिणाव
^{५२ १}ते । ^{२ २}नार३४ । ^{२ ४}रेचदौ^{४२ २२ ४ २}होपरिषिच्यसायि । ^{५२}वीरयसदना
^{५२ १}सदे । ^{२ २}वार३४यि । ^{२ ४}रायसौहो^४प्रदना । ^५साप्रदो^५द
^५हायि(३) ॥ ३ ॥ (३)

४ ।— १८८८० १४५० (ज०गा० १५५० १अ० १८साम) —

॥ मद्वावामदेव्यम् ॥ ^३कोऽ^{४ २४२}प्रस्तम् । ^५इन्द्रा^१श्तू^२श्वाव
^५साउ । ^१आ । ^{२ २}मर्च्या^{२ २}दधर्ष^{२ २२ ५}तिश्रद्धाहितेमघवन्यार्थं दि ।
^{२ २ २}वा । ^{१२}औ^{२ २}श्चो^{३ २ २}हायि । ^{२ २ २}वाजा^{२ २ २}श्चिवाजाम्^{२ २ २}सिषौ^{२ २ २}हो^{२ २ २}श्च ।
^१जम्भार । ^१सा^२ऽ^२रतो^२श्च^२हायि(१) ॥ ^{३ २ ४}वा^{२ ४}ऽ^{२ ४}प्रजी । ^{२ ४}वाजा
^{२ ४२ ५}श्च^१सा^{२ ४}श्चिषा^{२ ४}सतायि । ^{२ ४}वा । ^{२ ४}जीवा^{२ ४}ज^{२ ४}श्चिषा^{२ ४}सतिमघो
^{२ २२ १}नसह^{२ २२ १}त्रहये^{२ २२ १}षुचोद । ^{२ २२ १}या । ^{२ २२ १}औ^{२ २२ १}श्चो^{२ २२ १}हायि । ^{२ २२ १}येदा^{२ २२ १}श्चद
^{२ २२ १}नायि । ^{२ २२ १}प्रियौ^{२ २२ १}हो^{२ २२ १}श्च । ^{२ २२ १}जम्भार । ^{२ २२ १}वा^{२ २२ १}ऽ^{२ २२ १}रसौ^{२ २२ १}श्च^{२ २२ १}हायि(२) ॥
(८४)

^३येऽ^४प्रद । ^{२ ४२ ५}दताश्चिप्रौश्चावसाउ । ^१ये । ^२ददतिप्रियाव
^{२ २}सुतवप्रणो^{२२१}तौहय्यश्चरि । ^{२ १}भायिः । ^{२ १}औरश्चोहायि ।
^१विश्वा^२श्तरायि । ^{३ २ २}मदौहोश् । ^१जम्मा^२ । ^१आश्चि^२यितो
^२श्चुहायि(३) ॥ १८ ॥ (४)

५ ।—२८५८० ५५० (ज० गा० २१ प्र० १ अ० १८ साम)—

^{५ २ २ ४ ५ ४ २ ५}॥ कालेयम् ॥ ^{२ १}आत्वा^२रा^२श्चयथोतयायि । ^{२ १}सुम्ना
^{२ २}यवा । ^{२ २ २ १}तयामसारश्चि । ^{२०}तुवाश्चि । ^१कूरश्च । ^१मिष्ट
^{५ २}तौ । ^{२ १}पाश्चाम् । ^{१ ३ २}इद्रा^२श्चवौ । ^{१ ३ २ ५}वाश्चश्चो^२श्च ४ वा ।
^४ष्ठसा^{५ २ ४ ५ ४ ५}पुत्पतायिम्(१) ॥ ^{२ २}तुवि^२शू^२श्चतु^२वि^२क्रताउ । ^{२ २}शचा
^२रश्चि । ^१वोश् । ^१वा^{५ २}श्च ४ यि । ^{२ २}श्वया । ^{२ २}माश्चतायि ।
^{१ २ ३ २ १}आपा^{२ १}प्राथौ । ^{२ ५}वाश्चश्चो^४श्च ४ वा । ^४महा^२पुयित्वना(२) ॥
^{५ २ ४ ५ ४ २ ५}यस्तु^{२ २}ते^२श्म^२दिना^२महाः । ^{२ २}परा^२रश्चि । ^{२ २}आश्च । ^{२ २}या^२श्च ४ ।

^{४८}तमी । ^{२ २}याश्नूः । ^{१ २ १}हस्तावज्जी । ^{१ २ १}वांश् ४ ३ ओं ३ ४ वा ।

^४हिराप्रणयाम् । ^४होप्रई । डा(३) ॥ १८ ॥ (५)

६ । २८८८८० १००० (ज० गा० २१प्र० ३प्र० ४साम) —

॥ वषट्कारनिधनं ॥ ^{४ ३ ४२ ३ ४५८ २२}विधुन्दद्राण्त्समने । बहना

^{४ २ ५४८५}श्मनेबहनाम् । ^{२ २}युवान्त्सन्तं ^{२ १}पलितोजाशगारा२ । रा

^{२ ३}२३ । ^{१८ ५२}ओमोश्वा । ^{२ १}देवस्यपश्यकाव्यन्माश्वायित्वा२ ।

^{१ २}वियन्माहायित्वा२३ । ^{१२ ५२}ओमोश्वा । ^{२ २}अद्याममारसद्वः

^१साश्माना२ । ^१ना२३ । ^{१८}ओम् । ^१ओ२ । ^१वा २३४ ।

^{४८ २}ओहोवा(१) ॥ ^{४२ ३२ ४८ ३२ ४५}शाक्कनाशोकीअरुणः । ^{२ ५}सुपर्णाश्नुणः सु

^{४५}पर्णाः । ^{२८ २}आयोमहःशूरःसनादाश्नायिडा२ः । ^१डा२३ः ।

^{१८ ५२}ओमोश्वा । ^२यच्चिकेतसत्यमित्तनाश्मोवा२म् । ^१इत्तन्ना

^१मोश्वा२३म् । ^{१८ ५२}ओमोश्वा । ^{२ २ २ १}वसुसार्चमुतजोतोताश्दा

^१ता३ । ^१ता२३ । ^{१२}ओम् । ^३ओ२ । ^{५२ २}वा२३४ । ^{५२ २}औहो
^{३२ ४ २ २ २ ५}वा(२) ॥ ^{३२ १}ऐभिर्ददेष्टृपापौ^५सि । ^{४२ २ ५}याना३यिष्यापौ^५सि
^{४२ ५}यानायि । ^{२२ २}येभिर्ददृष्टृचक्षत्याया३वाज्रा^१रयि । ^१ज्रा२३
^{१२ ५२}यि । ^२ओओ३वा । ^२येकर्मणः^१क्रियमाणस्या३मा^१क्ता३ ।
^{२ १ २}माणस्यामा३क्ता२३ । ^{१२ ५ २}ओमो३वा । ^२च्यतेकर्ममुदजायन्ता
^१इदायिवा३ः । ^१वा२३ः । ^{१२}ओम् । ^३ओ२ । ^{५२}वा२३४औ
^२होवा । ^{३ ५}ऊ२२४पा(३) ॥ ४ ॥ (६)

७।—३०३ष्ट० १२पं० (ऊ० गा० २३प्र० १अ० ६सामे—

^{२ २}॥ नैपातिथम् ॥ ^{२ २}वण्महा^२असिसूरिया^२ण । ^{१ २ २}बाडादित्य ।
^{१ २}महा^२असा३यि । ^{२ ३२ ५}हा । ^{१ १ २ १ २ २}औहो२३४वा । ^५महस्तेसतो
^{२ २ २}महिमा । ^{१ १ ५}पनायिष्टमा२३ । ^{१ ३२ ५}हा । ^५औहो २३४हा ।
^{२ १}मक्तादायिवा३ । ^{२ ३२ ५}हा । ^{१ १ ३}औहो२३४वा । ^५मा३हा^२२३४

^{५ २ २} औहोवा । ^३ आ२३४सी(१) ॥ ^{५ २ २ २} मङ्गादेवमहा^३असा३ण ।

^{१ २ २ २} माङ्गादेव । ^१ महा^२असा३यि । ^२ हा । ^{२ ३ ५} औहोर३४हा ।

^{२ २ २ २ २} वट्स्थय्यश्रवसा । ^{१ ५} महा^२असा३यि । ^{२ ३ ५} हा । ^{२ ३} औहोर३

^५ ४हा । ^१ सत्रादायिवा३ । ^{३ ३ ५} हा । ^{१ १} औहोर३४हा । ^१ मार

^{५ २ २} हा^३२३४औहोवा । ^{३ ५} आ२३४सी(२) ॥ ^{२ २ २} सत्रादेवमहा^३

^२ असा३ण । ^{१ २ २ २} सत्रादेव । ^{१ २} महा^२असा३यि । ^{२ ३ ५} हा । ^{२ ३} औ

^५ हो२३४हा । ^{१ १ २ २ २ २ २ २ २ १} मङ्गादेवानामसुर्यः । ^{२ १ ५} पुरोहिता २ ३ः ।

^{२ ३ ५} हा । ^{३ ५} औहोर३४हा । ^{१ २} विमुज्योता३यिः । ^{२ ३ ५} हा । ^{३ ५} औहो

^५ २ ३ ४ हा । ^{१ २ ३} आ२दा २ ३ ४ औहोवा । ^{५ २ २} भी २ ३ ४

^५ याम्(३) ॥ ६ ॥ (७)

८।—३०८पृ० १६पं० (ज० गा० २२पृ० १अ० २०साम)—

^{१ २ १} ॥ महावैष्टभम् ॥ ^{२ १ १} यदिन्द्रयोहा । ^१ वतस्तुवोवा । ^१ आ

^{२ २} यितावद । ^{१ १} हमायिशाश्या२३ । ^{१ २ २} होवा३हायि । ^{१ १२} स्तोता

^{२ १ २२} रमिहृधिषे । ^{१ २} रदावा१सार३उ । ^{१ २ २} होवा३हायि । ^{१ २} नपापा

^{१ २ २} श्वा२३ । ^१ होवा३हा । ^१ यर । ^३ सारयिषा२३४ ^{५२ २} औहोवा(१) ॥

^{१ २ १ १} नपापत्वोहा । ^२ यर ^{१ २} सिषोवा । ^{१ २ २ २} नापापत्वा । ^{१ २} यरा ^२ सा१

^{१ २ २} यिषा२३म् । ^{१ २ २} होवा३हायि । ^{१ २ २ २} शिक्षेयमिमन्महयते । ^{२ २}

^{१ २} दिवायिदा१यिवा२३यि । ^{१ २ २} होवा३हायि । ^{२ १ २} रायाआ१कूर

^{१ २ २} ३ । ^१ होवा३हायि । ^१ हचित् । ^१ वारयिदा२३४ ^{५२ २} औहोवा(२) ॥

^{२ १ १ २} रायआकोहायि । ^२ हचिदिदोवा । ^{१ २} रायआकु । ^{१ २ २} हचा

^२ यिदा१यिदा२३यि । ^{१ २ १} होवा३हायि । ^{१ २ १ २} नह्रित्वदन्यन्मघवन् ।

^{१ २} नआपा१या२३म् । ^{१ २ २} होवा३हायि । ^{१ २} वस्योआ१स्ता२३

^{१ १ २} यि । ^{१ २} होवा३हायि । ^{१ २} पिता । ^३ चारना२३४ ^{५२ २} औहोवा । ^१ दौ

^५ २३४शाः(३) ॥ २० ॥ (८)

८।—११=घृ० १३पं० (ज० गा० २२प्र० २अ० ५साम)—

॥ वावन्तीयोत्तरम् ॥ ^{२२ २} ^{२ २ १ २} रेवा^२इन्द्रा^२औहोहायि । वा
^३ ^५ ^{२२ १} ^५ ^{२२ १} ^{३२}
तस्मिन्^३२३४ता । स्यात्वावा^५२३४हायि । तीमघा^{२२ १}३४ । औ
^{४२ ५} ^{१ ३} ^५ ^{१ ३} ^५ ^{२२ १ २}
होवा । इहा^{४२ ५}२३४हायि । उज्जवा^{१ ३}२३४नाः । प्रेदुह ।
^{१ ७} ^२ ^{३२ ४२ ५} ^{१ ३} ^५ ^{३२ २}
रायिवःसुता^{१ ७}३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि । औहो
^{४२} ^५ ^२ ^{२ ५ १ २}
३१२३४ । स्या । एदियाईहा^{४२}(१) ॥ उक्थच्चनाऔहोहा
^१ ^३ ^५ ^{२२ १} ^५ ^{१ २}
यि । शास्त्रामा^१२३४नाम् । नागोरा^३२३४हा । यिराचि
^२ ^{३२ ४२ ५} ^{१ ३} ^५ ^{२ ३} ^५
का^२३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि । उज्जवा^{१ ३}२३४ता ।
^{२ १ २} ^{१ २} ^२ ^{३२ ४२ ५} ^{१ ३} ^५
नगाय । चाङ्गीयमा^{२ १ २}३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि ।
^{३२ २} ^{५२} ^५ ^{२२} ^२
औहो^{३२ २}३१२४ । नाम् । एदियाईहा^{५२}(२) ॥ मानइन्द्रा
^{२ १ २} ^३ ^५ ^{२२ १} ^५
औहोहायि । पायियत्ना^{२ १ २}२३४वायि । माशाद्वा^३२३४हा ।
^{१२ २} ^{३२ ४२ ५} ^{१ ३} ^५ ^{१ ३}
तेपरा^{१२ २}३४ । औहोवा । इहा^{३२ ४२ ५}२३४हायि । उज्जवा^{१ ३}२३४

^५ दाः । ^{२ १ २} शिनाश । ^{१ ० १} चायिवःशचा३४ । ^{३२ ४ ५} औक्षोवा । ^{१ ३} इहा

^५ २३४हायि । ^{३२ १} औक्षो३१२३४ । ^{५ ४ ४} भौः । एक्षियाइहा । हो

५ई । डा(३) ॥ ५ ॥ (८)

१०, ११ ।—३२०ष्ट०३प० (ऊ० गा० २३प्र० १अ० २६साम)—

॥ क्रीच्चाद्यम् ॥ ^{३२ १ २ ४} एन्द्रयाक्षौक्षो । ^{३२ १} क्षौक्षरिभायिः । ^१ उ

^{१ २ ४} पकण्वा३ । ^{१ २ ४} स्याह्मउष्टृप्रताइप्रईयिम् । ^{१ २ ४} अत्राविनीक्षो ।

^{२ १ २} भिरेषाम् । ^{२ २} उरान्नधू३ । ^{१ १ ४} नूताश्रिवाप्रर्का ई ५ ईः(१) ॥

^{२ २ २ १ २ २} आत्वाग्रावौक्षो । ^{२ २ १} वादन्निहा । ^{२ २ २ ४} मोमीघोषै३ । ^{१ १} णावा३

^४ चाप्रतूईपुई(२) ॥ ^{२ २ १ २} दिवोअमौक्षो । ^{२ २ १ २} प्याशामताः । ^२ दिवं

^{१ २ ४} यया३ । ^{१ २ ४} दायिवाश्रवाप्रसाईप्रईउ(३) ॥ २ ॥ (१०)

॥ गौरीवितम् ॥ ^{५ २} एन्द्र । ^{३ २ २} याहाउयि । ^{४ ५} हरिभायिः ।

^१ उपकण्वस्यसुष्टृतारश्रयिम् । ^{५ २} अत्रा । ^{५ २} विनाश्रयि । ^{५ २} भिर

^१श्राम् । ^{१ २ ३ ४}उरान्नधनुतेष्टकारः(२) ॥ ^{१ २ ३}आत्वा । ^{१ २ ३}आवाः ।
^{१ २}वदन्निष्ठा । ^{१ २ ३ ४ ५}सोमोर्धाषेणवत्तत्(२) । ^{१ २ ३}दायिवोचमू३१२३ ।
^३व्यशाप्रसताः । ^{१ २}दायिवंयया३१२३ । ^{३ ४ ५}दिवोवा । ^३वाप्रसो
^३इहायि(३) ॥ ६ ॥ (११)

॥ इत्युत्तरार्चिक-क्रोडपत्रं समाप्तम् ॥

॥ इति उत्तरार्चिकः समाप्तः ॥

सामवेदसंहिता समाप्ता

इमे सङ्गो-छोकाः क्वचित् पुस्तके दृश्यन्ते —

“ऊहगानस्य सर्वेषां साम्नां सङ्ख्या प्रकीर्तिता ।
षट्त्रिंशदधिकं साम्नां शतञ्च नवसङ्ख्यकम् ॥ १ ॥
उक्ता अष्टादशैकर्चाः साम्नां सङ्ख्याथ कथ्यते ।
सर्वेषामूहगानस्य पञ्चोत्तरशतद्वयम् ॥ २ ॥
गानचतुष्टय-साम्नां माहानाम्नादिभिः सह ।
सहस्रद्वयं षट्कृतं त्रिंशत्सामाधिकं तथा ॥ ३ ॥”
